MR. J. VAN LENNEP.

GESCHIEDENIS

VAN

Noord-Nederland.

GOEDKOOPE UITGAAF,

DOOR DEN SCHRIJVER HERZIEN,

met opvolging der spelling, aanbevolen door de Redactie van 't „Woordenboek der Nederlandsche taal."

VIERDE DEEL.

AMSTERDAM,
GEBROEDERS KRAAY.
1865.

GESCHIEDENIS VAN NOORD-NEDERLAND.

DE

VOORNAAMSTE GESCHIEDENISSEN

VAN

NOORD-NEDERLAND.

DOOR

Mr. J. VAN LENNEP

AAN ZIJN KINDEREN VERHAALD.

VIERDE AFDEELING.

VAN DEN DOOD VAN PRINS WILLEM IV TOT AAN DE TROONSBEKLIMMING VAN KONING WILLEM III.

VIJFDE DRUK,

DOOR DEN SCHRIJVER HERZIEN,
met opvolging der spelling, aanbevolen door de Redactie van
't „Woordenboek der Nederlandsche taal."

AMSTERDAM. — GEBROEDERS KRAAY.

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DERDE HOOFDSTUK.

VIERDE HOOFDSTUK.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

NEGENDE HOOFDSTUK.

TIENDE HOOFDSTUK.

ELFDE HOOFDSTUK.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Bladz.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Inleiding, en terugblik op het voorgaande. — Toestand der partijen bij den dood van Willem IV. — Karakterschets van prinses Anna. — Voorzieningen op het inwendig bestuur. — Besparingen. — Vrede met Marokko. — Verheffing van Willem V tot Ridder der orde van den Kouseband. — Het Huis te Britten vertoont zich voor het laatst. — Geschil tusschen de Amiraliteiten van Holland en van Zeeland — en tusschen het Hof en de Staten van Friesland. — Wederspannigheid in Suriname gedempt. — Heldendood van Philippi. — Tocht van Kniphausen naar Balsora. — Misnoegen tusschen de Prinses en de Stad Amsterdam. — Oorlog met Algiers. — Oorlog tusschen Engeland en Frankrijk. — Zending en verrichtingen van d'Affry. — De Republiek verklaart zich onzijdig. — Verbond tusschen Engeland en Pruisen, en tusschen Frankrijk en Oostenrijk. — Aanhouding onzer schepen door de Engelschen. — Voorstellen tot vermeerdering van zee- en landmacht. — Vrije doortocht van krijgsbehoeften aan de Franschen toegestaan. — Oostende en Nieuwpoort door de Franschen bezet. — Vermeerdering der landmacht afgestemd. — Verbintenis tusschen de Regenten-familiën. — Oneenigheid tusschen de Goevernante en de Regeering van Haarlem. — Bezendingen van kooplieden bij de Goevernante. — Haar dood.

Ik heb u in de vorige afdeeling van dit werk de geschiedenis gegeven der ontwikkeling van de macht en de welvaart van ons vaderland. Die macht, voor zoo verre daaronder verstaan moet worden de invloed, dien het op de zaken van Europa uitoefende, was in de eerste helft der achttiende eeuw van lieverlede verwaarloosd en ver-

minderd, ja geheel onbeteekenend geworden; de stoffelijke welvaart daar-en-tegen was, in het tijdperk, waarmede deze Vierde afdeeling aanvangt, ten hoogsten top gerezen. Men genoot thans, en in ruimer mate dan ooit te voren, het loon en de vruchten van den moed, de bekwaamheid en de volharding van het voorgeslacht; doch men vergat, dat, zoo die moed, die bekwaamheid, die volharding, noodig waren geweest om tot rijkdom te geraken, die niet minder noodig waren om het verkregene te bewaren. Men vergenoegde zich thans met te genieten, en men verzuimde gepaste zorg te dragen om zich van de duurzaamheid van het genot te verzekeren en behoedmiddelen te nemen tegen den dag des kwaads. Van daar, dat, toen die dag kwam, hij ons onvoorbereid vond: van daar, dat mijn verhaal, voor jaren van roem en glorie, in 't vervolg niets meer zal kunnen schilderen dan jaren van flaauwheid, tegenspoed en schande, naauwlijks nu en dan door een enkelen spoedig weêr verdwijnenden lichtstraal opgehelderd. Maar ook de tegenspoed heeft zijn onderwijzing: en, hebt gij uit de vroegere lotgevallen van ons vaderland kunnen leeren, wat dapperheid, ijver, geduld en vaderlandsliefde, geheiligd door het vertrouwen op God, en bekroond door Zijnen zegen, vermochten uit te richten, gij zult thans de treurige gevolgen kunnen opmerken, die onverschilligheid, slapheid, eigenbaat, wrevel en vooral het inroepen van den vreemdeling tot het beslechten van twisten, in eigen huishouding ontstaan, kunnen te weeg brengen.

(1751). De dood van prins Willem IV had in het geheele land een buitengewone verslagenheid veroorzaakt. Niet slechts voedden de vrienden van zijn Huis, bij droefheid over zijn gemis, ook bezorgdheid voor de toekomst: maar ook de anti-stadhouderlijke partij betreurde hem, als haar steun tegen de burgerijen, die, al meer en meer overhellende tot demokratische begrippen, en haar krachten hebbende leeren kennen in den strijd tegen haar Regenten gevoerd, niet langer voor deze laatsten het oude ontzag gevoelden. Dien steun, hun door Willem IV verleend, vreesden de Aristokraten niet terug te zullen vinden bij zijn weduwe, van welke zij noch dezelfde gematigdheid, die haar overleden echtgenoot had aan den dag gelegd, noch dezelfde verheffing boven alle partijzucht dorsten verwachten. Haar geboorte, als Prinses van Engeland, maakte haar verdacht, aan de belangen van haar geboorteland toegedaan en den Staatsgezinden vijandig te zijn, en was hun een grond van bezorgdheid. Daarbij kwam dat zij, even als haar echtgenoot, vroeger menigwerf aan hunne beleedigingen had ten doel gestaan: en wat de man uit staatkunde vergeten mag, dat vergeet de meer fijn gevoelende vrouw niet zoo licht. Men wanhoopte, haar tot bondgenoot te verwerven, en moest haar dus als vijandin aanmerken; en zoo kon het niet anders, of spoedig moest de tegenstand aan het Huis van Oranje zich, 't zij opentlijk, 't zij meer bedekt, zich weder doen gevoelen.

Wat de Prinses-goevernante betrof, zij kon van haren kant vooruitzien, dat de Regenten, die niet dan gedwongen de verheffing van Willem IV hadden geduld, geene gelegenheid zouden onbeproefd laten om het bestuur weder in handen te krijgen, en dat het haar als vrouw en vreemdeling, oneindig meer moeite dan aan haar echtgenoot zou kosten om zich in het gezag te handhaven. Zij was echter geene vrouw voor de haar opgelegde taak terug te deinzen: en in vele opzichten kon zij geächt worden er voor berekend te zijn. Aan een bevallig voorkomen, maar dat tevens ontzag inboezemde paarde zij een schranderen geest en een groote gemakkelijkheid in 't spreken en schrijven van onderscheiden talen: haar eigen aanleg de door haar verworven kundigheden en ervaring, de omstandigheid bovendien, dat Willem IV gewoon was geweest, haar over alle aangelegenheden te raadplegen, hadden haar een nutte ondervinding in staatszaken gegeven. Moest ieder, die met haar in betrekking kwam, haar gaven eerbiedigen, niemands achting kon ontzegd worden aan haar karakter, dat uitmuntte door godsdienstigheid, eenvoud en weldadigheid. Eindelijk, om de schets te voltooien, zij beschermde kunsten en wetenschappen waar zij kon, en was zelve niet onbedreven in 't schilderen, haar meest geliefde uitspanning. —

Maar aan deze uitmuntende hoedanigheden paarde Anna gebreken, vergeeflijk in een vrouw en in een Prinses, en die zelfs onder gewone omstandigheden naauwlijks dien naam zouden verdiend hebben; doch die, in den moeilijken toestand, waarin zij weldra geplaatst werd, nadeelig moesten werken. Zij was namelijk fier en hooghartig, naijverig op eigen inzichten en eigen gezag, en steeds bevreesd, dat zij, door een raadsman te nemen, zich aan een leidsman zou onderwerpen. In iemand, die de bekwaamheid van een Willem III bezat, zou zoodanig steunen op eigen inzichten niet gevaarlijk, ja in tegendeel heilzaam zijn geweest; doch ongelukkig had bij Anna, even als bij wijlen haar gemaal, het denkbeeld wortel geschoten, dat de ware staatkunde gelegen is in het te vriend houden van iedereen. En dit moest ten gevolge hebben, dat zij, in stede van naar vaste beginselen te werk te gaan, nu eens naar dezen dan naar genen kant geslingerd werd, naarmate de Prins- of Staatsgezinden meer invloed op haar verkregen, en alzoo de luim van 't oogenblik, en geen bepaald stelsel volgde. Ik zal spoedig gelegenheid hebben, u dit nader aan te toonen, en ga thans voort met mijn verhaal.

Dadelijk na 's Prinsen overlijden (22 Oct.), ja op denzelfden dag, kwam een Bezending uit de Staten van Holland den rouw beklagen bij zijn weduwe en haar tevens den eed afnemen als Goevernante en voogdes van den minderjarigen erfstadhouder prins Willem V: — hoewel diezelfde Staten eerst den dag daaraan officiëele kennis van 's Prinsen dood bekwamen: 't geen aan spotters aanleiding gaf te vragen, of die heeren bang waren, dat de Prinses haar dienst aan een ander mocht verzeggen: daar zij anders de mededeeling wel hadden mogen afwachten. — Spoedig daarop werd de Prinses op gelijke

wijze bij de Algemeene Staten beëedigd als Goevernante en Voogdes wegens het Erfkapitein- en Amiraalschap en Erfstadhouderschap der Generaliteits-landen, en had dezelfde plechtigheid ten opzichte der overige Gewesten plaats. Men begreep, dat er ook voorziening gemaakt moest worden tegen het geval, dat de Goevernante gedurende de minderjarigheid harer kinderen mocht komen te overlijden: en op voordracht der Ridderschap besloot Holland (26 Jan. **1752**), dat de Stadhouder met volle 18 jaar meerderjarig zou wezen: voorts, dat door zijn moeder regeeringspersonen benoemd zouden worden om met de voogdes voor zijn opvoeding te zorgen: dat de hertog van Brunswijk hem als Kapitein-Generaal zou vertegenwoordigen, en de Staten de verkiezing uit de stedelijke nominatiën zouden hebben. Soortgelijke besluiten werden ook bij de overige Gewesten genomen; schoon sommige vrij lang draalden, Friesland droeg de benoeming der raadsleden op aan de prinses Maria Louiza, weduwe van Jan Willem Frizo, een vrouw, die om haar bijzondere deugden en godsvrucht hoog werd geächt.

De eerste zorg der Goevernante na de aanvaarding van het bestuur had zich gestrekt tot de financiën van den Staat, die, ten gevolge der laatste oorlogen, in deerlijken toestand waren: in Holland was in 1750 een te kort van boven de 70 millioen geweest. Een voordracht, door Anna (2 Mrt.) gedaan, om ruim *f* 110,000 op de gardes te besparen, en een algemeen ontwerp van bezuiniging op de troepen, ten bedrage reeds nu van *f* 800,000 en met-ter-tijd van *f* 1,500,000 's jaars, moesten ter verbetering der geldmiddelen strekken en konden niet dan algemeene goedkeuring verwerven. Ook werd, door de zorg der Goevernante, de monteering, behalve voor de gardes, op een eenvoudiger en zuiniger voet ingericht. Intusschen, wat het leger aan getal van manschappen en aan fraaiheid van uitrusting verloor, werd eenigermate vergoed door de zorg van Brunswijk om een betere tucht en meer naauwkeurigheid in de krijgsoefeningen in te voeren.

Tot verbetering van het Zeewezen werd, bij de bekrompenheid der middelen, niets gedaan: en het bleef bij voortduring in denzelfden treurigen toestand: gelijk genoeg is op te maken uit den vernederenden vrede, die, na een veertigjarigen oorlog, met den keizer van Marokko werd gesloten (21 Nov.) bij welken vrede men hen, die door Marokkaansche roovers waren gevangen gemaakt, niet terug kreeg dan tegen geschenken en losgeld. Buiten dezen vrede verdienen slechts twee gebeurtenissen, die in dit jaar voorvielen, eenige melding. — De eerste betreft een plechtigheid, waarvan 's Gravenhage getuigen was. Willem IV was in zijn leven lid geweest der orde van den Kouseband, de oudste der wereldlijke ordens, en die nooit meer dan zes-en-twintig leden telt. Acht keizers van Duitschland, negen-en-twintig koningen van andere Rijken, benevens enkele vorsten buiten Engeland, waren daarvan medegenooten geweest. George II dacht nu ook zijn kleinzoon deze eer toe, en zond zijn eer-

sten wapenkoning over, om de inhuldiging te doen plaats hebben. Deze geschiedde op het Huis ten Bosch, buiten 's Gravenhage (5 Juni), waar de teekenen der waardigheid aan den kleinen Prins met veel staatsie door den gemelden wapenkoning en den gezant van Engeland, Yorke, werden aangeboden.

De andere merkwaardige gebeurtenis was, dat, ten gevolge eener zeer lage zee, nabij Katwijk-aan-Zee, de overblijfselen zichtbaar werden van het nog in den tijd der Romeinen gestichte Huis te Britten (27 Oct.). Dit gedenkteeken der aêloudheid werd te dier gelegenheid naauwkeurig opgemeten; doch is later niet meer voor den dag gekomen.

De Goevernante had zich in den loop van dit jaar verplicht gezien, haar tusschenkomst te gebruiken in een geschil tusschen de Amiraliteiten van Holland en die van Zeeland. Deze laatste betwistte namelijk aan de eersten de vroeger steeds door haar genoten helft in de verlofgelden, gesteld op de goederen, die de Zeeuwsche stroomen moesten doorvaren. De Goevernante, uitspraak in de zaak moetende doen, wees die ten voordeele van Holland uit, (21 Sept.) waartegen zich de Staten en de Amiraliteit van Zeeland verzetteden. Bij rezolutie der Staten-Generaal (20 Jan. **1753**), werd echter de uitspraak der Prinses gehandhaafd, onder bedreiging met middelen van bedwang, indien de wederspannigheid niet ophield: een besluit, waarin, hoezeer Middelburg zich niet ontzag, het zonderling en gewelddadig te noemen, de Zeeuwen moesten berusten.

Terzelfder tijd ongeveer werd de beslissing der Goevernante ingeroepen in een twist tusschen de Staten van Friesland en het Hof van dat Gewest. Eerstgemelden hadden reeds in 1646 bepaald, dat misdaden, van welken aard ook, door krijgslieden gepleegd, zouden komen ter kennisse van den militairen rechter: het Hof had zich hiertegen verzet, beweerende, dat de kennisneming van gewone misdaden, door wie dan ook gepleegd, uitsluitend aan den burgerlijken rechter, en dus aan den Hove, toekwam. Willem IV, bij wien het Hof zich beklaagd had, had de Staten in 't gelijk gesteld, zich voornamelijk grondende op het bestendig gebruik, dat in alle Gewesten, die tot Stadhouder den kapitein-generaal der Unie hadden ('t geen nu met Friesland voor 't eerst het geval was) de rechtsmacht, waarvan hier sprake was, altijd bij den militairen rechter had berust. Het Hof leverde tegen deze uitspraak thans nieuwe vertoogen in, waarbij het door Oostergoo en de Zevenwolden ondersteund werd. De Goevernante echter, zich vereenigende met Westergoo en de Steden, handhaafde de beschikking van 1746, die nu ook door een nader besluit der Staten (5 Juli) bekrachtigd werd.

Een ander voorwerp der zorg van de Goevernante was de opbeuring van handel en nijverheid door verbetering van plakkaten en tollijsten. Een voordracht hieromtrent, in verband met het ontwerp van Willem IV bij de Staten van Holland (14 April) en bij de Staten-Generaal door haar ingediend (9 Oct.), werd ernstig in overweging

genomen; doch daar bleef het ook bij, en de zaak, hoe welkom zij den kooplieden ook schijnen mocht, had nimmer eenig gevolg. Evenmin stoorde men zich aan een last, op aansporing van de Prinses, door de Staten aan de Vroedschappen en Beämbten gegeven, om zich alleen van inlandsche lakens en andere stoffen te bedienen.

Ook dit jaar zag het einde van een hevig geschil, dat in de kolonie Suriname plaats had tusschen den landvoogd Mauritius en ettelijke ingezetenen, die, zich den naam van Republikeinen gevende, sedert eenigen tijd zich verzet hadden tegen zijn gezag; uithoofde zij beweerden, dat de lastbrief des Goeverneurs, als gegeven onder een stadhouderlijke Regeering, niet meer gold, sedert er geen Stadhouder meer bestond. De verheffing van Willem IV in 1747 had hen wel van hun voorwendsel tot wederspannigheid verstoken; doch zij waren niet-te-min voortgegaan, den Goeverneur in alles te dwarsboomen, en zetteden aan hun werk de kroon op, door een verzoekschrift tot zijn ontslag te teekenen. Mauritius, in 't vaderland gekeerd, deed aan de Staten verantwoording van zijn gedrag (Mei), en werd niet slechts volkomen gerechtvaardigd, maar ook op de vereerendste wijze door bewindhebbers der W. I. Maatschappij voor zijn diensten bedankt, en het door hem gevraagd ontslag hem niet dan met leedwezen verleend. De wederspannigen in Suriname werden in de kosten verwezen, door het voorgevallene veroorzaakt; doch het Bestuur aldaar geheel veranderd en een algemeene amnistie verleend.

In de Oost daar-en-tegen waren, onder het bewind van Mossel, die aan Van Imhoff was opgevolgd, de Koloniën in bloeienden staat gekomen, en de aktiën der O. I. Maatschappij, voorheen zeer gedaald, ter oude hoogte gerezen, vooral ten gevolge der ontzettende menigte schepen, die voorspoedig over en weder voeren tusschen Batavia en 't Moederland. Slechts twee schepen en een bark hadden het ongeluk om te vervallen onder een vloot van zeeroovers, aangevoerd door zekeren Angria, die sedert lang de Indische zeeën onveilig maakten, bij welke gelegenheid een der Kapiteins, zekere Jan Louis Philippi, ten einde raad, en geen kans ziende tot verdere verdediging, zijn schip, met eenige honderden zeeroovers, die 't reeds geënterd hadden, in de lucht liet springen, en alzoo de heldendaad van Klaaszoon hernieuwde.

Merkwaardig was ook een tocht, door den vlootvoogd Kniphausen ondernomen naar Balsora, aan den Perzischen zeeboezem, waarvan de Bassa weigerachtig bleef, gelden, die hij aan de Maatschappij schuldig was, te betalen. Twee rijk geladen schepen bemachtigd hebbende, vermeesterde hij een fort, 't welk de engte van Balsora bestreek, deed een landing op de kust en dwong den Bassa de geleden schade te vergoeden; terwijl hij de faktorij der Hollanders, te Balsora gevestigd, verkocht, en het kantoor overbracht naar 't eiland Careck, alwaar hij een vesting stichtte en de naburige inlandsche Bevelhebbers cijnsbaar maakte aan de Kompagnie of althans hen tot ontzag dwong. Minder voorspoedig voor de zaken der Maat-

schappij was het volgende jaar (**1754**), toen een verschrikkelijke aardbeving, die het eiland Amboina teisterde, en een overstrooming aan de kust van Bengalen, een onnoemlijke schade toebrachten aan de goederen en bezittingen zoo der Maatschappij als van bijzondere personen; te Bilimipatnam werd de faktorij door de Maratten geplunderd, waarbij vele tonnen gouds te loor gingen.

Ook hier te lande hadden niet minder bedroevende rampen plaats. Het riviertje de Berkel, door het zoogenaamde broekwater tot een nooit gekende hoogte gezwollen, zette het geheele graafschap Zutfen onder water; terwijl Rijn en IJsel, buiten peil gestegen, die ramp nog vermeerderden en ook Overijsel grootendeels overstroomden. Vele menschen en vee kwamen hierbij om, en de schade was onberekenbaar; hoezeer ook door de menschlievendheid der ingezetenen krachtdadig gelenigd.

(Juni). Van een reis, door de Prinses in dit jaar gedaan naar Friesland, om aldaar haar cierlijk lustverblijf, het zoogenaamd Oranjewoud, te betrekken, zou ik hier geen gewag maken, ware het niet wegens de omstandigheid, dat zij te dezer gelegenheid haar weg nam over de Noordhollandsche steden, en niet over Amsterdam. De reden, waarom zij die stad vermeed, was gelegen in het ongenoegen, tegen de Regeering aldaar opgevat. Deze toch, zich wederom opgewassen rekenende tegen het stadhouderlijk gezag, had sedert eenigen tijd vervolgingen in 't werk gesteld tegen hen, die aan de gebeurtenissen van 1747 en 1748 hadden deelgenomen: zelfs werden er door de Politie opschuddingen of zoogenaamde valsche exploicten verwekt, om personen, op wie men 't geladen had, gevangen te nemen en met uitzetting te straffen. En dit was alles niet: de Regeering liet toe, dat laster en kwaadaardigheid de Goevernante en het stadhouderlijke Huis in smaad- en schotschriften beleedigden: wel werd op haren last, door beulshanden, een naamloos geschrift verbrand, dat allervuilaardigst tegen Willem IV en de Oranjepartij gericht was: doch men liet tevens een geschrift verbranden, waarbij de Stadhoudersgezinden verdedigd werden, zoo dat het eene tegen 't andere opging: ja 't liep zoo erg, dat de Staten van Holland zich, op voorstel der Ridderschap, gedwongen voelden, een besluit tegen zoodanige „beleedigende en ergerlijke geschriften en prenten” te nemen.

Miskende men te Amsterdam het gezag der Goevernante, elders ging men nog verder, en betwistte men zelfs dat der Staten. Immers aan die van Overijsel werd door sommige Steden in dat Gewest het recht ontzegd om, ingevolge de bepalingen omtrent de Voogdij gemaakt, de Vroedschappen te kiezen. Te Zwolle onder anderen beweerden de Gemeentelieden, dat de verkiezing van Burgemeesters, Schepenen en Raden alleen aan hen stond, en dat Zwolle een volkomen onafhankelijke soevereiniteit was, die slechts God boven zich erkende.

Ook de oude aanleiding tot spanning, de vraag, hoeveel krijgsvolk

men in dienst zou houden, hernieuwde zich weder. Vooral door Amsterdam werd bestendig in de vergadering van Holland aangedrongen op vermindering van de soldij en van het getal der gardes: en hieruit ontstonden hooggaande twisten en vermeerdering van misnoegen tusschen gemelde Stad en de Goevernante.

Een krachtige houding had alleen den tegenstand kunnen overwinnen; doch, gelijk ik u reeds gezegd heb, de Prinses verzuimde, zich de medewerking te verzekeren van zoodanige Raadslieden, als ten deze door hun invloed hare partij hadden kunnen doen zegevieren. De gewichtigste lieden in den Staat waren, op dit tijdstip, de hertog van Brunswijk, als vertegenwoordiger van den Erfstadhouder, en alzoo als natuurlijke beschermer van het vorstelijke Huis, de graaf Bentinck, naar wiens leiding de Ridderschap zich voegde, als hoofd der stadhouderlijke partij, en de raadpensionaris Steyn. Maar Brunswijk was te nabij Anna geplaatst, om haar vertrouwen in te boezemen: Bentinck ijverde te veel voor doortastende maatregelen, die niet strookten met haar stelsel van verzoening: Steyn was niet volgzaam genoeg om zich in alles naar haar verlangen te schikken. En zoo kwam het, dat de vriendschap en goede gezindheid der beide eersten haar weinig baten konden, en dat de laatste, zich door haar teruggestooten en beleedigd wanende, heul zocht bij de tegenpartij, en alzoo van bondgenoot in tegenstander veranderde.

Te meer ware klem in het binnenlandsch bestuur noodig geweest, naarmate het noodiger scheen te worden, ook naar buiten een krachtiger houding aan te nemen (**1755**). Immers, zoo weinig achting droeg men onzen Staat reeds toe, dat Algiers, waarmede wij nu, jaren achtereen, door 't gedurig zenden van kostbare geschenken, de goede verstandhouding hadden bewaard, niet schroomde, ons den oorlog te verklaren (19 Jan.), en wel om de zeer naief uitgedrukte reden, dat geene Mogendheid zoovele rijkgeladen schepen in de Middelandsche zee had als wij, en tevens machteloozer was om die te beschermen. Er werd nu door de Staten een uitrusting bepaald, waarvan de Amiraliteiten, uit geldgebrek, bijna hadden moeten afzien, zoo niet de Goevernante haar koninklijk woord voor de voldoening had verpand. Zoolang die uitrusting nog niet gereed was, werden — een vreemd en droevig verschijnsel voorwaar — onze koopvaardijschepen, die van de Levant kwamen, door Spaansch konvooi beschermd. Eerlang geschiedde zulks, ja, door een eskader onder Boudaan, en in 't volgende jaar onder Wassenaer; doch zonder dat aan de Algerijnen eenig werkelijk nadeel werd toegebracht.

Vond men te Algiers zoo weinig ontzag, wat had men dan van machtiger Mogendheden te verwachten? Van 't Hof van Frankrijk poogde onze gezant Lestevenon vergeefs het herstel te verkrijgen van het traktaat van 1739. Na onderscheiden voorstellen, alle nadeelig voor de Republiek, verklaarde men aldaar zich ongenegen, eenig verdrag van koophandel met ons te sluiten. — Maria Therezia van haren kant wilde in haar soevereiniteit over Belgiën niet langer be-

perkt zijn, en weigerde de vroeger tot herstel der Barrière bedongen onderstandsgelden te voldoen.

Zoo stond het bij ons geschapen, toen de vrede in Europa op nieuw gestoord werd en er een krijg ontstond, die, in weêrwil dat onze Republiek er geen deel aan nam, niet-te-min voor haar de gewichtigste gevolgen had. De eerste aanleiding tot dien oorlog was buiten Europa te zoeken. Bij den vrede van Aken was tusschen Engeland en Frankrijk bepaald geworden, dat de staat van hun wederzijdsche bezittingen in Amerika zou teruggebracht worden op den voet als vóór den oorlog. Nu waren de grenzen tusschen het grondgebied der Engelschen en Franschen in de Koloniën niet juist bepaald, en er ontstond deswege twist tusschen hen in Amerika. De Franschen sloegen de Engelschen op de rivier Ohio (9 Juli); dan deze laatsten namen eerlang geduchte weêrwraak, vermeesterden 't Fransche Canada, en namen hun schepen op de kusten.

Het moest hier nu de vraag worden, of men al dan niet aan den krijg deel zou nemen. Het volslagen gebrek aan troepen, schepen en geld moest alle partijen een ontkennend antwoord op deze vraag doen geven; te meer, daar de Republiek met de zaak niets te maken had. Dan, ofschoon men onzijdigheid noodig keurde, was er verschil in de meening, of men een gewapende onzijdigheid had te kiezen of niet. De Prinses en de Stadhoudersgezinden waren van 't eerste gevoelen. Zij begrepen, dat er omstandigheden konden voorkomen, waarin de Staat, ook zijns ondanks, partij zou moeten kiezen, en, dan, gereed zou bevonden moeten worden. Zij oordeelden wijders, dat wij in zoodanig geval uit den aard der zaak ons aan de zijde van Engeland zouden moeten scharen. Engeland was onze oudste en natuurlijke bondgenoot, waarmede men door traktaten van handel en van onderlinge bescherming verbonden was: de veiligheid der Republiek scheen ten naauwste aan die van Engeland verknocht, zoo zelfs, dat, wanneer deze laatste bedreigd werd, de Republiek zonder eigen gevaar geen bijstand kon weigeren, dien zij bovendien, ingevolge de verdragen, gehouden was te leveren. Door de Staatsgezinden werd intusschen een vermeerdering der landmacht, waarop de Prinses aandrong, voorbarig, en, om den slechten staat der geldmiddelen, ondoenlijk gekeurd. Des-niet-te-min bestond ook onder hen nog het denkbeeld niet, van de met Engeland aangegane verbonden ter zijde te stellen: ja zelfs zij, wier hart heimelijk naar Frankrijk trok, erkenden, dat, zoodra men te kiezen had, zoowel de eerlijkheid als het belang van het Land de schaal naar de zijde van Engeland moesten doen overslaan.

Dan welhaast kwam men tot andere gedachten. Als buitengewoon gezant van Frankrijk was herwaarts overgekomen de graaf d'Affry, een man van buitengewone bekwaamheid en in staatkunst volleerd. De vraag, door hem uit naam van zijn meester gedaan (31 Dec.), welke houding de Republiek zou aannemen, in geval de oorlog tusschen Engeland en Frankrijk uitberste, werd door de Staten-Generaal in

rijpe overweging genomen (**1756**.). Het antwoord daarop was voegzaam en waardig (9 Feb.): zij betuigden hun leedwezen over de bestaande geschillen: hun zucht om onzijdig de blijven in een zaak, die hen niet betrof: hun wensch, dat de Republiek, zoowel als Belgiën, haar voormuur, van allen aanval of bedreiging verschoond zou blijven: hun hoop eindelijk, dat de bodem van Groot-Brittanje niet aangetast zou worden, in welk geval zij, om verschillende redenen, geen onverschillige toeschouwers zouden kunnen blijven.

Dan reeds den volgenden dag (10 Feb.) werd de goede trouw dezer laatste betuiging op de proef gesteld. De Engelsche gezant Yorke vroeg namelijk, ingevolge de traktaten, een hulpbende van 6000 man, vermids Engeland, door de in Frankrijk gemaakte toebereidselen, met een landing bedreigd werd. De vordering was billijk : dit werd door den Raadpensionaris, door de Regenten, ook de staatsgezinde, ja door d' Affry zelven erkend: en zoo zeer rekende Engeland er op dat het weldra schepen overzond (2 Mrt) om de troepen af te halen. Dan inmiddels had d'Affry tegen het verleenen dier hulp geprotesteerd. en zijn tijd niet verloren. Met de meest vermogenden onder de Staatsgezinden had hij zich in betrekking gesteld, en de sedert lang verboden gewoonte weder ingevoerd om, eer de zaken ter tafel gebracht werden, afzonderlijke raadplegingen met de Regenten te houden. Met behendigheid had hij, aan de eene zijde, met Frankrijks ongenoegen gedreigd, in geval men zich in den oorlog stak, en, aan de andere zijde, het uitzicht geöpend op voordeelen, door Frankrijk aan onzen handel te verleenen, en op herstel, met hulp van Franrijk, van het wettig gezag (gelijk hij 't noemde) der Regenten, tegen de opgedrongen stadhouderlijke macht. Zich alzoo van talrijke aanhangers verzekerd hebbende, kwam hij aan de Staten berichten (4 Maart) dat zij tot het verleenen van onderstand aan Engeland geenszins gehouden waren, en wel omdat Engeland — gelijk hij beweerde — aanvaller was: hij voegde er bij, dat de onzijdigheid van Belgiën overtollig was: dat de Koning, zijn meester, aan niemand het recht toekende om zijn operatiën te beperken, en slechts verlangde, bepaald te weten, of hij de Staten onder zijn vrienden had te tellen. Ootmoedig werd nu door sommige leden der Staten gevraagd, of de koning het kwalijk nemen zou, indien men de 6000 man zond, alleen om genot te hebben van het verdrag van 1674 en zonder daardoor zich tot iets verder, noch ook tot de erkenning van Engelands recht tot vordering daarvan, te verbinden. Het antwoord van d'Affry was, als zich verwachten liet, dat ook zelfs schijnbare partijdigheid ten voordeele zijns vijands den Koning verbitteren zou. — Terwijl men over het te geven antwoord beraadslaagde, hernieuwde Yorke zijn aanvrage: doch eerlang werden de schepen door het Engelsche hof ('t welk berekende, dat de hulptroepen nu toch te laat zouden komen) terug ontboden (23 Mrt.) en naar Stade gezonden, om Pruisisch krijgsvolk in te nemen. Immers, in 't begin des jaars was te Whitehall een traktaat van onderlinge bescherming gesloten tusschen Engeland en

Pruisen (15 Jan.): de eerstgemelde Mogendheid was dus reeds meer dan schadeloos gesteld over het gemis van hulp van onzen kant, doch de haar aangedane beleediging werd diep gevoeld.

Bij de beraadslagingen, die door de Staten van Holland gevoerd werden over het antwoord, aan de beide Koningen te geven, stemde de Ridderschap, met Delft, Leiden, en de meeste Steden van het Noorderkwartier, tot het leveren der gevraagde 6000 man: Dordrecht, Haarlem, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Enkhuizen beweerden daar-en-tegen, dat men voor alles vermijden moest, den toorn van Frankrijk op te wekken, tegen 't welk men niet bestand zou zijn, en derhalve Engeland bedanken voor de terugroeping der schepen, met toezegging aan Frankrijk van een volmaakte onzijdigheid, behoudens de verbintenissen, door de Republiek aangegaan: een bijvoeging, die weinig beduidde, en met de daad zelve in strijd was. Het laatste gevoelen zegevierde (22 April), in weêrwil van het protest der Ridderschap en van Edam, Medemblik en Purmerend, die verklaarden, dat nu de eerste stap gedaan was, om de Republiek onder volstrekte afhankelijkheid van Frankrijk te brengen. In de Staten-Generaal werd nu insgelijks, door het overwicht van Holland, hierin door Zeeland en Friesland gesteund, en in weêrwil van de tegenkanting der overige Gewesten, een besluit in dien zin genomen (25 Mei). Tot belooning hiervan verwierf men van Frankrijk vrijdom van lastgeld en vermindering van het recht op den zoutevisch.

Inmiddels had een gebeurtenis plaats gehad, die in 't eerst schier ongelooflijk klonk, en die wel had mogen strekken om tot een naauwe aansluiting met Engeland te leiden. Oostenrijk, door Pruisen bedreigd, had zich met Frankrijk verbonden (1 Mei). Belgiën werd nu onzijdig verklaard; doch wat baatte die onzijdigheid, nu dat land, verre van een Barrière tegen Frankrijk, integendeel een wapenplaats voor die Mogendheid worden kon. De afval van Oostenrijk, waardoor het Groote Verbond vernietigd werd, was eerlang door een oorlogsverklaring van Engeland aan Frankrijk gevolgd geworden (17 Mei).

Wel was Engeland meester ter zee, en bracht van daar aan Frankrijk groote nadeelen toe; doch het verloor Port Mahon, waarvan Frankrijk zich meester maakte (2 Aug.), en het deed nu een stellige aanvrage bij de Republiek, om den onderstand gereed te houden, waartoe deze, naar luid van het traktaat van 1678, verplicht was. Dan ook nu dreef Holland door, dat aan het verzoek niet voldaan werd, en wel op den gezochten grond, dat de verbintenis enkel tot Europa betrekking had, en de oorlog in Europa slechts een voortzetting was van den oorlog in Amerika: ja, de hertog van Brunswijk, dringend door Engeland aangezocht om zich in Hanover aan 't hoofd van een leger te stellen, zag zich genoodzaakt zulks te weigeren, uithoofde van de neutraliteit der Republiek.

Het laat zich licht verklaren, dat door dit een en ander Engeland

zich hevig verstoord moest gevoelen. De onzijdigheid, zoo als zij nu hier begrepen werd, was inderdaad alleen in het voordeel van Frankrijk, 't welk daardoor in de gelegenheid werd gesteld, onbelemmerd zijn gang te gaan en den oorlog in Duitschland te voeren. Daarbij kwam, dat de Franschen nu met onze schepen, en dus even veilig als voor den oorlog, handel dreven; terwijl zij door onze kooplieden, zoo niet dadelijk met krijgsbehoeften, dan toch met veel, dat hun dienstig was bij 't oorlogvoeren, werden voorzien. Ofschoon gezind, de goede verstandhouding met ons te bewaren, kon Engeland toch niet rustig toezien, dat het, onder schijn van vriendschap, door Holland bestreden werd. Het gevolg was, dat het onze schepen aan onderzoek onderwierp en althans belette dat er kontrabande overgebracht of handel voor Fransche rekening werd gevoerd. Hierbij gingen de Britsche kapers over 't geheel ruw genoeg te werk, en het kon niet anders, of somwijlen werden wel eens schepen, die niets verdachts inhielden, onder valsche voorwendsels aangehaald en opgebracht: — ofschoon de waarde der verbeurd verklaarde ladingen betaald werd. Dat hierover door onze kooplieden luide klachten werden aangeheven, zal niemand verwonderen: — en, in zekeren zin, schenen die klachten niet zonder grond: immers men beriep zich dezerzijds vooreerst op den regel „vrij schip, vrij goed," volgens welken, zoodra het schip aan een bevriende Mogendheid behoorde, de lading niet aangehouden zou mogen worden, ook al behoorde die aan een vijand: ten tweede, op het traktaat van 1674, volgens 't welk grof hout, hennep, teer en andere waren, die nu werden aangehouden, verklaard werden geene kontrabande te zijn. Van de Engelsche zijde beweerde men, dat de regel „vrij schip, vrij goed" niet zonder beperking kon worden aangenomen; dat ondersteuning van een vijand strijdig was met de goede trouw: dat het traktaat van 1674 verviel, wanneer men dat van 1678 schond, en dat alle reden tot beklag ophield, wanneer de waarde der ladingen vergoed werd. Een blijk, hoe het Britsche ministerie over de vraag dacht, was door een veel opziend voorval bewezen geworden. Joan Evertsen, laatste mannelijke afstammeling van den luit.-amiraal Jan Evertsen, had, als kapitein bij de Maze, den last bekomen, om, met het oorlogsschip Gorcum, een vloot van 21 koopvaarders, naar de Fransche havens bestemd, te geleiden. Op de hoogte van Bevezier (15 Aug.) werd hij door drie Britsche oorlogsschepen aangehouden, die te kennen gaven dat zij de koopvaarders wenschten te onderzoeken. Zijn vertoogen, dat koopvaarders, door een schip van oorlog beschermd, aan geen onderzoek onderworpen waren, en dat de schepen geen goederen inhadden strijdig met het traktaat van 1674, mochten niets baten: en hij was op het punt, om het geweld, dat men dreigde te gebruiken, met geweld te keer te gaan; doch de gedachte aan de verantwoordelijkheid, die hij op zich zou laden, indien hij door een gevecht aanleiding gaf tot een oorlog met Engeland, weêrhield hem. Hij zeilde alzoo naar Duins, klaagde aldaar bij den Bevelhebber over de hem

aangedane behandeling, en verzocht verlof om onverhinderd met zijn konvooi verder te trekken. Dan de Bevelhebber, de bevelen der Amiraliteit hebbende ingenomen, gaf te kennen, dat Evertsen het onderzoek gedoogen moest, 't geen ten gevolge had, dat 15 van de 21 schepen, allen met scheepshout, hennep, teer, enz. geladen, werden aangehouden en ontladen, onder betaling der waarde en vracht.

Men begreep nu, dat er maatregelen moesten genomen worden ter bescherming van den handel. Door Holland werd een voorstel deswegens bij de Staten-Generaal gedaan (27 Sept.), en men kwam tot een besluit om 14 schepen uit te rusten, ten einde aan de koopvaarders ten geleide te dienen. Maar tevens was het noodig, niet slechts tegen Britsche kapers, maar ook tegen Fransche legers veilig te zijn, en werd een voorstel door de Goevernante en den Raad van State aangeprezen, om de landmacht met 1092 paarden en 13,450 man te vermeerderen. Vijf Gewesten stemden hierin toe; Zeeland verklaarde zich onvermogend; doch Holland verzette er zich tegen, en de zaak kwam niet tot stand; — zoo gedwee volgde men thans de wenken, van de Fransche zijde gegeven.

Doch nog dieper moest onze Staat vernederd worden, nog verachtelijker houding aannemen. De aanmatiging van Frankrijk, door de aanwezigheid van een Fransch leger in Westfalen gesterkt, groeide aan, naarmate men zich hier gewilliger daaraan onderwierp (17 Mrt.). D'Affry eischte vrijen doortocht door Namen en Maastricht, beide plaatsen, die Staatsche bezetting in hadden. Vergeefs betoogde Yorke, welk ongehoord onrecht het zijn zou, den vijanden van Engeland gelegenheid te verschaffen tot het voortzetten van den krijg; vergeefs vroeg de Prinses, met tranen in de oogen, of zij het moest wezen, die de middelen, om haren vader kwaad te doen, gemakkelijk maakte: — de toestemming werd verleend, eerst alleen voor Namen, en behoudens de goedkeuring der Keizerin als soeverein (1 April), en later, op naderen aandrang van d'Affry (6 April), ook over Maastricht.

Niet lang daarna (Juli) werden Oostende en Nieuwpoort door Frankrijk bezet, onder voorwendsel, dat Engeland ze wilde bemachtigen. Stelliger konden de vrede van Utrecht en het Barrière-traktaat niet worden geschonden, volgens welke geene stad in Belgiën, op welke wijze ook, in de macht der Franschen mocht worden gesteld. Dezerzijds werd zulks echter oogluikend gedoogd, tot dat beide plaatsen (Oct.) met een aanmerkelijken voorraad van geschut en krijgstuig werden voorzien. Een memorie (28 Nov.), door Yorke bij de Staten-Generaal ingediend, hevige klachten behelzende over deze schennis der traktaten, met opwekking om, nevens Engeland, den Franschen invloed te keer te gaan, bleef onbeäntwoord, en de zaak werd eerst in 't volgende jaar (**1758**) een voorwerp van beraadslaging bij de Staten-Generaal, die nu voorstelden (20 Jan.), aan de Gezanten te berichten, dat men op het terugroepen der Bezettingen en het geven van geruststelling voor 't vervolg zou aandringen

(25 Jan.). D'Affry leverde nu een breedvoerig vertoog in, waarbij hij verklaarde, dat de vestingen zouden ontruimd worden, zoodra de Keizerin zulks begeerde, met de bijvoeging (die een geruststelling heeten moest), dat de Fransche garnizoenen, ja 's Konings geheele macht, zouden strekken tot verdediging der Republiek, zoo de vijanden het mochten toeleggen op haar vrijheid en rust. — Was het niet ongeveer alsof de wolven aan de schapen aanboden, hen tegen roofdieren te beschermen? — En toch — in weêrwil dat de Landgewesten zich ter gunste van het voorstel, in de Staten-Generaal gedaan, hadden verklaard; in weêrwil, dat, toen de zaak bij de Staten van Holland ter tafel kwam, de Ridderschap, met Gorcum, Schoonhoven, Edam, Medemblik en Purmerend zich met het voorstel vereenigden, de meerderheid verklaarde te twijfelen, of er inbreuk op de traktaten bestond: en geen gevolg werd aan het voorstel gegeven.

Inmiddels scheen de noodzakelijkheid om de landmacht te versterken meer en meer aanwezig. De oorlog was in Duitschland met wisselende kans gevoerd; eerst den Pruisen en Engelschen tegenloopende, waarvan de eersten bij Collin waren geslagen en de laatsten genoodzaakt, Hanover aan de Franschen in te ruimen, — doch later te hunnen voordeele keerende, toen de bekwame Frederik den Franschen bij Rosbach en den Oostenrijkers bij Leuthen een gevoelige nederlaag toebracht, en de hertog Ferdinand van Brunswijk de Franschen weder uit Hanover dreef en bij Crevelt versloeg. Deze krijg, grootendeels op onze grenzen gevoerd, was wel geschikt om onrust te baren, te meer, daar men mompelde van een plan, door Frederik II gevormd, om een leger in de Vereenigde Nederlanden te werpen, welks uitvoering niemand had kunnen beletten. Geen wonder dus, dat Gelderland, Overijsel en Stad-en-Lande, die, bij de nabijheid der Fransche en Oostenrijksche troepen, voor overval bloot lagen, op een vermeerdering der landmacht, met 13,000 man aandrongen. De Goevernante verscheen zelve (Juni) tot tweemalen toe in de vergadering der Staten van Holland, om klem aan dat voorstel te geven, en de Leden te bezweren, voor eigen veiligheid en de onafhankelijkheid van den Staat te zorgen. Reeds scheen er eenig uitzicht te bestaan, dat het voorstel door zou gaan, te meer, dewijl de Franschen, overal geslagen, thans niet zoo gevreesd meer voorkwamen; maar de listige d'Affry beloofde vrijen invoer van Hollandschen haring binnen Frankrijk, mids men in het stelsel van onzijdigheid volhardde: — en eerst Amsterdam, daarna ook Dordrecht, Haarlem en den Briel verklaarden zich (26 Juli), tegen vermeerdering der landmacht, om het vertrouwen op de verbintenissen, om de kosten, en om het gevaar van in den krijg gewikkeld te worden. Vruchteloos was het betoog der Ridderschap, dat, thans minder dan ooit, verbintenissen vertrouwd mochten worden (18 Aug.); dat geen bezuiniging te pas kwam, waar de Staat in gevaar was, en dat het plicht was, de grenzen tegen overrompeling te beschermen: — op nieuw bleef de vermeerdering achter.

Terwijl Holland aldus de vermeerdering tegenhield, bleef het daaren-tegen aandringen (17 Juli) op het doen van nadere vertoogen bij Engeland, en op het uitrusten van schepen tot beveiliging van den handel; doch de vier Landgewesten, zich de wet niet willende laten stellen door Holland, noch ten voordeele van Hollands handel uitgaven stemmen, die men weigerde tot hun beveiliging te besteden, verklaarden zich tegen elk voorstel, waarbij niet voor zee- en landmacht tevens werd gezorgd.

Treurig was in deze omstandigheden de toestand der Prinses. Zij verlangde geen oorlog, zij had op de naleving der traktaten niet aangedrongen, ja, zelfs meer dan van haar te vergen of te verwachten was, zich naar den wil der Staatsgezinden geschikt: zij had geen gelegenheid laten voorbijgaan om haar vader en zijn ministers tot schikking en toegeeflijkheid te bewegen; maar dat alles kon den argwaan, dien de tegenpartij jegens haar voedde, niet wegnemen. Zij was moeder van den prins van Oranje en Engelsche prinses; zij had op wapening aangedrongen — dit was genoeg om haar in het oog der bevolking als Engelschgezind te doen voorkomen: — en, zoo er geen oorlogsvloot was, zoo onze schepen in Engelsche havens werden opgebracht, zoo Engeland niet te bewegen was, het bevorderen van Frankrijks belangen door onze handelaren straffeloos te gedoogen men weet het niet aan hen, die het zeewezen verwaarloosd en, elke poging tot verdediging als tot verzoening hadden tegengewerkt, maar aan haar, die men niet schroomde met den naam van „stiefmoeder Anna," van „met Engeland heulende vrouw" te brandmerken.

En, dwarsboomde men hare bedoelingen ten opzichte van onze houding jegens het Buitenland, ook wat het binnenlandsch bestuur betrof poogde men haar rechten te besnoeien. Het voorgevallene met de verkiezing der Regeering te Haarlem, 't welk ik thans verhalen ga, zal u daar een bewijs van geven.

De omwenteling van 1747 had de Regenten verrast en hun gezag in vele opzichten verminderd: het lag dus in den aard der zaak, dat zij bedacht waren, de verloren macht van lieverlede te herwinnen, en, kon 't zijn, de oude familieregeering weêr in te voeren. Dit kon geschieden, wanneer men slechts zorgde, dat de nominatiën, waaruit de Stadhouder (of nu de Goevernante) de verkiezingen der Magistraten deed, louter namen uit die familiën inhielden. Tot bereiking van dat oogmerk verbond men, in onderscheidene steden, zich bij schriftelijke akten, om elkander en elkanders familiën in 't bezit der regeering te handhaven, en bij sterfgeval of vakature altijd de kinderen en naaste betrekkingen des overledenen of uitgevallenen boven alle andere personen aan te bevelen: en dit geschiedde met de dwangbepaling, dat wie geen deel in deze verbintenis nam, op geen aanbevelingslijst meer gebracht zou worden. — Bovendien verbonden zich de Regeeringen van bijzondere steden met elkander tot waarborg van het over en weder onderhouden dier verbintenissen: waar-

door ook de wederzijdsche voorkeur der Regentenfamiliën zelfs in andere steden verzekerd werd.

Ten gevolge eener zoodanige verbintenis (of konventie, als men die noemde) was, in 't jaar 1757, te Haarlem, de aanbevelingslijst voor de Regeeringskeuze door en uit onderteekenaars opgemaakt; doch onder protest van sommige leden, die zich deswegens bij de Prinses beklaagden. Deze, die van het sluiten dier konventies — hoe geheim 't ook in zijn werk gegaan ware — zeer goed onderricht was, liet de zaak onderzoeken, en bevond, dat zij in strijd was met de oude gebruiken, waarbij ieder op zijn beurt op de lijst moest gebracht worden. Haarlem beriep zich nu op de Staten, die de Goevernante in 't gelijk stelden. Een der op de nominatie gebrachte personen werd intusschen in den Raad van State geplaatst, de nominatie moest alzoo veranderd worden: zij werd aangevuld met een der leden, die zich beklaagd hadden; en de Prinses, te vrede haar recht erkend te hebben gezien, deed de verkiezing (April). Dan in 1758 ontstond terzelfde gelegenheid weder gelijke klacht: en nu (7 Sept.) bepaalde de Prinses haar keuze op drie leden, die op de lijst stonden, en op een vierde, die er niet op gebracht was, maar er, naar haar oordeel, op had behooren te staan, als reeds drie malen zijnde voorbijgegaan. De Regeering verzette zich hier tegen, doch de Hoofdschout liet, naar zijn plicht, de verkiezing afkondigen (21 Sept.). Nu beklaagde zich de Vroedschap bij de Staten; doch de Prinses verklaarde, in krachtige bewoordingen (24 Dec.), dat zij vergeefs alles beproefd had om de samenstemming tusschen de Regenten te herstellen; dat de geschreven konventie wel verbrand, maar des-niet-te-min wederom hetzelfde geschied, en dat alles nietig en van onwaarde was, 't welk men krachtens een ongeöorloofde en met alle gronden van regeering strijdige kabaal had verricht.

Doch, meer onaangenaamheden had de Prinses te verduren gehad: niet slechts de patricische familiën, ook de handelstand werd tegen haar opgezet. Een Bezending van Amsterdamsche kooplieden kwam zich bij haar beklagen over de schade (Juni), die zij door het aanhouden van schepen geleden hadden: zij beloofde haar tusschenkomst bij Engeland, mids men haar de noodige bewijzen inleverde van wat men beweerde. Een tweede Bezending (Juli) leide hierop de schadelijsten over, ten bedrage van acht millioen. Uit Engeland echter kwam geen bevredigend antwoord (9 Nov.). Een derde Bezending van kooplieden — nu ook uit Rotterdam en Dordrecht — berekende de schade reeds op 25 millioen, en drong op hulp en medewerking der Goevernante aan. Engeland echter bleef volharden; het beloofde alleen, dat, zoo de Republiek ter goeder trouw wilde afzien van den handel op de Fransche West-Indische Koloniën en het artikel der kontrabande eenigszins uitbreiden, het traktaat van 1674 zou kunnen nageleefd worden; doch gaf te kennen dat Holland, den vijand opentlijk ondersteunende en het traktaat van 1648 met voeten tredende, niet meer kon eischen. Eindelijk kwam er voor de

vierde maal een Bezending (7 Dec.) van 40 kooplieden — ook uit het Noorderkwartier — nogmaals hulp in den dringenden nood verzoekende, en verklarende, dat, naar zij vertrouwden, het van de Goevernante alleen afhing, hen te helpen, ja dat het haar slechts een woord zou kosten om tot de noodige geduchte uitrusting ter zee te doen besluiten. Ook wenschten zij een aanzienlijke Bezending naar Engeland, en gelijktijdige Bezendingen naar Rusland, Spanje, Zweden en Denemarken, om, bij weigering van de Britsche regeering, met die Hoven de alleenheersching van Engeland op zee te keer te gaan. Op deze aanspraak, waarvan toon en inhoud even onbetamelijk en beleedigend als onbezonnen waren, antwoordde de Prinses, dat het haar leed deed, doch geenszins haar schuld was, zoo de handel niet meer beschermd wierd: dat het aan de Regeeringen zelve van Dordrecht, Haarlem, Amsterdam, Gouda en Rotterdam te wijten was, indien land- en zeemacht in geen beteren staat waren en dat zij voor zich niet ophield, voor de belangen des handels werkzaam te zijn.

De kooplieden, dus zonder veel troost naar huis gezonden, lieten hun aanspraak drukken, waarvan de inhoud niet missen kon, de bevolking meer en meer op te zetten tegen de Prinses. De onnadenkende menigte begreep niet, en de beter ingelichten wilden niet begrijpen, dat, zoo aan de eischen der kooplieden gehoor ware gegeven geweest, een oorlog met Engeland daarvan het onmisbaar gevolg had moeten zijn, tot het voeren waarvan men ten eenenmale buiten staat was.

Wel is waar, in enkele bijzondere ontmoetingen hadden onze zeelieden getoond, dat de aêloude moed niet bij hen was uitgedoofd. De schout-bij-nacht Sels, die zich met twee fregatten naar de Middellandsche zee begeven had (10 Dec.), om aldaar het oog te houden op de Algerijnen (met wie in 't vorige jaar de vrede was gesloten), noodzaakte, door de moedige houding die hij aannam, drie zwaarder gewapende Britsche schepen, een koopvaarder, dien zij prijs gemaakt hadden, weder vrij te geven, en dwong weinige dagen later een kaper, met geweld, een aangehouden koopvaarder te laten varen: de kapitein Jan Binkes wist twee schepen, die door Engelsche kapers waren afgesneden van een koopvaardijvloot, aan welke hij tot geleide strekte, weêr te ontzetten. De kapitein Haringman zich met een schip van den Staat naar Marseille begevende, ontmoette twee zwaardere Britsche schepen, waarvan de officieren, bij hem aan boord gekomen, verklaarden het schip te willen onderzoeken, als beweerende onderricht te zijn, dat er geschut en krijgsbehoeften in geladen waren. Haringman antwoordde hierop, nimmer te zullen dulden, dat een oorlogsschip van den Staat onderzocht werd, en kruit en lood genoeg aan boord te hebben, om zulks te beletten; waarop de Britsche bevelhebbers, overtuigd dat zij hun doel niet zonder krachtigen tegenstand zouden bereiken, van hun oogmerk afzagen.

Geen wonder was het, dat de Prinses niet langer bestand was tegen de miskenning en hatelijkheid die zij ondervond, en dat vooral de laatste gebeurtenissen haar, sedert lang reeds ziekelijk en afgetobd, den laatsten slag toebrachten. Met waggelenden tred en den dood op 't gelaat geschilderd, verscheen zij nog eenmaal in de Staten-Generaal (11 Dec.), waar zij zich over de tot haar door de kooplieden gerichte aanspraak en het drukken daarvan beklaagde, en nogmaals een voordracht deed tot vermeerdering van land en zeemacht: een voordracht, die een schrijven van de Staten-Generaal aan Holland, Zeeland en Friesland ten gevolge had, waarbij op onderlinge samenstemming en bescherming niet van sommige, maar van alle ingezetenen, werd aangedrongen. — Deze was de laatste politieke daad, die de Goevernante verrichtte: een spoedig toenemende verzwakking deed haar in negen-en-veertigjarigen ouderdom ten grave dalen (12 Jan. **1759**). Hare laatste woorden waren een vermaning aan haar kinderen, God steeds te bidden om goede gevoelens voor de ingezetenen van den Staat: „Aan mij," zeide zij, „zult gij een teedere moeder verliezen; maar aan hem" — hier wees zij op den hertog van Brunswijk — „zult gij een vader vinden. Volgt zijn raad!"

TWEEDE HOOFDSTUK.

Gezantschap naar Engeland over 't aanhouden der schepen. — Besluit der Staten van Holland, betreffende de verkiezingen te Haarlem. — Huwelijk van prinses Karolina. — Gevecht van Dedel tegen eenige Engelsche schepen. — Vrede tusschen Engeland en Frankrijk. — Opstand in de Berbicen. — Verrichtingen in Oost-Indiën. — Voorstel der Zevenwolden tot vervroeging van 's Prinsen meerderjarigheid. — Dood van prinses Maria Louiza.

(**1759**). De dood van prinses Anna, hoe droevig ook, mocht in zekere opzichten als het behoud van het Stadhouderschap worden aangemerkt. Had zij langer geleefd, dan ware, bij wederzijdsche verbittering, een oorlog met Engeland onvermijdelijk geworden: de staatsgezinde partij had Fransche hulp ingeroepen, en reeds toen ware het Stadhouderschap verloren geweest. Nu daar-en-tegen, daar

de Goevernante, door te sterven, de macht in handen harer tegenpartij liet en aan deze het voorwerp van verbittering ontnam, hield de spanning van zelve op. De Prins was nog een kind en men zag in hem minder een geboren vijand, dan wel een werktuig, van 't welk men zich met vrucht zou kunnen bedienen; terwijl Brunswijk, die onmiddellijk na den dood der Prinses in de vergadering van Holland beëedigd werd, even min gevaarlijk kon geächt worden, als uitsluitend belast met het bevel over 't krijgsvolk, en volgens zijn lastbrief zich niet met eenige zaken betreffende de Unie, de religie, politie, justitie of financiën mogende inlaten. Daar nu overal de magistraatsbestelling aan de Staten was opgedragen (behalve in Friesland, waar, als ik in 't vorige hoofdstuk zeide, dit voorrecht aan de Prinses-weduwe van Jan Willem Frizo was toegekend), zoo kon men het stadhouderloos bewind nagenoeg als hersteld beschouwen.

Door de Prinses waren twee Gekommitteerden uit Holland en een uit elk der andere Gewesten aangesteld om te waken voor de opvoeding der vorstelijke weezen: voorts, als toeziende voogden, de koning van Engeland en de Prinses-weduwe; en, als werkelijke voogd, de hertog van Brunswijk. Deze vorst, hoe beperkt ook zijn macht ware, wist zich eerlang een niet geringen invloed op het Staatsbestuur te verwerven; deels door de Regenten, vooral die van het nu weder alvermogende Amsterdam, te vleien, deels door de ontwikkeling tegen te houden van het uit zijn aard reeds niet zeer sterke wilsvermogen van den Prins, bij wien hij zich alzoo ook in het vervolg noodzakelijk maakte. Wel poogden dezulken, die ongaarne een vreemdeling in 't bestuur zagen, hem den voet dwars te zetten, en een aanhang tegen hem te vormen, waarvan de Prinses-weduwe het hoofd, en haar raadsman, Onno Zwier van Haren, de ziel was; maar die tegenstand werd verbroken, toen deze laatste, ter zake ergerlijke familietwisten, eerlang buiten invloed geraakte.

Nu het geschreeuw en geschrijf tegen de Goevernante door haar dood had opgehouden, begonnen de schreeuwers zelve te begrijpen, dat hun luide klaagtoonen èn te overdreven èn te overmoedig geweest waren. Te overdreven: want, zelfs toen zij bij de Goevernante klaagden, dat het water aan de lippen gekomen was, waren de winsten der kooplieden grooter dan ooit te voren, en had b. v. Friesland drie maal zooveel schepen dan voorheen in zee; terwijl de geleden schade meer uitsluitend een bijzonderen tak van handel trof, namelijk dien op de Fransche koloniën, door Engeland geblokkeerd: — overmoedig tevens, om dat een oorlog ter zee, bij den zwakken toestand van onze middelen in vergelijking met die van onzen nabuur, een onmogelijkheid ware geweest.

Er werd dus, ja, overeenkomstig het voorstel, waarvan ik aan 't slot des vorigen hoofdstuks gewag heb gemaakt, besloten (23 Febr.) 25 schepen uit te rusten, en een smaldeel van vier schepen naar West-Indiën te zenden; maar tevens werden de Staten, nu de ver-

antwoordelijkheid niet meer bij de Goevernante, maar bij hen berustte, even bezorgd als deze vroeger geweest was, om allen schijn te ontwijken van Engeland te willen trotseeren. De Staten-Generaal besloten (25 Jan.), en nog wel op voorstel van Holland, van de vaart op de Fransche koloniën af te zien: Yorke vorderde nog bovendien, dat tevens zou verboden worden, goederen uit Fransche schepen, in de nabijheid der Koloniën, in Nederlandsche schepen over te nemen. De kooplieden van Amsterdam, hierop gehoord (6 Mrt.), gaven bericht, dat men nu geen verdere toegevendheid gebruiken moest; maar de zaak in 's hemels naam aan rechterlijke beslissing overlaten en inmiddels de vaart dekken met een genoegzaam aantal schepen: een raadslag, op vrij wat lager toon gesteld dan jegens de Goevernante was gevoerd geworden. Intusschen zond men ook naar Londen (6 April) een buitengewoon Gezantschap, bestaande uit Jakob Boreel, lid der Amiraliteit te Amsterdam, Jan van de Poll, oud-schepen aldaar, die het woord gevoerd had aan 't hoofd der laatste Bezending bij de Goevernante, en Gerrit Meerman, pensionaris van Leiden, alle drie voorstanders der staatsgezinde partij; maar hun lastbrief luidde toegeeflijk, en zij mochten, behoudens ontslag van schepen en onbelemmerde vaart op eigen koloniën, des noods ook in het verbod van overscheping berusten. De onderhandeling was langdurig en zonder vrucht: echter toonden zich de Engelschen sedert eenigen tijd behoedzamer in het aanhouden van schepen, en gaven nu en dan gehoor aan de vertoogen, daartegen door onze zeeofficieren gedaan, vooral wanneer die vertoogen door een rustige houding en een goed vertoon werden vergezeld.

Terwijl men, ondanks den tegenstand der Landgewesten, tot de vermeerdering der zeemacht had besloten, wilde men geen gehoor geven aan hun vertoogen tot vermeerdering der landmacht, die meer en meer noodzakelijk scheen. D'Affry liet bij voortduring niets onbeproefd om de Republiek geheel van Engeland los te maken, en bood zelfs een deel der Fransche zeemacht aan, ter handhaving van onze vlag (Juni). Gelukkig bracht men dezen, heimelijk gedanen, voorslag niet in overweging; en werkelijk, had men er in toegestemd, het ware een begin van oorlog geweest.

Yorke daar-en-tegen leverde een vertoog in (Sept.) wegens het vervoeren van krijgstuig ten behoeve der Franschen; terwijl d'Affry (Oct.) van zijne zijde nieuwe aanvrage deed om ammunitie, beweerende, dat het weigeren van zijn verzoek strijdig zou zijn met de onzijdigheid; daar men wel ammunitie leverde naar Engeland. Onze Staat werd door deze tegenstrijdige vertoogen in een moeilijke gesteldheid geplaatst; daar men aan het verlangen van de eene Mogendheid niet kon voldoen, zonder zich het misnoegen, wellicht de vijandschap, der andere op den hals te halen. Men nam eindelijk een besluit, waardoor men beiden hoopte te vrede te stellen, en stond den doorvoer voor ditmaal toe (9 Nov.); doch, gelijk het meer gaat, beide partijen waren evenzeer met dit besluit ontevrede: de toon

van d'Affry werd al hooger en hooger, en hij scheen ernstig bedacht om de Republiek te straffen voor haar inschikkelijkheid jegens Engeland. Ook nu nog bleef men ongeneigd tot het vermeerderen der landmacht, in weêrwil van de vertoogen, door de Landprovinciën gedaan, en van de vraag van Bentinck, of men daarmede zou wachten, tot Frankrijk tot geweld overging.

Terwijl de partij, die thans aan 't roer was, aldus haar achtbaarheid naar buiten verspeelde, liet zij niet na, haar overmacht binnen 's Lands te doen gelden en gaf hiervan twee treffende voorbeelden. Het eerste gold het gewichtige geschil over de keus der Vroedschappen. Hoewel de Staten van Holland, in het vorige jaar, ondanks de door Haarlem ingeleverde vertoogen, de Goevernante volkomen in 't gelijk hadden gesteld, namen zij nu een besluit in geheel tegenovergestelden zin (6 Sept.), en verklaarden, dat, uit eerbied voor de nagedachtenis der Prinses, men de zaak zou laten gelijk zij was, in de geruste verwachting, dat de Erfstadhouder zich in 't vervolg nooit zou laten overhalen, dit of soortgelijk geval ter navolging te kiezen.

Het andere voorbeeld betrof het huwelijk der prinses Karolina. Deze had nu den ouderdom van zestien jaren bereikt en was verloofd aan Karel Kristiaan, prins van Nassau Weilburg, generaal-majoor, en gouverneur van den Bosch. De Goevernante had kort voor haar overlijden (11 Jan.), de toestemming der Staten, als onmisbaar voor het erfrecht op het Stadhouderschap, verzocht. Vijf Gewesten hadden die dadelijk verleend; doch Utrecht had zich verzet, op grond dat de jonge Vorst Luthersch was: en ook in Holland was geen eenparigheid voor de inwilliging te verkrijgen. Het huwelijk was echter niet afhankelijk van de verlangde toestemmingen, en werd dan ook, zoodra het rouwjaar om was, voltrokken (**1760**); tot genoegen ook der Regenten, die de Luthersche belijdenis aanmerkten (5 Febr.) als onvereenigbaar met het Stadhouderschap, 't welk alzoo, in geval de Erfstadhouder kinderloos overleed, geheel vervallen zou kunnen beschouwd worden. — De prins van Nassau, hier te lande weinig bemind, trok eerlang met zijn echtgenoot naar zijne Staten, en onderscheidde zich, noch door zijn bekwaamheden, noch door de rol die hij speelde.

Dit jaar werd voor 't overige door weinig belangrijks gekenmerkt. Vermelding verdient echter de dood van koning George II, in 77jarigen ouderdom. Onder zijn kleinzoon en opvolger George III bleef dezelfde politiek Engeland besturen; doch de nieuwe Koning toonde zich zeer genegen, het bondgenootschap met ons te onderhouden: en men begon allenkskens hier meer doordrongen te worden van het belang om met die Mogendheid op een goeden voet te blijven (**1761**), te meer, omdat het aanhouden van schepen verminderde, en de rechtspraken, waaraan de aangehouden schepen in Engeland onderworpen werden, over 't geheel niet onbillijk waren, terwijl men nu daar-entegen meer van Fransche dan van Engelsche kapers leed.

Intusschen had Frankrijk met Spanje een verbond gesloten (15 Aug.), en meer dan ooit scheen het noodig, zich ter verdediging te bereiden (**1762**): ja het Engelsche ministerie schreef aan de Republiek (12 Jan.), dat, zoo zij werkeloos bleef, de Koning zich genoodzaakt zou zien, haar zijn bondgenootschap te ontzeggen en haar aan de willekeur der Franschen over te laten: dat, zoo er in tegendeel nog een vonk van vrijheidszucht in Holland over was, het tijd werd, zich tegen de gevaarlijke ontwerpen van 't Huis van Bourbon te vereenigen. Ook deze aansporing vond hier slechts doove ooren; en zelfs werd thans, ten gevolge van den tegenstand der Landprovinciën, ook niet behoorlijk voor de zeemacht gezorgd; terwijl onze schepen nu niet slechts voor Engelsche en Fransche, maar ook voor Spaansche kapers bloot stonden.

Tot nog toe was het bij geene der beproefde of volbrachte aanhalingen tot eenige dadelijkheid gekomen tusschen wederzijdsche oorlogsschepen: zoodanig voorval had echter thans plaats. Salomon Dedel. een jong en bekwaam zeeöfficier, met zijn fregat de Dankbaarheid van 24 stukken en vier koopvaarders, die naar Fransche en Spaansche havens waren bestemd, in zee gestoken zijnde (22 Aug.), werd, reeds op den dag van zijn uitzeilen en ook den volgenden morgen, door Engelsche vaartuigen gepraaid, die onderzoek vorderden der schepen van 't konvooi; 't welk hij echter weigerde. Dan op den vierden dag zag hij zich omringd door zeven zoo groote als kleine Britsche oorlogsschepen, waarvan de bevelhebber, kapitein Adams, na op gelijke vordering een steeds weigerend antwoord ontvangen te hebben, een sloep naar een der koopvaarders zond. Dedel begroette die echter terstond met twee schoten en wendde derwaarts om het onderzoek te beletten. Adams, zijn eisch herhaald hebbende, zond nu drie sloepen uit met de koninklijke vlag van voren, in den waan dat Dedel ze niet zou durven aantasten; doch deze stoorde zich daar weinig aan en beschoot de drie sloepen, gelijk hij de eene gedaan had; waarop men terstond van een der Engelsche schepen vuur gaf, 't welk door Dedel beäntwoord werd. Dit gaf het sein tot een gevecht, waarbij Dedel natuurlijk moest te kort schieten Na een wond ontvangen te hebben, die hem bijna bewustloos maakte, gaf hij 't op, en werd met de vier koopvaarders binnen Duins opgebracht. Deze ontmoeting, die aanleiding tot oorlog had kunnen geven, liep gelukkig daarmede af, dat eerst het schip van Dedel, na van de bekomen schade hersteld te zijn, en later de vier andere schepen, waaruit slechts eenig masthout gelicht werd, vrijgegeven werden: zoo dat ook nu een breuk tusschen Engeland en onze Staat voorkomen werd.

Gelukkig was dan ook de vrede nabij. Engeland had op alle zeeën de overwinning behaald, de zeemacht der Franschen vernietigd en bijna al hun koloniën bemachtigd. Het overlijden van Elizabeth van Rusland, die steeds aan Frederik II vijandig was geweest, had Peter III op den troon geeracht, die daar-en-tegen een blinde be-

wonderaar was van den koning van Pruisen. Wel werd de Tsaar eerlang door zijn eigen gemalin Katharina II onttroond; doch deze bleef onzijdig, en Frederik II, alzoo van alle zorg van dien kant ontslagen, kon met nieuwe kracht zijn krijgsverrichtingen in Sileziën doorzetten. Frankrijk en Oostenrijk werden dus beiden genoodzaakt den vrede te verlangen. Nu zou men dezerzijds ook gaarne in de onderhandelingen gedeeld, de bemiddeling aangeboden en de Barrière hersteld hebben; maar de Republiek, die zich buiten alles gehouden had, werd ook in niets gekend, en kon, door niemand ondersteund, geen toegang tot de vredehandeling, laat staan eenige inwilliging zelfs van haar meest loffelijke wenschen, bekomen. Het ophouden van den krijg had voor haar geen ander gevolg, dan dat, tot groot nadeel van onzen handel, ieder voorrecht, door Frankrijk verleend, weêr ingetrokken werd, een oude en beproefde Bondgenoot verbitterd, en de Republiek zelve machteloos en verachtelijk geworden was: en evenwel snoefde men hier op de bewaarde onzijdigheid en wenschte men elkander daarmede geluk. Nog dit jaar (3 Nov.) werden de Preliminairen tusschen Frankrijk, Spanje en Engeland geteekend; waarop de vrede tusschen deze drie Mogendheden (10 Feb. 1763), en vijf dagen later (15 Feb.) ook tusschen Maria Therezia en Pruisen volgde.

Dan, had men hier te lande zijn invloed naar buiten verloren, men troostte zich door de verbazende stoffelijke welvaart, die men genoot, en de rust, die bijna niet gestoord werd: zoodat hetgeen omtrent de eerstvolgende jaren te vermelden valt, meer betrekking heeft op hetgeen buiten, dan op wat binnen Europa geschiedde.

Niet lang na het sluiten van den vrede kreeg men hier bericht, dat in de West-Indische volkplanting Berbice een hevige opstand onder de slaven was uitgebersten. De mishandelingen, den armen Negers aangedaan, de zwakheid der Bezetting, de lafhartigheid, waarmede men het fort Nassau, de eenige sterkte van aanbelang verliet, waren oorzaak van deze gebeurtenis. Naauwlijks was daarvan bericht gekomen, of de Algemeene Staten zonden derwaarts drie schepen van oorlog onder kapitein Haringman, die in 't najaar ter gemelder plaatse aankwam (21 Oct.), en wel ter juister tijd, daar de kolonisten op het punt waren de Kolonie te ontruimen. Hij haastte zich nu, met den goeverneur der Kolonie, Van Hogenheim, en 180 man, de rivier de Canje, langs welke de Negers vijftig plantaadjes vernield hadden, op te varen en de omstreken van muitelingen te zuiveren: later, versterking ontvangen hebbende, een gelijken tocht te doen langs de rivier van Berbice, en de Negers, na een hevig gevecht, te overrompelen (26 Dec.). Niet lang daarna, en terwijl de opstandelingen allenks in onderwerping kwamen, werd onze macht in die oorden nog versterkt met eenig daarheen gezonden krijgsvolk, door welks hulp de rust geheel werd hersteld. (**1764.**) De gevangen Negers, voor zoo verre zij van moord of brandstichting overtuigd waren geworden, werden gehangen, geradbraakt, verbrand, of met de afschuwelijkste folteringen om het leven gebracht.

Ook de Oost had in dit en in de vorige jaren stof tot bezwaar opgeleverd. Een expeditie, waarmede men de naauwlijks opgerichte Britsche heerschappij in Bengalen had willen omverwerpen, met geen ander gevolg dan dat de Hollanders op en bij den Ganges het onderspit hadden moeten delven, had aanleiding gegeven tot klachten van Yorke bij de O. I. Kompagnie. Deze beweerde nu wel, dat het op Koromandel gemunt was geweest; doch het tegendeel bleek uit haar boeken; en de zaak zelve was niet geschikt om onze zaken in de Oost te bevorderen. Gelukkiger viel een onderneming uit tegen den koning van Kandi op Ceylon, tegen wien reeds sedert lang oorlog was gevoerd, en die nu door den Goeverneur des eilands, baron van Eck, geheel verslagen werd.

(**1765**). Een voorstel, door de Zevenwolden in Friesland gedaan om 's Prinsen meerderjarigheid te vervroegen, werd terzijde gesteld, als beleedigend voor de Prinses-weduwe. Wat deze betreft, zij beleefde het tijdstip niet, waarop haar kleinzoon tot de waardigheid zijner voorvaderen zou geraken, daar zij eerlang overleed (9 April) in acht-en-zeventigjarigen ouderdom, diep betreurd door al de Friezen, bij wie zij onder den naam van Maaike-meui bekend en geliefd was, ja wien zij, volgens de getuigenis der Staten van dat Gewest, een allergezegendst middel in Gods hand had gestrekt om aller welvaart te bevorderen. Ten gevolge van haar dood was prinses Karolina nog eenige maanden Goevernante van Friesland, waar zij de raadsbestelling had.

DERDE HOOFDSTUK.

Karakter van Willem V. — Hij verzoekt om zijn instruktie als Stadhouder. — Akte van konsulentschap. — 's Prinsen huwelijk. — Moeilijkheden met Friesland en Zeeland. — Willem Frederik geboren. — Dood van Steyn. — Van Bleiswijk, Raadpensionaris. — Gedenkteeken voor Vondel. De Schouwburg te Amsterdam verbrandt. — Willem George Frederik geboren. — Oorlog tusschen Engeland en Noord-Amerika. — Verzoek van Engeland om de Schotsche brigade. — Karakter en rede van Capellen tot de Pol. — Verdrag tusschen Frankrijk en N. Amerika. — Zijdelingsche handel van onzen Staat met N. Amerika, in weêrwil der vertoogen van Engeland. — De afschaffing der Drostediensten door Capellen voorgesteld. — Eisch van Frankrijk, dat de Republiek de vrije vaart tegen Engeland zal handhaven. — Edikt ten nadeele van onzen handel door Frankrijk genomen, doch op Amsterdam en Haarlem niet toepasselijk gemaakt. — Besluit tot versterking der zeemacht. — Engeland vraagt om hulpbenden, die geweigerd worden. — Paul Jones in Texel. — Een konvooi onder Bylandt zeilt uit en wordt in Engeland opgebracht. — Onbepaald konvooi verleend. — De Republiek treedt met Rusland en de Noordsche Mogendheden in een verbond van gewapende Neutraliteit. — Geval met de papieren van Laurens. — Oorlogsverklaring van Engeland.

(**1766**). De tijd was nu gekomen, waarop prins Willem V, die reeds drie jaren te voren in de vergadering der Staten zitting had genomen, den ouderdom van achttien jaren bereikt had en alzoo, volgens de vroeger gemaakte bepalingen, het Erfstadhouderschap en de overige hem opgedragen waardigheden zou aanvaarden. In vele op-

zichten kon hij, althans bij de rust en voorspoed, die het Vaderland in dit tijdperk genoot, beschouwd worden als opgewassen tegen de moeilijkheden aan zijn betrekking verbonden: hij was vlug, wakker en schrander: de Fransche, Engelsche, Hoogduitsche en Latijnsche talen sprak hij met vaardigheid: in de beginselen van het oude en nieuwe volkenrecht was hij volkomen bedreven, en van de Geschiedenis had hij een hoofdstudie gemaakt. Zijn geheugen was uitstekend, zijn oordeel juist en zijn inzichten helder: zoo dat hij in staat was, niet slechts zijn denkbeelden in geschrifte op een uitmuntende en bondige wijze te ontwikkelen, maar ook onvoorbedacht, voor de vuist, op ingewikkelde voordrachten te antwoorden en die te wederleggen. Bij dit alles voegde hij werkzaamheid, milddadigheid, minzaamheid, innige godsvrucht, en onschendbare gehechtheid aan woord en belofte. — Maar hij miste, waarschijnlijk ten gevolge der opvoeding die hij genoten had, dat zelfvertrouwen, 't welk voor een Vorst zoo onontbeerlijk is, en was besluiteloos en aarzelend, waar alleen vastheid redding had kunnen aanbrengen. De hoogleeraar Weiss en anderen, die zijn opleiding bestuurden, hadden wel zorg gedragen, hem van zijn kindsheid af een diep ontzag in te boezemen voor de Heeren Staten en afkeer van alle inbreuk op hetgeen zij hun recht noemden: de hertog van Brunswijk daar-en-tegen had, niet alleen, om zijn invloed op het bestuur te behouden, hem wantrouwen op zich zêlven ingeboezemd, maar ook tevens achterdocht tegen die Regenten, geboren vijanden van zijn Huis: — en het gevolg van zoo tegenstrijdige vermaningen kon geen ander zijn, dan aan 's Prinsen handelingen meer en meer den stempel van onzekerheid te geven.

De eerste stap (8 Mrt.), door den nu meerderjarig geworden Prins gedaan, en dien hem waarschijnlijk Brunswijk had aangeraden, was verkeerd. Hij verzocht namelijk van de Staten van Holland, en vervolgens ook van de overige Staten, een akte van aanstelling, en deed daarop den eed. Friesland alleen verklaarde dat, daar hij Stadhouder geboren was, er geen aanstelling te pas kwam, en toen hij daar echter op aandrong, gaf het hem de aanstelling van zijn vader als Erfstadhouder. De Regenten waren recht in hun schik over de wijze, waarop zich de zaak had toegedragen. Een Stadhouder die, even als elk ambtenaar, zijn aanstelling van de Staten der Provinciën ontving, kon geen vrees baren, en dat was voor 't oogenblik reeds veel. Ook liet men niet na, hem te sterken in zijn opvatting van de zaak: en toen hij als Stadhouder aan 't Hof van Justitie zitting nam, droeg de advokaat Van Hamel hem voor, hoe zijn ('s Prinsen) voorgangers Stadhouders waren geworden door het volk, of, liever, door beroerten en onlusten, maar hoe hij 't nu werd door de wet, en dus het volk er niet voor te danken had, maar wel 's Lands Vaderen — gelijk het nu de mode was, de Regenten in alle geschriften te noemen — die het Land bij zijn minderjarigheid zoo goed geregeerd hadden.

Groot was de lof, die, toen de Prins aan 't bewind kwam, den

Hertog werd toegezwaaid. Holland schonk hem een gift van ƒ200,000, de overige Gewesten naar evenredigheid: de Staten-Generaal verzochten hem, zijn diensten bij voortduring ten nutte van het Gemeenebest te besteden, en de Prins vereenigde zich met dien wensch, waaraan dan ook gevolg gegeven werd. Zelfs werd, met medeweten en toestemming van eenige Regenten, ten behoeve van den Prins door den Hertog een schriftelijke verbintenis aangegaan, Akte van Consulentschap genaamd, en waarbij Brunswijk zich verbond, den Prins, voor zoo lang deze 't noodig achtte, van raad en hulp te dienen, ter bewaring zijner rechten en ten nutte van den Staat. Daar nu de Hertog zijn voormaligen pupil gewend had, hem in alles te raadplegen, maakte die akte Brunswijk inderdaad tot Stadhouder en Willem V tot zijn werktuig. Geen wonder, dat de raadpensionaris Steyn, even gelijk Bentinck en de Oranjepartij, die nu niet langer geraadpleegd werden, hierdoor tegen den Hertog werden ingenomen, en dat later, toen deze laatste ook de gunst der Aristokraten verbeurde, diezelfde Akte als een punt van beschuldiging tegen hem werd opgewarmd.

De Hertog, begrijpende zich ook buiten 's Lands een steun te moeten verwerven, oordeelde dat doel op geen betere wijze te kunnen bereiken, dan door den Prins een huwelijk te doen aangaan. Een Engelsche prinses zou thans zeer onwelkom geweest zijn, en dus sloeg Brunswijk het oog op de dochter van prins August van Pruisen (broeder des Konings) en van een prinses van Brunswijk-Wolfenbuttel. Deze verbintenis was den Staatsgezinden niet ongevallig, daar koning Frederik II, tegenwoordig op Engeland misnoegd en bijna Franschgezind was. De prinses, Frederika Sofia Wilhelmina geheeten (en meest onder den laatsten naam bekend), had een vorstelijk voorkomen, sprekend oog, aangename manieren, helder verstand, levendigheid van geest, uitgebreide kennis en vooral in hooge mate de gaven, die Willem V miste, veerkracht en voortvarendheid. Had dan Brunswijk ook gehoopt, haar even als den Prins onder zijne leiding te krijgen, zoo toonde de uitkomst weldra, hoezeer hij zich bedrogen had; want zij was er geenszins de vrouw naar om zich te laten besturen; integendeel stond zij weldra aan 't hoofd eener krachtige partij tegen hem over. De ondertrouw had op het lustslot Charlottenburg nabij Berlijn plaats (27 Juli), waar 's Prinsen geheimraad De Larrey den Bruidegom vertegenwoordigde. Later reisde deze zelf naar Berlijn (4 Oct.) om het huwlijk te sluiten (**1767**).

Bij de algemeen heerschende welvaart, verzuimde de natie geene gelegenheid om prachtige feesten te geven, en geen wonder dan ook, dat het vorstelijk echtpaar, toen het herwaarts overkwam, in al de provinciën met buitengewonen luister ontvangen werd. Een vrij lijvig boekdeel, den titel voerende: „het verheugd Amsterdam," door den bekwamen historieschrijver Wagenaar samengesteld en met een menigte keurige platen voorzien, werd alleen gewijd aan de beschrijving der plechtigheden en vermaken, die te Amsterdam bij die gelegenheid

plaats vonden, en kan een denkbeeld geven van den rijkdom en voorspoed dier dagen.

Intusschen, bij de opentlijke blijken van gehechtheid, die men den Prins betoonde, ontbrak het niet aan menig blijk van geheime tegenwerking, en ondervond hij al spoedig, hoe noodzakelijk, doch tevens hoe moeilijk, zijn tusschenkomst als Stadhouder was. In Friesland bestond sedert geruimen tijd een bedenkelijke spanning en was de Prins gedwongen, tegen de Staten de rechten der akademie van Franeker en der steden Sneek en Harlingen te handhaven. Het kwartier van Oostergoo wilde tegen eene zijner beslissingen, laatstgemelde Stad betreffende, opkomen, als had hij de fundamenteele wetten des Lands overtreden; hij was genoodzaakt, zich opentlijk over het voorstel (6 Juni), door dat Kwartier gedaan, te verklaren, 't welk hij onvoegelijk en ontoepasselijk noemde, en tevens, dat hij te zeer van de liefde der rechtgeäarde Friezen overtuigd was, om anders dan met verachting de slinksche wegen en landverderfelijke kunstenarijen van sommigen te beschouwen. — Ofschoon tegen zijn beslissing niet werd opgekomen, bleef echter de gisting bestaan, en de getrouwe Bentinck schroomde niet, den Prins te kennen te geven, dat hij voorzichtiger gedaan had, den stijl te verzachten, en uitdrukkingen te bezigen, minder vatbaar om kwalijk te worden uitgelegd.

(**1768**). Ook in Zeeland had Willem V met moeilijkheden te kampen. Ter gelegenheid, dat de betrekking van vertegenwoordiger van den Eerste Edele vakant was (Aug.), wilde de Prins den raadpensionaris van Zeeland, Steengracht, voorloopig in die hoedanigheid doen optreden; de stad Middelburg verzette zich hier tegen, en haar afgevaardigden onthielden zich een tijd lang om ter Staten-Vergadering te verschijnen. De benoeming van Van de Perre als werkelijken Vertegenwoordiger maakte een eind aan het geschil, doch werd als een toegeeflijkheid aangemerkt, ja een oude Regent waarschuwde den Prins, dat het gebeurde slechts een voorspel van feller tegenstand was. „Het kwade zaad," zeide hij, „is nog niet uit den Zeeuwschen akker geroeid: men tornt nu aan een vertegenwoordiger, men zal het later aan de waardigheid van Eerste Edele, doen, en vervolgens aan uw markgraafschap van Vlissingen." — Twee jaren later (**1770**) zag de Prins zich als scheidsman geroepen in een geschil tusschen Zeeland — 't welk een uitsluitend recht op de vaart naar Essequebo en Demerary beweerde — en de overige Gewesten: — de Prins verklaarde alle ingezetenen des Lands tot die vaart gerechtigd. Zoo deze uitspraak ongunstig voor Zeeland uitviel, de Prins toonde zijn genegenheid om die Provincie van dienst te zijn nog in 't zelfde jaar, ter gelegenheid van een door haar ingebracht bezwaar tegen het aandeel dat zij ter Generaliteit moest inbrengen, en kwam haar met ƒ100,000 uit eigen middelen te hulp niet alleen, maar wist ook voor haar verlichting te verwerven van haar jaarlijksch aandeel.

Weinig der vermelding waardig leverden wijders de eerste jaren

op van 's Prinsen bestier. Zijn gemalin, na eerst van een dooden zoon te zijn verlost, schonk hem een Prinses (28 Nov,), die Frederika Louiza Wilhelmina werd gedoopt, doch meest onder den tweeden dier namen bekend is. Voor 't overige was het hier te lande rustig: doch die rust was slechts de voorbode van den storm, en de gesteldheid der Republiek, zoo van binnen als met betrekking tot het Buitenland, was zorgverwekkend voor den min oppervlakkigen toeschouwer. Van binnen bestond flaauwheid en zorgeloosheid bij de Regeering: het Staatsbestuur wemelde van misbruiken, die geen aanstoot gaven of niet geteld werden, zoo lang men schatten won; doch die eenmaal, toen de omstandigheden minder gunstig werden, te heviger zouden gevoeld worden. In de hoogere klassen heerschten toenemend zedebederf, Franschgezindheid, neiging tot de beginselen eener valsche wijsbegeerte en toepassing daarvan op de staatkunde. Zedelooze, vooral Fransche boeken, werden herhaaldelijk gedrukt en met te meer graagte ontvangen, naarmate het Bestuur de verspreiding daarvan door vervolging wilde tegengaan. — En, wat de buitenlandsche betrekkingen aanging, bondgenooten had de Republiek niet meer: met Engeland stond zij op den voet van wederzijdsch mistrouwen: Oostenrijk behandelde haar met verachtende onverschilligheid: Frankrijk en Spanje schenen gezind, den oorlog te hervatten. — Hoog tijd was het, op nadeelige kansen voorbereid te zijn, en uit den overvloed der middelen, die men bezat, de zoo jammerlijk verwaarloosde zee- en landmacht te herstellen. Maar vruchteloos waren de herhaaldelijk daartoe door den Prins gedane voordrachten: de Landgewesten bleven geld voor schepen, de Zeegewesten voor troepen weigeren. Vooral Amsterdam was tot dit laatste onwillig en liet geene gelegenheid voorbijgaan, om te toonen, wat zijn willekeur in den Staat vermocht.

(1772). Belangrijk in vele opzichten voor ons Vaderland was het jaar 1772. Twee eeuwen waren verloopen sedert de eerste gelukkige pogingen tot afschudding van het Spaansche juk, een eeuw, sedert de Nederlanden van Franschen overmoed waren verlost. Beide gebeurtenissen werden in de steden, die er voornamelijk deel aan gehad hadden, den Briel, Vlissingen, Middelburg, Veere, Aardenburg, Groningen, 't zij door openbare vreugdebedrijven, 't zij door dank- en bedestonden, plechtig herdacht. En, als moest het jaar 72 altijd merkwaardig in onze geschiedenis zijn, bij de aanleiding tot vreugde en dankbaarheid, uit vroegere gebeurtenissen geput, voegde zich thans ook een stof tot blijdschap en verwachting voor de toekomst. De Prinses namelijk beviel van een zoon (24 Aug.), aan wien de naam van Willem Frederik gegeven werd, en die bestemd was, na veelvuldige lotwisseling, eenmaal hier te lande een hooger titel en een uitgestrekter macht dan een zijner voorgangers te voeren.

Voor het einde van dit jaar overleed de raadpensionaris Steyn 5 Nov.), in wiens plaats Pieter van Bleiswijk, pensionaris van Delft, gekozen werd, een man van hooge bekwaamheid en kunde, doch zwak

van karakter, bevreesd om zich, gelijk men het noemt, te kompromiteeren, en niet vast genoeg van beginselen om niet steeds de bovendrijvende partij te believen.

Nog twee gebeurtenissen, die in dit jaar voorvielen, wil ik, ofschoon zij meer plaatselijk waren, niet met stilzwijgen voorbijgaan. De eerste was, dat, door de zorg van een kunstgenootschap, onder den titel van Diligentiae omnia te Amsterdam bestaande, aan den grooten Vondel, niet verre van zijn grafstede in de Nieuwe Kerk, een marmeren gedenkteeken werd opgericht: de andere, dat dezelfde schouwburg te Amsterdam, die met des dichters Gijsbrecht van Aemstel 134 jaren vroeger geöpend was, door een noodlottig toeval gedurende de vertooning in brand raakte (3 Mei) en geheel tot puin afbrandde: en zestien personen, waaronder een oud-oom van mij met zijn vrouw, kwamen hierbij om. Twee jaren later werd de voorloopig gebouwde schouwburg ingewijd, die nog heden gebezigd wordt.

(**1773**). Het volgende jaar was vooral merkwaardig door de ontzettende en menigvuldige bankroeten, die te Amsterdam plaats vonden en meest aan speelzucht te wijten waren. Vele handelaars ondervonden hieruit stremming in hun zaken. De Regeering van Amsterdam kwam aan het plotseling ontstane geldgebrek te gemoet door de oprichting eener beleeningsbank, met een kapitaal van twee millioen; en allenkskens herstelde zich het geschokt krediet.

(**1774**). De geboorte van een tweeden zoon (16 Febr.), Willem George Frederik genoemd, was de laatste stof tot vreugde den Stadhouder geschonken: en de reeks van onaangenaamheden en tegenspoeden, die hij te verduren had, moest van dit tijdstip af slechts klimmen. De Vereenigde Nederlanden, ten top van voorspoed gestegen, hadden de gelukkigste dagen kunnen te gemoet zien, indien niet blinde hoofdigheid bij de Staatsmachten en onberaden toegeven aan van elders overgewaaide begrippen al het goede, dat er bestond, verdorven en nutteloos gemaakt hadden. Het beginsel om genoegzaam gewapend te zijn tegen een onverhoedschen aanval van naburen werd wel hier te lande erkend; maar men begreep, dat men genoegzaam door de Barrière gedekt was: zonder te bedenken, dat, vooreerst, die Barrière niets baatte, in geval er geen toereikende krijgsmacht was om die te bezetten, terwijl ons land aan de Oostelijke grenzen voor een inval bloot lag, en dat, ten tweede, die Barrière in de macht was van Oostenrijk, thans Frankrijks bondgenoot, en te naauwer daarmede verknocht, sedert Lodewijk XVI, die met een Oostenrijksche prinses (Mei) getrouwd was, zijn grootvader Lodewijk XV in de regeering was opgevolgd.

Van het versterken der landmacht had de koopmansgeest niet willen weten, en daar-en-tegen, als ik u verhaald heb, alleen heil gezien in het herstel van 't zeewezen, zoo zelfs, dat het een soort van punt van eer werd, zich tegen alle vermeerdering der landmacht te verzetten. Vruchteloos waren al de vertoogen, eerst der Goevernante

en naderhand van Willem V, geweest, over de noodzakelijkheid om zoo wel te land als ter zee onze macht te vermeerderen. Na herhaalde pogingen gelukte het Willem V eindelijk, de Landprovinciën over te halen, om van hare zijde veel toe te geven; doch Holland bleef halsstarrig bij zijn opzet, en, om een nietige som van *f* 111,000, die het als zijn aandeel zou te betalen hebben gehad, bracht het te weeg, dat alle vermeerdering achterwege bleef.

Doch buiten de hoofdigheid, waarmede men dus het Land weerloos maakte, was er nog een reden. De voorstanders der Stadhouderlooze regeering lieten niet na het oude referein te zingen, dat alle landmacht gevaarlijk was, en een wapen in de hand des Stadhouders, waarvan deze zich kon bedienen om ongestoord den dwingeland te spelen. Het was nu mode geworden, Maurits, Willem II, en Willem III als dwingelanden uit te krijten, en daar-en-tegen de voorstanders der aristokratie, gelijk Oldenbarneveld, De Groot, de De Witten enz., als martelaren der volksvrijheid af te schilderen: en zoo dikwijls en aanhoudend was dit herhaald, dat het, algemeen — ook zelfs door de ijverigste voorstanders van 't Huis van Oranje, de Van Harens en anderen — als een punt van geloof werd aangemerkt. Intusschen, zoo gij de vorige deelen met eenige vrucht hebt gelezen, zult gij weten, dat, hetzij men de handelwijze der door mij hier genoemde Regenten prijze of lake, het een onbetwistbare waarheid blijft, dat zij niet de zaak der Burgerij, die des Volks, maar de zaak der Staten en Stedelijke Overheden voorstonden. Doch wat daarvan zij — het hierboven vermelde wanbegrip was nu eenmaal zoo aangenomen en werd niet anders in geschied- of leerboeken opgedischt. Vrij algemeen was dus het denkbeeld, dat men zorgen moest, dat zulk een misbruik van gezag niet weder door een Stadhouder kon gepleegd worden: en daartoe was geen beter middel, dan hem langzamerhand van alle gezag te berooven. En, nu eenmaal de Prins niets meer vermocht, behoefde men niet verre te gaan om de vraag te opperen, waar een ambtenaar toe diende, die veel geld trok en er niets voor uitrichtte? — Die vraag werd, voor als nog, alleen in twistschriften en in 't afgetrokkene beschouwd, maar moest eerlang luider herhaald worden.

Daar nu Engeland van ouds, door maagschap en betrekking, op de zijde van het vorstelijk Huis, Frankrijk daar-en-tegen steeds daaraan vijandig was geweest, kon niets natuurlijker zijn, dan dat de staatsgezinde partij in Holland, ook buiten den handelstand, wel versterking der zeemacht, tegen Engeland, begeerde, maar niet noodig oordeelde, gewapend te zijn tegen een mogelijken inval van de zijde van Frankrijk, bij 't welk het integendeel steun verwachtte.

Onder de aanleidende oorzaken der rampen, die eerlang zouden volgen, behoort geene geringe plaats toegekend te worden aan de onlusten tusschen Engeland en zijn Koloniën in Noord-Amerika. Deze namelijk hadden beweerd, ongehouden te zijn, eenige lasten te betalen, zoolang zij niet in het Britsche parlement vertegenwoordigd

werden. Groot, en in den aanvang algemeen, was hier te lande de belangstelling, die men den Kolonisten betoonde, wier gedrag men met dat van onze voorvaderen tegenover Spanje vergeleek. Men zag reeds in 't blij verschiet Engeland door 't verlies zijner Koloniën verzwakt, en een nieuwen, winstgevenden handel voor onzen Staat geöpend; men zag er bovendien den zegepraal in eener vrijheidsleer, welke men meer en meer begon te huldigen: 't was dan ook geen wonder, dat men van die belangstelling blijk gaf door begunstiging en hulpbetoon. Frankrijk had hiervan het voorbeeld gegeven, en zelfs van Regeeringswege was van daar ondersteuning geleverd aan de Kolonisten, die, door de strengheid van het Britsche goevernement tot het uiterste gedreven, de wapens hadden opgevat, en in staat van rebellie waren verklaard geworden (1775).

Deze laatste daad bracht bij sommigen, bij de Engelschgezinden hier te lande althans, een veranderde stemming te weeg; doch de meerderheid bleef aan de eenmaal omhelsde begrippen getrouw en haastte zich, niet slechts een winstgevenden en winstbeloovenden handel met de de Noord-Amerikanen te drijven, maar ook, hun krijgsbehoeften te leveren, nu eens rechtstreeks, dan weder zijdelings, door die naar de eilanden St. Eustatius of Curaçao te voeren, van waar de Amerikanen die lieten afhalen.

Nu was het wel een uitgemaakte zaak, dat, hoe men personeel over de billijke redenen tot opstand der Kolonisten denken mocht, die meening geen bevoegdheid gaf om hen te ondersteunen, en het verkeer met de opstandelingen een blijkbare schennis was van het volkenrecht. Billijk was het beklag, deswege door Yorke ingebracht (1 Febr.), en waaraan de Staten-Generaal dan ook gehoor gaven, door het voeren van kontrabande naar Noord-Amerika te verbieden. Aan een tweede beklag (Aug.), over het aanvoeren langs bedekte wegen van wapentuig en het toelaten van Amerikaansche schepen in de havens der Republiek, werd insgelijks gehoor gegeven, voor zooverre het eerste punt betrof.

Iets later (Nov.) kwam een aanzoek van den koning van Engeland, de leening verzoekende der Schotsche brigade, in onzen dienst, tegen een gelijk getal Hanoversche troepen. Van dit verzoek werd aan de Staten der Provinciën mededeeling gedaan door de Staten-Generaal, die vertrouwden, dat de inwilliging eener aanvrage zonder kosten of ander nadeel voor den Staat geen bezwaar zou ontmoeten. Gelderland, Friesland, Overijsel en Stad-en-Lande schonken hun gave toestemming; doch de overige Gewesten waren afkeerig iets ten nadeele der Noord-Amerikanen te verrichten. Merkwaardig vooral was het advies, betreffende deze zaak door Johan Derk van der Capellen tot den Pol, lid der Ridderschap van Overijsel, uitgebracht. Deze was een man van meer dan gewone bekwaamheid, doch sterk ingenomen met de leer van Vrijheid en Volkssoevereiniteit, die nu aan de orde van den dag begon te komen. Het tegengaan van elk

misbruik, waar hij het ook vond, was het doel dat hij zich had voorgesteld: een doel, schoon op zich zelf, doch dat altijd mislukt of overschreden wordt, wanneer hij, die het bereiken wil, zijn ijver niet door bedaard overleg betoomen, maar zich door voorbarigheid buiten 't spoor laat voeren. En dit nu was het geval met Capellen, die, met de beste oogmerken bezield, en naar gemoedelijke overtuiging handelende, echter, door den indruk, dien zijn herhaalde vertoogen bij de Natie te weeg brachten, een der voornaamste bewerkers werd van de rampen, die ons Vaderland later verduren moest.

Betreffende het verzoek, door koning George gedaan, beweerde hij, dat, zoo men daâr in toestemde, de onzijdigheid zou verloren gaan: dat de Republiek, die zelve voorheen den naam van rebel gedragen had, in een onnatuurlijken broederkrijg zou worden gewikkeld tegen hen, die manmoedig de hun van God geschonken rechten verdedigden, en dat het beter ware, daarvoor Janitzaren te huren dan troepen van den Staat. Het gevolg der beraadslagingen was een antwoord van de Staten-Generaal aan den Koning, dat de toestemming zou kunnen verleend worden, indien de brigade alleen in Europa werd gebruikt (**1776**).

Een nieuw verzoek (19 Apr.) van de Britsche regeering om den verboden handel met Noord-Amerika ook op St. Eustatius — en een nog dringender vertoog om allen toevoer van oorlogsbehoeften te beletten, hadden een aanschrijving in dien geest van de Staten-Generaal aan de W. Indische Kompagnie, en een plakkaat, aan alle kooplieden gericht, ten gevolge. — (**1777**). Weldra kwam een nog krachtiger vertoog in van Yorke, waarbij het ontslag werd gevorderd van den kommandeur van St. Eustatius, op grond dat deze met de opstandelingen gehandeld had, schier onder het geschut van dat eiland en met tegengroet aan hun vlag. De Staten-Generaal, hoewel zich over de scherpe taal van den Gezant beklagende, beloofden echter, zooveel doenlijk, tegen het vervoeren van krijgsbehoeften te zullen waken en ontboden den kommandeur ter verantwoording: waarin de Koning berustte.

Inmiddels hadden de Staten van Noord-Amerika zich onafhankelijk verklaard, en Frankrijk een traktaat van verbond en koophandel met hen gesloten. Frankrijk echter kon daaraan niet voldoen, zonder dat wij hout en scheepsbehoeften aanvoerden: dit nu te verhinderen was het belang van Engeland; doch tevens verlangde het de goede verstandhouding met ons te bewaren. Het bood aan (April), de hulpbenden, die de Republiek volgens het traktaak van 1678 leveren moest, niet te eischen; en voor de algemeene zeevaart en handel den regel: „vrij schip, vrij goed" in den ruimsten zin toe te passen, mids men dezerzijds slechts geen scheepsmaterialen naar Frankrijk of Noord-Amerika vervoerde.

Al hadden de oude verbonden het ons niet tot een plicht gemaakt, eenige inschikkelijkheid jegens Engeland te betoonen, en niet aan Engelands vijanden te middelen te verschaffen om het te bestrijden,

dan nog scheen het tergende dwaasheid, zich de gramschap van dien machtigen nabuur moedwillig op den hals te halen, en onzen algemeenen, zoo winstgevenden handel op te offeren aan het belang van een bijzonderen tak van handel. En des-niet-te-min, men nam ook nu slechts een halven maatregel. De haat der kooplieden tegen Engeland en tevens de weêrzin tegen het Stadhouderschap waren meer en meer aangegroeid: terwijl men in Frankrijk, als voorstander van de vrije zeevaart en de onafhankelijkheid der volken, een bondgenoot wilde zien. Amsterdam inzonderheid verlangde een innige verstandhouding met Frankrijk en schroomde niet, in gestadig overleg te staan met den sluwen en ijverigen Franschen gezant, de hertog de la Vauguyon. Dit overleg had vooral plaats op aandrijven en door tusschenkomt van Van Berckel, pensionaris van Amsterdam, een man van zeldzame bekwaamheid en volharding, maar weinig naauwgezet omtrent de wijze waarop hij zijn doel bereikte, en wiens invloed vooral op de bejaarde en te Amsterdam zeer populaire burgemeesters De Vry Temminck en Hooft zeer groot was. Het was dan ook door Amsterdam (Mei 1778), dat een voorstel van den Stadhouder, om de landmacht te vermeerderen, was tegengewerkt geworden, in weêrwil van het vertoog der Ridderschap, dat niet slechts de voorrechten der onzijdige vlag, maar ook de zekerheid van het onzijdige grondgebied behoorden gehandhaafd te worden: en het was Amsterdam, dat alleen geprotesteerd had (19 Nov.) tegen een besluit, door al de Provinciën, en in Holland door al de Staatsleden, genomen, om, met afwijzing der voorstellen van Engeland, voor zooverre zij scheepsmaterialen betroffen, geen konvooi te verleenen aan masten en hout, door grootte en zwaarte blijkbaar alleen tot den bouw van oorlogsschepen bestemd: het was Amsterdam eindelijk (4 Sept.), dat in 't geheim met Noord-Amerika onderhandeld en zelfs een koncept-traktaat gesloten had: en weldra zou blijken, hoe machtig Amsterdam, al stond het alleen in den Staat, met buitenlandsche ondersteuning was; doch eer ik dit aantoon, moet ik in korte woorden melding maken van eenige andere gebeurtenissen, wel geschikt, zorg voor de toekomst te baren.

De keurvorst van Beyeren was in 't laatst des vorigen jaars gestorven: en nu had keizer Jozef II, de zoon van Maria Therezia, aanspraak op de nalatenschap gemaakt. Dit had een oorlogsverklaring van Frederik II te weeg gebracht, en een krijg doen ontstaan, geschikt om bij de Republick bekommering te wekken; daar het niet onmogelijk was, dat Oostenrijk de hulp van Frankrijk voor den afstand van Belgiën zou willen koopen. Een nieuwe aandrang om hier voor de wapening te zorgen; doch die even vruchteloos bleef als de overige.

Niet minder onrustbarend waren de voorteekenen van woeling, die zich binnen 's Land vertoonden. Door den reeds hier boven genoemden Capellen werd een vertoog (13 April) bij de Staten van Overijsel ingebracht, waarbij de afschaffing werd voorgesteld der

zoogenaamde drostediensten. Dit waren lasten, bij de uitgifte van landerijen bedongen en waarbij de bruiker zich verplichtte, zekere persoonlijke diensten ten behoeve van den drost te verrichten, die echter tot drie of vier dagen in 't jaar beperkt en voor eenige stuivers afkoopbaar waren. Deze lasten werden nu door Capellen voorgesteld als een miskenning en vertrapping der rechten van den vrijgeboren mensch, ja met de lasten der negerslaven gelijk gesteld, en Filips met Vargas er bij te pas gebracht. — De Ridderschap en de meeste Steden van Overijsel verklaarden zich niet slechts tegen het voorstel, maar beklaagden zich ook over vele door den voorsteller gebezigde uitdrukkingen, als honende voor de Vergadering: en het gevolg van den twist, die hierover ontstond, was, dat Capellen verzocht werd, zich in 't vervolg van 't bijwonen der vergadering te onthouden. Dat hij nu door dezulken, die met de uit Frankrijk overgewaaide begrippen van de algemeene gelijkheid der menschen ingenomen waren, als een martelaar van Staat werd beschouwd, en het geschreeuw over willekeur en tirannij al luider en luider werd, is licht te beseffen.

Hadden de Amsterdamsche kooplieden, ofschoon dan zonder vrucht, een Bezending aan den Prins gedaan (17 Nov.) en aldaar, op nog onbetamelijker toon dan twintig jaar te voren bij prinses Anna, oorlogsschepen geëischt, even of de Prins die bezorgen kon, Frankrijk kwam hun nu op een krachtige wijze te hulp. De la Vauguyon bragt een vertoog in (7 Dec.), waarbij niet slechts aangedrongen werd, dat wij ons recht om hout enz. aan Frankrijk te leveren, tegen Engeland zouden handhaven, maar ook verklaard, dat het tegendeel als een schennis der onzijdigheid, ja als een vijandelijkheid zou beschouwd worden. Ongerijmder beweeren kon er wel niet bestaan: immers de Republiek had zich nooit tot het leveren van hout aan Frankrijk verbonden, en had van het al of niet gebruik maken dier bevoegdheid geen rekenschap te geven.

(1779). Zoo zat men dan nu hier in den klem tusschen Engeland, tegen 't welk men geen zeemacht, en Frankrijk, tegen 't welk men geen landmacht had: dan, terwijl men in de vergadering der Staten van Holland beraadslaagde en tot geen besluit kon komen, kondigde La Vauguyon maatregelen aan, nadeelig voor den handel, en nam Frankrijk een meer dreigende houding aan. De Staten-Generaal besloten nu, de rezolutie van 19 November voorloopig op te schorten; doch ook deze vernedering baatte niet: de Gezant vorderde stellige verklaring, dat schepen met allerlei scheepsbehoeften vrijelijk van de konvooien zouden gebruik kunnen maken. — Hierop volgde de uitvaardiging van een edikt (8 Febr.), waarbij Frankrijk alle voorrechten en vergunningen, onzen Staat verleend, weder introk en de oude en zware tollen aanmerkelijk verhoogde, terwijl — tegen den regel „vrij schip, vrij goed" — het in onze schepen bevonden eigendom verbeurd verklaard werd. Doch bij dit edikt was een bepaling, die aantoonde, van welke zijde het kwaad kwam en wie er althans

toe hadden meêgewerkt. Het edikt werd namelijk verklaard, niet toepasselijk te zijn op de Goede Steden Amsterdam en Haarlem, om het patriotisme, door haar tegen de Engelschgezinden in Holland betoond.

Men kan beseffen, welk een verbazing en verontwaardiging dit gedrag van Frankrijk verwekte. Zonder voorbeeld was het, dat de eene Staat den anderen dus de wet wilde voorschrijven omtrent hetgeen deze in zijn eigen belang te doen of na te laten had: zonder voorbeeld, aldus bijzondere Steden in een Staat van een algemeenen maatregel uit te sluiten en alzoo twist en verdeeldheid te strooien. Zelfs de Regeering van Amsterdam was er verlegen mede. Doch de verbolgenheid duurde slechts kort. De kooplieden buiten Amsterdam begonnen te vreezen, dat de handel derwaarts zou worden overgebracht: Frankrijk liet niet na, onder de hand te verklaren, dat elke Stad, die voor onbepaald konvooi mede wilde stemmen, hetzelfde voorrecht zou genieten. Nu werd het geschreeuw van konvooi algemeen, en dezelfde Steden, die vroeger het onbepaald konvooi hadden afgestemd, begeerden het thans met aandrang en bedreiging. Het gevolg hiervan was, vooreerst: een voorslag der Amiraliteiten (10 Mrt.) om de zeemacht op 54 linieschepen te brengen, 32 schepen uit te rusten en alle koopvaarders, die geen kontrabande voerden, dus ook den aanvoer van grof hout, te beschermen: 2°. een voorstel van den Stadhouder, om de zeemacht op 50 of 60 linieschepen en de landmacht op 50 of 60,000 man te brengen, met voorziening der grensvestingen en magazijnen; terwijl men, eerst in dat geval, zonder roekeloosheid tot onbeperkte bescherming des handels zou kunnen besluiten. Holland nam nu een besluit (30 Mrt.), overeenkomstig het voorstel der Amiraliteiten tot onbepaald konvooi. Yorke bracht hier een vertoog tegen in (9 April), en berichtte, dat de Koning geen vervoer van grof hout zou dulden, ook al wierd het door oorlogsschepen geleid, en waarschuwde tegen de kuiperijen van Frankrijk (9 Mei), en het gevaar waarin de Republiek zich stak; terwijl La Vauguyon daar-en-tegen verklaarde (2 Juli), dat het Edikt wel zou worden ingetrokken, doch na een maand weder in werking gesteld, indien de konvooien niet dadelijk verleend werden. Dit had ten gevolge, dat bij Holland met aandrang beraadslaagd werd om de andere Provinciën over te halen, in de onbepaalde konvooien te stemmen, ja zelfs haar daartoe te noodzaken, door b. v. het aandeel van Holland in de lasten der Unie in te houden of er op te korten. Des-niet-te-min was geen der overige Gewesten tot het verleenen van het onbepaald konvooi gestemd, noch gezind, om zich, ter wille van Holland, in een oorlog met Engeland te steken. Echter ontbrak het ook aldaar niet aan dezulken, die Franschgezinde gevoelens koesterden, en inzonderheid baarde het advies, door R. J. van der Capellen tot de Marsch (bloedverwant van den vroeger genoemden Capellen tot den Pol) in de Staten van Gelderland uitgebracht, groot opzien en gaf aanleiding tot hevig twistgeschrijf

(8 Nov.). De zaak liep ter Generaliteit af met een rezolutie van zes Provinciën tegen Holland, om namelijk drie konvooien af te zenden, naar Frankrijk, naar de W. Indiën en naar de Middellandsche zee, maar zonder grof hout.

Tot in den zomer toe hadden Engeland en Frankrijk elkander wel vijandelijkheden aangedaan; doch de bepaalde oorlogsverklaring had eerst sedert kort plaats gehad, en niet slechts van de zijde van Frankrijk, maar ook van die van Spanje (Juni). Yorke deed nu aanvrage om hulpbenden (21 Juli), krachtens de traktaten van 1678 en 1716; maar noch op dit, noch op een volgend vertoog werd geäntwoord: en Holland durfde zelfs beweeren, dat het geval, in de traktaten voorzien, niet bestond. Gij kunt u voorstellen, welke verbittering deze toegeeflijkheid voor Frankrijk in Engeland te weeg moest brengen, te meer, daar de houding der Franschgezinde partij in woorden en geschriften telkens vijandiger werd. Weldra deed zich een nieuwe aanleiding tot twist op. Zekere Paul Jones, een Amerikaansch kaperkapitein, viel met zijn vaartuig en twee onder zijn bevel staande Fransche oorlogsschepen, benevens twee door hem veroverde Engelsche fregatten, in Texel binnen. Yorke eischte terstond de uitlevering der prijzen, betoogende, dat de Engelsche natie niet verdiend had, dat hare burgers door een onderdaan van 't Britsche Rijk in een haven der Republiek gevangen werden gehouden. Aan het verzoek werd niet voldaan; doch tevens werden, zoo 't heette tot het handhaven van onzijdigheid, de noodige bevelen aan den bevelvoerenden Officier op de reede van Texel gegeven, zich zoo min mogelijk met den Amerikaanschen vrijbuiter in te laten: 't geen niet belette, dat deze in den Haag en te Amsterdam kwam, aldaar de schouwburgen bezocht en overal veel opziens baarde: zoodat zijn afbeeldsel in plaat uitging en het bekende:

„Daar komt Pouwel Jonas aan"

sedert een straatdeuntje gebleven is.

Dezelfde dag (27 Dec.), waarop de Amerikaan de reede van Texel verliet, zeilde ook een eskader uit van vijf oorlogsvaartuigen, dat, onder den schout-bij-nacht grave van Bylandt, ten gevolge van het hierboven vermeld besluit der Staten-Generaal, tot konvooi moest strekken aan de schepen, die naar de Middellandsche zee en tusschen-gelegen havens vertrokken. Op de hoogte van Wight gekomen (31 Dec.), werd dit eskader door een tiental Britsche schepen omcingeld, en, gelijk te voorzien was, aan Bylandt kennis gegeven, dat men voornemens was, de koopvaarders te onderzoeken. Vergeefs verklaarde Bylandt, dat de schepen met geen grof hout noch kontrabande geladen waren, en dat die naar Frankrijk gingen alleen ijzer en hennip als ballast hadden; de Opperbevelhebber van het Britsche smaldeel, Fielding, gaf te kennen, dat juist ijzer en hennip onder de verboden artikelen behoorden, en dat hij des noods met geweld het onderzoek zou bewerkstelligen. Hij zond dan ook een sloep tot dat einde af, en liet, toen Bylandt die met twee schoten

begroette, de volle laag uit drie zijner schepen geven, 't welk door een paar der onzen op gelijke wijze beäntwoord werd. Hiermede achtte Bylandt genoeg te hebben gedaan om aan te toonen dat hij alleen voor geweld zwichtte, en, daar weêrstand tegen een zoo groote overmacht dolzinnigheid geweest ware, gaf hij last te strijken: ten gevolge waarvan de koopvaarders, die scheepsmaterialen in hadden, werden opgebracht, de waren aangehouden, en de schepen vervolgens weder vrij gegeven. — (**1780**). Het gebeurde, ofschoon het te voorzien ware geweest, werd te Amsterdam voor ongelooflijk gehouden, ja zelfs de persoon, die er aan de Beurs de eerste tijding van bracht, werd voor een windhandelaar of spekulant aangezien en ontging ter naauwernood slagen. Dan spoedig werd het gerucht bevestigd, en bleek het klaar dat de machtige nabuur zich niet ongewroken door de machtelooze Republiek liet tergen. Altijd had men gedacht: Engeland zal niet durven; maar nu zag men het tegendeel: en hevig was de verbittering. In deze omstandigheden leverde Yorke (28 Mrt.), ontevreden dat men op geene zijner beide aanvragen om hulpbenden geäntwoord had, een nieuw vertoog in, waarbij hij verklaarde, dat de Koning wenschte binnen drie weken te weten, of onze Staat vriend en bondgenoot dan wel alleen onzijdige vriend was: in welk laatste geval ook Engeland zich aan geen traktaten, maar enkel aan de algemeene gronden van 't volkenrecht zou houden. Het antwoord bleef wederom achter, en nu gaf Engeland aan zijn verklaring gevolg (17 April), tevens een nieuw kaperreglement uitvaardigende, waarbij alle Nederlandsche schepen, beladen óf met vijands goederen óf met kontrabande, aan aanhaling werden onderworpen.

In plaats dat men hier behoedzamer zou worden, moest het nu hard tegen hard gaan, en den dag zelf, waarop de verklaring van Engeland bekend werd (24 April), namen de Staten-Generaal een besluit tot het verleenen van onbepaald konvooi: ten gevolge waarvan men bijna zeker kon zijn, dat de vlag onteerd en onze schepen genomen zouden worden, en dat men, in stede van den geleden hoon te wreken, zich een allerschadelijksten oorlog op den hals zou halen. Zulk een invloed had het geschreeuw der Franschgezinden en de opruiing in allerlei geschriften te weeg gebracht, dat zelfs velen toestemden in wat zij te voren hadden tegen gehouden. Nu juichte Frankrijk, dat onmiddellijk edict en tolbrief (26 April) herriep en de reeds betaalde gelden teruggaf; terwijl ook de door Spanje genomen schepen werden vrijgesteld. Een rezolutie der Staten-Generaal volgde, tot aanbouw van 52 schepen. — Maar, het is lichter, besluiten te nemen, dan die ten uitvoer te leggen, en reeds dadelijk ondervond men de gevolgen der spanning met Engeland in het verlies van talrijke koopvaarders, en in de stoutheid, waarmede de Engelschen zich niet ontzagen, de Noord-Amerikaansche schepen uit de havens van St. Eustatius, Saba en St. Martin weg te halen en zelfs op dit laatste eiland volk aan wal te zetten: ja bij Curaçao zich meester te maken van goederen, aan Nederlandsche ingezetenen behoorende.

Welkom was in deze omstandigheden aan velen een voorstel, door Rusland gedaan (April), om de rechten der onzijdigen te handhaven door een verbond van Gewapende Neutraliteit. Wie bezadigder dacht, achtte het echter roekeloos, met het uitzicht op schoone beloften, een verbintenis aan te gaan, die bijkans als een oorlogsverklaring aan Engeland kon aangemerkt worden. Immers de Republiek had vroeger verbonden van onderlinge verdediging met Engeland aangegaan, en had alzoo, nu Engeland werd aangevallen, eigentlijk geen recht om onzijdig te blijven (1 Juli). Het bericht, door de Kommissie voor de Buitenlandsche zaken ter vergadering van Holland uitgebracht, strekte dan ook alleen maar om nader te Petersburg te doen onderhandelen. Dienvolgens werden, ofschoon Amsterdam protesteerde tegen uitstel en ijdele vrees (5 Juli), Gezanten naar Rusland gezonden om zekerheid te verkrijgen van onverwijlden bijstand in geval van aantasting.

Denemarken, Zweden en Pruisen traden inmiddels tot het voorstel toe, 't geen niet weinig strekte ter aanmoediging van hen, die hier de toetreding dreven, ofschoon zij niet bedachten, dat de zeemacht der verbonden Mogendheden van weinig beteekenis was, en dat niet eene daarvan, ten onzen gevalle, een oorlog met Engeland zou beginnen. De toetreding vond dan ook plaats (20 Nov.), in weêrwil dat de waarborg, waarop men te Petersburg had aangedrongen, niet was toegestaan, en dat Zeeland, Gelderland en Utrecht tegen het dienaangaande genomen besluit protesteerden.

Een zoo vijandige houding, bij een reeks van beleedigingen gevoegd, kon door Engeland niet anders beäntwoord worden dan door den krijg. Het wenschte echter een grond te hebben tot oorlogsverklaring — die niet beleedigend was voor Rusland: — en ook deze deed zich voor. Een vaartuig, waarop de gewezen voorzitter van het Noord-Amerikaansche Kongres, Laurens, zich bevond, werd op de reis naar herwaarts (10 Sept.) door een Engelsch fregat genomen. Een doos met papieren, door gemelden Laurens over boord geworpen, opgevischt, naar Engeland gebracht en aldaar geöpend zijnde, werd bevonden in te houden het plan van een traktaat tusschen de Staten van Noord-Amerika en onze Republiek, door den Amsterdamschen koopman Jean de Neufville, als daartoe gemachtigd door den pensionaris Van Berckel, met Lee, kommissaris van 't Amerikaansche Kongres, twee jaren te voren te Aken opgesteld. Behalve dit plan bevatte de doos nog ettelijke papieren en brieven, het aandeel bewijzende, 't welk de baronnen van der Capellen, de burgemeesters De Vry Temminck en Hooft en andere personen, in het ontwerpen der overeenkomst met de Amerikaansche opstandelingen genomen hadden.

Deze papieren, aan Yorke overgezonden, werden door dezen aan den Stadhouder overhandigd, die ze ter vergadering van Holland inleverde (20 Oct.), met de niet zonder gevoeligheid afgelegde verklaring, dat hij nooit iets vernomen had van eenige deliberatie, veel min van een gegeven autorizatie om een traktaat met de N. Amerikaansche Koloniën aan te gaan. De zaak en het beklag van Enge-

land deswegens werden medegedeeld aan de Regeering van Amsterdam (25 Oct.), die haar verdediging inzond (23—27 Nov.). Intusschen begrepen zoo Holland als de Staten-Generaal het gedrag der in het geval betrokken Regenten te moeten afkeuren: Yorke van zijne zijde drong aan, dat zij voorbeeldig gestraft zouden worden, en het advies van het Hof van Holland werd gevraagd (21 Dec.). Door velen werd de onderhandeling beschouwd als een vergrijp, niet slechts tegen den Bondgenoot van den Staat, maar tegen de oppermacht van de Republiek zelve: en zeker, Oldenbarneveld en Buat hadden mindere vergrijpen met den hals geboet. Echter zou het Hof zich met de zaak verlegen gevonden hebben; doch de moeite van uitspraak te doen werd hem bespaard. Het Engelsch Goevernement, niet verkiezende den loop eener onzekere rechtspleging af te wachten, had bereids den geleden hoon tot reden of voorwendsel eener oorlogsverklaring aangegrepen en zijn manifest bekend gemaakt. Te recht verklaarde het daarin (20 Dec.), dat de vriendschap van Engeland dezerzijds beäntwoord was geworden met een openbare verachting der plechtigste verbintenissen en herhaalde verbreking der publieke trouw; — doch minder juist weet het aan onzen Staat de handeling der Amsterdamsche Regenten, wier zoogenaamd traktaat niet meer was dan een ontwerp, aan 't welk de Staat in geenen deele zijn zegel gehecht had, en waarover dus wel de aanleggers, maar niet de Staat zelf, konden achterhaald worden.

Toen nu, later, Van Berckel, die zich in 't begin uit vreeze voor zijn hoofd, niet in den Haag, veel min ter Staatsvergadering, gewaagd had, begreep, dat hij niets meer te vreezen had, en op de afdoening zijner zaak aandrong, maakte het Hof van Holland er zich af met te zeggen, dat de omstandigheden veranderd waren en men nu zijn advies wel niet meer zou noodig hebben.

VIERDE HOOFDSTUK.

Toestand der Republiek bij het uitbreken der vijandelijkheden. — Koopvaarders en oorlogsschepen door de Engelschen genomen. — Maatregelen tot tegenweer zoo hier te lande als in de Koloniën genomen. — Tocht van De Roock. — St. Eustatius en andere Bezittingen der Republiek door de Engelschen genomen. — Dood van Crul. — De Prins van werkeloosheid en verzuim beschuldigd. — Pogingen van Amsterdam om den hertog van Brunswijk te verwijderen. — Ontmoeting van de zeekapiteins Melvill en Oorthuys met twee Engelschen. — Zeeslag bij Doggersbank. — Belooningen, aan Zoutman en zijn strijdgenooten uitgereikt. — Jozef II vernietigt de Barrière. — Adams als Gezant van N. Amerika erkend. — Gemeen overleg met Frankrijk. — Vredesvoorslagen van Engeland afgewezen. — Memorie, door den Prins ingeleverd. — Zoogenaamd St. Nicolaas-oproer in den Haag. — Vrede tusschen Engeland en Frankrijk. — Vrijkorpsen opgericht. — De voordracht der Magistraten aan den Prins betwist. — Vernederende vrede met Engeland.

(1780). Zelden heeft een Staat op een noodlottiger wijze zijn welvaart verspeeld dan de onze, toen hij zich in den Engelschen oorlog wikkelde. Nooit te voren had de koophandel zulk een hoogte bereikt: de middelen te water brachten een derde meer op dan naar gewoonte: de financiën van Holland waren in bloeienden toestand, de schatkist ruim voorzien; de O. I. Kompagnie op het punt van zich van hare schulden te ontslaan en weder aanzienlijke uitdeelingen te doen. Zware verantwoordelijkheid rust alzoo op hen, die door hun onbezonnenheid — om het zachtste woord te bezigen — de rampen des krijgs over ons Vaderland haalden, omdat zij een oorlog tegen Engeland beschouwden als een strijd tegen willekeur en geweld: — zwaarder

verantwoordelijkheid op hen, die zulk een oorlog welkom heetten als een middel tot bestrijding van het Stadhouderlijke Huis en tot herstel der macht van de Aristokratie.

Te minder verschoonlijk was het, den oorlog te hebben uitgelokt, naar mate men tot het voeren daarvan minder was voorbereid; en treurig was het kontrast tusschen de snorkende taal, die hier vroeger gevoerd was, en het onvermogen, dat nu openbaar werd. Nog in de laatste dagen van 1780 was men schijnbaar gerust: dan spoedig leerde de uitkomst hoe jammerlijk zij zich bedrogen, die beweerd hadden, dat Engeland niet durven zou. Reeds op den tweeden dag van het volgende jaar waren 60 schepen, voor het einde der maand 200 schepen, genomen, en 15 millioen verloren.

En niet slechts koopvaarders, maar, wat in deze omstandigheden dubbel ongelukkig was, — ook oorlogsschepen trof hetzelfde lot. De zeekapiteins Satink en Van Volbergen waren de Maas uitgezeild, zonder nog van de vredebreuk bewust te zijn. Op den dag zelf van hun vertrek, was door den Prins een bode gezonden om hun kennis te geven van de oorlogsverklaring en tevens last om niet uit te zeilen. Ondanks de hem gegeven aanbeveling om spoed te maken, kwam de bode niet te Hellevoetsluis dan toen de beide schepen reeds uitgezeild waren: en men verzuimde een vaartuig na te zenden om hen terug te ontbieden. Kapitein Satink, die de Prinses Caroline, van 50 stukken, voerde, door tegenwind opgehouden, en ten anker liggende in de Hoofden, werd door het Engelsch oorlogsschip de Bellona aangedaan, gelast zich over te geven, en op zijn weigering beschoten. Onbewust van den oorlog en zich verbeeldende, dat het hier een gelijk geval zou zijn als 't vorige jaar met Bylandt, staakte hij, na een korte verdediging, het gevecht, en bood den Engelschman aan, hem naar Duins te vergezellen, niet als overwonnen, maar als vriend, en onder Statenvlag. De Engelsche bevelhebber keurde dit goed; doch, te Duins gekomen, vond Satink zich bitter te leur gesteld, daar hij aanzegging bekwam, dat zijn vaartuig prijs verklaard, en hij met zijn manschap gevangen was.

Van Volbergen scheen in den aanvang gelukkiger te zullen zijn. Door het oorlogsschip de Izis aangetast (31 Dec.), weerde hij zich zoo kloek, dat hij zijn vijand, ofschoon deze hem in macht overtrof, deerlijk gehavend tot wijken dwong: een fregat, dat hem drie dagen later besprong (3 Jan. **1781**), werd op gelijke wijze door hem afgeslagen; doch zijn bodem had veel geleden en was onmachtig een derden strijd (6 Jan.) uit te houden tegen het oorlogsschip de Warwick, dat buitendien zwaarder was van geschut. Na een dappere verdediging zag hij zich gedwongen te strijken en werd naar Poortsmuiden opgebracht.

Onmiddellijk na de tijding der vredebreuk, zond de Prins last aan den vice-amiraal Hartsinck, die over het eskader in Texel bevel voerde, de noodige maatregelen te nemen tegen overval, en droeg aan de kapiteins Van Kinsbergen en Bentinck den last op, zich

naar Texel en 't Vlie te begeven, en te onderzoeken, waar men gevoegelijkst batterijen zou kunnen aanleggen, die dan ook vervolgens opgericht werden. De vestingwerken van Hellevoetsluis en den Briel werden hersteld, langs de kusten op verscheidene plaatsen batterijen opgeworpen, de kustbewoners gewapend, de monden der zeegaten met uitleggers en wachtschepen voorzien. Voorts werd beslag gelegd op alle schepen, die zich in de havens aan den Staat bevonden: zoo om die voor gevaren te beveiligen, als om daardoor gelegenheid te vinden, de oorlogsschepen te bemannen; de vaart op Engeland werd verboden, en van den staat van zaken bericht gezonden naar de Middellandsche zee en naar onze Volkplantingen, ten einde alom de belanghebbenden te waarschuwen. — Ter dekking der oorlogskosten werd door den Raad van State een aanvrage van 14 millioen gedaan, die goed gekeurd werd, en een leening van 14 millioen tegen 2½ percent uitgeschreven, die dadelijk was volgeteekend.

De kapitein De Roock, door den schout-bij-nacht Bylandt (30 Jan.), die zich te Lissabon bevond, naar de West-Indiën gezonden om het bericht van den oorlog te brengen, wist met zijn zwakken bodem gelukkig alle gevaren te vermijden en Suriname te bereiken, waar terstond gepaste maatregelen genomen en deze Kolonie in staat van tegenweer gesteld werd. Dan van daar naar de Berbicen gezeild, ontving hij het noodlottig bericht, dat zoo wel die volkplanting, als Demerary, Essequebo en St. Eustatius reeds den Britten in handen waren gevallen. — St. Eustatius was het eerst aan de beurt geweest. Dit eiland, door zijn ligging het middelpunt van den handel tusschen Frankrijk, de Republiek en Noord-Amerika, was de stapelplaats van alle zeevarende volkeren: en de toevoer van koopwaren was er zoo groot, dat zij niet binnen de pakhuizen konden geborgen worden, maar onder den blooten hemel bleven liggen, en de stranden met tabak en suiker als overdekt waren. Deze omstandigheid was wel geschikt om de begeerlijkheid der Britten te wekken; doch hier kwam nog bij, dat het eiland als een onzijdig grondgebied werd aangemerkt en een toevluchtsoord was van de Amerikaansche kapers: zoo dat het in bezit nemen daarvan door de Engelsche regeering als een der beste middelen werd beschouwd om de onderwerping der Noord-Amerikanen te bevorderen.

Slechts één oorlogschip van den Staat, het fregat de Mars van 36 stukken, door den kapitein grave van Bylandt gevoerd, bevond zich ter reede van St. Eustatius, toen de amiraal Rodney (3 Feb.) zich aldaar met zijn vloot vertoonde en hem liet aanzeggen, dat hij zich had over te geven. Bylandt gehoorzaamde echter niet, dan na de volle laag bekomen en gegeven te hebben. Hij werd door Rodney met alle onderscheiding onvangen, en hem vergund vrij te vertrekken, waarheen hij wilde. Inmiddels had het eiland zich op bescheidenheid moeten overgeven, en meer dan 150 rijk beladen koopvaarders van alle natiën vielen hierdoor in 's vijands macht; terwijl de

ingezetenen, door de afpersingen en gewelddadigheden van den Britschen kwartiermeester-generaal Cockburne, gedwongen werden den buit te vermeerderen. De Britten verloren echter spoedig het grootste deel van den geroofden schat; immers een vloot, die, met allerlei waren beladen en door vier oorlogsvaartuigen geleid, door Rodney naar Engeland was gezonden, werd door den Franschen amiraal De la Motte Piquet genomen, en het eiland zelf niet lang daarna door de Franschen heroverd.

Ruim een etmaal voor de komst der Engelschen op St. Eustatius was de schout-bij-nacht Crul van daar vertrokken met het schip de Mars van 60 stukken en 23 Hollandsche koopvaarders. Rodney, hiervan verwittigd, zond hun straks twee linieschepen en een fregat achterna, die hem na drie dagen inhaalden. Crul, op geen aanval verdacht (4 Feb.), had verzuimd zich op eenigen tegenweer voor te bereiden, en geen wonder dus, dat hij, toen het op strijden aankwam, te kort moest schieten. Intusschen kweet hij zich manmoedig en hield het gevecht gaande; tot dat hij, door twee kogels getroffen, dood nederzeeg. Korten tijd daarna werd de vlag gestreken en brachten de Britten zijn schip met het konvooi naar St. Eustatius. — Den dag (5 Feb.) nadat dit gevecht had plaats gehad, namen de Engelschen ook St. Martin, en eenigen tijd later Demerary en Berbice (Mrt.).

De Roock, deze tijding vernomen hebbende, haastte zich naar zijn Vaderland terug te keeren, en volbracht den tocht, achter Ierland om, met voorbeeldig beleid en moed, de vijandelijke kapers nu eens ontzeilende, dan weder hun door zijn fiere houding ontzag inboezemende; terwijl hij zelfs onderweg een Engelschen koopvaarder nam en met dien prijs, den eersten die binnen onze zeegaten werd opgebracht, behouden in Texel aankwam (24 Juni).

Wat de overige volkplantingen betreft, Curaçáo was behouden geworden door de gelukkige omstandigheid, dat aldaar vier landschepen elkander aantroffen, wier kapiteins de meest gepaste maatregelen van verdediging in 't werk stelden. De Kaap de Goede Hoop werd voor een aanval van de Britsche zijde verlost door de komst aldaar van het eskader des Franschen amiraals Suffren: en tevens werd van dien uithoek de tijding des oorlogs naar Ceylon, Java en de overige Nederlandsche bezittingen in de O. Indiën overgebracht, waardoor ook deze zich, zoo veel de gebrekkige hulpmiddelen zulks toelieten, in staat van verdediging konden stellen: 't geen echter niet belette, dat Negapatnam, Trinkomonale en andere vaste plaatsen den Britten in handen vielen.

Maar de verliezen in de Koloniën geleden en het nemen van schepen waren de eenige nadeelen niet, die de oorlog ons aanbracht. Handel en nering stonden plotseling stil: de haringvaart kon dit jaar geen plaats hebben: en de koopvaarders dorsten de havens niet verlaten; daar de Engelsche schepen voor onze kusten kruisten, en zelfs niet schroomden onze zeedorpen te naderen. Als een bewijs van de

ontzettende schade, die de handel leed, strekke, dat in 1780 in Texel en in 't Vlie 2641 schepen binnenkwamen, in 1781 slechts 1322: dat in 1780 door de Sond 2058 Hollandsche schepen voeren, in 1781 slechts 11.

Dit een en ander bracht velen tot nadenken, en meer dan een onder de meer bedaarde Staatsgezinden begon te beseffen, dat een afzonderlijke vrede met Engeland het eenige redmiddel uit dezen benaauwden toestand zou zijn. Men wist bovendien, dat ook Engeland geen onherstelbare breuk kon wenschen: het had, bij het sluiten van geldleeningen, het krediet en de hulp onzer kooplieden noodig: het beschouwde de Republiek nog altijd als een bolwerk tegen 't vaste land: het moest vooral vreezen, dat wij ons geheel in de armen van Frankrijk zouden werpen. Gemakkelijk ware een verzoening dus tot stand gebracht geworden; en toch, ook zij, die haar hier te lande wenschten, namen de middelen niet te baat om er toe te geraken: vooreerst, omdat zij te overdreven waren in hun eischen van vrije zee, teruggave en schadevergoeding: ten anderen, omdat zij de vroegere traktaten niet hernieuwd wilden hebben, waar 't Engeland juist om te doen was: ten derde, omdat zij niet krachtig genoeg dorsten uitkomen voor een gevoelen, 't welk door de meer heftigen als het gevolg eener lafhartige en verraderlijke staatkunde zou worden ten toon gesteld. De Franschgezinden daar-en-tegen gingen minder weifelend te werk: zij hadden den machtigen invloed van Frankrijk op hun hand, en, wat altijd het meeste zegt, de drukpers, die men steeds gewoon is — ook dan wanneer zij voornamelijk door schreeuwers en heethoofden wordt te baat genomen — de volksstem te noemen. Voor deze partij nu wogen zelfs de ondervonden nadeelen niet op tegen de voordeelen van den krijg. Aan den Prins was de steun van Engeland ontroofd: de behoefte aan hulp van buiten sterkte den invloed van Frankrijk en tevens dien der Franschgezinden: en, had men nu met tegenspoed te worstelen, men bleef niet achter, anderen en zich zelve met schoone vooruitzichten voor de toekomst te misleiden: er was — zoo sprak men — geen reden tot moedeloosheid: er was geld om het zeewezen in een beteren toestand te brengen: de Mogendheden, met wie men de gewapende Neutraliteit had gesloten, zouden niet achterblijven met hulpbetooning: en de toestand van Groot-Brittanje zou eerlang hachlijker zijn dan die der Republiek. — Met deze denkbeelden, die ook ter goeder trouw konden gevoed worden, beurde men elkander op; doch spoedig bleek, hoe ijdel zij waren.

Wat het zeewezen betrof, er waren tijdens het uitbreken der vijandelijkheden slechts elf linieschepen in onze havens, waarvan de meesten nog in geen bruikbaren staat waren: en, ofschoon men zich haastte daarin te voorzien, en ofschoon bij alle Amiraliteiten een sints jaren niet gekende bedrijvigheid heerschte, en nieuwe bodems in aanbouw waren, dit alles hielp niets voor 't oogenblik: te minder dewijl er zelfs voor de aanwezige schepen, ondanks de ruim toege-

zegde gage, geen matrozen genoeg te vinden waren. Met de hulp van Bondgenooten ging het mede niet naar verwachting: Zweden en Denemarken weigerden schepen te verkoopen of te verhuren, en verwezen voor 't overige naar Katharina II. Deze bood voor bijstand bemiddeling aan, en schertste zelfs over de gewapende Nulliteit, gelijk zij 't noemde. Frankrijk, dat het vuur had aangestookt, beweerde thans, zich altijd zorgvuldig onthouden te hebben van de Republiek in den oorlog te mengen.

Nu, zou men zeggen, hadden de Franschgezinden van hun dwaling terug moesten komen; doch het is de eigenschap eener politieke partij, nimmer schuld te belijden, maar die altijd op den hals van de tegenpartij te schuiven. Zoo weet men nu het gemis eener behoorlijke zeemacht alleen den Stadhouder, verlangde van hem een plotseling en onmogelijk herstel van het zeewezen, en kreet, toen die wensch niet vervuld werd, over slapheid, werkeloosheid, verzuim, en zelfs verraad van zijnen kant. Een bandelooze drukpers beschuldigde den armen Prins, dien men gestadig in alles gedwarsboomd, wiens waarschuwingen men in den wind geslagen en wiens herhaalde voorstellen tot vermeerdering van zee- en landmacht men telkens zonder gevolg had gelaten, dat hij een vloot had kunnen en moeten bezorgen; en dat alzoo ons gebrek aan zeemacht aan zijne nalatigheid te wijten was. „Willem V — zoo liet zelfs een schrijver zich uit — die alles kan, alles vermag, alles doet en doet doen naar zijn eigen wil, naar zijn eigen welbehagen, naar zijn eigen goedvinden, is ook voor alles aansprakelijk, moet alles verantwoorden, kan de schuld nooit op anderen schuiven."

En wat was er nu van al die beschuldigingen? De Prins, die toch geen oorlogsschepen scheppen kon, had, gelijk ik u reeds verhaald heb, dadelijk al de mogelijke maatregelen tot herstel der zeemacht genomen of doen nemen, en geen gelegenheid voorbij laten gaan om tot bedrijvigheid aan te sporen. Onderricht, dat een Britsche koopvaardijvloot onder zwak geleide van Hamburg zou uitzeilen, had hij dadelijk last gezonden (8 Maart) aan den vice-amiraal Hartsinck om den schout-bij-nacht Zoutman met zes schepen uit te zenden, ten einde dit konvooi aan te tasten: en het was niet aan hem te wijten, dat het konvooi reeds in zee geloopen was, eer de schepen, tot deze onderneming bestemd, behoorlijk bemand en in Texel vereenigd waren, totdat het gevormde plan onuitvoerlijk werd. Kort daarop (12 Maart), door de Staten-Generaal aangezocht om konvooi naar de Oostzee te verleenen, had hij een eenparige verklaring ontvangen van de leden der Amiraliteit en van de zeeöfficieren, dat het voorgestelde ongeraden en ondoenlijk was: niet lang daarna had hij zich naar den Helder begeven en aldaar (20 April), ten gevolge van een met den amiraal Hartsinck en andere zeeöfficieren gehouden overleg, machtiging aan Zoutman gegeven om naar zee te zeilen en zoo mogelijk een Engelsch konvooi te onderscheppen. Dit uitzeilen werd uitgesteld buiten weten des Prinsen, ten gevolge van door de

zeeöfficieren geöpperde bezwaren: en toen een smaldeel iets later zee koos (14 Mei), liep de kruistocht vruchteloos af.

Ofschoon uit dit alles wel aanleiding tot misnoegen over werkeloosheid in 't algemeen, maar niet tot beschuldiging van Willem V, kon ontstaan, zoo meende Amsterdam echter in de Staten van Holland een voorstel te moeten doen (18 Mei) om naar de redenen der traagheid te onderzoeken, zich met Frankrijk tot het krijgvoeren te verstaan en Gekommitteerden te benoemen om met den Prins besognes te houden en te bepalen wat ter verdediging gedaan zou worden. Dit voorstel vond echter geen ingang. Amsterdam, bespeurende, dat het er niet in slagen zou den Prins reeds nu onder de afhankelijkheid eener Staats-kommissie te brengen, begreep ten minste een poging te moeten aanwenden om hem van zijn naasten raadsman te berooven: het leî nu al 't kwaad aan den hertog van Brunswijk te laste en drong op zijne verwijdering aan. De Hertog werd echter door een rezolutie der Staten-Generaal volkomen gerechtvaardigd en de handeling van Amsterdam afgekeurd; doch de verbittering was hiermede niet weggenomen: ofschoon de Staten der meeste Gewesten zich met het genomen besluit vereenigden, zoo geschiedde zulks niet zonder tegenstand. Heftig onder anderen was in Gelderland de taal van Capellen tot de Marsch, die beweerde, dat de Natie de verwijdering van Brunswijk eischte en dat men het besluit der Generaliteit, als strijdig met den volkswil, zou afkeuren.

Terwijl men alzoo klaagde over de werkeloosheid der zeemacht, kwam er een bericht, dat den moed weder eenigszins opbeurde. De kapiteins Melvill en Oorthuys, die met den schout-bij-nacht Binkes ter reede van Livorno lagen, werden van daar naar de Westkust van Spanje gezonden om eenige O.-Indische retoertroepen op te wachten en in veiligheid te geleiden. Ter hoogte van Gibraltar werden zij door twee Engelsche fregatten op zijde gekomen, aan wien zij de volle laag gaven, doch die zich vergenoegden met denzelfden koers te houden, tot zij gezamentlijk de zeestraat waren uitgekomen. Eerst toen boden de Britten den strijd aan. Derdehalf uur verdedigde Melvill zijn fregat tegen een overmachtigen vijand (30 Mei), en streek niet eer, dan toen zijn masten en want aan stukken, zijn kanon onbruikbaar en een groot gedeelte zijner manschap buiten gevecht gesteld was. Oorthuys, die een meer gelijken weêrpartijder gevonden had, had het voordeel, hem reddeloos te schieten en tot strijken te dwingen. Bij ongeluk waren zoowel zijne sloepen als die van het Britsche schip onbruikbaar en kon hij zich daarvan niet bedienen om van het veroverde schip bezit te nemen, terwijl hij bovendien, buiten staat om zeil te voeren, geen poging kon aanwenden om het schip van Melvill te hernemen. Hij hield dus af en begaf zich naar Kadix, waar zijn gewonden verzorgd werden. De beide Engelsche schepen, na zich van hun schade hersteld te hebben, zeilden naar Engeland (19 Juni), doch werden door twee Fransche fregatten aangetast. Het schip van Melvill werd door deze op nieuw aan de En-

gelschen ontweldigd, en het reeds door Oorthuys tot strijken gedwongen fregat voor de tweede reize genoodzaakt zich over te geven.

Ofschoon deze ontmoeting niets beslissends had opgeleverd, had zij echter getoond, dat onze zeelieden nog in staat waren, zich, bij gelijkheid van krachten, tegen de Engelschen te meten, en dat de roem, dien zich de Voorvaderen op zee verworven hadden, nog wederom het deel van den naneef worden kon. Eerlang zou deze hoop bevestiging erlangen.

Tot nu toe had aan het verlangen der kooplieden en reeders, om konvooi te bekomen voor de schepen naar de Oostzee, geen gevolg kunnen gegeven worden; dan, er was nu gelegenheid om een behoorlijk eskader samen te stellen, en diensvolgens werd bepaald, den schout-bij-nacht Zoutman op te dragen, met zoo veel schepen als hij noodig had, de koopvaardijvloot te dekken: gelijk dan ook weldra plaats vond. Op de hoogte van de Doggersbank ontdekte men een paar vreemde zeilen, die echter spoedig afhielden, waaruit men opmaakte, dat zij op verkenning waren uitgezonden: en ook vernam men den volgenden morgen (5 Aug.) van een Zweedschen koopvaarder, dat een konvooi van 200 koopvaarders, onder geleide van tien Britsche linieschepen, vier fregatten en eenige lichtere schepen in aantocht was. Nu was sein gegeven om zich in slagorde te scharen, 't geen door den naderenden vijand insgelijks werd gedaan; terwijl de konvooien zich aan weêrszijden afzonderden. Het Britsch eskader, dat de vice-amiraalsvlag liet waaien, hield nu op het onze aan, 't welk den vijand in de beste orde afwachtte. De linie was dezerzijds uit zeven schepen bestaande, achter of buiten welke zich een zestal andere bevonden; terwijl vier bij het konvooi waren gebleven; de Britsche linie telde mede zeven schepen, en eenige daar buiten: zoo dat het getal gelijk was: hoewel de overmacht, wat de grootte en deugdzaamheid der schepen betrof, eenigszins ten voordeele der Britten was. Daarbij kwam nog, dat de vice-amiraal Hyde Parker, die het bevel over hun eskader had, zoowel als de meesten zijner kapiteins, zeelieden waren van beproefde ondervinding; terwijl Zoutman noch één zijner officieren immer een zeeslag hadden bijgewoond, en alleen Van Kinsbergen en Dedel gelegenheid hadden gehad, zich in bijzondere gevechten te onderscheiden.

Hiervan was dan ook het gevolg, dat toen Parker — volgens de getuigenis ook van Engelsche krijgskundigen — den aanval met een misslag begon, zulks van Zoutmans kant met een misslag beäntwoord werd. Te loefwaart komende, kon het eskader van Parker alleen zijn voorstukken gebruiken, en Zoutman had den vijanden dadelijk groote schade kunnen toebrengen, indien hij hen van de breede zijde zijner schepen uit zijn geheele linie beschoten had; doch hij verzuimde dit, en opende zijn vuur niet eer, dan toen de vijand reeds een schot gedaan had. Parker, die zich in 't midden zijner linie en dus op het vierde schip bevond, plaatste zich tegen over Zoutman, die de vijfde plaats in zijne linie had; waarvan het

gevolg was, dat zich ter rechtervleugel aan beide zijden één schip zonder tegenstander vond.

De beide Amiraalschepen geraakten spoedig in een hevig gevecht; waarbij over en weder veel schade werd toegebracht. De kapitein Wolter Jan baron Bentinck, die het schip aan de rechterzijde van Zoutman gebood, werd door een kanonskogel aan den rechter schouder doodelijk gewond. Zijn tweede kapitein, Jan Bosch, die het bevel voerde over de onderste batterij, zich op het bericht hiervan naar boven begevende, werd op de trap door een zwaar splinterschot, dat een man naast hem doodsloeg, aan het been gekwetst. Op het halfdek gekomen vond hij Bentinck in zijn bloed badende, die hem het bevel overdroeg, en hem vermaande, liever alles te wagen en te vergaan, dan te strijken of te vluchten. Bosch voldeed aan het voorschrift, en, schoon nog op jeugdigen leeftijd, zette hij, zittende, wegens zijn wond, het gevecht voort met een bedaardheid en bekwaamheid, die eer zouden gedaan hebben aan een ouden en ervaren bevelhebber.

Kapitein Van Braam, die aan de slinke hand van den Schout-bij-Nacht het bevel voerde over den Piet Hein, een schip van 54 stukken, kampte met niet weinig moeite tegen een driedekker van 80 stukken: een ongelijkheid, die echter eenigszins vergoed werd, doordien de tegenpartij een oud en ongemanierd schip was, en de vijandelijke bevelhebber eerlang sneuvelde. Van Braam hield den strijd dan ook uit tot het einde: waarbij zijn bodem echter deerlijk gehavend werd en zijn manschap veel te lijden had.

Maar slimmer was het gesteld met het schip Holland, op 't welk de reeds vroeger in mijn verhaal gemelde Salomon Dedel gebood. Ten gevolge der slagorde, waarover ik zoo even gesproken heb, had deze twee Britsche schepen tegen zich overgekregen, die hem van beide zijden deerlijk teisterden. Noch Dedel, noch die met hem waren, gaven echter den moed op, en ofschoon er een paar reizen brand in zijn schip ontstond, zeilen, want en rondhout doorschoten werden en het schip vol water liep, hij volhardde tot aan het einde. Aan zijn boord bevond zich zijn zesjarig zoontjen, Salomon (later Ambassadeur aan 't Britsche Hof), welk kind, geborgen in de plaats voor de gewonden bestemd, geen vrees toonde, maar aan de arme lijders, die beneden gebracht werden, zoo veel mogelijk troost insprak en hulp bood: voorts Willem Gerrit van de Poll, student te Leiden (later lid van de Staten-Generaal), die, gedurende de vakantie een speelreisje meenende te maken, zich alzoo getuige vond van een scheepsstrijd; doch zich kloekhartig gedroeg en de zijde van Dedel niet verliet.

In denzelfden moeilijken toestand als de Holland, bevond zich aan de andere zijde der linie het Britsche schip de Berwick, dat, door den meergemelden misslag van Parker, nu ook twee tegenstanders kreeg, namelijk de schepen van Van Kinsbergen en van Braak. Een uur lang hield de schout-bij-nacht Keith Stewart, die de Berwick

bestuurde, het gevecht uit; doch was toen zoodanig gehavend, dat hij zijn geschut niet meer gebruiken kon. Van Kinsbergen was reeds op het punt, te enteren, toen hij bericht kreeg, dat de Argo, het schip van kapitein Staerink, 't welk tusschen de schepen van Van Kinsbergen en van Bentinck lag, zoodanig geteisterd was, dat het de linie zou moeten verlaten. Hij zag nu van zijn voornemen af, en, ten gevolge der gegeven bevelen, viel de Argo achter uit en sloot het schip van Bentinck zich nader bij dat van Van Kinsbergen aan, waardoor de linie onverbroken bleef.

De Berwick had inmiddels het gevecht hervat tegen het schip van Braak, en zij bestreden elkander met afwisselend voordeel, tot dat beiden zich buiten staat vonden verder deel te nemen aan het gevecht. Van Kinsbergen dreef nu het tegen hem over liggende schip de Dolfijn, vroeger Staerinks weêrpartijder, terug, en hij had zelf nog weinig schade aan zijn schip geleden, toen Parker begreep een laatste poging te moeten doen om den zege te verwerven. Ziende, dat de Piet Hein en de Holland genoegzaam machteloos waren, gaf hij last aan drie achter hem liggende schepen, hem te volgen, die thans achter elkander, eerst aan het schip van Zoutman, toen aan dat van Bentinck, de volle laag gaven en zich nu tegen dat van Van Kinsbergen wendden. Doch deze, Parkers doel bespeurende, wist het door een schitterende beweging te verijdelen, het vijandelijke Amiraalschip dwars voor den boeg te komen, en het door zijn aanhoudend vuur tot wijken te noodzaken. Aan de achter Parker aankomende schepen gelukte het even min eenig voordeel op Van Kinsbergen te behalen: en nu ging het geheele Britsche smaldeel tegen ongeveer half twaalf ure boven den wind liggen, zonder dat de amiraal Parker in staat was, de linie op nieuw te herstellen. Zoutman van zijnen kant bleef een half uur met zijn zwaar geteisterde schepen een nieuwen aanval inwachten, hield toen af, en deed, nadat de schade zoo veel mogelijk hersteld was, een nieuwe linie vormen; — doch ziende, dat de vijand niet opkwam, stelde hij den koers naar Texel. Niet dan met de uiterste moeite gelukte het aan de schepen van Bentinck, Van Braam en Staerink hem te volgen; terwijl Dedel zich genoodzaakt zag, om den Holland, die in zinkenden toestand was, te verlaten en zich met zijn manschap in een bij hem gebleven snaauw of uitlegger te bergen.

Zoo liep deze scheepsstrijd af, de eerste, die sedert den slag van Malaga, in 1704, dus sedert een tijdsverloop van 77 jaren, geleverd was. Wel was het gevecht onbeslist gebleven; wel was van beide zijden geen schip genomen en het verlies aan manschap nagenoeg gelijk geweest; wel was door geen der beide Vlootvoogden eenig treffend bewijs van bekwaamheid gegeven; wel was eindelijk, voor zoo verre het ons betrof, het doel van den tocht, het geleiden eener koopvaardijvloot naar de Oostzee, ten eenen male mislukt; doch officieren zoowel als manschappen hadden zich, zonder onderscheid, als helden gekweten, door rustige dapperheid en kalmte in de ure des

gevaars vergoed wat hun aan ondervinding ontbrak, een machtiger en meer geöefenden vijand gedwongen het gevecht te staken, en zich in één woord hun grooten voorgangers niet onwaardig getoond. Groot was dan ook de zedelijke invloed, dien deze gebeurtenis uitoefende, billijk de vreugde, waarmede de tijding daarvan overal in Nederland begroet werd, en luisterrijk de ontvangst, die den terugkeerenden dapperen verbeidde. De Stadhouder vergenoegde zich niet met aan Zoutman den rang van Vice-Amiraal (18 Aug.), aan Dedel, Bentinck, Van Braam en Van Kinsbergen, dien van Buitengewone Schouten-bij-Nacht te verleenen, maar ook besloten, op zijne voordracht, de Staten-Generaal, aan Zoutman een gouden penning aan een ketting van hetzelfde metaal, en aan de zes Kapiteins, die in de linie gestreden hadden, ieder een dergelijken penning aan een oranjelint te vereeren en voorts twee maanden soldij toe te leggen aan al wie deel genomen had aan 't gevecht. Hiermede nog niet te vrede, stelde de Prins, uit eigen middelen, aan Zoutman een gouden degen, aan de Kapiteins eeresabels, aan de overige Officieren verschillende onderscheidingsteekenen, en voorts aan al de medestrijders gouden of zilveren eerepenningen, ter hand (30 Nov.). — Wat Bentinck betreft, hij had de plechtige uitdeeling dier eereteekenen niet mogen beleven, maar was, kort na zijn terugkomst uit den slag, te Amsterdam aan zijn wond overleden (24 Aug.). Zijn lijk werd op kosten der Amiraliteit aldaar plechtig ter aarde besteld en, boven zijn rustplaats, in de Nieuwe Kerk aldaar, een gedenkteeken te zijner eere opgericht. — De zoogenaamde „penning van de Doggersbank" werd later door den Prins ook geschonken aan den student Van de Poll en aan het zoontje van den schout-bij-nacht Dedel.

Doch behalve deze en andere blijken van erkentenis en tevredenheid, die aan de helden van de Doggersbank, zoo door den Prins als door openbare Kollegiën en Instellingen, werden toegekend, ontvingen zij de meest vleiende blijken der ingenomenheid hunner Landgenooten met hun gedrag. Niet slechts droegen de dames cieraden, met den naam van Zoutman prijkende, en galmde het langs de straten van liedjes, hem ter eer; maar ook zoo de Latijnsche als de Hollandsche Muze, gelukkig van eenmaal weder een treffender onderwerp gevonden te hebben dan Geboorte-, Verjaar-, en Lijkfeesten, dan Buitenplaatsen en Stichtingen, ontwaakte als tot een nieuw leven: het kanon van den zeeslag had het sein gegeven, en een jeugdige, meer krachtvolle rij van dichters stond op. Van Alphen, Feith, Bellamy, Le Francq van Berkhey, Trip, De Kruyff, de dichteresse De Lanoy, en eindelijk hij, die al de hier genoemden verre achter zich zou laten, Bilderdijk, bezongen het glansrijk wapenfeit en den roem, door Nederland verworven; — terwijl ook de graveerkunst niet achterbleef om de beeltenissen der helden zoo wel als den zeeslag zelven te vereeuwigen. Maar het schoonste gedenkteeken van den zeeslag was de oprichting van een Vaderlandsch fonds tot aanmoediging van 's Lands zeedienst, en in 't bijzonder tot on-

dersteuning der behoeftige weduwen van gesneuvelde zeevarenden. Uit dit fonds, van welks stichting de eerste eer aan Haarlem en vervolgens aan Amsterdam toekomt, kwam ook, drie jaren later, de Kweekschool voor de Zeevaart tot stand.

Dan, slechts kortstondig was de verademing. De uitbundige vreugde zweeg weldra: men ontwaakte als uit een bedwelmenden roes en zag in, dat de strijd, hoe roemrijk, onvruchtbaar was geweest. De kooplieden bleven aandringen op konvooi, de zeeöfficieren verklaarden dat, voor de lente, hieraan niet te denken viel. De klachten over werkeloosheid werden hernieuwd; de handelingen des Stadhouders als vroeger berispt en ten ergste uitgeleid: ja dezelfde zeehelden, wier roem men zoo luide verheven had, aan wantrouwen en naamlooze lasteringen bloot gesteld.

In dezen benarden staat der Republiek deed zich een nieuwe reden op tot bezorgdheid. Keizer Jozef II, die nog onlangs, in Juni, Holland als vriend rondgereisd, en den meesten schijn van welwillendheid vertoond had, liet op eenmaal aan de Staten-Generaal weten, dat de Barrière vernietigd was, en de vestingwerken geslecht zouden worden. Tegenspreken kon ten deze niets baten: de Republiek zag zich genoodzaakt, hare troepen terug te trekken, en dien voormuur, om wiens bezit en behoud zij zoo vele jaren gestreden had, op eenmaal prijs te geven. Wel hechtte men er algemeen minder aan, ten gevolge der ingenomenheid met Frankrijk, van 't welk men thans niets dan goeds verwachtte; — maar het was toch een blijk, hoe weinig Jozef II onzen Staat telde, hoe weinig hij zich aan vroegere traktaten stoorde, en wat verder van hem te wachten stond.

In deze omstandigheden scheen er geene uitkomst dan in den vrede, tot het sluiten waarvan Engeland zich op den duur bereid vertoonde. Immers, niet slechts had het door den gezant van Sardiniën (Mei) een onderhandeling doen aanbieden en kort daarna (Juli) Wentworth met geheimen last herwaarts gezonden, maar ook, toen dit vruchteloos afliep, de bemiddeling van Rusland aangenomen (Nov.). Dan de Patriotten, — gelijk zich thans de partij noemde, die deels uit de oude Staatsgezinden, deels uit de voorstanders der volkssoevereiniteit, was samengesteld — wilden van geen verzoening met Engeland weten, en bleven, op hoogen, tegen de machteloosheid van den Staat belachlijk afstekenden, toon, op volharding aandringen. Inzonderheid was die toon zichtbaar bij het doordrijven van een maatregel, meer dan eenige andere geschikt om de Engelschen te vertoornen. De Noord-Amerikaansche gezant Adams had zich namelijk tot de Staten-Generaal gewend (Mei) om als zoodanig erkend te worden (**1782**). In den aanvang had dit zwarigheid ontmoet; doch de zaak werd, na een tweede aanzoek zijnerzijds (9 Jan.), door Holland en Friesland doorgedreven en de Noord-Amerikanen voor een vrij en onafhankelijk volk erkend (19 April). Te onvoorzichtiger was dit, om dat niet slechts Wentworth andermaal, met zeer voordeelige

voorslagen, in den Haag geweest was; maar omdat ook in Engeland een nieuw Ministerie gevormd was (Mrt.) uit hen, die tegen het breken met Holland geijverd hadden, en men alzoo zeer gunstige voorwaarden had kunnen verkrijgen. Doch in stede daarvan verkoos men Engeland nog meer te verbitteren, en trad men nu bepaaldelijk met Frankrijk voor den aanstaanden veldtocht in overleg (25 Mrt.). Zoo roekeloos versmeet men de aanbiedingen der Engelschen om zich in de armen van Frankrijk te werpen, dat men aan de eene zijde vergat te beproeven, of de Engelschen ter goeder trouw waren, en, aan de andere zijde, van Frankrijk de noodige waarborgen te eischen, dat het geen vrede zou maken, zonder vrije vaart, teruggave en schadeloosstelling voor ons bedongen te hebben.

Nu de Barrière geslecht was, diende de Republiek in zich zelve een voormuur te hebben, en daartoe strekte dan ook een voorstel van den Raad van State, 't welk met een ander tot aanbouw van 19 oorlogsschepen verbonden was. Tot dit laatste werd door de Gewesten toestemming verleend; doch tot de noodzakelijke vermeerdering der landmacht kon wederom niet besloten worden; terwijl het geheele gemeen overleg met Frankrijk alleen strekte om nieuwe vredesvoorslagen van de Engelsche zijde te doen verwerpen (Juni), en hoegenaamd geen voordeelen aan de Republiek gaf. Integendeel: weldra beweerde Frankrijk, dat men wel overeengekomen was, elkander te waarschuwen voor hetgeen men verrichten zou, maar niet om, in den eigentlijken zin, eenige krijgsverrichting onderling te bespreken: en toch hielden eenige staatslieden in Holland, als Van Berckel en zijns gelijken, de Natie in den waan, dat alles met Frankrijk overlegd en afgesproken was, en dat, zoo zulks geen goede gevolgen opleverde, dit alleen aan den Stadhouder te wijten was. Dit bleek eerlang, toen de Fransche gezant aanvrage bij ons deed (25 Sept.) om tien schepen te zenden naar Brest, ten einde, zoo 't heette, tot een samenwerking in Oost-Indiën en elders gereed te wezen. Hiertoe werd in de Staten-Generaal door vier tegen drie Provinciën besloten; doch toen het op de uitvoering aankwam, verklaarden de zeeöfficieren, dat deze onmogelijk was; en ieder, die zijn verstand gebruikte, zag ook de ongerijmdheid in, om, in het nasaizoen, zware schepen langs des vijands kusten te zenden, de onze er van te ontblooten, alzoo, onze zeemacht tot Frankrijks dienst werkzaam te doen zijn, zonder dat er iets voor ons gedaan was. Doch partijschap redeneert niet, en Holland liet een Bezending bij den Prins doen (27 Sept.), om naar de reden der werkeloosheid te vragen. Willem V verklaarde (3 Oct.) aan de Kommissie, ongehouden te zijn, in zijn hoedanigheid als Amiraal-Generaal, rekenschap te geven aan een afzonderlijk Gewest, doch gaf die eerlang in een breedvoerige en welgestelde memorie (7 Oct.), bij welke gelegenheid hij het door hem, van den jare 1766 af, gehouden verdrag verdedigde. Dit was echter olie in 't vuur: zoowel Holland als Fries-

land vroegen (11 Oct.) nieuwe ophelderingen van den Prins, en het laatste Gewest drong zelfs bij de anderen aan, dat men een Kommissie uit de Bondgenooten benoemen zou (15 Nov.), ten einde over het behoud des Vaderlands te raadplegen. Er werd nu een onderzoek ingesteld: en eerst na twee jaren bleek uit het rapport deswegens gedaan, dat, zoo er verzuim had bestaan, dit bij de Amiraliteiten geweest was.

Niet te vreden met den Prins te beschuldigen, zochten zijn tegenstanders hem tevens een voor een elk deel van zijn wettig erfelijk recht te ontrooven. Zoo werd de militaire jurisdiktie, die altijd aan den Hoogen Krijgsraad had gestaan, dezen ontnomen, en aan dit Kollegie zelfs in de meeste Provinciën het vergaderen verboden. Zoo werd de invloed des Stadhouders op de aanbeveling of verkiezing voor de Vroedschappen voorgesteld als onbestaanbaar met de Privilegiën en nadeelig voor de vrijheid der beraadslagingen. Zoo werd elk uiterlijk blijk van gehechtheid, den Prins toegebracht, als oproer uitgekreten. Te 's Gravenhage waren eenige ingezetenen overeengekomen, om, in navolging der menigvuldige dankadressen aan de patriotsgezinde Regenten, ook een dankadres aan den Prins te brengen. Te dier gelegenheid waren eenige lieden, met oranje vercierd. op St-Nikolaas-avond bij elkander gekomen (5 Dec.), die zich vroolijk maakten, hier en daar aanschelden en „Oranje boven!" riepen. Dit nu werd door de tegenpartij als een oproer aangeduid: de Afgevaardigden uit Dordrecht gaven zelfs voor, dat het op hun leven gemunt was geweest, even als vroeger op dat van de De Witten, en, toen de Fiskaal van 't Hof niets misdadigs in de zaak kon vinden, werd voor deze zaak een bijzondere Fiskaal aangesteld om onderzoek te doen: 't geen ten gevolge had, dat de bezorgers van 't adres het land moesten ruimen en als wederspanning aan de wet veroordeeld werden.

De onderhandelingen te Parijs duurden inmiddels voort, en weldra kon men de overtuiging erlangen, dat onze Bondgenoot, Frankrijk, ons in de steek liet, en dat men, door onmiddellijk met Engeland te handelen, veel betere voorwaarden had kunnen bekomen dan door de behartiging van onze belangen aan Frankrijk over te laten. Een brief van het Fransche ministerie (13 Nov.) aan de Staten-Generaal gaf duidelijk te kennen, dat men niet op de vrije vaart voor de Republiek zou moeten aandringen: een punt, hetwelk door Engeland, in geval van afzonderlijken vrede, reeds was toegestaan, en om hetwelk, ten behoeve van Frankrijk, de oorlog begonnen was (2 Dec.). De Staten-Generaal gaven ten antwoord, dat de vrije vaart vooraf moest worden erkend, en nu nam de Fransche gezant, als voorwendsel om zich van de Republiek los te maken, het niet zenden van schepen naar Brest te baat, en de ongunstigste voorwaarden werden ons door Frankrijk opgedrongen, 't welk ons de schuld gaf van den onvoorspoedigen krijg. Spoedig daarop kwam het onverwacht bericht, dat Frankrijk de preliminairen met Engeland getroffen had, zonder

medeweten onzer Gezanten: — terwijl aan de Republiek werd vrij gelaten al of niet toe te treden.

(**1783**). Aldus trouweloos door Frankrijk verlaten, stond de Republiek tegenover Engeland alleen: — ja, nu matigde nog wel de Mogendheid, wier baatzuchtige vriendschap ons in 't verderf gesleept had, zich de rol aan van bemiddelares. De Engelschen, die, in geval wij met hen hadden onderhandeld, zich inschikkelijk zouden hebben getoond, wilden te Parijs niets toegeven; en vergeefs poogden onze Gezanten iets te verwerven: de bemiddeling van Frankrijk was zonder eenige kracht. Nu eindelijk begonnen hier te lande velen, ook onder de voornaamste Regenten van Amsterdam, het nuttige eener handeling met Engeland voor te stellen; dan op dringend schrijven der Gezanten besloten de Staten van Holland (29 Aug.), met tien tegen 9 stemmen, tot het teekenen der preliminairen en werd zulks doorgedreven in de Staten-Generaal, ondanks het protest van Gelderland, Zeeland en Stad-en-Lande.

Die teekening geschiedde (Sept.). De Engelschen verworven hierbij de vrije vaart op de O. Indiën en de Molukken, en behielden Negapatnam. Trinconomale werd ons teruggegeven, gelijk mede de Koloniën, die de Franschen heroverd hadden (3 Sept.). De vrede werd nu tusschen Engeland en Frankrijk gesloten. Eerst in 't volgende jaar had zulks dezerzijds plaats, gelijk ik u nader verhalen zal.

De woelingen tegen den Stadhouder hadden inmiddels voortgeduurd, en men zocht thans zich van hem, die als Kapitein-Generaal het leger gebood, onafhankelijk te maken, door afzonderlijke wapening. Reeds in 't vorige jaar had Oostergoo de oprichting eener burgerlandmilitie aangeprezen, op grond, dat de landmacht dan niet vermeerderd zou behoeven te worden, en dat een gewapend, onder zelfgekozen bevelhebbers geöefend volk voor geen overheerschers te duchten had. Wel had de Friesche Landdag het voorstel afgewezen; doch het had op vele plaatsen gewenschten weêrklank gevonden: en het duurde niet lang, of verzoekschriften, strekkende tot oprichting van zoogenaamde Vrijkorpsen of Exercitie-genootschappen waren op verscheiden plaatsen ingewilligd: als b. v. te Dordrecht, Utrecht en Leiden. Te Rotterdam had men gereede aanleiding tot het oprichten van een vrijkorps bekomen uit de omstandigheid, dat, ter gelegenheid van des Stadhouders jaardag (8 Mrt.), aldaar groote vreugdebedrijven hadden plaats gehad, die tot ongeregeldheden en moedwil hadden geleid.

Het kon niet anders of de oprichting dezer nieuwe gewapende korpsen moest hevig misnoegen verwekken bij de Schutterij, die wel geördend en grootendeels niet patriotsgezind zijnde, de wapening beschouwde als tegen haar gericht. Dit gaf dikwijls aanleiding tot botsing en twist: te meer, daar de leden der Vrijkorpsen doorgaans vrij lastig waren en zich niet ontzagen, hen, die de wapening afkeurden, te mishandelen: gelijk onder anderen te Utrecht (Aug.) het

geval was met den Leidschen advokaat E. Luzac en den Rotterdamschen predikant Hofstede, die deerlijk geslagen werden en waarvan de laatste niet dan met moeite van doodsgevaar werd gered.

Ik heb u verhaald, hoe in 't vorige jaar de invloed op de Magistraatsbestellingen aan den Stadhouder werd betwist. Alkmaar was de eerste Stad, die nu een bepaald besluit nam (28 Febr.) om hem die te ontzeggen. De Prins beklaagde zich bij hare Regeering (7 Nov.) over deze onwettige daad, gelijk mede bij de Staten van Holland (28 Nov.). Door deze werd voorloopig besloten (16 Dec.), dat, hangende het geschil, de naamlijsten hun gezonden zouden worden: in weêrwil van het beklag der Ridderschap, dat de Prins dus met het grootste onrecht van de verkiezing op den ouden voet werd beroofd. Willem V beklaagde zich (3 Jan. 1784), nu feitelijk ontzet te worden van een recht dat de Stadhouders sedert derd'halve eeuw hadden uitgeöefend: zoo dat, werd het beginsel dezer tijdelijke overbrenging aan de Staten aangenomen, hem welhaast niets dan de bloote titel van Stadhouder blijven zou. Des-niet-te-min volhardde Holland en deed in 't volgende jaar de verkiezing ingevolge het besluit.

En inderdaad, het Stadhouderschap werd nu blijkbaar overtollig en aan de tegenstanders alleen nog dienstig om er een deel hunner eigen verantwoordelijkheid op te schuiven. De voorstanders van den ouden staatsvorm hadden invloed noch gezag meer: de drukpers, bijna geheel aan de verdediging der patriotsche inzichten gewijd, de zoogenaamde Volksstem, die zich in tallooze adressen aan Staten en Vroedschappen hooren liet, de Vrijkorpsen, die de minste poging om onrecht en willekeur te stuiten als oproer beschouwden, zie daar zoo vele machten, waartegen de Stadhoudersgezinden niet bestand waren. Geen wonder, dat zij dan ook door de andersdenkenden uit de hoogte behandeld werden en het ondervinden moesten, dat men zich zelfs aan hun rechten niet stoorde. Zoo dorsten b. v. de afgevaardigden van Dordrecht in de vergadering van Holland de uitdrukking bezigen: „de Ridderschap van haar gevoelen te willen afbrengen, was den moriaan geschuurd, en zij zouden zich voortaan met haar niet inlaten": zoo besloot men in Overijsel, waar de Staten bestonden uit de Ridderschap en drie Steden, die te zamen zes stemmen uitmaakten, (zoo dat er ten minste een derde der Ridders met de Steden moest stemmen, om de meerderheid aan deze te verschaffen) dat het voortaan genoeg zou zijn, dat een enkele Ridder zich bij de Steden voegde, om haar die meerderheid te doen verkrijgen.

Ook na de teekening der preliminairen nog had Engeland gepoogd, zich met de Republiek te verzoenen, en zelfs voorgesteld het definitief traktaat te Londen of in den Haag te sluiten, zonder tusschenkomst der Franschen: en ook nu had de partij, die met alle geweld de alliantie met den machtigen nabuur tegenstond, de weigering dier voorstellen bewerkt. De vrede werd nu eindelijk getee-

kend (20 Mei). Daarbij werden alle vorige verbonden, van 1674 tot 1780, vernietigd. Noch vrije vaart, noch schadeloosstelling voor de kooplieden, noch iets van al wat men dezerzijds met zooveel ophef en halsstarrigheid begeerd had, werd daarbij vermeld. De O. Indische Kompagnie was met ondragelijken schuldenlast bezwaard geworden. Het begoochelend vooruitzicht op winstgevenden handel met Noord-Amerika, waarom men zoo veel had opgeöfferd, bleek aldra een hersenschim te zijn. De nietigheid der Republiek in vergelijking met Engeland, haar volslagen onvermogen, zoodra zij niet van buiten werd ondersteund, was nu openbaar. De Staten van Zeeland zeiden te recht, dat de schade- en schandelijkheid van dezen vrede elk weldenkend ingezeten tot in 't hart moest grieven. — Maar, het politiek stelsel was nu veranderd in den geest der Franschgezinden — en voor deze was zulks genoeg. Ja, de Raadpensionaris schroomde niet te zeggen, dat men genoeg met den oorlog gewonnen zou hebben, indien men daardoor voor altijd van Engeland losgerukt was.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Eischen van Jozef II. — Bezwaren tegen den hertog van Brunswijk — deze neemt zijn ontslag. — Burgewapening. — Opschudding te Rotterdam. — Kommissie van onderzoek derwaarts gezonden. — Kaat Mossel in rechten betrokken. — Geval van Trago te Leiden. — Strenge publikatiën tegen Oranje-leuzen en liedjes. — Grondwettige Herstelling gepredikt. — Toestand der Gewesten. — Merkwaardige gezegde van Capellen tot den Pol. — Zijn dood. — Opschudding te Utrecht en te Amersfoort. — Krijgsvolk naar deze laatste Stad gezonden. — Vernederende vrede van Fontainebleau. — Opschudding in den Haag: Willem V van het kommando aldaar ontzet. — Scheuring tusschen de partijen. — Vroedschap te Utrecht door de Burgerij veranderd. — De Vergadering der Staten van dat Gewest naar Amersfoort verlegd. — Verijdelde aanslag der Stadhoudersgezinden in den Haag. — Overijsel patriotsgezind. — Friesland handhaaft de rechten van den Stadhouder. — Gelderland vaardigt een publikatie uit tegen het indienen van Adressen. — Hattem en Elburg door krijgsvolk bedwongen. — Heftige aanklachten deswege tegen Willem V ingebracht. — Holland besluit, troepen naar den kant van Utrecht te zenden. — Beklag deswege van Friesland en Zeeland. — Pogingen, van wege Pruisen en Frankrijk gedaan om de geschillen te vereffenen. — De partijen gewapend tegen elkander over.

(1784). Nog was de vrede met Engeland niet gesloten, of de Republiek werd met een nieuwen oorlog bedreigd. Reeds in het einde

van 1783 was van wege den Keizer beweerd geworden, dat het op de grens van Vlaanderen gelegen dorpje den Doel hem behoorde: Keizersche benden waren op Staatschen bodem gekomen en hadden forten aan de Schelde bezet: en een vertoog aan het Hof van Brussel wegens deze schennis van ons grondgebied had tot geene genoegdoening geleid. Nu werden Gevolmachtigden (Mei) naar Brussel gezonden om de zaak te bemiddelen. Jozef II, onzen Staat verzwakt en vernederd genoeg aanziende om er alles van te vorderen, eischte de soevereiniteit over de Schelde tot aan Saeftingen, benevens Maastricht. Hoe diep ook gezonken, aan zulke vorderingen kon men toch geen gehoor geven: en de Staten-Generaal besloten krijgsvolk naar de grenzen te zenden (7 Mei); terwijl inmiddels de tusschenkomst van Frankrijk werd ingeroepen (2 Aug.). Nu wendde het de Keizer over een anderen boeg en gaf te kennen, dat hij zijn eischen op Maastricht liet varen, mids de Schelde geheel vrijgesteld wierd, met rechtstreeksche vaart van Belgiën op Oost en West, terwijl hij verklaarde, kortheidshalve de vaart op de Schelde als vrij, en elke poging daartegen als vijandelijkheid te zullen aanmerken. — De Staten-Generaal beriepen zich hiertegen (31 Aug.) op de traktaten van Munster en Aken, waarvan het sluiten der Schelde een hoofdpunt had uitgemaakt. De Keizer van zijnen kant betuigde te verwachten, dat rede, rechtvaardigheid en het welzijn der Republiek de overhand zouden hebben boven de hardnekkigheid der oude vooroordeelen, en dat geheel Europa zijn belangloosheid zou bewonderen. Een brigantijn, onder Keizersche vlag de Schelde afgezonden, werd nu bij Saeftingen beschoten en vermeesterd (8 Oct.), twee uren voor de komst van een bevel om toch, zoo 't vermeden kon worden, niet te vuren. Het bericht uit Weenen, dat 40,000 man naar de Nederlanden trokken en het over en weder terug ontbieden der Gezanten was hiervan het gevolg.

Bij het schandelijk verwaarloozen onzer landmacht had, in geval van een ernstigen aanval, de Republiek aan des Keizers macht geen wederstand kunnen bieden. Voor het eerst begreep men nu, dat er troepen moesten zijn, en werd besloten tot het aanwerven van 10,824 man voet- en 1014 man paardevolk. Intusschen had Frankrijk tot ondersteuning der Republiek besloten en den Keizer bekend gemaakt, dat het geen geweldigen aanval op onze rechten en bezittingen zou kunnen gedoogen: aan welke mededeeling het klem bijzette door het zenden van twee observatielegers, een van 60,000 man naar de zijde van Vlaanderen, een van 40,000 man naar den Elzas.

Men zou zich nu hier te lande van de ervarenis des hertogen van Brunswijk hebben kunnen bedienen; doch kabaal en laster hadden hem van hier verwijderd. De generaal Dumoulin, benoemd om de grensplaatsen te onderzoeken, had bericht, dat zich niet ééne vesting in behoorlijken toestand bevond: men gaf hier weêr de schuld van aan Willem V, als of die niet altijd op het nemen van maat-

regelen ter verdediging had aangedrongen, en zocht er tevens bezwaren uit te halen tegen Brunswijk Daar dit echter niet ging, vond men er nog iets anders op. Ik heb u in een vroeger hoofdstuk gesproken van de akte van Konsulentschap, waarbij Brunswijk zich verbonden had, den Prins te raden in 't geen waarover deze hem zou raadplegen, het was nu deze akte, die in de Staten-Vergadering van Holland ter tafel gebracht werd en waarover men den Prins rekenschap vroeg. De Prins vroeg aan Bleiswijk, die aan 't hoofd der Kommissie was, of hij zich niet herinnerde wat hij zelf had aangeraden en opgesteld, bewees, dat de akte niet hem — den Prins — maar alleen Brunswijk verbond, en betuigde, niet te zullen medewerken om dezen, wien hij dank schuldig was, onbillijk te behandelen. Holland echter begreep, bij rezolutie van 10 tegen 9 stemmen (18 Aug.) te verklaren, dat de Hertog zich op onvergeeflijke wijze tot minister had opgeworpen en 18 jaar lang, door het blind vertrouwen van Z. Hoogheid, zich in dien post gehandhaafd: dat de Akte vernietigd, en de Hertog als een zeer gevaarlijk persoon, geremoveerd moest worden. Friesland hing zijn zegel aan dit besluit, waar de Ridderschap van Holland vruchteloos tegen protesteerde. De Hertog, na vergeefs verzocht te hebben, niet onverhoord te worden veroordeeld, nam zijn ontslag en vertrok naar het Brunswijksche, waar hij niet lang daarna overleed. — De graaf van Nassau-Weilburg, 's Prinsen zwager, opgeroepen om zijn dienst hier te lande te komen vervullen, zond het ontslag zijner betrekking als Generaal in. Op aanprijzing van Frederik II werd nu een Franschman, de graaf van Maillebois, tot Generaal der Infanterie benoemd. Ook de rijngraaf van Salm kwam, aan 't hoofd van een eigen korps, in dienst der Generaliteit.

Voorts werden, zoo 't heette om zich tegen strooptochten te beschermen, overal nieuwe gewapende Genootschappen opgericht en de burgerwapening niet slechts aangemoedigd, maar zelfs ten platten lande bevolen (Nov.), waartoe bij voorraad de derde man werd opgeroepen. De landlieden, over 't algemeen weinig met de patriotsche denkbeelden ingenomen, wilden niet exerceeren voor de Staten, maar wel voor den Prins, en dan met oranje vercierd. „Ik betaal schot en lot," zei de boer: „en daarvoor moeten de Staten mij beschermen maar ik Haarlui niet: en wat raken mij de Heeren Staten?"

Doch niet slechts de boeren, ook de burger-klasse in de steden was aan het Huis van Oranje gehecht en liet geene gelegenheid varen om zulks aan den dag te leggen: al 't welk dan door de tegenpartij als oproer beschouwd werd. Te Rotterdam had de burgerkapitein Elzevier (5 April), die als zeer patriotsch te boek stond, zijn Kompagnie met fraaie uniformen gekleed en met bajonnetten gewapend, 't geen toen bij de burgerij een nieuwigheid was. Het rondloopen met die bajonnetten over straat in weêrwil van 't verbod der Regeering, het afzetten van een tamboer, omdat hij Wilhelmus geslagen had, en andere zaken meer hadden Elzevier en

zijn Kompagnie in den haat des volks gebracht: en zoo gebeurde 't, dat deze, op zekeren avond door een volkrijke buurt trekkende, door de menigte werd uitgejouwd: 't geen den Luitenant, die haar kommandeerde, aanleiding gaf onder den hoop te doen vuren; waardoor eenige lieden, meest vrouwen en kinderen, gekwetst werden. Hiermede nog niet te vrede, begaf hij zich naar het stadhuis. waar hij de wacht had, en liet van daar, de geheele nacht door, rechts en links de Hoogstraat in schieten, als of het gebouw van weêrszijden werd aangetast. Hierover kwam groot gerucht. — De Magistraat, eerst niet wetende, wat er gebeurd was, vroeg krijgsvolk om de rust te herstellen; doch trok, toen het bleek, dat er geen werkelijke onrust bij de gemeente geweest was, dit verzoek weder in. Doch te gelijker tijd verzocht de partij van Elzevier een Kommissie van wege de Staten ter onderzoek, en tevens krijgsvolk, als ware de stad in 't grootste gevaar (Aug.). De Staten, meerendeels zeer te vrede over de gelegenheid om een Oranje-samenzweering te ontdekken, zonden werkelijk zoodanige Kommissie, uit Stads-regenten, een pensionaris van Amsterdam en twee raadsheeren uit de Hoven van Justitie, met een advokaat als sekretaris, bestaande : en deze Heeren moesten nu met Schepenen van Rotterdam over de zaak zitten, wat men daar ook als strijdig met de Stads-voorrechten tegen inbracht.

Honderden werden nu ten krimineele vervolgd, doch niemand over iets meer, dan over een losse uitdrukking of wensch of een scheef gezicht, tegen een lid der vrijkorpsen getrokken; en men kon niets degelijks opsporen. Ofschoon de Kommissie eigentlijk alleen gezonden was om het gebeurde te onderzoeken, hield zij zich nu bezig met de dagelijks voorvallende vechterijtjes, prentjes, liedjes enz.; terwijl de gansche ophef der Oranje-samenzwering eindigde met de vervolging van twee vrouwspersonen: de eene, zekere Katharina Mulders, keurvrouw der mosselen, en daarom in de wandeling Kaat Mossel genoemd, een ruw gemeen wijf, doch van grooten invloed bij 't gemeen; de ander, Klazina Verrijn, een wilde jonge meid, doch bij wie geen erg of loos opzet schuilde. De zaak werd bij Schepenen en later bij 't Hof gebracht: doch tegen geen van beiden kon iets bewezen worden dat naar misdaad zweemde. De Kommissie ging dan ook uit een, na veel gelds gekost te hebben en zonder zelfs stof te hebben gevonden om iemand te doen geeselen.

Wel was zulks het geval geweest te Leiden, waar de Vrijkorpsliefhebberij het hoogst in eere was. Hier had men, ter gelegenheid eener beweging voor de fabriek van den brouwer Hartevelt, eenige lieden in hechtenis weten te krijgen, en daaronder zekeren bakker, Trago genaamd. Deze laatste, tot geeseling, gevangenis en uitzetting veroordeeld, leverde een rekest bij den Prins in, om gratie. De Prins stelde dit stuk in handen van den Hoofd-officier, om bericht, en met last van tijdelijke opschorting. Doch men begreep te Leiden, zich niet aan 's Prinsen last te moeten storen en liet de straf voltrekken: 't welk echter den Hoofd-officier op een vervol-

ging van wege den Prokureur-generaal voor den Hove kwam te staan.

Intusschen was het nu zoo verre gekomen, dat men elke betooning van Oranjegezindheid als rustverstorend meende te moeten aanmerken. Er verscheen een publikatie van Holland (16 Juni), tegen alle oproerige gesprekken en samenrottingen, met verbod van alle teekenen of leuzen van partijschap, als oranje linten, boomen of bloemen: van het roepen van „Oranje boven!" het zingen van Oranje-liedjes, van Wilhelmus enz. — alles op lijfstraf, als oproer, als misdaad van gekwetste majesteit, als hoog verraad. Een oranje horologieband, een goudsbloem in den mond, het neuriën van een wijsje, een onvoorzichtig woord of zuur gezicht tegen een vrijkorporist, kwam op gevangenis, geeseling of mishandeling te staan.

Tot nog toe was de tegenstand, dien de Stadhouder ondervond, voornamelijk gevoerd geworden door de stedelijke Aristokratie, die zelve, buiten hem om, de regeeringsposten zocht in te nemen. Maar, sedert de oneenigheden met Oostenrijk de burgerwapening bevorderd hadden, begon het volk, door zijn Regenten lang gevleid, dien Regenten te machtig te worden en zelf aandeel in de magistraatsbestelling te verlangen. Een werk, getiteld „de Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen", werd het programma — als men 't noemt — der Patriotten. Aristokratie en Demokratie stonden nu tegen den Prins, en beiden eerlang tegen elkander, over.

Te midden der veelvuldige twisten deden de herhaalde vermaningen van den koning van Pruisen, die natuurlijk partij voor Willem V, of liever voor de Prinses trok, en zijn Gezant als middelaar wilde zien aanstellen, de ontevredenheid slechts toenemen: eerst was men een speelbal geweest (zeide men) van den hertog van Brunswijk, later van Engeland, en nu zou men het worden van Pruisen. Zelfs Prinsgezinden keurden het af, dat een vreemd Vorst zich mengde in de huiselijke aangelegenheden der Republiek. De Patriotten sloten zich nader bij Frankrijk aan, en de Natie werd hoe langer hoe meer van den Stadhouder vervreemd.

Dit was echter niet in alle Gewesten op gelijke wijze het geval. In Zeeland, en vooral in Gelderland, werd de ijver der Patriotten door ernstige houding en krachtige maatregelen gestuit. In Friesland en Overijsel was daar-en-tegen hun invloed aanmerkelijk: maar nergens had meer botsing tusschen de partijen plaats dan in Utrecht. De Staten van dit Gewest waren stadhoudersgezind, doch in de stad voerden de Patriotten den hoogsten toon. De Vroedschap had hier, op een daartoe door 2243 burgers gedaan verzoek (19 Jan.) besloten (met 26 tegen 12 stemmen) de binnentijds openvallende raadsplaatsen zelve, als vertegenwoordigende de Gilden en de Burgerij, zonder den Stadhouder, te begeven. Een publikatie volgde (17 April), waarbij de ingezetenen werden uitgenoodigd, hun wettige bezwaren betreffende de Staats- of Stads- regeering binnen vijf weken in te leveren (27 Mei). Na afloop van den gestelden termijn werd een Kom-

missie tot onderzoek benoemd (1 Sept.), die een koncept-reglement voor de Provincie bij de Staten inleverde. Hangende de beraadslagingen daarover werd, ten gevolge van een door 1784 burgers ingediend adres, door de Staten, buiten voorkennis van den Stadhouder, de jaarlijks op 12 October plaats hebbende Vroedschapsverandering geschorst (21 Sept.); een toegeeflijkheid, waarvan zij spoedig genoeg berouw hadden en waardoor alle ontzag voor de Regenten eerlang verloren werd, als in 't volgende jaar bleek.

Velen onder hen, die de eerste aanleiding gegeven hadden om de omwentelingsgezinden in beweging te brengen, begonnen thans beangst te worden voor de gevolgen hunner eigene daden. Zoo betuigde zelfs Capellen tot den Pol, die als de voornaamste verkondiger der nieuwe begrippen kon beschouwd worden, dat men te veel veranderen kon: dat men met gemeen overleg naar een welberedeneerd plan en zonder overijling moest te werk gaan (20 Febr.). „Men kan te veel reformeeren," schreef hij aan een vriend: „hetgeen te veel gedaan is, kan dikwerf niet herdaan worden; maar hetgene te weinig gedaan is, kan doorgaans worden gesuppleëerd. Ik zal nimmer voor mijne rekening nemen stappen, waaruit konfuzie kan geboren worden, en de goede zaak meer achteruit gezet dan wij in staat zullen zijn mogelijk ooit te herstellen." — Niet lang daarna overleed (6 Juni), in de kracht zijns levens, deze merkwaardige man, die door zijn geboorte aan de eene, en door zijn invloed op het volk aan de andere zijde, als 't ware den band uitmaakte tusschen de Aristokratie en de Demokratie. Die band was met zijn dood verbroken.

(**1785**.) Weinig baatte het in dezen staat van zaken, of Willem V zich bij een nieuwe memorie aan de Staten-Generaal verontschuldigde (Jan.), en aan die van Holland het nemen van zachter maatregelen aanprees (1 Febr.): zijn vertoogen werden of op bittere wijs beäntwoord of smadelijk ter zijde gelegd: ja zij lokten zelfs nieuwe en strenger publikaties uit, waarbij de geheele oranjekleur om zoo te zeggen werd afgeschaft (23 Febr.).

Te Utrecht ontstond nu een vakature in den Raad, en 1215 burgers teekenden een adres (Mrt.), waarbij zij aandrongen om een goed en getrouw patriot tot raadslid te hebben. De Vroedschap antwoordde dat zij van haar recht gebruik zou maken volgens eed en plicht, zonder daartoe aanmaning noodig te hebben; doch, was dit bescheid reeds weinig naar den smaak der menigte, de keuze die gedaan werd voldeed haar nog minder: en men eischte er de vernietiging van. De dreigende houding der burgers en de volkstoeloop, die nu plaats had, deden de Vroedschap zwichten. De keus werd vernietigd, doch 19 leden legden hun bediening neder (27 Mrt.). Nu moeiden de Staten zich met de zaak, 't geen de terugkeering der afgetreden Regenten ten gevolge had: de gedane keus werd gehandhaafd; maar de verkozene bedankte. Er had een afkondiging plaats tegen oproerige samenkomsten (Juli): nieuwe verzoeken, door talrijke burgers gedaan — 't zij om van den op hen geworpen blaam gezuiverd te worden,

't zij om afzetting van een lid der Vroedschap, op wien zij gebeten waren — werden afgewezen: en tegen Ondaatje, een der hoofdaanleggers, een geding begonnen. Dan dit betoon van kracht duurde slechts kort: weldra ontstonden nieuwe moeilijkheden over een koncept regeerings-reglement, 't welk aan de burgerij werd medegedeeld. Zestien gekommitteerden uit de burgers leverden (1 Aug.) hieromtrent bij de Vroedschap een verklaring in, die vooraf door de Schutterij was goedgekeurd en dat het intrekken der Publikatie tegen oproer benevens een oproeping der burgers (Sept.) tot het indienen van bezwaren ten gevolge had.

Ook te Wijk bij Duurstede had de partij der Patriotten de overhand; doch in Amersfoort namen de zaken een verschillenden keer. Zeventien Gekonstituëerden der burgerij, die zich aan de Vroedschap gewend hadden om als zoodanig erkend te worden, werden afgewezen, doch later door een vrij informeele Vergadering van slechts negen Raadsleden erkend (Aug.). Dit besluit werd echter een dag of wat later door de Vroedschap van onwaarde verklaard, terwijl deze zich tot Gedeputeerde Staten wendde en krijgsvolk verzocht ter bewaring der rust: dit werd ingewilligd, en er hadden dan ook aldaar geen oproerige bewegingen meer plaats. Doch dat zenden van krijgsvolk gaf te Utrecht en in Holland aanleiding tot hevig gemor en beklag van de zijde der patriotten, die 't uitkreten als een daad van geweld en tirannij en de gezonden soldaten met den naam van burgerbeulen en bezoldigde huurlingen bestempelden.

Doch het wordt tijd om te vermelden wat intusschen plaats had ten aanzien van ons geschil met Oostenrijk. Jozef II had (Mrt.), een voorstel gedaan tot afkoop zijner eischen, 't welk in de Staten-Generaal door vier Gewesten was aangenomen, onder ernstig protest van Friesland, Stad-en-Lande en Zeeland: vooral ook om dat de zaak, tegen het beginsel der Unie, niet aan de Provinciale Staten was medegedeeld, en dat men geene opofferingen verlangde te doen, erger dan zelfs na den onvoorspoedigsten oorlog hadden kunnen gevorderd worden. Naar Weenen werden Gezanten gestuurd; doch zonder eenig gevolg. Frankrijk bood nu zijn bemiddeling aan: te Parijs werden preliminairen bepaald, en liet zich de Republiek, vooral door den aandrang der Patriotten in Holland, de meest vernederende bepalingen gevallen, waarbij het zijn wettig eigendom of recht prijs gaf, of niet dan voor geld vrij kocht. Weinig baatte het protest van Gelderland, Friesland en Zeeland. Te Fontainebleau werd de vrede gesloten (8 Nov), waarbij Lilloo en Liefkenshoek werden ontruimd en ƒ9,500,000 betaald, waarvan Frankrijk echter, (om niet met Oostenrijk in oorlog te geraken of zijn invloed hier te verliezen) $4^1/_2$ millioen op zich nam. Twee dagen later (10 Nov.) werd een Alliantie met Frankrijk gesloten, met bepaling van wederkeerige hulp in zee- of landkrijg. Uitbundig was nu de vreugde der Patriotten, en de kans schooner dan ooit om de staatsomwenteling, spijt allen wederstand, ten einde te brengen.

Reeds had men een nieuwe aanleiding daartoe gevonden in een weinig beteekenende opschudding, die in den Haag had plaats gevonden. Bij gelegenheid eener parade der troepen (4 Sept.) waren eenige leden van een exercitie-genootschap, in uniform aldaar tegenwoordig, door het volk uitgejouwd en gedrongen geworden, zoodat een hunner zijn zijdgeweer getrokken, en een burgerman gekwetst had. Zelf bekwam hij echter geen letsel; doch het was niet vreemd, dat ten gevolge van den twist deze of gene door het verstoorde gemeen met vuilnis, en op een enkele plaats steenen in de glazen gesmeten werden. Dit onbeduidend voorval werd door de Staten van Holland te baat genomen om den Stadhouder in een der voorrechten van zijn ambt te krenken (8 Sept.), en Gekommitteerde Raden te machtigen, op eigen gezag en buiten voorkennis van den Stadhouder, patrouilles te laten doen in den Haag. De Prins, met recht gebelgd, riep de Staten onmiddellijk samen en beklaagde zich, dat op die wijze het bevel over de militie, 't welk hem als Goeverneur en Kapitein-Generaal was opgedragen, hem werd ontnomen. In de Vergadering werd hierop rapport gedaan (4 Nov.), dat in de rezidentie alleen den Soeverein oppergezag over de Bezetting toekwam, dat de Staten Soeverein waren, en de Stadhouder en Kapitein-Generaal aan hen onderworpen. Vergeefs diende de Prins hier een vertoog tegen in (13 Sept.) : Holland nam een rezolutie, waarbij het recht ook der patenten hem ontnomen, althans hem niet anders dan onder goedkeuring van Gekommitteerde Raden werd overgelaten. Onder deze omstandigheden begreep Willem V niet langer in den Haag te kunnen blijven, en vertrok naar zijn stad Breda, terwijl hij de Prinses en zijn kinderen naar Friesland zond. Eerlang volgde hij hen aldaar: en nu werd zelfs het begroetens-gejuich, dat de menigte bij zijn doortrekken aanhief, als oproer misduid.

Met de toeneming der verwarring nam ook de verdeeldheid onder de Patriotten toe. Velen onder hen begonnen bij ervaring te bespeuren, dat het stadhouderlijk Bewind verkieslijk was boven de willekeur van 't gepeupel en de dwinglandij der partijhoofden: en de uit Holland bijna gebannen Stadhouder had weldra voorstanders en bondgenooten ook onder hen, die vroeger tot zijn vernedering hadden medegewerkt. Sedert de drukpers niet langer alleen den Prins, maar ook de Regenten aantastte, begonnen deze alles aan te wenden, om haar aan banden te leggen. Zoo b. v. werd wel te Amsterdam een boekverkooper, die een afbeeldsel van den Prins op oranje papier gedrukt had, gevangen gezet en in een boete van *f* 3000 verwezen, maar bracht men ook den drukker en verzamelaar van het weekblad de Politieke Kruier in hechtenis, om beleedigingen, daarin tegen de Regeering geüit. Wel werden beiden tot boete en gevangenis verwezen, doch de algemeene roep, die ten hunnen voordeele uitging, deed aldra aan de Regenten zien, hoe moeilijk het hun zou vallen, den tuimelgeest, die zich openbaarde, te bedwingen, en, zonder den Stadhouder, hun eigen gezag te handhaven.

Dit bracht te weeg, dat velen hunner van staatkunde veranderden en zich weder aansloten aan den Prins; waardoor het tusschen hen en de warme vrijheidsvrienden tot een scheuring kwam. Zoo had men nu drie partijen in plaats van eene. Onder de Prinsgezinden of voorstanders van den gevestigden staatsvorm waren de voornaamsten en invloedrijksten: de Amsterdamsche burgemeester Dedel, een man van vast karakter en hooge achtbaarheid; Van de Spieghel, raadpensionaris van Zeeland, die aldaar, in spijt der woelingen van Vlissingen en Zierikzee, langen tijd rust en orde wist te bewaren; Petrus Camper, hoogleeraar te Franeker, een man van Europeesche vermaardheid en wiens taal veel toebracht om in Friesland een verandering in de vroeger gevolgde staatkunde te bewerken; voorts, de dichter en natuurkundige Le Francq van Berckkey te Leiden en de reeds door mij genoemde Mr. Willem Bilderdijk, die o. a. als advokaat Kaat Mossel verdedigd had. — De voornaamste der Aristokraten, door bekwaamheden en betrekking, was Joachim Rendorp, die, nimmer den Prinse vijandig, alleen het stadhouderlijk gezag had willen inkorten, doch geen gemeene zaak met de Demokraten maken. Deze laatsten waren gesplitst in gematigden en meer heftigen. Onder de eersten telde men, behalve den reeds meer genoemden Van Berckel, den ouden Amsterdamschen burgemeester Hooft, De Gijselaer, pensionaris van Dordrecht,naar wiens voornaam Kornelis men beweert dat de Patriotten hun bij- of scheldnaam van Keezen verworven hebben, Van Zeebergh en Van de Kasteele, pensionarissen van Haarlem, en Pieter Paulus, advokaat-fiskaal bij de Amiraliteit der Maas, even zeer vermaard door zijn schriften als door de diensten, die hij aan 't zeewezen bewees. Als meer heftigen, onderscheidden zich Valckenaer, Wybo Fynje, Pieter Vreede, 't Hoen, Ondaatje en Capellen tot de Marsch.

Holland, meer dan eenig ander Gewest, werd beheerscht door de Demokraten, die, waar overreding te kort schoot, hun toevlucht namen tot geweld en onrecht. Alle middelen, die strekken konden om de beginselen der omwenteling te doen zegevieren, als de Drukpers, de Vaderlandsche Societeiten, de Exercitie-genootschappen, werden beschermd en aangemoedigd; maar nam de Oranjepartij zoodanig middel bij de hand, dan werd zij tegengewerkt en vervolgd. Niet te vrede, in Holland te heerschen, poogden de toongevers, naarmate zij in de Staatsvergadering meer macht bekwamen, ook buiten Holland hun invloed te doen gelden: eerst op meer gematigde wijze, vervolgens met minder plichtpleging, door de huishoudelijke zaken van andere Gewesten, zoodra de strekking daarvan hun niet behaagde, als van algemeen belang te beschouwen en er zich in te mengen. Later ging het zoo verre, dat men ook alle overleg met de Staten der overige Provinciën, wanneer deze niet voor Holland wilden buigen, overtollig achtte. De Unie van Utrecht, zeide men, was een verbond der Burgers, niet der Regenten, en ook tegen wil en dank dier Regenten zou het vrijheidslievend Holland, krachtens die Unie, den verdrukten burger hulp verleenen.

Utrecht was inmiddels het eerste en voornaamste brandpunt der revolutionaire woeling geworden (18 Dec.). De Vroedschap had aldaar zwarigheid gemaakt om het nieuwe aan haar voorgelegde reglement te beëedigen, zonder vooraf ontslagen te zijn van den eed, op het bestaande Reglement afgelegd. Het stadhuis werd hierop door de burgerij bezet (20 Dec.) en de Vroedschap gedwongen te beloven, dat binnen drie maanden die beëediging geschieden zou. Door tusschenkomst der Staten werd het deswege genomen besluit, als door geweld afgeperst, te niet gedaan. Dan, toen de drie maanden verloopen waren (**1786**), werd, op den eisch der gewapende Schutterij, het reglement door 11 van 29 Raden beëedigd (20 Mrt.): een bedrijf, dat door velen onwettig werd gekeurd en de spanning verhoogde tusschen de meerderheid der Regenten en de burgerij, welke laatste eindigde met de wederstrevende Regeeringsleden vervallen te verklaren (8 Aug.), en vijftien nieuwe in hunne plaats te benoemen. In deze omstandigheden begrepen de Staten, zoo om de onveiligheid der beraadslagingen als om de verguizing van het wettig gezag, niet langer te Utrecht te kunnen blijven en verlegden hun vergadering naar Amersfoort.

De Staten van Holland, nog voortdurend door Van Berckel en De Gyselaer beheerscht, hadden inmiddels, niet te vrede met de Prins van het kommando van den Haag ontzet te hebben, ook aan de Hollandsche gardes, die men nu de lijfwacht van H. E. Groot Mogenden noemde, nieuwe vaandels gegeven, en de oude, met 's Prinsen wapen, afgeschaft (27 Febr.). Doch nu oordeelden zij ook, dat, wanneer zij naar de vergadering reden, zulks geschieden moest door de Stadhouders-poort, die geen gemeene doorgang was, maar alleen voor den Stadhouder en diens familie openging. Dit besluit had niet weinig ontevredenheid verwekt onder de Haagsche burgerij, omdat deze het voorrecht had, dat, wanneer zij op 1° Mei jaarlijks den meiboom ging planten, haar die poort door den Stadhonder geöpend werd, door wien zij dan onthaald werd. Stond die poort nu voor de Staten open, dan was haar voorrecht weg, of althans de aardigheid er af.

Ofschoon het besluit reeds een tijd lang genomen was, maakte een zeker gevoel van schaamte, dat niemand de eerste wilde zijn om door de poort te rijden; doch eindelijk werd de dag bepaald. Zoodra dit bekend was, werd door sommige Oranjegezinden opgestemd, die gelegenheid te baat te nemen, om de heerschende partij ten onder te brengen. De uitvoering van dit plan werd toevertrouwd aan zekeren winkelier, Hess genaamd, die aan 't hoofd stond van een Oranjekorps, dat, in tegenstelling der patriotsche vrijkorpsen, was opgericht. De leden van dat korps zouden zich op den bepaalden dag ongewapend bevinden op het Binnenhof; de dragonders, die de wacht hadden aan de brug, waren in 't komplot, en ook op de overige soldaten meende men te kunnen rekenen. De koets, die de Staatsleden ter vergadering bracht, zou bij 't uitrijden der poort tegengehouden

en met haar vracht in 't water gesmeten, een kist met geweeren voor den dag gebracht, de omstanders gewapend, de Staten-vergadering ingesloten en de leden overrompeld worden: — waarna men wellicht een treurige herhaling van het moordtooneel van 1672 zou gezien hebben.

Het plan was behendig overlegd; maar gelukkig werd de man, die de kist met geweeren bezorgd en op het Binnenhof verstoken had, benaauwd, haalde de kist terug en maakte zich weg, na een briefje geschreven te hebben aan Hess, dat alles mislukt was. Hess ontving dit briefje juist op den oogenblik (17 Maart), dat de afgevaardigden De Gijselaer en Gevaerts in de koets stapten en hij gereed stond het teeken te geven. Nu verbleekte hij en gaf het teeken niet; doch Mourand, een kapper, die mede in den aanslag was, en meende dat het oogenblik gekomen was, had reeds de teugels der toerijdende paarden gegrepen. Maar niemand volgde hem: hij werd gevat en de koets reed onverhinderd door; terwijl de saamgezworenen afdropen, vloekende tegen Hess, door wien zij zich verraden waanden.

Mourand, in 't verhoor genomen, hield zich goed, verklapte niemand en gaf voor, dat hij, voor de paarden wijkende, zich in 't struikelen, aan de teugels had vastgehouden. Hij werd met dat al ter dood veroordeeld, als schuldig aan gekwetste majesteit; doch op verzoek van De Gijselaer en Gevaerts werd hem de doodstraf kwijtgescholden. Het Oranje-korps werd vernietigd. — In tegenstelling daarvan, en als bewijs, hoe de Regenten beschroomd waren geworden voor de eerst door hen aangestookte vrijheidszucht der menigte, werden te Amsterdam (3 April) alle Exercitie-genootschappen verboden en de Schutterij genoegzaam bedreven verklaard om voor de rust der stad te waken.

Terwijl in Overijsel de Steden en een deel der Ridderschap de zijde der hevige Patriotten hielden en ook daar geweldige pogingen werden aangewend tot afschaffing van het Regeeringsreglement, was in Friesland de staatkunde der Regenten machtig veranderd, en hadden diezelfde Staten, die te voren zoo scherp en dreigend tegen Willem V hadden overgestaan, zich thans aan zijne zijde geschaard, en hem in zijne rechten gehandhaafd. Wat Gelderland betrof, daar hadden de Staten omtrent de ingekomen adressen (11 Mei) tot verandering van den staatsvorm een publikatie uitgevaardigd, waarin zij, uit aanmerking dat de onderteekenaars meestal kinderen, minderjarigen, bedeelden, handwerkslieden en andere minkundige personen waren, het rondloopen met rekesten en het indienen van adressen verboden. Gij kunt beseffen, dat deze publikatie aanleiding gaf tot hevig beklag. Hattem en Elburg weigerden die af te kondigen, en alle aanmaning en waarschuwing was vergeefs. Door woelgeesten opgeruid en ook uit Holland, Utrecht en Overijsel aangemoedigd, besloot men in genoemde steden tot het versterken der wallen, die met kanon bezet werden, en tot het in dienst nemen van troepen,

meest uit fortuinzoekers en leêgloopers bestaande. De Staten van Gelderland, zulk een inbreuk op hun gezag niet kunnende gedoogen, verzochten den Prins, die zich thans meest op 't Loo of te Nijmegen ophield, krijgsvolk derwaarts te zenden. De komst der troepen deed spoedig den moed zakken bij de helden, die zich verdedigen zouden: en ook op aanraden van Capellen tot de Marsch werd, na geringen weêrstand, Hattem (4 Sept.), en, zonder dat er een schot gedaan was, ook Elburg verlaten en overgegeven (6 Sept.).

Nu ging er een algemeen geschreeuw op door 't Land, als of er vreeselijke plundering en slachting had plaats gehad, terwijl er niemand zelfs gewond was geweest: en men kreet het bedwingen van twee oproerige steden als een daad van geweld uit, waarvan al de schuld aan Willem V gegeven werd. Men vergat, dat de Prins eenvoudig de bevelen van de Staten had uitgevoerd: men vergat, dat, niet lang geleden, ten gevolge van min zwaarwichtige gebeurtenissen, de Staten van Holland troepen hadden aangevraagd om naar Rotterdam te zenden. Doch nimmer vindt men gezonde redeneering, waar partijwoede heerscht. Men vond in het gebeurde een aanleiding om de vergadering van Holland tot de schromelijkste besluiten te dwingen.

De Gijselaer verklaarde aldaar, dat de bron van al het kwaad, sedert den Engelschen oorlog, bij Willem V berustte. Aan de wapengenootschappen werd hooge lof en bescherming toegekend, ten gevolge van een adres, waarin de Stadhouder een Alva genoemd werd. Het Delftsche vrijkorps verklaarde, dat Willem V was opgestaan om zijn handen in het bloed der Nederlandsche burgers te wasschen en hun woningen in puinhoopen te herscheppen, en dat hij Nero en Filips evenaarde. Door de Staten van Holland werd aan den Stadhouder geschreven (6 Sept.), binnen 24 uren zich te verklaren omtrent de geweldige maatregelen, in Gelderland genomen. Hij antwoordde, gehandeld te hebben op verzoek der Staten van Gelderland: en nu schreef Holland aan gemelde Provincie (11 Sept.), dat het de gepleegde geweldenarijen had te straffen. Gelderland nam, als te denken was, den brief hoog op, als beleedigend voor zijn soeverein gezag: en nu nam Holland een rezolutie (22 Sept.), waarbij het den Prins als kapitein-generaal der Provincie voorloopig schorste.

Terzelfder tijd had zich Holland bereid tot een gewapende tusschenkomst in het Sticht. Het verbood aan de te zijner betaling staande troepen, zich ergens, waar ook, in geschillen tusschen Regenten en Burgerijen te laten gebruiken, en ontbood troepen uit de Generaliteits-Landen, aldus de grenzen en magazijnen ontbloot latende. Dat het in een en ander zijn macht te buiten ging, is wel niet twijfelachtig; want de troepen van den Staat behoorden, onverschillig wie ze betaalde, aan het geheele Bondgenootschap en waren voorts onderworpen aan de bevelen van het Gewest, waar zij in bezetting lagen. Geen wonder dus, dat de Staten-Generaal zich

tegen deze aanmatiging van Holland verzetteden; doch dit dreigde, zich van de Unie te zullen scheiden, en ging zijn gang. Het nam het korps van den rijngraaf van Salm (8 Sept.) in zijn bijzonderen dienst, vormde een zoogenaamd militair cordon aan den kant van Utrecht, onder den generaal-majoor Van Rijssel, die tot Algemeen Bevelhebber over de Hollandsche troepen werd gesteld, en zeide aan de stad Utrecht bijstand in geval van vijandelijken aanval toe.

Wat deze Stad betreft, zij had, na de Staten-Vergadering te Amersfoort voor onwettig verklaard te hebben, zich met batterijen en krijgbehoefte gesterkt; terwijl er van alle zijden hulpbenden uit de Schutterijen en Vrijkorpsen waren heengesneld. De Staten leiden nu ook troepen in het Sticht, tot eigen veiligheid: en zoo stonden partijen gewapend tegen over elkander.

In Friesland hadden de Staten verboden dat men ter hulp van Hattem en Elburg trekken zou, publikatiën uitgevoerd tegen het misbruik der drukpers en het ronddragen van rekesten, en de Exercitie-genootschappen te Leeuwarden ontbonden: verorderingen, waardoor de rust bewaard bleef, doch die door de tegenpartij met den naam van bloedplakkaten bestempeld werden. Ook beklaagde zij, zoowel als de Staten van Zeeland, zich aan die van Holland, dat deze zich bemoeiden met de zaken eener andere Provincie.

(Dec.). De koning van Pruisen zond nu den graaf van Goertz over, om het herstel des Stadhouders te bewerken, en Frankrijk De Rayneval om hem, zoo 't heette, daarin behulpzaam te zijn. De Rayneval, in verstandhouding met de voornaamsten onder de Hollandsche patriotten, zocht den Prins te bewegen, bij de Staten van Holland een verzoek in te dienen tot herroeping der schorsing, en tevens het krijgsvolk uit Hattem, Elburg en Amersfoort terug te ontbieden. De Prins, met Goertz in overleg getreden, eischte daar-en-tegen voorloopige herroeping van de onbillijke en eerroovende schorsing, en wees de andere voorwaarden af, als strekkende om de soevereiniteit van Gelderland en Utrecht te krenken; terwijl ook deze beide Gewesten zoodanige schikking onaanneemlijk beschouwden, De Rayneval, niets kunnende uitrichten, vertrok; doch de toezegging, door den gewonen Franschen gezant, markies van Verac gedaan, dat de Koning des noods Holland met al zijn macht zou beschermen, strekte niet weinig om den overmoed der Patriotten te stijven.

Zoo liep het jaar ten einde, terwijl het volgende met schrik werd te gemoet gezien, en alles aankondigde, dat de zaak een beslissing naderde, die, in welken zin zij ook afiiep, niet dan bloedig en noodlottig scheen te zullen kunnen zijn.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toenadering tusschen de Oranje-gezinden en gematigde Patriotten. — Gewelddadige maatregelen, door de ijveraars in 't werk gesteld. — De Vroedschap te Amsterdam door de Burgerij gedwongen, tot het in dienst houden van het korps van Salm te stemmen, andere Afgevaardigden ter vergadering van Holland te zenden, en negen harer leden te ontslaan. — Moedige taal van Dedel. — Regeeringsverandering te Rotterdam, door de Burgerij bewerkt. — Zeeland toont zich stadhoudersgezind. — Franeker wordt het middelpunt der Friesche patriotten. — Gevecht aan de vaart bij Vreeswijk. — Tegenstrijdige besluiten, door de Algemeene Staten en door die van Holland genomen. — Plundering te Amsterdam, Middelburg en elders. — Verklaring van Willem V. — Kommissie ter defensie van Holland benoemd. — De Prinses reist naar den Haag: zij wordt aan de Goejansverwellensluis aangehouden, en gedwongen terug te keeren — Haar beklag deswege. — Pruisen vordert voldoening voor de haar aangedane beleediging. — Hevige besluiten, door de Patriotten genomen. — Wijk te Duurstede door troepen bedwongen. — Krijgsverrichtingen in het Sticht. — Vliegende legertjes. — Hun bedrijf. — Pruisisch leger op de grenzen, onder den hertog van Brunswijk. — Utrecht verlaten — Gorcum en Dordrecht door de Pruisen bezet. — Omkeer te 's Gravenhage en elders, met herstelling van den Prins. — Amsterdam biedt tegenstand, doch wordt tot zwichten genoopt. — Overijsel herstelt den Prins in al zijn waardigheden. — De wettige Regeeringsvorm overal hersteld.

(1787). Bij den heftigen toon, dien thans de omwentelingsgezinden aansloegen, en bij hun pogingen om zich van de leiding van het be-

stuur in alle Gewesten en Steden meester te maken, begonnen de bezadigden en welgezinden ook van hunnen kant zich onderling te verstaan, ten einde zoo mogelijk een dam op te werpen tegen het dreigend geweld. De Oranjepartij, nu versterkt door de medewerking der Gematigden, stak het hoofd weder op, en poogde zich te doen gelden door dezelfde middelen, waar de Demokraten zich van bediend hadden: het indienen van adressen, het benoemen van Gekonstituëerden, het oprichten, vooral onder de leiding van Bentinck-Rhoon, van Genootschappen, die men „oprechte Vaderlandsche" of „Oranje-Sociteiten" noemde, enz. In Holland begon de invloed der bedaarden ter Staten-Vergadering die der tegenpartij op te wegen; zoo dat de meeste besluiten der feller Patriotten slechts doorgingen met de meerderheid van eene stem. Hetzelfde had plaats in de groote steden, bepaaldelijk te Amsterdam en Rotterdam. Reeds scheen het oogenblik nabij, dat men op de genomen rezolutiën terugkomen, den Prins weder in Holland ontbieden en de breuk zou trachten te heelen. Maar de ijveraars waren niet gezind zich het roer te laten ontwringen. Zij hadden het voordeel, eensgezind te zijn omtrent doel en middelen, terwijl de nu verbonden Oranjegezinden en Moderaten elkander mistrouwden. Behalve hun aan-een-sluiting in de bijzondere Regeeringskollegiën, waren zij vereenigd door eene, in 't vorige jaar te Amsterdam gesloten, verbintenis, aan welke patriotten uit alle oorden des Lands, als Capellen, De Gijselaer, Hooft enz., hadden deelgenomen, en die alzoo een soort van centraal Bestuur vormden, waarin de te nemen maatregelen bepaald werden en waardoor de briefwisseling tusschen de leidslieden onderhouden werd. En toch het stond geschapen, dat de Patriotten langs den weg der wettelijke vormen hun zin niet zouden gekregen hebben; maar nu namen zij, waar de geschreven wet hun in den weg stond, hun toevlucht tot wat zij de hoogste wet noemden, het behoud der zoogenaamde vrijheid: en om deze te doen zegevieren moest, in stede van overreding, geweld te baat genomen, en onbeschaamd verricht worden wat men in anderen afkeurde. Dit ondervond b v. Heusden, 't welk (Jan.) zijn Regeering afgezet en een nieuw Bestuur benoemd had, en dat niet alleen zijn vordering om ter Staten-vergadering te worden beschreven, zag afgewezen (Mrt.), maar ook zijn Bestuur niet erkend; — dit Hoorn, waarheen de Staten, ter beteugeling der bevolking, die aldaar, even als de meerderheid der Regeering, Oranjegezind was, krijgsvolk zonden: alzoo niet anders doende dan 't geen ten opzichte van Hattem en Elburg was geschied en waarom men den Prins geschorst had: — dit, 's Gravenhage zelfs, waar men het garnizoen versterkte uit vrees voor de krachtige houding der andersdenkenden.

Ter bereiking van het doel der drijvers was het niet genoeg, in gedrukte geschriften alle Moderaten voor schelmen en verraders uit te krijten, de Oranjegenootschappen uit een te drijven, datzelfde indienen van adressen, waardoor zij hun macht verkregen hadden, aan

andersdenkenden te verbieden; en aan de stedelijke Regeeringen door geweld besluiten af te dwingen, — die Regeeringen moesten ook veranderd en, spijt voorrecht, vorm en handvest, op willekeurige wijze met lieden van hunne denkwijze worden aangevuld. Ik wil u een paar voorbeelden geven, hoe dit laatste doel bereikt werd.

In Amsterdam was de Regeering in de laatste maanden tot bezadigdheid en verzoening geneigd, vooral door den invloed van mannen als Dedel, Rendorp, Beels, tegen wie de grijze burgemeester Hooft, die de bewegingspartij voorstond, niet altijd vermocht. Dit kon niet geduld worden, en bij gelegenheid, dat er in den Haag gesproken was over het intrekken van 't militair cordon en het afdanken der troepen van Salm, en Amsterdam zich in dien geest geüit had, kwam een Bezending van officieren der Schutterij op 't stadhuis met een adres (26 Febr.), waarbij op het in dienst houden dier troepen werd aangedrongen. De burgemeester Hooft, bij zijn verschijning met groot gejuich begroet door de talrijke menigte, die zoo op den Dam als op de groote zaal van 't stadhuis was samengevloeid, gaf zijn woord, het zijne te zullen doen, om het verzoek ingang te doen vinden. De Bezending werd binnengelaten, en, in het antwoord op hare aanspraak, erkende Hooft, die voorzat, dat de afgevaardigden, van wege Amsterdam ter Vergadering gezonden, niet hadden gesproken als 't behoorde, en vervangen moesten worden. Op een vraag van Dedel, wie het korps van Salm dan voortaan betalen zou, antwoordden de hoplieden: „wij!" en werkelijk werd een inschrijving geöpend en dadelijk tot een aanzienlijke som gebracht. Het volk, dat buiten stond, door de langdurigheid der beraadslaging verbitterd, begon ongeduldig te worden: waarop Hooft naar 't portaal trad, en, op een stoel geklommen, aan de menigte beloofde, dat er nog denzelfden avond Vroedschapsvergadering zou gehouden worden: hierdoor geraakte het volk aan 't bedaren en, vergezeld van een luid geschreeuw van: „leve Vader Hooft!" begaf deze zich naar huis. Op de vergadering van dien avond werd nu door de zeer onvoltallig opgekomen Vroedschap besloten, aan den inhoud van het adres te voldoen, en dit besluit werd aan de juichende menigte uit een der ramen voorgelezen: waarna Hooft en de Raden, die met hem gestemd hadden wederom met groote toejuiching naar hunne koetsen gebracht werden. De leden van den Raad, die anders dachten, waren niet ten raadhuize verschenen, uit vrees voor ongemak, en omdat zij, hoorende hoe Dedel en Beels den ganschen dag niet van daar teruggekomen waren, daaruit opmaakten dat de toegangen belemmerd waren. En inderdaad hachlijk was de toestand dezer beide mannen, tegen wie vooral de drijvers fel verbolgen waren. Zij moesten, om hun koetsen, die in de Kalverstraat stonden, te bereiken, den Dam over, die nog vol stond met een dreigenden hoop, wiens houding niets goeds voorspelde. Een jonge kopiïst der Sekretarie vervoegde zich bij hen, en zeide, gezorgd te hebben, dat een zijdeur openstond, langs welke zij ongemerkt zouden vertrekken. „Jonkman!" antwoordde hem Dedel;

„gij zijt nog sinds kort in dienst der Stad: daarom vergeef ik u en dank u voor uw goeden wil: anders moest gij weten, dat burgemeesteren van Amsterdam het stadhuis nooit uitgaan dan door de voordeur." En werkelijk, hij deed dit met zijn ambtgenoot, trad onverschrokken den Dam op, door de menigte heen, die, zoowel uit den ingewortelden en, spijt allen revolutiegeest, nog niet geweken eerbied voor de waardigheid door hem bekleed, als bedwongen door zijn ontzagwekkende houding en blik, overal ruimte voor hem maakte en onwillekeurig de hoeden voor hem afnam.

Een tweede adres (19 April) strekte om te zorgen dat door de stad met geene maatregelen van teruggang werd ingestemd: en een last dien overeenkomstig werd den pensionarissen Van Berckel en Visscher gegeven. Doch nu kwamen er opwekkingen aan 't volk om zich te ontdoen van de snoode Aristokraten, de Neroos en Katilinaas van den Aemstel: — de schutterij, na vooraf zoodanigen onder haar Hoofdofficieren als der patriotsche partij niet waren toegedaan door andersdenkenden te hebben doen vervangen, vertoonde zich in de wapenen (21 April), en een adres werd aan de Vroedschap ingeleverd, houdenden, nu geen verzoek meer, maar een verklaring, dat negen leden, waaronder Dedel en Beels, door de Burgerij niet meer als Raden beschouwd werden en hunne plaatsen dus door anderen bezet moesten worden. Na beraadslaging en vergeefsche tegenspraak werd aan 't verzoek voldaan en de vervallenverklaring uitgesproken: waardoor de Vroedschap geheel onder de leiding der volksmenners uit den Krijgsraad en zoogenaamde Geconstitueerden kwam.

Te Rotterdam bedacht men een ander middel om aan de Patriotten de meerderheid in de Vroedschap te bezorgen. Gekonstituëerden der Burgers stelden aan de Staten voor, het getal der leden van den Raad van 24 op 40 te brengen. De meerderheid der Vroedschap bestreed dit adres, als strekkende om het bewind over de steden uit de handen der Magistraten in die van bijzondere personen over te brengen, waardoor de Staten zouden ophouden te bestaan uit afgevaardigden van soevereine steden en dus zelve niet langer soeverein zouden zijn. De Patriotten, lang beschroomd om geweld te gebruiken, wegens de kracht der tegenpartij, grepen eindelijk moed uit het gebeurde te Amsterdam (23 April): de Krijgsraad verklaarde zeven leden der Vroedschap geen Raden meer te zijn, en drong aan, dat de overblijvenden, terstond, en zonder den Stadhouder, zouden overgaan tot het aanvullen der opengevallen plaatsen. De Vroedschap gaf toe: en nieuwe Afgevaardigden werden aan de Staten gezonden. De Staten verklaarden nu, ten gevalle van dezelfde lieden, die vroeger hun bemoeiing ingeroepen en hen dus erkend hadden als de alleen bevoegde macht om in de zaak te beschikken, die zaak als huishoudelijk. En zoo ging 't in alles. Wat in de steden overeenkomstig den wensch der Staten gebeurde, heette zaak van huishoudelijk belang: wat anders uitviel, werd onder de provinciale aangelegenheden gebracht.

Terwijl zich op deze wijze in Holland de Patriotten overal meester maakten van het gezag, bleef in Zeeland de groote meerderheid, zoo der Regenten als des volks, het Huis van Oranje genegen. Reeds in het vorige jaar hadden de boeren op Schouwen Zierikzee bedreigd, alwaar, gelijk ook te Vlissingen, de Regeering patriotsch was: en in den aanvang van dit jaar (Febr.) waren de huizen van ettelijke patriotten te Goes beschadigd geworden. In tegenstelling der te Amsterdam gesloten verbintenis, waarvan ik bl. 73 gewaagde, werd door sommige Zeeuwsche Regenten een akte van verbintenis opgemaakt, waarbij zij hun verkleefdheid betuigden aan den waren republikeinschen Regeeringsvorm, volgens den aard en met het erflijk Stadhouderschap.

In Friesland bleef de samenwerking tusschen Oranjegezinden en Aristokraten voortduren: onder anderen werd een krachtige verklaring door de Staten afgelegd, dat de soevereiniteit bij de stemgerechtigde burgers en bij de Magistraten berustte. De tegenpartij bleef echter gesloten, en Franeker werd het middelpunt, waar de Patriotten zich vereenigden. Vier hoogleeraren aldaar, die, ondanks het verbod der Regeering, aan het Vrijkorps hadden deelgenomen, werden afgezet.

Te midden van al deze woelingen was echter nog geen bloed gestort: dit moest thans het eerst, en wel binnen Utrecht, plaats hebben. Eenig krijgsvolk uit Gelderland, op verzoek der Staten van Utrecht naar het Sticht gezonden (10 Mei), werd bij de Vaart onder Vreeswijk, als zijnde dit stadsgrondgebied, door vrijwilligers uit Utrecht overvallen en, na eenig verlies, tot wijken gebracht: bij welke gelegenheid twee burgers sneuvelden. Deze ontmoeting deed door 't gansche Land een kreet opgaan, als ware de stad Utrecht door de tegenpartij aangetast geworden en de burgerkrijg begonnen. Van alle kanten stroomden vrijwilligers naar Utrecht; zelfs ook krijgsvolk uit Holland, uit het korps van Salm trok op Stichtsch grondgebied en naar Zeist om de aldaar gekantonneerde militie aan te vallen. Door Holland werd, ter vergoelijking dezer handelwijs, beweerd, dat, ofschoon in gewone gevallen geene troepen op het gebied eener Provincie mochten komen zonder toestemming van haren Soeverein, die toestemming thans niet te pas kwam, nu een der leden van dien Soeverein (de stad Utrecht) door de medeleden werd aangerand (16 Mei). Hevig beklaagden zich de Staten van Utrecht over het offensief gedrag van Holland; doch vruchteloos was dat beklag: zoowel als de pogingen van de Staten-Generaal om zich tegen de willekeur van Holland te verzetten. Wel besloten zij (1 Juni), elk officier die, door op het grondgebied eener andere Provincie te trekken buiten toestemming van den Soeverein, en bepaaldelijk den generaal Van Rijssel, te suspendeeren; doch Holland gelastte daarentegen den officieren, geene bevelen van de Staten-Generaal, maar alleen die van den betaalsheer te eerbiedigen, onder bedreiging van straf tegen de overtreders. De arme officieren werden niet weinig

in verlegenheid gebracht door deze tegenstrijdige bevelen, en velen hunner, hun eed hooger stellende dan hun soldij, weigerden aan Holland gehoorzaamheid. De zoodanigen werden door de Patriotten ontwapend, en als meineedigen en dezerteurs behandeld. Een bedreiging van Holland, om zich van de Unie af te scheuren, dwong eindelijk de Staten-Generaal hun besluit weder in te trekken. In Utrecht kwam nu een tweede Staten-vergadering te voorschijn tegenover de wettige, die te Amersfoort gehouden werd, en zond hare afgevaardigden naar de Staten-Generaal, waaruit zij echter, ondanks Holland, geweerd werden.

Te Amsterdam hadden inmiddels (27—31 Mei) schendige tooneelen plaats gehad. Hier had het gepeupel de huizen van eenige Oranjegezinden en Aristokraten, onder anderen die van den oud-burgemeester Rendorp en van den burgemeester Beels geplunderd. Tot weêrwraak hiervan plunderden de Oranjegezinden op Kattenburg, waar zij de meerderheid hadden, de woningen van sommige patriotten. Dit had ten gevolge, dat deze wijk, die een eiland vormt, van 't overige gedeelte der stad afgescheiden, door vrijkorporisten aangetast, de brug vermeesterd en de wijk daarna deerlijk geplunderd werd. Ook hier stroomde bloed: een Kattenburger sneuvelde en zijn lijk werd aan de galg gehangen. Aan Beels en Dedel, als Raden reeds afgezet, werd nu door Krijgsraad en Gekonstituëerden verklaard (22 Juli), dat zij, 't vertrouwen der Burgerij verloren hebbende, niet langer hun hoedanigheid van Burgemeesters konden behouden.

Weldra hadden ook in Zeeland dergelijke opschuddingen plaats (28 Juni) en werden te Middelburg, te Vlissingen en te Zierikzee, huizen van bekende patriotten geplunderd. In Gelderland (Juli), thans het toevluchtsoord der Oranjegezinden, besloten de Staten, ziende hoe de patriotsche gevoelens elders met geweld en Hollandsch geld werden doorgedreven, en voor soortgelijken aanval beducht, tot de ontwapening van al de burgerkorpsen. Dit gaf den soldaten, sedert lang getergd door het smaden en lasteren der Patriotten, aanleiding, te Zutfen, te Arnhem en elders, vrij wat moedwil te plegen; terwijl de leiders der Patriotten, als Cappellen en anderen, zich in Gelderland niet meer veilig achtende, naar het omwentelingsgezinde Overijsel weken.

In dit Gewest speelden de Patriotten volkomen den meester (12 Mei), het Regeeringsreglement was op den Landdag, ondanks de tegenkanting van elf Edelen, gewijzigd, en aan de afgevaardigden ter Staten-Generaal last gezonden, op de beperking des Stadhouders aan te dringen; terwijl Zwolsche patriotten naar Deventer togen, om aldaar de Stadhoudersgezinden in bedwang te houden.

Gewest was alzoo tegen Gewest, Stad tegen Stad, de Bijzondere tegen de Algemeene Staten opgezet. Ware een Maurits, een Willem III, met het Stadhouderschap bekleed geweest, het zou gewis zoo verre niet gekomen zijn, of althans zijne veerkracht had een einde aan de

zaak gemaakt. Maar Willem V, die door de Patriotten als een Alva werd afgeschilderd, was afkeerig van elken maatregel, die slechts den schijn, ik zeg niet van gewelddadigheid, maar zelfs van aanmatiging van gezag zou gehad hebben: en nog steeds hield hem de diepe eerbied voor de Staten, in welken hij was opgevoed, van handelen terug, waar de Republiek alleen door handelen kon gered worden. Zelfs nu de Staten van Utrecht over het blijkbaar verscheuren der Unie klaagden en zijn bescherming inriepen tegen Holland, dat hen bedreigde en aanviel, vreesde hij nog iets te verrichten, dat hij met zijn aanstelling niet kon overeenbrengen, en vergenoegde zich (26 Mei) met uit Nijmegen een deklaratoir uit te geven, waarbij hij zijn hulp en medewerking bood aan de voorstanders van den gevestigden regeeringsvorm tegen de enkele Regenten, wier heerschzuchtige invloed het Land in gevaar had gebracht, voorts ieder opriep om hem in de handhaving van elks rechten te ondersteunen, en zijn vertrouwen te kennen gaf, dat ook de Staten van Holland de overhaaste en onwettige besluiten, te zijnen opzichte genomen, zouden opheffen.

Deze verklaring deed, gelijk alle verklaringen, die niet door een onmiddellijk handelen gevolgd worden, geenszins de uitwerking, die er van gehoopt werd. Wel kwamen bij de Staten van Holland adressen in van velen, die op het intrekken der bedoelde resolutiën aandrongen; maar de Patriotten waren te woedender geworden door hetgeen zij de lasterlijke taal noemden van den Gelderschen despoot. „De Bloedraad van den Stadhouder," klonk het nu, „heeft den oorlog begonnen: de Stadhouder is een conspirateur, die, zonder den éclatantsten stap van berouw, geen gezag meer mag uitoefenen: de Geldersche en Utrechtsche Staatsleden zijn conspirateurs, burgerbeulen, een vloekgespan, dat den naam van menschen niet meer verdient: de vereenigde burger- en krijgsmacht moet die dwingelanden tot rede brengen, en Willem V in al zijn waardigheden geschorst worden."

Terwijl nu, op hernieuwde uitnoodiging der Staten van Utrecht (9 Juni), de Prins zich begaf naar het kamp, dat te Zeist was opgericht, koos de stad Utrecht den rijngraaf van Salm tot Opperbevelhebber, en werd deze Vorst kort daarna door Holland over de geheele krijgsmacht van dat Gewest gesteld, terwijl, (13 Juni) op voorstel van Amsterdam, een Kommissie ter defensie van Holland werd benoemd.

Te hachlijker stonden de zaken door de weifeling der Staten-Generaal, waarvan wel de meeste leden der wettige zaak waren toegedaan, doch slechts twee den Prins wilden machtigen om tegen Holland geweld te gebruiken; terwijl hij niet anders dan op een machtiging van vier Gewesten, Holland op eigen grondgebied wilde bestoken. En toch een enkel regiment, met den Prins aan 't hoofd, had hem waarschijnlijk alles doen toevallen, en een eind aan den tegenstand gemaakt.

Dit had de prinses van Oranje ingezien, en, meer tot krachtige maatregelen overhellende dan haar gemaal, besloot zij, zelve naar

den Haag te gaan, ten einde daar de Oranjegezinden tot een gelijktijdige beweging over te halen, met het doel om, zoo dit mislukte, de hulp van Pruisen, waar zij verzekerd van was, in te roepen. Dit plan was kloek beraamd; doch reeds was de maar vooruitgeloopen dat de Prins, of iemand der zijnen, naar Holland komen zou, en De Lange van Wijngaarden, schepen van Gouda, die het bevel voerde over de bezetting aan de Goejanverwellensluis, had diensvolgens last gegeven tot het aanhouden van elk aankomend reisgezelschap, dat verdacht scheen. De Prinses, die vergezeld van haar kamerheer Randwijck, den kwartiermeester-generaal Bentinck, den kolonel Stamford en de freule van Wassenaer-Starrenberg, de reis aanvaard had, de Hollandsche grens onverhinderd overgetrokken zijnde, vleide zich reeds op dezelfde wijze verder te zullen komen, toen zij bij de voornoemde sluis door de aldaar geposteerde Goudsche artilleristen werd aangehouden (28 Juni) en met haar gevolg in een boerenhuis gevoerd werd. Hier kwamen weldra vier leden der Kommissie van Defensie, Camerlingk, Blok, De Witt en Van Toulon, van hun Sekretaris en een twintigtal ruiters vergezeld, en vervoegden zich bij haar met De Lange, om naar het oogmerk van haar komst te vernemen. In algemeene bewoordingen gaf zij te kennen, dat zij, vermids de Prins niet in de Provincie komen kon, met een goed doel daarheen gereisd was. Op de verklaring der Gekommitteerden, dat zij haar weg zonder toestemming der Staten niet zou kunnen vervolgen, doch dat het haar vrij stond, een stad te noemen, waar zij de nacht zou willen doorbrengen, koos zij daartoe Gouda; doch Van Toulon, die aldaar lid van de Vroedschap was, beducht voor de Oranjegezindheid van de inwoners dier plaats, sloeg voor, dat zij 't kasteel van Woerden tot verblijf zou kiezen. Niet ten onrechte merkte zij aan, dat men haar dan geen keus had moeten laten doen: zij weigerde naar Woerden te gaan, en zeide, naar Leerdam te willen rijden, welke plaats een Heerlijkheid was van den Prins. Dit werd goedgekeurd, en de Prinses, onder goede eskorte, door twee der Gekommitteerden naar Schoonhoven gevoerd. Vermoeid zijnde, besloot zij aldaar te vernachten en er het antwoord in te wachten op een beklag over de ondergane behandeling, door haar bij geschrifte aan den Raadpensionaris en den griffier Fagel gedaan. Dat antwoord kwam eerst twee dagen later, en behelsde eenvoudig, dat de Staten voor als nog geen besluit op de zaak hadden kunnen nemen: waarop zij over Leerdam naar Nijmegen terugkeerde. — Doch juist dit mislukken van haar tocht was de aanleiding tot het spoedig herstel van den wettigen staatsvorm.

Hevig verweet zij in een brief aan de Staten van Holland niet slechts de aanhouding zelve, maar ook het niet behoorlijk antwoorden op haar beklag. Het gedrag van Holland werd afgekeurd door al de Gewesten, behalve Overijsel en Stad en Lande: de Staten-Generaal drongen aan, dat de Prinses op de voegzaamste wijze zou verzocht worden, haar reis te hervatten: terwijl de Ridderschap haar

vrees betuigde over de verontwaardiging van al de Hoven, nu men de Prinses als vijandin van den Staat had beschouwd. In deze vrees werd echter door de meerderheid der Staten van Holland niet gedeeld, waar men op de ondersteuning van Frankrijk gerust was, welks bemiddeling men vroeg (9 Juli): terwijl men op den eisch van den Gezant van Pruisen, Thulemeyer, om satisfaktie en de straf der schuldigen, een maar weinig voldoend antwoord gaf (18 Juli). Van den Franschen gezant De Verac kwam weldra bericht aan de Staten-Generaal, dat de Koning gaarne tot herstel der rust medewerken, Holland met al zijn macht zou bijstaan, indïen het werd overvallen, en reeds een remonstrantie in dien geest naar Berlijn had gezonden. Dit antwoord wekte een onbepaald vertrouwen op en deed een nader en dringender vertoog van Thulemeyer in den wind slaan (6 Aug.).

Wat de hevige Patriotten betreft, te opgewonden en te kortzichtig om eenig gevaar te duchten, zij hadden de aanvrage om bemiddeling, zelfs van Frankrijk, als een flaauwheid, een vervreemding der rechten van het Volk beschouwd: en zelfs mannen als Van Zeebergh, die tot nu toe altijd de krachtigste maatregelen hadden aangeprezen, waren in hun oogen gevaarlijke Aristokraten geworden. Door de gewapende burgerkorpsen was een verklaring afgelegd (4 Juli), dat zij alle Regenten, die blijken gaven van slapheid in het stuiten van geweld, zouden houden voor meineedigen en verraders. Te Leiden werden 200 Schutters ontschutterd (10 Juli), omdat zij Oranje-rekesten geteekend hadden, en in een kort daarna gehouden provinciale vergadering der gewapende Genootschappen besloten (17 Juli), bij de Staten aan te dringen op schorsing van Willem V in al zijn waardigheden, op ontzegging aan hem en de zijnen van het Hollandsch grondgebied, en op benoeming eener Kommissie met onbepaalde macht tot herstel der rust. Bij het inleveren dezer verklaring (4 Aug.) betuigden zij tevens hun ongenoegen over de slapheid der Staten en verklaarden dat, zoo deze hun geen gehoor gaven, zij zelve het onschuldig gestorte bloed zouden wreken en het Gewest beveiligen tegen de monsters, die het verwoestten. Intusschen hadden die zelfde Staten, aan wie men slapheid verweet, nog onlangs een publikatie uitgevaardigd (4 Juli), waarbij het zingen van Prinsedeuntjes en het aanbieden van rekesten in een geest strijdig met dien der Staten, verboden werd op doodstraf, en wel, als iemand op de daad betrapt werd, zonder vorm van proces. — Wat de koeranten betrof, hare taal ging in buitensporig uitvallen tegen Willem V en zijn aanhangers alle grenzen te buiten.

In Utrecht hadden inmiddels een paar krijgsverrichtingen, ofschoon zonder veel bloedvergieten, plaats gehad. Wijk te Duurstede, dat door de Patriotten versterkt en waar gewapende vrijwilligers naar toe gestroomd waren, werd door een bataljon krijgsvolk namens de Staten van Utrecht opgeëischt, en (6 Juli), na een beraad van 15 minuten, overgegeven. Wat de helden betrof, die gezworen hadden de stad tot den laatsten druppel bloeds te verdedigen, „zij hoorden,"

om de woorden van een patriotsch Schrijver te bezigen, „dit besluit, zoo vreemd van hun lang gekoesterde begrippen, met verachting en spijt"... en... „wierpen de wapens van zich om zoo veel mogelijk zich met de vlucht te redden." — Twee dagen later (8 Juli) waagde de Utrechtenaars ter weêrwraak een uitval naar de Bilt en, op het eind der maand, naar Soestdijk (26 Juli), van welke laatste plaats zij met zwaar verlies werden terug geslagen. Holland eischte intusschen van de Staten-Generaal, dat zij de zoogenaamde Staten van Utrecht, die in de stad van dien naam hun onwettige Vergaderingen hielden, als wettig zouden handhaven, en de Amersfoortsche staatsleden uit de vergadering weeren, met bedreiging, dat zij anders aan deze laatsten het grondgebied van Holland zouden ontzeggen. De bedreiging was zoo hevig, dat de Staten-Generaal reeds begonnen om te zien naar een plaats, waar zij meer veilig dan in den Haag zouden kunnen vergaderen.

Behalve de vrijkorpsen, en gedeeltelijk uit deze, werden nu, zoo in Zuid- als in Noordholland, zoogenaamde Vliegende legertjes gevormd, om voor de rust en veiligheid te zorgen, en de oproermakers te beteugelen, met andere woorden, om zoo wel Oranjegezinden als Moderaten in bedwang te houden. De Staten en Regenten hadden nu werk zich zelve te beschermen tegen hun vroegere bondgenooten: te Delft werden (21 Aug.), met behulp van het Zuidhollandsche legertje, onder Mappa, elf der Regeeringsleden met geweld afgezet — en de Staten zagen zich gedrongen (31 Aug.), zulks als een louter huishoudelijk bedrijf te verklaren. Terzelfder tijd ontvingen zij een adres van 200 patriotten uit Amsterdam, de benoeming eischende eener Kommissie tot oprichting eener geregelde Vertegenwoordiging, benevens volstrekte vrijheid van drukpers, en een vaste landmilitie: met bedreiging, indien binnen veertien dagen op dit verzoek niet beschikt was, zelve de handen aan 't werk te zullen slaan.

Terwijl men zich hier op verdediging toebereidde, trok in Kleefsland een Pruisische krijgsmacht samen onder bevel van Karel, hertog van Brunswijk, een krijgsman, reeds in den zevenjarigen oorlog met roem bekend, en neef van hertog Lodewijk. De tijding hiervan strekte slechts om de Patriotten tot nog heviger maatregelen aan te zetten. Te Utrecht werd Willem V (24 Aug.) door de zoogenaamde Staten geschorst en zwoer de Krijgsraad van geen overgaaf te zullen weten, voor dat alles platgeschoten was en niets dan puinhoopen voor den vijand overbleven. In Overijsel werden de Ommerschans en het oranjegezinde Hasselt door Vrijkorpsen bezet en versterkt nadat men de soldaten van den Staat er uit had doen gaan (7 Sept.). In Friesland had te Franeker een afzonderlijke Staatsvergadering der minderheid plaats, men stelde de stad in staat van verdediging, sloot Harlingen in en bedreigde Leeuwarden: te Delft zwoer men, ingeval de Pruisen binnentrokken, de Oranjegezinden gevangen te zullen nemen en aan het eerste vuur bloot te stellen.

Nu verscheen het ultimatum (uiterste voorwaarden) (9 Sept.) van Pruisen, waarbij de vroeger gestelde eischen herhaald werden; ge-

volgd door een oproeping (11 Sept.) van Willem V aan alle welgezinden, en een verklaring van den hertog van Brunswijk aan de ingezetenen van Holland, dat hij gereed stond in te trekken, doch alleen om voldoening te vorderen.

Nog had men hier zich altijd met Fransche hulp gevleid; maar het plotseling vertrek van Verac bewees, hoe deerlijk men zich had misrekend. Frankrijk, onvermogend tot den krijg, vreezende, bijaldien het den Patriotten hulp bood, niet slechts met Pruisen, maar ook met Engeland in oorlog te geraken, zag zich genoodzaakt, Holland prijs te geven. En zoo gebeurde het, dat, tot bittere te-leur-stelling der Patriotten, het Pruisische leger, dat zij niet wachtten, kwam, het Fransche, dat zij wachtten, wegbleef. — Geen wonder, dat zij, van overmoedig, op eens moedeloos werden.

Doch ook tevens werd de innerlijke zwakheid hunner partij openbaar. Naauwlijks was de tijding gekomen (13 Sept.), dat de Pruisen ongeveer 20,000 man sterk in Nijmegen waren, of de rijngraaf van Salm, die zich in het wel-versterkte, met 200 stukken geschuts en een ruimen voorraad voorziene Utrecht bevond, gaf aan het Defensiewezen kennis, dat hij de stad verlaten en zich tot de verdediging van Holland bepalen zou. Zijn vertrek uit Utrecht (15 Sept.) was voor de Oranjegezinden aldaar het teeken om het hoofd weder op te steken; terwijl de patriotsche hulpbenden van alle soort en benaming, zoo wel als zij, die aan de laatste gebeurtenissen een bedrijvig deel hadden genomen, zich haastten, sommigen met pak en zak, anderen naakt en berooid, de stad te verlaten, en de schutters, die een zoo heldhaftigen wederstand beloofd hadden, hun wapens verborgen of in 't water wierpen. Reeds den volgenden dag was de Prins — die zich in 't kamp te Zeist bevond — binnen Utrecht feestelijk ingehaald (16 Sept.).

Inmiddels vertoonden zich de Pruisen voor Gorcum, waarin het werpen van eenige bommen zoodanigen schrik verspreidde, dat de meeste Bezettelingen de vlucht kozen en de stad zich aan den Hertog overgaf (17 Sept.). Een paar dagen later opende Dordrecht zijn poorten bij de eerste opeisching.

In de meeste steden van Holland had de bevolking de aankomst der vreemden niet afgewacht om zich van het juk der Patriotten te ontslaan, en het was dezen, ofschoon gewapend, niet mogelijk, de plotseling opwellende aandrift der menigte te weêrstaan. Te 's Gravenhage was het niet alleen deze laatste, die haar Oranjegezindheid toonde, maar ook de Staten zelve haastten zich, op voorstel der Ridderschap (18 Sept.), de tegen den Stadhouder genomen rezolutiën in te trekken en hem uit te noodigen, naar den Haag te komen. Te aangenamer moest hem dit bericht wezen, naarmate het voor hem van 't uiterste belang was, dus vrijwillig hersteld te worden en zonder dwang van hulpbenden: en hij haastte zich, aan het verzoek te voldoen. Met luid gejuich werd hij in den Haag begroet (20 Sept.), en ook de meesten van hen, die tegen hem geijverd hadden, ont-

veinsden thans hun spijt en toonden een blij gelaat. De laffe Raadpensionaris was onder de eersten, die Willem V geluk wenschten: „Ziedaar, mijn heer Van Bleiswijk," antwoordde hem de Prins, terwijl hij hem op de juichende menigte wees, „ziedaar nu de volksstem."

Gelijk het in den Haag ging, zoo ging het bijna in alle steden van Holland. Te Delft hadden de bendehoofden wel, op de tijding van 't verlaten van Utrecht, het voornemen, waarvan ik hierboven sprak, willen bewerkstelligen en eenigen der afgezette Regenten gevangen genomen om die aan de eerste vijandelijke kogels bloot te stellen: doch weldra waren de hekken verhangen, de onderdrukte partij stak het hoofd op, en de omwenteling had plaats, terwijl zelfs een hoop volks uit den Haag aanrukte, en het societeitsgebouw der Patriotten plunderde.

In Amsterdam alleen zwichtte deze partij ten minste niet zonder wederstand. Reeds was van daar op de tijding van het over de grens trekken der Pruisen een aanzienlijk getal vrijwilligers naar Utrecht getrokken om die stad te helpen verdedigen, en het was hun niet te wijten, indien zij niet in de gelegenheid waren, hun goeden wil door daden te toonen. Maar ook door hen, die in Amsterdam het bestuur der krijgszaken hadden, waren gepaste maatregelen van weêrstand genomen, de toegangen met batterijen voorzien en een onderwater-zetting voorbereid; en in den aanvang althans ontbrak het hun evenmin aan goed vertrouwen als aan moed. Wel was de Vroedschap tot onderhandeling geneigd; maar dorst haar gevoelen naauwlijks uiten, bij de hevigheid van hen, die 't uiterste wilden wagen, en wier getal en kracht thans gesterkt was door het samenvloeien naar Amsterdam der van elders geweken ijveraars. Zoo bij de burgerkompagniën als in de burgersocieteiten was, bij het steeds inwachten van Fransche hulp, de algemeene kreet: „verdediging! en geen bemiddeling!" — De Vroedschap besloot dan ook tot verdediging: doch twee dagen later (23 Sept.) werd de Krijgsraad tot onderhandeling overgehaald. Een bezending vertrok naar het hoofdkwartier van den Hertog te Leymuiden, en ten gevolge van het daar verhandelde, werd aan de inmiddels te 's Gravenhage gekomen Prinses een soort van voldoening aangeboden, waar zij zich echter niet mede te vrede kon stellen, zoo lang de Stad niet toetrad tot de in den Haag genomen besluiten. Dien ten gevolge rukten de Pruisen op. Naarden, door den generaal Van Rijssel, die er 't bevel voerde verlaten, gaf zich onmiddellijk over; Muiden eerst later. Halfweg-Haarlem en Sparendam werden door de Pruisen verrast (Oct.): en Amstelveen, hoe zeer niet dan na hevigen weêrstand, ingenomen. Niet alleen dáár was dapper gevochten; maar zelfs, te Ouderkerk en aan de Duivendrechtsche brug, de vijand teruggeslagen; doch deze posten later, op last van Amsterdam ontruimd. Een nieuwe Bezending geschiedde nu naar den Haag, en niet dan na veel tegenspartelens onderwierp zich de Stad aan de eischen, door de Prinses gedaan (6 Oct.),

De kort te voren benoemde Vroedschapsleden legden hun bedieningen neder (9 Oct.), en de Leidsche poort werd door Pruisische troepen bezet. Wat de menigte betrof, deze toonde zich thans even oranjegezind als zij eenige maanden te voren patriotsch was geweest. Dedel, als Burgemeester hersteld, zag zich thans bij het verlaten van 't stadhuis met even veel gejuichs ontvangen, als er vroeger smaadredenen tegen hem gebezigd waren. Zijn koets werd met oranje vercierd, touwen aan den disselboom gespannen en hij in zegepraal naar huis getrokken.

Intusschen was ook in Overijsel de staat van zaken, even als in Holland, veranderd. Deventer had het eerst de poorten voor de Pruisische krijgsmacht geöpend: Zwolle en Kampen volgden, en, op voorstel der Ridderschap, trokken de Staten de besluiten in, ten nadeele des Prinsen genomen (28 Sept.). Omtrent terzelfder tijd werd ook Franeker door de Patriotten verlaten.

Als door een tooverslag was alles overal volkomen in den ouden plooi teruggekomen, en de weêrstand van zeven jaren in zeven dagen verbroken.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Droevige toestand van ons Land bij het herstel der rust. — Weêrwraak tegen de Patriotten. — Duizenden wijken uit. — Verandering in de Stads-Regeeringen. — Van de Spiegel, Raadpensionaris. — Akte van Garantie. — Traktaten met Engeland en Pruisen. — Gezindheden der Patriotten. — Opstand in Belgiën. — Omwenteling in Frankrijk. — Dood van Van Bleiswijk — en van Fagel. — Huwlijk van prinses Louize met den erfprins van Brunswijk — en van den erfprins van Oranje met prinses Wilhelmina van Pruisen. — Willekeurige handelwijze der Nationale Vergadering in Frankrijk. — Oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk. — De Republiek in Frankrijk afgekondigd. — Krijgsverrichtingen op de Belgische grenzen. — Belgiën door de Franschen overrompeld. — Nederlandsche uitgewekenen bij het legioen vreemdelingen in Franschen dienst. — Revolutionair Comité der Bataven te Antwerpen. — De sluiting der Schelde door de Fransche Konventie vernietigd. — Vruchtelooze onderhandelingen der Engelsche en Nederlandsche Regeeringen met het Bewind in Frankrijk. — De Erfprinses van een zoon verlost. — Oorlogsverklaring van Frankrijk. — Proklamaties van Dumouriez en van de uitgewekenen. — Maatregelen van tegenweer. — Breda, de Klundert en Geertruidenberg verloren. — De Willemstad moedig door Van Boetzelaer verdedigd — even zoo Maastricht door den prins van Hessen-Kassel. — De Franschen bij Aldenhoven en Neerwinden geslagen. — Belgiën, en de door hen genomen steden hier te lande, door de Franschen weder ontruimd.

(1787). De orde was hersteld, en de Republiek mocht weder een tijd lang rust genieten; maar het was de rust, die zich voordoet

tusschen de vlagen van den storm. De Staat was den kranke gelijk, wiens kwaal door krachtige geneesmiddelen wel onderdrukt, maar niet in den grond genezen is en bij den minsten nadeeligen invloed van buiten zich met dubbele hevigheid weêr zal openbaren. Dezelfde oorzaken, die zoovele beroeringen hadden te weeg gebracht, bestonden nog, en in stede dat met den tijd de begrippen en meeningen der thans vernederde partij zouden slijten en haar pogingen allenkskens flaauwer worden, moest daar-en-tegen die partij meer en meer in krachten winnen en stoutmoediger worden, naarmate hetgeen elders plaats had strekte om den zegepraal harer beginselen ook hier te verzekeren.

Moeilijk was de toestand, waarin zich het stadhouderlijk Bewind na den omkeer van zaken bevond. Overal heerschte verwarring: de landmacht was in deerlijk verval geraakt, bij de spanning, die tusschen haar en de Burgerkorpsen bestaan had, bij de vermindering van den krijgstucht, ten gevolge der onzekerheid, aan wie men gehoorzamen moest, en bij het verwijderen van vele verdienstelijke officieren. De zeemacht was genoegzaam te niet: de Amiraliteiten met millioenen schulds overladen: de O. I. Kompagnie te gronde gegaan, de W. Indische afgeleefd: de geldmiddelen in den droevigsten toestand. Slechts eendracht en verzoening tusschen de partijen hadden, onder een krachtig bestuur en ten gevolge van duurzamen vrede, de welvaart allenks kunnen terug voeren.

Doch aan eendracht en verzoening was voor als nog niet te denken. Daartoe had men aan beide zijden moeten kunnen vergeven, of nog liever (want, vergeving onderstelt schuld, en niemand wilde schuld bekennen) vergeten. Wel was hij, die 't meest beleedigd was geweest, de goedhartige Prins, van wraakneming en vervolging afkeerig: wel vergenoegde zich de Prinses, aan wie geen voldoening kon worden ontzegd, met de afzetting te vorderen der Regenten, die zich jegens haar misgrepen hadden; maar over 't algemeen dacht de thans zegevierende partij niet zoo edelmoedig en oefende op vele plaatsen felle weêrwraak uit, door de huizen der Patriotten te plunderen. In sommige steden geschiedde zulks zelfs door het krijgsvolk: onder anderen werden te 's Hertogenbosch 200 huizen geplunderd en 879 beschadigd (8 Nov.); waarvoor echter de bedrijvers hun straf niet ontgingen. Ook de Pruisen, die nog tot in de lente van het volgende jaar in 't land bleven, en veel gelds kostten, maakten het niet schappelijk ten platten lande, en hun tegenwoordigheid wekte vrij wat ongenoegen en gevaar: daarbij, de rechtsvervolgingen, die tegen de hoofdleiders der Patriotten werden ingesteld, waren in sommige Provinciën vrij gestreng. Er hadden opentlijke strafoefeningen plaats: er werden verbanningen en geldboeten uitgesproken: Capellen van de Marsch en eenige anderen, vooral uit Elburg en Hattem, werden ter dood veroordeeld, en schoon de tegen hen geslagen vonnissen, of wegens hun uitlandigheid niet voltrokken, of aanmerkelijk verzacht werden, ontstond er echter verbittering uit,

vooral om de ongelijkheid van handelen in de verschillende Gewesten: immers Pieter Paulus, die een der hoofden van de Patriotten geweest was, werd over de zes maanden in zijn betrekking bij de Amiraliteit van de Maas geduld; Luyken, die als Fiskaal zijn leven aan het vervolgen der Oranjegezinden had gewijd, verkreeg en behield de hem daarvoor toegezegde jaarwedde, en Van Bleiswijk mocht zelfs den gezetten tijd van zijn Raadpensionaris-ambt ten einde brengen. Eindelijk, de amnistie, die op voorstel van den Prins werd verleend, had te veel uitzonderingen, om algemeen te voldoen. Meer dan 42,000 ingezetenen verlieten het Vaderland, die of, uit beginsel, niet wilden, of, uit vrees, niet dorsten terugkeeren.

Dat de Wapengenootschappen en Burgersocieteiten ontbonden en de meeste couranten verboden werden, was niet meer dan een maatregel van zelfbehoud (31 Oct.). Evenmin kon het verwondering baren, dat de Prins door Holland werd gemachtigd, voor deze reis de Regeeringen in de steden te veranderen zonder prejudicie van iemands goeden naam. Deze kiesche taak werd, vrij onhandig, opgedragen aan den jeugdigen Bentinck, die wel den ijver maar niet de bekwaamheden zijns grootvaders, des Vierden Willems vertrouwelings, bezat, en aan den grijzen Merens, raadsheer in het Hof van Holland, vroeger een der tegenstanders van den Stadhouder en dus, als afvallige, dubbel onaangenaam aan de tegenpartij. Zij kweten zich, ook bij gebrek aan de noodige bekendheid met den staat van zaken, niet zeer gelukkig van hun zoo teederen last. Sommigen, die 't eerst de onlusten hadden helpen bewerken, werden gespaard: anderen, vrij wat minder schuldig, uit het bestuur verwijderd, en op vele plaatsen kreeg men, voor ervaren lieden, jonge nieuwelingen. Niet slechts Regenten, ook kundige hoogleeraren werden afgezet, 't zij omdat zij in de onlusten een rol gespeeld hadden, 't zij omdat zij weigerden den eed op de Konstitutie af te leggen, die thans gevorderd werd.

(9 Nov.). Van Bleiswijk, wiens huis met moeite tegen plundering was beveiligd geworden, kon nu niet langer Raadpensionaris blijven; doch moeilijk scheen het, in Holland een geschikt persoon te vinden om hem op te volgen. Hendrik Fagel, die zijn grootvader als Griffier der Staten was opgevolgd, scheen te jong: Van der Hoop, als Thesaurier-Generaal der Unie, een allerbraafst man en van een gezond oordeel, niet opgewassen tegen de taak, die een Raadpensionaris te vervullen had: anders had men schier geen keus. Men wendde zich daarom tot Van de Spiegel, die een gelijken post in Zeeland met zooveel bekwaamheid had bekleed; en die ook in zijn nieuwe betrekking de verwachting niet te leur stelde, welke men van hem had opgevat. Hij was, sedert Cats, de eerste Zeeuw, die bij Holland de betrekking van Raadpensionaris bekleedde, en dat hij een Zeeuw was deed hem, in Holland, tegenwerking, in Zeeland, wantrouwen ondervinden. Voorts had hij moeite om heen te zeilen tusschen de twee partijen, die het Hof verdeelden, de eene, die van den Prins, de andere, die der Prinses. Hoewel deze Vorstin meer vastheid van begrippen en

van wil had dan haar gemaal, begreep Van de Spiegel toch, dat de Prins, in weêrwil zijner zwakheden, moest gehandhaafd worden: hij toch droeg den naam, waar 't volk aan gehecht was, en geen Prinses van Pruisen moest, meende Van de Spiegel, het Land regeeren.

Veerkracht en verzoening van binnen en vrede naar buiten te verkrijgen was het doel, dat de nieuwe Raadpensionaris zich voorstelde. Ter bereiking van het eerste oogmerk strekte een besluit (**1788**), op voorstel van Enkhuizen, door Holland, en later door alle Gewesten (27 Juni), genomen, om het Stadhouderschap tot een grondwet der Unie te maken, zoo dat de eene Provincie het niet, in weêrwil der andere, afschaffen of beperken mocht. Deze overeenkomst werd Akte van Garantie genoemd en was een soort van Eeuwig Edikt voor de gansche Republiek, deze reis in stadhouderlijken zin; — maar ook thans weder een eeuwigheid van korten duur. Bij een ander besluit van Holland, werd de Stadhouder voorloopig hersteld in het kiesrecht uit de nominatiën tot de Regeeringsposten. Ter verbetering der financiën werd na langdurige moeilijke geschillen beslist, dat Holland een deel der verpligtingen van de andere Gewesten over zou nemen; terwijl in den staat van oorlog groote besparing gebracht werd: aan de O. Indische Kompagnie werd door een gedwongen negotiatie hulp verleend: het oktrooi der W. Indische werd niet vernieuwd, en het beheer der zaken onder een andere Direktie gebracht, aanvankelijk met gunstige gevolgen. Voorts werden, terwijl de vroegere Raadpensionarissen uitsluitend handel en nijverheid hadden voorgestaan, door Van de Spiegel ook de belangen van den landbouw ter harte genomen, zoo hier als in de Koloniën, en ontwerpen gevormd tot droogmaking der groote waterplaatsen in Holland.

In de buitenlandsche staatkunde volgde de Republiek weder de richting, die vroeger overeenkomstig met haar waar belang werd beschouwd. Zonder bepaald met Frankrijk te breken, sloot men zich weder bij Engeland aan, welks vriendschap te meer onmisbaar was, naarmate dit rijk in de laatste jaren machtiger, onze Staat zwakker was geworden. Met deze Mogendheid even als met Pruisen sloot men een afzonderlijk traktaat (15 April), waarvan belofte van onderlinge hulp en garantie van het Erfstadhouderschap in het Huis van Oranje, de hoofdpunten waren.

Maar hoe ook de Raadpensionaris in ijver en bekwaamheid uitmuntte, het lag niet in zijne macht duurzaamheid aan den bestaanden staat van zaken te geven. De zaak der Patriotten was voor 't oogenblik wel verloren; maar hun beginselen niet aan 't wankelen gebracht. De uitgewekenen onder hen toefden slechts op een gelegenheid om met Fransche hulp terug te keeren, en, door een zoogenaamde wijsbegeerte meerendeels van godsvrucht en zedelijkheid losgemaakt, achtten zij elk middel geöorloofd, mids de door hen zoo dier gewenschte Vrijheid zegevierde. Onder hen, die gebleven waren, wilden de gematigden en braven geen opstand verwekken, die hun nutteloos en misdadig toescheen; en verzoenden zelfs sommigen zich schijn-

baar met het bestaande Bewind; doch over 't geheel kon dit bij hen op geen ondersteuning rekenen. Alles droeg nu wel oranje — want wie het niet droeg stond evenzeer aan mishandeling bloot als vroeger wie het droeg, zoo zelfs, dat de Fransche gezant St. Priëst (Aug.) den Haag verliet, omdat het gemeen zijn jager, die met een Fransche kokarde liep, beleedigd had en hij deswege geen voldoening verkrijgen kon; — doch in de wijze van dat oranjedragen was onderscheid: en de lus op den hoed, bij den een de figuur voorstellende eener V, 't geen Vrijheid, bij den anderen die eener W, 't geen Willem beteekende, deed onderkennen tot welke partij men behoorde. Voorts vercierden zich de Patriotten met zilveren of vergulde keeshondjes (hun gewone partijnaam) of kapelletjes (naar Capellen) aan de overhemden der mannen of de halsdoeken der vrouwen. — Bij dit voortleven der partijzucht, bij dit gebrek aan medewerking, waardoor al wat ten goede werd aangewend noodwendig moest verlamd worden, was het onmogelijk, die eenheid in het staatsbestuur te brengen, die door allen zoo noodig gekeurd werd, doch die men door verschillende middelen zocht te verkrijgen.

(1789). Veel deed Van de Spiegel, om, bij den onrustbarenden toestand van Europa, den vrede te bewaren. Zoo werkte hij mede tot het dempen der geschillen tusschen Oostenrijk en Pruisen, Engeland en Spanje, den Keizer en de Porte, Rusland en Engeland, overtuigd dat een oorlogsvonk, waar ook ontstoken, tot een vlam kon worden, die zich over Nederland zou uitbreiden. — Dan nu braken er onlusten in de nabijheid uit. Belgiën, dat onder Maria Therezia een schaars te voren gekende rust en welvaart had genoten, had zich, door de onverstandige maatregelen van den tirannieken wijsgeer Jozef II, in godsdienst, voorrechten en gewoonten beleedigd gezien. Dit had opschuddingen te weeg gebracht: en de breuk, die door zachtheid ware te heelen geweest, was door gestrengheid al meer en meer verwijd. Even als de Protestanten twee eeuwen vroeger, werden nu de Katholieken onderdrukt. Een bijna algemeene opstand brak uit, waarbij de troepen des Keizers verslagen en uit de vestingen verdreven werden (30 Nov.). Brabant en Vlaanderen vereenigden zich, en de overige Gewesten traden toe.

In Frankrijk hadden gebeurtenissen plaats gehad, van nog bedenkelijker aard voor de rust van Europa. Een bijeenroeping (5 Mei) der Stenden (Adel, Geestelijkheid en Derde Stand), om in een financiëel bezwaar te voorzien, was dienstbaar gemaakt aan het in toepassing brengen der nieuwe begrippen aangaande de Volkssoevereiniteit. De Afgevaardigden hadden zich tot Nationale Vergadering gevormd en bij eede verbonden (23 Juni) om den Staat te herscheppen naar de voorschriften van het wijsgeerig staatsrecht. De Koning, geen soeverein meer, maar staatsambtenaar, was tot ondergeschiktheid vervallen: de monarchie bestond slechts in naam, de regeeringsloosheid in de daad.

Waar zulke verschijnselen zich vertoonden, scheen het voor onze

Republiek gevaarlijk, de Belgische opstandelingen te ondersteunen. Van der Noot, die de ziel was van de beweging aldaar, had op die ondersteuning gerekend, in de verwachting, dat men hier gretig de gelegenheid zou aanvaarden om Jozef II, van wien men zich te beklagen had gehad, tegen te werken: en hij had in den Haag aan Van de Spiegel het voorstel gedaan, om, of de 17 Gewesten te vereenigen, of Belgiën tot een afzonderlijk Gemeenebest te vormen met een staatsregeling als de onze, onder een Stadhouder, b. v. den tweeden zoon van Willem V. Van de Spiegel zag het gevaar in van een opstand te begunstigen, die zoo licht hier te lande navolging kon vinden; doch zijn rol was moeilijk, want de prinses van Oranje, gestreeld door het uitzicht, haren tweeden zoon geboden, en aangespoord door Pruisen, 't welk de onafhankelijkheid van Belgiën erkennen wilde, scheen zeer geneigd, de partij van Van der Noot te ondersteunen. De Raadpensionaris sloeg voor, dat Engeland, Pruisen en de Republiek een observatieleger in Staatsbrabant zouden bijeenbrengen om een wakend oog op de revolutie te houden, met aanbieding hunner goede diensten aan den Keizer tot demping van den opstand (**1790**). Dit ontwerp, waardoor de rust bevorderd, des Keizers recht gehandhaafd, zijn onderzaten bevredigd en door ons een billijke invloed op de zaken van Belgiën verkregen zouden worden, werd niet ten uitvoer gelegd; terwijl de rust eerlang bij onze naburen hersteld werd door den dood van Jozef II (20 Febr.), wiens opvolger Leopold II terstond een staatkunde volgde, geheel tegenstrijdig aan die zijns broeders, den Belgen hun vorderingen inwilligde, en hun weêrstand overwon.

Behalve van het overlijden van den voormaligen raadpensionaris Van Bleiswijk (29 Aug.) in zes-en-zestigjarigen, en van den ouden griffier Fagel in vier-en-tachtigjarigen ouderdom (Aug.), moet ik melding maken van het huwlijk van 's Prinsen dochter Louise met den erfprins van Brunswijk-Wolfenbuttel (Oct.), en van de benoeming des erfprinsen van Oranje tot Goeverneur van Breda. Deze jonge Vorst, zijn achttiende jaar bereikt hebbende, verwierf nu ook zitting in den Raad van State, terwijl hij in 't volgende jaar (**1791**) in den echt trad met Frederika Louise Wilhelmina (1 Oct.), dochter des konings van Pruisen: een verbintenis, die niet weinig strekte om den wrevel te vermeerderen van wie aan het Huis van Oranje vijandig was.

In Frankrijk hadden de zaken meer en meer een onrustbarenden keer genomen. De Nationale Vergadering had, zonder ontzag voor rechten of herinneringen, al wat tot het wezen der aloude monarchie behoorde, onder de voet getrapt: en telkens geraakte de overmacht in de handen van feller en heviger voorstanders der volstrekte Volkssoevereiniteit. Gaf dit niet langer erkennen van het monarchaal beginsel, dat vernietigen van alle bestaande instellingen, reeds op zich zelf reden tot bezorgdheid voor andere Mogendheden, nog meer aanleiding daartoe moest onstaan uit het geheel te niet gaan van alle rechtsgemeenschap, die tot nog toe tusschen het Hof van

Frankrijk en de overige Hoven bestond. De nu oppermachtige Fransche Natie had verklaard, geen familie-, maar alleen nationale verdragen te erkennen (als of er tot nog toe een enkel eigentlijk gezegd nationaal verbond bestaan had!): en door die verklaring was het verdrag met Spanje vervallen: zij had Korsika willekeurig tot een deel van 't Fransche Rijk verklaard, zoo wel als Avignon, welke stad sedert eeuwen den Paus behoorde. Zij had de Duitsche Vorsten, die bezittingen hadden in den Elzas, onteigend: eindelijk, zij rekende zich geroepen om aan alle vreemde Natiën de wet te stellen.

Hadden de Mogendheden tegen de Fransche volksleiders, door wie geen volkenrecht meer erkend werd, in tijds den benarden Koning hulp geboden, de welgezinden in Frankrijk hadden zich om dezen geschaard, en het wettig gezag ware wellicht hersteld geweest. Doch men bepaalde zich tot een (hoogstens gewapende) onzijdigheid. Wel riep, toen Lodewijk XVI, na een poging tot ontvluchten (29 Juni), gevat en geschorst was, Leopold II de Mogendheden te zamen ten behoeve van den gevangen Koning (6 Juli): wel werd tusschen hem en den koning van Pruisen in een zamenkomst te Pillnitz (27 Aug.) overlegd, hoe men een tusschenkomst in de Fransche zaken zou voorbereiden, — maar Lodewijk XVI nam (13 Sept.) de nieuwe, hem voorgelegde, Konstitutie aan, en nu verkozen de Mogendheden deze blijkbaar gedwongene als een vrijwillige daad te erkennen, en traden terug.

(**1792**). Weldra echter zouden zij berouw over hun werkeloosheid gevoelen. Leopold overleed (1 Maart), en kort daarop werd Gustaaf III van Zweden (29 Maart), de eenige, die gereed was gebleven om den revolutiegeest te bestrijden, door een moordenaar geveld. Het Fransche Bewind begreep, den strijd niet te moeten afwachten, maar zelf te beginnen, en zeide aan Oostenrijk, waar thans Frans II tot Keizer verheven was, den oorlog aan (20 April). Als voorwendselen daartoe nam men de hulp, verleend aan de Fransche uitgewekenen of emigranten, aan wie naauwlijks persoonlijk verblijf was vergund geworden: het samenspannen met vreemde Mogendheden tegen Frankrijk, waar niets van aan was: een zoogenaamd vergrijp tegen de soevereiniteit der Fransche Natie, en onbeduidende krijgstoerustingen. Het moest nu de Oostenrijksche Nederlanden gelden, wier verovering, volgens den Minister van Buitenlandsche zaken, Dumouriez, den eersten schakel zou vormen van het verbond der Volken tegen de Koningen.

Hadden slechts nu nog alle wettige Regeeringen in Europa begrepen, dat het hare rechten waren, die door den aanval tegen Oostenrijk werden aangetast! maar nog dachten de meesten, dat de oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk slechts een kampstrijd zou wezen, die beiden verzwakken en spoedig een eind zou nemen, en dat het dus van belang was, onzijdig te blijven. Ook Van de Spiegel was van dat gevoelen, en wendde aan wat hij kon, om niet slechts de Republiek buiten den twist te houden, maar ook om het Engelsch

Ministerie in zijne staatkunde te doen deelen. — Noodlottig was die staatkunde; want een verbond van de Vorsten, wier landen aan Frankrijk grensden, had in deze oogenblikken, nu bij de Revolutionairen nog geen militaire organizatie of tucht aanwezig was, het oproer wellicht in de geboorte gesmoord; — maar nu was het alleen Frederik Willem van Pruisen, die zich met Frans II (den nieuwen Keizer) verbond. De eerste ontmoetingen, tusschen de troepen der Bondgenooten en de Fransche benden op de Belgische grenzen voorgevallen, verdienden naauwlijks den naam van gevechten: de ongeöefende en van goede aanvoerders beroofde Franschen namen de vlucht, bijna zonder een vijand gezien te hebben. Weldra waren de Oostenrijkers en Pruisen over de grenzen, Longwy en Verdun bemachtigd en Rijssel belegerd. Dan de ondergane nederlagen strekten alleen om het Revolutionair Bewind tot heviger maatregelen te nopen: het had het zwaard getrokken, het wierp nu ook de schede weg, en dwong zijn volgelingen tot den strijd, door alle verzoening onmogelijk te maken. Het paleis des Konings werd ingenomen, hij zelf gevangen gezet, (10 Aug.), de monarchie te niet gedaan: over de 5000 personen, die wegens vermoeden van koningsgezindheid in hechtenis waren genomen, door een bende van 300 huurlingen (2 Sept.), op last van de Gemeente van Parijs, in de gevangenis nedergesabeld: — en door de nu bijeen gekomen Nationale Konventie (20 Sept.) de Republiek afgekondigd. De Fransche veldheer Dumouriez had inmiddels den hertog van Brunswijk, die de Bondgenooten aanvoerde, verhinderd in 't vervolgen van zijn voordeel, door hem telkens te paaien met onderhandsche beloften, als stond hij gereed opentlijk de zijde des Konings te kiezen: tot hij, eindelijk de kans schoon ziende, zijn verstrooide bende samengetrokken, den vijand bij Valmy slag geleverd (28 Sept.) en tot den terugtocht had genoodzaakt. Terzelfder tijd hadden de Franschen, van nature strijdlustig, en thans aangedreven door de vrijheidskoorts, door vrijheidszangen en hoogdravende dekreten, in ontelbare menigte de wapenen opgevat. Brandende van dweeperij voor het geen zij de heilige zaak der menschheid noemden, telden zij gevaren noch hinderpalen en waren in hun opgewondenheid onverwinnelijk. Savooien en Nice werden (21 Sept.) overvallen en aan Frankrijk gehecht, het beleg van Rijssel opgebroken (7 Oct.), Ments, de sleutel van Duitschland, overrompeld (21 Oct.). Weldra was Dumouriez op nieuw in Belgiën (28 Nov.), maar thans met 100,000 man, waartegen Oostenrijk er slechts 40,000 stellen kon (6 Nov.). Een zege, bij Jemmappe behaald, opende aan Dumouriez geheel Belgiën, waar een talrijke partij de Franschen als bevrijders groette: en, eer de maand ten einde was, had hij zich de poorten van Bergen, Brussel, Luik en Antwerpen zien ontsluiten. Tevens werd door de Konventie (19 Nov.), in hevige dekreten, aan ieder Volk, dat zijne vrijheid herwinnen wou, broederschap en bijstand (15 Dec.) aangeboden, de Volkssoevereiniteit werd afgekondigd, alle bestaande overheden, belastingen, leen- en grondrechten, adel en

voorrechten, afgeschaft — en vijandschap verklaard aan al wie de aangeboden weldaden afslaan, al wie vorsten en voorrechten verdedigen wou: — de leus was: „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap — of de Dood."

Het zegevieren van de Fransche wapenen in Belgiën was wel geschikt om bezorgdheid te wekken bij het Bewind der Republiek, en zulks te meer, naarmate zoo velen hier te lande, ook zelfs onder hen, die de gruwelen der Fransche omwenteling verfoeiden, ingenomen bleven met de beginselen, waarop zij gegrond was, en op de Fransche hulp bleven steunen om van hetgeen zij het stadhouderlijke en aristokratische dwangjuk noemden verlost te worden. De hevige Patriotten in Nederland hielden voortdurende verstandhouding met de uitgewekenen. Van deze had zich een aantal te Duinkerke en te St. Omer gevestigd, waar zij eerst van den Koning onderstand hadden genoten, later zich bij de hevige Republiekeinen aangesloten, en revolutionaire schriften in Holland verspreid. De oprichting van een legioen vreemdelingen in Frankrijk (waar alles thans op Grieksche of Romeinsche leest geschoeid was, en zoo ook de naam legioen dien van regiment vervangen had) verschafte (Juni) aan een honderdtal Hollanders de gelegenheid om daarbij als officieren geplaatst te worden, en opbeurend klonk den uitgewekenen te Duinkerke de betuiging van de Kommissarissen der Konventie in de ooren: „de Hollanders zijn ons voorgegaan en hebben ons den weg ter vrijheid gewezen: de Franschen hebben u verraden: het was de daad van een trouwloos Ministerie; maar de tijd nadert, dat gij in zegepraal zult worden hersteld en dat wij de vrijheid bij u zullen planten."

Naauwlijks was Belgiën in de macht der Franschen gevallen, of de uitgewekenen vormden te Antwerpen een soort van opgeworpen Bestuur, waaraan zij den naam gaven van Revolutionair Comité der Bataven. Die naam Bataven was sedert eenigen tijd in de mode gekomen, en hij was geen waar patriot, die niet, in rijm of onrijm of in plaat, was voorgesteld geworden als een Civilis, die de kluisters der dwingelandij verbrak. — Door gemeld Comité werd nu (22 Oct.) een verklaring uitgegeven, „dat het andermaal zou pogen perk te stellen aan de dwingelandij, en allen die zich, na 14 dagen, tegen hun goeden wil verzetteden, tot den laatsten toe zou uitroeien."

Bij den moeilijken toestand, waarin het geplaatst was, vermeed ons Bestuur elke aanleiding tot klacht: het trad in geene onderhandeling met Frankrijks vijanden en gedroeg zich hoogst omzichtig in het toelaten van Fransche uitgewekenen; terwijl het daar-en-tegen wellicht te toegeeflijk was ten opzichte der Fransche patriotten, die hun verderfelijke leer hier kwamen verspreiden. Dan weinig baatte die gematigdheid, ook bij de inbreuk van de Fransche zijde op alle vroegere verbonden. Een dekreet van de Konventie vernietigde de sluiting der Schelde (16 Nov.), als een aanmatiging, strijdig, volgens

haar, met het recht der natuur: — en weldra (1 Dec.) zeilden Fransche vaartuigen gewapend de Schelde op.

Men vergenoegde zich dezerzijds tegen die geweld dadigheid te protesteeren, zonder onmiddellijken weêrstand te plegen, waarop men geenszins was voorbereid: doch er was reeds besloten tot wapening. Engeland had, na de gruwelen, te Parijs bedreven, na de pogingen der Revolutiemakers om ook in Londen een Nationale Konventie op te richten, na de verkrachting der traktaten door het Fransche bewind, begrepen, dat de oorlog onvermijdelijk moest worden, en aan de Staten-Generaal de handhaving beloofd der zelfstandigheid van het Gemeenebest.

Treurig was het jaar voor Willem V ten einde geloopen: — en toch, het was ook voor hem niet geheel zonder vreugd voorbijgegaan. De Erfprinses had hem op St. Nicolaasdag met een geschenk verrast (6 Dec.), hoedanig nog geen prins van Oranje had ontvangen: zij had namelijk op dien dag het licht geschonken aan een zoon, wien de namen van Willem Frederik George Lodewijk werden gegeven, en wiens geboorte het blijde vertrouwen voeden deed, dat de Oranjestam, in spijt van alle tegenspoeden, tot het heil van Nederland zou in wezen blijven.

(**1793**.) Nog wilde het Britsche Ministerie, ook in weêrwil dat het hoofd van Lodewijk XVI, na eenige juridieke vormen, op het schavot gevallen was (21 Jan.), een poging tot vrede aanwenden. De Raadpensionaris had samenkomsten met den Engelschen gezant Lord Auckland en den Franschen minister De Maulde, waarbij de Zeemogendheden erkenning der Fransche republiek, onzijdigheid en bemiddeling aanboden; doch de oorlogzuchtige partij had in het Fransch bewind de overhand bekomen, en De Maulde, naar Antwerpen gereisd om met Dumouriez naar den Moerdijk terug te keeren, ten einde aldaar over een verdrag te onderhandelen, vernam van hem het bericht, dat hij bevel had tot den krijg.

(1 Febr.). De oorlogsverklaring van Frankrijk, gelijktijdig aan den Koning van Engeland en aan den Stadhouder gedaan, werd spoedig door den aanval op ons grondgebied gevolgd. Het stoute plan van den ondernemenden Dumouriez was, om niet, gelijk Lodewijk XIV weleer gedaan had, onzen natuurlijken voormuur om te trekken, maar om dien voormuur zelven aan te tasten. Uit Antwerpen zou een deel der voorhoede naar den Moerdijk trekken, naar Dordrecht oversteken en van daar naar Rotterdam, den Haag en Haarlem rukken; terwijl de generaal Miranda over Venloo en Nijmegen naar Utrecht trekken zou, waardoor Amsterdam alzoo van weêrskanten zou zijn ingesloten.

Bij dezen aanval rekende Dumouriez op de medewerking der Patriotten hier te lande, aan wie hij dan ook in zijn proklamatie te kennen gaf, dat de oorlog alleen tot verlossing der Bataven en ter verwijdering van het Huis van Oranje plaats had. Gelijke strekking had een uitnoodiging, door het Antwerpsche Comité gedaan, „om zich te vereenigen ter ondersteuning van Dumouriez en tot verdelging van

den wreeden Nassau, zijn verfoeilijke echtgenoote en hun bloeddorstige medewerkers."

Deze en dergelijke kreten vonden echter weinig weêrklank hier te lande. Verstandige, eerlijke Patriotten, en allen, die iets te verliezen hadden, al waren zij ook onvergenoegd met het Goevernement, waren nog meer afkeerig van de Fransche Broederschap, die zich op zoo ongunstige wijze had doen kennen.

Het was in dit hachlijk tijdgewricht, dat de Republiek nog eenmaal, en geduchter dan sints jaren gedaan was, die oude veerkracht ontwikkelde, waardoor zij zich in vroegere dagen had onderscheiden. De Staten-Generaal spoorden door een waardig manifest (20 Feb.) de ingezetenen tot weêrstand aan tegen een vijandelijk Bewind, dat, onder de namen van broederschap en vrijheid, slechts moord, plundering, armoede en hongersnood bracht; de Stadhouder toonde een waak- en werkzaamheid, zijner betrekking en zijnen voorvaderen waardig: de Regenten beijverden zich, hem ter zijde te staan en de aanbevolen maatregelen van tegenweer te ondersteunen, Onder de leiding van Van Kinsbergen, aan wien het bevel over 's Lands zeemacht was opgedragen, en van den Direkteur-Generaal der fortifikatiën Du Moulin, werden de stroomen met gewapende vaartuigen, de bedreigde punten met batterijen bedekt: en over de honderd fregatten, kotters, brikken, kanonneerbooten en pinken, in ongelooflijk korten tijd uitgerust, vormden een linie van de Schelde tot Gorcum.

Een gedeelte van het plan des vijands werd hierdoor reeds dadelijk verijdeld. De Gelderschman Daendels, die bij de troebelen, te Hattem voorgevallen en waarvan ik u in een vorig hoofdstuk verhaald heb, een belangrijke rol gespeeld, en mede ten lande uit had moeten wijken, en die thans als Kolonel stond bij het Legioen Vreemdelingen, had op zich genomen met 800 man naar het eiland van Dordrecht over te steken; doch het weghalen van alle vaartuigen belette hem, zulks te beproeven.

Hoewel het niet in het plan van Dumouriez lag, zich op te houden met het belegeren van steden, was echter het bezit van Breda, als steunpunt zijner operatiën, voor hem van te veel belang, dan dat hij niet zou beproeven er zich meester van te maken. Ik heb u verhaald, dat de erfprins van Oranje Goeverneur der vesting was: doch ongelukkig bevond hij zich thans buiten 's lands en het bevel was in handen van den generaal Alexander grave van Bylandt. Willem V had hem last gezonden de stad, wanneer zij aangetast werd, tot het uiterste te verdedigen, al moesten ook daarbij het kasteel en al wat hij als baron van Breda bezat, de kerk, die de asch zijner voorvaderen bevatte, en de woningen zijner vazallen, te niet gaan.

(18 Feb.). Dan deze en latere bevelen in gelijken zin werden niet opgevolgd. Twee honderd Fransche kurassiers vertoonden zich te Prinsenhage, kort buiten Breda: en men liet hen niet slechts ongestoord aldaar post houden, maar vergunde zelfs aan de ingezetenen in en uit te gaan, waardoor hoogdravende proklamatiën in de stad

werden verspreid, geschikt om gisting bij de burgerij te verwekken. Men liet den vijand de toegangen bezetten en zijn geschut in gereedheid stellen, zonder naauwlijks een uitval te doen: en, zoo de Bevelhebbers zich ergens mede bezig hielden, het was met te twisten, wanneer het oogenblik zou zijn gekomen, waarop zij met fatsoen mochten onderhandelen. Eindelijk kwam de Krijgsraad tot het in de oorlogskronijken ongehoorde besluit, dat, wanneer de vijand bij het oversteken van de gracht tot op drie of vier roeden zou gekomen zijn van den berm des hoofdwals, de aldaar bevelvoerende Officier de overgave zou doen slaan, en zulks op de nabijgelegen posten herhaald worden. — Doch zoo verre kwam het niet eens; want de krijgsmacht van Dumouriez was te zwak om een aanval te ondernemen; hij hoopte de vesting alleen door schrik te verwekken in zijn macht te bekomen, en bepaalde zich alzoo bij een bombardement (23 Feb.), 't welk echter, bij gebrek aan toereikende ammunitie, niet dan bij tusschenpoozen kon plaats hebben, terwijl het geschut uit de vesting hem veel afbreuk deed. En in weêrwil hiervan, in weêrwil dat geen der verdedigingsmiddelen eenig letsel ontvangen had, en dat slechts één man van de Bezetting gekwetst was, en men over 250 vuurmonden en genoegzamen leeftocht te beschikken had. besloot een Krijgsraad van 17 hoofd-officieren tot de overgave (24 Feb.). — De Bezetting trok uit met krijgseer; doch dit vergoedde de schande niet van zulk een ontijdig zwichten, noch strekte later tot verzachting van het vonnis, dat over Bylandt en de overigen werd uitgesproken.

Het was bij de Fransche revolutionairen in zwang gekomen, om, waar zij den boventoon voerden, op markten en pleinen een mastboom te planten met een hoed er op, welk een en ander dan tot zinnebeeld der Vrijheid moest strekken. Zij hadden er bij mogen bedenken, dat een boom zonder wortels niet duren kan, en een hoed, zonder hoofd er in, weinig nuts heeft. Zoodanige vrijheidsboom werd nu ook te Breda door de ingetrokken Franschen en uitgewekenen geplant en dapper daar om heen gedanst, terwijl het straks derwaart overgebracht Comité Revolutionair der Bataven de ingezetenen opriep om zich in zoogenaamde Grondvergaderingen te vereenigen en Volksvertegenwoordigers te benoemen.

Op denzelfden dag, dat Breda door den vijand bezet werd, werd het stadje de Klundert, 't welk de aldaar bevelvoerende Officier, de kapitein baron von Kropff, had geweigerd aan de Franschen over te geven, na een bombardement van acht uren stormenderhand genomen. De luitenant Colthoff, die het geschut der vesting bestuurde, zorgde echter, dat de stukken, bij het binnendringen des vijands, vernageld werden gevonden. Hij werd met zijn manschap gevangen genomen; doch Kropff trok met een veertigtal soldaten— ongeveer de helft der geheele Bezetting — toen de Franschen de eene poort overweldigd hadden, de andere uit, in de hoop van naar de Willemstad te wijken. Dan aan de zoogenoemde Tonnenkraak

gekomen, vond hij zich door vijanden gestuit en omcingeld. Den dood boven de gevangenschap verkiezende, besloot hij een poging te wagen om er door heen te slaan, rukte zelf een zijner bestrijders een schietgeweer uit de hand en schoot den overste Hartman, een der Nederlandsche uitgewekenen, die zich bij den hoop bevond, neder. Een ander uitgewekene, de kapitein Booymans, wreekte den dood zijns krijgsmakkers door Von Kropff te vellen, wiens lijk later mishandeld, gekorven en in 't water gesmeten werd. Van zijn kleine bende ontkwam slechts een twaalftal den dood.

De overgave van Breda was oorzaak van den val van Geertruidenberg. De vestingwerken waren daar in jammerlijken staat en de gansche verdediging der plaats bestond in de onderwaterzetting: doch deze werd verijdeld, doordien de Franschen, uit Breda doorgedrongen, en meesters van twee der belangrijkste sluizen, het water lieten afloopen. Hierdoor kon de plaats onverhinderd genaderd worden, en werd zij, na ruim 24 uren beschoten te zijn (24 Maart), bij verdrag overgegeven.

Even korten weêrstand hadden de Franschen voor de Willemstad verwacht, doch zij vonden zich deze reis te leur gesteld. Op de mondelinge vraag, door een afgezonden trompetter uit naam van Dumouriez gedaan, of men de vesting zou overgeven, antwoordde de bevelvoerende generaal Karel baron van Boetzelaar eenvoudig: „neen." Dit lakonieke antwoord werd kort daarna, toen er een schriftelijke opeisching kwam (1 Maart), gevolgd door een even stellige verklaring, dat de vesting zou verdedigd worden. Nu werd de Willemstad uit drie batterijen beschoten, doch de vijand wakker te keer gegaan en een door hem beproefde storm rustig afgeslagen niet alleen, maar zelfs twee mortieren op de aanvallers overweldigd. Dit deed de Franschen afzien van dergelijke pogingen om de stad te vermeesteren: en zij zochten die nu te dwingen door het opwerpen van nog meer batterijen en het vernielen der gebouwen. Daar de Willemstad de gemeenschap te water nog steeds open had, en zich langs dien weg van krijgs- en mondbehoeften kon voorzien, poogde de vijand die af te snijden, door werken aan den waterkant op te richten, waaruit hij de vaartuigen beschoot en het naderen verhinderde. Vreezende, van die zijde te zullen worden aangevallen, zond Boetzelaar den vaandrig Post met een vijftigtal vrijwilligers af (15 Maart), die, bij nacht uit de stad gevaren, de vijandelijke werken aan de waterzijde overrompelden, ruim 20 man nedersabelden, 6 Franschen gevangen maakten, 3 stukken vernagelden en toen terugkeerden zonder eenen man verloren hebben. — Den volgenden dag reeds brak de vijand het beleg op.

Doch zien wij nu eens, hoe de Franschen inmiddels in hun aanval aan de Zuidoostelijke zijde des Lands waren geslaagd.

Daar was, (6 Febr.) door 15,000 man, onder den generaal Miranda, het beleg geslagen voor Maastricht, 't welk door een talrijke Bezetting, onder den prins van Hessen-Kassel, moedig werd verdedigd.

Het gewicht, dat aan het behoud dier stad gelegen was, werd door de Hoofden van het Oostenrijksche leger gevoeld, en daarom ook een ontwerp tot ontzet gevormd tusschen den prins van Saksen-Koburg, die met 40,000 Oostenrijkers achter de Roer gelegerd was, en den hertog van Brunswijk-Oels, die te Wezel over 11,000 Pruisen het bevel voerde. Door hun vereenigde legers werden op den bepaalden dag de Franschen aangetast en bij Aldenhoven geslagen (1 Mrt.): 't geen ten gevolge had, dat zij uit Aken, Roermonde en Luik verdreven werden, dat zij het beleg van Maastricht opbraken, en dat Dumouriez van het Uitvoerend Bewind last kreeg om de onderneming tegen Holland te laten varen en zich naar het hoofdleger van de Maas te begeven.

Voor zijn vertrek echter wilde hij nog een landing in Holland beproeven, in weêrwil van de maatregelen tot tegenweer genomen, en van de overkomst van 2000 Engelsche gardes en 12 kanonneerbooten onder den hertog van York. Doch de waakzaamheid en kloeke houding der Hollandsche scheepsmacht en een geweldige storm uit het Noordwesten dwongen hem van zijn voornemen af te zien. In Belgiën gekomen, poogde hij bij Neerwinden het leger der Bondgenooten tot staan te brengen, doch leed een beslissende nederlaag (18 Maart), waarbij zijn leger geheel vernietigd had kunnen worden en Frankrijk voor de Bondgenooten had opengestaan, indien Koburg van zijn overwinning partij getrokken had. Maar hij liet zich tot een soort van wapenschorsing bewegen door den Franschen veldheer, die, misnoegd over de gruwelen van het Schrikbewind, het voornemen had opgevat, met zijn leger naar Parijs te trekken en aldaar de partij der hevige Revolutionairen of Jakobijnen ten onder te brengen. Belgiën werd alzoo door de Franschen ontruimd; maar reeds vroeger waren hier te lande door de troepen van des Stadhouders tweeden zoon, prins Frederik, de schansen Doveren en het Agoorsche Sas herwonnen, en Raamsdonk door de Zwitsers van Gumoëns stormenderhand veroverd. Terzelfder tijd omtrent was de zeekapitein Haringman zeven met vrijwilligers bemande sloepen, onder het bevel van den luitenant Bloys van Treslong, de Schelde opgezonden: de voor het fort Liefkenshoek liggende Fransche brik Ste. Lucie werd door deze dapperen aangetast en, in weêrwil van het vuur zoo van het schip als van de kustbatterijen, bemachtigd en in zegepraal medegesleept (20 Maart). Antwerpen werd nu eerlang door de Franschen verlaten, op de tijding waarvan de Fransche bevelhebber te Geertruidenberg ook die plaats ontruimde (6 April).

Breda was reeds door den Erfprins berend geworden en, bij gelegenheid van een door de Franschen gedanen uitval, ware prins Frederik bijna het slachtoffer geworden van zijn moed en werd hij midden uit de vijanden door de huzaren van Heeckeren gered. De kapitulatie ook van deze vesting volgde weldra; terwijl ook de Klundert ontruimd werd en het grondgebied der Republiek alzoo weder geheel van vijanden was bevrijd.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Onderhandelingen van Koburg met Dumouriez. — Kongres van Antwerpen. — Coalitie tegen Frankrijk. — Krijgsverrichtingen. — Valencijn, Quesnoy en Duinkerke belegerd. — De Fransche legers versterkt. — Voordeelen, door de Franschen behaald. — Prins Frederik gewond. — Beleg van Maubeuge. — Kloekheid van den zeekapitein Van Hamel. — Wakkere bedrijven van Antonie van der Wal, Christiaan Cornelis en Wierd Adels — Pruisen onttrekt zich aan verdere medewerking. — Frans II gehuldigd als Hertog van Brabant. — Landrecy door den Erfprins genomen. — Het Fransche leger voor Charleroi tweemalen door hem geslagen. — Overwinning, op de Franschen behaald bij Fleurus, en vertrek der Oostenrijkers. — Belgiën in de macht der Franschen. — Sluis door hen genomen na een dappere verdediging. — 's Hertogenbosch, Venloo, Maastricht, Nijmegen, Grave verloren. — Vruchtelooze vredehandel. — Wapenstilstand. — Felle vorst. — De Franschen trekken over de rivieren. — De Engelsche hulptroepen verlaten het land. — Pichegru te Utrecht. — Willem V en de zijnen verlaten het land.

(1793). De partij, die tot nog toe te Parijs den boventoon had gehouden, en aan welke men, uit hoofde de meesten harer leiders uit de streek der Gironde waren, den naam van Girondijnen had gegeven, had den juriedieken moord, aan Lodewijk XVI gepleegd, op gelijke wijze moeten boeten. Een nog vreeselijker partij, die der Jakobijnen, was nevens haar opgestaan, had de hoofden harer tegenstanders op 't schavot doen vallen en vervulde Frankrijk met moord en schrik. Dumouriez, wien de gepleegde gruwelen tegen de borst stieten, zocht thans, tot omwerping van het Schrikbewind, de hulp

van Frankrijks vijanden aan, en sloeg aan Koburg voor, hem met zijn legers naar Parijs te geleiden. Dit ontwerp, zou het gelukken, moest snel volvoerd worden, en de medewerking der Fransche troepen was daarbij onmisbaar. Maar Koburg aarzelde om door te tasten en het Fransche leger, Dumouriez mistrouwende, hield op hem te gehoorzamen, terwijl deze Veldheer, weldra door de Nationale Konventie vogelvrij verklaard (5 April), ter naauwernood in het Oostenrijksche hoofdkwartier ontkwam. Ware Koburg ook nu slechts, gebruik makende van de verwarring, die dit vertrek van Dumouriez in 't Fransche leger brengen moest, met het zijne opgerukt, hij had zich een zekere overwinning verworven en den weg naar Parijs gebaand: doch nog bleef hij werkeloos, en verzuimde daardoor het gewichtige oogenblik.

Te Antwerpen had zich inmiddels een aantal Vorsten en hooggeplaatste personen vereenigd (8 Apr.), uit onderscheiden, alle thans door Frankrijk beleedigde, Rijken. Behalve Willem V in zijn oudsten zoon Willem Frederik, zag men daar den hertog van York, die de Engelsche, en den luitenant-generaal Von Knobelsdorff, die de Pruisische troepen aanvoerde: den graaf van Metternich, gevolmachtigde des Keizers, met zijn zoon, die later zoo beroemd werd: de graven van Stahremberg en van Keller, en Lord Auckland, gezanten van Oostenrijk, Pruisen, en Groot-Brittanje bij de Staten: eindelijk den prins van Koburg met den kolonel Mack, die de onderhandelingen met Dumouriez had geleid. Hier werd de handelwijze van Koburg afgekeurd en het besluit gevormd, zich met alle krachten tegen Frankrijk te vereenigen: 't geen ten gevolge had, dat Koburg, op den dag na het gehouden Kongres (9 Apr.), bij dagorde de heropening van den veldtocht aankondigde.

Hadden nu de verbonden Mogendheden, waarbij zich weldra Rusland, Sardiniën, Spanje, Napels, Portugal voegden, verklaard, den oorlog alleen tegen het Fransche Schrikbewind en tot herstel van den wettigen opvolger van Lodewijk XVI te voeren, gewis zouden alle welgezinden in Frankrijk zich met de troepen der Bondgenooten vereenigd hebben om de Jakobijnen te vernielen en het recht te doen zegevieren op onrecht en moord; maar men volgde een geheel verkeerde staatkunde: zoowel die steden in Frankrijk, waarvan de Oostenrijkers, als die Koloniën, waarvan de Engelschen zich meester maakten, werden door hen als waarborg voor schadeloosstelling in bezit gehouden, in hun eigen naam en niet in dien des konings van Frankrijk: — de krijg werd alzoo gevoerd tegen Frankrijk als Mogendheid, en dit verbitterde niet alleen de Fransche uitgewekenen, die wel wilden strijden voor het recht hunner Vorsten, maar niet tot voldoening der veroveringszucht hunner zoogenaamde Bondgenooten; — maar ook de gematigden in Frankrijk zelf, die nu in den krijg niets anders zagen dan een aanval op hun grondgebied, en zich, uit liefde voor dat grondgebied, tegen de aanvallers, en met hun politieke vijanden vereenigden. — Bij dit een en ander

kwam, dat Koburg bij lang geen Willem III of Marlborough was, en, verre van met de macht van 120,000 man, waarover hij thans beschikken kon, aan de 30,000 Franschen, die tegen hem over stonden, dadelijk slag te leveren, zich vergenoegde met aan de zuidelijke grens van Belgiën een kordon of postenlijn te vormen, waarmede hij Condé, Rijssel en Valencijn gelijktijdig bedreigde. Hiervan was het gevolg, dat, toen hij eindelijk tot het besluit kwam, eerstgemelde vesting in te sluiten en het Fransche legerkamp aan te tasten, de Konventie en het leger van den eersten schrik hersteld en dit laatste reeds door van alle kanten toegestroomde vrijwilligers was aangevuld.

De Nederlandsche troepen, die zich bij het hoofdleger der Bondgenooten bevonden, waren 16,000 man sterk, twee afdeelingen vormende. De eene, onder den Erfprins, als Opperbevelhebber, werd, krachtens de bevelen van den veldheer der Bondgenooten, in een kamp nabij Doornik aan de zijde van Rijssel gelegd: de andere, die met een korps Oostenrijkers vereenigd, onder het onmiddellijk bevel van prins Frederik stond, werd, langs de Leye, van Meenen tot aan Veurne gelegerd. Het was alzoo de taak onzer troepen, West-Vlaanderen te dekken tegen de ondernemingen, die de vijand daarop uit het sterke Rijssel beproeven mocht: — een taak, waartoe in den Spaanschen successie-oorlog gewoonlijk driemaal zooveel legers waren noodig geoordeeld, en waaraan niet-te-min ook thans op een lofwaardige wijze werd voldaan door onze geringe krijgsmacht, onder aanvoering van twee Prinsen, waarvan de oudste, bedaard, omzichtig, vasthoudend, niet licht te doorgronden, in vele opzichten aan Willem I en Frederik Hendrik denken liet; terwijl de jongste, open, gulhartig, overmoedig, in alles — ook in zijn vroegen dood helaas! — het evenbeeld van Willem II voorstelde. — Dan, hoe verschillend in karakter en hoedanigheden, beiden toonden zich echter zonen uit het Huis van Oranje, door moed en krijgsbeleid, maar vooral door warme zucht voor het land, waaraan van ouds de Oranjevorsten hun leven hadden toegewijd.

Eerlang hadden tusschen hen en den vijand voorposten-gevechten plaats (30 April). De beide eerste aanvallen der Franschen werden door de onzen met wakkerheid afgeslagen (6 Mei); en ook, toen zij voor de derde reize, thans door een overmachtig getal vijanden, werden besprongen (7 Mei), gelukte het hun, in goede orde en met gering verlies, op Yperen terug te trekken.

Koburg, zijn leger door de komst van den hertog van York met 35,000 Engelschen, Hanoveranen en Hessen versterkt ziende, besloot nu een algemeenen aanval te doen op het Fransche legerkamp bij Famars, en op de verschansingen, tusschen Rijssel en Valencijn opgericht, ten einde op die wijze laatstgemelde plaats te kunnen berennen. Aan onze troepen werd te dier gelegenheid de taak opgedragen om een schijn-aanval tegen Rijssel te doen, ten einde de aandacht der Franschen van den werkelijken aanval af te leiden. Deze onderneming

slaagde bij uitnemendheid. Het dorp Mouchin, 's nachts te twee uren aangetast (23 Mei), werd vermeesterd na een hevigen strijd, ten gevolge waarvan 60 gevangenen en twee stukken geschut den onzen in handen vielen, en het stedeken Orchies, vervolgens opgeëischt, zonder slag of stoot werd binnengerukt. Het slagen van dezen aanval bevorderde dien van het hoofdleger; en de Franschen zagen zich genoodzaakt hunne stellingen te verlaten en zich achter Bouchain terug te trekken.

De dag, die daarop volgde, gaf aan prins Frederik gelegenheid, zijn moed te toonen (24 Mei). Nabij Meenen de Leye overgegaan, had hij bij Halluin post gevat, met een voorhoede te Roncq en een bataljon met een escadron te Tourcoing. Zoo de post te Roncq als die te Tourcoing werden aangevallen door twee vijandelijke afdeelingen uit Rijssel, elk 4000 man sterk. In weêrwil dat de aanvoerder te Roncq, de kolonel Von Quadt, in den aanvang van het gevecht zwaar gewond werd, verdedigden zich de onzen drie uur lang met onverschrokkenheid tegen de overmacht, en zelfs toen zij eindelijk terug trokken, was het slechts om, nu door prins Frederik en de Zwitsersche grenadiers van Gumoëns ondersteund, den strijd te hervatten en den verloren grond te herwinnen. Moorddadiger was het verlies te Tourcoing, waar de onzen omcingeld en op acht verschillende punten werden aangevallen, zoodat er geen keuze bleef dan die van zich over te geven of er zich door heen te slaan. Het laatste gelukte, door den moed van den ritmeester Van Hoëvell, die, met 38 ruiters tegen een vijandelijke batterij ingerend, een weg baande aan de zijnen en aan ruim 60 grenadiers. Doch niet minder dan 450 man lieten het leven bij dit gevecht, 't welk, volgens het Oostenrijksche legerbericht, hoogst roemrijk was voor de Hollanders, en van hun fermeteit en moed getuigde.

Nu nam het beleg van Valencijn een aanvang (25 Mei), welk beleg ruim twee maanden duurde en merkwaardig was door het ongehoord geweld van kanon-, mortier- en houwitservuur, tegen die vesting gebruikt. Van de postengevechten, die bijna dagelijks langs de krijgslinie voorvielen, zal ik slechts in zoo verre gewagen, als onze troepen daar eenig belangrijk deel aan namen. Zoo mag ik niet nalaten te spreken van den kolonel Von Geusau, die te Watrelas (10 Juni) drie malen een aanval van 2000 Franschen afsloeg en hen met de bajonnet tot onder hun geschut terug dreef; die later (5 Juli) prins Willem een groote verkenning ten uitvoer hielp brengen, en de vijandelijke piketten tot achter hun verschansingen terugwierp: die vervolgens, tot Generaal-Majoor bevorderd (22 Juli), de Franschen, die de posten van Roncq, Tourcoing en Commines aanvielen, op alle punten, in weêrwil van hun overmacht, met groot verlies deed wijken. — Doch geene van deze ontmoetingen was zoo belangrijk als die, welke bij Werwick aan de Leye voorviel. De beide jonge Prinsen hadden een ontwerp beraamd, om dit dorp, 't welk de Franschen bezet hielden, te vermeesteren. Prins Frederik zou namelijk een schijn-aanval doen

aan den linkeroever der Leye: terwijl prins Willem uit Meenen de rivier overgaan en het dorp van achteren werkelijk zou aantasten. Bij het aanbreken van den dag (12 Juni) werd door prins Frederik het vuur geöpend uit eene in den nacht opgeworpen batterij, 't geen aan den generaal-majoor Lodewijk prins van Waldeck het teeken tot den aanval gaf. Waldeck had een verschansing te vermeesteren langs een weg, die door een vijandelijke batterij bestreken werd, en zonder te wachten, dat die batterij eerst in de flanken werd genomen, voerde hij zijn troepen, met den uitroep: „jongens! toont, dat gij Hollanders zijt!" met de bajonnet tegen het vijandelijke geschut in. De aanval gelukte, en de vijand, vreezende te worden omgetrokken, ontruimde het dorp; maar Waldeck was het slachtoffer geworden van zijn stoutheid. Toen zijn moeder hem bij 't scheiden een ring tot aandenken had geschonken, was die gift vergezeld geweest met de vermaning: „zorg toch, dat gij u niet in den rug laat kwetsen." — En waarlijk hij had deze herinnering niet noodig gehad. Reeds in het vorige jaar had zijn onversaagdheid voor Diedenhoven hem een arm gekost, en nu, in den avond na het gevecht, waarin hij het doodelijke schot ontvangen had, zeide hij stervende tot zijn Adjudant: breng dezen ring aan mijn moeder terug, en zeg haar, dat ik in de borst ben getroffen."

Terwijl, ook door den moed der onzen, alle pogingen der Franschen om in Vlaanderen door te dringen werden verijdeld, vielen achtereenvolgens Condé, Ments en Valencijn (11 Juli) den Bondgenooten in handen, en leden de Franschen nabij Atrecht (22 Juli) een geweldige neêrlaag. De Bondgenooten hadden nu, van Bazel tot Ostende, bijna 300,000 man (28 Juli) slagvaardig, en alle omstandigheden waren gunstig om de overblijfsels der Fransche legers te verstrooien en op Parijs te trekken; — maar wederom werd de gelegenheid verzuimd; men liet de Fransche legers zich ongestoord verdubbelen en hield zich op met het belegeren van vestingen; waarbij nog, ten gevolge der politieke inzichten der verschillende Hoven, alle samenwerking verloren ging, zoo dat Koburg Quesnoy, en York Duinkerke ging belegeren.

Het dagelijks aangroeien der Fransche legermacht was te zoeken, vooreerst, in een door de Konventie genomen besluit, dat ieder burger soldaat was, — terwijl men te voren slechts vrijwilligers had: ten tweede, in den krijgslustigen aard der Franschen en hun liefde voor het bedreigde grondgebied: ten derde, in de omstandigheid, dat, dewijl onder het Schrikbewind het minste vermoeden, het geringste voorwendsel genoegzaam was om iemand ter dood te doen brengen, alleen het leger een betrekkelijke veiligheid waarborgde, en men bijna nog meer kans had aan den vijandelijken kogel dan aan het schavot te ontsnappen. — Een lichting van 1,200,000 man had in Frankrijk plaats gehad, en de leiding der oorlogszaken was toevertrouwd geworden aan Carnot, een hoogst bekwaam krijgskundige, die het beginsel van onweêrstaanbare overmacht op één punt

samen te trekken op uitgebreide schaal in toepassing bracht. — Weldra ondervonden de Bondgenooten, hoe de vijand den door hen verzuimden tijd tot hun nadeel gebruikt had: en met den vroegeren voorspoed was het gedaan.

De Nederlandsche voorposten hadden voortdurend herhaalde aanvallen te lijden, die, hoezeer met voordeel afgeslagen, echter afmatting en verzwakking te weeg brachten. Zoo kostte het bezit van Blaton en Lincelles, die op den vijand (18 Aug.) genomen, door hem herwonnen, en door de onzen onder prins Willem nogmaals heroverd werden, den Franschen wel 1700 man, doch ook aan de Nederlanders, behalve de gesneuvelde soldaten, tien Officieren. Weinige dagen later werd door de Franschen een algemeene aanval op onze liniën (27 Aug.) ondernomen. Geusau, die met 4000 man te Tourcoing lag, werd aldaar door 10,000 Franschen aangetast, die, na drie uren lang de verdedigers van het dorp met hun kanon beschoten te hebben, de verschansingen met de bajonnet veroverden. Nog bleven Geusau en de zijnen een half uur lang zich in de straten van het dorp tegen de overmacht verdedigen; doch hun verderf ware onvermijdelijk geweest, had niet de Hollandsche ruiterij zich door de Fransche infanterie heen geslagen, eenige honderden soldaten neêrgehouwen, twee stukken geschuts en een munitiewagen bemachtigd en aan Geusau den weg gebaand om in goede orde naar Moucron af te trekken. — Te gelijker tijd was de post te Roncq door 7000 man overweldigd, maar door prins Willem met de Hollandsche garde heroverd; terwijl dezelfde wakkere Vorst, van hier naar Werwick gesneld, ook aldaar den vijand dwong van zijn aanval af te zien. Niet minder wakker kweet zich dien dag zijn broeder Frederik, die, tot versterking der te Lannoy geplaatste troepen opgerukt, den vijand, die het aanviel, met groot verlies deed deinzen.

Van te meer gewicht was de wakkere wederstand, door onze troepen betoond, omdat zonder dien de Engelschen van de Oostenrijkers afgesneden en tusschen de zee en den vijand zouden beklemd zijn geweest. Maar nog werd hun toestand hachlijk genoeg, na een bloedig gevecht (8 Sept.), eerlang tusschen hen en de Franschen bij Hondschoten geleverd, 't welk hen dwong van voor Duinkerke op te breken en op Veurne terug te trekken: ja hun ondergang ware volkomen geweest, indien een aanval, twee dagen te voren, op Yperen en de Nederlandsche posten gedaan, niet zoo moedig ware afgeslagen geweest.

Intusschen achtte prins Willem, nu hij, door het terugtrekken der Engelschen, allen steun aan zijn rechtervleugel miste, het bewaren dier posten tegen een driemaal sterker vijand langer onmogelijk, en had reeds den terugmarsch op Kortrijk aangevangen, toen hij van Koburg (10 Sept.) het bericht ontving, dat Quesnoy was overgegeven, en tevens den last om zijn posten weder te betrekken, met belofte van ondersteuning door een Oostenrijksch korps onder den generaal Beaulieu. Die ondersteuning kwam, doch zij baatte weinig:

een macht van niet minder dan 30,000 man kwam de Nederlandsche posten bestoken. Wel werden de Franschen te Werwick en Halluin teruggeslagen, doch hun aanval den volgenden dag hernieuwd. Tweemaal drongen zij, door hevig kanonvuur gesteund, Werwick binnen, tweemaal werden zij er uitgeworpen, en eerst bij den derden aanval gelukte het hun de Bezetting tot den aftocht te dwingen. De Oostenrijksche generaal Kray was inmiddels met drie of vier eskadrons bij prins Frederik verschenen, die, wellicht verwachtende dat de geheele macht van Beaulieu tot versterking zou opdagen, besloot een poging te doen om den verloren post te herwinnen. Dit mocht hem echter niet gelukken: de Oostenrijksche ruiters deinsden voor het vuur des vijands in verwarring terug: de Hollandsche garde, hierdoor van allen steun beroofd, zag zich tot wijken genoodzaakt: de Prins zelf, in 't heetst van 't gevecht door een geweerkogel in den rechterschouder gewond, werd van het slagveld weggedragen, en de troepen, van hun wakkeren aanvoerder beroofd, sloegen op de vlucht.

Inmiddels had prins Willem vergeefs den Generaal Van der Duyn naar Werwick gezonden. In een boschachtig terrein tusschen twee vuren geraakt, was deze Bevelhebber gekwetst en gevangen genomen, en zijn ruiterij had zich met moeite binnen Yperen gered. Halluin en Roncq stonden nu aan een hevigen aanval bloot: en vergeefs zond de Erfprins een verzoek aan Beaulieu om ondersteuning. Na een strijd van vijf uren, waarbij de onzen wonderen van volharding, doch slechts een onnutte slachting aanrichteden onder een vijand, wiens verbroken gelederen telkens door nieuwe krijgers werden aangevuld, moesten zij den terugtocht op Kortrijk aanvaarden, na een ontzettend verlies te hebben geleden. — Het door de Franschen behaalde voordeel was echter van korten duur: twee dagen later werden zij door Beaulieu over de Leye terug geslagen.

Smartelijk en langzaam was de genezing van Prins Frederik, en algemeen de belangstelling, die zijn toestand inboezemde, daar hij zich door zijn wakkerheid en beminnelijke geäardheid de liefde van krijgsman en burger had weten te verwerven. Hij nam dan ook geen deel in de verdere krijgsverrichtingen van dit jaar. Onze troepen, naar Gent terug getrokken, ontvingen daar eenige versterking en werden nu, 17,000 man sterk, (9 Oct.), geroepen om met de Oostenrijkers mede te werken tot het beleg van Maubeuge, 't welk echter, ten gevolge van onderscheiden noodlottige gevechten, door de Oostenrijkers, vooral bij Wattignies (17 Oct.), geleverd, weder werd opgebroken; echter niet zonder op nieuw getuigd te hebben van de kloekheid, door prins Willem en de Nederlandsche troepen aan den dag gelegd. Met het begin van November betrok het leger der Bondgenooten de winterkwartieren.

Bij de onhandige wijze, waarop de krijg van de zijde der Bondgenooten was gevoerd geworden, en bij de onmogelijkheid van met geregelde troepen op den duur weêrstand te bieden aan een ontel-

baren en woesten hoop, bij welken het verlies van duizenden naauwelijks geteld werd, was de hoop vervlogen, dat de voordeelen, in den aanvang zoo glansrijk behaald, door nieuwe gevolgd zouden worden, en liet zich veeleer een noodlottige uitslag van den krijg te gemoet zien. Geen wonder, dat men in Nederland, waar de oorlogslasten zwaar begonnen te drukken, vurig naar vrede wenschte, en dat kwaadwilligen mompelden over verspilling van goed en bloed ter instandhouding van het stadhouderlijk gezag; terwijl Fransche zendelingen aan het volk diets maakten, dat men vrede kon hebben wanneer men wilde, mids men slechts ophield, den Soevereinen hulp te bieden. In de Noordzee kruisten gewapende Fransche vaartuigen, die onze pinken verbrandden of opbrachten, en de arme visschers tegen het voortzetten van den oorlog deden morren.

Intusschen gaven onze zeelieden menig blijk, dat de oude moed der vaderen niet in hun boezem was uitgedoofd. De kapitein-luitenant Van Hamel, met twee fregatten en 36 koopvaarders van Spanje terugkeerende, werd op de hoogte van Brest (20 Mei) door drie groote Fransche schepen aangetast. Van Hamel, de koopvaarders en een der fregatten, dat een rijke lading inhad, willende behouden, besloot met het andere aan de Franschen slag te bieden, en, schoon aan weêrszijden bestookt, hardde hij den ongelijken strijd uit, tot dat het fregat, 't welk hij redden wilde, zich met het konvooi verwijderd had. Toen eerst streek hij de vlag en gaf zijn ontredderd en bijna zinkend schip den Franschen over.

Doch niet slechts onze scheepsbevelhebbers, ook eenvoudige visschers en matrozen onderscheidden zich door daden, den Watergeuzen van vroeger waardig. Bij gelegenheid, dat de buizen (Juli) van de haringvangst terugkeerden, liet de gezagvoerder van het oorlogsschip, dat tot geleide diende, zich verschalken door een Duinkerker kaper, die, onder Hollandsche vlag genaderd zijnde, hem onverhoeds overviel en tot de overgave dwong. Onder de dien ten gevolge genomen vischhoekers bevond er zich een van Vlaardingen. De stuurman en verdere manschap werden er afgenomen; doch een matroos, twee jongens en twee Bovenlanders daarop gelaten, met drie Franschen. De matroos, Antonie van der Wal geheeten, en de jongens zaten geboeid; doch wisten zich los te maken, waarop zij, met behulp der Bovenlanders, de Franschen overrompelden, hun de boeien aandeden en den vischhoeker behouden binnen Vlaardingen brachten.

Nog stouter gedroeg zich zekere Christiaan Cornelis, matroos op het kofschip de Vriendschap, 't welk op de Vlaamsche kust door de Franschen genomen en naar Duinkerke was opgezonden. De manschap was op het Fransche schip overgebracht, en gemelde matroos met een jongen alleen op de kof gelaten, die door een prijsmeester en drie man werd bestuurd. Christiaan, door vrees voor gevangenis en liefde tot zijn land aangespoord, nam het vermetele besluit, alleen het vaartuig (1 Aug.) te herwinnen. Na, in een donkere nacht, de touwen, waarmede hij gebonden was, los gekregen te hebben,

begaf hij zich op het dek, viel den Franschman aan, die de wacht had, en wierp hem na een langdurige worsteling over boord. De prijsmeester, op het gerucht toegesneld, loste eerst zijn pistool op den wapenloozen Christiaan en viel hem toen met zijn sabel aan. Doch deze, in weêrwil dat hij wond op wond ontving, wist ook dezen weêrpartijder te overweldigen en eindelijk denzelfden weg als den eerste te doen gaan. Met het geweer des prijsmeesters gewapend, zoekt hij nu zelf den derden Franschman in de roef op, brengt hem een hevige wonde toe en laat hem weerloos liggen, waarop de vierde vijand, door het gerucht ontwaakt, genade verzoekt en ontvangt. Christiaan, nu meester van het schip, richtte den steven naar Vlissingen en kwam den dag daarna behouden aldaar aan.

Een soortgelijke daad werd door zekeren stuurman, Wierd Adels genaamd, onder bijna dezelfde omstandigheden, en op denzelfden dag (1 Aug.), verricht. Alleen aan boord van een door de Franschen genomen kof gelaten, sloot hij de vier vijandelijke matrozen, die zich in het vooronder bevonden, daarin op, door het dichtwerpen van het luik, 't welk hij met touwen en riemen vastsjorde, riep toen den prijsmeester uit de kajuit, wierp hem over boord, en kwam vier dagen later, met zijn gevangenen, te Hellevoetsluis.

(**1794**). Bij het krijgvoeren tegen Frankrijk was verstandhouding en eenstemmigheid tusschen de verbonden Mogendheden een eerst vereischte. Dan weldra bleek, dat Pruisen weinig ijver voor den krijg had: het wilde althans tot geen nieuwen veldtocht besluiten zonder toereikende schadeloosstelling, die het op $22^1/_2$ millioen daalders berekende: een voorstel dat bijna met een weigering gelijk kon worden geächt. Engeland en de Republiek begrepen echter de hulp van Pruisen niet te kunnen missen, en, na eenige onderhandelingen, werd met die Mogendheid een traktaat gesloten, waarbij zij zich (17 April) verbond tot het leveren van 62,400 man tegen £ 300,000 in eens, en verder £ 50,000 's maands. Dit verbond, ter ratifikatie aan de Gewesten medegedeeld, vond alleen bij Friesland tegenstand, op grond, dat men niet vooraf was gehoord, en dat Pruisen, volgens het traktaat van 1788, ook zonder tegemoetkoming, tot bijstand was verplicht.

Het was ongeveer terzelfder tijd, dat keizer Frans II zich in persoon naar Belgiën begaf, om den moed der Oostenrijkers door zijn tegenwoordigheid aan te vuren en zich (23 April) te Brussel als Hertog van Brabant liet inhuldigen. Vele doorluchtige Vorsten en Heeren, waaronder ook Willem V, woonden deze zeldzame plechtigheid bij. Zeldzaam noem ik haar; want zij was geen uitheemschen Soeverein te beurt gevallen dan aan Filips II en nu aan Frans II: en opmerking verdient het, dat bij beiden een prins van Oranje tegenwoordig was, en dat beiden door een spoedigen afval der onderzaten werden gevolgd.

Het liet zich voorzien, dat het voorname krijgstooneel in Belgiën wezen zou. Beide partijen hadden begrepen, dat de rol van aanvaller de meest voordeelige zou wezen, en dien overeenkomstig haar plan in-

gericht. Dat der Bondgenooten, door den Oostenrijkschen generaal Mack gemaakt, was, Landrecy te nemen en vervolgens verder door te dringen naar Parijs, zich onderweg vergenoegende met de vestingen op de flanken in het oog te doen houden, zonder die te nemen. Carnot van zijne zijde had tot oogmerk, door de vijandelijke liniën, thans aan de Sambre gelegerd, heen te breken, de vleugels der Bondgenooten te omwikkelen, hun gemeenschapslijnen af te snijden en hen zoo tot den terugtocht te dwingen.

Het leger der Bondgenooten, in drie afdeelingen gesplitst, onder Koburg, prins Willem en York, deed den eersten aanval, waarbij de vijand tot onder de muren van Landrecy (17 April) werd terug geslagen. Aan prins Willem werd de eer gegeven, Landrecy te belegeren. Reeds dadelijk (20 April) gelukte het aan zijn voorhoede den vijand uit zijn verschansingen en in de stad te drijven, waarna het beleg een aanvang nam en reeds in de volgende nacht de loopgraven geöpend werden. Met hoogheid sloeg de Fransche bevelhebber de opëisching af, (30 April), doch weldra bracht een wel gericht vuur hem tot andere gedachten, en op zijn verzoek om een wapenschorsing, vergezeld met de betuiging, dat hij en zijn troepen bereid waren, zich onder de wallen te laten begraven, antwoordde prins Willem eenvoudig, dat, zoo niet binnen een half uur iemand werd gezonden met volmacht om te kapituleeren, het vuur zou verdubbeld worden. Aan deze vordering werd voldaan, en de stad overgegeven, terwijl de Bezetting, ruim 6000 man, krijgsgevangen bleef. Grooten lof verwierf zich de Erfprins, door het beleid en de voortvarendheid, bij deze verovering aan den dag gelegd.

Terwijl door hem alzoo de eerste grondslag gelegd was van het oorlogsplan der Coalitie (zoo als men de vereeniging der Mogendheden noemde) werd daarvan geenszins het noodige gebruik gemaakt door Koburg, die in plaats van door te trekken, het leger rondom Landrecy liet verwijlen. Inmiddels verloren de Franschen hun doelwit niet uit het oog, en de generaal Jourdan, die aan de Moezel stond, kreeg last zich met 45,000 man bij het Noorderleger aan te sluiten.

Reeds voor dat hij het hem opgedragen bevel had kunnen volbrengen, was de rechtervleugel van het Noorderleger al meer en meer tusschen Sambre en Maas op Charleroi aangetrokken, echter niet zonder nu en dan een levendig gevecht te wisselen. Over de Sambre getrokken, wisten zij post te vatten te Fontaine l'Evêque, Gosselies en Châtelet, sloten Charleroi in, en begonnen deze vesting te beschieten op denzelfden dag (31 Mei), dat Jourdan bij Dinant over de Maas trok.

In dezen stand van zaken verzocht keizer Frans prins Willem het opperbevel over die gewichtige stelling op zich te nemen: een hoogst vereerende taak, en waarmede de Prins slechts weinige dagen belast bleef; doch die gekenmerkt werden door twee overwinningen.

Prins Willem had thans 35,000 man onder zijn bevelen; hiermede

deed hij de stellingen der Franschen rondom Charleroi (3 Juni) door vijf kolommen aanvallen, wier bewegingen zoo wel bestuurd werden, dat de Franschen uit hun posten te Heppignies en Ranfart verdreven en Gosselies stormenderhand werd ingenomen. De vijanden, zich op de hoogten van Jumet verzameld hebbende, werden ook van daar geslagen: de overwinnaars rukten van drie zijden op Charleroi aan: de Bezetting ondersteunde hen door een uitval: en na een strijd van acht uren was de vijand, met een verlies van 2000 man, op de vlucht over de Sambre. Keizer Frans werd nog denzelfden dag door prins Willem het geredde Charleroi binnengeleid, terwijl deze laatste zijn hoofdkwartier vestigde te Roucroy. Maar reeds den dag daarna vertoonden zich de hoofden der kolommen van het leger van Jourdan, dat, thans met het Noorderleger vereenigd, den naam kreeg van Leger der Sambre en Maas. Deze macht was 76,000 krijgers sterk, en had tot bepaalden last, aan de Sambre door te breken: St. Just en andere Afgevaardigden van het Comité van Algemeen Welzijn — zoo als het Fransche Schrikbewind bestempeld werd — bevonden zich bij het leger, bekleed met gelijke waardigheid als vroeger onze Gedeputeerden te velde, doch met uitgestrekter volmacht, en gereed, elke mislukking met het schavot te doen boeten. Tegen zulk een overmacht, tegen Generaals, aan wie in geval van neêrlaag geen keus dan de dood op 't slagveld of op 't schavot werd gelaten, was een strijd voorzeker uiterst gewaagd.

De Franschen, ten tweeden male de Sambre overgetrokken zijnde, sloten nogmaals Charleroi in: de linkervleugel, sterk 27,000 man, onder Kleber, werd bij Courcelles geplaatst: het centrum, 50,000 man, deels bij Gosselies deels tusschen Heppignies en Lambrufart: de rechtervleugel, 16,000 man, van daar tot aan de Sambre, terwijl een afdeeling van 15,000 man, onder Scherer, den rechter oever der Sambre dekte van Maubeuge tot Thuin. De Oostenrijksche generaal Quasdanowich was, na 1000 man in Charleroi te hebben gelaten, teruggetrokken tot aan Frasne, en het lot der berende vesting stond hachlijk, toen Prins Willem ten tweeden male optrok tot haar ontzet. De aanval geschiedde (16 Juni) in vier kolommen: de eerste begon, ten gevolge van een zwaren mist, haaraanval te laat, doch vermeesterde niet-te-min Fleurus: de tweede maakte zich meester van Heppignies en Wagnée: de derde, onder Quasdanowich, moest tot rezerve dienen: de vierde geraakte al spoedig bij Trazegnies met den vijand handgemeen, doch moest, na een bloedig gevecht, naar de zijde van Nivelles terug deinzen.

Dezelfde mist, die de eerste kolom der Bondgenooten haar aanval te laat had doen beginnen, werd door Jourdan te baat genomen om zijn tegenstanders te gemoet te trekken in vijf kolommen, waarvan twee Quasdanowich terug dreven naar Frasne, en drie zich op Fleurus wierpen, waar de eerste kolom van het Oostenrijksch-Nederlandsche leger een harden strijd te verduren had. De overwinning scheen nu voor Jourdan verzekerd: immers, zoo de eerste kolom van prins

Willems leger bij Fleurus, als de derde en vierde bij Frasne en Nivellis, waren aan 't deinzen, en de gemeenschap tusschen de verschillende korpsen was reeds afgesneden door het op de vlucht tijgen der Oostenrijksche dragonders, die haar onderhouden moesten. De Prins, dit gewaar wordende, plaatste zich onmiddellijk aan het hoofd van een regiment Zwitsers, dat bij hem gebleven was, nam, voorwaarts gerukt, zijn stelling op een molenwerf, en liet van daar zijn geschut op den vijand richten. Dit bracht de voortdringende Franschen tot staan; het deed de voor hen vluchtende dragonders terugkeeren: en de verdedigers van Fleurus nieuwen moed vatten. Door geschut en troepen versterkt, wist de eerste kolom den vijand daar terug te drijven, zich bij de tweede aan te sluiten en, met deze vereenigd, de Franschen geheel te doen wijken. Bij het optrekken van den mist (omstreeks te 9 ure in den morgen) zag men deze laatsten in volle vlucht naar en over de Sambre; terwijl Quasdanowich, zich weder hersteld hebbende, Gosselies hernam en den vijand wijken deed. Dit had een algemeenen aftocht ten gevolge, en in den namiddag deed de jeugdige overwinnaar andermaal zegevierend zijn intocht binnen Charleroi. Hij had alzoo met 35,000 man een leger van 66,000 verslagen, en daarbij zijn vijand 76 vuurmonden en ruim 2000 man doen verliezen. Maar diezelfde glansrijke slag van Fleurus, die aan den waardigen afstammeling van Frederik Hendrik een naam onder de eerste Veldheeren had moeten doen verwerven, werd door de schuld der Bondgenooten nutteloos gemaakt, en bij den Nederlander, ten gevolge der spoedig daarop volgende gebeurtenissen, bijkans geheel vergeten.

Juist nu de kans schoon begon te worden, begaf keizer Frans zich naar Weenen, terwijl het Pruisische leger, in stede van aan 't traktaat te voldoen, aan den Rijn bleef, en niet eens pogingen aanwendde om aan de nu door Jourdan verlaten Moezel een afleiding te bewerken. De Fransche generaal, (18 Juni,) hierdoor vrij spel hebbende, en door de bedreigingen van St. Just en zijn medekommissarissen aangespoord, trok nogmaals over de Sambre en sloot Charleroi voor de derde maal in. Koburg rukte nu op met het Oostenrijksche leger en vereenigde zich te Nivelles met prins Willem; doch in stede van, gelijk deze raadde, den vijand terstond op 't lijf te vallen, liet hij drie dagen ongebruikt verloopen, en gaf toen eerst het bevel tot slag leveren.

Maar Charleroi was toen reeds overgegaan, en uit de geheele houding van Koburg bleek, dat Oostenrijk niet langer in Belgiën krijg wilde voeren en slechts eershalve niet zonder een veldslag den strijd wilde verlaten. Die veldslag had dan plaats (26 Juni), thans met 70,000 tegen 75,000 man: en wederom gelukte het prins Willem aan den rechter vleugel den vijand te verdrijven; — maar elders werd minder gelukkig gestreden: het linker centrum, bij 't welk Koburg zich bevond, nam geen ernstig deel aan den strijd: toen het van hem afhing te overwinnen, gaf hij bevel tot den terugtocht, en

prins Willem zag zich genoodzaakt te gehoorzamen en de behaalde voordeelen te laten varen. Nu verbloemde Koburg zijn voornemen niet langer om de kampplaats in de Nederlanden te verlaten: te vergeefs toonde de markies van Cornwallis, in naam van Engeland, te vergeefs toonde prins Willem aan, hoe de ontruiming van Belgiën ook onze Republiek ter prooi aan de Franschen zou laten: het besluit was onherroepelijk, en geen maand later was het Oostenrijksche leger (21 Juli) over de Maas terug getrokken. Prins Willem was reeds te voren, aan het hoofd der troepen van den Staat, terug getogen, en had op zijn weg nog twee malen aan den aanval der Franschen bloot gestaan, en wel op het later zoo beroemde veld van Waterloo. De eerste reis (6 Juli) gelukte het hem, zijn stelling te behouden; maar den volgenden dag moest hij door het bosch van Soniën naar Brussel wijken. Daarna een stelling achter de Dyle genomen hebbende, keerde hij in goede orde gelijktijdig met het Engelsche leger op vaderlandschen bodem terug, en sloeg zich neder op de heide tusschen Zundert en Rozendaal.

Terwijl de strijd aan de Sambre plaats had, had het meer bepaaldelijk dus genoemde Noorderleger der Franschen Meenen, Kortrijk, Yperen en Gent genomen; doch werd nu een tijdlang opgehouden voor een onaanzienlijke vesting, maar door wakkere mannen verdedigd. Deze vesting was Sluis, waar de generaal Van der Duyn het bevel voerde en de kapitein der artillerie Camp het defensie-wezen bestuurde. Een afdeeling Franschen onder den generaal Moreau was reeds het Land van Kadzand (21 Juli) binnengedrongen bij den post van Turkye.

De jonge prins van Nassau-Weilburg, die hier het bevel voerde, had, ten gevolge van verkeerde inlichtingen, aan zijn kamp een zoo ongunstige stelling gegeven dat, toen de Franschen het overvielen er aan geen verdediging te denken viel, en hij zich door een overhaaste vlucht moest redden. Nog denzelfden avond scheepte hij van de Nieuwe-Sluis (onder Breskens), naar Vlissingen over: het gros zijner troepen kon hem eerst den dag daaraan volgen, met achterlating van paarden, caissons, enz., enkelen reddeden zich binnen Sluis, waaronder de ingenieur (naderhand Generaal) Hennequin, die door een schaapherder over een arm van het Zwin gedragen werd om het Sluische Veer te bereiken.

Tot dekking van het kamp waren eenige batterijen opgeworpen, die het water de Linie bestreken. Deze werden niet verlaten toen het kamp opbrak, maar bleven werken, om de vluchtenden te redden. Bij den aanval der Franschen (21 Juli) op die batterijen, hield de vaandrig Gordon het vuur van eene daarvan een tijd lang in werking met eenen enkelen soldaat: de luitenant ter zee Musquetier, op een andere batterij geplaatst, al zijn kanonniers dood of gekwetst, en de ammunitie verschoten ziende, vervoerde nog, ofschoon zelf gewond, met de handlangers de stukken naar het een half uur verder gelegen IJzendijke. Dan ook deze plaats werd nog denzelf-

den avond ontruimd, als niet in staat, tegenweer te bieden, terwijl de troepen over Biervliet aftogen. De kommandant, Mattheï, moest wegens ziekelijkheid achterblijven; doch werd door de Franschen zeer beleefd behandeld. Een officier, die met eenige manschappen op de Jufvrouwen-schans, ten zuiden van IJzendijke, lag, had geen gelegenheid om met de Bezetting dezer plaats af te trekken; de Franschen lieten hem weten, dat hij kon blijven waar hij was, „qu'il ne gênait personne." Hij moest zich dus eindelijk op genade overgeven.

De bezetting van Sluis, waar het nu op gemunt werd, bestond uit niet meer dan 1938 man, waaronder slechts 179 artilleristen, voor de helft tot den zeedienst behoorende en door den Bevelhebber van het eskader, dat op de Zeeuwsche stroomen lag, naar Sluis gezonden. Met dit gering getal kanonniers moest nu, toen de vesting werd ingesloten, de geheele dienst op de batterijen verricht worden; zoo dat zij aldaar den ganschen tijd der belegering — 28 dagen — zonder eenige aflossing post moesten houden. En deze inspanning was te lofwaardiger, om dat de landziekte onder hen, gelijk onder de geheele Bezetting, heerschte en hun krachten ondermijnde. Des-niet-temin bleef ieder even trouw volharden in zijn plicht: de kapitein Camp wist door zijn beleid de goede harmonie te bewaren, niet slechts tusschen de zee- en landartilleristen, maar ook tusschen hen en de infanteristen. Ten bewijze hiervan strekke, dat de laatsten vrijwillig zich aanboden om de soep te koken voor de kanonniers, die altijd op post moesten zijn. Lofwaardig was hun gedrag, lofwaardig ook dat van den luitenant ter zee Van den Velden en den luitenant der infanterie Feugen, die zich aanboden om, dwars door den vijand heen, zich naar den Stadhouder te begeven en uit naam van den Generaal te vernemen of er nog hulp te wachten ware. Bij nacht (18 Aug.) in een kleine sloep door een naauw water voortroeiende, wisten zij ongemerkt tusschen de vijandelijke posten door te raken. Ongelukkig mocht Feugen zijn reis niet ten einde brengen: hij had de landziekte op de leden, en kon niet verder komen dan Rotterdam, waar hij overleed. Van den Velden, te 's Gravenhage gekomen, werd tot belooning voor zijn moedig gedrag onmiddellijk tot Kapitein-Luitenant bevorderd en door Van Kinsbergen met een eeredegen begiftigd.

De Bezetting was door de ziekte zoodanig verzwakt, dat naauwelijks een vierde daarvan het geweer meer dragen kon, terwijl de gebouwen schier overal verwoest lagen. Wel werd door een sein van 's Lands vaartuigen de verlangde hulp toegezegd, doch weinige dagen daarna gaf een ander sein te kennen, dat men er niet op rekenen moest. De Krijgsraad besloot alzoo tot de overgave; en Moreau plaatste, bij de bepaling, dat de Bezetting met krijgseer zou uittrekken, in het geschreven verdrag de bijvoeging, dat zulks geschiedde ter getuigenis van haar schoone verdediging. „Generaal!" zeide de kapitein Behr, bij het voorbij trekken van den Franschen staf (26 Aug.), tegen Moreau: „gij denkt een vesting in te nemen,

en gij neemt slechts een hoop puin in: een garnizoen te overwinnen, en gij overwint slechts een hospitaal." — Moreau had die overwinning met het verlies van niet minder dan 8000 man gekocht.

Wel had de Stadhouder gewenscht, hulp aan het belegerde Sluis te bieden, maar het was in de bestaande omstandigheden ondoenlijk geweest. Dit zal u blijken, wanneer ik u een kort verslag zal gegeven hebben van den toestand der zaken hier te lande.

Zoodra het besluit (14 Juli) genomen was om met ons leger op Hollandschen bodem terug te keeren, had de Stadhouder in de Staten-Generaal te kennen gegeven, dat het oogenblik wel wederom kritiek te noemen, doch het gevaar niet erger was dan in 1672, 1747 en 1793: dat er geen middelweg was tusschen kloekmoedigen strijd en lafhartige onderwerping; maar dat de keus der welgezinden niet twijfelachtig zijn kon. Intusschen, die welgezinden maakten thans niet, als in 1672, het krachtigste deel der Natie uit. De voordeelige loop der Fransche wapenen had weêr moed doen scheppen aan de uitgewekenen zoo wel als aan hun medestanders binnen 's Lands. Overal hadden zich geheime Vereenigingen gevormd, die, onder den naam van Leesgezelschappen, revolutionaire oproepingen en vertoogen verspreidden. Te Amsterdam alleen waren er 36, met ruim 3000 Leden. Een centraal Comité, onder het hoofdbeleid van den geneesheer Krayenhoff, den advokaat Van Irhoven van Dam, den makelaar Goldberg, den wiskundige Acreao, den kantoorbediende Gogel en den boekverkooper Crayenschot, bestuurde maatregelen, meest geschikt tot het bijeenbrengen van wapenen, tot het bewaren van verstandhouding met den vijand, en tot het tegenwerken van alle verordeningen en handelingen der Regeering. Het Schrikbewind was intusschen (27 Juli) te Parijs gevallen, Robespierre, de ontzettende man, onder wiens bestuur meer dan een millioen menschen van allen stand en leeftijd geguillottineerd, doodgeschoten, verdronken, neêrgesabeld of op andere wijzen omgebracht waren, St. Just, en hun voornaamste medestanders, waren zelve den weg gegaan, dien zij anderen hadden opgezonden, en meer gematigde Bewindslieden hadden hen vervangen; doch deze gebeurtenis, hoe heilzaam ook voor de menschheid, had voor onzen Staat nadeelige gevolgen. De Mogendheden, reeds zoo weifelend, begonnen meer en meer te neigen tot onderhandeling met het nieuwe, meer bezadigde Goevernement: en ook hier te lande waren er velen, die met afschuw alle verbintenis met de Jakobijnen zouden verworpen hebben, doch zich gaarne wilden aansluiten aan hen, die nu Vrijheid en Gelijkheid — zonder den Dood — predikten; terwijl bij hen, die, uit schrik voor de guillottine, de Franschen zouden bestreden hebben, slapheid en onwil de plaats van werkzaamheid en veerkracht innamen. Het gevolg van een en ander was dat een voorstel van den Prins tot lichting der landzaten, zoo wel als (5 Aug.) een poging tot een vrijwillige geldleening, tegen 5 percent, vruchteloos afliepen; terwijl men niet wagen dorst, tot een

gedwongen geldheffing over te gaan. — Ja, wat niet minder een zorgwekkend teeken was, er waren Regenten, die, verschrikt voor de dreigementen, door de Hoofden der uitgewekenen gericht tegen al wie aan den Stadhouder gehoorzaamden, hun ontslag namen en daardoor de veerkracht van het Bestuur meer en meer verlamden.

Het was in deze omstandigheden niet slechts raadzaam ons krijgsvolk in de nabijheid te houden, en in de vestingen te verdeelen, ten einde alle mogelijke oproerige bewegingen in bedwang te houden; maar ook zou alle hulp, die men aan Sluis had kunnen zenden, weinig gebaat hebben tegen de Fransche overmacht. Het leger van Jourdan telde 106,000 man; het Noorderleger, waarover de bekwame Pichegru het hoofdbevel voerde, 70,000: en het had dien Veldheeren dus weinig moeite gekost, Moreau in staat te stellen, alle pogingen tot ontzet der vesting te verijdelen.

Dadelijk na de overgave van Sluis besloot Pichegru met zijn leger tegen het grondgebied der Republiek op te rukken; doch hij begreep daarbij, den misslag te moeten vermijden, door Dumouriez begaan, die ons land had willen aantasten waar het de beste verdedigingsmiddelen aanbood. Even als vroeger Condé oordeelde Pichegru, dat men de Vereenigde Nederlanden van de oostzijde moest naderen. Reeds had York, op den eersten aanval der Franschen, zijn hoofdkwartier (20 Aug.) te Oosterhout ontruimd, en was later, na een voorposten-gevecht, over de Maas geweken, de vestingen van Noordbrabant (14 Sept.) aldus aan haar eigen krachten overlatende. Het bezit van eene daarvan, om er magazijnen aan te leggen, was, bij de onmogelijkheid om in dit saizoen een geheel leger in Noordbrabant te voeden, voor Pichegru een volstrekte behoefte: — en hij sloeg het oog op 's Hertogenbosch; doch, van belegeringsgeschut onvoorzien, besloot hij, bij verrassing te werk te gaan en vertoonde zich onverwachts voor de Orthenschans en voor Crêvecoeur (22 Sept.), welke beide sterkten, buiten staat van verdediging, aan hem overgingen. Hierdoor was hij in staat den Bosch (21 Sept.) te belegeren, dat slechts met 2000 man onder den hoogbejaarden graaf van Hessen-Filipsthal bezet was. Na een beleg van 18 dagen, bij het onmogelijke om alle posten behoorlijk te bezetten en bij de slechte gezindheid der burgerij, werd het verdrag der overgave geteekend (12 Oct.) onder eervolle voorwaarden.

De Oostenrijkers waren inmiddels van de Maas teruggedreven en bij de Roer verslagen, zoo dat de linker Rijnoever met Keulen en Bon den Franschen in handen viel: de Engelschen, nu ook gedeeltelijk over den Waal terug getrokken, bleven bijna geheel werkeloos, gaven, ten gevolge van dat gemis van krijgstucht, 't welk altijd bij retireerende legers plaats heeft, zich over aan kwellingen en mishandelingen der ingezetenen, en maakten hierdoor deze van hen afkeerig. Hun wederstand was, nadat zij bij Druten (19 Oct.) groot nadeel geleden hadden, niet noemenswaardig meer, en hun verder verblijf strekte den Lande meer tot na- dan tot voordeel.

Venloo, in weêrwil dat het 1900 man bezetting, 160 vuurmonden en al het noodige bevatte, werd door den Bevelhebber laf hartig aan de Franschen overgegeven. Maastricht werd ook nu wederom door den prins van Hessen-Kassel (26 Oct.) dapper verdedigd; doch de stemming van een gedeelte der Bezetting, dat uit Oostenrijkers bestond, en van de burgerij, gepaard met het gebrek aan genoegzaam volk en krijgsbehoeften, noodzaakte ook hem, de stad (4 Nov.) over te geven. Nijmegen, door den vijand op den linkeroever des Rijns geheel ingesloten, werd weldra, op het bevel van den hertog van York (7 Nov.), ontruimd: het verlaten dier plaats geschiedde echter niet zonder groote moeite, over een schipbrug, die telkenreize door het vijandelijke kanonvuur beschadigd, ja gedeeltelijk vernield werd; zoo dat zelfs aan een bataljon Nederlanders de terugtocht werd afgesneden, en de overste Balneavis, die het kommandeerde, geen ander middel wist, om een zekeren dood te ontgaan, dan een haastige kapitulatie met den vijand, die de stad reeds inrukte, en waarbij hij zich gevangen gaf, na met krijgseer te zijn uitgetrokken.

Grave hield inmiddels nog steeds den vijand op, en niet eer teekende de generaal De Bons, die er bevel voerde, het verdrag van overgave, dan na dat de vesting (30 Dec.) tien weken belegerd, 25 dagen gebombardeerd, geen huis onbeschadigd, en aan alles gebrek was.

Prins Willem had intusschen uit Gorcum, — waar hij, de voor zes maanden nog zegevierende Veldheer, thans, met het geringe overschot der in de vestingen verdeelde troepen, gebood — vergeefsche pogingen gedaan om de landzaten tot algemeene wapening aan te sporen. Niet minder ijdel was al wat beproefd werd om, 't zij Pruisen tot het hernieuwen der in 1788 verleende hulp, 't zij Engeland tot krachtiger medewerking te nopen. Ten einde raad, zonder bijna een leger meer te bezitten, door alle Bondgenooten verlaten, zocht men vrede door onderhandelingen met den vijand. Men was niet geheel zonder hoop, dat deze zouden slagen: het was voor het Fransche bewind raadzaam, met den Stadhouder te handelen, om dat diens verwijdering onze koloniën en marine licht in handen van Engeland zou doen vervallen, en alzoo Frankrijks machtigsten vijand versterken: als mede, om de naauwe betrekking, die bestond tusschen Willem V en Pruisen, 't welk men in Frankrijk gaarne te vriend wilde houden. Dan, indien al sommige mannen van invloed aldaar tot een vreedzame staatkunde overhelden, velen ook waren er, die alle andere belangen over 't hoofd zagen, waar het de dierbare zaak der Vrijheid gold; en van daar de afwisselende en soms geheel tegenstrijdige houding, die door de Fransche reprezentanten en veldheeren met betrekking tot ons werd aangenomen. Nu eens verschenen er oproepingen van hunne zijde aan het volk van Nederland, meldende, dat zij kwamen om de Bataven te verlossen van het Oranjejuk en van de helsche ketens der snoode Aristokraten: dan weder werd daar-en-tegen een onzer uitgewekenen, de generaal Daendels,

die een proklamatie had gericht tot zijn Overijselsche en Geldersche landgenooten, waarbij hij hen aanmaande zich tegen de vijanden der Vrijheid te wapenen, op last der Fransche reprezentanten gevangen gezet, hoewel kort daarna weêr geslaakt. In 't algemeen scheen het Fransche bewind getrouw te willen blijven aan 't beginsel, dat het nu verkondigde, van niet te willen medewerken tot omwerping van den bestaanden regeeringsvorm in eenig land, ten zij die omwerping aldaar door het volk zelf gewenscht werd.

Nu waren er, gelijk ik u hierboven al heb verhaald, hier wel genoeg, die zoodanigen wensch voedden, en, niet te vreden met het inleveren van hevige adressen, met het zenden van Afgevaardigden aan de Konventie, verstandhouding onderhielden met Pichegru en de Reprezentanten bij 't leger, en wapen-magazijnen verzamelden; — dan toen deze ontdekt, de Leesgezelschappen, die vuurhaarden van den opstand, gesloten, en de voornaamste leiders gevat en gevonnist, of gevlucht waren, scheen het bewerken eener omwenteling van binnen geheel hopeloos.

Pichegru had bovendien voor 't oogenblik het uitzicht op verdere veroveringen opgegeven. Zijn troepen waren door de slapheid van beheer, die den ijver van het Schrikbewind vervangen had, in berooiden staat, en leden aan ziekte en gebrek: zoo dat er zelfs sprake was om het hoofdkwartier uit den Bosch naar Antwerpen te verleggen. In deze omstandigheden werd aan de aldaar aanwezige Reprezentanten het aanbod gedaan namens de Staten-Generaal, dat deze de soevereiniteit en onafhankelijkheid des Franschen Volks zouden erkennen, zoo Frankrijk het veroverde terug gaf en den staatsvorm onzer republiek eerbiedigde. Een wapenstilstand was hiervan (11 Dec.) het gevolg; terwijl, op een uit Parijs gekomen bericht, dat de voorstellen rechtstreeks aan het Fransche bewind gedaan moesten worden, Mr. Gerrit Brantsen, vroeger buitengewoon Gezant aan het Hof van Frankrijk, en Mr. Ocker Repelaer, Oudraad van Dordrecht, naar Parijs werden gezonden.

Weldra bleek het ijdele van die zending. Niet slechts werden onze Gezanten te Parijs op alle wijze door het Comité der uitgewekenen tegengewerkt: hierop had men gerekend; — maar men had tevens gerekend, in overeenstemming met Pruisen te onderhandelen: en het tegendeel geschiedde. Volgens de verzekering, door den Pruisischen minister gegeven, was die Mogendheid zoo begeerig naar den vrede, dat een omwenteling in Holland en de afschaffing van het Stadhouderschap geen bezwaar zouden opleveren.

Inmiddels was er sterke vorst gevallen, en had de kans om over 't ijs in 't land te komen de Fransche reprezentanten van gedachten doen veranderen. In weêrwil van de wapenschorsing en van hunne stellige verzekering niet aanvallend te zullen handelen, rukten zij (27 Dec.) met alle macht de bevroren Maas over en in den Bommelerwaard, die hierop door de onzen werd ontruimd (**1795**). Vruchteloos poogden de prinsen Willem en Frederik, in een te

Utrecht gehouden samenkomst (7 Jan) den generaal Walmoden, aan wien York het bevel had overgedragen, en den Oostenrijkschen generaal Alvinzy over te halen, nog eene poging tot behoud van Holland te doen: de Engelschen waren niet af te brengen van hun terugtocht en trokken door Overijsel naar Bentheim, terwijl de knevelarijen, die zij zich veroorloofden, de ingezetenen naar de komst der Franschen, als naar een verademing, deden verlangen. Intusschen waren deze laatsten reeds meester van het land van Altona, en de rivieren en overstroomingen stijf bevroren, zoodat het bijten van 't ijs onmogelijk was. Een oproeping tot wapening, door den Erfprins aan alle ingezetenen van Holland gericht, vond bij eene, of kwalijkgezinde, of moedelooze, bevolking bijna geen gehoor Er was, nu de provincie Utrecht reeds gekapituleerd had (16 Jan.) geen uitzicht op tegenstand meer. De gekommitteerden uit den Raad van State, Van Boetzelaar en Calkoen, werden namens Holland naar den Franschen veldheer gezonden om voorwaarden te bedingen, doch door dezen (20 Jan.) afgewezen: men wilde, noch met den Stadhouder, noch met de Staten, in onderhandeling treden.

Doch reeds voor dat Willem V bericht had kunnen ontvangen van den uitslag dezer zending, was hij tot het besluit gekomen, zijn eigen belangen aan die van het Vaderland ten offer te brengen. Hij wilde geen struikelblok tegen een algemeen gewenschten vrede zijn. Na in een avondvergadering der Staten-Generaal (17 Jan.) ontslag verzocht te hebben voor zijn beide zonen van de door hen bekleede waardigheden bij het leger, gaf hij kennis van zijn voornemen om het vaderland te verlaten. Den volgenden morgen (18 Jan.) te acht ure verliet de Prinses, met haar Behuwd-dochter, het jonge Prinsje en een klein gevolg, 's Gravenhage, en staken zij van Scheveningen met elf pinken naar zee. De Stadhouder en zijn beide zonen, na een aandoenlijk afscheid genomen te hebben van de Statenvergadering, verlieten te twee ure de Hofplaats onder geleide van een talrijk toestroomende menigte. Te Scheveningen gekomen, werd hij, door het hooge water heen, naar de voor hem bestemde pink gedragen, waar hem, behalve zijn zonen, nog de prins van Hessen-Darmstad, de kamerheer Heerdt, de adjudanten Bentinck en Bylandt, benevens een chirurgijn en een kamerdienaar vergezelden. De pink koos echter niet dadelijk zee, daar de Prins alvorens een brief van de Afgezanten te Parijs wilde inwachten: deze kwam werkelijk tegen vijf ure aan, en strekte ter bevestiging van de mare, dat de verwijdering der stadhouderlijke familie van het grondgebied der Republiek een noodzakelijke voorwaarde was van den vrede. Hierop gaf hij last, dat men zou afzeilen, en de oostenwind voerde hem naar de Engelsche kust, waar hij behouden te Harwits, gelijk de Prinses te Jaarmuiden, aankwam.

Zoo moest Nederland verlaten worden door de nakomelingen dier vorsten en helden, aan wie het voornamelijk zijn onafhankelijkheid, zijn grootheid, zijn roem, zijn bloei en welvaart te danken had. Het

ondankbare Vaderland had geen spanne gronds meer voor hen over: en terwijl het hen in arren moede verstiet, haalde het met blijde jubeltoonen diezelfde vreemdelingen in, tegen wier voorzaten het zoo vaak en zoo moedig den strijd had gevoerd. Doch niet altijd zou de bedwelming duren, en, spoediger dan men nu vermoedde, zou de tijd geboren worden, waarop men den overmoed des nieuwen Bondgenoots bitter bezuren en reikhalzend terug zou zien naar de hernieuwing der banden, die meer dan twee eeuwen lang Oranje en Noord-Nederland aan elkander hadden verbonden. — Had het inroepen der Pruisen tot beslechting van binnenlandschen twist, na acht jaren wrange vruchten gedragen, er behoefden geen acht jaren te verloopen om hen, die de Franschen hadden ingeroepen, er berouw over te doen gevoelen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Omwenteling. — Verandering zoo van den stedelijken als gewestelijken Regeeringsvorm. — Van de Spiegel en Bentinck gevangen gezet. — De Vroedschappen vervangen door Municipaliteiten, de Provinciale Staten door Provizioneele Reprezentanten des volks. — Groningerland en Drenthe door de Engelschen ontruimd. — Bataafsche Republiek. — De Afgevaardigden der Staten-Generaal door anderen vervangen. — De Raad van State afgeschaft. — Willem V vervallen verklaard. — Verschillende Comité's van Bestuur. — Beschikkingen omtrent 's Prinsen goederen gemaakt. — Onderscheidingsteekenen afgeschaft. — Staatsbrabant en Drenthe als zusterlandschappen erkend. — Veranderingen in het Kerkelijke. — Nieuwe eedsvordering. — Tegenstand, door de Municipaliteit van Amsterdam aan het daaromtrent genomen besluit geboden. — Uitzetting van Bilderdijk. — Predikanten afgezet. — Zending van Blaauw en Meyer naar Parijs. — De onafhankelijkheid der Republiek op bezwarende en vernederende voorwaarden door Frankrijk erkend. — Treurige toestand des Lands. — Assignaten. — Engeland legt embargo op onze schepen. — Pasteur en Vitriarius naar Londen. — Opbrengst van gemaakt goud- en zilverwerk. — Het Valkenhof te Nijmegen gesloopt. — Werkzaamheden van het Comité van Marine. — De Winter, Opperbevelhebber over 's Lands Vloot. — Bataafsche Vlag. — Ontmoeting tusschen Britsche en Nederlandsche schepen. — Oorlogsmanifest van Engeland. — Verliezen, door den handel geleden.

(1795). Het vertrek van den Stadhouder en zijn gezin gaf het sein tot de ontbinding van het Staatsgebouw en tot de lang voorbereide omkeering van zaken. De Gezanten der Hoven van Londen,

Madrid, Turijn en Hanover verlieten den Haag, en zoo was de band verbroken, die tusschen ons en die Mogendheden bestond. Bijna gelijktijdig op alle punten kreeg de omwenteling haar beslag, hier en daar met verbazende snelheid, 't geen echter geen verwondering kan baren, wanneer men bedenkt, dat zij in de meeste steden was voorbereid geworden door geheime Genootschappen, die reeds met nieuwe voorloopige Besturen en regeerings-reglementen gereed waren. Had er, bij de gestrenge maatregelen, door de Regeering in 't najaar van 1794 genomen en waarvan ik in het vorige hoofdstuk melding heb gemaakt, een tijdelijke verslagenheid bij de omwentelingsgezinden geheerscht en waren de leden van het Comité Revolutionair uiteengestoven, de bevreesdheid was bij de spoedige aannadering der Franschen geweken en de taak door Krayenhoff en zijn medestanders begonnen, was door Gregorius Cruys, Samuel Iperuszoon Wiselius, Jacob 't Hoen en anderen, opgevat en voortgezet. Deze nu wisten, door bij elkander aan huis te vergaderen, den argwaan te ontgaan, en hun taak, zoo door het onderhouden der gemeenschap met de clubs in andere steden en met de Fransche legerhoofden als door het voorbereiden der omwenteling binnen Amsterdam, met ijver en beleid te volbrengen. Hoe men voor 't overige over hunne handelingen denke, zeker is het, dat zij niet geheel zonder grond er het noodzakelijke van betoogden. „Het land," zoo redeneerden zij, „is niet meer te verdedigen: komen de Franschen als overwinnaars hier, dan zullen zij hier, als in Belgiën, de wet stellen en onze nationaliteit is verloren: — verklaren wij zelven ons vrij, en halen wij de Franschen uit eigen beweging in, dan zullen zij ons als Bondgenooten behandelen en ons naar eigen verkiezing onze inlandsche aangelegenheden laten regelen: 't is daarom plicht een nieuwe orde van zaken, en wel spoedig, te scheppen en in alle steden een Regeering gereed te hebben om de bestaande onmiddellijk te vervangen." Beide oogmerken werden dan ook bereikt: nergens ontstond regeeringloosheid, en de verandering van zaken had overal zonder bloedstorten, ja zonder veel verwarring, plaats. In sommige Hollandsche steden, als Haarlem, Leiden en Schiedam, wachtte men de komst der Franschen niet af, om de leden der Vroedschap van hun posten vervallen te verklaren en een nieuw Bestuur te vormen. Te Amsterdam geschiedde zulks echter niet dan op de aannadering der Franschen. Een opwekking aan de Burgerij, om zich van het juk te ontslaan, door Wiselius opgesteld, (16 Jan.) heimelijk gedrukt en verspreid, had wel de gemoederen aan 't gisten gebracht, doch nog geen dadelijke uitwerking gehad. De generaal Daendels, inmiddels te Utrecht gekomen, was van daar naar Maarsen getrokken, alwaar hij zijn hoofdkwartier gevestigd had. Van daar zond hij den hem verzellenden Krayenhoff naar Amsterdam, om er zoo mogelijk de omwenteling te bewerken. Terwijl Krayenhoff, (18 Jan.) aldaar gekomen, zich begaf naar den generaal graaf Golowkin, die de bezetting gebood, en alles in beweging was, om te vernemen wat de

uitslag van hun onderhoud zou zijn, trokken eenige leden van 't Comité, met den advokaat Rutger Jan Schimmelpenninck aan 't hoofd, naar den voorzittenden burgemeester Straalman en eischte wapenen, ten einde de rust in de stad te bewaren. Ofschoon aan deze vordering niet onmiddellijk voldaan werd, zagen Burgemeesteren in, dat zij voor den drang der omstandigheden moesten zwichten, en gaven aan Krayenhoff, die nu ook bij hen verscheen, te kennen, dat zij hun posten zouden nederleggen; terwijl hij op zich nam, te zullen zorgen voor de handhaving der orde. Hiertoe had hij bereids met Golowkin de noodige schikkingen gemaakt en was in overleg getreden met het Comité. Nog dien zelfden avond trok dit laatste naar de Waag, van waar het, bij fakkellicht, aan de talrijk verzamelde menigte verkondigde, dat de omwenteling volbracht, en de burger Krayenhoff tot Kommandant der stad was aangesteld. De nacht liep verder rustig af. Het Comité had zich permanent verklaard en zitting genomen in het koffihuis de Karseboom in de Kalverstraat, waar Daendels, bericht van den loop der zaken ontvangen hebbende, in die zelfde nacht nog verscheen. Den volgenden morgen (19 Jan.) begaf het Comité zich naar 't Stadhuis, waar de Raad buitengewoon vergaderd was, en verklaarde, uit naam der Burgerij, de gansche Vroedschap ontslagen, aan de leden daarvan bescherming toezeggende. Onmiddellijk daarna nam een nieuw Bestuur, dat, onder den naam van „Provizioneele Reprezentanten van het volk van Amsterdam," 's nachts te voren op den Dam door het Comité was uitgeroepen, of, zoo 't heette, voorgedragen, de ontruimde zetels in. De oud-pensionaris Visscher en andere Patriotten, die sedert 18 November, wegens het indienen van een verzoekschrift tegen de verdediging van Amsterdam, in het werkhuis gevangen zaten, werden van daar afgehaald, in zegepraal naar het stadhuis gevoerd, en verwelkomd door Schimmelpenninck, die tot voorzitter der Representanten verkozen was. Dit alles was met veel waardigheid toegegaan, ja zelfs met heusche vormen van wederszijden, en zonder dat de orde eenigszins verstoord werd. Inmiddels was het gebouw van het genootschap Doctrina et Amicitia, dat bijna geheel uit Patriotten bestond, en twee maanden te voren op last der Regeering gesloten, maar nu weder geöpend was, en waar zoo wel het Comité als de Reprezentanten bij elkander gekomen waren om naar 't stadhuis te gaan, opgevuld met leden en geestverwanten, die er met hun dames, of, om den stijl van den dag te gebruiken, met hun burgeressen, den dag met zang, dans en vrolijkheid doorbrachten. Nog levendiger was het schouwspel aan de poort, waar men de Franschen te gemoet was gesneld om hen als redders en broeders in te halen (20 Jan.). De aangekomen ruiters, slecht en haveloos gekleed, voldeden, wel is waar, weinig aan de verwachting; doch men paaide de menigte met te zeggen, dat de reguliere troepen later zouden komen. Ook zag men er, in de eerste vreugd der verwelkoming, zoo naauw niet op: aan het handdrukken en omhelzen was geen eind, en zelfs welgekleede vrouwen aarzelden

niet, zich tusschen smeerige huzaren in aandoenlijke eendracht op de kanonnen neder te vlijen.

Te Rotterdam was de Vroedschap op ernstigen wederstand bedacht geweest; doch den voorspoed der Fransche wapenen, en de onmogelijkheid om de stad, bij strenge vorst, te verdedigen, in aanmerking nemende, legde zij haar betrekkingen neder; terwijl een nieuw Bestuur, doch hier voorloopig onder denzelfden naam, het oude verving.

Te Gouda greep de omwenteling ongeveer op gelijke wijze plaats; doch te Dordrecht geschiedde de Regeeringsverandering op het bevel en onder den invloed van den Franschen reprezentant Alquier. Te Schoonhoven had zij mede geen plaats dan na de inkomst der Franschen: te Delft en in den Briel ging men er niet dan met weêrzin toe over, en in de eerstgemelde plaats vond zelfs de nieuwe orde van zaken zoo weinig toejuiching, dat de Fransche generaal Dumonceau zich verplicht achtte, de burgers bij proklamatie aan te sporen, toch opgeruimd en vroolijk te zijn.

Het Comité te Amsterdam had intusschen zijn taak niet als voleindigd beschouwd. 't Was niet genoeg, de omwenteling daar tot stand gebracht en de stad met een nieuw Bestuur voorzien te hebben: men moest den zegepraal der nieuwe beginselen ook elders voorbereiden. Hiertoe werden de navolgende middelen in het werk gesteld. In de eerste plaats zond men Kommissarissen (21--23 Jan.) naar de Westfriesche steden, met het gevolg, dat Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Purmerend achtereenvolgens een nieuw Bestuur aanstelden. Alkmaar had zulks uit eigen beweging gedaan. Te Edam alleen gaf de Regeering zelve het voorbeeld van vrijwillig af te treden.

De tweede daad van het Comité was een oproeping van Afgevaardigden uit de verschillende steden, waar de omwenteling had plaats gehad, naar Amsterdam, (24 Jan), ten einde te beraadslagen over de beste wijze om de Staten van Holland door een ander Bestuur te doen vervangen. In deze Vergadering werd beslist, dat men, twee dagen later, in den Haag zou samenkomen en bezit nemen van de vergaderzaal van Holland. In het uitvoeren van dien maatregel zag men te minder bezwaar, dewijl reeds de generaals Pichegru en Moreau, en na hen de kommissarissen der Konventie, in den Haag verschenen waren en hun intrek in de stadhouderlijke verblijven (26 Jan.) hadden genomen. De Afgevaardigden der Comitees en Reprezentanten uit de verschillende steden, overeenkomstig deze afspraak in 't Heeren Logement aldaar bijeen gekomen, en den beroemden Pieter Paulus tot Voorzitter gekozen hebbende, begaven zich ongestoord naar de vergaderzaal van Holland, die zij gelast hadden dat voor hen zou openstaan, met verbod aan de Ridderschap om er zich te doen vertegenwoordigen. Zij konstitueerden zich nu als Provizioneele Reprezentanten der provincie Holland, en besloten, niet langer Stadsgewijs, maar hoofd voor hoofd te stemmen. De erkentenis der Rechten van Mensch en Burger werd nu bij toejuiching aangenomen, de vorige Staten van Holland, gelijk mede het Stadhouder-,

Kapitein- Generaal- en Amiraalschap van Holland vervallen verklaard, en ieder van den daarop gedanen eed ontslagen. In de plaats der kollegiën van Gekommitteerde Raden en van de Rekenkamer werden ingesteld een Comité van Algemeen Welzijn, een tot de Militaire Zaken, en een van Financiën. De vraag deed zich op, of men Van de Spiegel en Bentinck van Rhoon niet nog dienzelfden avond in verzekering zou doen nemen: men besloot zulks toen uit te stellen uithoofde van gebrek aan macht. Wellicht wilde men hun de gelegenheid geven, zich door de vlucht aan alle vervolging te onttrekken; — doch Van de Spiegel wilde zijn ambt niet nederleggen zonder de stukken, die onder hem berustende waren, in andere handen over te geven, en Bentinck was te hooghartig, om het gevaar, dat hem dreigde, niet te tarten. Beiden werden eerlang (4 Febr.) in hechtenis genomen, en eerst naar het Huis ten Bosch, vervolgens naar het kasteel van Woerden, overgebracht. Wat verder met hen voorviel zal ik later gelegenheid hebben te vermelden.

De kleinere steden, even gelijk het geheele platte land, waren onder de voormalige Regeering zonder eenige Vertegenwoordiging geweest: immers men kon de Ridderschap niet wel als zoodanig aanmerken. Thans vorderden zij mede deel aan 't bestuur van 't Gewest; een eisch, die bij de nieuw ingestelde orde van zaken alle billijkheid voor zich had, ja een recht was, dat men niet kon afslaan: en zoo gebeurde 't, dat het getal der provizioneele Reprezentanten meer en meer toenam.

Een derde middel, door de hoofdleiders der beweging te Amsterdam (10 Feb.) te baat genomen, was de vestiging van een Comité van Opstand, dat zijn afgevaardigden naar alle Gewesten zond, om er de omwenteling te bevorderen. Sommige Gewesten echter hadden hun komst niet afgewacht om hun regeeringsvorm te veranderen. In Utrecht was de omkeering van zaken krachtig in de hand gewerkt door de aanwezigheid der Franschen, en waren weldra overal de Stads-vroedschappen door Municipaliteiten, gelijk de Provinciale Staten door Volksreprezentanten, vervangen geworden. — In Gelderland had te Arnhem, Nijmegen en Wageningen, sedert de Franschen er waren binnengetrokken, de omwenteling haar beslag gekregen; doch de aanwezigheid van krijgsvolk der Bondgenooten verhinderde elders nog een wijl het navolgen van dat voorbeeld. Zutfen echter was (3 Feb.) zoodra niet door de Keizerschen, die het bezet hielden, verlaten, of het daar bestaande Comité Revolutionair bracht de burgerij in de wapenen en stelde een nieuw Bestuur in. Te Harderwijk ging de omwenteling op zeer ordelijke wijze toe; doch te Tiel niet zonder hevige tegenkanting van den Burgemeester, Van Omphal, die lang de maatregelen der Patriotten krachtdadig weêrstond en niet zwichtte dan voor geweld. Wat de Provinciale Regeering betrof, hoewel de titels van Vorstendom Gelre en Graafschap Zutfen werden afgeschaft, en de naam van Provizioneele Reprezentanten des Volks van Gelderland dien van Staten verving, de vorige vorm der

Landschaps-Vergaderingen in de steden Nijmegen, Arnhem en Zutfen, alsmede de Kwartiers-vergaderingen, bleven nog een tijd lang in stand.

Reeds vroeger dan de Geldersche, hadden de Overijselsche Steden, waar meer overhelling bestond tot de nieuwe begrippen, de Vrijheid en Gelijkheid afgekondigd (29 Jan.). Zwolle was hierin voorgegaan: Deventer, Kampen en de kleinere Steden haastten zich, het gegeven voorbeeld te volgen. De Gedeputeerde Staten, te Zwolle vergaderd, werden ontslagen (3 Feb.), de gewone afgevaardigden ter Staten-Generaal terug geroepen en door andere vervangen.

Terwijl dit voorviel, was een Bezending van de Staten van Friesland te Zwolle aangekomen om in onderhandeling te treden met den Franschen generaal Jardin Deze verwees hen naar Daendels, die zich mede aldaar bevond. Reeds was dit op zich zelf voor de Friesche edelen, die de Bezending uitmaakten, weinig aanmoedigend, doch zij moesten nog dieper vernederd worden. Daendels bracht hen naar Kampen, en noodzaakte hen de zaak te regelen met de aldaar aanwezige Friesche uitgewekenen. Weinig heusch, als gij denken kunt, was het onthaal, dat hun van deze te beurt viel, en aldra zagen zij de onvermijdelijkheid in, zich in de hun voorgeslagen eischen te schikken, ten gevolge waarvan, na hun terugkomst in Friesland, drie publikatiën werden uitgevaardigd: de eerste, strekkende tot vernietiging van alle vonnissen, ten gevolge der onlusten van 1787 geslagen: de tweede, tot het intrekken der plakkaten tegen de verzoekschriften enz., en de derde tot een burgerwapening. Leeuwarden opende (10 Feb.) nu zijn poorten voor de uitgewekenen: de Regeering werd er veranderd, en de Staatsleden op geen malsche wijze afgezet en door nieuwe vervangen. Weldra was in 't geheele Gewest de omwenteling voltooid; terwijl te Franeker, welke stad, om haar houding in 1787, de deuren uit haar poorten had zien wegnemen, die deuren weder met feestelijken toestel en gejuich op hare plaats werden teruggebracht.

Omtrent terzelfder tijd was ook te Groningen de Stadsregeering ontslagen geworden en een Municipaliteit aangesteld; terwijl ook door de Ommelanden Volksreprezentanten verkozen werden. Hier waren de Engelschen nog in het bezit van de Langakkerschans, die, in een moerassige streek gelegen, bij het invallende dooiweer niet licht toegankelijk scheen. Twee kompagniën Fransche grenadiers en een detachement jagers waagden echter een aanval op die plaats, vermeesterden stormenderhand (28 Feb,) de batterijen, en maakten 300 Engelsche bezettelingen, waaronder zich dertig Fransche emigranten bevonden, krijgsgevangen. Een dezer laatsten, een kapitein, die zich tot het uiterste verdedigd en vele wonden ontvangen had, was uit het vorstelijke Huis van Rohan gesproten. Hij werd veroordeeld om op staande voet te worden doodgeschoten. Zijn twaalfjarig zoontje, dat hem verzeld had, werd door den Franschen generaal opgenomen en aan zijn bloedverwanten in Frank-

rijk terug gezonden. — Niet gering was het aantal der Engelschen, die, zich met de vlucht willende bergen, door het broze ijs vielen en verdronken. Spoedig daarop, toen drie afgevaardigden van het Amsterdamsche Comité ook te Winschoten de omwenteling tot stand gebracht, en de gewapende burgers aldaar zich door de aanrukkende Franschen hadden versterkt gezien, werden de Engelsche krijgsbenden, die zich nog in de nabijheid bevonden, overvallen, en genoodzaakt, met zwaar verlies, het Gewest te ruimen.

In Drenthe had zich mede een Comité gevormd, dat, op de Landschaps-vergadering (11 Feb.) toegelaten, de leden daarvan, zonder eenigen omslag of tegenstand, ontslagen, en vervolgens de verkiezing van Volksreprezentanten en de volkswapening had doen plaats hebben. Intusschen was de vesting Koeverden nog in 't bezit der Engelschen. Nu gebeurde 't, dat de boeren zich op het dorp Hoogeveen in den wapenhandel oefenden, waarbij de trom geroerd werd. Een patrouille der Engelschen, op de hoogte van gemeld dorp gekomen, vroeg aan een boer, die haar ontmoette, wat dat getrommel te beduiden had. Vaardig antwoordde de landman: „dat zijn de Carmanjolen" (een bijnaam, waarbij de Fransche revolutionairen werden aangeduid). Dit gezegde deed de Engelschen met verhaasten stap naar hun vesting terug keeren, die zij eerstdaags verlieten. Hieruit ontstond de vertelling, dat één Drentsche boer de Engelschen een geheele vesting had doen ontruimen. Zoo te Koeverden als in de Bourtange lieten zij bij hun vertrek deerlijke sporen van plundering en verwoesting na.

Ofschoon in Zeeland de meerderheid der ingezetenen prinsgezind was, moest ook dit Gewest, sedert dat de omgelegen Landen door Fransche troepen bezet waren, de beweging, die elders plaats had, wel volgen. De Staten van het Gewest, een opeisching ontvangen hebbende van den generaal Michaud, die in Staats-Vlaanderen gebood, zonden (30 Jan.) drie hunner Leden tot hem, ten einde de voorwaarden der overgave te regelen. Ten gevolge eener dadiging, waarbij de Fransche generaal meer toegaf, dan men verwacht zou hebben, ja zooveel, dat, zeide men, de overwonnenen aan de overwinnaars de wet hadden gesteld, kwam Moreau te Middelburg, en nam den eed der Bezetting af van niet tegen de Franschen te zullen vechten. Bij het aangegane verdrag hadden wel de Staten het behoud van den ouden regeeringsvorm bedongen; doch het was te voorzien, dat zij dien niet lang zouden kunnen in stand houden. Eenige burgers, weldra te zamen gekomen, en aangevuurd door zendelingen uit Amsterdam, perstten eerst aan de Staten een proklamatie af, waarbij de eed, op de vorige Konstitutie gedaan, werd vernietigd: vervolgens werd, in de Staatsvergadering zelve, door de Stad Middelburg voorgesteld, of de betrekking van Eerste Edele niet zou worden afgeschaft. Deze vraag werd, na deliberatie, toestemmend beäntwoord, ondanks het protest van Lynden, die sedert jaren gemelde betrekking, namens den Prins, had vervuld. Een bevel van den Franschen

generaal Garnier noodzaakte hem kort daarna, Zeeland binnen 24 uren te ruimen en zich naar Holland te begeven, waar hij zich onder de bescherming stelde van den voorzitter der Vergadering, Paulus, en hem gelast werd, 's Gravenhage voortaan niet te verlaten.

De raadpensionaris van Zeeland, Van Citters, die reeds niet dan met tegenzin het besluit der Vergadering van zijn Gewest in de zoo even vermelde zaak had opgemaakt, weigerde echter het te teekenen en betuigde, zich liever van zijn post te willen ontslaan, gelijk hij ook werkelijk een dag later deed. Na zijn aftreden namen de Staten ook hier den naam aan van Provizioneele Reprezentanten des Volks van Zeeland, terwijl, zoo hier als overal in de Republiek, de Vroedschappen, en de in hare plaats gekomen voorloopige Besturen werden vervangen door een Municipaliteit, geheel op Fransche leest geschoeid, en met een Maire aan 't hoofd. Zoo ingenomen was men met onze naburen, dat men, niet te vrede van hun instellingen over te nemen, er niet eenmaal een Nederduitschen naam aan gaf; ja, wat meer is, zelfs de naam van Nederland, die naam, zoo luisterrijk en ontzagverwekkend, waaronder men zooveel voorspoed, weelde en macht verkregen had, scheen niet langer waardig, om aan den gevel van het nieuwe staatsgebouw te prijken. Men schaamde zich zijner vaderen en hun glorie; men verkoos het nakroost van woeste heidenen te zijn, sprong 18 eeuwen terug, noemde zich Bataven en gaf aan den nieuwen Staat den naam van Bataafsche Republiek. — Inderdaad, men deed zich zelf recht! — alle titels en onderscheidingen werden voorts door de daad zelve afgeschaft, en men sprak elkander niet anders meer aan dan met den naam van Burger en Burgeres.

Dat er overal op de hoofdpleinen van steden en dorpen, naar het voorbeeld der Franschen, met veel plechtigheid, zoogenaamde Vrijheidsboomen werden opgericht, waar het volk dan om danste, sprak van zelf. Ongelukkig, en dat werd met heimlijk meesmuilen door de vrienden van Oranje aangemerkt, konden die boomen geen wortels schieten, dewijl zij, ten gevolge van de langdurige vorst, die den bodem hard gemaakt had, niet geplant, maar alleen opgezet konden worden. Te Amsterdam viel een matroos, die den vrijheidshoed op den boom zou zetten, naar beneden en brak zijn hals; wat ook al als een slecht voorteeken werd aangemerkt.

Bij het vernietigen van elke oude herinnering, bij het sloopen van elken staatsvorm, had men slechts eene instelling voor als nog behouden. De naam van Staten-Generaal, zoo wel als de titel van Hoog-Mogenden, waren voorloopig blijven bestaan, om geen verwarring in de diplomatieke betrekkingen te brengen. Kluchtig genoeg; men had alzoo nog Staten-Generaal, zonder dat er meer Staten-Provinciaal waren, uit wier Afgevaardigden die konden worden samengesteld. 't Was, of men voort wilde gaan, wijn te drinken, doch de druiven vernietigd had, waaruit de wijn geperst moest worden, en nu maar goed vond, aan een drank, uit geheel andere bestanddeelen vervaardigd, den naam van wijn te blijven geven.

Doch ook had men het voornemen niet, het voornoemde Staatslichaam voortdurend in wezen te laten, en Paulus erkende zelfs, het wetgevend deel der Konstitutie te sparen, alleen om het dienstbaar te maken ter verandering van het uitvoerend deel, waarna het, zonder vrees voor plotselinge instorting des geheelen gebouws, van zelf zou kunnen te niet gaan. — Intusschen, al bestond het lichaam nog, de Leden, die het uitmaakten, werden achtereenvolgens in de verschillende Provinciën ontslagen en door anderen vervangen. Hiervan was het gevolg, dat, ook nadat de omwenteling volbracht was, de Staten-Generaal een tijd lang als een tweeslachtig lichaam beschouwd konden worden. Immers ten deele hadden daarin de nieuwe, zoo 't heette door den volkswil gekozen, Afgevaardigden zitting genomen, ten deele zag men er nog de zoodanigen, die er onder het vroegere staatsbestuur waren heengezonden. Eindelijk echter was de vernieuwing in elke Provincie volbracht geworden. Het laatste had zulks plaats in Zeeland, en met de komst der nieuwe Afgevaardigden van dat Gewest ter Algemeene Vergadering kon alzoo de omwenteling geächt worden te zijn voltrokken.

De eerste verrichting van de nu geheel gezuiverde Vergadering was de vernietiging van den Raad van State, die door een Comité van het Bondgenootschap te Lande werd vervangen. Voor de vijf Amiraliteiten werd een Comité tot de zaken der Marine opgericht, en voor 't Bewind der O. I. Kompagnie een Comité voor den O. I. handel. De akte van Garantie des Stadhouderschap; werd opgezocht en verbrand, en al wie in de Generaliteitslanden of in de Volkplantingen eenigen eed aan de vorige Konstitutie gedaan had, daarvan ontslagen.

Wat 's Prinsen zoo roerende als onroerende goederen betrof, de Reprezentanten des Franschen volks vorderden die op, als een oorlogsbuit, volgens het recht van overwinning door Frankrijk verkregen, dat tegen den Stadhouder krijg gevoerd had. De Staten-Generaal voerden hier tegen aan, dat, zoo al de Franschen den Stadhouder als zoodanig beöorloogd hadden, hieruit nog niet volgde, dat de goederen, door dezen als burger bezeten, daarom verbeurd verklaard moesten worden. Dit vertoog vond ingang, en de gemelde goederen werden onder afzonderlijk beheer gebracht. De roerende goederen echter bleven de Fransche reprezentanten als hun eigendom aanmerken en zij lieten die meest allen in het openbaar veilen. Daarbij bevond zich ook een kabinet van zeldzaamheden, 't welk onder anderen een degen van De Ruyter, een kommando-staf van Tromp, een gouden kanon, fraai bewerkt en ingelegd, het geschenk van een Javaanschen Vorst, bevatte: al 't welk de Representanten besloten den Staten-Generaal ten geschenke aan te bieden en hun met veel staatsie toezonden: een beleefdheid, wel geschikt om zand in de oogen te strooien en die voor andere (niet geringe) verspillingen en afpersingen te doen sluiten.

De prins van Oranje bezat, als u bekend is, hier te lande onderscheiden Erfheerlijkheden, en er behoefde geen beschikking der Sta-

ten-Generaal om hem die te ontnemen. De Landsvergadering te Kuilenborg vernietigde de Graaflijkheid even zoo en met hetzelfde recht als men te Veere en Vlissingen het Markgraafschap, en te Breda de Baronie vernietigd had. En geen wonder, daar eerlang alle rechten, welke deze of gene als eigenaar eener Heerlijkheid bezat, in alle Gewesten werden afgeschaft, ja zelfs niets, wat het voormalige verschil van standen herinnerde, mocht in wezen blijven. Reeds had op vele plaatsen het gemeen in de kerken de wapenborden en schilden verbroken, de opschriften en grafzerken, voor zoover zij van titels gewaagden, uitgedelgd, en een soort van gewijzigden beeldenstorm aangericht. De tombe der gravin van Solms in de Domkerk te Utrecht, was vernield geworden: de grafsteden der Nassausche Vorsten te Leeuwarden opengebroken, en hun beenderen, ook die der geliefde prinses Maria Louise, smadelijk verstrooid. Bij verschillende proklamatiën werd nu, ter voorkoming van verdere schennis, het wegnemen uit de kerken gelast van al wat het gevoel der Patriotten kwetsen kon. Voorts gelastte men het wegnemen of uithouwen van alle wapenschilden en blazoenen aan de gevels van de huizen, op de koetsen of jachten, en verbood het dragen van livrei. Ja men ging zoo ver, aan sommige Landschappen en Steden een nieuw wapen te willen opdringen. Zoo b. v. voerde Nijmegen, als voormalige Rijksstad, den dubbelen adelaar des Duitschen keizers. Ten Landdage van Gelderland werd voorgesteld, dit wapen tegen het oude, een lazuren veld met een leeuw van goud, te verwisselen en de arenden rechts en links te laten vliegen. Doch die van Nijmegen antwoordden, dat de keizerlijke arend, sedert het eindigen der hertogelijke Regeering, zoo gerukt en geplukt en van veêren beroofd was, dat hij het vliegen lang had verleerd.

Staatsbrabant was tot nog toe, even als Drenthe, van alle deelneming aan de Staats-regeering uitgesloten geweest. Dit kon met het beginsel der gelijkheid van rechten niet strooken: beiden werden (26 Juli) als zusterlandschappen erkend en zonden voortaan afgevaardigden ter hooge Vergadering.

In het kerkelijke vielen mede geen geringe veranderingen voor. Bij de algemeene gelijkheid, die nu heerschen moest, kon er niet langer, als te voren, een heerschende Kerk zijn, en de eenheid tusschen Staat en Kerk moest ophouden. Het recht om huwelijken te sluiten, dat voorheen, behalve aan de Overheid der plaats, ook aan de predikanten der Nederlandsche Kerk was toegekend, werd voortaan aan deze laatsten ontzegd. De eergestoelten of afgezonderde zitplaatsen werden uit de kerken weggebroken, met uitzondering van die des Kerkeraads, en van de verhuurd wordende banken.

Hoezeer men niet, gelijk in Frankrijk, de oude jaartelling geheel afschafte, besloot men, dat daar zou bijgevoegd worden: „het eerste jaar" en zoo vervolgens — „der Bataafsche Vrijheid;" voorts, dat boven elk staatsstuk de woorden: „Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap" zouden prijken.

Naauwlijks was de omwenteling in Holland tot stand gebracht, of de Reprezentanten begrepen een nieuwen eed (9 Mrt.) aan de ambtenaren te moeten voorschrijven ter vervanging van dien, waarvan zij hen ontslagen hadden. Welk recht zij hadden, om het een of ander te doen, wil ik liefst niet beslissen. Oppervlakkig zou men zeggen, dat een eed, aan een Regeering gedaan, iets beteekent of niets. Beteekent hij niets, dan ware het beter, dien nimmer te vergen; beteekent hij iets, dan moet hij ook gehouden worden, en dan is er geen nieuwe Regeering, althans geene, die zich zelve opwerpt, bij machte, iemand daarvan te ontslaan. Wij hebben gezien, hoe er, zelfs in 1581 mannen geweest waren, die, in weêrwil van al de gruwelen, op last van Filips II bedreven, ja in weêrwil dat zij medegewerkt hadden om zijn gezag te bestrijden, toch geweigerd hadden, hem af te zweeren: en het is dus niet te verwonderen, dat ook nu velen in den lande, zelfs onder de Anti-stadhouderlijken, gevonden werden, te gemoedelijk om het ontslag van den eed bij dekreet als geldend te beschouwen, en dat zij weigerden, eenige bediening onder het nieuwe Bestuur aan te nemen, vooral toen dit een nieuwe eedsvordering aan de ambtenaren voorschreef. Deze vond ook op sommige plaatsen tegenstand, en vooral te Amsterdam, waar de Municipaliteit het bevel ontijdig oordeelde, inzonderheid, uit hoofde de Vergadering van Holland, ja de geheele bestaande orde van zaken, nog als slechts voorloopig moest worden beschouwd. De Reprezentanten, zich door deze uitdrukking beleedigd achtende, zonden zes hunner naar Amsterdam om den genomen maatregel door te drijven. De Bezending, aldaar gekomen, begon met den bijstand van den kommandant Krayenhoff te vorderen, en liet toen de Municipaliteit vergaderen, van welke zij het terugnemen eischte van haar brief en het uitdelgen daarvan uit de notulen. Van de elf aanwezige Leden stemden vijf, dat aan de vordering voldaan zou worden, en waren zes van tegenovergesteld gevoelen. De Kommissie, van den uitslag dezer stemming onderricht, verklaarde de Municipaliteit van haar post ontslagen, en in arrest gesteld, tot dat gebleken zou zijn, wie de tegenstemmers waren geweest. Schimmelpenninck en de vijf anderen, die de meerderheid hadden uitgemaakt, kwamen hier terstond voor uit: waarop Blok, die 't woord voor de Bezending voerde, hun allen zes huisarrest gaf, de vijf overgebleven in hun post herstelde, en door deze vijf een besluit liet opmaken, waarmede aan den eisch werd voldaan. Was dit fraaie huismiddeltje, waaraan zeker geen Maurits, geen Willem II, noch een der thans als dwingelanden uitgekreten Vorsten zou gedacht hebben, al vrij zonderling en despotiek, niets was kluchtiger dan de hartelijkheid, waarmede de geärresteerde leden (die terstond weder ontslagen werden, nadat men verricht had waartegen zij gestemd hadden), weder in de vergadering der Municipaliteit werden ontvangen, en de bloemrijke en aandoenlijke aanspraken, te dier gelegenheid gehouden. Oldenbarneveld, de De Witten, de Capellens kwamen er bij te pas, voorgesteld als knielende voor Gods troon, om

Hem te danken voor de ontvangen weldaad. Zeker zouden Oldenbarneveld en de De Witten vreemd hebben opgekeken, indien zij zich hadden kunnen hooren ophemelen als voorstanders der Volkssoevereiniteit.

Toen het er echter op aankwam, den nieuwen eed af te leggen, waren er, als ik reeds zeide, velen, die zulks uit gemoedsbezwaar weigerden: sommigen leverden er protesten tegen in. Onder deze laatsten was de beroemde Bilderdijk, die uit dien hoofde last ontving, binnen 24 uren 's Gravenhage, waar hij als Advokaat gevestigd was, te ruimen, en binnen acht dagen Holland te verlaten; terwijl hem kort daarna het grondgebied der Republiek werd ontzegd. Ook verscheiden predikanten werden om dergelijke oorzaak afgezet. Dit een en ander was wel niet volkomen in overeenstemming met de beginselen der Vrijheid die men verkondigde; doch geene omwentelingen, of zij gaan met eenig misbruik van macht gepaard: en te dezen opzichte mocht die van 1795, over 't geheel, den lof van gematigdheid wegdragen.

Was het Gemeenebest der Zeven Vereenigde Provinciën door een Bataafsche Republiek vervangen geworden, dit baatte nog weinig, zoo lang deze niet buiten 's Lands erkend was. Nu zou men denken, dat de Franschen, die, naar zij hadden voorgegeven uit loutere edelmoedigheid, en alleen om ons te verlossen van het juk, waren overgekomen, zich zouden gehaast hebben, de onafhankelijkheid van onzen Staat te erkennen: maar dit geschiedde zoo gemakkelijk niet: en daartoe was vrij wat onderhandeling noodig. — Repelaer en Brantsen, die, gelijk ik u in het vorige hoofdstuk meldde, door het voormalige Bewind met vredesvoorslagen naar Parijs waren gezonden, waren, als van zelve sprak, door het nieuwe Bestuur teruggeroepen en vervangen door Jakob Blaauw en Casparus Meyer; doch al spoedig ondervonden deze, dat de bondgenoot niet veel handelbaarder was dan de vijand zich had betoond. Ofschoon de Franschen hier te lande in sommige Gewesten als verlossers ingeroepen, in andere bij kapitulatie waren ontvangen, ofschoon zij zelve verklaard hadden, niet tegen het Bataafsche volk, maar tegen den Stadhouder opgetrokken te zijn, beweerden zij nu, bij veroveringsrecht over ons Land te kunnen beschikken. En het waren alleen de vrees, dat een al te ver gedreven onrecht onze schatten aan Engeland zou overbrengen, en de bedenking, dat zij evenveel partij konden trekken van ons Bondgenootschap als van onze volledige onderwerping, die hen overhaalden, een Alliantie met ons te sluiten (16 Mei), op voorwaarden, even voordeelig voor hen als voor ons vernederend. Bij die Alliantie stond onze Republiek hun Venloo, Maastricht, Staats-Limburg en Staats-Vlaanderen af, benevens de vrije vaart op de Schelde, Maas en Rijn en — honderd millioen voor oorlogskosten! terwijl zij de verplichting op zich nam, 25000 man Fransche troepen te onderhouden en Fransch garnizoen in Vlissingen te dulden. Gewis, de eischen van Lodewijk XIV in 1672, die als vijand kwam, waren niet zoo buitensporig geweest als die van onze tegen-

woordige vrienden: zoo duur kocht men hier de zoo gewenschte — en toch maar schijnbare — onafhankelijkheid. Men had gehandeld als het paard in de fabel, dat, om het hert te vervolgen, den man te hulp riep, doch, na zijn doel bereikt te hebben, zich het meesterschap van dezen moest getroosten. En ware men, door de betaling van den voormelden losprijs, slechts van de Franschen ontslagen geweest; doch men bleef van dat oogenblik af onder hun strenge voogdij. Het was dan ook niet te verwonderen, dat de vreugde, ter gelegenheid van de plechtige viering hier te lande der Alliantie, niet bij iedereen gelijke deelneming vond, ja dat predikanten weigerden, die in hun leerredenen te gedenken — 't geen hun dan op afzetting kwam te staan.

Mochten alzoo velen zich troosten met de verwezentlijking hunner droombeelden, anderen met de ambten en bedieningen, die hun, ten gevolge van den omkeer van zaken, en aan de meesten op nog zeer jeugdigen leeftijd, te beurt vielen, in een groot gedeelte des Lands heerschten jammer en gebrek. In Gelderland, Overijsel en de Ommelanden werd het weinige, dat de Engelsche krijgsbenden hadden achtergelaten, door de Franschen verteerd. Overal zuchtte men onder den last der inkwartiering, waarvoor in sommige kleine plaatsen zelfs geen huizen genoeg waren. Daglooners werden in den harden winter met de huisvesting en het onderhoud van somtijds vijf, zes militairen bezwaard, en menig gezin op die wijze tot den bedelstaf gebracht. Gelukkig nog, dat men niet met de wilde horden van drie jaren vroeger, maar met geregelde troepen te doen had en die onder goede tucht stonden. Voorts pleegden de Kommissarissen en Hoofd-Officieren des Franschen legers allerlei geweldenarijen en deden op hoogen toon, en zonder acht te geven op klacht of bede, onmatige eischen. Over alle tuighuizen en Goevernements-inrichtingen beschikten zij als over hun eigendom: zelfs kerkgebouwen werden tot kruitmagazijnen en paardestallen gebezigd. En, wat nog het ergste was, de betalingen, die de Franschen deden, geschiedden in assignaten, een papieren munt, doch waarvan de waarde bijna tot op niets gedaald was. Dit gaf in Holland aanleiding tot een publikatie, waarbij den winkeliers gelast werd, dat papier aan te nemen, tegen wekelijksche verwisseling in geld of in recepissen, doch met streng verbod van het in omloop te brengen. De Fransche bevelhebbers, deze publikatie aanmerkende als een inbreuk op de waardigheid des Franschen volks en op het krediet van zijn papieren munt, drongen aan op het onverwijld intrekken daarvan, en men moest wel gehoorzamen. In Friesland werd evenzeer een afkondiging, waarbij de waarde der assignaten op vijf stuivers de livre bepaald werd, binnen vijf dagen ingetrokken; daar de Fransche generaal verklaard had, geen stille aanschouwer te zullen zijn van een zoo grievenden hoon. Het beloop dier assignaten over 1795 was, in Holland alleen, niet minder dan *f* 2,364,760.

De vriendschap met Frankrijk had natuurlijk de vijandschap met Engeland ten gevolge gehad, dat reeds in 't begin des jaars (20 Jan.)

embargo op onze schepen gelegd had. De burgers Pasteur en Vitriarius waren onmiddellijk door de provisioneele Reprezentanten derwaarts gezonden, ten einde zich met onzen Afgezant, den baron van Nagell, en den griffier Fagel, die Willem V vergezeld had, te verstaan, en zoo mogelijk het opheffen van 't embargo te verkrijgen. Fagel was niet te Londen, en Nagell weigerde zich met de zaak in te laten; terwijl het Britsche ministerie verklaarde, de vordering niet te kunnen inwilligen, zoolang zich Fransche troepen op ons grondgebied bevonden. De Afgevaardigden keerden dus onverrichter zake terug. Dat Nagell zoo wel als Fagel werd afgezet, zal ik wel niet behoeven te vermelden. De Engelschen voeren nu voort met het aanhouden en opbrengen onzer schepen. Zoo zagen de Hollanders, op hetzelfde tijdstip, dat zij het vroeger gewonnene grootendeels aan Frankrijk moesten afstaan, zich de middelen, om nieuwe winsten te doen, door de Engelschen ontnemen.

Voegt men bij dit alles de zware dijkbreuken, die na den strengen winter aan de rivieren plaats hadden, de schaarsheid van granen, die bij het stremmen van den handel ontstond, de onmogelijkheid om, bij gebrek aan werkpaarden, zaai-koorn en poot-aardappelen, het land te bebouwen, de ontvolking van steden en dorpen bij het stilstaan van nering en handteering, dan zult gij u nog slechts een flaauw denkbeeld maken van den jammerlijken toestand, waarin men een kort te voren nog zoo welvarend land had gebracht.

Zoo ondervond men nu in hoogen mate, dat niets zoo duur is als een omwenteling, ook al verkrijgt men er zijn wenschen mede. Overal waren de lands- en provinciale kassen uitgeput, en men wist schier geen middel om die te vullen. Buitengewone heffingen, vrijwillige leeningen, waren middelen, waartoe men wel zijn toevlucht nam, doch die niet spoedig genoeg werkten: en er moest dadelijk geld wezen. Om dit te verkrijgen bezigde men in sommige Gewesten een nieuwen en vrij willekeurigen maatregel. De ingezetenen werden namelijk gedwongen, hun goud- en zilverwerk, of de waarde daarvan, ten beste te geven, en zulks in mindering en als voorschot op de belasting, die zij later zouden hebben op te brengen. Alleen het gewoon tafelzilver, zooveel ieder tot zijn gebruik noodig had, penningen, munten en wat tot lijfcieraad of handel diende, was daarvan uitgezonderd. Zoo hoog was de weelde in de huisgezinnen gestegen, dat men, op deze wijze, in Holland alleen, ruim *f* 7,000,000 bij elkander kreeg: — waarbij men nog in aanmerking nemen moet, dat zij, die met het ontvangen of beheeren van de ingebrachte voorwerpen belast waren, niet overal tot de meest eerlijke lieden behoorden, en het bedrag van wat, gelijk men 't noemt, aan den strijkstok hangen bleef, voor geen berekening vatbaar is. — Voorts werden in sommige plaatsen vrijwillige opbrengsten gedaan van zilveren schoengespen, zoo dat gespen, en geen strikken, aan de schoenen te dragen, eerlang werd aangemerkt als een bewijs, dat men geen echte Patriot was.

Doch niet slechts gouden of zilveren kunstwerken werden ten gevolge van den genomen maatregel versmolten: men ging ook, om geld te maken, de hand slaan aan de eerwaardige overblijfselen der oudheid. De Geldersche landdag besliste, dat het Valkenhof te Nijmegen, die prachtige en gedeeltelijk uit den tijd der Romeinen herkomstige burcht, zoo vaak het verblijf des Keizers, en nog onlangs dat van den verdreven Prins, ter slooping zou worden verkocht. Het gebouw mocht niet meer dan ruim *f* 90,000 vrij gelds opbrengen: en 100 tot 150 man waren een jaar lang bezig met den vernielingsarbeid: zoo wijd van omvang was het en zoo hecht en stevig gemetseld.

Van de op verschillende wijzen bekomen gelden had men begrepen een aanzienlijk deel te moeten bestemmen om onze zeemacht in staat te stellen, de kaperijen der Engelschen te keer te gaan. Van de 10 millioen, die de Provinciën zich verbonden hadden binnen drie maanden te verschaffen, nam Holland er zeven voor zijn rekening. Bij het zeewezen heerschte thans een te voren nooit gekende eenheid, die, bij andere omstandigheden, de gelukkigste gevolgen had kunnen te weeg brengen. Die eenheid was op de navolgende wijze verkregen. Het nieuwe Bewind, niet te vreden met de Amiraliteiten gelijk ik u verhaald heb, door een Comité van Marine te doen vervangen, had insgelijks de geheele Marine ontbonden (Van Kinsbergen was reeds in hechtenis gezet) en al de daarbij bestaande rangen vernietigd: (27 Febr.) en zulks vermoedelijk, omdat zeeofficieren en zeevolk over 't algemeen te veel gehecht waren aan het Huis van Oranje, om op hun hulp voor de Republiek te kunnen rekenen. De Winter, in 1787 als Luitenant ter zee uitgeweken en thans als Fransch generaal teruggekeerd, werd, met toestemming der Fransche Reprezentanten, tot adjudant-generaal van het Comité van Marine benoemd, en later (12 Mrt.) tot opperbevelhebber der vloot, met den rang van Vice-Amiraal, die bovendien aan vijf anderen geschonken werd (26 Juni), waarvan twee onder het voormalige Bestuur den rang van Schout-bij-Nacht, de drie overigen dien van Kapitein hadden bekleed. Wat de vlag betrof, men kon wel niet meer een Prinsen- of een Statenvlag behouden, waar geen Prins meer aanwezig was en de Staten eerlang niet meer bestaan zouden; het volk was nu Soeverein: en zoo moest de vlag nu een Bataafsche of Nederlandsche worden, even gelijk men reeds een Amerikaansche en een Fransche vlag had. Wel was het bespottelijk en tegen alle gezonde denkbeelden aandruischende, in die vlag de kleuren te behouden van een Huis, dat men verbannen had; doch men dacht hier zoo naauwkeurig niet of, liever, geheel niet over na, en men begreep, niet geheel ten onrechte, dat men, door een nieuwe vlag te nemen, als 't ware breken zou met den roem, te voren op zee behaald. Men liet dan de oude vlag bestaan; doch men plakte in de roode baan een wit vak, met een Nederlandsche Maagd, een Leeuw, en de noodige speeren, bundelbijlen en vrijheidshoeden voorzien, alles zeer

fraai, maar zeer weinig heraldiek. — Ook de meeste schepen werden nu herdoopt. Zoo b. v. de Willem de Eerste nu de „Brutus" — als schaamde men zich den grondlegger van de vrijheid der Republiek — de Prins Maurits werd de „Dappere", de Staten-Generaal de „Washington", de Frederik Willem de „Gelijkheid", de Prins Frederik de „Revolutie", de Wilhelmina de „Furie".

Naauwlijks was de toezegging der 10 millioen, waarvan ik zoo even sprak, gedaan, of de werkzaamheden waren op alle werven en in alle zeehavens met ongelooflijken ijver begonnen, ja dag en nacht werd aan de op stapel liggende schepen geärbeid. Reeds in Juli waren elf linieschepen, dertien fregatten en tien lichte vaartuigen voor den dienst gereed, en aan andere ontbrak nog weinig, om ze mede vaardig te maken. Dit was het gevolg, zoo van de bemoeiingen en de vlijt, aan den dag gelegd door het Comité (waarvan de in zeezaken doorkundige Paulus de ziel was), als van de levendige zucht, die thans in 't algemeen onze ingezetenen aanspoorde, om zich op de Engelschen te wreken. In den loop van den zomer was reeds een aanzienlijk gedeelte der vloot in Texel vereenigd. Drie oorlogsvaartuigen werden uitgezonden om voor het Schagerrak te kruisen, en drie om te Bergen in Noorwegen de O. I. retoerschepen af te wachten en naar het vaderland te geleiden. Dit laatste smaldeel werd door vier zware Britsche schepen aangetast (22 Aug.), die, na een scherp gevecht, een daarvan tot strijken dwongen en de beide anderen op de Noordsche kust joegen.

Tot nog toe had men in Engeland nog geäarzeld, ons bepaaldelijk den oorlog te verklaren. Thans geschiedde zulks (15 Sept.), en het manifest grondde zich voornamelijk op de omstandigheid, dat ons land zich in de macht, althans onder het bestuur en den invloed, der Franschen bevond. Had onze handel reeds deerlijk geleden, toen hij slechts belemmerd werd, gij kunt oordeelen, wat hij thans moest lijden, nu er inderdaad oorlog ontstond. Reeds vóór de helft van het volgende jaar waren bijna al onze Koloniën in de macht van Engeland, en reeds in 1797 werd de schade, door onze kooplieden wegens opgebrachte schepen geleden, op 120 millioen begroot. In 't jaar 1794 waren te Goeree en de Maas 1811 schepen binnen- en 1929 uitgeloopen: in 1795 bedroeg dat getal slechts 366 en 406: terwijl ook in Texel en 't Vlie 1199 minder schepen binnen zeilden dan in 't vorige jaar.

TIENDE HOOFDSTUK.

Middelen, gebezigd om de Oranjegezinden in bedwang te houden. — Het leger, door prins Frederik verzameld, ontbonden. — Strijd tusschen Moderaten en Revolutionairen, Federalisten en Unitaristen. — Centrale Vergadering. — Besluit tot de Nationale Vergadering. — Noode toetreding daartoe van Friesland en Zeeland. — De Nationale Vergadering geöpend. — Dood van Paulus. — Oproer te Amsterdam. — De orde aldaar met behulp van Fransch krijgsvolk hersteld. — Besluiten bij de Vergadering genomen. — Ontwerp van staatsregeling. — Nadeelen, ter zee geleden. — Het eskader van Lucas in de Saldanha-Baai aan de Engelschen overgegeven. — Krijgsverrichtingen van Buonaparte — en van prins Frederik. — Het ontwerp van Konstitutie in de Grondvergaderingen verworpen — Nieuwe omwenteling te Parijs. — Opschudding in Friesland — Voorstel van Van Beyma. — Zeeslag bij Kamperduin. — Twist in de Vergadering over het uitschrijven eener geldheffing. — De Nationale Vergadering op een gewelddadige wijze in een Konstitueerende veranderd.

Ik heb in 't vorige hoofdstuk gezegd, dat de aanvang onzer revolutie zich over 't geheel door gematigdheid had gekenmerkt. De reden hiervan was, dat de meest hevige Patriotten, zij, die een navolging van het Fransche Schrikbewind zouden hebben willen invoeren, in 't jaar te voren, of vroeger reeds, ten lande waren uitgeweken en zich tijdens het uitbreken der Revolutie alzoo niet, of nog niet, hier bevonden. Dien ten gevolge waren schier overal mannen in 't voorloopig Bestuur gekomen, die wel den beginselen der omwenteling waren toegedaan, doch tevens warsch van wraakneming en vervolging. Men had zich alzoo vergenoegd, de Stadhoudergezinden uit

openbare betrekkingen te verwijderen; en alleen de voornaamste hoofden dier partij waren aan werkelijke vervolging blootgesteld geworden, waarbij echter de juriedieke vormen behoorlijk in acht waren genomen. Doch 't was niet genoeg, hen, die hun vijandschap aan de revolutionaire begrippen door daden getoond hadden of nog toonden, te verwijderen, men moest ook allen terugkeer tot het oude onmogelijk maken. De Volkssoevereiniteit, zeide men, mag niet ingeroepen worden door de ondeugende voorstanders of dwaze aanklevers der oude konstitutie, door de Engelsche, de Oranje- en aristokratische kabaal. Alleen de Patriotten — zoo heette 't — maakten 't Volk uit; men kon dus geen Oranje-lieden laten stemmen, maar moest hen slechts als overwonnenen beschouwen, wien het recht van vrije burgers niet, dan na volkomen onderwerping hunnerzijds, mocht vergund worden. En zoo sloot men onder anderen (8 April) in Holland allen, die sedert 1787 in posten geweest waren, van de bevoegdheid uit om ambten en bedieningen te bekleeden. Deze handelwijs, hoezeer niet strookende met het beginsel van vrijheid en gelijkheid, was, in de gegeven omstandigheden, niet onstaatkundig: immers zonder dergelijke middelen had men onmogelijk het gezag op den duur kunnen behonden. Althans twee jaar later nog werd opentlijk en zonder wederspraak in 's Lands Vergaderingen gezegd, dat er naauwlijks één ware Patriot was tegen negen Oranjeslaven, en dat, zoo deze laatsten niet geweerd werden, de keus voor leden van het Bestuur weldra zou vallen op de felste vijanden der nieuwe orde van zaken. Indien de heerschende partij eenige kracht had, dan ontleende zij die voornamelijk uit de voortdurende aanwezigheid der Fransche macht, die klem gaf aan haar besluiten, en de andersdenkenden in bedwang hield. Onder die heftige maatregelen, waarmede aan de onderliggende partij schrik moest worden ingeboezemd, behoorde het verbod, in Holland gedaan, om, zonder schriftelijke vergunning der Municipaliteit de Provincie te verlaten; het in Utrecht op doodstraf verbieden van oproerige gesprekken; het geeselen te Leeuwarden van een blindeman, omdat hij Wilhelmus gespeeld en van een jodin te Amsterdam, omdat zij „Oranje Boven" geroepen had, en dergelijke meer.

Vruchteloos waren dan ook de maatregelen, door Willem V beraamd, om een omkeering van zaken voor te bereiden. De vrede van Bazel, (5 Apr.) waarbij Pruisen de broederhand aan de Franschen reikte en den linker Rijnoever in hun bezit liet, en die tusschen Frankrijk en Spanje (22 Juli), bewezen hem, hoe weinig hij op zijn voormalige bondgenooten kon rekenen: en weldra moest een legertje, door prins Frederik te Osnabrug verzameld, en dat reeds tot 8000 man was aangegroeid, zich op last des konings van Pruisen weder ontbinden.

Onder andere beweeringen, bij de provisioneele Reprezentanten van Holland in 't midden gebracht, behoorde deze, dat de leden van 't vorige Bewind gehouden waren, uit hun eigen kas de schade te ver-

goeden, die hun bestuur den lande had berokkend. Dit was door de heethoofden, die langzamerhand de meerderheid in de Vergadering begonnen te verkrijgen, bij geheim besluit reeds alzoo vastgesteld (14 April), en, ten gevolge daarvan, een Kommissie benoemd (Aug.), om de zaak ten uitvoer te leggen. Ofschoon al wie gezonde hersenen had, van oordeel was, dat een schadevergoeding, als die men eischte, nooit in rechten zou kunnen gevorderd worden, waren er anderen, die voorgaven, dat er hier alleen sprake kon wezen van een revolutionair onderzoek, volgens 't welk de volksrechtvaardigheid ook hen naar billijkheid straffen kon, die bij een rechterlijk onderzoek onschuldig zouden verklaard zijn geworden. Deze fraaie redeneering vond gelukkig geen ingang bij de gematigden in de Kommissie, die het daar heen wendden, dat de zaak op 't sleeptouw bleef, en geen gevolg had. Te Utrecht echter moesten de Regenten van 1787 zich een tijd lang aan huisarrest onderwerpen.

Gelukkig intusschen was en bleef de overmacht bij de voorstanders eener getemperde Volksregeering, die geene verplettering, maar verzoening der tegenpartij voorstonden, en zulks te sterker, naarmate zij eerlang zelven door de heethoofden beschuldigd werden, van eene lijn met de Aristokraten te trekken, en alzoo konden gezegd worden, ook voor hun eigen veiligheid te kampen.

Behalve tusschen de Moderaten en Revolutionairen ontstond er al dadelijk een hevige strijd tusschen de zoogenaamde Federalisten, die het behoud verlangden van den bondgenootschappelijken vorm en van de provinciale soevereiniteit, en de Unitarissen, die de ondergeschiktheid van alle deelen van den Staat aan het Opperbewind van het geheel verlangden. Deze laatsten eischte een Nationale Konventie ter vorming eener Konstitutie, en werden in dien eisch krachtig ondersteund, 1° door Holland, dat in de eenheid van den Staat de vestiging zag van zijn oppergezag: 2° door de Franschen, wier eerste werk na hun Omwenteling was geweest, de Provinciën in Departementen te verbrokkelen: en 3° door de zoogenaamde Klubs der felle Demokraten, die een algemeen Bestuur tot vernieling van plaatselijken tegenstand verlangden. Uit die Klubs werden eerlang afgevaardigden naar den Haag gezonden, die zich aldaar vereenigden in den Doelen, en zich permanent verklaarden onder den naam van Centrale Vergadering. Het eerste werk dier Vergadering was (28 Aug.), een Kommissie te zenden aan de Reprezentanten van Holland en aan de Staten-Generaal. De eerstgenoemden ontvingen haar gunstig; doch de laatstgenoemden, verre van haar bij zich toe te laten, drongen zelfs bij Holland aan, dat het niet zou toelaten aan particulieren, zich, op zijn grondgebied, eenig reprezentatief karakter aan te matigen in naam des Bataafschen Volks. Even verschillend als in deze beide Hooge Vergaderingen, waren de oordeelvellingen der Natie over de Centrale Vergadering. De Unitarissen beschouwden haar als een bolwerk der Vrijheid, een onverdeeld lichaam van het Volk, alwaar alle adressen vooraf ter overweging konden komen,

een krachtigen geesel tegen elk Kollegie, waarin baatzuchtigen of verraders mochten zijn: — de Federalisten daar-en-tegen als een wangedrocht, een werktuig, om het wettig gezag der Natie te verguizen, regeeringloosheid en wraakzucht ten zetel te voeren, en de vroegere schriktooneelen van Frankrijk op onzen bodem over te brengen. Met dat al, de Centrale Vergadering handhaafde zich en verklaarde, bereid te zijn, aan de vijanden der Vrijheid te toonen, dat het Volk van Nederland niet vergeefs gezworen had: „de Nationale Konventie of de dood!"

Zeeland en Friesland, beiden gehecht aan hun provinciale soevereiniteit, bleven zich (15 Oct.) krachtig tegen het bijeenroepen eener Nationale Vergadering verzetten; en toen daartoe door de Algemeene Staten besloten werd (25 Nov.), geschiedde zulks onder protest van het eerstgenoemde, en buiten medewerking van het laatstgenoemde Gewest, 't welk zelfs aankondigde, de voor de marine toegezegde gelden te zullen inhouden, en wel, wegens het revolutionair doordrijven eener Nationale Vergadering: terwijl ook Stad-en-Lande weigerde toe te treden (30 Dec.), zoo lang er geen eenparigheid was. In spijt van hun volharding werd echter de zaak doorgedreven.

(1796). Intusschen hechtte men, om het begane onrecht te verbergen, hooge waarde aan de toestemming ook der weigerachtige Provinciën. Stad-en-Lande was het eerst gereed om zijn tegenstand te laten varen (6 Jan.); doch met de beide andere Gewesten ging de zaak zoo gemakkelijk niet. In Friesland geschiedde zulks niet dan op eene wijze, vrij gelijk aan die, waarop men, als ik u verhaalde, de Municipaliteit van Amsterdam, met betrekking tot het stuk der eedsvordering, had weten te dwingen. Men wist verdeeldheid te stoken tusschen de reprezentanten van Friesland en de Municipaliteit van Leeuwarden. Het kwam tot een openbaren twist, waarbij sommige leden van het laatstgenoemde Kollegie werden gevangen gezet, andere de vlucht moesten kiezen. Weldra echter sloeg de kans om: de verdrevenen keerden terug, en verkregen op hunne beurt de overhand, door blijkbare medewerking der Franschen. De Reprezentanten werden afgezet, en door anderen vervangen, (28 Jan.) die zich nu haasteden gaaf toe te treden tot het besluit ten opzichte der Nationale Konventie. In Zeeland, waar drie vierde der opgeroepen bevolking zich tegen een Konventie zonder vooraf bepaalde Grondwet, verklaard had, stemde thans, bij een nieuwe oproeping, de meerderheid, uit vrees voor scheuring van het Bondgenootschap (25 Febr.), er in toe: en zoo voegde zich ook deze Provincie bij de overige.

Tot het verkrijgen van dezen uitslag had ook eenigszins medegewerkt het samenstellen door de Staten-Generaal van een reglement op de Konventie, (18 Febr.) 't welk tegen volledige samensmelting der Gewesten eenigen waarborg scheen te geven. De hoofdbepalingen van dat reglement waren: verdeeling van het geheele land in distrikten van 15,000 zielen, waarvan elke 500 zielen een Grondvergadering zouden uitmaken; in welke elk burger, die twintig jaar

oud was en niet tot de bedeelden behoorde, stemgerechtigd zou zijn: voorts verkiezing door elke Grondvergadering van eenen kiezer: en benoeming van een reprezentant in de Nationale Vergadering door de 30 kiezers van het distrikt. De werkzaamheden der Konventie zouden niet alleen wetgevende, maar ook besturende zijn, in zoo verre dat de Comités van Algemeen Bestuur aan haar onderworpen waren, ofschoon de provinciale Besturen in hun beheer vrij bleven, voor zoo verre zij niets tegen de besluiten der Vergadering vaststelden. Het gezag over de burgerwapening en de bewaring der geldmiddelen bleef provinciaal. Uit haar midden zou de Vergadering een Kommissie benoemen, om een plan van Konstitutie te ontwerpen, 't welk uiterlijk binnen een jaar aan het volk zou worden aangeboden.

Veel was er door deze uitkomst verkregen: zoo wel de Oranjegezinden als de revolutionaire heethoofden zagen er zich door beteugeld en men kon verwachten, dat de keuze meerendeels op gematigden zou vallen, en hierdoor eenheid en rust verkregen worden. Men had ook hier wederom het voorbeeld van Frankrijk gevolgd, waar men in het afgeloopen jaar zoo de Jakobijnen als de Koningsgezinden bedwongen, en een nieuwe Konstitutie verkregen had, met een uitvoerend Bewind, onder den naam van Directoire, aan het hoofd.

Werkelijk vielen de keuzen over 't geheel goed uit, te meer, om dat het toen nog niet de gewoonte was, gelijk in latere tijden, zich zelven of zijn vrienden bij de kiezers, 't zij openbaar, 't zij bedektelijk aan te bevelen. Integendeel was men toen nog zoo warsch van kuiperijen, dat de Reprezentanten des volk van Amsterdam het noodig oordeelden, onderzoek te doen naar den schrijver van een naamloozen brief, aan zekeren Verster te Amsterdam gericht en waarbij deze werd aangemaand op twee daarbij opgegeven personen zijn stem uit te brengen. De Reprezentanten waarschuwden de Burgerij tegen dergelijke aanbevelingen, die de vrije keus der stemgerechtigden zouden kunnen bepalen tot de schrijvers zelve of hun aanhangers.

De Konventie kwam alzoo tot stand en werd door Paulus, die tot haar Voorzitter was verkozen, met een welsprekende aanspraak geöpend (1 Mrt.), waarin hij voornamelijk gewaagde van het hoofddoel der vergadering, het verkrijgen van die eenheid, naar welke men gedurende het geheele bestaan der Republiek vruchteloos had gestreefd. Dit was zijn laatste politieke daad: hij stierf twee weken later (17 Mrt.), naauwlijks veertig jaren oud.

De wensch, door den overledene geüit, was echter nog verre van vervuld te worden, en moeilijk was het streven naar eenheid, zoo lang men nog verre verwijderd was van eensgezindheid, en Unitarissen en Federalisten tegen elkander overstonden. Wat de eerstgemelden betrof, zij konden wederom in twee partijen worden verdeeld, waarvan de eene, die der hevige Demokraten, éénheid niet alleen

in de wet, maar ook in de uitvoering, en alzoo slechts éène Vergaring en één Bewind begeerde als het middelpunt, waaruit alle macht afvloeide. Aan het hoofd dier partij stond Pieter Vreede, een man vol bekwaamheid, scherpzinnigheid en welsprekendheid, doch in de school der Fransche Revolutionairen gevormd. Hem steunden de hevige Patriotten, als Wybo Fijnje, Gogel, Ockerse en anderen, deels in de vergadering, deels in de klubs en burgervergaderingen.

Naast hen vormden de Moderaten (doorgaans „slijmgasten" genoemd) een partij, die wel eenheid in de wet begeerde, doch tevens het behoud van de onafhankelijkheid der Gemeente-besturen. Schimmelpenninck, die reeds zoo menigmalen blijken van zijn wijze gematigdheid gegeven had, was haar leider: Kantelaar, Bosveld, Van Hamelsveldt, haar redenaars. Schoon het minst talrijk, wist deze partij, door gedeeltelijke overeenstemming met de gematigde Federalisten en Unitarissen, in de vergadering doorgaans aan haar gevoelen de overhand te verschaffen.

Onder de Federalisten eindelijk wilden sommigen wel eenheid en kracht bij het algemeen Bestuur, maar tevens onafhankelijkheid van de Provinciale en Gemeente-besturen, wat hun inwendig beheer betrof, en vooral geene vereeniging der provinciale schulden. Andere Federalisten gingen verder en wilden slechts verbetering in het bestaande; terwijl de strekste voorstanders dier partij den ouden regeeringsvorm zochten te behouden: ofschoon zij, uit vrees voor de Patriotten en Franschen, voor dit gevoelen niet opentlijk durfden uitkomen.

Gelukkig voor de algemeene orde was het, dat, gelijk ik zeide, de Moderaten het overwicht in de Vergadering bezaten. Immers nog overal woelden de driften, en zochten onruststookers, zelfs door volksopruiing, regeeringloosheid te verwekken. Een voorbeeld hiervan zag men eerlang te Amsterdam. Een troep burger-kanonniers, ondersteund door klubbisten en andere burgers, drong gewapend in de raadzaal en eischte daar (10 Mrt.), met luide bedreigingen, het afzetten der oranjegezinde ambtenaren, het afscheuren eener publikatie tegen gepleegde ongeregeldheden en het loslaten van een zestal in hechtenis genomen belhamels. De Municipaliteit zag zich genoodzaakt, den eisch in te willigen; doch de prokureur der Gemeente, Maurits Cornelis van Hall, en twee leden der Justitie, met hem op het stadhuis gekomen, en door den Voorzitter gevraagd om de gevangenen te doen slaken, hadden de kloekheid, zulks eenparig te weigeren, op grond dat de justitie uit naam van den Volke van Holland gehandhaafd moest worden en zij alzoo niet bij machte waren aan het bevel van een plaatselijke Regeering te gehoorzamen. Zij bleven bij die weigering volharden; schoon een van de leden de onmiddellijke uitwerksels van de volkswoede ondervond, terwijl Van Hall opentlijk in de raadzaal met plundering bedreigd werd. Des-niet-temin werden de gevangenen op last van den Raad geslaakt en de afkondiging afgescheurd.

Het Provinciaal Bestuur van Holland, van het gebeurde onderricht, haastte zich, een Bezending naar Amsterdam af te vaardigen (13 Mei), van krijgsvolk ondersteund. Toen zij echter te Haarlem gekomen was, had er een herhaling plaats van wat onder prins Willem II gebeurd was. Een Kommissie, met Schimmelpenninck en Zielkens aan het hoofd, vervoegde zich bij haar, en verklaarde, dat zij, daar de stad in rust was, geen krijgsvolk ontvangen en geweld met geweld zou keeren. De Afgevaardigden wilden evenwel volharden; doch nadere Bezendingen uit de stad deden haar het oor leenen naar onderhandelingen en schikkingen. Nog hadden die tot geen bepaalden uitslag geleid, toen de Fransche generaal Beurnonville een eind aan de zaak maakte, door Fransch krijgsvolk naar Amsterdam te zenden. Aldus voor hun veiligheid niet langer bekommerd, trokken de Afgevaardigden zonder gewapend geleide de stad binnen (26 Mei), en weldra werd bij publikatie te kennen gegeven, dat de Municipaliteit haar gezag hernomen had.

Dit inroepen van vreemd krijgsvolk in burgergeschillen, wekte in de Nationale Vergadering een kreet op tegen haren voorzitter Bicker, die er machtiging toe verleend had en men stelde zijn gedrag aan dat van Willem II en van Brunswijk gelijk. Des-niet-te-min werd met 60 tegen 41 stemmen het gedrag des Voorzitters goedgekeurd. Zeker was het kluchtig, dat thans door een Bicker dezelfde last gegeven was, tegen welken in 1650 zijn voorvader zich zoo heftig had verzet.

In Utrecht, waar de Reprezentanten meerendeels tot de hevige Revolutionairen behoorden legden zij (26 April) aan de Regenten teruggave op van de gelden, van 1787 tot 1795 door hen genoten. Hier was het Noël, de Fransche gezant, die, door zijne tusschenkomst, het besluit buiten werking stellen deed.

In Friesland waren, ten gevolge van den burgertwist, waarvan ik vroeger gewag maakte, vele Reprezentanten uitgeweken (April) die thans bij de Nationale Vergadering klachten aanhieven over een schrikbewind met revolutionaire rechtbanken en 42 Comitees van Waakzaamheid, ter zuivering, zoo 't heette, van de volksstem: zoo dat zij, of een burgerkrijg hadden moeten beginnen, of zich redden door de vlucht. De partij der heethoofden in de Vergadering wilde deze zaak als huishoudelijk hebben aangemerkt; doch men besloot, de Friesche bewindhebbers ernstig aan te sporen tot vergevensgezindheid en eendracht. Dit geschiedde, en aan 17 der 29 uitgewekenen werd het terugkeeren vergund.

Intusschen waren bij de Vergadering gewichtige onderwerpen ter sprake gekomen. De afscheiding van Kerk en Staat was nader als beginsel aangenomen (Aug.), en aan de Joden, hoezeer niet zonder sterken tegenstand, het burgerrecht verleend. De heerlijke rechten werden, voor zoo verre zij personeel waren, afgeschaft, doch voor zoo verre zij opbrengsten in geld, en door aankoop of overeenkomst verkregen waren, in stand gehouden. De Burgerwapening werd als

plicht beschouwd, doch vrijwillig, en niet gedwongen, gelijk de Revolutionairen verlangden.

Het verschilpunt over de eenheid was het moeilijkst om afgedaan te worden. Eindelijk, na langdurige en hevige debatten, kwam het ontwerp eener Staatsregeling tot stand, wel niet om in zijn geheel te worden aangenomen, maar om nader over te beraadslagen. Bij dit stuk werd als beginsel gesteld (22 Nov.), dat de Nederlandsche Republiek, inzonderheid in haar betrekkingen naar buiten, niet langer bestond als een Gekonfedereerde Staat van onafhankelijke Gewesten, maar als een eenig oppermachtig Volk. Voorts zou de Wetgevende macht bij twee Kamers, de Uitvoerende bij een Staatsraad berusten, de Rechterlijke onafhankelijk zijn, en er Departementale Besturen ingesteld worden, met bevoegdheid om over eigen zaken te beschikken.

Onder deze beraadslagingen was de toestand van ons land, vooral met betrekking tot de buitenlandsche aangelegenheden, niet gunstiger geworden.

De nalatigheid of het onvermogen der Provinciën en het daaruit voortspruitende geldgebrek, maar vooral het gemis aan genoegzame matrozen, waren oorzaak geweest, dat de vloot in de eerste helft van 't jaar geen zee kon kiezen; terwijl later, toen in de behoeften genoegzaam was voorzien, het uitloopen haar onmogelijk werd, dewijl het gat van Texel voortdurend door een vereenigde Britsche en Russische zeemacht werd bezet gehouden. Het gevolg hiervan was, dat zij het geheele jaar werkeloos bleef liggen.

Intusschen waren verschillende schepen, ja een geheel eskader den vijand in handen gevallen (22 April). — De kotter de Vlugheid werd in de Noordsche haven Egwog door Britsche vaartuigen aangetast en in Engeland opgebracht. De Deensche Regeering liet zich echter zooveel gelegen liggen aan deze schending der onzijdigheid van haar grondgebied, dat de kotter na eenige maanden weder werd vrij gegeven, doch in naauwlijks bruikbaren staat, en terwijl inmiddels het volk verloopen was.

Een maand later werden het fregat de Argo (12 Mei), de kotter de Mercurius, en 2 brikken, de Echo en de Gier, in de Noordzee door twaalf Engelsche bodems vervolgd, die de beide eerstgenoemde schepen 10 of 12 mijlen benoorden Texel achterhaalden. De kapitein Dirckink, die de Argo, en de luitenant Gaeymans, die den Mercurius kommandeerden, besloten hierop zich tot het uiterste te verdedigen, en gaven zich niet over dan na dat hun schepen geheel reddeloos waren geschoten. De bevelvoerders van de Echo en de Gier, geen kans ziende om den hen vervolgenden vijand door de vlucht te ontkomen, lieten hun schepen nabij Schiermonnikoog op het strand loopen, waar die een prooi der golven werden, doch de manschap, op enkelen na, behouden aan wal kwam.

In 't begin des jaars waren twee eskaders van hier vertrokken (28 Febr.), om onze West- en Oost-Indische Koloniën te beschermen.

Om de kruisers in 't Kanaal te ontkomen namen zij hun tocht benoorden Schotland om (8 Mrt.): eerlang werden zij door een zwaren storm geteisterd, waardoor twee schepen, de Jason en de Venus, van de overige afdwaalden en te Bergen inliepen om zich te herstellen. De Venus kwam behouden in 't Vaderland terug: doch met den Jason liep het minder gunstig af. Reeds in de Noorweegsche haven had de manschap blijken gegeven van weinig ingenomen te zijn met de nieuwe orde van zaken, en had zelfs een schiemansmaat de Maagd uit de Bataafsche vlag gesneden; doch toen eindelijk het fregat Bergen verliet, raakte het volk in vollen opstand tegen zijn officieren en bracht het schip in de Schotsche haven Greenock op (8 Juni), waar het door de Britsche Amiraliteit prijs verklaard en in 's Konings dienst gesteld werd.

De vice-amiraal Braak, wiens eskader door het achterblijven van den Jason en de Venus tot op zes schepen verminderd was (Mei), kwam daarmede behouden in Suriname aan, waar hij de Overheden en Officieren den eed aan de nieuwe Regeering liet zweren, en door zijn tegenwoordigheid deze Kolonie, gelijk mede Curaçao, voor de Republiek behield.

Anders liep het af met het eskader onder kapitein Lucas. Dit was bestemd om zich naar de Oost te begeven, doch vooraf de Kaap, die men wist dat de Engelschen in handen gevallen was, te hernemen. Na een reis van vijf maanden kwam het in de Saldanha-baai (6 Aug.); maar ongelukkig had Lucas de gelegenheid verzuimd, om behoorlijke berichten in te winnen aangaande de sterkte der Britsche macht op dat punt, en was de Engelsche gezagvoerder aan de Kaap reeds van zijn oogmerk en komst verwittigd. Weldra kwam de knecht van een Kaapsch ingezetene aan Lucas bericht geven, dat de landmacht des vijands zeer aanzienlijk was, dat de Engelsche vloot gereed was hem aan te tasten, en dat het raadzaam ware, hoe eer hoe beter te vertrekken. Lucas echter sloeg tijdingen en raad in den wind, bleef in de Baai nog ettelijke dagen liggen en, hoewel hij, toen reeds eenige manschappen van zijn volk naar den vijand waren overgeloopen en de ontvangen tijdingen door nadere berichten bevestigd werden, in den Krijgsraad voorstelde om te vertrekken, 't geen eenparig werd goedgekeurd, zoo stelde hij nogtans dat vertrek zoolang uit, dat eindelijk (16 Aug.), zijn eskader van de landzijde door 4000 man troepen werd aangetast, terwijl de mond der Baai door dertien Britsche schepen gesloten werd. En, of dit niet genoeg ware, overal schier betoonde het zeevolk zich ongezind te vechten: sommigen liepen over, anderen bedreigden hun officieren onder het roepen van: „Oranje boven! weg met de Patriotten!" In dezen hachlijken toestand waren de scheepsvoogden eenstemmig van gevoelen, dat er niets te doen viel dan te kapituleeren. Doch vruchteloos beproefde men, zulks op een eervolle wijze te doen, men zag zich genoodzaakt, zich aan de voorwaarden te onderwerpen, door den Engelschen amiraal Elphinstone voorgeschreven, en daarin bestaande, dat de geheele

vloot, en al de officieren en manschappen zich in handen der Engelschen moesten geven. Deze kwamen nu bezit nemen van onze schepen, waar de muitzucht inmiddels tot allerlei baldadigheden oversloeg, de Bataafsche vlag door de met oranje vercierde manschappen verscheurd of verbrand, en wie voor patriot bekend stond, mishandeld, ja gewond werd; zoo dat er een aanzienlijk getal Britsche troepen noodig was om de orde te herstellen. De meeste dekofficieren en verdere manschappen gingen in Engelschen dienst over: Lucas en de overige officieren werden naar Holland terug gezonden, waar hij, terwijl zijn zaak voor den Krijgsraad nog hangend was, aan hartzeer overleed.

Dan terwijl de Engelschen op deze wijze hun macht buiten Europa vermeerderden, had Frankrijk de zijne in Europa op een ontzettende wijze uitgebreid. Een jong Generaal, die zich, als kapitein der Artillerie, had doen kennen door Toulon op de Engelschen te hernemen, was door het Directoire aan het hoofd geplaatst van het leger, dat de Oostenrijkers in Italiën bestrijden moest. Hij had aan het in hem gestelde vertrouwen beäntwoord, de Oostenrijksche en Sardinische legers bij Montenotte, bij Mondovi, bij Lodi, bij Arcole, verslagen, en Italiën vermeesterd. Die jonge Generaal was uit Korsika geboortig, doch, ten gevolge dat gemeld eiland, als ik u vroeger verhaald heb, aan Frankrijk was gehecht, Fransch onderdaan geworden, en zijn naam was Napoleon Buonaparte.

De krijgsverrichtingen, door hem volbracht, stonden in verband met die, welke door twee andere legers, onder Moreau en Jourdan, in Duitschland volvoerd moesten worden. Deze echter hadden een waardigen tegenstander gevonden aan den aartshertog Karel, die het leger van Jourdan bij Amberg (24 Aug.) en Wurtzenberg (3 Sept.) terugsloeg. Geen gering deel aan deze overwinning had prins Frederik van Oranje, die, in 's Keizers dienst getreden en tot Generaal-Majoor aangesteld, zich, naar de getuigenis van den Aartshertog, den naam en roem zijner voorvaderen bij die gelegenheid op nieuw had waardig getoond. Geen minderen lof verwierf hij, toen hij, later, de terugtrekkende afdeelingen van Moreau tusschen Freiburg en Eymedingen (17, 18, 19 Oct.) herhaaldelijk bestreed en den vijand dwong, laatstgemelde plaats te ontruimen. Doch vooral blonk zijn dapperheid uit bij het beleg van Kehl, waar een uitval, door Devaix ondernomen (22 Nov.), vooral mislukte door de onversaagdheid, waarmede Frederik de onder zijn bevel staande Hongaren had aangevoerd. Hij was het, die met twee bataljons de twee redoeten hernam der belegeringswerken, reeds door de Franschen genomen. Een paard werd daarbij onder hem doodgeschoten. Eenige dagen later verdreef hij, aan 't hoofd van een Servisch vrijkorps, den vijand voor goed uit Kehl (28 Nov.), toonde in de volgende maand, naar de getuigenis zelfs zijner vijanden, de grootste wakkerheid en doorzicht in het bemachtigen van 's vijands buitenwerken (2 Dec.), en deed, op den eersten dag des volgenden jaars (1 Jan. 1797), door zijn beleid en

persoonlijke dapperheid, de eerste linie der werken van het verschanste legerkamp der Franschen in de macht der Oostenrijkers vallen. Met de bemachtiging van een hoornwerk (5 Jan.) op het eiland Ehrlenrhein bekroonde hij den roem, dien hij zich in de belegering van Kehl verworven had. Een ooggetuige berekende, dat hij, gedurende dat beleg, behalve de dagen waarop hij den dienst had in de loopgraven, zich twee-en-veertig malen in het vuur had bevonden. De Keizer vereerde zijn dapperheid door hem het ridderkruis der Orde van Maria Therezia te schenken, 't welk, vóór hem, nooit aan een Onroomsche gegeven was. Doch nog sprekender bewijs, hoe men hem waardeerde, ontving eerlang prins Frederik, toen hij, zich naar Engeland met verlof zullende begeven, te Frankfort door een renbode werd achterhaald, om de Franschen, die in Tyrol waren doorgedrongen, te helpen stuiten. Ook hier kweet hij zich wakker; doch een wapenstilstand, te Leoben gesloten (18 April), en later de vrede van Campo-Formio, waarbij Oostenrijk Venetiën in ruil voor Belgiën ontving (17 Oct.), maakte voorloopig een eind aan verdere krijgsbedrijven.

Dan, keeren wij tot de binnenlandsche aangelegenheden terug. Het ontwerp van Konstitutie, dat in het laatst des vorigen jaars was aangeboden, had aanleiding tot hevige en langdurige beraadslagingen gegeven. De vurige Federalisten berispten daarin, dat men niet, gelijk voorheen, aan de Afgevaardigden de verplichting had opgelegd, om als gelastigden van hun kommittenten te stemmen, en dat men de verkiezingen voor de Wetgevende Vergadering niet aan de Departementale Besturen had opgedragen. Zij waren echter geneigd, het ontwerp aan te nemen, dat hun genoegzamen invloed der provinciale belangen op het Algemeen Bestuur scheen aan te bieden. — De hevige Unitarissen verwierpen het ontwerp geheel; zij vonden er niets in van de alles regelende eenheid: de Wetgevende Vergadering was met te weinig macht bekleed: en de oude verdeeling zou het oude provincialismus in wezen laten. — De Moderaten stemden gedeeltelijk met de Unitarissen in, dat in het ontwerp de een- en ondeelbaarheid der Republiek niet genoeg waren in het oog gehouden, doch zij vonden er te veel goeds in om het niet als grondslag der beraadslagingen aan te nemen.

Ook nu weder behielden de Moderaten hun overwicht in de diskussiën, door zich beurtelings bij de Unitarissen en bij de Federalisten te voegen. Zonder den steun van Schimmelpenninck, Van de Kasteele, Kantelaar, en die van hunne partij, zou het aan Vreede en Van Hooff niet gelukt zijn, de schuldvermenging en de eenheid in de wet over de geheele Republiek te weeg te brengen: en evenmin aan De Mist, Vitringa en andere Federalisten, de onafhankelijkheid der Gemeente-besturen te handhaven. Dan, al hadden de Moderaten in de Vergadering zelve gezegevierd, zij hadden het volk in 't algemeen niet in hun begrippen kunnen doen deelen, en Unitarissen zoo wel als Federalisten, evenzeer onbevredigd, werkten overal om

het ontwerp te doen vallen, dat dan ook werkelijk, door de Grondvergaderingen, waarin 136,716 stemgerechtigden opkwamen, door een meerderheid van 80,806 verworpen werd (8 Aug.). Deze uitslag ontmoedigde de Moderaten: te meer, daar de nieuwe verkiezingen meerendeels niet in hunnen geest uitvielen. Verscheidenen onder hen, van het ijdele der wederstreving overtuigd, onttrokken zich aan verderen strijd en bedankten voor de op hen uitgebrachte keuzen. Schimmelpenninck gaf hiervoor zijn redenen opentlijk te kennen.

Weldra verkregen de Unitarissen nieuwe kracht door een omwenteling, die te Parijs had plaats gehad (4 Sept.), en waarbij de Hoofden van het Bewind gevangen gezet, en de Republiek — volgens een schrijven van den gezant Meyer — nog eenmaal was gered geworden. Het voorgeven was nu, dat er een vreeselijke samenzwering had bestaan, om in Frankrijk de Monarchie, hier te lande het Stadhouderschap, te herstellen. Een oproer, dat in Friesland kort te voren had plaats gehad, ter gelegenheid der burgerwapening, en waarbij een gewapende hoop Dokkum had aangetast, doch door geschut uiteen gedreven was, werd met het loopende gerucht in verband gebracht, en een en ander gaf aanleiding, dat Van Beyma in de Vergadering een voorstel deed (20 Sept.), 1e tot een nationale feestviering wegens het gebeurde te Parijs: 2e tot de uitgave der stukken betreffende het komplot; 3e tot aanschrijving der Besturen om een wakend oog te houden op alle binnenlandsche vijanden: 4e tot het afvorderen van een eed van eeuwigen haat tegen het Stadhouderschap, de Aristokratie en de Regeeringloosheid. Dit voorstel werd kort daarop (20 Sept.) gevolgd door een ander om een onderzoek te doen omtrent de ambtenaren. De gematigde partij, waarbij zich thans Van Hooff en andere meer hevige Unitarissen voegden, drong er op aan, dat zoodanig onderzoek slechts daden, geen gevoelens, tot voorwerp hebben zou, en behield deze reis de overhand; terwijl ook van het door Van Beyma ingediende voorstel niets kwam. Doch eerlang gaf een nieuwe gebeurtenis aanleiding, dat de driften weder in beweging werden gebracht.

De ramp, aan het eskader van Lucas overkomen, en die gedeeltelijk werd toegeschreven aan de ongenoegzaamheid der hem gegeven lastbrieven, had niet weinig ongenoegen verwekt tegen het Comité van Marine, 't welk in 't algemeen minder vertrouwen inboezemde, sinds de bekwame Paulus niet meer aan 't hoofd daarvan stond. Ook oordeelde men den aard en het gezag van dat Kollegie onvoldoende, daar het, bij aangelegenheden van gewicht, gehouden was de bevelen der Nationale Vergadering te vragen, waarbij niet altoos de noodige geheimhouding in acht werd genomen. Dit gaf aanleiding, dat de Kommissie tot de Buitenlandsche Zaken (24 Feb.) door de Nationale Vergadering werd gemachtigd, de lastbrieven, door het Comité van Marine voor de Vlootvoogden ontworpen, goed te keuren en naar goedvinden te wijzigen. Hierdoor werd de macht, door de Nationale Vergadering omtrent de zeezaken uitgeöefend, werkelijk overgebracht

bij de Kommissie tot de Buitenlandsche zaken, en het Comité van Marine aan deze onderworpen. Naauwlijks was de Kommissie met deze uitgestrekte macht bekleed, of zij stelde de noodige maatregelen in het werk, om een eskader uit te rusten, 't welk dat van Braak in de W. Indiën zou vervangen; en tevens om 's Lands vloot in gereedheid te brengen, ten einde gemeld eskader te dekken en den vijand het hoofd te bieden. Tot nog toe had de tegenwoordigheid van Engelsche schepen in de Noordzee de vloot van den Staat, die gedeeltelijk in de Maas, gedeeltelijk in Texel lag, altijd belet, zich te vereenigen; men had alzoo wel oorlogsvaartuigen gehad, maar afgezonderd, en buiten staat om gezamentlijk dienst te doen. Thans gelukte het, die vereeniging te doen plaats grijpen en vleide men zich met de hoop, den Britten geduchte afbreuk te zullen doen. Dit tijdstip scheen daartoe gunstig: in Ierland, waar een groot deel der bevolking nog sedert de dagen van Willem III de heerschappij van Engeland onwillig droeg, waren hevige onlusten uitgebarsten, en dit had de Fransche Regeering het ontwerp doen vormen om hare vloot met de Bataafsche te vereenigen, landingstroepen naar Ierland te zenden en er een omwenteling te bewerken. Verschillende omstandigheden hadden de Franschen genoopt dit plan te laten varen, 't geen nu door de Bataafsche zeemacht alleen zou worden uitgevoerd. Te meer zou men wellicht hebben kans gehad om te slagen, naardien er op de Engelsche schepen een hevige muiterij was uitgebarsten. Doch stormen en andere tegenspoeden waren oorzaak, dat men het gunstige tijdstip liet voorbij gaan. De muiterij werd gedempt, het saisoen verliep, en van de voorgenomen onderneming — die in zekeren zin, gelijk zou hebben gestaan met die van Willem III, doch juist om af te breken wat hij had opgebouwd — kwam niets.

Toch begreep men gevolg te moeten geven aan het genomen besluit om het inmiddels gereed gemaakte eskader naar de West te zenden. De amiraal De Winter, die het met de vloot zou uitgeleide doen, ja al de zeeöfficieren, waren van oordeel, dat, bij de groote macht, die de Britten nu wederom in de Noordzee hadden, het uitzeilen gevaarlijk ware; doch het Comité van Marine — aan de eene zijde gedrongen door de gestadige klachten, over de werkeloosheid der zeemacht aangeheven, aan de andere zijde door de herinneringen van vroeger glorie verblind, en in den waan verkeerende, dat men slechts aan boord van een Nederlandsch schip het bevel had te voeren om een Tromp of een De Ruyter te zijn — zond aan De Winter uitdrukkelijken last van met den eersten goeden wind zee te kiezen. De Winter gehoorzaamde (6 Oct.), schoon zijns ondanks, en de uitkomst rechtvaardigde zijn bezorgheid. Na vijf dagen in de Noordzee gekruist te hebben, zag men op de hoogte van Kamperduin de Britsche vloot op de onzen afkomen (11 Oct.). De beide vloten bestonden uit een gelijk getal linieschepen, namelijk 16: de Bataafsche had drie, de Britsche slechts twee fregatten; doch des vijands schepen waren over 't geheel grooter, met zwaarder geschut en meer manschappen

voorzien: en, wat vooral in aanmerking kwam, de Britsche vloot was samengesteld uit geöefende zeelieden en officieren van veeljarige ondervinding, terwijl zij door een der meest ervaren zeevoogden, den amiraal Duncan, werd aangevoerd. De Bataafsche zeelieden daar-en-tegen hadden voor het meerendeel nimmer gevaren: de meeste kapiteins nooit een bodem gekommandeerd, ja De Winter zelf — die, gelijk gij u herinneren zult, als Luitenant de zeedienst verlaten had, en zelfs toen hij Vice-Amiraal werd, nog Generaal der landtroepen was — had nooit het bevel over een schip gevoerd. En nu moest hij een vloot aanvoeren, die pas de haven verlaten had, en officieren en manschappen, die ongeöefend waren. Het zou dus een mirakel zijn geweest, indien de strijd door een goede uitkomst ware bekroond geworden.

De Bataafsche vloot wachtte den vijand, die voor-de-wind op haar afkwam, in vrij goede orde af. De zware schepen waren op eene lijn geschaard, waarin het schip van De Winter de vierde plaats in had, dat van den schout-bij-nacht Story de vijfde, dat van den schout-bij-nacht Bloys van Treslong de achtste, en dat van den vice-amiraal Reyntjes, die de achterhoede aanvoerde, de dertiende. Achter de linieschepen lagen de fregatten en kleinere vaartuigen ter ondersteuning. Duncan, aan onze vloot, die slechts vier uren van de kust verwijderd was, den terugtocht willende beletten, en haar tevens door een stoute krijgsbeweging in verwarring brengen, gaf bevel, onze linie te breken. Deze last werd met ongemeene stoutmoedigheid volbracht door den vice-amiraal Onslow. Op de achterhoede der Bataven aanhoudende, drong hij door de ruimte heen, die, ten gevolge der onbezeildheid van het schip Haarlem, tusschen dit en het schip van Reintjes (de Jupiter) was overgebleven. Duncan van zijne zijde beproefde met eenige schepen hetzelfde aan onzen voor- en middeltocht. Aan de voorhoede mislukte zulks, dewijl onze schepen aldaar dicht aan elkander gesloten waren; doch Duncan zelf wist zich een weg te banen tusschen het schip van Story (de Staten-Generaal) en het daar nevens liggende (de Wassenaer). Hiermede was de linie op twee plaatsen doorboord en de slag van dat oogenblik beslist. Doch, met welke ongunstige kans de strijd ook aanving, onze zeeöfficieren handhaafden meerendeels krachtdadig den alouden roem onzer Natie en poogden door kloekheid te vergoeden wat hun aan bedrevenheid faalde. Onslow, tusschen den Haarlem en den Jupiter doorgeloopen, stuitte op het daar achter liggende fregat Medemblik, aangevoerd door den kapitein-luitenant Lancaster, die niet schroomde den ongelijken strijd te aanvaarden, en hem vrij wat schade toebracht, niet zonder zelf door zijn zooveel sterkeren vijand hevig geteisterd te worden. Van deze ontslagen, liet hij zijn fregat onder de lij van de Alkmaar en de Delft loopen, die aan den uitersten linkervleugel streden, en ondersteunde deze beide schepen in hun verdediging, tot dat twee andere vijandelijke vaartuigen hem van achteren kwamen oploopen. Tegen deze overmacht was de Medemblik niet bestand, vooral nadat

de Alkmaar, door het verlies van zijn stuurrad en noodtalies afvallende, tegen hem was aangeloopen en groote schade bij hem had te weeg gebracht. Lang nogtans hield Lancaster den strijd uit; maar toen zijn eerste Officier gesneuveld, de tweede gewond, 50 zeelieden gedood, hij zelf nevens een zestigtal anderen gekwetst waren, het tuig reddeloos geschoten, de masten op 't vallen en het schip vol water stond, gaf hij 't op en streek de vlag.

De Alkmaar en de Delft, welk schip het laatste onzer linie was, hadden inmiddels een hevigen strijd gevoerd tegen vijf vijandelijke schepen. Beiden gaven zich echter niet over dan nadat zij geheel doornageld, de stukken onbruikbaar, en de helft der manschap dood of buiten 't gevecht gesteld waren. De naast voor hem liggende schepen (de Haarlem en de Jupiter) hadden reeds vroeger gestreken. Het uit de linie vallen van den Cerberus, waarvan de Bevelhebber beweerde, last ontvangen te hebben om zich naar den middeltocht te begeven, was oorzaak geweest, dat de Jupiter met twee bespringers te doen had. Reyntjes, die zich op dezen bodem bevond, werd gekwetst, en deze omstandigheid werkte misschien mede om, vooral nadat de Haarlem reeds gestreken had, hem tot de overgave te doen besluiten.

Terwijl zich alzoo de Bevelhebbers aan de achterhoede moedig, doch vruchteloos kweten, had het amiraalschip van Duncan de Staten-Generaal aangetast, waarop Story het bevel voerde, en het gedwongen af te houden en de linie te verlaten. Toen zeilde hij tot onder de lij van het amiraalschip der Bataafsche vloot, 't welk reeds een ander Britsch vaartuig met kracht had afgeslagen. Hardnekkig was de strijd tusschen de beide amiraalschepen, en zelfs werd dat van Duncan zoo gehavend, dat hij tot tweemaal toe om hulp seinde. Hiertoe bestond nu de gelegenheid. Immers de Wassenaer, waarop zich kapitein Holland kweet, was, door de schandelijke vlucht van den nevens hem liggenden Batavier, genoodzaakt geworden tegen twee vijanden te kampen, en, na een fellen strijd, geheel reddeloos geschoten en tot strijken genoodzaakt: ten gevolge waarvan een der vijandelijke schepen, die hem bestreden hadden, zich thans tot bijstand van Duncan begeven kon.

Aan de voorhoede had kapitein Zegers, die de Vrijheid gebood, eerst aan twee en later aan vijf vijanden het hoofd geboden en zijn bodem tot het uiterste verdedigd, dien hij niet overgaf, voordat hij 130 man buiten 't gevecht had. Met geen mindere onversaagdheid weerde zich de kapitein-luitenant Ruysch, die de Gelijkheid, het eerste schip der linie, aanvoerde, gedurende derd'half uur, tegen de steeds aangroeiende macht der Britten, en besloot eerst de vlag te strijken toen hij 60 man aan dooden en 70 gekwetsten had.

De Beschermer, het tweede schip der voorhoede, had zich in den aanvang kloekmoedig geweerd, doch was, na het doodelijk wonden van zijn Bevelhebber, kapitein Hingst, uit de linie gevallen: de Hercules, die daarnevens lag, had zich niet slechts wakker gekweten, maar

zelfs een vijandelijk schip zoodanig gehavend, dat het op 't punt was van te strijken — toen ongelukkig zijn verschansing in brand en aan zijn bevelhebber, kapitein Rijsoort, een arm afgeschoten werd. De luitenant Musquetier, die nu het bevel overnam, zag zich genoodzaakt de linie te verlaten, ten einde het vuur, dat zich reeds aan zeilen en tuig had medegedeeld, de naastbij liggende vaartuigen niet zou aansteken. Lang dreef het brandende vaartuig her- en derwaarts, vriend en vijand voor zich doende terugdeinzen, en de wanorde, vooral onder onze schepen, niet weinig vermeerderende. Na met ongewone bedaardheid en kalmte alles beproefd te hebben, om den brand te blusschen, en toen hem dit eindelijk gelukt was, ook het schip te behouden, zag zich Musquetier mede genoodzaakt het nu weerlooze vaartuig — want men had het kruit over boord moeten werpen — aan den vijand prijs te geven.

De Brutus, Leiden en Mars, die in den middeltocht lagen, namen in den beginne slechts een gering deel aan 't gevecht en werden alleen van verre door een viertal Britsche schepen beschoten en zoo doende bezig gehouden en verhinderd iets wezentlijks uit te richten. Eerst na dat de Batavier geweken en de Wassenaer verplicht was geworden af te houden, had een ernstig gevecht plaats. De kapitein-luitenant Kolff, die den Mars aanvoerde, streed met geen ongunstigen uitslag; de Leiden werd, na een moedig gevecht, genoodzaakt uit de linie te vallen, om zijn schade te herstellen. Ook de Brutus, waarover de schout-bij-nacht Bloys het bevel voerde, werd, na zich dapper gekweten te hebben, genoodzaakt af te houden: terwijl aan den Bevelhebber de arm was afgeschoten. De Winter, alzoo verstoken van de hulp, die hij zoozeer behoefde, en van alle zijden niets dan vijanden ziende opdagen, streed tot het uiterste toe, en gaf, niet voor dat de helft zijner bemanning gesneuveld was, zich aan den vijand over.

Hiermede was de zeeslag geëindigd, de laatste, door de Nederlanders tot op heden geleverd, de eerste, waarin Engeland zich beroemen mocht, een Nederlandschen vlootvoogd benevens twee vlagofficieren als krijgsgevangenen te zien opbrengen. Doch niet op die gevangenen of op hun krijgsmakkers, die, wat ook hun politieke meening mocht zijn — Hingst en Van Rossum o. a. beiden gesneuveld, waren erkende Prinsgezinden — met onverschrokken moed en trouw gestreden hadden, maar op hen, die 's Lands vloot zoo roekeloos gewaagd hadden, rustte de schande der nederlaag. Ook Duncan gevoelde dit, en uiterst heusch was de ontvangst, die De Winter aan zijn boord genoot: terwijl later onze zeelieden in Engeland op de meest menschlievende wijze werden behandeld.

Het vallen van den avond, het stormachtige weêr en de nabijheid der kusten belette de Britten de aan lij zijnde Bataafsche schepen te vervolgen. Deze hadden hierdoor gelegenheid, om, onder 't bevel van Story, den koers naar Texel te richten, waar zij behouden aankwamen. Alleen de Brutus, van de overige afgedwaald, viel niet

daar, maar te Helvoet in, na nog een gevecht met een Engelsch fregat te hebben doorgestaan, 't welk hij echter dwong af te houden. — De Britsche vloot bereikte eenige dagen later Jaarmuiden, na met ruw weêr geworsteld te hebben, waarbij zelfs twee prijzen, de Delft en de Medemblik, een prooi der golven werden. Het eerste schip ging te gronde met den eersten luitenant Heiber, 134 man van het scheepsvolk, dat zich zoo wakker gekweten had en 5 Engelschen: en de Medemblik strandde bij Westkapelle, waar het door de zee werd verbrijzeld, doch de manschap gered.

Werd over den uitslag van dezen scheepstrijd in Engeland groote vreugde bedreven, diep was de verslagenheid, die er hier te lande door veroorzaakt werd, en bitter de teleurstelling van hen, die zich met een gewissen zege hadden gevleid. Wel werd het leed eenigszins verzacht en de moed opgebeurd door de gedachte, dat de Bataafsche zeelieden heldhaftig gestreden hadden; doch dit belette niet, dat het Comité van Buitenlandsche zaken zoo binnen als buiten de Vergadering hevig gegispt werd over de onvoorzichtige wijze, waarop het de vloot had gewaagd. De zeeöfficieren, zoowel zij die gevangen genomen, doch na een maand weêr ontslagen werden, als zij, die behouden met hun schepen waren teruggekeerd, werden voor een krijgsraad gebracht, sommigen met meer of minder lof van de tegen hen ingebrachte beschuldigingen vrijgesproken, anderen tot ontzetting, schorsing, een zelfs (de kapitein van den Batavier) tot een onteerende straf veroordeeld.

In den nood van het zeewezen moest nu voorzien worden, en hieruit ontstond in de Vergadering de tweede reden tot oneenigheid, waarvan ik boven sprak. Er werd namelijk een voorstel gedaan om de benoodigde gelden door een algemeene heffing te bekomen, in stede van die over de Provinciën te verdeelen. De Federalisten betwistten aan de Vergadering het recht om de geldheffing uit te schrijven, op grond van het Reglement: de Unitarissen verklaarden, dat het Reglement verfoeilijk was, indien het de redding des Vaderlands tegenhield: de Moderaten sloegen een middelweg voor, namelijk, dat de Vergadering wel de belasting zou uitschrijven, doch tevens de Provinciën tot vrijwillige toenadering bewegen (2 Dec.). Ook deze reis behielden zij het veld; doch het was voor de laatste maal. Al de Gewesten, behalve Holland, verklaarden zich tegen den genomen maatregel: dit gaf aan de Unitarissen nieuwe stof tot klagen over de ongenoegzame macht der Vergadering. Weldra kwam er een verklaring uit van Vreede en 42 zijner medeleden, waarbij zij het noodige betoogden van eenheid, zoo in 't financiëele als in 't politieke, en van éene Vertegenwoordigende Vergadering, terwijl alle andere machten louter bestierend en verantwoordelijk zouden zijn: — een stuk, 't welk in de Vergadering zelve buitensporig werd genoemd en rechtstreeks uitloopende op ontbinding der Maatschappij. Zoo bleven de driften woelen tot in 't volgende jaar (1798), wanneer het ontwerp tot rijpheid kwam, door de hevige Unitarissen sedert eenigen tijd ge-

vormd, in overleg met den Franschen gezant De la Croix, (wien 't bitter weinig scheelen kon, welke vorm van regeering hier bestond, mids het revolutionair beginsel slechts zegevierde) om de Nationale Vergadering in een Konstitueerende te veranderen. Dit had op de navolgende wijze plaats.

Het Voorzitterschap der Vergadering, dat afwisselend gevoerd werd, en veertien dagen duurde, was overgegaan op Midderigh, een der onderteekenaren van de zoo even genoemde verklaring. Met den Zondag ving dit Voorzitterschap aan, waarmede het opperbevel over de krijgsmacht in 's Gravenhage verknocht was. Midderigh liet des nachts de Vergadering tegen den volgenden morgen te acht ure beschrijven, uitgenomen de Kommissie tot de Buitenlandsche zaken, aan wier leden hij huis-arrest liet aanzeggen, hun papieren in beslag nemen en hun woningen door een wacht verzekeren.

Reeds, 's morgens te drie ure (22 Jan.) was den Haag allerwege door krijgsvolk bezet en aan niemand vergund, die plaats te verlaten. De generaal der Fransche krijgsmacht in de Bataafsche Republiek Joubert, de generaal Daendels, met zijn Staf, en de verdere bevelhebbers der Bezetting bevonden zich in de voorkamer der Vergadering. De deuren werden gesloten, en met dubbele wachten bezet, die bepaalden last hadden, welke leden binnengelaten, welke uitgesloten moesten worden. Midderigh, onder een gewapend geleide zitting genomen, en de vergadering in geheim Comité geöpend hebbende, verklaarde, dat het Vaderland in gevaar was, en vorderde, dat al de aanwezigen leden, onmiddellijk, een onverandelijken afkeur tegen het Stadhouderlijk Bestuur, het Federalisme, de Aristokratie en de Regeeringloosheid zouden betuigen. De Leden die in 't geheim waren legden de gevorderde verklaring af: van de overigen volgden sommigen dit voorbeeld; elf hunner weigerden en moesten hierop terstond de zaal ruimen. Vervolgens gaf de Voorzitter kennis van het arresteeren der Kommissie tot de Buitenlandsche zaken en van 22 leden der Vergadering, welk een en ander goedgekeurd werd. Vreemd is het, dat onder die geärresteerden zich niet slechts Federalisten, als Vitringa en De Mist, en Moderaten, als Kantelaar en Van Hamelsveldt bevonden, maar ook Unitarissen, die niet hadden willen stemmen in gewelddadige maatregelen, als nu genomen werden. Op een hatelijke wijze was men bij dit arresteeren te werk gegaan: zoo b. v. voerde men Van Beyma en Kantelaar, die bestendig elkanders tegenstanders in de Vergadering geweest waren, in dezelfde koets naar de gevangenis. De geheime vergadering werd nu in een openbare veranderd, het Reglement, alle Provinciale en Kwartiers-soevereiniteit, werden vernietigd, en de Nationale Vergadering veranderd in een Konstitueerende, vertegenwoordigende het Soevereine Volk. De Fransche gezant, hierop binnengelaten, wenschte der Vergadering geluk met de genomen besluiten en ontving van den Voorzitter den broederkus, terwijl de muziek — want bij elk voorval van dien aard moest er in die dagen altijd muziek bij de

hand zijn — een aangenaam deuntje speelde, en het geschut verkondigde, dat er weder een omwenteling had plaats gehad.

ELFDE HOOFDSTUK.

De Provinciale Besturen veranderd. — Uitvoerend Bewind. — Dwangmaatregelen. — Nieuwe Staatsregeling. — De Konstitueerende Vergadering herschept zich zelve in Wetgevende Vergadering. — Ontevredenheid jegens het Uitvoerend Bewind. — Het Uitvoerend Bewind door Daendels gevangen genomen. — De Vergadering ontbonden en een Intermediair Voorloopig Bewind benoemd. — Vertegenwoordigend Lichaam. — Tweede Uitvoerend Bewind. — Amnistie. — Toestand des Lands. — Tweede Coalitie. — Dood van prins Frederik. — Krijgsbedrijven. — Wakkere feiten van de luitenants Van Maaren en Broers. — De vloot opgeëischt. — Maatregelen van tegenweer. — Landing der Engelschen in Noodholland. — Overgave der vloot. — Inval der uitgewekenen in Overijsel en Gelderland. — Slag van de Zijpe. — Slag van Bergen. — Medemblik, Enkhuizen, de Lemmer, en onderscheidene vaartuigen door de Engelschen genomen. — Slag van Alkmaar. — Slag van Castricum. — Onderhandeling met den vijand, die Noordholland ontruimt.

De nieuwe Omwenteling, in naam der Vrijheid volbracht, kenmerkte zich, gelijk het doorgaans gaat, door de grootste dwangmaatregelen. De Provinciale Besturen, die nog altijd, onder veranderden naam, in hun vergaderingen het oude gezag der Staten hadden zoeken te handhaven, werden veranderd in Intermediaire Administratieve Besturen, waaraan men zich, in Holland met opgetogenheid, in de meeste Gewesten — vooral in Zeeland en Brabant — uit noodzaak onderwierp. 29 Leden der Vergadering, waaronder Lublink de Jonge, Van Royen, mijn grootvader Cornelis van Lennep en anderen, hun mandaat vervallen achtende, zonden aan de Vergadering hun ontslag

in: 't geen deze zoo euvel opnam, dat zij hen vervallen verklaarde van alle posten en bedieningen, ook van het stemrecht, en hen onder toezicht stelde van het Plaatselijk Bestuur. Voorts stelde men een Uitvoerend Bewind aan van vijf Leden (25 Jan.), namelijk Vreede, Wijbo Fijnje, Van Langen, Fokker en Wildrik, elk à *f* 12000, aan de Vergadering verantwoordelijk, met volstrekte macht over Comitees en Besturen — en, onder hen, zoogenaamde Agenten (men zou ze thans Ministers noemen) aan 't hoofd der verschillende takken van bestuur.

De 22 leden der Vergadering, die in hechtenis waren genomen, werden op 't Huis ten Bosch bewaard: de zes leden der Kommissie tot de Buitenlandsche zaken, de een naar Breda, de ander naar Leeuwarden, een derde naar Hoorn, een vierde naar Delft, twee naar Hondsholredijk gevoerd en aldaar streng bewaakt. Maar 't was niet genoeg, de erkende tegenstanders van geweld en willekeur aldus in bedwang te houden; men moest ook zorgen, dat geen ambten voortaan vervuld en geen stemrecht uitgeöefend werd, dan door de zoodanigen, op wie men meende te kunnen rekenen. Hiertoe werden overal agenten heengezonden om de provinciale en gemeente-besturen te ontbinden, en terstond weder te vormen uit personen, aan de nu bestaande orde toegedaan. Een soortgelijke last werd gegeven ten opzichte der ambtenaren, ja zelfs, waar 't noodig mocht zijn, der gerechtshoven (18 Febr.). Vele brave lieden werden op die wijs door baatzucht of persoonlijken wrok van bestaan beroofd, en de meest ongeschikte en onbeschaafde lieden in 't Bewind gebracht; terwijl, aan een anderen kant, vele burgers, voor posten berekend, doch die onder het opgeworpen Bewind niet wilden dienen, halsstarrig weigerden die aan te nemen. Dit had een besluit der Wetgevende Vergadering ten gevolge, dat de zoodanigen van stemrecht uitgesloten en uit de Republiek zouden gezet worden.

Een plan van Staatsregeling, in de Vergadering gebracht (6 Maart), werd over het geheel, onverwijld goedgekeurd (15 Maart): voorts, de Kommissie, die het had ingediend, met zeven leden vermeerderd, om twee dagen later verslag over de bijzonderheden te doen; en toen dat verslag gunstig was, werd (17 Maart) het plan zonder verdere beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen. Tevens werd besloten, het Uitvoerend Bewind te bekrachtigen, als ware het volgens de Staatsregeling benoemd.

Die Staatsregeling moest nu aan de goedkeuring der Natie worden onderworpen. Om deze te verkrijgen zond het Uitvoerend Bewind overal agenten af, ten einde de Grondvergadering, zoo 't heette, te zuiveren. Van stemgerechtigdheid werden uitgesloten en op de lijsten doorgeschrapt al wie tot dien tijd niet verschenen was of bekend stond als der bestaande orde van zaken vijandig, en al wie weigerde, de verklaring van afkeer, volgens de beginselen van 22 Januari, te doen. Geheel willekeurig, ja ruw, gingen die agenten veelal te werk, zoodat zelfs bekwame en ijverige patriotten, als Schimmelpenninck

en Wiselius, werden geweerd. Geen wonder, dat nu ook de aanneming van de Staatsregeling met een groote meerderheid (153,913 tegen 11,597 stemmen) geschiedde (23 April). Niet slechts was aan andersdenkenden het medestemmen belet; maar algemeen wenschte men een einde aan de onzekerheid te zien.

Die nieuwe Staatsregeling was een vrij getrouwe afdruk der Fransche van 1795. De hoofdpunten waren: eenheid en ondeelbaarheid; geene Provinciën meer, maar acht Departementen: Eems, Oude IJsel, Rijn, Amstel, Texel, Delft, Dommel en Schelde-en-Maas, rechtstreeksche verkiezing van een Vertegenwoordigend Lichaam, in twee Kamers verdeeld: een Uitvoerend Bewind van vijf Leden: ondergeschikte Besturen: de geestelijke goederen nationaal: even zoo de goederen der uitgeweken Stadhoudersgezinden.

Met het aannemen dier Staatsregeling was de taak der Konstitueerende Vergadering afgeloopen, en was zij door de daad zelve als ontbonden te beschouwen. Het Volk zou de leden hebben te benoemen van het Bestuur, dat thans het roer in handen had te nemen. Maar de leden der Vergadering waren nog niet geheel gerust, of het soevereine volk zijn recht wel zou uitoefenen overeenkomstig het welbehagen van hen, die, naar eigen schatting, de ware volksvrienden waren. Ook De la Croix, de Fransche gezant, wilde liever het bewind zien in handen van de zoodanigen, op wier gezindheid hij rekenen kon. Het middel hiertoe was spoedig gevonden en hoogst eenvoudig. De leden der Konstitueerende Vergadering verklaarden (4 Mei) deze voor vervallen, maar benoemden zich zelve tot Vertegenwoordigend Lichaam. Op deze wijze werd de nieuwe Grondwet reeds dadelijk in de gewichtigste harer verordeningen geschonden. Niet al de leden waren echter voor dezen maatregel gestemd geweest; doch toen men vooraf, in geheim Comité, de zekerheid bekomen had, dat de meerderheid er voor was, had men tevens besloten, dat, wanneer het voorstel in de openbare Vergadering zou herhaald worden, niemand daarop het woord zou vragen, ten einde aan het volk geen schijn van oneenigheid te geven. Bij die gelegenheid had een der leden, die over het voorstel sprak, gezegd, zoo overtuigd te zijn van de noodzakelijkheid van den stap, dien men voor had, dat hij niet aarzelen zou de gronden zijner overtuiging opentlijk aan den volke bloot te leggen: een ander lid had hierop geäntwoord, dat hij in dat geval even opentlijk zijne redenen om er tegen te zijn, ontvouwen zou. „Die dat doen wil," had toen een derde uitgeroepen, „moet dadelijk in arrest gezet worden;" welk gezegde terstond door verscheidene leden met luidruchtig geroep was ondersteund geworden. — Men kan uit dit staaltje oordeelen over de vrijheid, die zelfs de leden der hoogste Vergadering onder het Bewind der Vrijheid genoten: — 20 leden werden nu uit de aanwezigen benoemd om $^2/_3$ der Tweede Kamer te vormen: 43 bleven voor de Eerste: de aanvulling zou volgens de Staatsregeling plaats hebben.

Volgens de taal, door Ockerse, als Voorzitter der Eerste Kamer

gebezigd, zou de 4de Mei gezegend worden door al wie wijs en braaf was en zijn Vaderland oprecht beminde. Het volk was echter niet van die meening. Weldra klaagde men algemeen over de trotschheid des nieuwen Bestuurs; de Aristokraten van vroegere dagen mochten in hun handelingen despotiek geweest zijn, zij waren ten minste billijk en minzaam, lieden van opvoeding en goede manieren; zij ontzagen het volk, dat nu uit de hoogte behandeld werd, en met volslagen willekeur. Zelfs zij, die het gebeurde op 22 Januari toegejuicht, ja er toe medegewerkt hadden, toonden zich thans misnoegd en verontwaardigd. Bij het vermeerderen van tegenstand werd het Bewind slechts te heftiger in zijn maatregelen: het begon zelfs de drukpers aan banden te leggen, wier vrijheid als eene der onschatbaarste giften der omwenteling beschouwd werd. Algemeen was de ergernis, ook zelfs bij de Agenten en bij Daendels. Deze, vergeefs gepoogd hebbende, De la Croix tot een wijziging van zaken over te halen, vertrok naar Parijs. Terstond gaf het Uitvoerend Bewind een proklamatie uit, door de beide Kamers goedgekeurd, tegen zijn strafwaardige desertie, en tegen de woelingen der Federalisten, der Aristokraten, ook der zoodanigen, die, vrijheid in den mond hebbende, van snoode ontwerpen zwanger gingen. Doch ook tusschen de leden van het Bewind-zelf was verschil gerezen. Fokker en Wildrik achtten het noodig, het besluit van 4 Mei aan het volk te onderwerpen, of wel de verkiezing over het volle getal der Reprezentanten uit te strekken; de drie anderen dreven het tegendeel. Ook kon men zeggen, dat het land thans door hun driemanschap geregeerd werd; 't welk meer en meer den algemeenen haat op zich laadde. Vreede echter, ofschoon driftig en voortvarend, werd beschouwd als te goeder trouw te handelen; maar Fynje en Van Langen hield men verdacht, slechts hun eigen belang op 't oog te hebben. Alleen de gunst der Franschen kon hen in stand houden: zoodra hun deze ontviel, moest hun rijk uit zijn: en dit duurde niet lang.

Daendels had te Parijs, waar inmiddels de gematigde Republikeinen weder het roer in handen hadden gekregen, niet slechts een gunstig onthaal gevonden, maar tevens afkeuring van het door De la Croix gehouden gedrag en bereidwilligheid om hem tegen het Uitvoerend Bewind te ondersteunen. Weldra keerde hij naar den Haag terug, waar de Fransche generaal Joubert (10 Juni) hem opentlijk verwelkomde en in zijn bescherming nam. Tusschen deze beiden en de Agenten zelve van het Bestuur werden nu de middelen beraamd om een einde te maken aan de dwingelandij van het Uitvoerend Bewind. Daendels (12 Juni), vergezeld van zijn Staf en van een bende grenadiers, begaf zich naar het Oude Hof, dat thans door het gehate Driemanschap betrokken was. De hier aanwezige wacht dorst, op het zien der overmacht, geen tegenstand bieden; en zoo drong Daendels onverhinderd tot in de eetzaal, waar Vreede, Fynje en Van Langen, benevens De la Croix, eenige leden van het Vertegenwoordigend Lichaam en anderen, nog onder den maaltijd zaten. Op de vraag:

„wien zoekt gij?" klonk zijn antwoord: „de leden van het Uitvoerend Bewind!" en onmiddellijk hoorde men nu het dreigend geschreeuw: „die schelmen! die landverraders! dood of levend moeten wij ze hebben!"

Vreede en Fynje wisten zich van de eerste verwarring te bedienen om zich weg te maken; doch Van Langen werd in hechtenis genomen en naar Woerden gevoerd. Ook Fokker en Wildrik werden gevat, doch denzelfden dag weder ontslagen. De la Croix leverde een een protest in tegen de handelwijze van Daendels; waar men zich niet aan stoorde.

Na de vernietiging des Uitvoerenden Bewinds, toog Daendels, aan het hoofd eener talrijke bende voet- en paardevolk, naar het Binnenhof, liet de schildwachten ontwapenen en eenige leden der beide Kamers in hechtenis nemen, die naar het Huis ten Bosch werden vervoerd, waar zij nu in hetzelfde lot deelden, dat zij in den aanvang des jaars anderen hadden doen ondergaan.

Denzelfden dag nog verscheen een proklamatie aan het Volk, door de agenten van Marine, van Oorlog, van Financiën, van Justitie en van Politie geteekend, ter verdediging van de genomen maatregelen. In dat stuk werden de beginselen der omwenteling van 22 Januari goedgekeurd; doch afgekeurd wat in naam daarvan geschied was, de Staatregeling gehandhaafd, maar het tegen haar voorschriften opgeworpen Bewind vernietigd verklaard. Voorts benoemden de Agenten een Intermediair Wetgevend Lichaam, enkel voor de loopende zaken, waarin zoo wel leden van de vroeger ontbonden Vergadering die zich na 22 Januari hadden onttrokken, als leden, die in het besluit van 4 Mei hadden berust, ja zelfs de beide gematigde leden van het vernietigd Uitvoerend Bewind, werden opgenomen.

Zoo weinig was de 12de Juni een tegenhanger van den 22ste Januari dat men nog een geheele maand talmde, eer men de gevangenen van laatstgenoemden dag ontsloeg: en in de proklamatie, waarbij het Volk werd opgeroepen tot de verkiezing van Leden van het Vertegenwoordigend Lichaam, werd aan beide omwentelingen hulde gebracht: aan de eene, als de overwinning op de Aristokraten en Federalisten, aan de andere, als die op overheersching van eenige volksleiders. — De Grondvergaderingen kwamen bijeen, (10 Juli) en de keuzen geschiedden, zoo uit voor- als tegenstanders van 12 Juni. Algemeen zocht men thans een vereeniging der partijen tegen hen, die slechts op eigen belang bedacht waren of de regeeringloosheid wenschten. Het Vertegenwoordigend Lichaam, in twee Kamers verdeeld, de eene om de wetten voor te dragen, de andere om er haar zegel aan te hechten, kwam bijeen (31 Juli). Zijn eerste daden waren: het goedkeuren van het gedrag der Agenten, en de benoeming van een Uitvoerend Bewind (de Burgers Van Hasselt, Hoeth, Van Haersolte, Ermerins en Van Hooff), 't welk verantwoordelijk zou zijn aan de Kamers. Schimmelpenninck werd als Gezant naar Parijs afgevaardigd, waar hij gewichtige diensten bewees, door het Directoire bij

voortduring gunstig te stemmen voor het gebeurde, in weêrwil der inblazingen van De la Croix en de Jakobijnen, die de nu hier bovendrijvende partij voor Aristokraten, Federalisten en Engelschgezinden uitkreten. Wel ontbrak het ook hier niet aan dezulken, die hevig over het gebeurde bleven klagen en beweeren, dat de beginselen van 1795 waren geschonden; doch men wist de woelingen der onruststokers te beteugelen: en de gezindheid van het Bestuur tot verzoening en verbroedering bleek eerlang in de uitgevaardigde amnistie voor alle revolutionaire misdrijven, vóór 31 Juli gepleegd. Bij die amnistie, waarop de Fransche gezant Lombard de Langres zeer had aangedrongen, werden niet slechts Van Langen en de onlangs ook in hechtenis genomen Fijnje, die van verduistering van 's Lands gelden waren beschuldigd, op vrije voeten gesteld, maar ook Van de Spiegel en Bentinck van Rhoon. Met een waardigheid, den laatsten raadpensionaris van Holland voegende, had Van de Spiegel zijn driejarige gevangenschap verduurd. Toen zijn dood door de Klubbisten geëischt werd, en men hem aanraadde, zich te beroepen op zijn onverantwoordelijkheid, en te beweeren, dat hij alles op last der Staten van Holland verricht had, had hij moedig te kennen gegeven, dat zoodanige uitvluchten niet met zijn denkbeelden overeenstemden: en thans nam hij zijn ontslag niet aan, dan met verklaring, dat hij, door van de amnistie gebruik te maken, geenszins wilde geächt worden, het recht te erkennen om hem in hechtenis te nemen en te houden.

Het Revolutionaire tijdvak kon met het nu ingestelde Bestuur gesloten worden geächt. Droevig was de toestand, waarin het ons Vaderland had achtergelaten. Bij den jammerlijken staat van 's Lands geldmiddelen ware bezuiniging een eerste behoefte geweest, en toch hadden de meesten der Revolutionairen, hoe zij ook het welzijn des Vaderlands steeds in den mond hadden, zich telkens meer bereid getoond, om winstgevende Kommissiën in te stellen tot onderzoek naar gedragingen van het voormalige Bestuur, dan om orde en regelmaat in de financiën te brengen. De kassen der burgers waren door geldheffingen uitgeput en het openbaar krediet vernietigd. Een laag ambtenbejag had de Omwenteling reeds bij haren aanvang bezoedeld, en het nepotismus (dat is: het verleenen van posten aan bloedverwanten en betrekkingen) der vroegere Aristokratie, waarover men zoo geklaagd had, was verre overtroffen geworden door het nepotismus der Demokratie, onder het Vijfmanschap van 1798. Wel was er veel kwaads afgebroken: wel was het oude Federatieve stelsel door eenheid vervangen: wel waren onderscheiden mannen van kunde en braafheid op het staatstooneel gebracht, die vroeger waren uitgesloten; maar noch orde, noch welvaart, noch geregeld bestuur hadden onder het revolutionaire tijdvak bestaan: het had slechts afgebroken, maar niets duurzaams kunnen oprichten.

De Oranjegezinden waren inmiddels niet geheel zonder hoop. De vrede, in het vorige jaar gesloten, was kort van duur geweest: En-

geland had er geen deel aan genomen: Oostenrijk en Frankrijk bleven elkander wantrouwen. Weldra gelukte het den grooten Engelschen staatsdienaar William Pitt, een tweede Coalitie (24 Nov.), tusschen Engeland, Rusland en Oostenrijk, te bewerken. Prins Frederik, die zich bij zijn ouders in hun verblijf te Hamptoncourt bevond, werd naar Weenen geroepen en door den Keizer tot aanvoerder benoemd van het leger, dat in Italiën zou oorlogen. Zeldzaam was gewis de onderscheiding, die aldus een jeugdigen, vreemden, Protestantschen Vorst ten deel viel, om door het Huis van Oostenrijk in een zoo belangrijk tijdsgewricht aan 't hoofd eens legers geplaatst te worden. Hij aanvaardde te Padua (Nov.), waar het hoofdkwartier van het leger van Italiën zich bevond, zijn nieuwe betrekking. Dan hij mocht de luisterrijke loopbaan, die zich voor hem opende, niet intreden. Een kwaal, waarschijnlijk in de zoo getrouw bezochte hospitalen opgedaan, en tegen welker hevigheid zijn gestel, reeds door vroegere vermoeienissen geschokt, niet bestand was, wierp hem op het ziekbed neder (**1799**). Op dat ziekbed zelf boezemde hij nog den vijand ontzag in. De Fransche generaal had een stelling door zijn troepen laten innemen, die haar bij het uitbreken der vijandelijkheden voordeelig wezen kon: en nu schreef hem Frederik met eigen hand, dat hij den degen voor getrokken zou houden, indien de Generaal zijn vorige stelling niet hernam. Aan dien eisch werd toegegeven: doch weinige dagen later was de wakkere jongeling (6 Jan.), in den ouderdom van slechts van 25 jaren, gestorven. Diep was de rouw bij geheel het leger, dat hem innig lief had: en troosteloos over zijn verlies was de Keizer, die zijn geheele hoop op hem stelde. Vorsten en staatsmannen, soldaten en bevelhebbers betreurden den jeugdigen held, om zijn voortreffelijke deugden en geäardheid zoo geächt, en in wien de Nederlandsche Oranjegezinden kunnen Maurits en Willem de Derde, de Oostenrijkers prins Eugenius waanden te zien herleven. De eerste krijgsondernemingen vielen voor de Bondgenooten voordeelig uit: onder den aartshertog Karel en den Russischen veldheer Suwarow behaalden zij verscheidene overwinningen op de Franschen, en Italiën werd bijna geheel heroverd. Inmiddels hield de Engelsche zeemacht den generaal Buonaparte, of Bonaparte (gelijk hij zich thans schreef, de Italiaansche u uit zijn naam werpende om dien meer Fransch te doen klinken), die met een leger naar Egypte en Syriën gezonden was, aldaar opgesloten, en maakte zich een Engelsch-Russisch leger tot een aanval op onze kusten gereed. Reeds in het voorjaar kreeg men hier te lande kennis van de buitengewone toerustingen in Engeland; ja de Britten zelve maakten er geen geheim van, dat het op het Bataafsche Gemeenebest gemunt was. Waarschijnlijk hoopten zij, dat hierdoor de aanhangers van het Huis van Oranje, op wier medewerking zij rekenden, zouden worden aangemoedigd, en dat ook de ingezetenen in 't algemeen, misnoegd over de wijze, waarop zij door hun Fransche broeders behandeld werden, en over de buitengewone lasten, die zij te dragen hadden,

een tegenomwenteling zouden bewerken. Het tijdstip tot een onderneming als deze was gunstig. Twee derden van het Fransche hulpleger in dienst der Republiek waren het leger gaan versterken, dat Frankrijk aan de zijde van Zwitserland en Duitschland dekte: de overige 8000 man lagen in Zeeland in bezetting, waar de Franschen hun aandeel in Vlissingen te bewaken hadden. In de onzekerheid, waar de Engelschen de landing beproeven zouden, liet de Fransche generaal Brune, die het bevel over de vereenigde troepen voerde, 5000 man ter bescherming van Zeeland, en bestemde er 3000 om tot rezerve te dienen. De eerste afdeeling Bataafsche troepen, 10,000 man sterk, lag onder Daendels in bezetting, van den Haag tot aan den Helder; de andere, van ruim 6000 man, onder Dumonceau, in Groningen en Friesland. Voorts werden de kustbatterijen aan den Helder versterkt; ofschoon, waarschijnlijk door tijdsgebrek, niet met die zorg, die het behoud vereischte van de aldaar liggende vloot — indien men 12 schepen een vloot mag noemen. Juist de Helder was de plaats, waarop het Britsch Bewind besloten had te landen, waarschijnlijk op hoop, van zich van het overschot onzer zeemacht meester te maken, en aan deze den laatsten slag toe te brengen.

Ten einde de onzen omtrent de ware landingsplaats in onzekerheid zouden blijven, vertoonden zich nu hier dan elders eenige vijandelijke schepen op onze kusten. Vier daarvan, (11 Aug.) het Friesche gat binnengestevend, tastten nabij Ameland een Bataafsche brik aan, die, na moedigen weêrstand, genomen werd. Een kanonneerboot, die terzelfder hoogte lag, week onder Schiermonnikoog, doch werd aldaar vervolgd en door schepen omzet. Geen middel tot verdediging ziende, zond de luitenant Van Maren, die er het bevel over voerde, al zijn volk naar wal, op drie man na, met wier behulp hij het geschut vernagelde, en de draaibassen over boord wierp: waarna hij, op 't oogenblik dat de vijandelijke brik hem de volle laag gaf, en de overige vaartuigen hem tot op een snaphaanschot genaderd waren, zijn schip in brand stak. Naauwlijks zagen de vijanden de vlam uitbersten, of, een ontploffing vreezende, stoven zij uit elkander: van welke omstandigheid Van Maren gebruik maakte om, nevens zijn krijgsmakkers, met de jol het land te bereiken.

Kort daarop zette de vijand eenig krijgsvolk te Schiermonnikoog aan wal (15 Aug.). De geheele verdediging van dit eiland bestond uit twee drieponders en 26 man onder den luitenant Broers. De landing had plaats met gewapende sloepen, onder bedekking van het vuur der vermeesterde oorlogsbrik. De ingezetenen wilden Broers dwingen, van de verdediging af te zien, doch hij dreigde, zoo zij zich tegen zijn voornemen verzetteden, hun dorp in brand te steken, koos zich een voordeelige stelling, en weerde zich zoo kloek, dat hij den vijand tot den aftocht dwong, die zich vergenoegde, eenige schepen uit de haven mede te nemen.

Vier dagen later (19 Aug.) hield alle twijfel op, toen zich de voorhoede der Britsche landingsvloot, onder den vice-amiraal Mitchell,

voor Kijkduin vertoonde. De landing was op den 22sten bepaald; doch alvorens werden door den amiraal Duncan, die over de vloot in de Noordzee gebood, drie officieren gezonden naar den schout-bij-nacht Story, die het bevel over ons eskader voerde, met uitnoodiging om de oude vlag op te steken en zich bij de Britsche vloot te voegen. Vrij onvoorzichtig gedroegen zich de bevelhebbers der Bataafsche schepen, die op de uiterste wacht lagen, met deze Parlementairen onverhinderd door te laten, en niet minder Story, door hen, zonder de noodige voorzorgen, op zijn schip (de Washington) te ontvangen. Behalve de brieven voor Story, hadden de Britsche officieren er ook eenen voor den kommandant van den Helder, Gilquin, waarbij die plaats werd opgeëischt. Gilquin werd hierop naar boord ontboden: en den tijd, die hiermede verliep, maakten zich de vreemdelingen ten nutte om aan het scheepsvolk proklamatiën in handen te stoppen van den luitenant-generaal Abercromby, die de landingstroepen gebood, en waarbij het herstel van den Stadhouder als de eenige bedoeling der Britten werd opgegeven. De officieren moesten met een weigerend antwoord vertrekken; doch zij hadden hun doel reeds half bereikt, en zaden van muiterij gestrooïd, die eerlang zouden ontkiemen.

Had de landing reeds den volgenden dag kunnen plaats hebben, Noordholland ware zonder twijfel overrompeld geweest; want er waren op dat tijdstip niet meer dan 1300 soldaten beschikbaar; maar gelukkig woei de Westewind zoo onstuimig, dat de schepen weder zee moesten kiezen, uit vreeze van op de kust te stranden: en zoo had men tijd, hulp te doen aanrukken.

Om den vijand te keer te gaan en tevens al wie hem de hand mocht willen bieden, in toom te houden, kondigden het Uitvoerend Bewind de oorlogswet af (23 Aug.), waarbij de gewapende burgermacht te zijner beschikking gesteld werd, de nog rustende burgerij te wapen geroepen, en machtiging verleend om verdachte personen in hechtenis te nemen en steden of landschappen in staat van beleg te stellen. Met snelheid werden de maatregelen van tegenweer genomen (26 Aug.): zoodat, toen de Engelsche vloot het anker wierp tusschen Huisduinen en Kalandsoog, de geheele eerste afdeeling der Bataafsche krijgsmacht reeds in Noord-Holland was aangekomen. De rechtervleugel, onder den generaal van Guericke, vatte bij den Helder post: de linker, onder den generaal van Zuylen van Nyevelt, tusschen Kalandsoog en Alkmaar. Daendels, die zijn hoofdkwartier te Schagen had, haastte zich de ligging der Britsche vloot te gaan herkennen, die, 26 linieschepen en 150 andere vaartuigen sterk, over een uitgestrektheid van anderhalf uur dicht onder den wal lag, terwijl hij overal langs het strand en in de duinen talrijke patrouilles voet- en paardevolk liet kruisen. De landing had nu den volgenden morgen (26 Aug.) plaats, onder bedekking van een hevig vuur uit de kanonneerbooten. Twee bataljons jagers, sterk ruim 1400 man, aangevoerd door de oversten Luck en Chassé, poogden vruch-

teloos den grond aan den vijand te betwisten en werden van duin tot duin terug gedreven; terwijl Luck het slachtoffer van zijn moed werd. Echter zetteden de jagers hun aftocht met orde voort, en niet minder dan 29 Engelsche officieren werden door hun bussen gekwetst. Ook de overste Herbig, die met een halve brigade den aftocht dekken moest, werd gedood en zijn volk teruggedreven. Nu beproefde Daendels den vijand tusschen twee vuren te brengen, en, in afwachting van versterking, hem te beletten zijn krachten te ontwikkelen. De kolonel Cras deed ten dien einde met twee bataljons den aanval, die in den beginne wel slaagde en waarbij de chef der Genie bij het Engelsche leger, kolonel Hay, doodelijk getroffen werd. Drie bataljons kwamen Cras ondersteunen; doch in den namiddag moest ook hij het veld ruimen en volbracht zijn terugtocht in volkomen orde naar de Groote Keeten, een gehucht bij den Zandpolder. Hier voegde zich eerlang Van Guericke bij hen, die den aanval aan den anderen vleugel had moeten doen, doch daarin belemmerd was geworden door het terrein. Daendels, vreezende, dat in geval de Helder van de landzijde werd aangetast, de aldaar gebleven troepen van het hoofdleger zouden afgesneden en nutteloos opgeöfferd worden, zond aan Gilquin, die ze gebood, bevel, de stukken der kustbatterijen te vernagelen, de ammunitie onbruikbaar te maken, en op den linkervleugel terug te trekken. Gilquin vond het bevel zoo vreemd, dat hij er niet dan op een naderen, schriftelijken last aan voldeed. Zijn volk, voorgegaan door den bekwamen kapitein Van Geen, trok, om de Engelschen te ontwijken, de moerassige streek langs de Zuiderzee door, waar het dikwerf tot aan het middellijf door het slijk moest waden, en kwam behouden in de nacht aan 't Zand aan, van waar het terugtrok in de nieuwe stelling, die Daendels aan zijn troepen had doen aannemen. Deze stelling steunde met den rechtervleugel op de Zuiderzee bij de Oude Sluis, en met den linker aan de Noordzee bij Petten: het hoofdkwartier was aan de Schagerbrug.

Noodlottig was deze eerste ontmoeting geweest: 1400 strijders waren gesneuveld, gekwetst of verminkt: en de belangrijke post aan den Helder was verlaten geworden; — doch een nog grooter tegenspoed moest eerlang volgen.

De verdediging van het Texelsche zeegat hing af van de vereenigde werking der batterijen aan den Helder en van het eskader; doch nu de batterij ontruimd en onmiddellijk door de Engelschen bezet was geworden, achtte Story zich niet meer veilig op de reede van Texel en trok (28 Aug.) naar den Vlieter terug.

Reeds den volgenden dag vertoonde zich op de meeste schepen een groote gisting onder 't volk, dat steeds aan 't oude Stamhuis gehecht, nu door de rondgedeelde proklamatiën en het zien der oranjevlaggen, die reeds van de torens van den vasten wal en op Texel wapperden, meer en meer zijn onwil aan den dag legde om voor de zaak van 't Revolutionair Bewind te strijden. In deze omstandighe-

den zeilde een aanzienlijk gedeelte der Britsche vloot het zeegat binnen en hield regelrecht koers op het Bataafsche eskader. Al de Britsche schepen voerden (30 Aug.), bij hun eigen, ook een Prinsenvlag. Story, door deze omstandigheid in groote verlegenheid gebracht, en buitendien weinig berekend voor de moeilijke taak, die hij te vervullen had, zond, om tijd te winnen, twee kapiteins naar den vice-amiraal Mitchell, met last om dezen voor te stellen, de nadere beschikking van het Bataafsch Bewind af te wachten en inmiddels geene vijandelijkheden te plegen. Het sprak wel van zelf, dat Mitchell van zulk een voorstel niets weten wilde en de beide kapiteins met een weigerend antwoord terug zond. Doch toen zij aan boord bij Story keerden, was diens toestand inmiddels niet weinig verergerd. Hij had de onvoorzichtigheid gehad, de Scheepsbevelhebbers tot een krijgsraad bijeen te roepen, en hun afwezigheid had op schier alle bodems den onwil in volslagen muiterij doen overslaan. Overal hoorde men „Oranje-boven!" roepen, en weldra werden de tooneelen van wanorde hernieuwd, die drie jaren te voren in de Saldanha-baai hadden plaats gehad. De Krijgsraad, allen wederstand onder zulke omstandigheden onmogelijk achtende, besloot de vloot over te leveren, en zich krijgsgevangen te geven. — De schepen werden eerst met Engelsch volk bezet, doch, eenige maanden later, op nieuw bemand met Nederlandsche officieren en zeelieden: vier daarvan bleven in dienst van den koning van Groot-Brittanje, doch onder Prinsenvlag; terwijl officieren en manschap trouw zwoeren, zoo aan den Koning, als aan de Staten-Generaal, wanneer zij weder hersteld zouden worden, en aan den Prins als Stadhouder. De acht overige schepen werden door Willem V aan de Britsche Regering afgestaan, onder voorwaarde van teruggave aan 't Gemeenebest, zoodra de voormalige orde van zaken zou hersteld zijn.

Wat Story betrof, hevig werd zijn handelwijze, ofschoon door de omstandigheden eenigszins verschoonbaar, in 's Lands vergadering gegispt, en eerlang een krijgsraad benoemd om zijn gedrag en dat der overige Scheepsbevelhebbers te onderzoeken. Eerst drie jaren later werd uitspraak over hem gedaan, en allen aan ontrouw, lafhartigheid of verregaand plichtverzuim schuldig verklaard. Story en drie der kapiteins (die echter allen afwezig waren) werden eerloos verklaard, en veroordeeld om bij hun terugkomst met den zwaarde of den kogel gestraft te worden, en over allen werden meer of minder zware straffen uitgesproken. — Eerst 14 jaar later werden zij, bij de omwenteling, die toen plaats had, in hun goeden naam hersteld. — Opmerking verdient het, dat in den krijgsraad twee der Bevelhebbers zaten, die tot de overgave der vloot in de Saldanha-baai hadden medegewerkt en toen waren vrijgesproken geworden.

Daendels, zich na de overgave der vloot in zijn stelling niet meer veilig achtende, koos een nieuwe, waarvan Alkmaar het middelpunt uitmaakte, en verlegde zijn hoofdkwartier naar Schermerhorn. Tevens droeg hij aan Krayenhoff, die de Bataafsche ingenieurs-te-

velde kommandeerde, de taak op, om Amsterdam in staat van tegenweer te brengen. Hieraan werd voldaan door het leggen van gewapende schepen aan den mond van het Y, en door het aanleggen van eenige batterijen. Gelukkig zette Mitchell het door hem behaalde voordeel niet voort, en verliepen verscheiden dagen, eer zijn scheepsmacht zich in de Zuiderzee vertoonde.

Terwijl Noordholland aldus door den vijand bedreigd werd, had ook aan een anderen uithoek des lands een poging plaats om een omwenteling te bewerken, die met de onderneming der Engelschen in verband stond. De erfprins van Oranje had te Lingen een soort van hoofdkwartier gevestigd, en aldaar eenigen der in 1795 uitgeweken Officieren rondom zich verzameld. Andere, later uitgeweken oranjegezinde jongelieden hadden zich daarbijgevoegd, en zoo zou men, met jachtgeweeren, pistolen of hoe dan ook gewapend, een inval ondernemen; terwijl eenige in het Vaderland gebleven vrienden het volk tot opstand tegen het Bestuur zouden aansporen: men zou trachten, eenige grensplaatsen te bemachtigen en zich aan de Zuiderzee, bij voorkeur te Harderwijk, in gemeenschap stellen met de Engelsche vloot. De gelegenheid scheen niet ongunstig; want het opontbod van alle weerbare manschap naar het leger van Daendels had de meeste binnensteden van haar wakkerste verdedigers ontbloot. Drie edellieden, Heeckeren van Suideras, Lynden tot Hoevelaken en d'Yvoy, stonden aan 't hoofd der onderneming en hadden op zich genomen, de eerste in 't Zutfensche Kwartier, de tweede in dat der Veluwe, en de derde in 't Sticht, de zaak des Prinsen voor te staan.

Koevorden en Zutfen werden (31 Aug.) beiden opgeëischt uit naam van den Prins; doch dit strekte alleen om aan de aldaar bevelvoerende Officieren (1 Sept.) de noodige voorzorgen te doen nemen tegen een overrompeling. Enschedé, Almeloo, Borkuloo, Grol en andere plaatsen werden echter deels door de uitgewekenen bezet, deels door de bemoeiing van Suideras in opstand gebracht. Een andere troep uitgewekenen, aangevoerd door den overste Spengler, trok over Zevenaar en Anholt naar Westervoort, en maakte zich (4 Sept.) meester van dit dorp en van de brug over den IJsel: de veeren over deze rivier te Lathum en Rhede werden insgelijks bemachtigd: en de kleine bende werd van uur tot uur door gewapende boeren versterkt. In Deventer heerschte groote gisting en scheen een tegenomwenteling onvermijdelijk, toen de kapitein Vognetz, ofschoon men de poort reeds voor hem gesloten had, met twee kompagniën de stad wist binnen te komen en haar tegen overrompeling van buiten en opstand van binnen te beschermen. Te Arnhem deed de kolonel Schoonman de burgerij te wapen roepen; een aantal der leden van de oude Schutterij, versterkt door eenige artilleristen met geschut, trok naar Westervoort en dwong de uitgewekenen die plaats te verlaten, waar de Oranjevlag slechts eenen dag had gewaaid. Bij de vervolging van den vijand onderscheidde zich zekere Van der

Schilde, die aan 't Rozendaalsche veer den IJsel overzwom, de pontaak, die aan de overzijde lag, waar zich de vijand bevond, losmaakte en naar de zijnen overbracht. Inmiddels werd ook te Veenendaal, Scherpenzeel en andere Stichtsche en Geldersche dorpen aan die zijde, de oproerigheid, die zich begon te vertoonen, door de aankomst van gewapende manschap bedwongen. Uit Zwolle trokken 300 burgers uit om de orde in Twente te herstellen: Utrecht en Amsterdam zonden vrijwilligers derwaarts: en een beweegbare kolom van 1100 man, onder den Franschen generaal Girod, voltooide het mislukken der onderneming. Suideras en vele medeplichtigen namen de vlucht: en verscheidene personen werden gevangen genomen als verdacht van de hand aan de oproerlingen geleend te hebben. Allen werden vrijgelaten, uitgezonderd een Jonkvrouw, de freule van Dorth, op den huize Harreveld, bij Lichtenvoorde, woonachtig. Deze werd voor een militaire rechtbank gebracht, wier leden benoemd waren geworden door zekeren Paschen, rechter te Winterswijk, die tot kommissaris van het Bewind was aangesteld om onderzoek te doen naar het gebeurde. Tegen haar werd bewezen, dat zij een oranjevlag van haar slot had doen waaien, dat zij zich, met oranje versierd, te Lichtenvoorde vertoond, de uitgewekenen te gemoet was gegaan, zich over den moord van één patriot verheugd getoond, en oproerige gesprekken gehouden had. Wegens dit een en ander werd zij veroordeeld om met den kogel gestraft te worden, welk vonnis aan haar, liggende in een doodkist, werd ten uitvoer gelegd.

Terwijl in die streken alzoo de hoop der Oranjegezinden op een tegenomwenteling in rook verdween, zag het er in Noordholland voor de Bataven dag aan dag benaauwder uit. Daendels, een man van onbetwistbaren moed, en geschikt voor een partijgangers-oorlog, doch die te weinig geduld en kalmte van geest bezat om een geregelden krijg te voeren, had reeds het oorlogstooneel willen verlaten, het geld uit de Bank te Amsterdam lichten, en zich met het Uitvoerend Bewind naar Gorcum begeven. Gelukkig waren de Bewindslieden bedaarder dan hij, en hadden hem last gezonden, niet verder terug te trekken: en te recht; want Abercromby zelf was, bij zijn onbekendheid met het terrein en met de ware sterkte onzer troepen, even bevreesd om een aanval te doen, als Daendels om er een af te wachten: en zoo gebeurde 't, dat de beide legers een geruimen tijd tegen over elkander stonden, zonder iets van belang te ondernemen. De Erfprins had zich intusschen, na 't mislukken zijner onderneming, van Lingen over Emden naar den Helder begeven (7 Sept.), waar hij met uitbundig vreugdegejuich verwelkomd was geworden. De Municipaliteit was aldaar bereids afgezet en door een Voorloopig Bestuur vervangen. Op Texel had de bevolking de komst der Engelschen niet afgewacht om zich weder met de oude kleur te versieren. Hun blijdschap werd echter spoedig getemperd door de vorderingen van hooi en levensbehoeften voor het Engelsche leger,

waardoor de eilanders, van allen toevoer van buiten verstoken, schier gevaar liepen te verhongeren.

De dagen van rust werden in de beide legers niet werkeloos doorgebracht. Terwijl het leger van Daendels gestadig nieuwen toevoer ontving en zich op alle wijze versterkte, dekten zich de Engelschen, die in de Zijpe hun stelling van Petten tot de Oude Sluis genomen hadden, met goede versterkingswerken en maakten zich gereed zoo mogelijk een beslissenden slag te slaan. De generaal Brune, die inmiddels bij het leger gekomen was, besloot den aanval te doen, eer de Engelschen door de verwachte aankomst der Russen versterkt zouden worden. De sterkte des vijands werd op 20,000 man geschat: Brune had ongeveer 5000 man meer onder zijn bevelen. Zijn linkervleugel, omtrent 7000 man sterk en geheel uit Franschen bestaande, onder den generaal Van Damme, bezette Schoorl en Groet, tusschen Alkmaar en de Noordzee. Het centrum werd gevormd door twee derden der afdeeling van Dumonceau, die uit Groningen en Friesland waren overgekomen: en de afdeeling van Daendels vormde den rechtervleugel.

Het schijnt, dat Brune (10 Sept.) zich niet naauwkeurig genoeg had laten onderrichten aangaande de gelegenheden van het terrein: althans de eerste brigade der afdeeling van Dumonceau, die zich, onder den Generaal Bonhomme, van Schoorldam naar den Zijperringdijk tusschen Eenigenburg en Krabbendam moest richten, kon de gegeven marschorde niet volgen; dewijl daarop een weg was aangewezen, die niet bestond. Hieruit volgde, dat de brigade op een terrein geraakte, waar zij aan het vijandelijk vuur was blootgesteld, dat zij den aanval te laat begon, en op een min gunstig punt, zoodat zij in verwarring en aan 't wijken werd gebracht.

De weg naar Eenigenburg, welken deze brigade was ingeslagen omdat zij geen anderen vond, was dezelfde, als die aan Daendels was aangewezen, om daar langs ten aanval op te rukken. Deze derhalve vond, na den vijand uit Haringkarspel en Dirkshorn verdreven te hebben, den weg naar Eenigenburg reeds door de brigade van Bonhomme bezet, en was genoodzaakt er een andere te kiezen. Hij richtte zich dus tegen St. Maarten, dwong den vijand een redan voor het dorp te verlaten; doch trok daarna terug; dewijl hij, Bonhomme ziende wijken, zich niet verder wagen dorst: te minder, daar een sterke vijandelijke kolom op hem aanrukte.

Dumonceau had inmiddels de verschansing voor Krabbendam aangetast en genomen, en de Engelschen genoodzaakt het dorp te ontruimen. Abercromby, naar het bedreigde punt gesneld, was van 't paard gestegen en had zelf zijn voetvolk ten aanval gevoerd, 't welk het dorp hernam. Dumonceau wist echter de orde onder zijn reeds wijkende troepen te herstellen, bemachtigde het dorp voor de tweede maal, doch zag zich toen, door de aangroeiende macht des vijands, tot den terugtocht genoodzaakt.

Aan den linkervleugel was de aanval met even weinig vrucht ge-

schied: en de aldaar strijdende Franschen hadden, na een woedend gevecht, reeds voor den middag het moeten opgeven, alleen het dorp Kamp, aan den voet van 't Kamperduin, bezet hebbende.

Hoogst ongelukkig was alzoo de uitkomst voor het Fransch-Bataafsche leger: het had naauwlijks één voordeel behaald en ruim 1700 man aan dooden, gekwetsten en vermisten; terwijl de Engelschen slechts 184 buiten gevecht hadden, en bovendien de sterkte hunner stelling hadden leeren kennen.

De beide legers bleven nu weder eenige dagen in hunne vorige stellingen op versterking wachten, alleen werd nog door den kapitein Van Goudoever, aan 't hoofd van eenige jagers en grenadiers, het dorp Warmenhuizen, (14 Sept.) 't welk door 100 Engelschen bezet was, veroverd, in weêrwil het sterk verschanst en van hen gescheiden was door een vaart, over welke men eerst, onder het vijandelijke vuur, een brug had te slaan.

Inmiddels waren twee afdeelingen Russische troepen naar den Helder ontscheept, waardoor het vijandelijk leger tot 40,000 man was aangegroeid, over welke aanzienlijke macht de hertog van York het bevel had aanvaard. Dezerzijds had men slechts 25,000 tegen hem over te stellen: en geen wonder, dat York nu ook tot het leveren van een spoedigen en zoo mogelijk beslissenden slag besloot. Hij verdeelde hiertoe zijn leger in vier afdeelingen: de eerste uit 9000 Russen en 2500 Engelschen bestaande, moest, onder het bevel van den Russischen generaal Hermann, een in 't veld vergrijsden krijger, van Petten uitrukken, Kamp, Groet en Schoorl nemen en zich op Bergen richten: de tweede afdeeling, door den generaal Dundas aangevoerd en bestaande uit 4500 Engelschen en 2000 Russen, moest Warmenhuizen en Schoorldam bemachtigen: de derde, onder den Generaal Pultency, Oudkarspel nemen, en zich, door den Heer-Hugo-waard, tegen de afdeeling van Daendels richten: de vierde eindelijk, uit 9000 Engelschen samengesteld, onder Abercromby, naar Hoorn trekken, Purmerend naderen en alzoo de onzen in een wijden omvang omtrekken.

Met de morgenschemering (19 Sept.) trok de Russische kolom van Petten op, dreef de Franschen door haar onverhoedschen aanval terug en was reeds te acht ure te Bergen. Vergeefs beproefde Dumonceau een afleiding om de Franschen te ondersteunen. Wel gelukte het den majoor Bruce, de Russen, die naar Bergen rukten, af te snijden van de Engelsche brigade, die nog volgen moest — en den overste Verhorst, Schoorl te hernemen; doch de tweede afdeeling van het Engelsch-Russische leger, Warmenhuizen en Schoorldam genomen hebbende, richtte zich nu geheel op Schoorl, terwijl een kolom Russen, van Bergen teruggekeerd, insgelijks op dat dorp aantrok. Bruce en Verhorst, aldus op hun beurt afgesneden, moesten zich met al hun troepen aan den vijand overgeven, die Schoorl andermaal in bezit nam.

De Russen waren echter niet lang te Bergen met rust gelaten. —

Brune had uit Alkmaar versterking derwaarts gezonden: de Franschen, die in de bosschen rondom Bergen de wijk hadden genomen, herstelden zich en vielen op het dorp aan: hun achterhoede, langs het zeestrand opgerukt, overvleugelde de Russen in de duinen; terwijl eenig Bataafsch krijgsvolk, zich tusschen Schoorl en Bergen werpende, hun insluiting hielp voltooien. De generaal Hermann werd met een groot getal der zijnen gevangen genomen: vele Russische hoofdofficieren sneuvelden: zeven vaandels vielen den overwinnaars in handen: en niet dan met moeite gelukte het aan een deel van het Russische krijgsvolk den aftocht naar Schoorl te volbrengen, bij welke gelegenheid, zoo als ik daar even verhaalde, Bruce en Verhorst werden gevangen genomen. York zag echter geen kans zich in de stelling te Schoorl te handhaven en trok tegen half vier ure met zijn leger terug.

Terwijl dit te Bergen plaats had, had een ander gedeelte der Bataafsche afdeeling van Dumonceau een glansrijk wapenfeit volbracht. Schoorldam was tusschen 9 en 10 uren door de Engelschen bemachtigd geworden, die in het kanaal drie gewapende kanonneerbooten gebracht hadden, om het behoud van dien post te verzekeren. De overste Anthing, last bekomen hebbende, om den vijand van daar te verdrijven, doch van geschut verstoken, ondernam den aanval met de bajonnet en wierp de Engelschen over de brug en achter den dijk terug. Hier echter werd hij door een hevig vuur, dat geheele rotten wegnam, afgeslagen, en genoodzaakt over het kanaal terug te wijken. Een tweede aanval, even hardnekkig beproefd, moest evenzeer worden opgegeven. Toen greep Anthing zelf het vaandel in de hand, en, zich aan het hoofd der zijnen stellende, rukte hij nogmaals tegen den vijand in. De adjudant Visscher, die te paard was, ziende dat de vaandelstok aan stukken geschoten en te kort was, zoo dat het vaandel niet overal gezien kon worden, verzocht het veldteeken om hoog te mogen houden, 't welk hem werd toegestaan. Naauwlijks echter was hij de brug over, of een kogel doorboorde hem, en het verschrikte paard sleepte het in de teugels hangende vaandel naar den vijand. De sergeant Westerheide, dit bespeurende, snelde het paard achterna en haalde het vaandel onder een kogelregen terug. Ook deze reis moest men echter voor het vuur des vijands zwichten. Nog echter gaf Anthing het niet gewonnen: een vierde aanval had plaats: de nieuwe vaandeldrager en een aantal Officieren sneuvelden: en de helft van het bataljon werd buiten 't gevecht gesteld. Eindelijk kwam er geschut, en nu werden de Engelschen uit hun verschansingen gedreven en door Anthing buiten 't gezicht gejaagd.

Minder glansrijk voor de onzen was de strijd aan den rechtervleugel geweest. Wel was de aanval, door den generaal Pulteney op Oudkarspel gedaan, met onverschrokkenheid afgeslagen, voornamelijk door de uitmuntend bediende Bataafsche artillerie; maar een te gewaagde uitval, door 100 grenadiers op last van Daendels gedaan,

deed de kans ten gunste des vijands keeren. De grenadiers, tusschen twee vuren gebracht, weken terug; Engelschen en Russen stormden met hen de verschansing binnen, en Daendels moest den aftocht gelasten, die niet dan in wanorde plaats had en met verlies van ongeveer 1300 man, die afgesneden en krijgsgevangen gemaakt werden. In den avond ontving hij den stelligen last de verloren posten te hernemen: 't geen hij te eerder volbrengen kon, daar de vijand bereids op alle punten terugtrok. Hij had dezen nu slechts te vervolgen, en niet alleen een honderd man soldaten, maar ook het geschut door de Bataven op de batterijen achtergelaten, en een paar Engelsche stukken, vielen den onzen in handen. — Ook Abercromby trok met de vierde afdeeling uit Hoorn, 't welk hij reeds bezet had, naar de Zijpe terug.

Op deze wijze eindigde de veldslag, die gemeenlijk de slag van Bergen genoemd wordt. Het verlies aan dooden, gekwetsten en vermisten had bij den vijand omtrent 4000, bij de Franschen en Bataven nagenoeg 2900 man bedragen: doch de reeds vermelde vaandels, 20 kanonnen, 6 houwitzers, een aantal wagens en 4000 geweeren waren den overwinnaar in handen gevallen, en vooral was de zedelijke invloed van den veldslag groot. De Bataven hadden getoond, als helden te kunnen strijden: zij hadden zich, door hun moed, de achting der Fransche wapenbroeders verworven: de goede verstandhouding tusschen hen was versterkt, terwijl die tusschen de Russen en Engelschen daar-en-tegen geheel verbroken was. Groot bleef echter de overmacht bij den vijand, en zorgelijk de toestand van ons leger, terwijl de oproepingen om in de wapenen te komen, zoo herhaaldelijk door het Uitvoerend Bewind gedaan, niet dan flaauw beäntwoord werden. Vele steden dorst men niet van weerbare manschappen ontblooten, uit vrees voor de Oranjegezinden: andere uit vrees voor de Engelsche scheepsmacht.

Immers de amiraal Mitchell had, na eenige dagen werkeloos te hebben doorgebracht, zijn ondernemingen op de Zuiderzee begonnen. Medemblik en Enkhuizen, door den kapitein Dundas opgeëischt, en geheel weerloos zijnde, hadden zich (21 Sept.) overgegeven: en de oude Regeering was er hersteld geworden. Een andere afdeeling der Britsche vloot had de gemeenschap afgesneden tusschen Friesland en Amsterdam, de Lemmer beschoten en ingenomen, en bij die gelegenheid twee onzer kanonneerbooten vernield. Een poging om verder in Friesland door te dringen mislukte echter den vijand, die zoo kloek aan de Volgabrug door eenige mariniers en andere manschappen ontvangen werd, dat hij den terugtocht moest aannemen. Reeds vroeger waren twee kanonneerbooten, die (13 Sept.) voor Makkum en in de Jetting nabij Harlingen lagen, door Engelsche schepen aangetast en genomen. De kapitein-luitenant Van Esch, die zich naar het oordeel van den Krijgsraad niet genoegzaam verdedigd had, werd later tot jongsten eersten luitenant verlaagd; doch de kapitein-luitenant Connio, die geen wederstand beproefd had, tot de straffe des doods veroor-

deeld, die nog dat jaar aan hem voltrokken werd. Wel waren deze vonnissen rechtvaardig, doch in zoo verre gestreng, om dat ook op gemelde booten de manschap zich weinig gezind tot vechten getoond had en het strijken der vlag dadelijk met het roepen van „Oranje boven!" en het mishandelen der Patriotten was gepaard gegaan. — Ook op de Eems werden in het holle van de nacht (8 Oct,) twee voor Delfzijl liggende vaartuigen onverwachts overvallen en weggehaald. Een plan, door zekeren Rottiers van Duivelande aan den Engelschen veldheer gedaan, om laatstgenoemde stad, even als vroeger met Breda gebeurde, door middel van een turfschip te verrassen, bleef echter zonder gevolg.

De wederzijdsche behoeften aan verademing, en de herfstregens, die de kleiwegen van Noordholland onbruikbaar maakten, beletteden, dat de vijandelijkheden na den slag bij Bergen onmiddellijk werden hervat, Dan spoedig achtte de Britsche veldheer — bij 't besef, dat het terrein, hoe meer het jaargetijde vorderde, te meer onbruikbaar zou worden, en bij de herfststormen, die de schepen bedreigden — het noodzakelijk, een nieuwen aanval te doen. De stelling dezerzijds was intusschen verbeterd, en vooral die van Daendels, door het onder water zetten van den Heer-Hugo-waard, niet genaakbaar dan door het welversterkte punt van Oudkarspel. De vijand zag dan ook geen kans, die stelling aan te tasten, en vergenoegde zich, Daendels door kanonvuur bezig te houden, en hem (20 Oct.) te beletten troepen af te zenden tot onderstand van het centrum; terwijl de hoofdaanval aan de zijde van Bergen plaats had. Abercromby, tot aan Egmond-aan-Zee doorgedrongen, overvleugelde de Franschen aan den linkervleugel; de generaal Bonhomme, die, nadat Dumonceau in den slag van Bergen gekwetst was geworden, het bevel over het centrum voerde, zag zich genoodzaakt, Schoorldam te ontruimen: en Brune, vreezende in den rug gevallen te worden, gaf bevel tot een spoedigen terugtocht, zijn hoofdkwartier alsnu kiezende te Beverwijk. De afdeeling van Dumonceau, zich met de zijne vereenigende, bezette de ruimte tusschen Uitgeest en Wijk-aan-Zee, met voorposten te Akersloot, Limmen, Bakkum en in de duinen. Daendels, tot Purmerend terug getrokken, versterkte zich daar door een onderwater-zetting, die zich uitstrekte van Monnikendam tot Knollendam. De slag, die tot dit terugtrekken aanleiding gegeven had, werd de slag van Alkmaar genoemd. York deed nu zijn tocht binnen deze stad.

Het voordeel, door de Engelschen behaald, was echter slechts schijnbaar: hoe verder zij zich van den Helder verwijderden, hoe moeilijker de aanvoer werd der benoodigdheden; terwijl de steden, waar zij nu post vatteden, door hun voorgangers waren uitgeput; de behoeften werden dagelijks grooter en de ontbeeringen pijnlijker; alleen een spoedige en beslissende slag kon een einde aan dien toestand maken. Een voorposten-gevecht gaf aanleiding, dat die slag zelfs vroeger plaats had dan de Engelsche veldheer bedoeld had.

Deze toch, het raadzaam oordeelende, zich meester te maken van

Bakkum, Akersloot en Limmen, ten einde uit die dorpen op de onzen te kunnen aanrukken, had (6 Oct.) een Engelsche brigade afgezonden om het laatstgemelde dorp in den vroegen morgen aan te tasten. De Franschen trokken hierop terug naar Akersloot, waar de Bataafsche overste Nicolson den vijand een uur lang wakker te keer ging, doch toen, op last van den Franschen generaal Boudet, in goede orde terugtrok en zelfs de bruggen afbrak en den weg onbruikbaar maakte, zoodat de vijand hem naar Uitgeest, waar hij post vatte, niet kon vervolgen.

De Fransche voorposten te Bakkum waren te gelijker tijd door een Russische kolom, onder den generaal Essen, teruggedreven en tot aan Castricum vervolgd. De Fransche generaal Pachtod, naar Nootdorp geweken, handhaafde zich aldaar zoo lang tot Brune hem met vijf bataljons te hulp kwam snellen. Nu volgde er een hevig gevecht met de Russen, die over de duinen waren doorgedrongen, en duurde zoo lang, tot het kruit bijna verschoten was. Brune liet daarop zijn bataljons met geveld geweer op den vijand aanrukken, die in wanorde de vlucht nam. Een Bataafsch bataljon, door den overste Achenbach aangevoerd, was middelerwijl, met de grootste onversaagdheid, in linie geschaard, tegen een voor Castricum geposteerde afdeeling Russen opgerukt en had zijn vuur niet eer geöpend, dan toen het zich vlak voor den vijand bevond. Maar toen ook vielen de schoten zoo moorddadig, dat de Russen, wanende een geheele kolom voor zich te hebben, met overhaasting de vlucht kozen, en Castricum ontruimden, 't welk door Pachtod weder bezet werd. De Russen trokken nu op Bakkum en Limmen terug, terwijl Essen om ondersteuning zond naar Abercromby. Deze, van Egmond-aan-Zee langs het strand getrokken, had aldaar een tijd lang den Franschen linkervleugel, onder den generaal Gouvion, met afwisselend geluk bestreden. Nu haastte hij zich aan het verzoek van Essen te voldoen, en kwam, des avonds te vijf uur, met vier bataljons tot zijn bijstand aangerukt. De Russen hernieuwden den strijd, Castricum werd andermaal aangevallen en genomen, en er had een moorddadig gevecht in de duinen bij het dorp plaats, door een plasregen en de invallende duisternis te vreeselijker, tot dat eindelijk de Bataafsche kolonel der Huzaren Quaita, door een welbestierde ruitercharge, het hernemen van Castricum bewerkte en het noodlot van den dag besliste.

Wel was de vijand in het bezit van Limmen, Akersloot en Bakkum gebleven, maar hij had een verlies ondergaan van over de 2500 man, zijnde bijna tweemaal zooveel als dezerzijds verloren waren, en bovendien de overtuiging bekomen, dat een verder doordringen onmogelijk, ja zijn tegenwoordige stelling onhoudbaar was, Met overhaasting trok hij dus reeds den volgenden dag terug, door het Fransch-Bataafsche leger vervolgd, 't welk allerwege zijn oude stellingen weder innam. Daendels, van Purmerend opgebroken, dreef de Engelschen uit Hoorn, Enkhuizen en Medemblik: Dumonceau,

van zijn wond hersteld, vermeesterde Dirkshorn en Winkel, en sloot zich (10 Oct.) bij het Nieuwdorperverlaat weder bij Daendels aan.

Het Engelsch-Russische leger, moedeloos en onderling oneenig, ingesloten door kale duinen, stranden en modderpoelen, in het ongunstigste jaarsaisoen, zonder drinkwater en voedsel, dan hetgeen over zee moest worden aangebracht, zou verloren zijn geweest, had niet Brune zich laten overhalen om een schandelijke overeenkomst (18 Oct.) met den vijand te sluiten. Daarbij vergunde hij hen niet slechts een vrijen aftocht, maar verkreeg zelfs niet dan met moeite de vrijlating van 8000 Fransche en Bataafsche krijgsgevangenen, die zich in Engeland bevonden. Noch schadevergoeding, noch de teruggave van eenige Kolonies, noch zelfs die der vloot, ofschoon door het Bataafsche Bewind als onmisbare voorwaarde gesteld, werd door hem bedongen. En dat dit Bewind het sluiten van een zoo eerloos verdrag gelaten moest aanzien en nog wel zwijgen, bij de overtuiging, dat de Fransche opperbevelhebber zich tot een zoodanig verraad der algemeene zaak had laten omkoopen, bewees genoegzaam, hoe wij hier reeds toen (22 Oct.) onder Fransche overheersching stonden. Welhaast had nu de wederinscheping plaats, en eene maand later (27 Nov.) was het land van vijandelijke troepen gezuiverd.

Geheel ontmoedigend voor de Oranjegezinden was de uitslag dezer landing geweest. Doch ook was van hunne zijde, buiten de roekelooze onderneming, van welke ik hierboven gewaagde, weinig of niets gedaan om tot een omwenteling mede te werken. Hoofdzakelijk was dit daaraan te wijten, dat het nationaal gevoel opkwam tegen het denkbeeld, om de herstelling van het oude Stamhuis nogmaals aan een vreemde krijgsmacht te moeten danken: en zulks te meer, omdat de Engelschen in hun manifesten van een teruggave der Koloniën spraken, en zich gedroegen, als wilden zij de Nederlanden tot een Engelsche provincie maken. Ook de misgreep van den amiraal Duncan, die in eene zijner proklamatiën den prins van Oranje „wettigen Opperheer" noemde, had velen, zelfs onder de meest Oranjegezinden, afgeschrikt. De Erfprins had dan ook te Alkmaar, toen hij zich aldaar vertoonde, geene medewerking gevonden, en te Amsterdam, waar hij zich in 't geheim een dag ophield bij een zijner aanhangers, de overtuiging opgedaan, dat het tijdstip eener tegenomwenteling nog niet gekomen was.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Bonaparte, Eerste Konsul. — Krijgsbedrijven der Bataafsche troepen onder Augereau. — Wakkere daad van Bezemer. — Een Engelsch vaartuig door Nooy en Dingemans veroverd. — Dood van Van de Spiegel. — Vrede van Luneville. — Ontevredenheid hier te lande over het Bestuur. — Nieuwe ontwerpen van Staatsregeling. — Drie der leden van het Uitvoerend Bewind drijven het sluiten der Kamers door. — Nieuwe Staatsregeling. — Geest van toenadering bij verschillende partijen. — Vrede van Amiens. — Kortstondige herleving der welvaart hier te lande. — Bonaparte tot Konsul levenslang benoemd. — Nieuwe oorlog met Engeland. — Oorlogstoebereidselen. — Uitrusting van transportschepen onder Ver Huell. — Bonaparte wordt Keizer der Franschen onder den naam van Napoleon I. — Heldhaftigheid en dood van Olijve en van Carp. — Nieuwe Staatsregeling. — Schimmelpenninck, Raadpensionaris. — De Bataafsche flotielje door Ver Huell naar Ambleteuse gebracht. — Derde Coalitie. — Overwinningen, door Napoleon behaald. — Een kommissie, naar Parijs gezonden, verzoekt Lodewijk Napoleon het Koningschap over Holland te aanvaarden. — Schimmelpenninck legt zijne waardigheid neder. — Dood van Willem V.

(1799). Terwijl aldus hier te lande de toeleg der Coalitie mislukt was, hadden zich de Bondgenooten ook elders in hun uitzichten zien te leur stellen: en het zegevierende leger der Russen was te Zurich door den Franschen generaal Massena gestuit (27 Sept.). Maar gewichtiger in haar gevolgen was de gebeurtenis, die in Frankrijk

plaats had. Bonaparte, zijn leger in Egypten onverwachts en in stilte verlaten hebbende, was bijna alleen naar Frankrijk teruggekeerd (9 Nov.), waar hij, door een krachtigen aanhang gesteund, de Volksvertegenwoordigers met de bajonnet uit de vergaderzaal had doen jagen en een eind had gemaakt aan het nietig, krachteloos en veracht bestuur van het Directoire. Met uitbundig gejuich werd deze omkeering begroet door de Fransche natie, die een perk wilde gesteld zien aan het voortdurend woelen der partijen en reikhalzend uitzag naar iemand, krachtig genoeg om de orde te doen herleven. Een nieuwe staatsregeling werd (25 Dec.) ingevoerd en het bestuur voornamelijk in handen gesteld van drie Konsuls, waarvan de Eerste, Bonaparte, weldra alle gezag en regeering tot zich trok. Ook hier te lande oefende deze gebeurtenis reeds dadelijk grooten invloed uit. Orde en gematigdheid waren de leus in Frankrijk geworden: zij moesten het ook hier zijn: en de kans voor heethoofden en anarchisten was voorbij.

Niet slechts door de binnenlandsche aangelegenheden met krachtige volharding te regelen, ook door aan het buitenland ontzag in te boezemen, wilde Bonaparte zijne macht en die van Frankrijk bevestigen: verwonderlijk waren de uitkomsten. die hij in een jaar tijds verkreeg. Zelf met een leger over de Alpen heengetrokken langs een weg, die te voren en aan elk ander onoverkomelijk zou geschenen hebben, viel hij in Italiën. 't Was niet meer de aartshertog Karel — dien een hofkabaal van het oorlogstooneel verwijderd had — 't was niet meer de dappere Frederik van Oranje, dien hij tegen zich over vond: — wellicht ware dan de duizelende rol, die hij bestemd was te spelen, hem nimmer ten deel gevallen: — 't was de oude zwakke generaal Melas, die in de velden van Marengo (14 Juni) voor hem wijken moest en Italiën aan zijn overmacht prijs gaf. Terwijl had Moreau in Duitschland de eer des Franschen naams hersteld en aan de Oostenrijkers (3 Dec.), bij Hohenlinden, den gevoeligsten slag toegebracht.

Volgens de overeenkomst, tusschen de Bataafsche en de Fransche republiek gesloten, was de eerste verplicht de helft van hare landmacht ter beschikking der laatste te stellen. Dit had ten gevolge, dat een afdeeling van 5000 man, onder Dumonceau, gezonden werd naar het leger van den Franschen generaal Augereau, 't welk de bewegingen van Moreau dekken, en langs den Mein, door Frankenland naar de grenzen van Boheme trekken moest. Weldra werd aan de Bataven gelegenheid verschaft om hun moed aan den dag te leggen. Zoo onderscheidde zich de kolonel Collaert, die reeds in Noordholland bij meer dan eene gelegenheid zijn onverschrokkenheid getoond had, voor Aschaffenburg (23 Nov.), waar hij tot drie malen toe op de Oostenrijkers, die een uitval gedaan hadden, aanreed en hen in de stad terugwierp, welke zij kort daarop ontruimden: zoo de sergeant der jagers Hybo Everdes de Boer, die in 't vorige jaar, te Bergen, aan 't hoofd van 9 jagers, twee veldstukken veroverd had,

en met twee kogels, twee bajonnetsteken en een sabelhouw in 't lijf van 't slagveld van Castricum was weggedragen, en die nu het eerst in 't stormenderhand veroverde Klooster-Eberach binnendrong (3 Dec.): zoo Chassé, die (5 Dec.) met zijn bataljon jagers een uur lang al vechtende den uit Mariënberg gevallen vijand tegenhield, hem, met behulp van een grenadier-kompagnie, in de werken van 't kasteel terug wierp, en later, bij Wurtzburg (27 Dec.), een batterij door de Oostenrijkers overweldigd, op hen herwon: zoo de luitenant Campbell, door bij dezelfde laatstgemelde gelegenheid, met 14 man een batterij tegen den vijand te verdedigen : zoo, mede aldaar, de kadet De Eerens, die er zijn eerste epauletten won. Van dezen en van meer anderen der door mij hier genoemden zal ik later gelegenheid hebben te spreken.

De tegenspoeden, door den Keizer ondervonden, deden hem weldra tot den vrede neigen, die echter eerst in 't volgende jaar gesloten werd.

Verwierf onze landmacht zich in Duitschland een welverdienden lof, ook van onze schier vernietigde zeemacht mocht in dit jaar nog met eere gesproken worden. De kapitein Bezemer, een der weinigen, die in de Saldanha-baai niet hadden willen stemmen in de overgave der vloot, gebood thans een brigantijn van 19 stukken, de Maasnymf genaamd, waarmede hij het inkomen dier rivier tegen den vijand beschermen moest. Op een donkere nacht gebeurde het, dat zijn vaartuig door een Engelsche barkas en twee welbemande sloepen genaderd (18 Aug.), omcingeld en aangetast werd. De Britten deden hun best om den brigantijn te beklimmen; doch werden hierin belet door de wakkerheid van het ijlings toegesnelde scheepsvolk, dat hen met handkogels begroette. Waarschijnlijk zou echter de Bataafsche manschap in den ongelijken strijd te kort zijn geschoten, toen Bezemer, die met reuzekrachten bedeeld was, een aanmerkelijke hoeveelheid ijzeren ballast, die op het dek lag, met beide armen opvatte en met geweld in de barkas slingerde: 't geen zulk een verwarring en misbaar veroorzaakte, dat de bespringers ijlings den aftocht kozen, zonder dat de Maasnymf meer dan een man verloren had.

Een paar maanden later gelukte het den luitenant Nooy, die met een landsgalei, en den luitenant Dingemans, die met een kanonneerboot op de Eems lagen, een Engelschen kotter, die zich (13 Oct.) aan den mond der rivier vertoond had, bij nacht te naderen, na een scherp gevecht te enteren en in zegepraal binnen Delfzijl te brengen. Dit was het eerste Britsche koningsvaartuig, dat, sedert de omwenteling, door Bataven was veroverd geworden.

Weinig voor 't overige valt er over dit jaar te vermelden buiten den dood van Van de Spiegel, die, (2 Mei) van IJsselstein naar Lingen verhuisd, aldaar overleed.

Oostenrijk, door zijn Bondgenooten op het vaste land verlaten en geheel alleen staande tegen over Frankrijk, welks aanzienlijke krijgsmacht door tijdsverloop, ervaring en zegepralen voortreffelijk was ge-

worden, zwichtte voor den nooddwang en sloot te Luneville een vernederenden vrede (9 Febr.), waarbij het bewilligde in den afstand van den linker Rijnoever aan Frankrijk. Terwijl Bonaparte aldus de macht van dit Rijk uitbreidde, bevestigde hij binnen 's lands zijn eigen gezag: en een Natie, die naar rust en orde reikhalsde, onderwierp zich met volkomen bereidwilligheid aan de leiding des mans, die haar die onschatbare voorrechten verzekerde en tevens de eer van Frankrijk zoo luisterrijk handhaafde.

Doch terwijl Frankrijk herademde en aanwies in voorspoed en aanzien, werd onze Republiek dag aan dag zwakker, nietiger en van haar geduchten Bondgenoot, of liever van Bonaparte, min of meer afhankelijk. De toestand der finantiën verslimmerde voortdurend: jaarlijks waren er 70 millioen noodig en er was een te-kort van 40 millioen. Wel genoot men een betrekkelijke rust; maar doordien de meeste aangelegenheden, die vroeger door Provinciaal- of Gemeente-bestuur geregeld werden, tot het Algemeen Bewind waren gebracht — 't geen men centralizeeren noemt — was er bij dit laatste een opeenstapeling van zaken gekomen: en er werd niets van belang gedaan. Veelvuldig waren de klachten over gebrek aan beginsels bij de Regeering, over eindelooze beraadslagingen en tallooze besluiten, waar 't beuzelingen, over uitstel en halve maatregelen, waar 't gewichtige belangen gold. De met zooveel haast goedgekeurde en door dwang opgelegde Staatsregeling voldeed niet meer, noch aan de ingezetenen, die naar een Bestuur verlangden, 't welk waarborgen gaf voor 't behoud van rust en orde, noch aan den machtigen Bondgenoot, die hier de wet stelde. In weêrwil van hevigen tegenstand werd in beide Kamers een voordracht van het Uitvoerend Bewind (4 Maart), tot vervroegde herziening der Staatsregeling, goedgekeurd en een Kommissie te dien einde benoemd. Het door haar ingediende ontwerp (19 Mei) had tot hoofdpunten: stemgerechtigdheid van allen, een Wetgevend Lichaam, welks bijeenkomst slechts tweemaal in het jaar zou plaats hebben: een Staatsraad van zeven personen: eigen beheer der Gewesten: overlegging van het ontwerp aan het geheele maatschappelijke lichaam. Dit ontwerp werd met een aanzienlijke meerderheid in de Kamers verworpen; doch nu bemoeide zich Bonaparte met de zaak. De Franschen eenmaal gewend hebbende, zich aan zijn alleenheersching blindelings te onderwerpen, kon hij ten onzent geen regeeringsvorm dulden, waarbij de Volksoppermacht gehuldigd werd. Door zijnen invloed gesterkt, besloten drie der Directeuren (gelijk men de Leden noemde van het Uitvoerend Bewind), Pyman, Haarsolte en Besier, den tegenstand der Kamers te bedwingen: en haar werd aangezegd, dat een ontwerp aan den volke ter goed- of afkeuring zou worden voorgelegd (14 Sept.), zonder dat zij er in gekend zouden worden. Dit ontwerp behelsde onder meer: dat er geen verklaring van afkeer langer gevorderd werd: dat alle bepalingen, waarbij eigendomsrechten verkort waren, voor herziening vatbaar geächt werden: dat

elk Kerkgenootschap in 't bezit bleef der goederen, die het in 't begin der eeuw bezat: dat de Departementen de grenzen zouden hêbben der oude Provinciën: voorts: een Staatsbewind uit 12 personen, benoemd door de Departementale Besturen, met het recht om wetten voor te dragen; een Wetgevend Lichaam, om die goed of af te keuren; vrije beschikking van Gewesten of Gemeenten over eigen zaken, enz.

De Eerste Kamer, deze handelwijs van het Uitvoerend Bewind onwettig keurende, verzette zich tegen het genomen besluit, en gelastte, dat de proklamatie buiten werking zou gesteld worden; doch zulks deed de meerderheid van het Bewind, in verstandhouding met den Franschen generaal Augereau en de Agenten van Oorlog en Politie, slechts tot het nemen van krachtdadiger maatregelen overhellen. Wel verzetteden zich hiertegen de directeuren Ermerins en Van Swinden; doch de drie overigen wisten een besluit door te drijven, waarbij de Kamers gesloten werden en hare werkzaamheden geschorst, tot de volkswil zou gebleken zijn. Vruchteloos had Ermerins, om het nemen van dat besluit te beletten, zich door lichaamskracht in het bezit van den voorzitters-stoel en hamer gehandhaafd: zijn tegenstanders hadden hem met Van Swinden alleen gelaten en met hun drieën den maatregel ten uitvoer gebracht.

De nu aan den volke voorgedragen Staatsregeling werd (1 Oct.) door $^{7}/_{8}$ der stemgerechtigden aangenomen: en niet lang duurde het, of het nieuwe Staatsbewind van 12 personen had zitting genomen (17 Oct.), terwijl spoedig daarop (2 Nov.) het Wetgevend Lichaam zijn vergadering hield. In de plaats van Ministers of Agenten, had men thans Raden van Oorlog, Marine en Binnenlandsche Zaken, aan het Staatsbewind ondergeschikt.

Het doel, met deze staatsregeling beöogd, was, de uitwerkselen der Omwenteling te regelen en te verzachten, en, in weêrwil van het misnoegen der Revolutionairen, vereeniging van alle gematigden en verzoening ook met de andersdenkenden te bewerken. De Revolutie was, zeide men, nu geëindigd, het gebeurde had geen keer, en de braven uit alle partijen moesten zich vereenigen. Niemand werd langer van stemrecht of bediening uitgesloten: geen verkregen recht langer miskend: de voormalige Gewesten hadden hun namen terug bekomen en men sprak elkander niet langer meer als Burger en Burgeres, maar, gelijk vroeger, als Mijnheer en Mevrouw of Jufvrouw toe. — En werkelijk, deze denkbeelden begonnen meer en meer de overhand te verkrijgen; ja ook de Oranjegezinden toonden thans eenige toenadering: en Willem V zelf, meer gedachtig aan het welvaren zijner landgenooten dan aan de belangen van zijn Huis, schreef (26 Dec.) aan een der voormalige Regenten, dat er, zijns bedunkens, geen redenen langer bestonden, om hen, die vóór 1795 in betrekking waren, terug te houden van op nieuw, in ambten of kollegiën het Vaderland te dienen. Ja, velen onder 's Prin-

sen aanhangers meenden in het gebeurde een eerste schrede te ontwaren tot een terugroeping van het Huis van Oranje. De standvastigsten echter, zoo als Gijsbert Karel van Hoogendorp, Joan Cornelis van der Hoop en anderen, weigerden, aan het nieuwe bewind eenig deel te nemen, zoo lang de Prins niet aan het hoofd stond, even gelijk de standvastige demokraten, als Van Swinden, Ermelins, Wiselius, tegen de nieuwe Staatsregeling protesteerden, als het aristokratisch-federalistisch stelsel terug voerende. En niet onjuist bleken hun voorspellingen, dat die Staatsregeling louter botsingen onder de verschillende Besturen, en bekrompenheid en flaauwheid in de behartiging van de algemeene belangen der Republiek zou voortbrengen. Al keerden niet al de aanmatigingen der oude Aristokratie terug, even menigvuldig als voorheen werd het doordrijven van maatregelen, die, ten koste der algemeene, de bijzondere belangen bevoordeelden. De veerkracht der Regeering was verlamd door de talrijkheid der Staats-kollegiën, terwijl, bij het afwisselen der personen, die ze samenstelden, ook de beginselen telkens veranderden, en het latere besluit niet zelden het vroegere vernietigde. Familiegeest en gunst zaten bij de verkiezingen voor. Het getal ambten was onnoemelijk, en, niettegenstaande den nood der financiën, werden zij rijkelijk betaald. Wel drong ieder op bezuiniging aan; maar als die toegepast moest worden, kwamen de meesten op voor hunne bijzondere belangen, en de anderen misten de kracht om hen tot zwijgen te brengen. — Onder dit alles gedroeg zich de Natie lijdelijk en onverschillig: afgemat door omwentelingen en tegenomwentelingen, torschte zij de lasten der slechte regeering met een gelatenheid, die voor tevredenheid zou hebben kunnen doorgaan, ware het niet, dat elke klacht der drukpers terstond onderdrukt werd.

Intusschen was in Engeland de beroemde Pitt afgetreden, en een meer vredelievend Ministerie had het zijne vervangen. In de preliminairen, die te Londen werden opgemaakt (2 Oct.), werd de teruggave onzer Koloniën bepaald, met uitzondering van het zoo gewichtige Ceylon. Te Amiëns werden nadere onderhandelingen geopend, waarbij ook onze gezant Schimmelpenninck werd toegelaten. Ondanks zijn ijver en bekwaamheid gelukte het hem niet, meer van Frankrijk te verkrijgen dan de bepaling, dat de schadevergoeding voor het Huis van Oranje niet zou komen ten laste der Republiek, en de belofte, dat men de punten omtrent het eigendomsrecht van Vlissingen en het onderhoud van Fransche troepen, naar de belangen der beide Goevernementen zou regelen. Nadat het afbreken der onderhandelingen door de tusschenkomst van Schimmelpenninck verhoed was, werd eindelijk (25 Maart 1802) de vrede gesloten. Fulda en Corvey werden daarbij aangewezen als schadeloosstelling voor het Huis van Oranje, en door den Erfprins aanvaard, dewijl Willem V zelf daartoe ongezind was.

Ongelooflijk was de ontwikkeling van handel en geldvermogen, die hier te lande op eenmaal plaats had, nu de zee weder open en

de Koloniën op nieuw toegankelijk waren. Uit alle havens stroomden vloten van gereedliggende bodems om de opeengestapelde prodrukten uit Java te halen, om de vaart met de West-Indiën te hernieuwen, om de korenschuren der Oostzee in de lang gesloten pakhuizen over te storten: elke tak van handel en nijverheid herleefde, en meer dan 4000 schepen kwamen in dit jaar onze havens binnenloopen.

Met dat al, de blijdschap was, ook bij herlevende welvaart, niet volkomen. Er was geen veerkracht mogelijk bij het veelhoofdig en daardoor hoofdeloos Goevernement, waar niemand mede ingenomen was. Vergeefs liet een aanzienlijke partij in den Staat aan Schimmelpenninck het voorstel doen, om hem aan de spits des Bestuurs te brengen; ondanks zijn overtuiging omtrent de verkeerdheid van den bestaanden regeeringsvorm, achtte hij het onraadzaam, een nieuwe omwenteling te beginnen, die, volgens hem, het eerste bedrijf zou wezen van een treurspel, dat met de slooping van ons politiek aanzijn zou eindigen.

Niet slechts was onze regeeringsvorm gebrekkig, maar de Staat zelf hoe langer hoe meer afhankelijk, naar mate de macht van Bonaparte hooger steeg en hij zijn alvermogen niet slechts in Frankrijk, maar in geheel Europa deed gelden. Bij het sluiten van een overeenkomst of zoogenaamd Konkordaat met den Paus, bij het instellen der orde van het Legioen van Eer, had hij zich reeds als oppermachtig bewindvoerder doen gelden, en die oppermacht werd bevestigd, toen hem, bij de wijziging der Konstitutie, het Konsulaat levenslang werd opgedragen (4 Aug.). Het oude Duitsche Rijk werd, bij de regeling der schadeloosstelling volgens den vrede van Luneville, geheel vernietigd: en het was Bonaparte, die aan de Duitsche Vorsten, naarmate zij zich meer bij hem aansloten, grooter deel gaf aan den roof. Reeds was hij tot Voorzitter benoemd der Italiaansche Republiek: nu vereenigde hij Piemont en Parma met Frankrijk (29 Jan.), en voerde weldra ook in Zwitserland (Febr. 1803) onder den naam van Bemiddelaar, het gebied.

Engeland, met klimmende bezorgdheid bespeurende, hoe Bonaparte, ondanks de bepalingen te Luneville gemaakt, Italië, Zwitserland en Holland, onder verschillende benamingen, in de daad tot provinciën van Frankrijk maakte, en hoe zich handel en zeemacht in Frankrijk snel ontwikkelden; gekrenkt bovendien door de gestadige beleedigingen, die het in de Fransche dagbladen, zelfs in het regeeringsblad, had te verdragen, verkoos (18 Mei) niet langer een en ander te dulden, en verklaarde op nieuw aan Frankrijk den oorlog, Wel werd op nieuw aan de Bataafsche Republiek neutraliteit aangeboden, mids deze ook door Frankrijk werd geëerbiedigd; doch Bonaparte behoefde ons te veel als bondgenoot, om te gedoogen, dat wij buiten 't spel zouden blijven. Onverwachts liet hij talrijke krijgsbenden op ons grondgebied binnen rukken, verklaarde Vlissingen in staat van beleg, en liet door zijn generaals daden van eigendun-

kelijk gezag plegen, waartegen ons Bewind niet bij machte was, zich te verzetten. Dit had ten gevolge, dat onze Republiek, in een vijandige houding tegen over Engeland geplaatst, hoe onschuldig aan de vredebreuk, ondanks haarzelve in een nieuwen oorlog gewikkeld werd, die haar tonnen schats, stroomen bloeds, haar Koloniën en eindelijk haar bestaan als Natie zou kosten.

Nu begon een nieuwe reeks van afpersingen. In de maand Juli waren reeds voor de Fransche troepen ƒ 1,460,380 besteed geworden: aan al wat ter regeling der krijgszaken door de Fransche bevelhebbers werd noodig gekeurd, moest men zich volledig onderwerpen. Op Walcheren nam zelfs de Fransche generaal Monnet maatregelen van politiek beheer, en vergeefs was daar als elders, alle tegenspartelling van 't Bewind.

Al kon ook de zeemacht hier te lande, in vergelijking met vroegeren tijd, geächt worden niet meer te bestaan, toch begreep Bonaparte, om den aard van den krijg, inzonderheid van Holland, als oude Zeemogendheid, een ijverige en kostbare medewerking te moeten vorderen, in goeden ernst koesterde hij het voornemen om 160,000 man in 2300 vaartuigen naar Engeland over te schepen en aldaar een omwenteling te bewerken. Zulk een voornemen moest het aanwenden van ongehoorde toebereidselen op al de kusten langs het Kanaal ten gevolge hebben. Aan de Republiek werd bij overeenkomst opgelegd (25 Juni): het leveren van 34,000 man, waaronder 18,000 Franschen, van een vloot van 350 platboomde vaartuigen en van 5 linieschepen en even zoo veel fregatten; terwijl in de nabijheid van Zeist een kamp werd opgeslagen van 18,000 man, onder generaal Marmont, wien het opperbevel over de onderneming naar Engeland was toevertrouwd.

Vergeefs waren de vertoogen, herhaaldelijk door Schimmelpenninck ingebracht, dat het uitgeputte Land niet bij machte was aan de overeenkomst te voldoen: Bonaparte antwoordde gestadig, dat de oorlog kort duren en met eer en voorspoed zou bekroond worden. Maar vergeefs ook spoorde dezelfde wakkere staatsman het Staatsbewind aan, rondborstig en vast aan Bonaparte te verklaren, dat de wensch naar verlichting uit de bewustheid van volslagen onvermogen voortsproot. Het Staatsbewind was te zwak om den ijzeren wil des alvermogenden mans te trotseeren: die zelf, bij gelegenheid dat hij zich te Brussel bevond, een uitstapje naar Walcheren maakte, om toe te zien, dat zijn bevelen met de noodige zorg werden ten uitvoer gebracht.

De aanbouw en het gereedmaken der vaartuigen tot de landing bestemd, ging diensvolgens met buitengewonen ijver voort, en zulks voornamelijk ten gevolge der bemoeijingen van den kommissaris van 't Bataafsche Bewind bij den eersten Konsul. Tot deze betrekking zou De Winter, wegens den door hem bekleeden rang, het meest in aanmerking gekomen zijn; doch hij was te veel republikein om aangenaam te zijn aan Bonaparte, die de herstelling van het despotiek gezag verlangde. Men had daarom het oog geslagen op Carel Hendrik

Ver Huell, die, een aanhanger zijnde van het Huis van Oranje, in 1795 als Kapitein-Luitenant den dienst verlaten had, en thans eerst, nu alle hoop op herstel van den Stadhouder vervlogen was, zich gerechtigd achtte, het Bestuur weder te dienen. Met den rang van Schout-bij-Nacht bekleed, werd hij naar Bonaparte gezonden, wiens scherpe blik terstond in hem den man onderscheidde, geschikt om tot de volvoering der groote onderneming tegen Engeland mede te werken. Niet slechts genoot Ver Huell groote gunsten van den eersten Konsul; maar hij werd zelfs tot Opperbevelhebber benoemd over den rechtervleugel der expeditie. Ver Huell, van zijnen kant, hechtte zich aan zijn beschermer, en ijverde daardoor met al zijn vermogen om diens bedoelingen tot een goed einde te brengen: en zoo gelukte het hem, met medewerking van het lid van den Raad van Marine, Van Roijen, weldra een flotielje van 378 bodems te Vlissingen in gereedheid te brengen, met 3600 zeelieden, behalve een aanzienlijk deel Fransch krijgsvolk, bemand, en met ruim 1300 stukken geschut voorzien.

Het was echter eerst in 't volgende jaar (1804), dat de flotielje, na een maand lang door tegenwind opgehouden te zijn, zee kon kiezen, en in drie afdeelingen, achtereenvolgens (Maart, Mei en Sept.) door Ver Huell naar Ostende geleid werd, in weêrwil van het geweldig vuur der Engelsche schepen. Zooveel dapperheid, tegenwoordigheid van geest en beleid ontwikkelde hij bij dezen moeilijken tocht, dat niet slechts Bonaparte van hem getuigde, hoe hij getoond had, van het oude bloed der Trompen en De Ruyters niet ontaard te zijn, maar dat ook de beroemde Engelsche vlootvoogd Sir Sidney Smith, in zijn verslag aan de Britsche Amiraliteit, hulde toebracht aan de standvastigheid en wakkerheid van onzen Bevelhebber.

Toen het hoofd der Fransche regeering de gezegde lofspraak over Ver Huell hield, en hem — den eersten Nederlander, die deze onderscheiding genoot — tot Officier benoemde van 't Legioen van eer, droeg hij noch den naam meer van Bonaparte, noch den titel van Eersten Konsul. Op een voordracht, in een der Staatslichamen gedaan (18 Mei) was hij, door de stemming der ingezetenen, tot Keizer der Franschen verkoren onder den naam van Napoleon I: — aan welken naam men zich echter hier te lande moeilijk kon wennen: zoo dat ik mij niet herinner hem, door ouderen van jaren bijna ooit anders te hebben hooren noemen dan Bonaparte.

Een zijner eerste daden was, zorg te dragen, dat, in plaats van het krachteloos en bij de Natie zelve in minachting geraakte Bewind, dat hier te lande bestond, een nieuw en eenhoofdig Bestuur kwame, machtiger tegen over het volk, doch meer geneigd en vaardig om overeenkomstig de inzichten en voorschriften van hem, Napoleon, te werken. Te dien einde ontbood hij Schimmelpenninck en liet hem geene andere keuze, dan of het bestuur te aanvaarden, of toe te zien, dat Holland aan Frankrijk werd ingelijfd. Schimmelpenninck zag zich gedrongen toe te geven, doch volhardde tegen Napoleon in zijn ver-

langen dat de Voorzitter der Republiek verkiesbaar zou zijn. Het liep echter tot in het volgende jaar, eer de zaak haar beslag kreeg.

Bitter intusschen zag het hier te lande, na de korte herademing van zeevaart en handel, weder uit. De Koloniën stonden andermaal aan den aanval der Engelschen bloot; talrijke schepen werden door hen genomen en onze kusten gestadig door hun zeemacht in allarm gehouden. Dit had, onder meer, aanleiding gegeven tot de navolgende ontmoeting,

Een Engelsche sloep, behoorende tot het eskader van Sir Sidney Smith, had (17 Maart) op de Schelde een rijk geladen beurtschip, benevens twee andere vaartuigen, genomen. Ter voorkoming van dergelijke strooperijen waren eenige gewapende schepen derwaarts gezonden; en daaronder de kanonneergaljoot de Schrik, aangevoerd door den luitenant Olijve. Dit vaartuig, nabij Noordbeveland liggende, werd aldaar, onder begunstiging der nacht, aangetast door zeven Britsche vaartuigen (24 Maart). Niet-tegenstaande de ongelijkheid van krachten, en ofschoon reeds in den aanvang zwaar gekwetst, verdedigde zich Olijve twee uur lang met de grootste onversaagdheid en bleef het bevel voeren, tot hij, door een tweeden kogel getroffen, dood op het dek nederstortte. Toen werd zijn bodem door de Britten, die zware verliezen aan manschap geleden hadden, beklommen, en zijn lijk, met die van drie andere gesneuvelden, over boord gesmeten. Niet lang echter mochten zij zich in hun prijs verheugen, daar de luitenant Velsberg, met 's Lands schoener de Snoek, hen in den vroegen morgen reeds kwam aantasten en hen dwong om het genomen schip weder te verlaten.

Zeven dagen later (1 Maart) werd de brik Atalante, die aan het Vlie lag, mede in een buiige nacht, door de sloepen van twee Engelsche schepen beklommen. De Engelsche kapitein Hardinge, aan het hoofd der zijnen op het dek geklommen, stak, na een hevige worsteling, den stuurman overhoop. De luitenant Van Vreeland, op het rumoer toegeschoten, zonk weldra neder, zwaar gekwetst en bewusteloos. De scheepsbevelhebber Carp, nu mede aangesneld, ontwapende den Britschen aanvoerder, doch toen, tegen de overmacht niet bestand en de schande der overrompeling van den hem toevertrouwden bodem niet willende overleven, stortte hij zich met den sabel in de vuist te midden der vijanden, en viel eindelijk, met negentien wonden overdekt, levenloos neder. Hardinge bewees alle eer aan zijn lijk, en de goederen van den wakkeren held werden door den Bevelhebber van het Britsch eskader aan zijn bloedverwanten terug gezonden, als een bewijs van achting voor zijn nagedachtenis.

Met den aanvang van het volgende jaar (**1805**) zou de begeerte van Napoleon, betreffende de verandering in den regeeringsvorm hier te lande, haar vervulling erlangen. Schimmelpenninck kwam (Febr.) in den Haag aan. Het Staatsbewind, begeerig om den wensch, niet slechts van Napoleon, maar ook van al wat onder de ingezetenen gematigd dacht, te vervullen, haastte zich, een ontwerp van Staats-

regeling op te maken, in den geest als door den Keizer verlangd werd, en 't welk dan ook niet slechts eenparig door het Wetgevend Lichaam werd goedgekeurd, maar ook door de stemgerechtigden met 353,322 tegen 136 stemmen aangenomen.

Zoo zeer werden de bekwaamheid en het karakter van Schimmelpenninck gewaardeerd, dat, op het gerucht zijner verheffing tot Raadpensionaris, de schuldbrieven aanmerkelijk stegen, en de vreugde bij de invoering der nieuwe Staatsregeling bijna even groot was als de onverschilligheid, waarmede de vorige was ontvangen.

De nieuwe Staatsregeling behield de oude provinciale verdeeling. Het Wetgevend Lichaam, 't welk nu weder den naam van Hoog-Mogenden droeg, en, met den Raadpensionaris de oppermacht voorstelde. bestond uit 19 Leden, voor den tijd van drie jaren door de Departementale Besturen verkozen, en raadpleegde over de begrooting der staatsbehoeften en het belastingstelsel. Aan het hoofd van den Staat stond de Raadpensionaris, die door het Vertegenwoordigend Lichaam voor den tijd van vijf jaren, verkozen werd: hij bezat de uitvoerende macht, droeg de wetten voor en benoemde een Staatsraad, vijf Sekretarissen van Staat en alle Afgezanten, Officieren en Regeeringsambtenaren. Hij had het opperbestuur over de geldmiddelen, waarover hij bijna naar willekeur beschikken kon. De Departementale Besturen waren vrij in hun dagelijksch beheer, mids hun besluiten niet strijdig waren met de algemeene wetten en het algemeen belang. Zonderling zeker was het, dat de luchtkasteelen van Volkssoevereiniteit, in 1795 opgebouwd, tot niets anders geleid hadden dan tot het vestigen van het eenhoofdig gezag, veel onbeperkter en uitgestrekter dan ooit te voren door Graaf of Stadhouder was bezeten geweest.

Luisterrijk stak het bestuur van Schimmelpenninck af bij dat zijner voorgangers. Geen eigenbelang, geen familiezucht kenmerkte de keuze der staatslieden meer; aan braafheid en bekwaamheid werd bijna uitsluitend hulde gebragt. Zonder politieke gevoelens in aanmerking te nemen, en alleen ziende op kunde en goede trouw, stelde de nieuwe Raadpensionaris zoowel de republikeinen Gogel, Pijman en Van Roijen, als de oranjegezinden Van der Goes en Van Stralen, tot Staats-Sekretarissen aan: in den Staatsraad, in het Vertegenwoordigend Lichaam, in de Departementale Besturen, deed hij de mannen van 1795, Van de Kasteele, Appelius, Van Hooff, Ermerins, zitting nemen nevens de afstammelingen der oude aristokraten, Six, Van Leyden, Roëll. Welmeenend was de medewerking, en innig de overtuiging, dat, na dit overblijfsel van vaderlandsch beheer, geen uitzicht meer bestond dan op vreemde heerschappij. Veel werd dan ook gedaan, of althans beproefd, om het deerlijk geschokt financiewezen te herstellen: en, onder meer een algemeen stelsel van belasting ingevoerd; doch het verwezentlijken van alle financiëele ontwerpen werd telkens verijdeld door aanvragen en eischen uit Parijs om troepen en schepen en geld. De onderneming naar Engeland was, ten gevolge van verschillende omstandigheden, tot nog toe uitgesteld geworden; doch nog steeds

was Napoleon verlangend er gevolg aan te geven, en hij wenschte ten dien einde de geheele scheepsmacht, die er toe gebruikt moest worden, te Boulogne te vereenigen. De Fransche vaartuigen, die op de westelijke kusten van het Rijk waren uitgerust, werden nu met dat oogmerk ten spoedigste op Boulogne gericht, en de nu tot Vice-Amiraal verheven Ver Huell kreeg last, zich met de Bataafsche flotielje zonder uitstel te begeven naar het kort bij Boulogne gelegen zeedorp Ambleteuse. Het scheen echter, bij de menigte vijandelijke oorlogsschepen, die langs de kust kruisten, gevaarlijk, ruim vierd'half honderd deels ongewapende vaartuigen gezamentlijk den tocht te doen ondernemen: en Ver Huell oordeelde het geraden, grootere en kleinere afdeelingen af te zenden, waarbij men beter de orde bewaren en door de landbatterijen beschermd kon worden (April). De eerste afdeeling kwam zonder verhindering, over, onder geleide van den kapitein Keller, die kort daarna op nieuw den tocht ondernam met 33 kanonneerbooten en 19 transportschepen, een gedeelte krijgsvolk aan boord hebbende, behoorende tot het legerkorps van den maarschalk Davoust. Ten gevolge van onstuimig weêr en duistere nacht (23 April), raakten deze vaartuigen verspreid: acht daarvan, die tot bijkans drie uren van den wal waren geraakt, werden door de Engelsche kruisers aangetast, met dat ongelukkig gevolg, dat zes kanonneerbooten, na een hevig gevecht genomen werden; de beide andere slaagden er in, alhoewel met zware schade, zich een weg door de vijandelijke schepen te banen. Vergeefs wendde kapitein Keller al het mogelijke aan om de aangetaste vaartuigen te ontzetten; hij moest zich het verlies daarvan, zoowel als van twee transportschepen, getroosten, en met het geheele transport nabij de kust voor anker gaan liggen, ten einde niet, bij den steeds ongunstigen wind, te verre in zee te geraken. Twee kanonneerbooten, van haar ankers geslagen, en in zee gedreven, vielen den vijand in handen: de overigen bereikten den volgenden dag Ambleteuse. Zich voor nieuwe verliezen willende vrijwaren, oordeelde Ver Huell het raadzaam, bij een volgende gelegenheid een sterker afdeeling in zee te zenden. Zelf met zijn staf op het jacht Bantam gegaan, stak hij met 32 kanonneerschoeners en 14 Fransche pramen van wal (17 Juli). Van Grevelingen tot Calais werd zijn flotielje voortdurend door Britsche schepen beschoten: en ook toen hij voor laatstgenoemde stad ten anker lag, had hij wederom een hevig vuur door te staan. Het gevolg daarvan was, dat onderscheidene zijner vaartuigen, aanmerkelijke schade geleden hebbende, genoodzaakt waren, Calais binnen te loopen en hij slechts met 21 kanonneerschoeners den tocht voortzette. Op de hoogte van kaap Witneus door 45 Engelsche schepen van allerlei grootte aangetast, bleef hij des-niet-te-min zijn weg rustig vervolgen, en het hoofd bieden aan zijn overmachtigen vijand, ook zelfs bij het gevaarlijke punt bij het omzeilen van Kaap Grijsneus, waar de landbatterijen niet in staat waren den vijand te bereiken. Zonder aanmerkelijke schade en bijna zonder verlies van manschappen,

kwam bij te Ambleteuse, waar hem weldra ook de vaartuigen volgden, die te Calais waren achtergebleven.

Grooten lof oogstte niet slechts Ver Huell, maar al zijn officieren in, over dezen zoo roemrijk volbrachten tocht: en het vertrouwen, dat Napoleon in hem stelde, werd er voor altijd door bevestigd. — Ook het overige gedeelte der flotielje, dat nog te Duinkerke of te Oostende lag, kwam later behouden te Ambleteuse aan (Aug.).

Zoo was nu de geheele macht, die tot het ondernemen van den overtocht naar Engeland verordend was, bijeen. 132,000 man krijgsvolk en 15,000 paarden nabij Boulogne gelegerd, een te Brest liggend eskader, met 4000 man aan boord, en een vloot in Texel met 24,000 man onder Marmont, wachtten slechts op een gelegenheid om zee te kiezen. Dan ijdel was de hoop, waarmede Napoleon zich gestreeld had. De vloot, die hij uit de West verwachtte, en die den overtocht moest dekken, kwam niet opdagen, maar liep te Kadix binnen. Woedend op het hooren van deze tijding, besloot Napoleon op eens het gansche plan te laten varen, en zond zijn troepen naar den Rijnkant. Ver Huell, naar 't Vaderland teruggekeerd, aanvaardde aldaar de betrekking van Sekretaris van Staat voor de Marine. Nog bijna 18 maanden bleef, tot groot bezwaar van 's Lands schatkist, onze flotielje werkeloos te Boulogne liggen, en werd eerst toen ontwapend en buiten dienst gesteld. Aan den Lande had deze expeditie, zonder eenig stoffelijk voordeel aan te brengen, millioenen gekost; doch in één opzicht was zij heilzaam, door dat zij onder onze zeemacht den geest van orde, de krijgstucht en het zelfvertrouwen, die verloren gegaan waren, had hersteld.

Niet slechts de Fransche troepen waren, gelijk ik zoo even zeide, naar Duitschland gezonden: ook de Bataafsche afdeeling onder Dumonceau ter reede van Texel ingescheept, 9418 man sterk, werd naar Zuid-Duitschland gericht. Een derde Coalitie had zich gevormd. Rusland en Oostenrijk, met Engeland verbonden, achteden zich sterk genoeg om den overmoed van Napoleon te bedwingen (9 Aug.). Dan nog eer het jaar ten einde was, had Napoleon zijn legers op wagens of met versnelde marschen naar den Donau gevoerd, de Oostenrijksche macht bij Ulm omcingeld, vernield of krijgsgevangen gemaakt (17 Oct.), Weenen bemachtigd (13 Nov.), te Austerlitz een beslissenden zege behaald (4 Dec.), en te Presburg een vrede gesloten, waarbij Oostenrijk 3,000,000 onderdanen verloor. Min voorspoedig dan te land oorloogde Napoleon ter zee, waar de Fransche en Spaansche vloot door den Britschen amiraal Nelson bij kaap Trafalgar werd vernietigd (21 Oct.): 25 linieschepen werden te dier gelegenheid vernield, 20 andere vielen met 20,000 gevangenen den Engelschen in handen: en hiermede was het uitzicht op een onderneming tegen Engeland geheel vervlogen.

Op het Vasteland echter had nu Napoleon zijn gezag gevestigd; daar vernietigde of schiep hij koninkrijken, onttroonde of stelde hij

dynastiën aan naar willekeur. De vorsten van Beyeren, Wurtemberg en Baden hadden hem tegen Oostenrijk bijgestaan: aan de beide eersten werd door hem de koninklijke waardigheid, aan den laatste die van Groot-Hertog geschonken, en alle drie verrijkt met de aan Oostenrijk ontnomen landen. De koning van Napels had zich tegen Napoleon verzet: een bloote proklamatie van dezen gaf te kennen: „de dynastie van Napels heeft opgehouden te regeeren" (15 Dec. 1806), en twee maanden later had hij aldaar zijn oudsten broeder, Jozef, tot Koning aangesteld (Febr.). Reeds had hij zich door de huwelijken der voorkinderen zijner Gemalin met de Huizen van Beyeren en Baden vermaagschapt: zijn zwager Murat tot Groot-Hertog van Berg verheven, en alzoo zijn familie-invloed in Europa uitgebreid. Doch nu moest ook Holland aan de beurt liggen. Dit land vooral was door zijn ligging en hulpbronnen voor Frankrijk gewichtig: en de Raadpensionaris was te zelfstandig van karakter, dan dat Napoleon, die slechts gehoorzame werktuigen begeerde, hem langer hier aan 't hoofd der zaken dulden kon. Een gezichtsverzwakking, waaraan Schimmelpenninck leed, leverde een genoegzaam voorwendsel op aan Napoleon, om hem ingewikkeld te kennen te geven, dat Frankrijk betere waarborgen moest hebben voor een bestendige overeenstemming met Holland. Vruchteloos werd Ver Huell naar Parijs gezonden om zich tegen alle erfelijkheid van gezag onder een vreemd Huis te verzetten. De Keizer gaf te kennen, dat het zijn uitdrukkelijke wil was, of een Vorst uit zijn Huis in Holland te vestigen, of het aan Frankrijk in te lijven. Vergeefs wendde een Bezending, uit Ver Huell, Six, Gogel, Van Styrum en Brantsen bestaande, te Parijs andermaal pogingen aan om Napoleon van zijn ontwerp terug te brengen: men moest eindigen, met zich naar zijn begeerte te voegen: en dezelfde Kommissie, die vertrokken was om zoo mogelijk de onafhankelijkheid van ons Land voor te staan, liet zich door Napoleon noodzaken, hem, als een gunst, zijn broeder Lodewijk tot Koning te verzoeken. Een traktaat volgde hierop, waarbij, op de plechtige aanvrage der Bataafsche Republiek (26 Mei 1806), Lodewijk Napoleon gemachtigd werd, de kroon van Holland, onder welke benaming men de geheele Republiek verstond, aan te nemen. Schimmelpenninck lei hierop zijn ambt neder (5 Juni), met het bewustzijn, alles wat van hem afhing voor het geluk zijner landgenooten te hebben beproefd. Maar nog voor dien tijd had een doorluchtiger personage dan hij, voor altijd opgehouden aanspraak te maken op het bestuur dezer landen: Willem V was te Brunswijk overleden (9 April), nog altijd gehecht aan dat Nederland, 't welk hem verstooten had.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Aard en betrekking van Lodewijk Napoleon. — Rijnverbond. — Het Duitsche keizerrijk gaat te niet. — Oorlog tusschen Pruisen en Frankrijk. — Oproer onder 't zeevolk alhier. — De Kaap en Curaçou verloren. — De Hollandsche zeemacht op Batavia gaat te niet. — Krijgsbedrijven der Hollanders in Pruisen en elders. — Vrede van Tilsit. — Kontinentaal stelsel. — Ramp van Leiden. — Oorlog in Spanje. — Krijgsbedrijven der Hollanders aldaar. — Oorlog tusschen Oostenrijk en Frankrijk. — Vrede van Weenen. — Straalsund door de Hollanders vermeesterd. — Landing der Engelschen op Walcheren. — Maatregelen van tegenweer. — De Zeeuwsche eilanden door de Engelschen bezet en weder ontruimd. — Lodewijk naar Frankrijk. — Breda, Bergen-op-Zoom en andere plaatsen door Fransche troepen bezet. — Brabant, Zeeland en andere streken aan Frankrijk afgestaan. — Lodewijk doet afstand van den troon en verlaat de Nederlanden. — Overzicht van het door hem hier te lande verrichte.

(1806). Lodewijk Napoleon, die thans geroepen werd om over ons te regeeren, was op 2 Sept. 1778 geboren, en aanvaardde alzoo de hem opgedragen kroon op acht-en-twintigjarigen leeftijd. Broeder van den Keizer, was hij tevens zijn schoonzoon, als gehuwd zijnde met Hortense Beauharnais, voordochter van keizerin Jozefine, een vrouw, weinig geschikt om hem gelukkig te maken, en van welke hij meestal gescheiden leefde. Aan veelzijdige, doch oppervlakkige kennis, paarde hij zoowel persoonlijken als zedelijken moed. Zachtzinnig en goedhartig, verdraagzaam en onpartijdig, standvastig bij zijn meening, waar hij 't recht aan zijne zijde meende te hebben, doch vatbaar om toe te geven waar hij zijn ongelijk bespeurde, had hij schier geen ge-

breken, dan dat hij te veel omvattend en te wispelturig was in zijn ontwerpen, en de waarde van 't geld te weinig kende. Hij had voor ons Land een uitmuntend Koning kunnen, zoo hij het had mogen zijn. Maar de bedoelingen van Napoleon, als hij aan zijn broeders koninkrijken schonk, was niet, dat zij aldaar hun nieuwen onderdanen, maar dat zij hem ten dienste zouden zijn. „Uw eerste plicht," zeide Napoleon aan de door hem ten troon verheven Vorsten, „is jegens mij, uw tweede jegens Frankrijk: al de overigen zijn daaraan ondergeschikt." Ook aan Lodewijk had hij bij diens afscheid op 't hart gedrukt, dat hij nooit moest ophouden Franschman te zijn: en de waardigheid van erfelijk Groot-Connétable des Rijks, hem geschonken, moest strekken om bij hem en zijn nakomelingen dat denkbeeld van afhankelijkheid aan Frankrijk voortdurend levendig te houden.

Dit nu verkoos Lodewijk niet te begrijpen. Hij had de kroon niet begeerd, en met tegenzin aanvaard; doch, dit gedaan hebbende, achtte hij het zijn plicht, zich aan zijn nieuwe onderzaten te hechten en hun belang in 't oog te houden, en niet de onderkoning of leenman zijns machtigen broeders, maar de beschermer en weldoener van zijn volk te zijn. Hierdoor kon het niet missen of hij moest nog spoediger het ongenoegen van Napoleon ondervinden, dan de achting en genegenheid der Natie, die hij geroepen was te regeeren. Zelfs tusschen broeders is de oneenigheid ras opgewekt, waar staatkunde tusschen beide treedt: gehechtheid van onderdanen aan een vreemden, een opgedrongen vorst, is slechts de vrucht van lange jaren en schitterende daden.

Koel was dan ook de ontvangst, die Lodewijk bij zijn komst alhier ten deele viel (18 Juni). Niet de minste toejuiching ontwaarde hij: en 't was vergeefs, dat men door kracht van geld de turfdragers in den Haag zocht te bewegen, de paarden van zijn rijtuig af te spannen om hem door de stad te trekken: onder de 800 lieden, aan ieder van welke vier dukaten voor deze moeite werd aangeboden, kon men niemand vinden, die er de hand toe leenen wou. In wat de politiek betreft, volgt het gemeen zijn neigingen en is voor geen omkooping vatbaar.

De overgang van het bewind uit de handen van den Raadpensionaris in die van den Koning maakte weinig verandering in den aard der regeering. Aan den Koning bleef de volle uitoefening der uitvoerende macht verzekerd; het algemeen Bestuur stond onder onmiddellijk toezicht der Ministers; terwijl een Wetgevend Lichaam van 39 leden, voor vijf jaren benoemd, twee maanden 's jaars bijeen zou komen.

De eerste zorg van den Koning moest zich op de financiën vestigen, tot wier herstel hij, op het voetspoor van Schimmelpenninck, de vereischte maatregelen zocht te nemen. Er waren, behalve een achterstand van 35 millioen en 9 maanden rente, 44 millioen te betalen en slechts ƒ200,000 in kas. Bedroevend was het vooruitzicht; doch nog ware deze ongunstige toestand, bij algemeenen vrede, of althans onzijdigheid voor Holland, te herstellen geweest; — niet alleen echter

waren beiden nog verre verwijderd, maar weldra werden nieuwe offers van ons Vaderland gevorderd.

Pruisen (waar de in 1797 overleden koning Frederik Willem door zijn zoon en naamgenoot was opgevolgd), in stede van zich in der tijd bij de tegen Frankrijk gevormde Coalitiën moedig aan te sluiten, had in al de laatste oorlogen een weifelende en dubbelzinnige rol gespeeld en zich onlangs (Jan.) laten welgevallen, op last van Napoleon, Hanover in bezit te nemen en zich alzoo met het wettig erf van een bondgenoot te verrijken. Dan nu stichtte Napoleon het Rijn-verbond, zijnde een vereeniging van Duitsche Vorsten, onder zijne bescherming, dat wil zeggen, aan hem onderworpen, en gehouden tot het leveren van 60,000 man, als voorhoede der 200,000, die de Keizer zich voorbehield ten allen tijde over den Rijn te mogen zenden. Dit had de afscheiding dier Vorsten van het Duitsche Rijk medegebracht, en dit laatste hierdoor te niet doen gaan: ja Frans II had den titel — want meer bleef er niet over — van Duitsch Keizer nedergelegd. Pruisen, door de oprichting van gezegd Verbond beleedigd, vorderde nu de ontruiming van Duitschland door de Fransche troepen, de samenstelling van een Noord-Duitsch Verbond als tegenwicht van het Rijnverbond, en teruggave van Kleef en Berg, door Napoleon aan zijn zwager Murat als Groothertogdom geschonken. Toen hieraan niet voldaan werd, verklaarde het (8 Oct.) aan Frankrijk den oorlog; — doch geen zes dagen later was zijn leger (14 Oct.) door dat van Napoleon bij Jena geslagen en verstrooid geworden, en binnen drie weken was het geheele Koninkrijk, met uitzondering van de enkele stad Memel, den veroveraar in handen gevallen. Tot dezen krijgstocht nu had ook Holland eene afdeeling moeten leveren, die onder koning Lodewijk te Wezel samentrok (21 Nov.), en later (25 Nov.), onder Dumonceau, Hameln en Nieuberg bemachtigde. Lodewijk zelf, ziende, dat hij door zijn broeder niet anders werd aangezien dan als een Fransch generaal, en dat zijn troepen niet onder hem, en als een nationaal leger zouden strijden, maar onder de Fransche diviziën verdeeld worden, was reeds spoedig naar herwaarts terug gekeerd.

Was Lodewijk, bij zijn eerste komst hier te lande, door de ingezetenen over 't algemeen met koelheid ontvangen, het zeevolk had niet dan met weêrzin een vreemdeling aan 't hoofd van den Staat gezien: ja zelfs hadden op onderscheidene bodems oproerige bewegingen plaats gehad, toen van de manschappen der oorlogsschepen, die te Texel en voor Amsterdam lagen, de eed van getrouwheid gevorderd werd. De vaste beradenheid van De Winter, die met eigen hand een der belhamels nederschoot en de overigen in hechtenis deed nemen, deed de muiters tot onderwerping keeren; doch vooral bedaarde de gisting, toen de gehate Bataafsche vlag werd weggenomen en voor de oude, zoo innig geliefde Prinsen-, nu Hollandsche-vlag plaats maakte; terwijl Lodewijk menigvuldige blijken gaf van de belangstelling, die hij voor het zeewezen voedde: onder anderen door

het benoemen der vice-amiralen De Winter en Ver Huell tot Maarschalken des Rijks en van Kinsbergen tot buitengewoon Maarschalk.

Ondanks al de wederwaardigheden, die zij had ondergaan, bestond onze zeemacht nog uit 12 linieschepen, 9 fregatten, 5 korvetten, 76 kleine brikken, schoeners en andere vaartuigen en 207 kanonneerbooten, van welke macht echter het grootste gedeelte zich in andere werelddeelen, tot bescherming onzer Volkplantingen, bevond. Daar het gering aantal der hier gebleven schepen toch ongenoegzaam was om aanvallender wijze tegen de Engelschen te werk te gaat, besloot men het gedeeltelijk te bezigen, ten einde onze Koloniën te hulp te komen. Te meer gevoelde men daarvan de noodzakelijkheid, dewijl de Kaap reeds in den aanvang des jaars, door een Engelsche zee- en landmacht (Jan.), onder Sir David Baird en den amiraal Topham was aangetast en, ondanks de moedige verdediging, door den goeverneur Janssens bestuurd, bemachtigd was geworden. — Sedert dien tijd is de Kaap wel een Engelsche kolonie, doch zijn de Kapenaars Hollanders in hun hart gebleven en zich voortdurend beschouwende als wonende in het land der vreemdelingschap.

Men zond dan, gelijk ik zeide, schepen naar de Volkplantingen uit. Een fregat, de Utrecht, werd naar Curaçou bestemd, doch strandde ongelukkig op een der Orkadische eilanden. Dan, al had dit schip de plaats zijner bestemming bereikt, het ware te laat gekomen om van eenig nut te zijn; door de nalatigheid van den Bewindvoerder waren de Engelschen er reeds meester.

Zoowel de natuur als de kunst hadden tot de ontoegankelijkheid van dit eiland medegewerkt. Het inzeilen der hoofdbaai kan moeilijk geschieden dan met een Zuidwesten wind, en onder 't geschut der batterijen en van het fort Amsterdam. De mond der baai is naauw en met klippen bezet, en bestreken door talrijke batterijen. Eindelijk lagen nog in de baai een fregat en een korvet. Bij zoovele bezwaren scheen het inzeilen onmogelijk, en was het afslaan eener door de Britten gedane opeisching vrij natuurlijk (22 Dec.). Doch diezelfde opeisching had voor 't minst moeten leeren, geene voorzorgen te verwaarloozen. Aan Changuion, den Goeverneur, was voorgesteld geworden, de haven door eene ketting of op eenige andere wijze te sluiten, 't welk hij onnoodig had geacht. Maar bij zijn zorgeloosheid werkte nog een andere omstandigheid den Engelschen in de hand. De overgang van het oude in het nieuwe jaar pleegt op het eiland op de meest buitensporige wijze gevierd te worden en te dier gelegenheid worden ook heden nog de troepen en matrozen, uit vrees voor vechtpartijen gekonsigneerd. Changuion was het feest (31 Dec.) op zijn buitenverblijf gaan vieren, zonder zelfs een plaatsvervanger te benoemen. Dien ten gevolge hadden ook de meeste officieren, op zijn voorbeeld, zich verwijderd. De Engelsche kapitein Brisbane, hiervan verwittigd, kwam tegen de nacht met vier fregatten voor den mond der baai en zeilde met het aanbreken van den dag (1 Jan.) ongestoord binnen, terwijl

hij de Hollandsche vlag op zijn schepen voerde. Hierdoor werd men op de batterijen misleid en deed slechts eenige seinschoten, genoeg echter om overal alarm te verspreiden. De kapiteins Evertsen en Van Nes en de luitenant Quaedt, die zich mede aan wal op een feest bevonden, haasteden zich naar den havenkant en lieten zich naar hun bodems roeien. Hier vonden zij alles reeds in beweging en de manschappen reeds bij de stukken verdeeld. Naauwlijks kwam het eerste Britsche fregat opdagen, of kapitein Evertsen (die het fregat de Kenau Hasselaar gebood) gaf bevel om te vuren; doch het vijandelijke schip liep door, zonder zich hieraan te storen, en opende zijn vuur tegen het fort de Republiek. Het tweede vijandelijke fregat kwam nu de Kenau Hasselaar bestoken, terwijl het derde de korvet zoo hevig teisterde, dat zij spoedig door de manschap, meest uit huurlingen bestaande, verlaten werd, en de kapitein Van Nes, die gekwetst was, naauwlijks een half dozijn man tot zijn hulp had: zoo dat het den vijand weinig moeite kostte, zich van zijn bodem meester te maken. Het vierde fregat vatte post voor het fort Amsterdam, 't welk het van de eene zijde beschoot en met de andere op de Kenau Hasselaar vuurde. Hier was de kapitein Evertsen reeds gesneuveld; doch zijn plaatsvervanger, de kapitein-luitenant Sloterdijk, bleef onverschokken tegen de overmacht kampen, en hoezeer door de negers en mulatten verlaten, weigerde hij de vlag te strijken, ja zelfs toen de Engelschen op zijn boord waren overgesprongen, klemde zich een dertienjarige adelborst, inboorling van het eiland, aan de vlaggelijnen vast, om het nederhalen der vlag te beletten. Een Engelsch officier zette hem het pistool op de borst en gebood hem tot driemaal toe, te strijken. De knaap bleef volstandig weigeren, waarop de Officier, in plaats van hem des noods weg te schoppen en de vlaggelijnen hem uit de handen te wringen, hem lafhartig nederschoot, een moord, die te recht de verontwaardiging opwekte ook van den Engelschen kommandant, en de degradatie des daders ten gevolge had. Met de overgave der beide schepen hield de strijd op: en de Goeverneur, geen poging tot verdediging meer durvende wagen, gaf het eiland lafhartig aan den vijand over.

Terwijl wij alzoo in Curaçou de laatste onzer W. Indische bezittingen verloren, werd hier te lande een eskader, uit een linieschip, vier fregatten, twee korvetten en 1 gewapend transportschip bestaande, uitgerust, om, onder geleide van den schout-bij-nacht Buyskes, onze zeemacht in de Oost te versterken.

Met deze laatste intusschen was het jammerlijk gesteld. Nog in 1804 voerde de vice-amiraal Hartsinck er het bevel over vier linieschepen, drie fregatten, twee korvetten, drie brikken en een aantal kleinere vaartuigen, en zou daarmede den vijand vooral in zijn rijken handel op Sina, merkelijke afbreuk hebben kunnen doen, ware hij niet al te schroomvallig geweest voor het overschrijden van den hem gegeven last, om zich tot het dekken van Java te bepalen.

Droevig was de invloed dezer werkeloosheid geweest. Niet alleen had het eskader in al dien tijd niets wezentlijks verricht; maar de krijgstucht was verslapt, de moed en ijver aan officieren en manschappen ontzonken, ja schip voor schip op een droevige wijze verloren gegaan. In 1805 was reeds een der linieschepen buiten dienst gesteld geworden, in 1806 een tweede op een koraalrif verbrijzeld, een der fregatten door de Engelschen in Straat Salayer genomen, en een ander ter reede zelve van Batavia door een Britsch fregat aangetast en weggehaald, met een vermetelheid, die wel bewees, hoe men op de lafhartigheid en flaauwheid onzer zeemacht gerekend had. Nog in hetzelfde jaar en slechts eene maand na het gebeurde was de Britsche schout-bij-nacht Sir Edward Pellew, naderhand onder den naam van Lord Exmouth vermaard geworden, met zeven schepen ter reede van Batavia gekomen, waar hij niet slechts twee onzer aldaar liggende fregatten vermeesterd en de overige vaartuigen vernield had, maar ook de magazijnen op het tegen over Batavia liggende eiland Onrust grootendeels had verwoest. Met het overschot van ons eskader, dat, zich in den gebrekkigsten toestand bevond, kon niets verricht worden: en zoo lag de reede van Batavia open voor elken vijand, die goed kon vinden, zich daar te vertoonen: het eenige fregat, dat nog in werkelijken dienst was, viel nu ook in 's vijands handen (31 Aug.), en eer het jaar ten einde was, werden ook de beide nog overgebleven linieschepen, die bij Madura lagen, door Pellew opgeëischt en aan hem overgegeven (5 Dec.). Toen alzoo Buyskes op Java kwam, was er in die wateren geen spoor van Hollandsche zeemacht te vinden. — Van het lot dier Kolonie onder Daendels, die thans tot Goeverneur-Generaal benoemd was, zal ik u later het noodige mede deelen, en tot de krijgsbedrijven terugkeeren, die dit jaar op het Vasteland plaats hadden.

(**1807**) Pruisen had, bij zijn tegenstand tegen Napoleon, op de hulp van Rusland en Zweden gerekend; doch was, eer het daarvan genot kon hebben, door den Franschen keizer verrast en overwonnen geworden. Deze, met de tuchtiging van Pruisen niet te vrede, wendde zijn zegevierende wapenen nu ook tegen diens Bondgenooten. De Fransche generaal Grandjean, met een legerafdeeling, waarbij zich ook de Hollandsche huzaren met twee batterijen rijdende artillerie en een Hollandsche brigade bevonden, dreef de Zweedsche troepen uit den omtrek van Straalsund tot bij Stettijn (1 Apr.); terwijl de maarschalk Mortier, kort daarna het bevel op zich genomen hebbende, hen bij Pasewalk overviel en versloeg (16 Apr.). Deze uitkomst was voornamelijk te danken aan de dapperheid, door de Hollandsche troepen aan den dag gelegd, zoo in het veroveren van stukken geschut, als in het doorwaden van diepe en breede stroomen onder het vuur van den vijand. Niet minder lof oogstten onze troepen in bij het beleg van Kolberg (Juni), 't welk echter, ten gevolge van een wapenstilstand, werd gestaakt, en bij dat van Straalsund, welks verovering vooral aan onze artillerie te danken was (Aug.). Terwijl dit een en

ander in Pommeren voorviel, onderscheidde zich een ander gedeelte onzer krijgslieden in den slag bij Friedland, tegen de Russen geleverd (14 Juni). Dan deze slag had den vrede met de laatsten ten gevolge. Alexander, die zijnen vader Paul als Tsaar of Keizer (gelijk men thans ook zeide) aller Russen was opgevolgd, had eerbied opgevat voor Napoleon of voor de gelukster, die dezen scheen te vergezellen, en Napoleon, van zijne zijde, begon te begrijpen, dat Europa groot genoeg was, om in Oostelijk en westelijk verdeeld te worden. Een en ander bracht een toenadering tusschen de twee machtige Alleenheerschers te weeg. Bij den vrede, te Tilsit gesloten (7 Juli), nam de Tsaar genoegen met al wat de Keizer verricht had, ook de vorming van een Hertogdom Warschau en van een Koninkrijk Westfalen, onder zijn broeder Jerôme; ja zelfs hij verbond zich om aan Engeland den oorlog te verklaren, waartegen hem vergund werd, Finland ongestoord te bemachtigen. Pruisen, dat nu mede in den vrede begrepen werd, verloor bijna de helft van zijn staten, zag zich verplicht Fransch garnizoen in zijn vestingen te dulden, en behield, zoo 't heette als genadegift van Napoleon en uit achting voor Alexander, zijn vernederd aanzien.

Engeland, van al zijn bondgenooten verstoken, stond nu alleen tegen Europa over. Napoleon, geen middel ziende om het door de zeeën verdedigde Rijk met kracht van wapenen aan te tasten, begreep het te moeten treffen waar het meest kwetsbaar was: in zijn handel. Reeds in 't laatst van 't vorige jaar had hij Engeland in staat van blokkade verklaard en allen handel daarop ontzegd, 't welk was beantwoord geworden door een Engelsche kabinetsorder, die het binnenloopen in Fransche havens verbood (Jan.). Nu nam Napoleon te Warschau een besluit, waarbij de Engelsche waren in de Hanzee-steden verbeurd werden verklaard (25 Jan.). Het Engelsche kabinet liet wederkeerig alle havens, die de Engelsche vlag uitsloten, blokkeeren, en alle derwaarts zeilende schepen aanhalen, wanneer zij geen rechten betaald hadden in een Engelsche haven. — Bij tegenbesluit verklaarde Napoleon elk schip, dat zich aan die voorwaarde onderwierp, gedenationalizeerd en goeden prijs.

Dit stelsel van Napoleon, om Engeland van alle gemeenschap met het Vasteland uit te sluiten, en waaraan men den naam gaf van Kontinentaal Stelsel, moest gewis aan zijn machtigen vijand groote schade berokkenen, doch kon niet in praktijk worden gebracht, zonder tevens eigen handel en vertier te vernietigen. En, was het drukkend voor Frankrijk, aan ons Land, dat schier geen bron van welvaart buiten handel en zeevaart bezat, moest het den laatsten slag toebrengen. Immers ook Holland had gedwee zich moeten getroosten, den zelfmoord te begaan, dien Napoleon eischte, en aan allen handel met Engeland vaarwel moeten zeggen. Een heirleger van tolbeämbten (douaniers) bezette zeegaten en kusten om voor de handhaving der ingevoerde verbodsbepalingen te zorgen. Des-niet-te-min werden hier, gelijk overal elders, Engelsche goederen ter sluik bin-

n engevoerd, 't geen aan Napoleon eenonuitputtelijke stof leverde van klachten tegen zijn broeder, dat deze de belangen van Frankrijk moedwillig verwaarloosde om ons genoegen te doen. Wat den goeden Lodewijk betrof, hij deed wat hij kon om de harde maatregelen. waaronder wij gebukt gingen, voor te komen, of althans de uitvoering daarvan zoo dragelijk mogelijk te maken, en weigerde zelfs

vreemden geweldenaar, als een weerloos lam te laten wegschenken: en reeds terstond had te Madrid, ten behoeve van den wettigen erfgenaam, Ferdinand VII, een opstand plaats, die zich weldra uitbreidde over geheel Spanje, en van daar over Portugal. Een nieuwe krijg moest nu worden aangevangen om den tegenstand te bedwingen: een krijg, moorddadiger en bloediger nog dan de vorige oorlogen waren geweest, ofschoon de eerste volksbewegingen te Madrid en elders waren bedwongen geworden, en koning Jozef zijn intrede in die hoofdstad gedaan had. De Fransche troepen, die zich in Spanje bevonden, werden weldra op verscheidene punten geslagen, de nieuwe Koning moest Madrid weder verlaten: Portugal raakte in opstand, en Engeland, verheugd een terrein gevonden te hebben, waar het zijn vijand nu ook te land kon bezig houden, zond een leger derwaarts, met welks behulp de Portugeezen eerlang alle Franschen van hun grondgebied verdreven.

Dit kon Napoleon niet dulden. Spanje en Portugal moesten voor hem bukken, gelijk elk ander Rijk dit tot nog toe gedaan had: en de zich in het Schiereiland bevindende krijgers werden met 80,000 man beproefde troepen vermeerderd, terwijl een nieuwe lichting van 160,000 man bevolen werd. Van de Vorsten, die zich verbonden hadden hulpbenden aan Napoleon te verstrekken, werden die thans afgevorderd, en zoo moest ook Lodewijk 3000 man leveren, om bij het leger, dat naar Spanje trok, te dienen.

Aan Dumonceau, thans, even als Daendels, door den Koning tot Maarschalk verheven, was het opgedragen deze hulpbende samen te stellen (21 Aug.): en aan den generaal-majoor Chassé, die te geleiden. Nog voor het einde van den zomer (4 Sept.) van hier vertrokken, kwam zij in het najaar (24 Oct.) te Bayonne aan. Reeds den dag na haar aankomst trok zij Spanje binnen en vond schier onmiddellijk gelegenheid, roem te behalen. Een Spaansch leger namelijk was van Bilbao opgerukt, om zich tusschen de Fransche troepen en de grenzen in te plaatsen en hen alzoo in te sluiten. De Fransche maarschalk Lefebre, dit willende voorkomen, besloot de Spanjaarden te gemoet te trekken en gaf aan Chassé last, zich bij dezen tocht te voegen. Het was aan de Hollanders, die op den linkervleugel geplaatst waren, dat de eer vergund werd, bij Durango den eersten aanval te doen, en de Spanjaarden (30 Oct.) uit de door hen ingenomen stelling te verdrijven. Eerst door onze voorhoede, onder den luitenant-kolonel Storm de Grave, met geweervuur bestookt, werd de vijand vervolgens, door een bajonnetaanval van onze geheele macht, gedwongen, de rotsen, die hij bezet hield, te verlaten; terwijl Chassé hem tot aan Zornosa vervolgde. Hier ontving hij de vleiendste lofspraak van den Franschen generaal over het uitmuntend gedrag zijner brigade, en spoedig daarna viel aan hem en aan vier zijner officieren ook het bewijs van 's Keizers goedkeuring ten deel in hun verheffing tot Ridders van het Legioen van Eer. Een ander blijk, hoe men de verdienstenvan Chassé onderscheidde, was dat, kort daarna, toen

Bilbao door de Franschen bezet was, hem het bevel over die bezetting en over de troepen in den omtrek werd opgedragen, met last om de ingezetenen te outwapenen, de rust te herstellen, een landing der Engelschen te beletten en alle maatregelen te nemen, die voorkomen konden, dat het Fransche leger in den rug werd aangetast. Voor het einde des jaars echter werd hij naar Madrid gezonden, 't welk inmiddels door Napoleon hernomen was en waar het hoofdkwartier des Franschen legers zich bevond. Hier werden de Hollandsche ingenieurs en soldaten gebezigd tot het voltooien der vestingwerken, doch eerlang (**1809**) tot belangrijker diensten geroepen, en ingedeeld bij het legerkorps van den maarschalk Victor, hertog van Belluno, bestemd, om de opstandelingen tusschen den Taag en de Guadiana te bestooken. Het was hier, dat de zoogenaamde Duitsche divizie, bestaande uit de troepen van het Rijnverbond, en de Hollandsche brigade, gezamentlijk 3000 man sterk, onder het opperbevel van den generaal Leval, met den vijand slaags geraakte, die ruim 6000 man vereenigd had, en terugtrok achter het dorp Mesa de Ibor, waar hij zich (17 Maart) in een stelling had geplaatst, door natuur en kunst verschanst. Een kloof namelijk, tusschen twee hooge, spitse en met struiken bewassen rotsen, was met een steenen borstweering voorzien geworden, terwijl zes kanonnen in batterij stonden om een aanval te keer te gaan. Deze werd eerst, doch vruchteloos, door een brigade Nassauers beproefd. Toen gaf Leval last aan de Hessische troepen ter rechter- en aan de Badensche ter linkerzijde, de vijandelijke stelling te overvleugelen, terwijl de Hollanders de Nassauers in den aanval op het front vervangen zouden. Ruim 700 man sterk, trok onze brigade met het geweer in den arm tegen de hoogte op, 't geen bij de oneffenheden van een met rotsbrokken en struiken overdekt terrein niet dan langzaam geschieden kon, en wel een half uur duurde, al welken tijd de onzen aan het vijandelijke vuur waren bloot gesteld. Ter halver wege gekomen, gaf Chassé, die, zoowel als de overige officieren, den tocht te voet volbracht, bevel, zich in slagorde te scharen, en den aanval door te zetten. Met de grootste koelbloedigheid, en zonder zelve een schot te doen, volbrachten de Hollanders deze beweging, en bereikten eindelijk een punt van den berg, hooger gelegen dan de vijandelijke verschansing. De vijand, onthutst, en ziende, dat hij van alle kanten werd omgetrokken, zocht zijn behoud in de vlucht, en ontruimde de verschansing, die de Hollanders juichende binnen trokken. Onbegrijpelijk schijnt het, dat onze brigade, bij dezen stouten aanval, waardoor zij grooten lof behaalde, niet meer dan tien dooden verloor en slechts een vijftigtal gekwetsten telde.

Dit gewichtige wapenfeit had aan de Fransche legerafdeeling den weg naar Estramadura geopend. Victor, het noodzakelijk achtende, vooral de stad Truxillo, waar al de uitwegen van Estramadura op samenliepen, en den overtocht van den Taag te Almaraz, als de hoofdgemeenschap met Madrid, wel te voorzien, toonde, welk ver-

trouwen hij in onze landgenooten stelde, door (22 Maart) aan Chassé de bescherming dier beide punten toe te vertrouwen. En gewis, de taak was niet gemakkelijk, bij de geringe macht, waarover Chassé te bevelen had — op 't laatst naauwlijks 1000 man — bij den vijandigen geest van het volk in de omstreken, en eerlang de nabijheid van een Spaansch leger van 40,000 man. Niet slechts hadden onze dapperen in die dagen gedurige vermoeienissen door te staan en met een ongezonde luchtstreek te worstelen; doch ook gebeurde het meer dan eens, dat uitgezonden officieren of manschappen door het gewapende landvolk overvallen en jammerlijk vermoord werden. Al die gevaren en ontbeeringen werden echter doorgestaan met een geduld en ijver, waaraan de Fransche maarschalk zich gedrongen voelde den hoogsten lof toe te zwaaien.

Niet minder verdienstelijk had zich intusschen een ander deel onzer troepen gedragen, dat reeds bij den aanvang was afgescheiden geworden van de brigade van Chassé. De huzaren namelijk en de rijdende artillerie waren ingedeeld geworden bij het legerkorps van den generaal Sebastiani, dat aan de zijde van La Mancha werkzaam was. Het was bij Ciudad Real, dat een treffen met het Spaansche leger (27 Maart) plaats had. De rijdende artillerie opende het gevecht, maakte voor de aanvallende Fransche troepen den overtocht der Guadiana-brug vrij, en de Hollandsche afdeeling, onder den kapitein Trip, handhaafde bij die gelegenheid haren roem. De Hollandsche kolonel Roest van Alkemade viel met een eskadron zijner Huzaren en 150 lanciers op 3000 man voetvolk en een regiment ruiterij des vijands aan; en de uitslag beantwoordde reeds aan zijn onverschrokkenheid, toen een kogel hem in de linkerzijde trof, en zijn paard, teugelloos voortgehold, hem midden onder de vijanden van zich afwierp. Naauwlijks hadden de adjudant Hoevenaer en de trompetter-majoor Hunerman dit gezien, of, te zamen toegerend, schoten zij hunnen Overste te hulp. Hunerman, zelf afgestegen, deed den Kolonel zijn paard bestijgen, die nu door beiden beschermd, weder in veiligheid werd teruggevoerd. Ook op andere gedeelten van het slagveld kweten zich de Hollanders even dapper en brachten, ook bij een tweede ontmoeting, die den dag daarna bij Santa Cruz plaats had, niet weinig tot de overwinning toe.

Terwijl Chassé zich nog te Truxillo bevond, was de kolonel Storm de Grave van daar ontboden geworden om het fort van Merida aan de Guadiana te bezetten, ten einde aldaar den overtocht aan de Spanjaarden te beletten. Dit fort was in de daad niets dan een verlaten en in der haast versterkt klooster, nabij de stad van dien naam, dat door de Bezetting nog in staat gebracht moest worden om met vrucht een aanval te weêrstaan. In deze sterkte bevond zich nu Storm de Grave met 17 Officieren (waaronder 7 Hollanders), 80 Hollandsche en 200 Duitsche soldaten en 16 Fransche artilleristen, afgescheiden van alle hulp en reeds spoedig (15 Mei) geheel ingesloten door het Spaansche leger van Estramadura. Een opeisching van den Spaanschen

bevelhebber, die hem geen keuze liet, dan overgave of de dood, met waardigheid beäntwoord hebbende, zag hij zich, reeds den volgenden morgen, met grof geschut bestoken, waardoor weldra een groote bres in den muur van 't gebouw werd geschoten. Ofschoon de verdedigers niet meer dan twee achtponders en een houwitser bezaten, gelukte het hun echter twee stukken des vijands buiten werking, en zijn geschut tot zwijgen te brengen; terwijl de bres gedicht en de sterkte door alle aanwendbare middelen in beter staat van verdediging werd gebracht. De volgende aanvallen der Spanjaarden bij tusschenpozen, en soms met groote macht, hernieuwd, mislukten dan ook, en zoo vast stond bij de bezettelingen het besluit, zich niet over te geven, dat de officier der artilleristen reeds last had, om in den uitersten nood het fort in de lucht te doen springen. Eindelijk, na eene maand, kwam het bevel, om de werken te vernielen en de sterkte in stilte te verlaten. Dit had plaats; en de Bezetting trok (12 Juni) uit, zonder door den vijand ontwaard te worden, vereenigde zich op korten afstand met Fransche dragonders, uitgezonden om hun aftocht te dekken, en kwam behouden te Truxillo weêr. „Zie daar den verdediger van Merida," zeide Leval, toen hij kort daarna Storm de Grave aan den maarschalk Victor voorstelde: en dat woord was onderscheiding genoeg.

Ook Truxillo moest eerlang ontruimd, en Estramadura door de Franschen verlaten worden. De macht der Portugeezen en Spanjaarden, vereenigd met die der Engelschen, onder lord Wellington, was te sterk geworden: de Franschen hadden zich genoodzaakt gezien op alle punten terug te deinzen, en Wellington rukte langs den Taag op Madrid aan. Het was nabij Talavera, dat het leger van Jozef, door Jourdan aangevoerd, hem slag leverde (28 Juli). De Duitsche divizie, onder Leval, had haar post aan den linkervleugel, en over haar vereenigde artillerie werd het bevel gevoerd door den Hollandschen majoor Steinmetz, die reeds in den aanvang sneuvelde. Het Badensche regiment, dat op den uitersten linkervleugel stond, verloor al dadelijk zijn kolonel en tien officieren, en geraakte in verwarring. De Hollanders, die zich nevens hen bevonden, hierdoor op hun linkerflank ontbloot, stonden ten doel aan het vijandelijke vuur: verscheidene hunner officieren en manschappen vielen, en zij begonnen reeds te deinzen, toen Storm de Grave en de overste Von Pfaffenrath hun weder moed inspraken en tegen den vijand aanvoerden. Ja, toen het geheele Fransche leger reeds op alle punten terugdeinsde, hielden nog een 60- of 70tal Hollanders, met Storm de Grave aan 't hoofd, manmoedig stand en richtte zoo lang een tweegelederenvuur op den vijand, tot ook zij eindelijk bevel ontvingen, te wijken. Ook een ander gedeelte van het Hollandsche regiment geraakte dezen dag in groot gevaar, te worden ingesloten. Het Vaandelpeloton namelijk, bij 't welk zich de beide vaandels bevonden, was, toen de beide vleugels terugtrokken, hiervan onkundig gebleven en door den vijand overvleugeld geworden. De luitenant

Aberson had dit naauwlijks ontdekt, of de stormmarsch werd op nieuw geslagen: de Hollanders rukten weder tegen den vijand in, en schoon reeds de vaandeldrager gesneuveld was, de vaandels werden gered en den Engelschen de eer niet geschonken, die als zegeteekens naar Londen over te zenden. De veldslag was voor de Franschen verloren; doch Wellington, weldra bedreigd door den maarschalk Soult, die met 50,000 man op hem aanrukte, kon zijn voordeel niet vervolgen en zag zich tot den terugtocht verplicht. Intusschen had het gerucht van den door hem behaalden zegepraal den schrik gebracht in Madrid; men waande aldaar den vijand reeds in aantocht; en uit vrees voor een overrompeling zond men, daags na den slag, 205 Hollandsche soldaten met 2 officieren naar de zijde van Aranjuez op verkenning uit. Deze troep werd door een vijandelijke bende overvallen, en ter naauwernood de helft ontkwam den dood.

Weldra vonden Chassé en de zijne, thans bij het legerkorps van Sebastiani geplaatst en naar Toledo gerukt, een nieuwe gelegenheid om zich te onderscheiden. Voor die stad lag een Spaansch leger onder Venegas, en Chassé, gezonden om een uitval te doen, kweet zich zoo behendig van deze taak, dat hij de Spaansche voorposten oplichtte (9 Aug.) en meer dan dertig krijgsgevangenen maakte. De vijand, ten gevolge van dezen en eenige andere uitvallen teruggeweken, nam zijn stelling rondom Almonacid, een dorp, aan den voet van een steilen berg gelegen. De macht van Venegas bedroeg 23,000 man voetvolk, 2000 ruiters en 40 vuurmonden; zijn hoofdstelling had Almonacid en eenige voorliggende hoogten in 't midden: zijn linkervleugel leunde tegen een berg, die den weg naar Consuegra overziet: zijn rechtervleugel stond op een hoogte bij den weg naar Trembleque. Sebastiani, schoon slechts over 17,000 man en minder geschut dan zijn vijand kunnende beschikken, besloot hem echter aan te vallen (11 Aug.). Aan een Fransche divizie werd last gegeven, de hoogten van Almonacid te vermeesteren, en aan de Poolsche divizie, des vijands linkervleugel aan te vallen, terwijl de Duitsche divizie dien zou omtrekken. Trip, die zich bij de Poolsche rijdende artillerie bevond, werd nog vóór den aanvang van het gevecht met twee stukken afgezonden naar den linkervleugel der slagorde, ten einde een aanval af te weeren, dien men van de Spaansche ruiterij te vreezen had. Welhaast had hij deze doen terugdeinzen; waarna hij, zijn stukken op een hoogte plaatsende voor de linie der Fransche infanterie, aan deze den weg baande om de hoogten voor Almonacid te vermeesteren. Te gelijker tijd had de Poolsche divizie den berg, aan 's vijands linkervleugel, bemachtigd, en was Leval dien omgetrokken. Wel bracht de ruiterij van Venegas, door een welbestuurden aanval, de overwinnaars een oogenblik in wanorde, doch werd, eerst door de Hollanders en Hessen, onder Chassé, gekeerd, en toen door de Hollandsche huzaren, onder den kolonel Van Merlen, overhoop geworpen. Venegas, alzoo uit zijn eerste slagorde verdreven, schaarde

zijn troepen andermaal in slagorde op den berg achter Almonacid, doch werd ook hier door de twee stukken, onder Trip, en door een houwitser, door den wachtmeester De Kort bestuurd, zoodanig in wanorde gebracht, dat hij den aanval van het Fransche voetvolk niet afwachtte, maar met overhaasting terugweek. Ten derden male verzamelde Venegas zijn leger achter meergenoemden berg; ten derden male had Trip, door het in brand schieten van twee vijandelijke caissons, het geluk tot den zege mede te werken, die voltooid werd door een ruiter-aanval, waaraan ook de Hollandsche huzaren deel namen. Zelfs hadden deze laatsten het geluk, het Spaansche legerpark te veroveren, uit talrijke wel geladen wagens en 366 muilezels bestaande.

Dan men mocht al een Spaansch leger slaan, het was den Franschen onmogelijk, de Spanjaarden tot onderwerping te brengen, die zich in de gebergten aan alle vervolging onttrokken, telken reize weder verzamelden, en, door de Engelschen met goud en wapenen ondersteund, gedurig weder meer geducht voor den dag kwamen. Zoo waren er geen drie maanden verloopen, of een talrijk Spaansch leger daagde weder uit de Sierra Morena op, met oogmerk om over Aranjuez naar Madrid te trekken. Zoodra dit bekend was geworden, rukte de divizie dragonders van den generaal Milhoud van Aranjuez op, om het stadje Ocana te gaan bezetten: de goede uitslag van dezen tocht was vooral te danken aan den nu tot Luitenant-Kolonel bevorderden Trip, die, niet slechts door de wel overlegde bewegingen, die hij (9 Nov.) met de onder zijn bevelen staande rijdende artillerie ten uitvoer bracht, de dragonders tegen elken vijandelijken aanval beveiligde, maar hen zelfs in staat stelde, twee vuurmonden te veroveren. Na eenige gevechten, met wisselvalligen uitslag gestreden, en waarbij zich de Hollanders onder Chassé wederom gunstig onderscheidden, had nabij Ocana een hoofdtreffen plaats. De Spaansche legermacht, hier onder Areizaga vereenigd (19 Nov.), werd begroot op 45,000 voetknechten, 700 ruiters en 60 stukken geschut: het Fransche leger telde 24,000 man voetvolk, onder den maarschalk Mortier, hertog van Treviso, 5000 ruiters, onder Sebastiani, en 50 stukken geschut. Koning Jozef was in persoon bij het leger, met den maarschalk Soult, hertog van Dalmatiën, die thans het opperbevel voerde over de Fransche troepen in Spanje. Bij dezen strijd was op nieuw de hoofdtaak opgedragen aan de Poolsche en Duitsche diviziën, bij welke laatsten zich de Hollandsche bevond: namelijk, om den vijandelijken rechtervleugel van het hoofdleger af te snijden: en het was wederom Trip, wiens kanonvuur den slag opende. Een voorspoedige uitkomst bekroonde de onverschrokkenheid, te dier gelegenheid door de genoemde diviziën aan den dag gelegd: de vijand geraakte in verwarring, en een welbestuurd geschutvuur uit veertig in batterij vereenigde kanonnen voltooide zijn nederlaag. Aan den vluchtenden vijand werd de weg afgesneden door een Fransch legerkorps, dat hem voorgekomen was; en zoo vielen zijn legertrein, meer dan 50 vuur-

monden, talrijke vaandels en ruim 22,000 krijgsgevangenen den overwinnaar in handen.

Ik heb zoo even van een Hertog van Belluno, een Hertog van Treviso en een Hertog van Dalmatiën gesproken, en ik zal eerlang gelegenheid hebben om van verscheiden andere Hertogen in Napoleons leger te gewagen. Gij moet echter niet denken aan Soevereinen, noch zelfs aan afstammelingen van hertoglijke Geslachten. De hier bedoelde Hertogen waren meestal soldaten van fortuin, door Napoleon om hun schitterende wapenfeiten tot dien rang verheven, en genoemd naar de plaats of gelegenheid, waar zij hun voornaamsten roem verworven hadden. Het was alzoo een nieuwe Adel, waarbij de titel van Hertog zijn oorspronkelijke beteekenis van „krijgsaanvoerder" ten volle terug bekwam. Men had echter ook Hertogen, die den Keizer alleen in politieke betrekking dienden. De waardigheid was niet bloot aan de persoon verknocht, maar erfelijk in zijn geslacht.

De slag bij Ocana was de laatste, door de Hollandsche brigade in Spanje bijgewoond. Aan Chassé en de zijnen werd de taak opgedragen, de gevangenen naar Frankrijk over te voeren: een taak, eervol, ja, maar hoogst gevaarlijk, daar de lange weg, dien men had af te leggen, overal door vijandelijke benden onveilig werd gemaakt. Chassé volbracht die echter gelukkig, en keerde in den aanvang des volgenden jaars naar Burgos terug.

Terwijl aldus in Spanje gestreden werd, was ook Duitschland, en zelfs ons Vaderland nogmaals het tooneel der oorlogs geworden. Oostenrijk, ten gevolge van den opstand in het Schiereiland de kans schoon wanende om zich over de geleden nederlaag te wreken, verklaarde (15 April) op nieuw aan Frankrijk den oorlog; maar geene maand had het geduurd, of Napoleon, na de Oostenrijksche hoofdmacht in een reeks van gevechten verslagen te hebben, trok Weenen binnen (13 Mei) en vernietigde zijn vijand geheel in den bloedigen slag bij Wagram (5 Juli). Een wapenstilstand te Znaym (12 Juli) gesloten was hiervan het gevolg; terwijl, nog voor het einde des jaars (10 Oct.), Oostenrijk, bij den vrede van Weenen, $3^1/_2$ millioen onderdanen, en, met de geheele uitgestrektheid zijner kusten, alle uitzicht op zeehandel moest afstaan.

Het was omtrent dezen tijd, dat zekere Pruisische majoor, Von Schill, ziende, dat Napoleon meest alle beschikbare manschappen uit Noord-Duitschland geligt had, het tijdstip gunstig achtte, om het Fransche juk af te werpen. Met eenige krijgsmakkers (28 April) Berlijn verlaten hebbende, verzamelde hij een bende partijgangers en stroopte daarmede langs de kusten der Noord- en Oostzee. De tijding der nadeelen, door de Oostenrijkers geleden, deden hem spoedig genoeg bespeuren, dat de tijd nog niet gekomen was voor een algemeenen volksopstand; doch hij was te ver gegaan om terug te keeren en, na in onderscheidene schermutselingen de troepen, door de Franschen op hem afgezonden, telkens te hebben teruggeslagen, wierp hij zich met 4 of 5000 man in Straalsund. Aan den generaal Gratien, die zijn

hoofdkwartier te Bremen had, en over de Hollandsche hulptroepen gebood, werd last gegeven, Straalsund te vermeesteren. Voor de plaats gekomen, bracht de Hollandsche artillerie 't eerst verwarring en ontmoediging onder de verdedigers: waarna het Hollandsche voetvolk, onder den luitenant-generaal Carteret, de gracht doortrok, de borstweering beklom en de stad binnendrong. Nu had een kort, moorddadig gevecht in de straten plaats, waarbij Carteret en verscheidene officieren sneuvelden, doch ook Schill, met wonden overdekt, bezweek en zijn medestanders of nedergesabeld of gevangen werden genomen.

Niet te vreden met den oorlog in Spanje voortdurend aan den gang te houden, en daardoor Napoleon te dwingen, telkens versche troepen derwaarts te zenden, poogden de Engelschen hem thans ook van de Noordzijde te bestoken. 't Was echter niet naar 't Noordelijk gedeelte van Duitschland waar hun landing een afwending zou hebben gegeven aan den strijd, die toen nog tegen Oostenrijk woedde, en door die Mogendheid met vurig verlangen was te gemoet gezien — dat zij hun troepen heen hadden gezonden: een meer dringend belang had hen doen besluiten, een aanval op de Schelde te wagen. In Antwerpen, door Napoleon met dokken, werven en magazijnen voorzien, werden oorlogstoebereidselen gemaakt, met recht geschikt, den Brit bezorgdheid in te boezemen: en het was daartegen, dat de onderneming, die nu beproefd werd, was gericht.

De gelegenheid scheen gunstiger dan ooit te voren. De beste troepen, waarover Frankrijk beschikken kon, waren tegen Oostenrijk of naar Spanje gezonden. Van het Hollandsche leger was mede een aanzienlijk deel buiten 's lands: de Hollandsche zeemacht was verzwakt, en verspreid, en in Zeeland, gelijk in de Noordelijke Departementen van Frankrijk, waren slechts weinige, meest vreemde troepen: koning Lodewijk eindelijk bevond zich niet in Holland, maar te Aken waar hij zijn moeder bezocht. De grootste landingsvloot, die ooit de havens van Engeland had verlaten, stak in zee: zij voerde 100,000 man mede, en daaronder 38,000 man landingstroepen met 144 stukken belegeringsgeschut. Om Antwerpen te genaken, moest men eerst meester zijn van de Zeeuwsche stroomen, en zoo was het op de Noord-Oostzijde van Walcheren (30 Juli) dat de Engelsche troepen werden ontscheept. „Nooit vergeet ik," verhaalde mij eens een Engelsch officier, die den tocht mede gemaakt had, „den indruk, bij die gelegenheid ontvangen. Bij het naderen der kust zagen wij niets dan een lange, barre duinketen, zonder schijn van wasdom, boven welke keten zich eenzaam de toren van Middelburg verhief. Wij zetteden voet aan wal, met een gevoel, als trokken wij Woest-Arabiën binnen; doch naauwlijks waren wij opgestegen en hadden de toppen der duinen bereikt, of zie! daar lag het geheele bloeiende eiland aan onzen voet, met zijn bosschages, en zijn prachtige lusthoven, en zijn bloemtuinen, en zijn akkers, en zijn weilanden, en dat alles door de schitterende Julizon verlicht; — een paradijs was achter dien barren zand-

dam gelegen, en niemand onzer had het gegist. Zoo verrassend was het schouwspel, dat het geheele leger, officieren en soldaten, als uit eenen mond uitberstte in den kreet: o how beautiful! o hoe schoon!"

Spoedig echter hadden zij wat anders te doen, dan hun opgetogenheid over de landstreek te betuigen, toen, naar mate zij zich op de duinen ontwikkelden, de Fransche generaal Osten hen met 1200 man uit de Bezetting van Vlissingen tegentrok. Na een levendig gevecht (31 Juli) werd Osten gedwongen, zich achter Middelburg terug te begeven, en de stad aan de Engelschen te laten. Osten week vervolgens al vechtende tot onder het geschut van Vlissingen.

De Hollandsche generaal Stewart Jean Bruce, die te Veere het zoogenaamde Zeeuwsche Legioen, in 't geheel 855 man sterk, waarvan slechts 300 gewapend waren, onder zijn bevelen had, had, tijdens de landing, het fort den Haak, een kwartier uurs van de landingsplaats gelegen, door een deel zijner troepen doen bezetten, en de landingsbooten met geschut begroet, doch al spoedig, dit punt onverdedigbaar achtende, de stukken onbruikbaar gemaakt en met zijn troepen zich op Veere terug getrokken. Denzelfden dag dat Middelburg overging, werd Veere door den Engelschen generaal Fraser opgeëischt; Bruce had de stad verlaten, doch er den overste Bogaert met vijf kompagniën en de artilleristen van den Haak achtergelaten. Bogaert weigerde de overgave; doch, toen de stad van de zeezijde gebombardeerd werd, begreep hij, bij het ontoereikende der hulpmiddelen tot verdediging, een overeenkomst te moeten aangaan, waarbij hij met de Bezetting krijgsgevangen bleef.

De maar van de landing der Engelschen had intusschen geen kleinen schrik door 't land gebracht. Terwijl een renbode in aller ijl den Koning was gaan waarschuwen, had de schout-bij-nacht Ruysch zich met alle beschikbare kanonneerbooten naar het Zijp bij Oost-Duiveland begeven en aldaar post gevat, in afwachting der gebeurtenissen. Weldra zag hij zijn macht aangroeien door de komst van twee diviziën kanonneerbooten, die voor Zierikzee en in het Brouwershavensche gat gelegen, en voor de Britsche overmacht de wijk hadden genomen, gelijk mede door de divizie van den luitenant-kolonel Ossewaarde. Deze had eerst Veere pogen te beschutten en na de overgave dier plaats de Schelde op willen zeilen, en zich met de Fransche vloot vereenigen, doch dit voornemen niet ten uitvoer kunnen brengen, daar de Engelsche schepen reeds door de Wielingen kwamen binnenzeilen. Hij had daarom, in weêrwil van het vuur der Britten, zich een weg gebaand door de Zandkreek, en van daar over het Slaak naar het Zijp begeven, waar hij met 14 kanonneerbooten aankwam. Een schoener en een hoeker had hij echter moeten achterlaten; doch de luitenant Stort, die er het bevel over voerde, niet willende, dat zij in handen der Engelschen zouden vallen, stak beiden in brand en wist zich met eenige onderofficieren te bergen.

Terwijl deze flotielje aldus aangroeide, was Bruce naar Zuidbeve-

land geweken en had zich in het fort Bath, op de oostpunt van dat eiland, met ongeveer 400 man begeven (2 Aug.); doch in stede van aldaar ten minste een eersten aanval des vijands door te staan, ontruimde hij ook dezen post, die terstond door de Engelschen werd bezet.

De Engelschen, aldus zonder slag of stoot Zuidbeveland vermeesterd hebbende, hadden nu zonder moeite naar Noordbrabant kunnen oversteken, en regelrecht op het kwalijk bezette Antwerpen trekken. Doch zij schenen bevreesd, zich te verre te wagen, en verspilden den tijd met het doen van peilingen, die echter niet ongestoord werden verricht. Zoo gebeurde het hun eens, toen zij te Gorishoek aan wal gekomen waren, dat de luitenant De Vree hen met 50 man van achter den dijk met geweervuur begroette en met bebloede koppen terugdreef: zoo, dat een korporaal, die met vier man den uitersten voorpost aan den Dintel bezette, een vijandelijke barkas, die reeds eenig volk had aan wal gezet, zoo dapper beschoot, dat de gelanden zich weder inscheepten, en het vaartuig de vlucht had genomen, eer de hoofdwacht tot ondersteuning van het moedige vijftal was aangerukt.

Denzelfden dag, waarop Bath ontruimd werd, begonnen de Engelschen hun batterijen te bouwen. Een uitval, door Osten op last van den bevelvoerenden generaal Monnet ondernomen (8 Aug.), kostte wel aan de Engelschen 1500, maar aan de reeds niet talrijke Bezetting 800 man dooden en gekwetsten: en de batterij werd niet te min voltrokken. Vijf dagen later (13 Aug.) werd uit deze van de landzijde, en tevens van de schepen het vuur uit 1100 monden geöpend en Vlissingen zoo hevig gebombardeerd, dat geen 20 huizen onbeschadigd bleven, en Monnet tot de overgave genoopt werd.

Zoo waren nu de Engelschen meester op Walcheren, en de vloot had met de transportschepen de Schelde kunnen opzeilen, en de landtroepen ondersteunen. Maar inmiddels had men hier niet werkeloos gezeten. Koning Lodewijk, ijlings teruggekeerd, had aan De Winter het opperbevel over de scheepsmacht toevertrouwd, last gegeven tot het uitrusten en in gereedheid brengen van alle daartoe geschikte vaartuigen om de flotielje te versterken, de kanonneerbooten, door Ruysch verzameld, naar Bergen-op-Zoom, den Schout-bij-Nacht zelven met de meeste officieren en manschappen naar de Willemstad gezonden, om dienst te doen op de tweede flotielje, die aldaar verzameld werd, 6000 man Hollanders naar Bergen-op-Zoom doen trekken, was zelf op het oorlogstooneel gekomen en had zijn hoofdkwartier genomen te Rozendaal. Antwerpen was versterkt geworden door een talrijken hoop van overal saamgeraapte soldaten en vrijwilligers, wier getal wel op 20,000 begroot werd — een menigte, waarvan de voornaamste kracht in het getal bestond, doch wier aankomst niet naliet de Engelschen eenigszins beschroomd te maken om verder door te tasten. Koning Lodewijk aanvaardde het opperbevel over al deze troepen; doch moest weldra de vernedering onder-

gaan van dit, op 't bevel zijns broeders, te moeten afstaan aan den maarschalk Bernadotte, prins van Ponto-Corvo: waarop hij, niet verkiezende een ondergeschikte rol te vervullen, aan Dumonceau het bevel over de Hollandsche troepen overdroeg.

De Winter had intusschen een tweede flotielje voor de Willemstad verzameld, en zijn Amiraalsvlag aldaar van het linieschip de Koninklijke Hollander laten waaien. Weldra werd hij echter in zijn werkzaamheden ontrust. Schouwen en Duiveland waren mede bij verdrag aan de Britten overgegaan, en hun schepen lagen er ter reede. De kolonel Twent, die met een divizie, bestaande uit een schoener, een galjoot en negen kanonneerbooten, op het Krammer lag, ter hoogte van Oost-Duiveland, zag op een morgen vroeg (16 Aug.) twee vijandelijke brikken, een korvet en 25 kleinere vaartuigen op hem afkomen. Tegen deze overmacht niet bestand, trok hij naar den kant van de Willemstad terug, onderweg de tonnen en boeien opnemende of weghakkende. Weldra geraakte dan ook een der brikken aan den grond, waarop de andere het anker uit wierp: ook de korvet dorst weldra, in smaller vaarwater komende, zich niet verder wagen, en alleen de kleinere vaartuigen bleven de vervolging doorzetten. Tusschen deze en de divizie van Twent ontstond nu een levendig gevecht, dan eens met grof geschut, dan weder op korteren afstand, met geweer en pistolen, met dien uitslag, dat drie vijandelijke vaartuigen in den grond geboord werden en de overige afhielden; terwijl Twent zijn divizie behouden voor de Willemstad bracht. Het eenige voordeel, door de Engelschen bij dezen tocht behaald, was, dat zij de onzen van voor het Zijp en van het Krammer verdreven en daar nu zelven hadden post gevat. Hierdoor was de gemeenschap tusschen de Willemstad en Hellevoetsluis afgesneden, en het stond te vreezen, dat de Engelschen een aanval op laatstgenoemde plaats zouden doen. De Winter kreeg alzoo last, die op alle wijzen te dekken; doch eer hij nog zijn taak volvoerd had, werd hem het opperbevel weder ontnomen, en — waarschijnlijk op last van Napoleon — door Lodewijk opgedragen aan Ver Huell, die daartoe van Parijs, waar hij zich als gezant van Holland bevond, naar herwaarts overkwam.

Dan de Engelschen hadden bereids het voornemen opgegeven om hun onderneming door te zetten, en hun scheepsmacht begon de Schelde weder af te zakken. Dit deed bij de onzen de gedachte levendig worden, het zoo lichtvaardig ontruimde Bath te herwinnen, eer zulks door Fransche wapenen geschiedde. De generaal Cort-Heyligers besloot (4 Sept.) daartoe een poging te wagen. Zich aan het hoofd gesteld hebbende van eenige jagers, door den kapitein Schuurman aangevoerd, trok hij met hen, op een namiddag, en bij sterke ebbe, de rivierbedding op tusschen de oevers van Noordbrabant en Zuidbeveland, en zulks zonder gids, en in weêrwil van ieders onbekendheid met de geulen en diepten. Een tijd lang had men droogen grond onder de voeten, doch weldra kwam men aan het Vaarwater of Kreekerak, vol diepten en gevaren. Hier kwam de

kapitein Tabor, adjudant van Dumonceau, aan Cort-Heyligers het hachlijke der onderneming voorstellen: doch, ziende dat zijn betoogen geen ingang vonden, besloot hij hem zelf te vergezellen. Weldra werd de toestand des Generaals en der dapperen, die met hem waren, hoogst bedenkelijk. Een onweersbui kwam opzetten; nergens voelde men vasten grond, en de vloed begon reeds te werken. Werden zij door dezen verrast, dan was alles verloren; nu kon men nog terugkeeren. Nog wilde Cort-Heyligers 't niet opgeven! op zijn last verspreidden zich de manschappen, om een waadbare plaats te zoeken, en weldra werd deze ontdekt. Nu spoedden zich allen naar de aangewezen plek en, half zwemmende, half wadende, kwam men het Kreekerak door.

Maar nog waren onze dapperen niet ten einde der gevaren. Een schrikkelijk onweêr berstte los, een hevige plasregen onttrok den oever, waar men heen wilde, aan hun oogen, en de vloed overdekte de schorren, zoo dat men zich als in een bare zee bevond. Deze toestand werd nog verergerd, toen men, al voortwadende, in slijk en modder zakte, en het water al voelde stijgen. Het werd nu noodzakelijk een andere richting te nemen: en juist dit was het behoud onzer helden, die een verkeerden koers waren opgegaan en regelrecht op het groote vaarwater van de Schelde aanliepen. De veranderde richting voerde hen landwaarts en zoo stonden zij aan den dijk van Zuidbeveland, eer zij het vermoedden. Nu rukten zij naar het fort op: — de Engelschen hadden het reeds verlaten, en toen, na het onweêr, 's avonds te zeven ure, twee Fransche sloepen het kwamen verkennen, zagen zij tot hun verbazing de Hollandsche vlag reeds van den trans waaien. Bernadotte, te Antwerpen door een renbode van het gebeurde verwittigd, deed het nog dienzelfden avond in den schouwburg aan de aldaar vergaderde gemeente verkondigen: en koning Lodewijk liet niemand onbeloond van hen, die in de onderneming gedeeld hadden.

Niet geheel echter was Zuidbeveland nog van vijanden verlaten. Cort-Heyligers, na de herneming van Bath naar Goes vertrokken, en vernemende, dat Ellewoutsdijk nog sterk bezet was door de Engelschen, wier transport- en oorlogsschepen voor het dorp ten anker lagen, haastte zich onmiddellijk met eenige jagers derwaarts om hen te verdrijven. De jagers, gewis naijverig op den lof, door hun krijgsmakkers bij het doorwaden der Schelde behaald, tastten onverhoeds, en niettegenstaande zij in geringen getale waren, het met krijgsvolk gevulde dorp aan. Van de Engelsche vloot, waar men hen 't eerst bespeurde, zag men hen voor de voorhoede van een talrijker korps aan; en gaf alarmschoten: dit schieten en het onverwachte van den aanval bracht den schrik onder de Engelschen in het dorp, die met overhaasting de vlucht kozen. Verscheidenen echter vielen den onzen in handen: de sergeant Smit nam alleen vier vijanden gevangen.

Niet slechts Zuidbeveland, maar ook de eilanden Goeree en Schou-

wen, die nog vroeger door hen bezet waren, werden door de Engelschen ontruimd. Ver Huell, weder bezit van Zierikzee genomen hebbende, vormde van daar tot aan Bergen-op-Zoom met zijne scheepsmacht, die nu tot 100 vaartuigen was aangegroeid, een welgesloten keten van verdediging, die alom de Engelschen de hoop moest doen opgeven, verder door te dringen. Doch, zagen deze laatsten reeds daardoor het voortaan onuitvoerbare hunner onderneming in, zij hadden weldra met een sterkeren vijand te kampen, tegen wien beleid noch dapperheid vermocht. Het luchtgestel van Zeeland, bijna altijd gevaarlijk voor den vreemdeling, deed ook hun zijn invloed gevoelen: koortsen wierpen overste en soldaat op het ziekbed neêr, en de schijnbare toebereidselen des Franschen opperbevelhebbers, als had hij een aanval tegen Walcheren in den zin (13 Dec.), strekten weldra om de Engelschen te doen besluiten, ook dit eiland te verlaten. Eer nog het jaar ten einde was geloopen (26 Dec.), was de aftocht geheel volbracht. Verlangende, het eiland te bezetten, eer zulks door Fransche troepen geschiedde, haastte zich Cort-Heyligers met de noodige sloepen naar Veere over te steken, van waar hij onmiddellijk zijn allenkskens aankomende manschappen naar 't fort den Haak en naar Middelburg zond, en in naam van den koning van Holland bezit van het eiland nam. — Dan, helaas! niet lang woei de Hollandsche vlag op den toren van Walcherens hoofdstad. Wat de vijand niet had kunnen behouden, had de Bondgenoot geroofd! — Doch om dit mijn gezegde nader op te helderen, dien ik u te verhalen, wat inmiddels was voorgevallen.

Met recht had men in Holland, na de dapperheid, door onze strijders in Spanje en te Straalsund betoond, na de wakkere wijze, waarop men hier te lande den aanval der Engelschen had afgeslagen, eenige aanspraak verworven op de dankbare welwillendheid des Keizers. — En toch, men ondervond het tegendeel. Koning Lodewijk, sedert lang bespeurd hebbende, dat zijn broeder over hem en de Hollanders ontevreden scheen, was naar Parijs gereisd (28 Nov.) om aldaar, zoo mogelijk, door een personeele verklaring alle misverstanden uit den weg te ruimen. Röell, die toen het Ministerie van Buitenlandsche Zaken bekleedde, vergezelde hem: en, zoo het aan den eenen kant voor Lodewijk een geluk mocht heeten, een staatsman aan zijn zijde te hebben, zoo uitmuntend door beleid, kunde en vastheid van karakter, aan den anderen kant kon de tegenwoordigheid van dezen weinig geschikt zijn om het doel des konings te bevorderen; daar Röell bekend stond als een vurig minnaar van zijn Vaderland, en alles behalve Franschgezind: hoedanigheden, weinig geschikt om hem bij Napoleon welkom te doen zijn.

Reeds spoedig na Lodewijks aankomst te Parijs bleek hem, wat zijn broeder in den zin had, toen deze, in een mondgesprek, hem, zoowel als onze Natie, beschuldigde van een boosaardig en baatzuchtig heulen met Engeland, beweerde, dat Holland een Engelsche kolonie en meer nog dan Engeland aan Frankrijk vijandig was, en

verscheidene reizen herhaalde, dat hij Holland verslinden zou. Daags daaraan (3 Dec.) gaf hij, in een aanspraak aan het Wetgevend Lichaam te kennen: „Holland, tusschen Engeland en Frankrijk gelegen, is de wrijfpaal van beiden: — ofschoon tevens een uitweg voor den handel der voornaamste Steden van mijn Rijk. Veranderingen zullen noodzakelijk zijn: zij worden voor de veiligheid mijner grenzen en in het welbegrepen belang der beide landen dringend gevorderd." — Weldra drukte de Keizer zich jegens zijn broeder nog meer onbewimpeld uit en verklaarde, dat hij vroeg of laat de inlijving van Holland in Frankrijk begeerde, dat hij een uitgestrekte kust noodig had om Engeland te bestrijden en aan Lodewijk de keus liet tusschen oorlogsverklaring of vrijwilligen afstand. Terwijl zoodanige gesprekken door hem gevoerd werden, verklaarde de Moniteur, het Fransche regeeringsblad, met ronde woorden: „Holland is inderdaad louter een deel van Frankrijk, een aanspoeling van Rijn, Maas en Schelde, de groote aderen des Rijks: de nietigheid zijner tollinie. de stemming zijner ambtenaren en de geest zijner ingezetenen, die gestadig op een sluikhandel met Engeland uit zijn, alles toont de noodzakelijkheid aan, dat land allen handel op Rijn en Wezer te ontzeggen. 't Is tijd, dat alles tot zijn natuurlijken stand terugkeere."

Lodewijk, den slag willende afwenden, die ons Vaderland dreigde, putte zich uit in aanbiedingen van geld en land; en wilde naar Holland terugkeeren om de Natie te raadplegen. Dit laatste wilde Napoleon hem zelfs niet vergunnen. „Wat zoudt gij in Holland gaan doen?" vroeg hij: „den oproerstandert tegen mij verheffen? dat gebeurt niet: ik heb mijn maatregelen genomen om uw vertrek te beletten: en, gelukt het u, die te verijdelen, de tijding uwer komst in Holland zou het sein der inlijving zijn." — Ook over Röell liet zich de Keizer in de hevigste bewoordingen uit: „hij wil den Romein, den Mutius spelen," zeide hij: „en geeft voor, liever te willen sterven, dan in eenige onderhandeling met mij te treden, die het verlies van Hollands onafhankelijkheid zou medebrengen. Hij wil mij trotseeren; maar hij wachte zich!"

Inmiddels hadden er gebeurtenissen plaats, die de verbittering der broeders jegens elkander nog grooter moesten doen worden. De Zweden hadden hun koning Gustaaf IV, die, toen Rusland en Pruisen vrede maakten met Napoleon, alleen den krijg tegen den overmachtigen Keizer wilde doorzetten, afgezet, en de kroon opgedragen aan Karel XIII, die den Franschen generaal Bernadotte tot zoon en Kroonprins had aangenomen. Na het vertrek van dezen naar het Noorden was het bevel over de legers tusschen Maas en Schelde opgedragen geworden aan Oudinot, hertog van Reggio. Deze had, op Napoleons last, Fransche troepen afgezonden (1810 Jan.) om Breda en Bergen-op-Zoom te bezetten, die echter, ingevolge 's Konings bevel, aldaar werden afgewezen. De Keizer, hiervan verwittigd, was woedend, en, ofschoon er spoedig door Lodewijk tegenbevel gegeven werd, dreigde hij de Kommandanten dier vestingen te doen ophan-

gen, en eischte, dat de Koning zijn demissie zou nemen — als ware het woord abdikatie te verheven, waar het een door hem geschapen troon gold. Tevens beweerde hij, in staat van oorlog tegen Holland te zijn, en weldra waren, behalve de voornaamste plaatsen, ook de Willemstad, Steenbergen, Dordrecht, en geheel Noordbrabant door Fransche troepen bezet en de eed van gehoorzaamheid aan den Keizer gevergd. Lodewijk van zijne zijde gaf aan zijn Ministers wel geen stelligen last, maar toch zijn begeerte te kennen, om Amsterdam in staat van verdediging te stellen: Krayenhoff, die thans Minister van oorlog was, toonde zich bereid, op die wijze althans de eer van den Hollandschen naam te redden (17 Feb.): de Ministerraad machtigde hem, den toegang aan alle vreemde troepen zonder onderscheid te betwisten, en zoodra de overtocht over Waal, Merwe of Maas door de Franschen werd ondernomen, zich als Kommandant der hoofdstad met hare liniën te gedragen: doch weinige dagen daarna werd, op de bedreigingen van den Franschen gezant, bevel gegeven (27 Febr.), alle verdediging te staken, terwijl, op den eisch des Keizers, Lodewijk zich gedrongen zag (1 Mrt.), aan Krayenhoff zijn ontslag te geven.

Lodewijk had, op het verlangen zijns broeders, eenige aanzienlijke Hollanders naar Parijs willen doen overkomen om, met Röell aan 't hoofd, hun gedachten aangaande een geheelen of gedeeltelijken afstand van ons grondgebied bloot te leggen: doch Röell, voorziende, dat een zoodanige Vergadering een soortgelijke rol zou hebben te spelen als de in 1806 naar Parijs gezonden Kommissie, en noch zich zelven, noch anderen willende wagen aan de vernedering om in zoodanigen afstand, al ware 't schijnbaar, toe te stemmen, weigerde volstandig, aan die Kommissie deel te hebben, en er kwam niets van. De Koning, ten einde raad, en tot elken prijs zijn vrijheid willende terug bekomen, besloot alles te geven wat men vroeg, om het overige te behouden: en nu kwam het eindelijk tot een traktaat. Hierbij zag Holland op nieuw van allen handel met Engeland af: 18,000 man (waarvan een derde Franschen) zouden, op kosten van Holland met Fransche douaniers daartegen waken: Brabant, Zeeland, het Land tusschen Maas en Waal en Nijmegen, werden aan Frankrijk afgestaan, met vrijstelling dezer Gewesten van alle niet Provinciale schuld: 9 linieschepen, en 6 fregatten met 100 kanonneerbooten zouden steeds gereed moeten zijn gezamentlijk met Frankrijk te werken.

Een dergelijk verdrag stond met een overgaaf op genade en ongenade gelijk, en liet voorzien, dat het Koningschap niet veel meer dan een treurig kluchtspel zou kunnen blijven. De hertog van Reggio, met Fransche troepen in Holland gekomen, gedroeg zich aldaar weldra als meester (Mei), en Napoleon, een reis naar de ingelijfde streken gedaan hebbende, ging voort met zich over zijn broeder en diens onderdanen te beklagen. Eindelijk vorderde hij zelfs, dat Amsterdam Fransch garnizoen zou innemen (29 Juni): en de ministers van Lodewijk dorsten geen weêrstand aan dien eisch te bieden. Die

beleediging was de laatste (1 Juli), die Lodewijk van den keizer verduren kon: en hij deed afstand van zijn troon (3 Juli), ten behoeve van zijn zoon, nog een kind zijnde, onder het Regentschap der Koningin, met verklaring, dat hij, het ongeluk gehad hebbende, zijn broeder te mishagen, niet langer door zijne tegenwoordigheid 's Lands beklagenswaardigen toestand wilde doen voortduren. Hij vertrok naar Töplitz in Bohemen; terwijl hij niets met zich nam dan zijn ordeteekenen en ƒ 10,000 in goud, en het apanage weigerde, dat hem later (10 Dec.) bij besluit van den Franschen senaat werd toegekend.

Ofschoon het aan Lodewijk, bij den korten duur zijner regeering, en bij den weêrzin tegen al wat Fransch was, die hier voor de vroeger bestaande vooringenomenheid had plaats gemaakt, niet gelukt was, de gehechtheid en liefde der Natie te verwerven, zoo nam hij toch de achting en genegenheid van velen mede. En inderdaad, hij verdiende die, voor zoo verre hij, een vreemdeling, al het zijne gedaan had, om een Hollander te worden en aan de Hollanders hun toestand zoo dragelijk mogelijk te maken. Ongelukkig had hij dit niet kunnen doen zonder zijn broeder te mishagen; wiens ontevredenheid hij niet slechts dan opwekte, wanneer hij zijn voorschriften niet of slechts flaauw ten uitvoer bracht, maar ook dan, wanneer hij hem op kleiner schaal zocht na te bootsen. Zoo stuitte het Napoleon, dat Lodewijk ook hier eene Ridderorde had ingevoerd, de Orde der Unie genaamd, met de zinspreuk: „doe wel en zie niet om:" dat hij Maarschalken des Legers benoemd, — en een Konstitutioneelen Adel geschapen had; welke beide laatste instellingen Lodewijk zich gedwongen zag, weder af te schaffen. IJverig voorstander der wetenschappen, stichtte Lodewijk het Koninklijk Instituut van Letteren, Wetenschappen en Kunsten, in navolging van dat te Parijs, en toonde zich een hartelijk beschermer van hen, die in een der genoemde vakken eer deden aan den Hollandschen naam. Ook na zijn vertrek bleef hij aan Holland gehecht en de gebeurtenissen, die hier plaats hadden, met belangstelling gadeslaan, waarvan het vervolg van mijn verhaal u nog een sprekend bewijs zal leveren: — voorts zond hij nog dikwijls uit den vreemde blijken van achting en welwillendheid aan hen, die hij hier vroeger onderscheiden had: en tot aan zijn dood toe was het hem welkom reizigers bij zich te ontvangen uit dat Holland, 't welk hij nimmer terug zou zien.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Holland bij Frankrijk ingelijfd. — Diep verval van het land. — Nieuwe verdeeling des lands in departementen. — De prins van Plaisance, Goeverneur-Generaal. — Conscriptie. — De Fransche wetboeken en rechtsvormen hier ingevoerd. — Pogingen, door Napoleon in het werk gesteld om onze Nationaliteit te vernietigen. — Bekwame schrijvers hier te lande. — Huwelijk van Napoleon met Maria Louise van Oostenrijk. — Geboorte van den koning van Rome. — Java verloren. — Oorlog tusschen Rusland en Frankrijk. — Het Groote Leger. — Napoleon in Holland. — Veldtocht naar Rusland. — Terugtocht. — Krijgsbedrijven der Hollanders in Rusland. — Voordeelen, door de Engelschen in Spanje behaald. — Krijgsdaden der Hollanders aldaar en van den erfprins van Oranje. — Pruisen wapent zich tegen Napoleon. — Nieuwe lichting. — Oproeren hier te lande. — Gedrag der Hollanders in den slag bij Lutzen. — Prins Frederik in de gelederen der Pruisen. - Oostenrijk verklaart Frankrijk den oorlog. — Nederlagen, door Napoleon geleden. — De Franschen uit Spanje verdreven. — Al de Mogendheden wapenen zich tegen Frankrijk.

(1810). Koning Lodewijk had zich wellicht nog gevleid, dat de beschikking, waarbij hij den opengevallen troon aan zijn zoon naliet, door Napoleon zou geëerbiedigd worden. Immers dat kind was, door de Konstitutie zelve, onder de voogdij van Frankrijk geplaatst, en het zou dus Napoleon zijn, die metterdaad over Holland regeerde. Maar Napoleon achtte het niet noodig, het onbepaald gezag, dat hij hier voeren wilde, met een schijn van Ruwaardij te bemantelen, en geen acht dagen waren verloopen sedert 's Konings vertrek of het decreet verscheen reeds (9 Juli), waarbij Holland bij Frankrijk werd

ingelijfd. Wat de legers van Lodewijk XIV niet hadden kunnen te weeg brengen, deed thans één machtwoord van Napoleon.

Als beweegredenen tot de inlijving werden opgegeven: dat reeds de vereeniging van Belgiën met Frankrijk de onafhankelijkheid van Holland grootendeels had doen vervallen: dat Holland, wel beschouwd, niet meer was dan een uitvloeisel van het Rijk, een Fransche provincie: en dat het, onder velerlei belastingen en een ontzettende schuld zuchtende, bij de vereeniging winnen zou.

Van dit alles was alleen dit waar, dat het met 's Lands geldmiddelen allerdroevigst gesteld was. Alle beleeningen ten behoeve van den lande waren opgezegd: de betaling der bezoldigingen opgeschort: de interesten slechts gedeeltelijk voldaan, en in alle zaken heerschte een volkomen stilstand. — Maar verre dat deze toestand door de inlijving verbeteren zou, werd hij er nog slimmer door. De schuld van den Staat werd door den Keizer slechts voor een derde erkend: door welke tiërceering (gelijk men 't noemde) de eigenaren van schuldbrieven op den lande zich twee derden van dit hun inkomen zagen ontrooven, en ontelbare huisgezinnen, die een klein, maar toereikend vermogen bezaten, tot armoede werden gebracht. In twee jaren tijds verloor Amsterdam een zevende zijner bevolking: den Haag, reeds teruggegaan sedert het geen hofhouding meer bezat, Delft, Haarlem, werden nog droeviger ontvolkt: in den Haag werden 644, te Haarlem over de 500 huizen voor afbraak verkocht. Van de talrijke lusthoven, die, 't zij langs de trekvaart op Haarlem, 't zij aan de boorden des Amstels, 't zij onder Amstelveen, Sloten of Diemen, sedert anderhalve eeuw in tallooze menigte aangelegd, tot een plaats van uitspanning strekten, waar de vermogende Amsterdamsche kooplieden, de welgestelde fabriekanten of winkeliers, des zomers na den afloop der beurs den avond gingen slijten, van die lusthoven, zeg ik, getuigen van den voorspoed en weelde van vroegere dagen, werd de een voor, de andere na, aan sloopers verkocht en in weiland of moesgrond veranderd. En zoo ging het schier overal. Aan de openbare gebouwen kon het noodige onderhoud niet te koste gelegd worden: de steden werden dorpen: zelfs de waterstaat, het dijk- en polderwerk, werden op een zorgwekkende wijze verwaarloosd: het eens zoo bloeiende Nederland, dat voorwerp van Europaas verbazing en nijd, vertoonde niets meer dan de puinhoopen van vroegere grootheid, dan het dor geraamte van wat eenmaal een krachtvol en bloeiend ligchaam was.

En het was niet alleen onder de verarming, onder het te-niet-gaan van al zijn bronnen van bestaan, dat ons Vaderland zuchtte: het moest tevens in al zijn bitterheid ontwaren wat het zegt, onderworpen te zijn aan den eigendunk eens vreemden dwingelands.

Reeds was de naam van Nederland van de rol der natiën uitgewischt. Maar ook de provinciën, die het vroeger samenstelden, mochten niet langer blijven bestaan. Door een nieuwe verdeeling van den bodem ontstonden de Departementen van: „de Monden van den IJsel, van den Rijn, van de Maas, van den Boven-IJsel, van de Schelde: de

Wester-Eems, de Zuiderzee." Friesland alleen bleef zijn naam behouden: Friesland, de eenige landstreek in Europa, nevens Korsika en eenige kleine eilandjes in den Archipel, die, sedert de dagen der Romeinen, van benaming nooit veranderd was. Bij een later besluit (13 Dec.) vormde Holland, met de Hanzeesteden, Oldenburg en een deel van Westfalen, 10 Departementen, die 31 Afgevaardigden naar het Wetgevend Lichaam te Parijs zonden, en twee Gerechtshoven hadden, een te Hamburg en een in den Haag.

Als Goeverneur-Generaal werd herwaarts gezonden Le Brun, prins des Franschen Rijks en hertog van Plaisance, een grijsaard, die vroeger nevens Napoleon het Konsulaat had bekleed, en zich ook als letterkundige niet onverdienstelijk had getoond, zoo dat de Franschen van hem zeiden, „dat het een man was, die vernuft gehad had." Van welwillende inborst en zachte geäardheid, zou hij gaarne het juk der Nederlanders verlicht hebben, had zulks maar eenigszins in zijn vermogen gestaan. Dan hij bezat geen schaduw van gezag: zijn vertoogen bij den Keizer werden in den wind geslagen of beantwoord met de verklaring, dat men zich niet aan de kreten van onzinnige lieden had te storen, en dat van de Hollanders volstrekte gehoorzaamheid werd vereischt. De eigentlijke macht berustte bij hen, die, onder den titel van Prefekten, met het bestuur der Departementen belast waren. Te Amsterdam, hoofdstad van het Departement der Zuiderzee, was dat ambt opgedragen aan De Celles, een kwaadaardigen handlanger van het despotiek geweld, die de harde maatregelen, welke hij gelast was ten uitvoer te leggen, nog harder schijnen deed door de bitse en tergende wijze, waarop hij zijn taak vervulde: in den Haag was De Sassart Prefekt, even als De Celles een Belg, even als deze ijverig en gestreng in het volbrengen van 's Keizers bevelen, even als deze met den haat des volks beladen.

Lodewijk had ons steeds weten vrij te waren van de militaire Conscriptie, of gedwongen opschrijving voor den krijgsdienst. En inderdaad, niets kon hatelijker zijn in het oog der Nederlanders; niets meer aandruischend tegen hun gewoonten en zeden. Nooit te voren had men hier de wapens anders dan vrijwillig opgevat, en het krijgvoeren overgelaten aan hen, die door den Staat betaald werden: krijgslieden werden over 't geheel met den nek aangezien: en zelfs geen lid der Schutterij of Burgerwacht, zelfs geen militair zou, even min als nog in Engeland, zich, zoodra de dienst hem niet riep, met monteering of wapenen op straat hebben durven vertoonen. Gij kunt u dus voorstellen, welke neêrslachtigheid en verontwaardiging hier alom heerschten, toen bij Keizerlijk Dekreet (18 Oct.) ook hier de Conscriptie voor zee- en landmacht werd ingevoerd, waardoor de bloem der jonge lieden van hun beroep en betrekkingen zou worden afgescheurd om de wapenen te voeren, en dat nog wel ten behoeve eener vreemde zaak, en eens uitheemschen dwingelands, wiens toomelooze heerschzucht jaarlijks zoovele tienduizen-

den menschenoffers vorderde, Tevens met het dekreet betreffende den gedwongen krijgsdienst, kwam er een ander, waarbij, ter vervanging van de Orde der Unie, een Ridder-orde der Reunie (of Vereeniging) werd ingesteld. Voorts werden de Fransche wetten en dekreten (7 à 800 in getale) hier uitvoerbaar verklaard; het Fransche Wetboek (Code Napoleon) en de Fransche rechtspleging hier ingevoerd. Het eenige nut, dat hieruit ontstond, het vestigen namelijk eener algemeene rechtsbedeeling, werd niet geteld of scheen althans niet te kunnen opwegen tegen de invoering van bepalingen en vormen, ten eenen male strijdig met onze zeden en karakter.

Wat velen nog meer hinderde, waren de ontberingen van allerlei aard, die men zich getroosten moest, en waardoor men, zelfs in den huiselijken kring, aan den gezelligen disch, aan ontbijt of theetafel, gedwongen werd, zich de vernedering te herinneren, waartoe men vervallen was. Geene koloniale voortbrengselen waren meer, dan tegen ontzettende prijzen, te bekomen: voor koffi met suiker zag menigeen zich verplicht suikerij met stroop te drinken, of den uit beetwortel getrokken suiker zich te laten welgevallen, dien de Franschman ons opdrong: wie zich vroeger verlustigde met het rooken van geurigen tabak, moest afstand doen van die liefhebberij, want zijn voorraad werd hem het huis uitgehaald: en, zoo hij langer verkoos te rooken, moest hij zich met den slechten tabak der zoogenaamde Regie vergenoegen; — want de tabakshandel was aan de ingezetenen ontnomen, en de Staat dreef daarvan het monopolie, tot stijving van 's Keizers schatkist, maar tot verderf van zoovelen, die vroeger bij dien handel hun bestaan vonden. — En, als met het tabaksrooken, was het met honderd andere kleine geriefliijkheden, die in het gewone leven naauwlijks geteld worden, doch wier gemis te onlijdelijker valt, omdat het voortdurend en dagelijks gevoeld wordt.

Ondervond men te huis het juk der overheersching, zoodra men zich in gezelschap begaf was het nog erger. Overal had de waakzame en achterdochtige Fransche politie haar spionnen, die in allerlei gedaanten rondslopen, de gemeenzame gesprekken afluisterden, elk dubbelzinnig woord, elke uitdrukking, die zij niet verstonden, ten ergste uitlegden, en aan hun lastgevers overbriefden. — Nam men een in onze taal geschreven werk op, men wist, dat het, alvorens uitgegeven te zijn, onder de oogen der Censuur te Parijs een onderzoek had moeten doorstaan, en dat elk woord, elke uitdrukking, die den Franschen onbehagelijk had kunnen voorkomen, onbarmhartig was doorgestreken geworden. Kreeg men een nieuwspapier in handen, ook daar prijkte de Fransche adelaar (het Keizerlijke wapen, door Napoleon aangenomen), boven aan; ook daar verkondigde de Fransche tekst tegen over den Nederduitschen, dat wij een deel waren van 't Fransche Rijk. Niet een openbaar stuk mocht in de landtaal verschijnen, dan met een vertaling in 't Fransch: en op elke school moest in die taal onderwijs worden

gegeven. Wel is waar, ten gevolge van een hoogst gunstig verslag. door de herwaarts in kommissie afgezonden Fransche geleerden Cuvier en Noël uitgebracht, werd het Lager onderwijs hier gehandhaafd zoo als het bestond; — doch het Hooger onderwijs werd minder welwillend behandeld: de Akademiën van Harderwijk, Franeker en Utrecht afgeschaft, en de inkomsten der overige, zoowel als die der Latijnsche Scholen, verminderd of met vermindering bedreigd.

In-een-smelting onzer Nationaliteit met die der Franschen, was het doel van Napoleon; doch dit doel — 't welk misschien eerst door opvolging van nieuwe menschengeslachten onder hetzelfde Bestuur had kunnen verwezentlijkt worden — bereikte hij niet. Hoe meer pogingen er werden aangewend om ons de Fransche zeden, gewoonten, meeningen en gevoelens te doen aannemen, hoe meer wij daarvan afkeerig werden: hoe meer men de Nationaliteit wilde uitroeien, hoe dieper wortelen zij schoot. Was de volksnaam verloren, het volkskarakter verhief zich. Vroegere verdeeldheden en partijschappen werden vergeten bij den algemeenen weêrzin tegen het uitheemsch geweld, bij de algemeene zucht om wat behouden kon worden krachtdadig te handhaven, bij den algemeenen wensch naar herstel der verloren onafhankelijkheid. Men droeg het juk, men onderwierp zich, maar met waardigheid: zonder ijdelen tegenstand, maar ook zonder slaafsche gedweeheid. De letterkunde zelve scheen tot een nieuw leven te ontwaken, als wilde zij krachtdadig protesteeren tegen elken aanval, op taal en volkskarakter gedaan. Zoo had Helmers, in zijn „Hollandsche Natie" midden onder de verdrukking den roem der voorvaderen bezongen: zoo had Loots, als hij, zijn vaderlandsch hart en zijn afkeer aller tirannij in gloeiende zangen uitgestort: zoo dorst, later, Wiselius, in het treurspel Polydorus, op de dwingelandij des overheerschers zinspelen: zoo Bilderdijk, onder Lodewijk uit zijn ballingschap teruggekeerd, de herstelling van Nederlands onafhankelijkheid in heerlijke verzen voorspellen. De aftrek, dien de gedichten van Tollens, Kinker, Spandaw, Staring, Van Walré, Klijn en zoovele andere uitstekende vernuften bleven vinden, leverde een waarborg op, dat noch de taal der Vaderen noch het gevoel voor Nederlandsche poëzij zoo licht zouden verloren gaan. Ook het proza verhief zich tot een sedert lang ongekende hoogte. Van der Palm leverde het voorbeeld van een stijl, altijd vrij van ongedwongenheid of overspanning, en zich kenmerkende door eenheid, zuiverheid en keur van uitdrukkingen. Nevens hem had men de talrijke kanselredenaars, wier leerredenen en geschriften met even warme belangstelling aangehoord als gelezen werden: aan goede schrijvers ook in andere vakken ontbrak het niet: en kenmerkte zich al wat er uitkwam niet door voortreffelijkheid of verheffing, de gezwollenheid en valsche gevoeligheid, die de meeste voortbrengselen van 't laatst der vorige eeuw ontsierden, hadden voor meerdere zaakrijkheid, voor een meer kernachtigen toon plaats gemaakt.

Dan, mocht men ook met roemwaardige volharding de Taal der

Vaderen, het eenige pand, dat van hen was overgehouden, blijven aankweeken, of zich met de herinneringen van vroegere grootheid troosten, hij zou voor waanzinnig gehouden geweest zijn, die anders dan in dichterlijke verrukking een verlossing van het dwangjuk, een herstel der onafhankelijkheid als nabij, als mogelijk, had beschouwd. En inderdaad, Napoleon had thans een hoogte bereikt, waarop hij door geen aardsche macht meer bereikbaar scheen: in uitgebreidheid van heerschappij, in gezag over millioenen, in invloed op zijn naburen stond hij aan Karel den Groote gelijk, en overtrof hij — in Europa althans — Karel V: — wat meer zeide, hij had — zoo meende hij althans — een nieuwe dynastie gevestigd. Zijn trouwe en hem teeder verknochte echtgenoote, Jozefine, had hem geen kinderen geschonken: en, ofschoon zij in vroeger tijden, toen zij hem, den krijgsman, zonder vermogen of uitzichten, huwde, de voornaamste aanleiding gegeven had tot de rol, die hij later speelde, en ofschoon hij haar werkelijk lief had — liefde en dankbaarheid zwegen beiden in zijn ziel voor heerschzucht, voor staatsbelang en voor wat hij zijn plicht jegens Frankrijk noemde: — hij had zich van haar doen scheiden, en een aartshertogin van Oostenrijk tot vrouw gevraagd: hij, een soldaat van fortuin, de dochter van zooveel Keizers: hij, de overweldiger, de telg van den man, wiens Staten hij geroofd had: — en, wat niet minder vreemd was, het scheen, dat Frans II een echtverbintenis gelijk deze als een voorrecht en een eer beschouwde, en gewillig zijn dochter Maria Louise (2 April) aan zijn voormaligen vijand tot echtgenoot gegeven had. — Ongekende vreugde had Frankrijk vervuld bij dit huwelijk, 't welk een waarborg scheen voor den vrede op het Vasteland, en tevens een bewijs, dat Napoleon, eindelijk warsch van krijgvoeren, voortaan alleen zou arbeiden aan het bevestigen der heerschappij, die hij zich verworven had. Dan, hoe groot de blijdschap ware, nog haalde zij niet bij de vervoering, die een jaar daarna (**1811**) de Franschen vervulde, toen aan Maria Louise een zoon geboren werd (20 Maart), die, bij den naam zijns vaders, den titel van Koning van Rome reeds bij zijn geboorte bekwam.

Napoleon had nu het toppunt zijner grootheid bereikt; maar juist daarom begon het bezwaarlijkste zijner taak, zich namelijk daarop te handhaven, en te zorgen, dat hij niet daalde. Engeland was hem steeds een doorn in 't oog: Engeland bleef hem trotseeren, en was tevens voor zijn macht onbereikbaar: en, wat hem niet minder griefde, ondanks de ontzachlijke versterking zijner krijgsmacht en de gewichtige voordeelen door hem behaald, kon hij het Spaansche Schiereiland niet tot onderwerping brengen, en wist Wellington niet slechts in Portugal stand te houden, maar weldra van daar in 't hart van Spanje te dringen. Ook de Paus, Pius VII, had niet verkozen, een blind werktuig in zijne hand te zijn, en, wegens gewelddadigheden, hem en der Roomsche Kerk aangedaan, niet geschroomd, den banbliksem tegen Napoleon te zwaaien. De machtige Alleenheerscher had daarmede schijnbaar den spot mogen drijven: toch wist hij te

goed, hoevele harten die ban van hem afkeerig maakte: en hij had behoefte aan dezulken, die hem met dweepzuchtige gehechtheid aanhingen en bereid waren, alles voor hem ten offer te brengen. Daarbij, hij wist, hoe weinig hij vertrouwen kon stellen op de dankbaarheid van overwonnen of omgekochte Vorsten: hij wist, hoe hij het voorwerp was van den haat der door hem onderdrukte volkeren: hoe in Duitschland zich geheime Genootschappen tegen hem, den geweldenaar, vormden: hij ontveinsde zich niet, hoe, in Frankrijk zelf, zoo wel de oude Republikeinen als de aanhangers van het Huis van Bourbon nog onverzoend bleven, ja hoe velen, die zijn aankomst tot den troon hadden toegejuicht, zich thans beklaagden, dat hij aan eigen grootheid het welzijn zijner onderdanen opofferde, en aan Frankrijk alleen roem, geen vrijheid schonk. Dat alles wist en besefte hij: en daarom tevens, dat hij buiten Frankrijk, oorlog noodig had om de hem vijandige volkeren machteloos te maken, en zijn onderdanen met den glans van nieuwen krijgsroem te verblinden: en dat hij, binnen zijn Rijk, al wie hem tegenstond door krachtige maatregelen tot zwijgen moest brengen. Van daar, een dekreet, waarbij hij bevoegd verklaard werd, verdachte personen, zonder vorm van rechtsgeding, voortdurend te doen opsluiten: van daar, een Wetboek van Strafrecht, waarvan bijna de helft betrekking had tot misdrijven tegen den Staat en het openbaar gezag gepleegd.

Terwijl die gestrenge maatregelen ook op ons, en wel met dubbel geweld drukten, werden de laatste bronnen van welvaart en bestaan voor ons gesloten met het verlies der ons nog overgebleven Koloniën. Amboina viel 't eerst (17 Febr.) den Engelschen in handen; — toen wendde hun macht zich tegen Java. Hier was, gelijk ik u in het vorige hoofdstuk verhaalde, Daendels als Goeverneur-Generaal heengezonden geworden: en hij had er door zijn voorbeeld getoond, hoe de luidste vrijheidskraaier, wanneer hij eenmaal de macht in handen heeft, in den willekeurigsten gezagvoerder verandert. Gedurende zijn beheer had hij zich een volstrekten Napoleon op kleiner schaal betoond: recht noch menschlijkheid ontzien: ook de Javanen en Maleyers aan de door hem ingevoerde vormen van bestuur onderworpen: alle bijzondere voorrechten met eene pennestreek vernietigd: alle personen en hulpmiddelen dienstbaar gemaakt aan zijnen wil: wegen van honderden uren, havens in de ongezondste streken, forten midden in de zee aangelegd, en de ongelukkige inboorlingen bij duizend- en tienduizendtallen aan zijn ontwerpen opgeöfferd. Met de inlandsche Vorsten, vroeger steeds als Leenmannen, doch met ontzag en beleefdheid, behandeld, was hij volstrekt willekeurig omgesprongen: Bantam was gewelddadig door hem overrompeld en de Sultan in ballingschap weggezonden: de sultan van Djokjokarta, onder gezochte voorwendsels, uitgeplunderd en afgezet. — Doodvonnissen werden door hem, zonder rechterlijk onderzoek, geveld: uitspraken van het Hof van Indiën vernietigd, en de leden van dat Hof, toen zij daartegen protesteerden, afgezet en door anderen vervangen.

Alles, zelfs het politiewezen was in zijn persoon gecentralizeerd geworden, goede trouw kleingeestigheid, overeenkomsten niet meer verbindend geacht, en, achter een ophef van groote woorden, ellende, verkwisting en schrikbewind ten top gevoerd. De handelsgeest was vervangen door een geest van geweld en roof, de inschikkelijkheid der Oost-Indische Kompagnie door een trotsche en oorlogzuchtige staatkunde, en de eerbied en liefde voor Holland door vrees, haat en afschuw. In 1810 door Napoleon teruggeroepen, was hij door Janssens, den moedigen verdediger van de Kaap, vervangen; doch te kort bleef de nieuwe Goeverneur in 't bestuur, om te herstellen wat zijn voorganger verdorven had. Lord Minto, goeverneur-generaal van Engelsch Indiën, vernomen hebbende, dat de Franschen eenige schepen hadden uitgezonden om Java in bezit te nemen, besloot hen te voorkomen en weldra vertoonde zijn zeemacht zich voor Batavia. Ten westen der stad aan wal gekomen (4 Aug.), sloegen de Engelschen (25 Aug.) er het beleg voor, verdreven de Nederlanders uit de verschansingen van Weltevreden, en namen stormenderhand de post van Meester Cornelis in, in weêrwil dat Daendels dien met groote kosten versterkt had. Janssens, naar het oostelijke gedeelte des eilands terug getrokken, onderging bij Samarang een nederlaag, ten gevolge waarvan hij (15 Sept.) over een verdrag begon te onderhandelen, te noodzakelijker, daar de inlandsche Vorsten, te recht nog over de handelwijze van Daendels vergramd, gemeene zaak met de Engelschen maakten. Een verdrag werd gesloten (18 Sept.), waarbij Janssens met al zijn troepen en het geheele eiland zich aan de Britten overgaf. Deze, niet tevreden van zich de bezittingen van den Staat toe te eigenen, verklaarden ook de koloniale voortbrengselen verbeurd, in de magazijnen aanwezig, en in der tijd door Daendels aan onderscheidene ingezetenen verpand voor de door hem gedane geldheffingen en verkochte domeinen: een daad, die velen toen schatten kostte en, later, zwaar op onzen Staat drukte.

Keeren wij naar Europa terug. Ik heb u gezegd, dat Napoleon wist, hoe weinig hij kon rekenen op de voortdurende verknochtheid der Vorsten van Europa: en weldra zou de uitkomst die overtuiging bij hem versterken. Reeds sedert een jaar was Alexander van Rusland teruggekomen van de bewondering, die hij hem toedroeg, en was van het Kontinentale Stelsel afgeweken. Een andere reden van misnoegen was hierbij gekomen. Napoleon had Oldenburg aan zijn Rijk gehecht: en de groothertogin van Oldenburg was de zuster van Alexander. Dit had verkoeling te weeg gebracht: — en weldra besloot Napoleon — die, zoo lang de Mogendheden niet met hem medewerkten om het Kontinentale Stelsel te handhaven, geen middel zag om Engeland te fnuiken — den Russischen autokraat te tuchtigen voor hetgeen hij zijn ontrouw noemde. Ja, de oorlog zelf tegen dezen gevoerd, zou, naar hij zich voorstelde, alleen moeten strekken om nog grootscher ontwerpen te verwezentlijken. Na de Russen verwonnen en hen naar Aziën teruggedrongen te hebben, zou hem de

weg naar Turkijen en Egypten open staan, en van daar zouden zijn legers naar de bezittingen van Engeland in de O. Indiën doordringen, en den onverzoenbaren vijand, dien hij ter zee niet overmocht, in zijn Koloniën den doodslag toebrengen. Zoodanig was zijn uitzicht, grootscher nog en uitgestrekter dan dat, waarmede in vroeger tijden zich Pyrrhus streelde, toen hij tegen Rome optrok — maar dat, evenmin als dat van Pyrrhus, verwezentlijkt zou worden.

Ontzettend waren de toebereidselen, tot het voeren van dezen nieuwen oorlog gemaakt, en evenredig aan het reusachtige der onderneming. Niet alleen zij, die volgens hun ouderdom dit jaar in de Conscriptie vielen, maar ook de lotelingen der twee volgende jaren werden opgeroepen om het leger voltallig te maken. Men kan beseffen, welke neêrslachtigheid deze driedubbele lichting hier te lande te weeg bracht en hoe men op den Geweldenaar vloekte, die, ter voldoening zijner heerschzucht, zoovele huisgezinnen in den rouw dompelde, als hij jongelingen ten strijde riep. Intusschen was hij zelf met de Keizerin in Holland geweest en had (9 Oct.) zijn plechtige intrede gedaan binnen Amsterdam, nu door hem tot de derde hoofdstad zijns Rijks verheven (Rome was de tweede): — en schoon hij beweerde, zich beminnelijk te willen voordoen, de klaauw van den verscheurenden adelaar was te menigmalen van onder het fluweelen omkleedsel te voorschijn gekomen. Hij zelf vond zich hier te lande ook maar half op zijn gemak; want ofschoon de dagbladen, die allen onder redaktie of bestuur van politiebeämbten stonden, hoog opgaven van de „geestdrift" waarmede hij hier ontvangen was, op die geestdrift viel weinig te roemen en de maatregelen van voorzorg, te Amsterdam en elders door de politie genomen, gaven wel te kennen, hoezeer deze voor de mogelijkheid van een oproer of oploop vreesden.

(1812). Het Groote Leger, gelijk het te recht door Napoleon genoemd werd, was nu marschvaardig. Het telde meer dan een half millioen strijders en bijna 150,000 paarden, en schier alle natiën van Europa hadden er de bestanddeelen toe geleverd. Ongeveer 15,000 Nederlanders namen deel aan den tocht: twee regimenten daarvan behoorden tot de zoogenaamde Oude Garde des Keizers, een keurbende, uit de meest geöefende krijgslieden samengesteld, en die niet dan in beslissende oogenblikken gebruikt werd: van de overige Hollandsche troepen had de helft haar eigen officieren behouden, terwijl de wederhelft bij Fransche regimenten was ingedeeld. Ook twee Hollandsche hoofdofficieren bevonden zich bij het leger. De een Daendels, als divizie-generaal, onder den maarschalk Victor: de ander Matuschewitz, als generaal der artillerie, onder den maarschalk Ney.

Een zoodanige macht, aangevoerd door legerhoofden, het zegevieren gewoon en aan wier spits zich Napoleon zelf bevond, moest wel onweêrstaanbaar schijnen; maar toch, welke kansen Napoleon voorzien had eer hij ten strijde trok, één vijand was er, dien hij niet, of niet genoeg geteld had: en deze was het klimaat. Toen hij den veldtocht opende (24 Juni), door de Niemen over te trekken, waren het he-

vige plasregens, die zijn troepen hadden door te staan: toen hij zonder bijna weêrstand te ontmoeten, verder trok, moest de tocht worden voortgezet onder buitengewoon heet en droog weêr, door landstreken, waar bijna geen water was: en, eer drie maanden om waren, had het leger bijna twee derden zijner strijders verloren en was zwakker geworden dan de macht, door Alexander te velde gebracht. Wat dezen betreft, hij had in den aanvang gedacht, zijn vijand reeds aan de Duna tegen te trekken, en hem slag te leveren: doch wijselijk zag hij van dit voornemen af, liet overal zijn legers terugtrekken en ontnam hierdoor aan Napoleon de gelegenheid om het pleit door een hoofdtreffen te beslechten. Nog een ander voordeel had dit terugwijken. De Franschen vonden, waar zij kwamen, allen voorraad uitgeput, en, terwijl hun leger, ten gevolge van gebrek, versmolt, groeide dat der Russen dagelijks aan. Eindelijk, toen Napoleon tot bij Borodino aan de Moskowa was doorgetrokken, werd een der bloedigste slagen geleverd, waarvan de jaarboeken der krijgskunst gewagen. Wel zegevierde (7 Sept.) wederom hier Napoleon; maar, wederom met Pyrrhus, had hij kunnen zeggen, dat hij verloren was, indien hij nogmaals zulk een slag moest winnen. — Ook de Nederlanders hadden roemrijk op dien dag gestreden: en van het regiment Hollandsche huzaren, dat toen tegen de batterijen der Russische achterhoede moest inrijden, bleven slechts 46 man over.

De slag van Borodino had aan Napoleon den weg naar Ruslands oude hoofdstad gebaand: en hij waande nu te Moskou zijn vermoeide troepen rust te doen vinden; — ijdele hoop! naauwlijks bevond hij zich daar, of de prachtige stad werd door de Russen aan de vlammen overgeleverd (19 Nov.), en de veroveraar zag zich genoodzaakt, uit de puinhoopen, door hem veroverd, te vluchten, en den terugtocht aan te nemen. Honderdvijftig mijlen scheidden hem nog van de grenzen af: en deze moest hij afleggen door streken, in woestenijen hervormd, nagejaagd door de Russen, telkens bestookt door tallooze zwermen vijandelijke ruiters, kampende met gebrek en honger, maar vooral met de winterkoude en voortdurende sneeuwbuien, die geheele legerbenden onder haar vlokken bedolven.

Menigmalen reeds is die treurige terugtocht beschreven geworden, en ik wil mij dan ook bepalen met u de verrichtingen en het lot te vermelden der Nederlanders, die den keizerlijken adelaar waren gevolgd.

Toen Napoleon met zijn garde (1 Nov.) van Smolensko op Krasnoi terugtrok, zag hij, ofschoon door den opperbevelhebber Kutusow met de geheele hoofdmacht der Russen in de flank bedreigd, zich in de noodzakelijkheid, eene door hem genomen stelling te behouden, daar hij de komst van drie legerkorpsen verbeiden wilde, die achter gebleven waren en gevaar liepen van door den vijand te worden afgesneden. Aan eene dier afdeelingen gelukte het, zich al vechtende een weg tot hem te banen, doch de tweede, die door Davoust werd aangevoerd, zag zich (16 Nov.) door den vijand zoodanig in de engte gedrongen, dat Napoleon aan den maarschalk Lefebre, die het bevel

voerde over de Oude garde, last gaf (17 Nov.), een der regimenten grenadiers af te zenden om de gemeenschap met gezegd korps mogelijk te maken. Lefebre koos hiertoe het Hollandsche regiment, dat reeds tot op 500 man versmolten was. Aangevoerd door den overste George, trok het op den vijand, die reeds door een hollen weg kwam opdagen, onverschrokken aan, en hield hem zoo lang bezig, tot de troepen van Davoust genaderd waren. Toen ontving George bevel terug te trekken: — hij deed het, maar met 40 man. Al de overigen waren gesneuveld, en de naam van dat regiment, eens door Napoleon „Hollands roem" geheeten, kon voortaan, even als na den slag bij Borodino die van het regiment Hollandsche huzaren, op de rol des Grooten legers worden doorgeschrapt.

Hetzelfde had weinige oogenblikken later plaats met het 33ste regiment lichte infanterie, vroeger het derde regiment Hollandsche jagers. Herhaalde malen vervolgd, had het telkens, door zich in quarré te vormen, den aanval der vijandelijke ruiterscharen afgewend; doch ten laatste, door voetvolk en geschut aangetast, werd het vernietigd: niet meer dan 78 man, waarvan maar 25 ongekwetst waren, bleven over; doch om als krijgsgevangenen te worden weggevoerd. — Van de vier Hollandsche korpsen, bij het hoofdleger ingedeeld, overleefde slechts een, en dan nog maar in naam, den veldtocht. Het was het regiment garde te paard van koning Lodewijk, thans in een regiment lanciers van de garde herschapen, en versterkt door 200 geoefende krijgers, die als huzaren zich in Spanje zoo roemvol hadden gekweten. Van dag tot dag versmolt die schoone afdeeling, en toen het verstrooide leger te Wilna verzameld werd, kon zij maar een enkel peloton, onder bevel eens luitenants, leveren.

Wat de overige Hollandsche regimenten, de pontonniers en kurassiers betrof, zij hadden zich bij verscheidene gelegenheden moedig gekweten; doch van het voetvolk waren de meeste officieren en manschappen reeds gevallen, voor men Moskou bereikte, en van de overgeblevenen zagen slechts zeer enkelen hun vaderland terug. Meer omstandig moet ik gewagen van de pontonniers; omdat, zoo er nog van het Groote leger iets gered is geworden, zulks ten grooten deele aan hen te danken is, en wel voornamelijk aan een hunner aanvoerders, den kapitein George Diederik Benthien.

Reeds te Moskou was deze wakkere officier, ter belooning van het door hem verrichte (25 Sept.) in het bevorderen van den tocht, door Napoleon met het Legioen van Eer versierd. Toen op den terugtocht (19 Oct.) het legerkorps van Oudinot in de straten van Polotzk zich tegen de Russische krijgsmacht onder Wittgenstein verdedigde, voerde Benthien het bevel aan de brug, die over de Duna geslagen, den aftocht der Franschen verzekeren moest. Doch het was niet genoeg, de Russen zoolang tegen te houden dat de Fransche achterhoede de brug was overgetrokken, men moest tevens den vijand den weg tot vervolging beletten en de brug afbreken eer hij zich vertoonde. Dit nu scheen onmogelijk; daar het laatste regiment, dat

zich aan de brug vertoonde, en uit Zwitsers bestond, de Russische voorhoede onmiddellijk op de hielen had. Maar Benthien had de voorzorg genomen, al de deelen der brug zoodanig te doen losmaken, dat er alleen zoo veel samenhang overbleef om het daarover trekkende voetvolk te dragen: en naauwlijks waren de Zwitsers de nu sterk golvende en slingerende brug overgesneld, of Benthien liet die uit een rukken: de snelvlietende stroom voerde ribben en planken met zich voort: en het legerkorps stond veilig aan den linkeroever der Duna.

Maar nog grooter lof zou Benthien zich verwerven, ter gelegenheid van den zoo beroemd geworden overtocht der Beresina. Die rivier, wier oevers zeer moerassig zijn, biedt slechts weinige punten aan, waar men haar overtrekken en na den overtocht zijn weg vervolgen kan. Het was een dier punten en wel bij het dorp Studianka, dat door de Fransche hoofdbevelhebbers daartoe was uitgekozen. Hier stond nu Napoleon (26 Nov.) met het overschot van het Groote leger, ten bedrage van ongeveer 30,000 strijdbare mannen, maar met een tweemaal zoo grooten hoop ongewapenden en een ontelbare menigte voertuigen, tegen den moerassigen oever gedrongen. Er was geen middel tot behoud dan in de bruggen: en ondanks de waarschuwing van Benthien, waren de laatste pontons verbrand geworden, om dat men de daarvoor gespannen paarden had willen gebruiken om het geschut te trekken. Er moest alzoo een geheele dag besteed worden, om de houten huizen van Studianka te sloopen en er schragen van te maken, waarvan twee bruggen geslagen werden; een werk, dat ongelooflijke inspanning en volharding vereischte; want er was geen enkel vaartuig voorhanden, en de pontonniers moesten zelve te water gaan om de schragen te bevestigen in de modderige rivierbedding, waar zij dikwijls tot den hals toe inzakten en daarbij belemmerd werden door de snijdende ijsschollen, die de rivier afdreven. En toch — in weêrwil dat de balken en planken, die over de schragen gelegd werden, de gevorderde maat niet hadden en met boomschors, hennep en hooi belegd en bevestigd moesten worden, in twaalf uur tijds waren de beide bruggen voltooid. Reeds zoodra de eerste gereed was, zond Napoleon 7000 man daarover om de Russen onder Tschitschakou, die hem den verderen aftocht beletten moesten, terug te drijven. Zij deden het: en het gelukken van dat wapenfeit was grootendeels verschuldigd aan een hevigen aanval, door de Hollandsche kurassiers gedaan, onder den kolonel Trip. De weg was hierdoor open, en Napoleon zette den volgenden dag (27 Nov.) over de brug zijn aftocht voort. Den dag daarna (28 Nov.) bleef nog alleen de maarschalk Victor met 4300 weerbare mannen aan den linkeroever; maar benevens hen bevond zich een tallooze menigte van ongewapenden, zieken, gewonden, paarden, kanonnen en voertuigen; terwijl Wittgenstein met een driedubbele macht zich achter hen bevond. Daendels, door den Keizer afgezonden, was met zijn divizie naar den linkeroever teruggekeerd om den overtocht te helpen dekken: en, door

deze troepen versterkt, wist nu Victor gedurende een geheelen dag zijn overmachtigen vijand het hoofd te bieden, terwijl intusschen de weerlooze hoop den overtocht volbracht. Schrikkelijker schouwspel is wellicht nimmer gezien geweest, dan die ordelooze en onafzienbare hoop ongewapenden, zieken, gewonden, vrouwen, kinderen, tusschen paarden, geschut en voertuigen ingeklemd, elkander terugstootende, vertrappende, van de brug dringende om de voorste te zijn; terwijl 's vijands kogels en granaten in die samengepakte massa woedden. Eerst tegen den avond hield het vuur aan beide zijden op: en om aan Victor en zijn medestrijders een weg tot aan de brug te banen, werd hun, door 160 pontonniers en sapeurs, een loopgraaf gevormd van opeengestapelde lijken. Tusschen deze trokken de laatste troepen naar den overkant, en den volgenden morgen werden de bruggen afgebrand. Maar nog bleven meer dan 5000 levenden aan den linkeroever, deefs onmachtig om voort te komen, deels de wagens niets willende verlaten, die nog levensmiddelen of buitgemaakte voorwerpen bevatteden. De dood door de speeren der aangesnelde Kozakken-horden, of een jammerlijke krijgsgevangenschap was hun lot.

Van de wakkere pontonniers, die Benthien hadden ondersteund, en wier diensten tot het laatst benoodigd waren, bleven geen veertig in het leven, en niet meer dan zeven, benevens hem, zagen het Vaderland terug.

Wat het verdere wedervaren des Franschen legers betrof, dit behoort niet tot deze geschiedenis. Voor het einde van 1812 was de Russische bodem van vijanden bevrijd, en Napoleon, als een vluchteling, naar Parijs teruggekeerd. De volkeren van Europa hadden voor 't eerst ontdekt, dat hij, die steeds verwonnen had, niet altijd onverwinlijk was.

Ook hier te lande mocht menig hart bloeden bij de gedachte aan zoovele Nederlanders, die hun graf in de sneeuwvelden van Rusland hadden gevonden, en aan de nieuwe offers, die wellicht gevergd zouden worden; toch was menige blik helderder en herleefde de hoop in menige borst, bij 't vernemen der nederlagen door den overweldiger geleden, en het waren niet alleen berichten, uit het Oosten gekomen, die de overtuiging medebrachten, hoe de wapenen des overweldigers niet altijd voorspoedig waren: ook uit het Zuiden was de maar gekomen van nederlaag op nederlaag, door de Franschen ondergaan. Reeds in den aanvang van het jaar was, in Spanje, Ciudad-Rodrigo door de Engelschen vermeesterd, en later, ten gevolge van den door hen bij Salamanka bevochten zege, geheel zuidelijk Spanje bevrijd geworden, en koning Jozef uit Madrid gevlucht. Moedig hadden, ook nu weder, onze Hollanders aldaar zich gekweten in een oorlog, waar de vijand overal was, en waar, als in de middeleeuwen, persoonlijke dapperheid dikwijls meer gold dan krijgskunst of beleid. Zoo had, om slechts een paar voorbeelden te noemen, de kapitein Everts, met 100 man voltigeurs uitgezonden om op de grenzen van

Portugal levensmiddelen en gijzelaars af te halen, een ganschen dag door, op het kerkhof van het dorp Maganez, den aanval wederstaan van 1000 Spanjaarden, waaronder 200 ruiters, en was toch, na hun een 300 tal manschappen te hebben doen verliezen, met twee derden der zijnen behouden afgetrokken. Zoo had de kapitein Schindler bij Celada del Cameno met 120 man voetvolk een zeven maal zoo sterke ruiterbende tot zeven malen afgeslagen, en zijn dapperen, na drie uren strijdens, behouden binnen Celada gebracht: zoo had Chassé, waar hij zich ook bevond, zich steeds nieuwen lof verworven, en zich den eervollen bijnaam waardig gemaakt van Generaal Bajonnet, naar het wapentuig, waarmede zijn volgers zich bij den vijand zoo geducht maakten.

Doch men sprak hier te lande met minder welgevallen over krijgsbedrijven, die, hoe roemwaardig ook, in den dienst des gehaten dwingelands werden verricht, dan over die van een anderen Hollander, die in de gelederen der tegenpartij stond: en, al was het dan fluisterend, telkens noemde men den naam van prins Willem van Oranje. De oudste kleinzoon van Willem V, hij, die als tweejarig kind het vaderland had moeten verlaten, en in Engeland zijn opvoeding voltooid had, was thans, als negentienjarige jongeling, van Wellington de krijgskunst komen leeren. Hij had al dadelijk getoond, dat hij niet verbasterd was van het bloed der Voorvaderen, 'maar aan den blik van Maurits de onstuimige dapperheid van Willem II, aan den opbruisenden moed eens jongelings het kalm beleid eens ervaren veldheers paarde. Van dien moed had hij bewijzen gegeven, toen hij, bij 't innemen van Ciudad Rodrigo, aan het hoofd der bestormers de vesting introk; van zijn beleid getuigden de diensten, door hem gedurende den geheelen veldtocht bewezen, op welken ik later zal terugkomen.

(1813). Geheel Europa had getrild — al ware 't ook met verschillende aandoeningen — bij de ontzettende neêrlaag, door Napoleon in Rusland ondergaan. Hij zelf echter, door geen tegenspoed ontmoedigd, was onverzettelijk gebleven, ook zelfs toen Pruisen, op eenmaal van staatkunde veranderende, van Napoleons eersten bondgenoot tegen Rusland, Ruslands eerste bondgenoot tegen Napoleon geworden was. Alexander namelijk had, toen zijn troepen Duitschland binnen trokken, verklaard, dat nu eerst de oorlog begonnen was. Plotseling en verbazend was toen de geestdrift der bevolking in Pruisen geweest, die als één man opstond om zich over de langdurige tergingen te wreken, van den geweldenaar ondervonden. Het traktaat van Kalisch tusschen Pruisen en Rusland (28 Febr.) was hiervan het gevolg geweest: en alom waren alle weerbare manschappen opgeroepen om den strijd der onafhankelijkheid te strijden. Een nieuwe Bondgenoot voegde zich eerlang bij hen. Napoleons voormalige krijgsmakker Bernadotte, thans, onder den naam van Karel Jan, kroonprins van Zweden, had zijn oude betrekking met den Keizer verbroken: en Zweden sloot eerst met Rusland, vervolgens met Engeland, een verbond, waardoor de Russische krijgsmacht met 30,000 man zou versterkt worden. Doch

wat had intusschen Napoleon gedaan? even als de Anteüs der fabel, die nimmer nedergeworpen werd, zonder nieuwe krachten te verzamelen, stond hij, — die, toen hij zijn leger ontvlood, niets achterliet dan een rampzalig overschot uitgeputte, ongewapende troepen, zonder ruiterij of geschut, ingesloten tusschen twijfelachtige vrienden en een drie maal sterkeren vijand, — vijf maanden later weder met 166,000 strijders en 350 kanonnen aan de oevers der Elbe, niet ter verdediging, maar ten aanval gereed; en telde hij, weder drie maanden later, 311,000 gewapenden onder zijn bevelen, waaronder 45,000 ruiters, en meer dan 1000 stukken geschut — een macht, welke die zijner vijanden overtrof.

Doch dit nieuwe leger was niet verkregen zonder nieuwe lichtingen: en ook ons vaderland had wederom een aanzienlijk getal strijders moeten leveren. Zelfs een deel der Nationale garde — gelijk men thans de Schutterijen noemde — was opgeroepen geworden om het leger te versterken. Het lang gesmoorde misnoegen was door dezen maatregel op sommige plaatsen tot wederstreving overgeslagen. Te Amsterdam was reeds in 't begin des jaars (Febr.) een soort van samenzwering ontdekt, die het leven aan twee der aangeklaagden gekost had, en gevangenis of geldboete aan anderen. Later waren zelfs, te Oud-Beijerland, Saardam, Alfen, Leiden en in den Haag onlusten ontstaan, ernstig genoeg om er krachtige beteugeling en gestrenge straffen noodig te maken, doch tevens, om tot bewijs te strekken, wat de dwingelandij te wachten had, indien meervermogenden hun goud en invloed leverden om deze krachten in beweging te brengen, te vereenigen en te besturen. Napoleon had dit gevoeld: en nu verscheen er (5 April) een dekreet ter vorming eener Eerewacht (Garde d'honneur) van 10,000 man, uit jongelingen van aanzienlijken huize, — voornamelijk met de bedoeling, dat zij tot gijzelaars zouden strekken voor de trouw hunner ouders en bloedverwanten. Doch dit oogmerk zou bij de uitkomst niet bereikt worden, en deze nieuwe maatregel van geweld diende alleen om hem nog onverzoenlijker vijanden te maken van allen, die hun geliefden zich aldus op gewelddadige wijze zagen ontscheuren. Te schreeuwender was de maatregel, omdat de meesten dier jongelieden in de loting gevallen waren en alzoo reeds geächt konden worden werkelijk in dienst te zijn in de persoon hunner duur betaalde plaatsvervangers: en te hatelijker, wegens de wijze waarop hij werd uitgevoerd, vooral te Amsterdam, waar De Celles'er een wellust in scheen te vinden, de willekeur des dwingelands met spot en smaad vergezeld te doen gaan. Er waren echter, onder de aangewezenen tot de eerewacht, die volstandig weigerden aan de oproeping gehoor te geven, en met geweld werden opgeëischt en weggevoerd: ja sommigen, die, gedurende den geheelen tijd hunner vreemdelingschap, door overreding noch dwang zich lieten bewegen, een enkele dienstverrichting te doen.

Inmiddels was de veldtocht heropend; het nieuwe leger van Napoleon had zijn verwachting niet beschaamd gemaakt en zich de oude

krijgsscharen, die bij Marengo, bij Austerlitz, bij Wagram gezegevierd hadden, niet onwaardig getoond. Bij Lutzen was het (2 Mei), dat de eerste veldslag voorviel en de overwinning zich op nieuw voor Napoleon verklaarde. Het verdient opmerking, dat wederom een Hollander veel bijbracht tot den uitslag van het gevecht. De kolonel Trip, die in Spanje zich een naam gemaakt had, door de wijze, waarop hij de artillerie bestuurd had, voerde bij Lutzen het bevel over twee batterijen, en had ten westen van het dorp Kaja een gelukkige stelling gekozen, toen een staf-officier naar hem kwam toerijden en hem het bevel bracht om een andere stelling te nemen. „Goed!" antwoordde Trip, „maar ga eerst zeggen, dat het mijn geschut is, 't welk aan de ruiterij des vijands het oprukken belet." En, verre dat deze ongehoorzaamheid misprezen of gestraft werd, kwam spoedig de artillerie van de garde zich aansluiten bij die van Trip: het aldus gestelde geschut vernielde de vijandelijke gelederen; de Jonge garde — Napoleons nieuwe keurbende — rukte voort, en het pad ter overwinning was gebaand door de ontzachlijke vuurlijn, waaraan de batterijen van Trip tot grondslag hadden gestrekt.

Opmerking verdient het, dat ook hier, in het leger, tegen hetwelk dat vuur gericht was, aan de zijde van den Pruisischen veldmaarschalk Blucher, zich een Prins bevond uit het Huis van Oranje: het was de zestienjarige Willem Frederik Karel, de in ballingschap geboren kleinzoon van Willem V, die hier voor 't eerst de wapenen voerde, en — vreemde loop der wereldsche zaken — bestemd was om eenmaal, als Hoofd der Nederlandsche artillerie, denzelfden wakkeren Overste, wiens geschut hem thans in de ooren bulderde, en velen van diens krijgsmakkers, onder zijne bevelen te zien.

Na dat Napoleon (21 Mei) ook bij Bautzen de overhand behouden had, zou een wapenstilstand van twee maanden, door tusschenkomst van Oostenrijk (1 Juni) gesloten, aan de partijen gelegenheid geven, of om zich te verzoenen, of om den krijg te feller te hervatten. Doch die twee maanden waren voor Napoleon noodlottig. In Spanje werd het Fransche leger bij Victoria (21 Juni) vernietigd door Wellington, aan wiens zijde de erfprins van Oranje, naar de getuigenis van den Veldmaarschalk zelven, zich met zijn gewonen moed en doorzicht gekweten had: — en in Duitschland zag Napoleon zich een machtigen bondgenoot in zijn schoonvader ontvallen. Na vruchteloos op een te Praag gehouden congres (28 Juli) zijn gewapende bemiddeling beproefd te hebben, verbond zich Oostenrijk (11 Aug.) met Rusland, Engeland en Pruisen en verklaarde den oorlog aan Frankrijk. Nu had de gelukster van Napoleon uitgeschenen; bij Grootbeeren, bij Culm (23 en 30 Aug.), bij Dennewitz (6 Sept.), werden zijn legers geslagen: en bij Leipzich eindelijk (16—19 Oct.), waar hij met 170,000 man tegenover 300,000 stond, werd de beslissende slag gestreden. Het Fransche leger overdekte zich met roem, doch moest het veld voor de overmacht ruimen. Slechts 70,000 Franschen bracht Napoleon over den Rijn terug.

De slag van Leipzich had het sein gegeven aan al de Vorsten, die vroeger de gunst des overweldigers hadden afgebedeld, om hem, nu hij machteloos scheen, gelijkelijk af te vallen. Beyeren, Wurtemberg, Baden, die vroeger met hem den buit gedeeld hadden, stonden thans gereed, hem te bestrijden en buit op hem te maken. De Staten, door hem gevormd, als Westfalen en het Rijnverbond, werden vernietigd: de door hem verdreven dynastiën, als Hanover en Keur-Hessen, hersteld: en het leger, tegen 't welk hij in Rusland was gaan strijden, stond, met geheel Duitschland vereenigd, aan de westelijke grenzen van het Fransche Rijk; terwijl terzelfder tijd Spanje, op Barcelona en een paar forten na, door de Franschen ontruimd, en Wellington met zijn leger de Pyreneën was overgetrokken.

Maar, al was Napoleon, als een gejaagde leeuw, in zijn hol terug gedreven, nog was zijn kracht niet gebroken: nog rustte zijn eene klaauw op Zwitserland, zijn andere op de Nederlanden: en hoe men hier te lande ook over zijn vernedering juichen en zijn val als zeker beschouwen mocht, niet gering was de bezorgdheid, dat Holland het tooneel zou worden van een bloedigen krijg. Men wist, van welk onberekenbaar gewicht het bezit dezer landen voor de verdediging van Frankrijk wezen moest: nog was de krijgsmacht groot, nog waren de wapenen en voorraad aanzienlijk, waarover Napoleon hier te beschikken had: de gemeenschap met Frankrijk was niet afgebroken: en hijzelf had verklaard aan Schimmelpenninck — die, tot verbazing van velen, het zich in dien tijd had laten welgevallen, zitting te nemen in 's Keizers dienstvaardigen Senaat — dat hij, liever dan Holland af te staan, het aan den Oceaan zou terug geven. Niet gemakkelijk alzoo, begreep men, zouden de Fransche benden een land ontruimen, dat, vooral bij den naderenden winter, door het doorsteken der dijken en het openen der sluizen, zoo uitnemend geschikt was ter verdediging. Holland, ja, zou waarschijnlijk bevrijd worden; maar niet dan uitgeput, geplunderd, vernield en overstroomd.

Gewis, dit zou geschied zijn, indien de Hollanders lijdelijk hadden afgewacht, dat de Bondgenooten de Franschen van hen kwamen drijven.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Ontwerp van omwenteling, door Van Hogendorp en andere Prinsgezinden gevormd. — De Geälliëerden in Westfalen. — De Kozakken in Groningen, Friesland en Overijsel. — Vlucht der Fransche ambtenaren uit die Gewesten. — Wakker bedrijf van Roelof Schenkel en zijn medemakkers. — Opstand te Amsterdam. — De stad door de Franschen verlaten. — IJverige bemoeiingen van Falck. — Provizioneel Bestuur, met Van der Hoop tot Voorzitter. — Omwenteling in den Haag. — De graaf van Stirum, goeverneur voor den prins van Oranje. — Slicher, 't Hoen en Bachman, Burgemeesters. — De Franschen verlaten den Haag. — Vergaderingen van aanzienlijken. — Omwenteling in de meeste Hollandsche steden. — Van der Duyn en Van Hogendorp aanvaarden het Landsbestuur. — De ambtenaren van hun eed aan den Keizer ontslagen. — Legertjes onder Zweerts en de Jonge. — Gevechten van Dordrecht. — Kozakken te Amsterdam, 't welk zich van Frankrijk afscheidt. — Moord te Woerden. — Zutfen van de Franschen verlost. — Gevolgen van de komst van Grant. — Rotterdam verklaart zich voor den Prins. — Brief van den Prins. — Groningen en Friesland verklaren zich voor hem. — Verrichtingen van Wauthier en Van der Hoeven. — Utrecht door de Franschen ontruimd en door Narischkin bezet. — Landing van Engelsche hulptroepen. — Doesburg en Arnhem door de Pruisen genomen. — Bevrijding van den Briel en Muiden. — Komst van Willem VI. — Hij aanvaardt de Soevereiniteit.

(1813) Sedert lang hadden alle partijen in Nederland de overtuiging bekomen, dat alleen de herstelling van het Huis van Oranje

redding kon brengen aan het zoo deerlijk geteisterde Vaderland. Het volk intusschen stelde zijn vertrouwen hoofdzakelijk, zoo niet bij uitsluiting, op de oude en beproefde voorstanders van dat Huis: en de voormalige Patriotten, schoon van hun genegenheid voor de Franschen lang terug gekomen, bleven nog steeds verdacht bij hen, die niet in de gelegenheid waren, zich van hunne oprechtheid te verzekeren. Ofschoon alzoo de omwenteling, die ik thans ga beschrijven, door de medewerking van vroegere voorstanders der revolutionaire beginselen, zoowel als van Prinsgezinden, is tot stand gebracht, zoo waren het toch voornamelijk de laatstgemelden, die, met het volk, er den eersten stoot en een bepaalde richting aan gaven.

De voor Frankrijk zoo noodlottige uitslag van den Russischen veldtogt had bij velen hier te lande hoop op de mogelijkheid eener verlossing doen herleven. Ten gevolge daarvan hadden eenigen onder de voornaamste Prinsgezinden binnen 's Gravenhage, als Gijsbert Karel van Hogendorp, F. van der Duyn van Maasdam, Leopold, graaf van Limburg-Stirum, O. Repelaer van Driel, F. I. de Jonge en F. D. Changuion, veelvuldige geheime bijeenkomsten gehouden, om de maatregelen te beramen, door welke, bij de eerste gunstige gelegenheid, het Fransche juk verbroken en de prins van Oranje zou hersteld worden. Zoolang de zaken geen beslissende wending hadden genomen, moesten hun handelingen zich bepalen tot het openbaren van hun doel aan mannen, op wier medewerking zij wisten te kunnen rekenen. Onder de zoodanigen moet ik vermelden Mr. Joan Cornelis van der Hoop te Amsterdam, J. F. van Hogendorp te Rotterdam en den baron Bentinck van Buckhorst te Zwolle. De eerstgemelde dezer mannen, vroeger advokaat-fiskaal bij de admiraliteit van Amsterdam, was in 1795 niet slechts van zijn post ontzet, maar zelfs uit zijn huis gehaald en gevankelijk naar den Haag weggevoerd, waar hij, na vier maanden in hechtenis gezeten te hebben, wel ontslagen was geworden, maar met verbod van zich buiten Amsterdam te begeven. Eerst drie jaren later was dit verbod opgeheven geworden; doch van dien tijd af had hij verkozen een ambteloos leven te leiden. Wat Bentinck betreft, deze had sedert eenigen tijd briefwisseling onderhouden met Willem VI, en was, ten gevolge van een door de Fransche politie onderschepten brief, in hechtenis genomen, doch door tusschenkomst van Schimmelpenninck en anderen, weder ontslagen.

Zoodra de tijding van den slag van Leipzig en de gevolgen daarvan ruchtbaar waren geworden, oordeelden de saamverbondenen te 's Gravenhage het tijdstip geboren om verdere uitbreiding te geven aan het nog slechts aan weinigen bekende plan. Men ging hierbij, ten einde de achterdochtige politie niet op 't spoor te brengen, met de uiterste omzichtigheid te werk. Ieder der hoofdlieden verkoos onder zijn vrienden vier personen, die, zonder wederzijdsche afspraak, ja, zonder elkander te kennen, zich verbonden, bij de

eerste oproeping gereed te zijn, en alsdan de bevelen van den leidsman, die hen opriep, blindelings te volbrengen; terwijl ieder van deze vier werd aangemaand zich op gelijke wijze van de medewerking van vier andere personen te verzekeren. Aan geen van die allen werd echter meer dan het groote oogmerk der vereeniging medegedeeld: niets werd op 't papier gesteld en geen naam genoemd: zoodat, al had een der deelgenooten het ontwerp willen verraden, hij niets meer aan 't licht had kunnen brengen dan den naam van den man, die hem er toe had overgehaald. Op deze wijze was een bondgenootschap tot stand gekomen van ten minste 400 ingezetenen, die 's volks vertrouwen bezaten en der zaak des Prinsen waren toegedaan.

Behalve van hunne medewerking had men zich ook, door tusschenkomst des graven van Stirum, verzekerd van die eens inwoners van Scheveningen, Pronk genaamd, die een grooten invloed bezat onder de visschers van dat zeedorp, en zich sterk maakte, op het eerste ontbod, vijftig man te leveren. Het volk tot opstand aan te zetten achtte men onnoodig: men hield zich volkomen overtuigd, dat het zijn goeden wil zou toonen, zoodra men het leidslieden aanwees, in wie het vertrouwen stelde.

Aan Stirum was de zorg opgedragen van al wat tot wapening en verdediging betrekking had. Het gelukte hem, de geheele Nationale garde van den Haag, uit 300 man bestaande, te winnen: hun opperhoofd, de kolonel J. van Oldenbarneveld genaamd Witte Tullingh, gedroeg zich hierbij met zooveel beleid, dat hij, tot het laatst, het vertrouwen van den Prefekt behield. Een detachement vreemde jagers, meest uit Pruisen bestaande, in Franschen dienst werd insgelijks gepolst, doch wilde zich tot niets meer verbinden dan tot de belofte, een opstand, zoo die plaats had, niet tegen te gaan.

Tot zoo verre waren de voorbereidende maatregelen gevorderd, toen men bericht ontving, dat de troepen der Verbonden Mogendheden of Geälliëerden, gelijk men hen doorgaans noemde, zich in Westfalen bevonden. De Fransche minister van oorlog had dien ten gevolge last gezonden (4 Nov.), dat de generaals St. Cyr, Amey en Lauberdière hun macht vereenigen zouden om ons Land te dekken; die macht was echter ongenoegzaam, en zoo bepaalde men zich met het voorzien en bezetten der vestingen: ten einde daaruit den geest van opstand in bedwang te houden, en ons Vaderland, ingeval de krijgskans Napoleon op nieuw begunstigde, weêr onder 't juk te brengen.

De grenzen werden alzoo bloot gelaten: en nu, terwijl de Pruisische generaal Bulow Munster innam, richtte de Russische generaal Wintzingerode zijn tocht op Bremen en zond den prins Narischkin met een talrijke schaar kozakken naar deze Gewesten vooruit (11 Nov.). Eerlang ontving men te Groningen het zekere bericht, dat Aurich door de Russen bezet was, en dat kozakken het Overijselsche grondgebied waren binnengerukt (14 Nov.), en zich reeds te

Meppel en op het Hoogeveen vertoond hadden. Reeds voor de aankomst dezer tijding waren de kantoren der douanen gesloten en hadden de Fransche ambtenaren meest allen Groningen verlaten: nu vertrokken ook de Prefekt en de Zwitsersche krijgsknechten, die in gemelde stad gelegerd waren. De Nationale garde lei de Fransche kokarde af: de maire Jullens en de kolonel der gewapende Burgerwacht, Busch, handhaafden de orde, en twee dagen later (16 Nov.) vaardigde de baron Rosin, aan 't hoofd eener afdeeling kozakken Groningerland binnengerukt, een proklamatie uit, waarbij de Raden der prefektuur werden aangemaand, het bestuur van het Departement op zich te nemen, en alle ambtenaren gelast, hun posten op den ouden voet te blijven waarnemen.

De Franschen hadden, bij hun vertrek uit Groningen, al het in de kassen voorhanden geld wijselijk medegenomen: en eenige Russen werden hun nu achterna gezonden om hun zoo mogelijk het vervoeren van dien buit te beletten. Wat echter aan de kozakken niet, of slechts ten halve, gelukte, werd met beter gevolg door een negental schippersgasten verricht. Deze, zich in een sloep geplaatst hebbende, wisten, nabij den Rooden Haan, drie uren van Groningen, een schip te achterhalen, waarin zich 32 meest gewapende douaniers, met 29 vrouwen en eenige kinderen bevonden, die een som van ƒ80,000, of daaromtrent, met zich voerden. Zich niet in staat achtende zulk een sterk geleide met geweld te bespringen, vergenoegden zij zich met het schip te achtervolgen tot aan de Zoltkamp, waar zij kozakken tot bijstand hoopten te vinden. Dit was echter het geval niet: en nu besloten onze onversaagde schippers, zonder andere hulp, den vermetelen aanval te wagen. De gelegenheid waarnemende, dat de douaniers zich in het ruim van 't schip bevonden, sprong Roelof Schenkel, de aanvoerder van het negental, bij hen aan boord: met een pistool in de eene en een sabel in de andere hand gewapend, opende hij het luik, en vorderde, dat al wie beneden was zich zou overgeven. De Franschen, verschrikt door zijn bedreigingen, en onwetende, hoevele gewapenden hem vergezeldén, gaven een voor een geweer en wapenen, benevens het medegevoerde geld over, en lieten zich, als weerlooze lammeren, naar Groningen terug brengen. Nog schooner dan de daad van Schenkel en zijn makkers is de belangeloosheid, waarmede zij, die gemakkelijk zich het geld hadden kunnen toeëigenen, en het schip ongemoeid laten vertrekken, geld en gevangenen aan Rosin overbrachten, zonder iets voor zich te willen behouden.

Appingadam werd een paar dagen later (18 Nov.) door de Franschen verlaten, die er grooten voorraad uit medenamen en zich in Delfzijl nestelden. In Friesland was de verschijning van eenige kozakken genoeg om ook dat Gewest van de overheersching te bevrijden; terwijl aldaar, even als in Groningerland, de waarneming der provinciale en Gemeente-administratiën op den vorigen voet werd voortgezet.

Intusschen had ook de prefekt der Monden van den IJsel van de Fransche beambten, die uit de departementen van de Wezer, de Eems en de Lippe waren komen vluchten, de nadering der Bondgenooten verstaan, en de kassen naar Amsterdam verzonden; doch zelf besloten op zijn post te blijven. Eerlang (12 Nov.) verschenen een paar honderd kozakken voor Zwolle, van welke stad zij twee poorten in bezit namen: terwijl een grooter schaar (13 Nov.) naar Kampen trok, en die stad, waarin zich een honderdtal Franschen geworpen hadden, begon te beschieten. De burgerij mengde zich in de zaak, nam den Franschen kommandant gevangen, overweldigde de wacht aan de Vischpoort, en liet de brug over den IJsel neder, over welke de kozakken binnentrokken en de geheele Bezetting krijgsgevangen maakten.

Zoo waren, reeds met het midden van November, vier Gewesten, Groningen, Friesland, Overijsel en Drenthe, uitgenomen de drie vestingen, Delfzijl, Koevorden en Deventer, van Fransche overheersching bevrijd; hoezeer onzeker nog, voor hoe lang, en op welke wijze hun onafhankelijkheid zou gewaarborgd worden. Reikhalzend zag men uit naar tijding uit Amsterdam en 's Gravenhage, en niet lang liet deze zich wachten.

Reeds een paar reizen had in de laatstgemelde stad een groote gisting onder de gemoederen plaats gehad: de eerste, ten gevolge van een valsch gerucht, dat Napoleon was gevangen genomen, de tweede, toen een hoop volks de aanstelling van den voormaligen burgemeester Slicher, die als oranje-gezind bekend stond, aan 't hoofd van 't Stadsbestuur vorderde. Beide reizen was het aan de hoofden der saamverbondenen, die het oogenblik nog niet rijp achtten voor een omwenteling, gelukt, de gemoederen tot bedaren te brengen. De Stassart intusschen, overtuigd, dat een opstand onvermijdelijk was, en zijn onmacht inziende om dien te bedwingen, poogde dien onschadelijk te maken en een uitbersting ten voordeele van den Prins te voorkomen, door zelf eenige ingezetenen te verzoeken, zich, onder voorwendsel van de rust te bewaren, tot een Provizioneel Bestuur te vormen, 't welk de gemeenschap met het Fransche Bewind onderhouden zou, en waarvan ettelijke Franschen en Franschgezinden deelgenooten zouden zijn. De verbondenen lieten zich hierdoor niet misleiden, en, voor zoo verre zij door den Prefekt werden uitgenoodigd, leden van dat Bestuur te zijn, sloegen zij het aanzoek af. Deze weigering ware hun bijna noodlottig geweest; daar zij De Stassart op het spoor bracht van wat men voor had: reeds nam hij in overweging hen te doen gevangen zetten; doch hij bedacht zich, uit vrees van daardoor den opstand te verhaasten, en bij gebrek aan de noodige gewapende macht.

Op denzelfden dag (13 Nov.), dat de laatstvermelde opschudding in den Haag had plaats gehad, zag men te Rotterdam reeds oranjelinten bij de winkeliers te koop, die echter door de politie werden opgehaald. De tooneelspeler Rozenveldt, ten tooneele verschenen met

een rood lint op zijn hoed, 't welk het volk voor oranje aanzag en toejuichte, werd 's nachts opgelicht en naar Breda gevoerd, niettegenstaande hij bewees, hetzelfde lint altijd in de toen door hem vervulde rol gedragen te hebben.

Te Amsterdam was tot heden nog geenerhande beweging bespeurd. Behalve de gewapende douaniers, lag aldaar een zoogenaamd strafbataillon, van ruim 800 man, met eenige veteranen. Dan, op eens vernam men, dat de generaal Molitor, die te Amsterdam het bevel voerde, naar Utrecht zou optrekken, ten einde gereed te zijn, om zich bij het hoofdleger in Gelderland te voegen. Nog bleef het volk bezadigd; dan, op den avond van den dag (15 Nov.), waarop de bovengemelde troepen en douaniers vertrokken waren, werd het begin des oproers door een woest geschreeuw langs de straten verkondigd. Talrijke en telkens aangroeiende scharen, met oranje versierd, en uit duizend monden het „Oranje boven!" uitgalmende, verspreidden zich naar alle kanten. Eerst werden de wachthuizen der gehate douaniers uitgeplunderd; toen ging men aan 't afrukken der uithangborden, die met den keizerlijken Adelaar voorzien waren, en bedreigde men de pakhuizen der douanen en de Rijkstabaksfabriek met plundering en vernieling. Gelukkig werd dit laatste voorkomen door den moed en ijver der in de wapenen gekomen Nationale garde, en bovenal door de standvastigheid en het beleid van een harer kapiteins, Anton Reinhard Falck.

Van dezen moet ik hier met een woord nader gewag maken. Onder het Staatsbewind gezantschaps-sekretaris te Madrid geweest zijnde, en, onder Lodewijk, sekretaris-generaal bij het departement van Marine en Koloniën, had hij na de inlijving geweigerd, eenige ambtsbetrekking te bekleeden, en zelfs de hem aangeboden orde der Reunie te dragen. Doch hij stond in verstandhouding met de verbondenen in 's Gravenhage: en wellicht daarom begreep hij, ter gelegenheid der organizatie van de Nationale garde te Amsterdam, in den zomer van 1813, zich zijn benoeming als kapitein bij dat korps te moeten laten welgevallen, met het uitzicht van in die betrekking krachtdadig te kunnen medewerken tot verlossing van het Vaderland. — En inderdaad, reeds voor het vertrek van Molitor had hij de meesten zijner mede-officieren, en zelfs den kolonel, Van Brienen, voor de goede zaak gewonnen. Maar naauwlijks waren de Fransche troepen vertrokken, of hij had zich met dubbelen ijver aan de taak gezet, die tot het doel, dat hij beöogde, leiden moest. Overal was hij in den morgen van dien zoo beroemden vijftienden November: nu eens bij de nog achtergebleven Fransche Bewindslieden, om hen te nopen, zich aan de volkswraak te onttrekken, dan eens bij de leden van het Stadsbestuur, om hen aan te sporen een Provizioneel Bestuur op te richten. Nu kwam de volksbeweging en bracht te weeg, wat zijn welsprekendheid nog niet had kunnen bewerken. Reeds vroeg in den volgenden morgen (16 Nov.) ruimden de prins van Plaisance, de Prefekt en de meeste Fransche ambtenaren de stad, terwijl het oproer met

vernieuwde woede weder aanving. Wederom sloeg men aan 't verbranden der wachthuizen, en nu ook aan 't plunderen van het huis des ontvangers van de Personeele belasting, op de Prinsengracht, en van de huizen des Franschen wapenkommandants en der politie, op de Oude-Turfmarkt. Nog meer baldadigheden werden bedreven: en het was niet dan door onder de menigte te schieten, dat de Nationale garde verdere uitspattingen voorkomen kon.

De stad was om zoo te zeggen regeeringloos. Het Hoofdbestuur had die verlaten: de politie was zonder gezag of middelen van bedwang; de Maire te Parijs, waar hij heen geroepen was, om, uit naam der derde Hoofdstad des Rijks, nieuwe verzekering van getrouwheid aan den Keizer te brengen. Ieder gevoelde de noodzakelijkheid om een voorloopig Bestuur in te stellen, ten einde het hollend graauw te breidelen; doch vruchteloos poogde Falck de leden der Municipaliteit en eenige aanzienlijken te bewegen, zich reeds nu opentlijk voor den prins van Oranje te verklaren. Nog was de vrees voor een terugkeeren der Franschen te groot, en al wat hij verkrijgen kon, was, dat de kolonel Van Brienen vier-en-twintig der voornaamste ingezetenen opriep, om het bestuur in handen te nemen. Vier daarvan waren afwezig. De twintig overigen verschenen nog dienzelfden avond in de vroedschapskamer, waar hun Falck, namens den kolonel, de dringende noodzakelijkheid te kennen gaf om het volk tot rust te brengen door de aanstelling van een Bestuur, waarop het vertrouwen kon. Een verzoek, door den prins van Plaisance aan den gewezen hoofd-officier David Willem Elias, en door den prefekt aan Van Brienen gedaan, om voor de handhaving der orde te zorgen, scheen den nu te nemen maatregel te wettigen. Charlé, de adjunkt Maire, bij wien eigentlijk het bewind was verbleven, had zich door Falck laten overreden, zijn post neder te leggen, tegen een schriftelijk bewijs dat de officieren der Nationale garde hem voor ontslagen hielden: — welk stuk, bereids door Falck in gereedheid gebracht, door Van Brienen en eenige andere officieren geteekend en hem ter hand gesteld werd. Zeventien der opgeroepen personen verklaarden zich bereid, deel te nemen aan het in te stellen Bestuur. Zij waren de vroeger door mij genoemde Mr. J. C. van der Hoop, die tot Voorzitter verkozen werd, Mr. P. A. van Boetzelaer, Mr. D. W. Elias, P. P. Charlé, W. Boreel, Mr. C. van der Oudermeulen, Mr. J. Van Loon Jansz., Mr. D. J. Van Lennep, H. Van Slingelandt, G. ten Sande, A. Mendes de Leon, J. A. Willink, J. J. May, Mr. P. A. Brugmans, Mr. J. D. Meijer, Mr. J. S. van de Pol, en Mr. A. A. Deutz van Assendelft. De meesten dezer Heeren waren bekend als ijverige aanhangers van het Huis van Oranje, en in vroeger tijd leden van Stads- of Staatsbestuur geweest; doch allen mannen van invloed en gunstig bij het volk bekend: terwijl de omstandigheid, dat men er belijders van verschillende godsdiensten onder vond, ten waarborg strekte, dat er geen volstrekte terugkeer tot het oude bedoeld werd. Een vrijwillige ruiterbende, onder het bestuur van Willem Willink opgericht en weldra tot 300 man aangegroeid,

en het voordurend rondgaan van talrijke patroeljes gewapende burgers, werkte nu mede tot het herstellen der rust: doch vooral ook het wijs beleid van Van der Hoop, die, 's nachts in persoon de wijnhuizen rondgaande, de aldaar vereenigden toesprak, bemoedigde, en vermaande zich naar huis te begeven. „Wat wilt gij meer, mannen!" zeide hij bij die gelegenheden: „de oude Regeering is immers hersteld," en die eenvoudige woorden werkten als een tooverspraak bij de opgewonden menigte.

De tijding van het te Amsterdam gebeurde was nog die zelfde nacht aan de verbondenen te 's Gravenhage bekend. Zij waren tevens onderricht van het voornemen van De Stassart om de stad te verlaten en zij achtten nu het tijdstip gekomen om hun voornemen ten uitvoer te brengen. Stirum begaf zich reeds den volgenden morgen (17 Nov.), met een oranje-kokarde op den hoed, van het huis van Van Hogendorp naar dat van Slicher, en van daar, met dezen, even als hij met oranje versierd, naar den Adjunkt-Maire, Faber van Riemsdijk, om het tot stand brengen van een voorloopig Stadsbestuur te beproeven. De zonen van Van Hogendorp en eenige anderen vertoonden zich intusschen met oranje op den hoed in verschillende gedeelten der stad: het volk beäntwoordde dat sein: en het „Oranje boven!" weêrgalmde aan alle kanten. Stirum, aan het huis van Van Hogendorp teruggekeerd, vond daar de verbondenen vergaderd, door wie nu dadelijk twee afkondigingen werden vastgesteld, en door Van der Duyn, G. K. en J. F. van Hoogendorp, Repelaer en Changuion, namens de oude Regenten, geteekend. Bij de eene werd Stirum gemachtigd om op te treden als Provisioneel Goeverneur van den Haag voor den prins van Oranje: bij de andere werd tegen den volgenden dag een vergadering belegd der Regenten van 1794.

Slicher begaf zich inmiddels met 't Hoen en Bachman, die, even als hij, in 1794 het Burgemeesterschap bekleed hadden, naar het stadhuis, waar zij hun oude betrekking hernamen: de Nationale garde verklaarde zich opentlijk voor den Prins en trok, met vliegende vaandels, slaande trom en onder 't spelen van 't Wilhelmus, door de stad: een proklamatie van den nieuwen Goeverneur kondigde het optreden aan van een voorloopig Bestuur, en de Oranjevlag werd op den toren geheschen.

Gewis met recht mocht deze handelwijs stoutmoedig genoemd worden: zes personen, naauwlijks over een vijfhonderdtal gewapenden kunnende beschikken, riepen een nieuwe Regeering uit en verklaarden alzoo den oorlog aan den keizer der Franschen, wiens troepen in 't bezit waren van al de vestingen en sterke plaatsen van het land en zelfs nog al de opene steden niet ontruimd hadden.

Ja, in 's Gravenhage zelf bevonden zich nog 400 man van het regiment vreemde jagers en 100 douaniers, allen goed gewapend en met twee achtponders voorzien. De generaal Bouvier, die het bevel over hen voerde, was echter zoo zeer verbijsterd geraakt door 't geen hij om zich heen gebeuren zag, dat hij, verre van een poging

te doen om den opstand te stuiten, zich bij de eerste bewegingen met zijn troepen en geschut op het Binnenhof verschanste, waar hij zelfs toeliet dat de Nationale garde en andere welgezinde burgers, onder zijn oogen, uit het aldaar aanwezige depôt, van wapens werden voorzien.

De verbondenen hadden bij hun verrichtingen op de spoedige aankomst van de troepen der Bondgenooten gerekend, en niet weinig stonden zij dus verslagen, toen nog dienzelfden dag uit Zwolle een bericht aankwam van Bentinck, dat de generaal Bulow bevel had om den IJsel niet over te trekken, en dat het geenszins in het plan der Bondgenooten lag, verder dan gemelde rivier, in Holland door te dringen; weshalve hij, Bentinck, aanraadde, dat men nog geen beslissenden stap zou wagen. Dan zijn bericht kwam te laat: het zwaard was getrokken en alle terugtreding onmogelijk. Stirum begreep dan ook te recht, alles te moeten in 't werk stellen, wat strekken kon om de opgewondenheid der menigte te vermeerderen en den Franschen schrik in te boezemen. De stad werd verlicht: gewapende ruiters draafden onophoudelijk langs het door burgerwachten bezette Binnenhof, en de halve bevolking bracht de nacht op straat door. Dit een en ander had de gewenschte uitwerking. Reeds in de nacht (18 Nov.) noodigde de generaal Bouvier den graaf van Stirum tot een mondgesprek, en verzocht een vrijen aftocht, die onmiddellijk werd toegestaan en vroeg in den morgen plaats had. Talrijke vrijwilligers kwamen hun diensten aanbieden; voor wie men, bij gebrek van andere wapenen, pieken vervaardigde: en de reeds door mij vermelde Pronk zond een aantal pinken in zee, om de Engelsche vloot op te zoeken en met het gebeurde bekend te maken.

Het was op dezen dag, dat de opgeroepen leden der Staten van 1794 ten huize van Van Hogendorp bijeenkwamen en hun werd voorgesteld, als daartoe meest bevoegd, het bestuur op zich te nemen. Zij weigerden dit echter eenparig, sommigen uit vrees voor de gevolgen, anderen omdat zij niet op naam van den Prins wilden handelen, zonder door dezen uitdrukkelijk gemachtigd te zijn, velen ook, omdat zij van oordeel waren, dat men, waar men algemeene medewerking verlangde, geen Bestuur moest samenstellen uitsluitend van oude prinsgezinden, maar daarin, met vermijding van al wat weder voedsel kon geven aan partijschap, ook rechtschapen en bekwame mannen van de voormalige tegenpartij opnemen. Men gaf aan dit gevoelen toe, en een tweede, meer algemeene oproeping, werd tegen twee dagen later gedaan. Van ongunstige werking op de gemoederen was echter het tijdverlies, hierdoor veroorzaakt, en niet minder de weigering zelve der oude Regenten van deel te nemen aan 't bestuur, waaruit het vermoeden veld won, dat zij een goeden uitslag geheel onwaarschijnlijk achtten.

Drie zaken beurden eenigszins den moed der verbondenen op: de eerste was het aanbod, door den luitenant Ampt gedaan, die te Rot-

terdam het bevel had over een kanonneerboot, om, met hulp van de matrozen en 't werkvolk, de werf aldaar in bezit te nemen (19 Nov.): de tweede, het terugkeeren der Pruisische jagers, die, onder Bouvier vertrokken, 's nachts aan 't muiten geslagen waren, verscheidene douaniers gewond en de kanonnen vernageld hadden, en nu in den Haag hun diensten kwamen aanbieden aan de verbondenen: de derde eindelijk, de berichten uit onderscheiden Hollandsche steden bekomen. Te Rotterdam, door de Franschen verlaten, had zich een voorloopig Bestuur gevormd met J. F. van Hogendorp aan het hoofd, even als te Leiden onder den maire Heldewier. Ook Haarlem, Edam en andere plaatsen hadden dit voorbeeld gevolgd.

Het was van hoog belang, den prins van Oranje te verwittigen van hetgene in zijnen naam was verricht, en hem tot een spoedige overkomst uit te noodigen. Onzeker waar hij zich bevond, had men reeds den kapitein Wauthier naar Duitschland gezonden, en staken Jacob Fagel, broeder van den voormaligen griffier, en De Perponcher (vroeger de trouwe strijdmakker van wijlen prins Frederik) naar Engeland over.

De uitgestelde vergadering werd nu den volgenden dag (20 Nov.) wederom bij Van Hogendorp gehouden. Er waren ongeveer vijftig personen bijeen: doch de groote meerderheid was ook deze reis met geen ander doel verschenen dan om te hooren wat men te zeggen had en zwarigheden te opperen, voornamelijk gegrond op de geringe kans, die er bestond om hulp van de Geälliëerden te bekomen.

Men scheidde alzoo wederom zonder iets gevorderd te zijn: — en zoo een bericht, dat de Franschen Gouda ontruimd hadden en ook daar een Voorloopig Bestuur was ingesteld, eenige bemoediging schonk, een brief van De Stassart, uit Gorcum geschreven, en waarbij hij, onder verzekering van het aantrekken eener sterke krijgsmacht, vergetelheid beloofde aan wie zich onderwierp, maar strenge straf dreigde aan al wie in zijn wederspannigheid volhardde, was wel berekend om schrik en neêrslachtigheid onder de gemoederen te brengen.

Doch juist diezelfde brief versterkte de voorstanders van krachtige maatregelen in hun besluit om te volharden: zij zagen, en te recht, in dien brief zelven een bewijs van de vrees en de zwakheid der Fransche bewindslieden, die, bij mangel van krachtige middelen, ijdele bedreigingen bezigden. De stap, waarvoor velen terugdeinsden, werd nu door enkelen gedaan: Van der Duyn en G. K. van Hogendorp verklaarden zelve het landsbestuur te aanvaarden. Aan Falck was de betrekking van Algemeenen Sekretaris toegedacht, doch daar zijne tegenwoordigheid te Amsterdam onontbeerlijk was, werd hij voorloopig door Changuion vervangen. De hoogleeraar Kemper, die reeds voorlang ijverig werkzaam was geweest om te Leiden de gemoederen rijp te maken voor eene omwenteling, en Fannius Scholten namen de taak op zich, de Besturen in de Hollandsche Steden te nopen, zich bij het nieuwe Bewind aan te sluiten, en twee af-

kondigingen werden aan den volke gedaan: de eene (21 Nov.), om kennis te geven van het hierboven vermelde besluit: de andere (22 Nov.), om het volk van Nederland te ontslaan van den eed aan Napoleon gedaan, voor muiter te verklaren al wie eenig bevel van het Fransche bestuur eerbiedigde, en elk te wapen te roepen om den vijand van het grondgebied te verdrijven. De baron Sweertz de Landas werd aangesteld tot Generaal over een krijgsbende, die de Franschen, te Gorcum in bezetting liggende, in 't oog zou houden: C. F. de Jonge tot Generaal over een ander gedeelte, dat Zuid-Holland tegen een aanval uit Utrecht dekken moest.

Gering in getal, ja gezamentlijk nog geen 1000 man uitmakende, waren die beide zoogenaamde legers; intusschen werd de macht van Sweertz de Landas te Rotterdam door ruim 300 vrijwilligers vermeerderd: terwijl de luitenant Ampt, de werf in bezit genomen hebbende, twee kanonneerbooten uitrustte, daarmede de Maas opzeilde en een schip bemachtigde, voor het garnizoen van Gorcum bestemd en 't welk 80,000 pond buskruit en 40,000 patronen aan boord had: — een onwaardeerbaren prijs, dien hij (19 Nov.) dadelijk, opzond naar 's Gravenhage. Reeds was Dordrecht door de Franschen verlaten geworden, en de Hollandsche vlag van de torens uitgestoken (22 Nov.); doch geen drie dagen later werden de inwoners uit hun slaap gewekt door houwitsers en kanonkogels, die in de stad kwamen vliegen. Ruim 400 douaniers, van een mortier en zesponder voorzien, hadden Papendrecht bezet en eischten met geweld den toegang tot de stad, die bij overeenkomst verleend werd. Gelukkig gedroegen zij zich rustig en ordelijk en drongen alleen aan op het spoedig voldoen aan een vordering van *f* 200,000 voor levensmiddelen ten behoeve van Gorcum. Des anderen daags (23 Nov.) deed echter de tijding der nadering van gewapenden uit Rotterdam den moed bij de burgerij herleven en sloeg de Franschen met schrik, die de stad weder ontruimden. Des avonds kwam werkelijk de verwachte hulp uit Rotterdam aan, bestaande uit 100 vrijwilligers van de bende onder Sweertz de Landas, waarvan een gedeelte Papendrecht bezette en de overigen bij de burgerij werden ingelegerd. Diezelfde nacht kwamen nog twee kanonneerbooten van Ampt aan, die op de rivier tusschen de stad en Papendrecht post vatteden. Doch reeds op den volgenden dag (24 Nov.) werd een nieuwe aanval tegen Dordrecht ondernomen door een Fransche bende, die eerst de vrijwilligers van Papendrecht terugdreef en vervolgens, haar geschut aan het veer plantende, een geweldig vuur opende tegen de stad. Eene der kanonneerbooten was reeds afgedeinsd; de andere beantwoordde twee uur lang het vuur des vijands; doch haar voorraad van kruit en lood was reeds verbruikt, en het laatste schot zou op het kanon worden gezet, toen iemand, die zich beter dan de overigen op het bedienen van 't geschut verstond, verlof vroeg om dat laatste schot te richten. Zijn verzoek werd toegestaan: en nu, tevens met de laatste kardoes een koevoet in het kanon gestopt

hebbende, bestuurde hij het schot zoo wel, dat hij zeven man der vijanden te gelijk dëed sneuvelen, en zoodanigen schrik onder de overigen verspreidde, dat zij met overhaasting de vlucht kozen. Straks wapenden zich de Dordtenaars, en zetteden met de Rotterdammers de vluchtelingen na, op wie zij nog eenige krijgsgevangenen maakten. De gemeenschap tusschen Dordrecht en Rotterdam was hersteld, en weldra waren vrijwilligers van alle zijden aangerukt en zoodanige maatregelen van tegenweer genomen, dat de Franschen zich niet weder in die streken dorsten vertoonen.

De generaal de Jonge was intusschen op Leiden en van daar op Bodegraven getrokken, terwijl 100 vrijwilligers zich naar Donderdam begaven om een aanval van dien kant af te weeren. Bij deze gelegenheid was het, dat een Haagsche vrijwilliger, met name Adams, aan 't hoofd van een hoop boeren, de batterij van de Buitensluis aan 't Hollandsch Diep vermeesterde en daardoor in 't bezit kwam van 12 achttienponders: een artillerie, aanzienlijker dan de geheele artillerie der verbondenen.

Intusschen had het provisioneel Bestuur van Amsterdam, niet zonder reden beducht voor een terugkeer van Molitor met zijn troepen, zich nog steeds onzijdig gehouden, en bleef met dien Generaal een officiëele briefwisseling voeren. Vruchteloos waren de pogingen geweest, eerst door Van der Duyn, later door Kemper en Fannius Scholten aangewend, om gemeld Bestuur te bewegen, zich voor den Prins te verklaren: en alleen was het hun gelukt, den schout-bij-nacht Verdooren en den generaal Krayenhoff, zoowel als den kolonel Van Brienen, daartoe over te halen.

Dan, op eens deed eene, op zich zelve onbeduidende versterking, die Amsterdam ontving, de besluiteloosheid ophouden. De zaak had zich op de navolgende wijze toegedragen.

Niet slechts naar de Hollandsche steden, ook naar Friesland hadden de verbondenen het noodig geoordeeld een hunner Agenten af te zenden. Van Assen, die derwaarts gereisd was, had wel de ingezetenen geneigd gevonden, voor den prins van Oranje de wapenen op te vatten, doch de Besturen aldaar, zoo min als in Groningen, kunnen overhalen, eenigen beslissenden maatregel te nemen; terwijl de geheele macht, welke de Geälliëerden in die streken bezaten, uit niet meer dan 4 of 5000 kozakken bestond. Van Assen, zich bij den aanvoerder van deze laatsten, prins Lapupkin, vervoegd hebbende, bracht dezen het gewicht onder 't oog, dat een omwenteling in Holland voor de zaak der Bondgenooten hebben moest, doch dat die, zonder spoedigen bijstand en medewerking dier Bondgenooten, geheel vruchteloos zou hebben plaats gehad: en het gelukte hem, van Lapupkin de belofte te verkrijgen, dat deze onmiddellijk eenige ruiters zou afzenden.

De man hield zijn woord, en geheel onverwachts verschenen (24 Nov.) 200 kozakken, onder bevel van den majoor Marklay over de Veluwe en Amersfoort voortgerukt, voor de Muiderpoort te Am-

sterdam. Zij hadden, daar Naarden en Utrecht nog door de Franschen bezet waren, hun weg over Hilversum en 's Graveland genomen, en zoo op Weesp; terwijl de Uitermeersche schans, die zij langs moesten trekken, gelukkig geheel onbezet gelaten was.

Half Amsterdam stroomde ter poorte uit om deze zonen van Tartarijen of de Krim te zien en zich over hun vreemd voorkomen en woeste houding te verwonderen. En waarlijk, zij zagen er zonderling genoeg uit. In welke kleeding zij hun woestenijen verlaten hadden, durf ik niet beslissen; doch zeker is het, dat zij op hun tocht van daar naar Amsterdam nog al wat aan hun opschik hadden toe- en afgedaan. De een b. v. droeg, bij een Sineesche muts, een overjas met kragen, die misschien aan dezen of genen Franschen overste had behoord: een ander was in een buit gemaakte huzaren-montering uitgedoscht, waarover een witte mantel golfde: een derde had een Poolschen jas, en een grenadiersmuts op het hoofd: sommigen waren met sabels, anderen met degens of dolken gewapend; doch allen met pistolen en ellenlange speeren. Zulke vervaarlijke krijgers, die bovendien smeerkaarsen en klare boter aten, had men te Amsterdam nooit gezien. Zij kwamen aan de goede burgers als fantastische wezens voor, als schepsels althans, die tot een ander ras dan dat der gewone stervelingen behoorden: en men verbeeldde zich, dat elk hunner voor 't minst tien Franschen opwoog. Wel mocht die verbeelding gelukkig genoemd worden; want, hoe weinig een hulpbende van 200 man ook in staat zou geweest zijn, een stad als Amsterdam te verdedigen, hun komst had bij de menigte de overtuiging verwekt, dat er voortaan niets meer van de Franschen te vreezen viel, en tevens aan het Bestuur tot een waarborg gestrekt, dat de Geälliëerden zich onzer aantrokken. Alle weifeling had nu opgehouden, en, vooral ook wederom ten gevolge der ijverige bemoeiingen van Falck, werd nog denzelfden middag van de puie van het paleis op den Dam de openbare afval van Amsterdam aan den volke verkondigd en de Hollandsche vlag van de torens uitgestoken (25 Nov.). Aan Verdooren werd de regeling der zeezaken opgedragen, en Krayenhoff aangesteld tot goeverneur van Amsterdam. Vreemde loop der menschelijke lotgevallen! Dezelfde Krayenhoff, die negentien jaar te voren een gelijke betrekking had op zich genomen tot vestiging van den Franschen invloed, en in naam der partij, die den prins van Oranje den vaderlandschen bodem ontzeide, aanvaardde thans dien post om Amsterdam tegen Fransch geweld te verdedigen, en in naam van hen, die den Prins in Nederland terugriepen.

Eer nog het bericht van deze gebeurtenissen in den Haag bekend was, kwam in laatstgemelde plaats een brief van De Stassart, te kennen gevende, dat aan de rebellen geen andere toevlucht overbleef, dan dat zij een Bezending uit Rotterdam en den Haag deden, om hem te verzoeken, 's keizers wraak te verbidden. De hooge toon van dezen brief was gegrond op de aankomst te Gorcum eener versterking van 1500 man uit Antwerpen, welk korps, naar men be-

weerde, weldra door andere troepen stond gevolgd te worden. Op het voorstel van den Prefekt werd door de verbondenen zeer uit de hoogte geäntwoord, wat, gelijk naderhand bleek, de Franschen in het denkbeeld versterkte, dat men hier over grooter macht te beschikken had dan werkelijk het geval was.

Inmiddels had een gebeurtenis plaats, wel geschikt om de opgewonden stemming, waartoe in Holland de gemoederen geraakt waren, op nieuw ter neêr te slaan. De generaal De Jonge, onderricht, dat de Fransche Bezetting te Woerden uit niet meer dan 28 man bestond, was met den kolonel Tullingh en de Nationale-, thans Oranje-garde derwaarts gerukt, had de stad reeds door de Franschen ontruimd bevonden en die bezet (23 Nov.). Ongelukkig verzuimden de ongeoefende vrijwilligers de noodige voorzorgen tegen een onverhoedschen aanval te nemen, voorzorgen, te noodzakelijker, om dat de stad in weerloozen staat was, de poorten zelfs niet behoorlijk gesloten noch de bruggen opgehaald konden worden. Reeds voor de nacht ten einde was, vertoonden zich (24 Nov.) de Franschen weder voor de stad: de luitenant Mirandolle, die met 24 man het fort Oranje bewaakte, zag zich weldra genoodzaakt, van daar te wijken en bood, met de overige vrijwilligers vereenigd, een tijd lang weêrstand van den stads wal; doch weldra, door den inmiddels in de stad gerukten vijand, zoo van binnen als van buiten beschoten, zagen de Hagenaars de onmogelijkheid in eener verdere verdediging en kozen de vlucht. Sommigen echter vielen den vijand in handen, en daaronder de kolonel Tullingh, die met bajonnetsteken en sabelhouwen gewond, naar Utrecht gesleept en daarna als krijgsgevangen naar Parijs werd heengevoerd: van waar hij eerst na den val van Napoleon terugkeerde.

De bende, die Woerden bemachtigd had, bestond grootendeels uit zoogenaamde Pupillen, zijnde knapen, uit godshuizen gehaald en voor den krijgsdienst opgevoed, die zonder ouders of betrekkingen, door geen band aan de maatschappij verbonden, aan een onverschrokkenheid, die dood noch gevaren telde, een overmoed paarden, die zich aan niets stoorde. Zoodra zagen zij zich geen meester in de stad of zij wreekten zich over den ondervonden tegenstand op de onschuldige inwoners. Noch stand, noch ouderdom, noch kunne ontziende, sloegen zij aan 't moorden en aan 't plunderen en hernieuwden de tooneelen, 140 jaar vroeger te Bodegraven en Zwammerdam gepleegd. Vijf-en-twintig inwoners van het stadje, waaronder vrouwen en kinderen, werden vermoord, een vijftigtal anderen min of meer zwaar, sommigen doodelijk gewond. — En, wat deze barbaarsheden nog minder verschoonbaar maakte, zij waren geheel doelloos: daar de vijand, drie dagen later, de plaats weder ontruimde, den saamgeraapten buit met zich sleepende.

De tijding der gruwelen, te Woerden gepleegd, kwam gelijktijdig met de maar van den aanval op Dordrecht, van welken ik hierboven reeds gesproken heb, en verspreidde den schrik naar alle kanten:

De inwoners der plaatsen, die zich voor den Prins verklaard hadden, zagen reeds het lot der Woerdenaars te gemoet, en onder anderen te Leiden was de ontsteltenis zoo groot, dat de ingezetenen de stadspoorten sloten en vrijwilligers noch geschut wilden binnenlaten, ten einde zelfs den schijn niet aan te nemen van verdediging. In dezen benarden staat van zaken poogde het nieuwe Landsbestuur den gezonken moed weder eenigszins op te beuren, door het mededeelen van twee belangrijke tijdingen: de eerste was, dat het fort, 't welk in die dagen op Halfweg tusschen Amsterdam en Haarlem gelegen was en den vrijen doortocht belemmerde, door het Fransch garnizoen aan de kozakken was ingeruimd: een andere was die der overgave van Zutfen. Deze stad, die slechts een geringe bezetting Franschen, meest douaniers, bezat, was reeds een paar reizen door de kozakken vruchteloos opgeëischt geworden, toen (24 Nov.) ongeveer 4000 Pruisische ruiters en jagers, van zes stukken geschut voorzien, zich daarvoor vertoonden en de stad begonnen te beschieten. Dit had ten gevolge dat Op ten Noort, de Maire, door de voornaamste ingezetenen ondersteund, den Franschen bevelhebber tot de overgave noopte. Naauwlijks waren de Pruisen binnen, of de stad werd verlicht, de oude vlag uitgestoken, een bal aan de Pruisische officieren gegeven, en spoedig daarna de afkondiging van het Algemeen Bestuur bekend gemaakt.

Weinig uitwerking had het ontvangen dezer tijdingen op de gemeente in Holland, die, bij het wegblijven van verdere hulp der Geallieërden, elk gerucht begon te wantrouwen. Doch wat wezentlijk behaalde voordeelen niet in staat waren te bewerken, dat bewerkte nu een volstrekt onbeduidend voorval.

De weg van den Haag naar Scheveningen was gedurig bezet door allerlei lieden, die naar den zeekant gingen uitzien, of de Engelsche vloot ook kwam opdagen. Nu gebeurde het, dat zekere Grant, een Engelschman, die voor belangen, den handel betreffende, naar Holland moest, met een visschersschuit aan wal kwam, (26 Nov.). Dadelijk werd hij met groot gejuich door de menigte ontvangen, die, hem voor een Engelsch officier aanziende en zonder eenige ophelderingen te willen aanhooren, hem in triomf naar Stirum, en van dezen naar Van Hogendorp voerde. Deze, beseffende welk voordeel hij van de verschijning des vreemdelings kon strekken, en vernemende, dat deze een monteering der militie van Londen bij zich had, verzocht hem zich daarin te kleeden en zich met dien dosch in de stad te vertoonen. Dit werkte: het volk schepte weder vertrouwen: en de Franschen, misleid door het gerucht van een aangekomen bijstand uit Engeland, dorsten geen gevolg geven aan hun voornemen, om een aanval op Leiden en den Haag te beproeven.

Grant werd nu uitgenoodigd, zich naar Rotterdam te begeven, waar insgelijks zijne komst grooten indruk te weeg bracht: te meer omdat dien zelfden dag de vice-amiraal Kikkert, die het bevel over

de zeemacht aan de Maas voerde, opentlijk Napoleon afzwoer en zich voor den prins van Oranje verklaarde. Zijn voorbeeld werd gevolgd door het provizioneel Bestuur, en dadelijk eenige schepen gewapend en bemand, die de rivier opgezonden werden om de Willemstad en Hellevoetsluis te dekken.

Ofschoon men nu minder bezorgdheid begon te gevoelen voor een aanval van de zijde van Gorcum, voedde men die nog voortdurend met betrekking tot de voornemens van Molitor, die te Utrecht over 4 à 5000 man geregelde troepen beschikken kon en daarmede gemakkelijk over de slecht gewapende en ongeöefende vrijwilligers zou hebben gezegevierd. Dan Molitor zelf was niet zonder bekommering: eensdeels had de tijding, dat een bekwaam krijgsoverste als Krayenhoff de verdediging van Amsterdam had op zich genomen, hem doen gelooven, dat deze laatste over meer middelen beschikken kon, dan werkelijk het geval was: anderdeels dorst hij, onzeker omtrent de bewegingen der Geälliëerden, zich niet te verre van het door hen bedreigde Gelderland verwijderen: en eindelijk liet ook hij zich misleiden door geruchten van Engelsche hulp, die op alle wijze werden uitgestrooid, onder anderen door zekeren tuinier te Oudshoorn, Mens genaamd, die brieven had laten schrijven en aan verschillende lieden bezorgen, het aanrukken vermeldende van 3000 Russen en de landing van Engelschen te Scheveningen: — welke brieven, te Woerden onder anderen in handen der Franschen gevallen, niet weinig geloof vonden, zoo dat deze laatsten niet anders wachtende waren, dan dat zij eerstdaags zouden worden aangevallen.

Zoo was men nu over en weder bevreesd voor elkander; doch 't is niet te bepalen, hoe lang men te Amsterdam en in den Haag bij de aangenomen fiere houding had durven volharden, had niet Van Hogendorp een eigenhandigen brief van den prins van Oranje ontvangen (27 Nov.), die zich bereid verklaarde om over te komen, en spoedigen bijstand van Engeland beloofde. Deze brief, dadelijk gedrukt en door het geheele land verspreid, deed overal het vertrouwen herleven en maakte een eind aan de besluiteloosheid der Regeeringen van Friesland en Groningen, die zich nu dadelijk voor den Prins verklaarden.

Inmiddels was de kapitein Wauthier, gelijk ik hierboven verhaald heb, naar Duitschland gereisd en had, te Munster gekomen (22 Nov.), aan den Pruisischen generaal Bulow de gebeurtenissen medegedeeld, die in Holland hadden plaats gehad. Bulow, hoezeer erkennende, dat die opstand voor de Geälliëerden van even veel belang was als een gewonnen veldslag, betuigde zijn spijt, dat hij, volgens de bij hem ontvangen bevelen, niet verder dan den IJsel kon voortrukken. Van Munster begaf zich Wauthier naar Frankfort (26 Nov), toen het hoofdkwartier der Geälliëerden, en bewerkte, dat er bevelen van wege de verbonden Soevereinen werden uitgevaardigd om de Gewesten over den IJsel als een bevriende Mogendheid te beschouwen. Terwijl hij aldaar werkzaam

was, was een ander agent der verbondenen, Van der Hoeven, naar Zwolle gereisd. Te Nijkerk had hij Marklay ontmoet en hem bewogen om, gelijk reeds gemeld is, op Amsterdam te trekken. Te Zwolle vond hij prins Narischkin, opperbevelhebber der Russische voorhoede, door wien Bentinck bereids tot Goeverneur van Overijsel was aangesteld, en die nu aan Van der Hoeven beloofde, aan 't hoofd zijner kozakken naar Amsterdam te trekken, en hem paspoorten verleende om naar het hoofdkwartier van den kroonprins van Zweden te reizen. Deze ontving hem niet alleen met alle heuschheid (1 Dec.), maar schatte den afval van Holland van zooveel belang, dat hij hem een officier medegaf, met een last aan den generaal Wintzingerode, om onmiddellijk voorwaarts te rukken. Eer deze echter zijn troepen over den IJsel had gezonden, was Holland reeds bevrijd van alle vrees voor de troepen van Molitor. Die generaal had (28 Nov.) Utrecht verlaten, na vier aanzienlijke ingezetenen, Ram, Singendonck, Buddingh en De Perponcher van Wolfaartsdijk opgelicht en naar Parijs te hebben doen zenden, waar zij eerst in een gewonen kerker bewaard, doch op voorspraak van Lodewijk Napoleon ontslagen werden, en niet dan in de lente des volgenden jaars hun haardsteden terugzagen. Ter eere van Molitor zij echter gezegd, dat zijn uittocht in alle orde geschiedde, en geen geweld gepleegd werd aan de burgers, die niet weinig bevreesd waren voor een lot, gelijk aan 't welk die van Woerden getroffen had. — Naauwlijks was Utrecht van de Franschen ontslagen, of de Adelaar maakte plaats voor de Oranje-kokarde en alles gaf zich over aan de uitbundigste vreugde. — Nog dienzelfden morgen verscheen de voorhoede der kozakken voor de stad, die hun dadelijk ontsloten werd (29 Nov.): en den dag daarop deed prins Narischkin aan 't hoofd van 2000 kozakken zijn intrede door de eene poort; terwijl de kolonel Van den Bosch, adjudant van Krayenhoff, de andere binnentrok en, met bewilliging van den Russischen bevelhebber, de stad in bezit nam, in naam van den prins van Oranje: waarop onmiddellijk een nieuw Bestuur werd aangesteld

Nu liep alles te zamen om blijder uitzichten te doen geboren worden. Op denzelfden dag (28 Nov.), dat Molitor Utrecht verlaten had, was ook de met zooveel angst verbeide Engelsche hulp gekomen. De voormalige konsul van Spanje, Schwartsmann, door den graaf van Stirum uitgezonden, en zich in een visscherspink hebbende ingescheept, had, na lang kruisen, de Engelsche vloot binnen de banken van Hollesley-baai aangetroffen, en den vice-amiraal Ferrier overtuigd van de dringende noodzakelijkheid om Holland te hulp te komen; waarop dadelijk drie oorlogsschepen den steven wendden naar Scheveningen, en een aantal zeesoldaten aan land zetteden (29 Nov.), die met uitbundige blijdschap werden verwelkomd. Amsterdam werd nu mede gerust gesteld, zoo door de tijding van het ontruimen van Utrecht als door de komst van ongeveer 1200 kozakken, geregelde troepen, en door de verzekering, dat eerlang het Russische voetvolk stond te wachten.

Ook het Pruisische krijgsvolk was nu reeds over den IJsel getrokken. Een brief van den prefekt van Koblents aan De Celles, waarin de rampzalige toestand van het Fransche leger aan den Rijn geschilderd werd, was den aanleggers der omwenteling in handen gevallen en aan Bulow gezonden, die hierop het besluit had genomen, verder te gaan dan zijn last reikte, en den IJsel over te trekken (18 Nov.). Doesburg, door de Bezetting zelve, uit vreemde jagers bestaande, aan de Pruisen overgeleverd, was vier dagen later (22 Nov.), door de Franschen hernomen, doch denzelfden dag hun weder ontweldigd geworden, bij welke gelegenheid zij vrij wat volks verloren. De generaal Amey, die te Arnhem gebood, nogmaals een poging willende wagen om Doesburg te herwinnen, zond eenige manschap derwaarts, die reeds (24 Nov.) te Velp op een hoop Pruisen stiet en met zwaar verlies tot binnen de stad werd teruggedreven. Arnhem werd nu opgeëischt, doch vruchteloos; terwijl de maarschalk Macdonald, hertog van Tarente, zich uit Nijmegen, waar hij zijn hoofdkwartier had genomen, derwaarts begaf en de Bezetting met eenig krijgsvolk versterkte: zoodat zij nu tot 3400 man was opgevoerd. De Maarschalk zelf keerde naar Nijmegen terug; en alles bleef rustig in Arnhem tot aan het einde der maand, toen de stad (30 Nov.) door de Geälliëerden met genoegzame macht omzet, beschoten en na een scherp gevecht stormenderhand genomen werd.

Een dag nadat Arnhem aldus, door vreemde hulp, van de Fransche overheersching verlost was, raakte den Briel door de wakkerheid zijner eigene burgeren vrij. Toen, veertien dagen te voren, deze stad door den Franschen bevelhebber in staat van beleg was gesteld geworden (19 Nov.), had de Municipaliteit, op voorstel van den maire Heeneman, vier harer leden in stilte naar den Haag gezonden, om te vernemen, of er hoop op spoedige verlossing ware. Weinig troostrijk was het bescheid, dat deze afgevaardigden van daar medebrachten, en er zat voor het oogenblik niets anders op, dan zich aan de harde wet der noodzakelijkheid te onderwerpen. De stad werd nu in bedwang gehouden niet alleen, maar ook ging de Onder-Prefekt met eenig krijgsvolk de omliggende dorpen rond, waar reeds de Oranjevlaggen waaiden, liet die wegnemen, stelde de dorpen zelven op brandschatting, en voerde den Maire of andere gegoede ingezetenen tot zekerheid der betaling met zich mede. Intusschen was er niet weinig dezertie onder de Bezetting, die gedeeltelijk uit zoogenaamde Etrangers bestond: ja er verdwenen in eene nacht vijftig te gelijk. Dit deed nogmaals iemand, en wel Heeneman, hoop voeden op de verlossing der stad, en hij vaardigde den predikant Pauw (23 Nov.) heimelijk af naar den Haag, waar deze van Van Hogendorp een schriftelijke machtiging ontving om de omwenteling in den Briel door te zetten en te dien einde over krijgsvolk, magazijnen en geld te beschikken. Teruggekeerd, wist Pauw een der kapiteins bij de étrangers, Holsfourt genaamd, te bewegen, zich bij eede aan het algemeen Bestuur te verbinden, en ook de onder hem staande officie-

ren daartoe over te halen; terwijl men het ontwerp beraamde om den volgenden dag het krijgsvolk in opstand te brengen. Deze toeleg werd echter aan den Bevelhebber verraden, en daardoor verijdeld. Pauw, wiens huis in de nacht omcingeld werd, vluchtte ongekleed van den eenen tuin in den anderen, tot bij een broodbakker, waar hij verborgen bleef, totdat hij twee dagen later de stad uit werd geholpen. Holsfourt werd gevat en geboeid naar Antwerpen gezonden, en Heeneman zag zich verplicht, de stad te verlaten. Niet-te-min gaf men daar binnen den moed niet op. De geneesheer De Lang plakte een proklamatie van den Pruisischen generaal Blucher aan de kazerne der étrangers, meerendeels Pruisen, aan, waarbij hun zware straffen gedreigd werden, indien zij volhardden Napoleon te dienen, en tevens zeer uitlokkende beloften gedaan werden, zoo zij zich naar den Haag begaven. Dit middel deed, als weldra bleek, een heilzame uitwerking. Geen uur nadat de Onder-Prefekt, die afwezig geweest was, met een paar Fransche officieren (1 Dec.) uit Hellevoetsluis terugkwam en bevel gaf, briefjes van inlegering gereed te maken voor een vijftigtal mariniers, die van oogenblik tot oogenblik verwacht werden, sloegen de étrangers aan 't muiten, schoten hun geweeren af en trokken de poort uit, na de wacht overweldigd te hebben. Terstond vergaderde de Bevelhebber met den Onder-Prefekt al de Fransche soldaten op de markt, waar hij hen voor de hoofdwacht aan 't stadhuis post liet vatten, twee daar staande veldstnkken met schroot liet laden en alzoo de markt een tijd lang zuiver hield van volk. Zelfs werd een Nationale garde, die een brief kwam overbrengen, het ongelukkig slachtoffer dezer verdediging. Naauwlijks echter was er een uur verloopen, toen zekere Nicolaas den Broeder, een buitenman, eenige Brielenaars aanspoorde, een einde aan de zaak te maken. De magazijnmeester Lux, die, sedert het vertrek van Heeneman, met dezen geregelde gemeenschap had onderhouden, stelde zich aan 't hoofd der schaar, begaf zich daarmede naar de kazerne der kustkanonniers, meest Hollanders, en haalde hen over zich bij hem te voegen. Met hun behulp werden eerst de poorten overrompeld, waarna men zich met twee stukken geschut naar de markt begaf. Hier vuurde men over en weder en reeds waren eenige burgers gekwetst, toen Lux, het stadhuis van achteren binnen gedrongen zijnde, de daarvoor posthoudende Franschen uit de vensters van den voorgevel beschoot en hen dwong, het geschut te verlaten en zich binnen de hoofdwacht te bergen, waar zij zich op genade overgaven. Drie burgers en twee Franschen waren bij deze gelegenheid gedood en verscheidenen gekwetst. De verwacht wordende mariniers, eerlang aan de Zuidpoort verschenen, werden aldaar zoo wel ontvangen, dat zij met overhaasting naar Hellevoetsluis terugkeerden. De gevangenen werden onder goed geleide naar 's Gravenhage gebracht: welk lot ook den volgenden dag den Onder-Prefekt, die zich verstoken had, te beurt viel.

Op denzelfden dag, dat den Briel bevrijd werd, was Muiden door de Russische troepen onder Benkendorf, door Amsterdamsche vrij-

willigers ondersteund, bemachtigd geworden en de Bezetting krijgsgevangen gemaakt. Men hoopte, dat hierdoor ook Naarden in onze handen zou vallen; doch alvorens dit geschiedde, moesten nog eenige maanden verloopen, gelijk ik u nader vertellen zal. De orde van mijn verhaal voert ons thans weder naar 's Gravenhage, waar inmiddels de man was aangekomen, wiens verschijning tot waarborg van Nederlands verlossing en herstelling strekken moest: — Willem van Oranje.

Het was op Zondag 21 November, dat Fagel en De Perponcher met de maar van den opstand in Holland te Londen waren aangekomen. Hun tijding bracht aldaar de grootste opgewondenheid te weeg: men versierde zich daar met oranje even zoo algemeen als in Holland zelf, en overal werd de heuglijke gebeurtenis met maaltijden gevierd. De Prins kon in de eerste oogenblikken naauwlijks gelooven wat men hem mededeelde; doch liet onmiddellijk alles tot zijn vertrek gereed maken, zoodat hij, reeds (16 Nov.) den vijfden dag na de aankomst der Afgevaardigden, met het Engelsche fregat the Warrior, van nog een ander vergezeld, in zee kon steken. Tegenwind vertraagde echter den overtocht, zoodat men eerst vier dagen later (30 Nov.) Scheveningen in 't gezicht kreeg. Voor dat men echter van boord ging, overreedde men den Prins, De Perponcher vooruit te zenden om kondschap in te winnen, en door teekens te kennen te geven, of het al dan niet raadzaam voor den Prins ware, voet aan land te zetten. Maar de Prins, zijn ongeduld niet kunnende bedwingen, wachtte het besproken sein niet af, ging in een schuit over en werd vervolgens, onder het kanongebulder der Engelsche schepen, met een wagen aan wal gebracht. Reeds was het gerucht, dat een dier schepen den gewenschten Vorst overbracht, in den Haag verspreid, en zoo werd hij, op het zeestrand reeds, door de leden van het Algemeen Bestuur en door Stirum verwelkomd; terwijl niet alleen de geheele bevolking van Scheveningen op de been was, maar ook een tallooze schaar uit 's Gravenhage was toegesneld om den geliefde te begroeten, op diezelfde plek waar hij als balling het Land verlaten had. Onder het luide gejuich der menigte, in een open rijtuig, met Stirum naar den Haag gereden, stapte hij bij dezen af. Men liet de deuren open en verleende aan ieder vrijen toegang tot den Vorst. Blijder ontmoeting, dan tusschen hem en de verrukte Hagenaars plaats had, heeft wellicht nimmer bestaan; gelukwenschingen in afgebroken woorden en tranen wisselden elkander af: en een tooneel als daar voorviel laat zich beter gevoelen dan beschrijven.

De Vorst verlangde zich den volgenden dag naar Amsterdam te begeven; doch werd daarin verhinderd door het houden van een krijgsraad, bij welken de Engelsche minister, Lord Clancarty, die hem op reis vergezeld had, en de mede in den Haag gekomen Pruisische en Russische generaals Bulow en Benkendorf tegenwoordig waren. Laatstgemelde was met 2400 man en zes stukken de Zuider-

zee overgetrokken naar Amsterdam en had, als ik u verhaald heb, Muiden helpen bemachtigen. Men kwam hier overeen omtrent de militaire operatiën, die men te volgen had. Tevens vaardigde de Prins een afkondiging uit, waarin hij verklaarde, al het verledene te vergeten en te vergeven, en al zijn landgenooten opriep, om zich met hem ter bevestiging hunner onafhankelijkheid te vereenigen. Deze afkondiging ging, toen zij te Amsterdam werd bekend gemaakt, gepaard met een andere, door Kemper en Fannius Scholten onderteekend, waarin verklaard werd, dat het niet Willem de Zesde was, die, onder de Nederlanders verscheen, zonder te weten wat hij van hen te hopen of te verwachten had, maar Willem de Eerste, die, als Soeverein Vorst, zijn volk, even als zijn naamgenoot weleer, aan het schandjuk ontrukken kwam.

Die verkiezing der kommissarissen van het Uitvoerend Bewind was niet anders dan een uiting der volksstem. Geene partij, maar de geheele Natie herhaalde haar, en op den dag, dat de Prins, onder de luidruchtigste toejuichingen, in de Hoofdstad was ontvangen (2 Dec.), verklaarde hij op zijne beurt, de opdracht dier Soevereiniteit, doch onder den waarborg eener Konstitutie, die de volksvrijheid tegen misbruik van gezag beveiligen mocht, te aanvaarden.

Zoo was dan de omwenteling tot stand gekomen. In weêrwil van de overmacht, die de Franschen hier bezaten, van het gebrek aan middelen van verdediging, van de trage hulp van buiten, van de in den aanvang lijdelijke houding der meeste Besturen, had de kloeke bedaardheid van enkelen, geruggesteund door de opgewondenheid des Volks, den vijand met schrik geslagen, de gemeenschap met Engeland hersteld, aan de Bondgenooten een veldslag uitgewonnen en hun, over de rivieren heen, den toegang tot Frankrijk aan de minst verweerbare zijde gebaand. De tegenwoordigheid des Prinsen was het werk der verlossing komen voltooien en bevestigen: — en Nederland, voortaan vereenigd met Oranje, zou eindelijk in 't bezit geraken van dat regelmatig staatsbeheer 't welk het zoo lang, onder glorie en schande, onder voor- en tegenspoed, maar altijd vruchteloos, verlangd en gezocht had.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Lotgevallen en karakter van Willem I. — Overkomst der zijnen. — Hellevoetsluis en de Zeeuwsche eilanden, behalve Walcheren, door de Franschen ontruimd: gelijk mede Bommel, Breda en andere plaatsen. — De nog in hun handen zijnde vestingen ingesloten. — Vrijwillige opbrengsten aan 's Lands schatkist. — Volkswapening. — Samenstelling eener Grondwet. — Aanbod, door Lodewijk Napoleon gedaan. — Verrassing van 's Hertogenbosch. — Overgave van Gorcum. — Aanneming der Grondwet. — Inhuldiging van Willem I tot soevereinen Vorst. — Afstand van Napoleon. — Lodewijk XVIII hersteld. — Algemeene vrede. — De nog met Fransch krijgsvolk bezette vestingen ontruimd. — Wakkerheid van Rijk, door Ver Huell naar Parijs gezonden. — Walcheren door de Franschen verlaten. — Organizatie van het Algemeen Bestuur. — Herlevende welvaart. — Het voorloopig bestuur over Belgiën en voorts het oppergebied over al de Nederlanden, benevens dat over het groot-hertogdom Luxemburg, aan Willem I opgedragen.

Eer ik voortga met het verhaal der gebeurtenissen, die het eind van 1813 kenmerkten, zal het niet ongepast zijn, u eenigszins nader bekend te maken met den Vorst, die, onder zijn landgenooten terug gekeerd, op eenmaal een negentienjarige ballingschap met de soevereiniteit verwisselde.

Ik heb in een vorig hoofdstuk melding gemaakt van de korte en vruchtelooze verschijning des Prinsen op den vaderlandschen bodem, ten tijde van de landing der Engelschen in Noordholland. Sedert dien tijd hadden de wederwaardigheden naauwlijks opgehouden, hem te vervolgen. In den zomer van 1806, kort na zijns vaders dood, waren hem zijn erflanden in Duitschland door Napoleon ontroofd en aan

het groot-hertogdom Berg toegevoegd geworden: en in den herfst van 't zelfde jaar was hem, als generaal in Pruisischen dienst, en dus als vijand van den Franschen keizer, ook het vorstendom Fulda ontnomen: terwijl hij zelf een tijd lang in Fransche krijgsgevangenschap doorbracht. Sedert zijn ontslag had hij zijn dagen in stille afzondering, meest in Engeland, gesleten.

Hier te lande wist men, ja, dat hij bestond; doch maar weinigen, zelfs onder zijne warme aanhangers, waren met zijn geäardheid en hoedanigheden, of zelfs met zijn lotgevallen bekend. Van zijn vroegere krijgsdaden te Landrecies en Fleurus sprak niemand: en de roem, nu onlangs door den Erfprins in den Spaanschen oorlog behaald, had in de oogen der Nederlanders den zoon met zulk een stralenkrans omgeven, dat men er den vader bijna door vergeten had.

De hartelijke ontvangst, die dezen bij zijn overkomst hier ten deel viel, gold dan ook minder zijn persoonlijke eigenschappen, dan wel de beginselen van herstelling, van onafhankelijkheid, en van vrijheid, die hij vertegenwoordigde. Hoe weinig men intusschen wist, wat men van hem als mensch en als vorst te wachten had, zal u uit het volgende staaltje blijken. Toen, weinige uren na zijn komst te 's Gravenhage, de aanzienlijke mannen, die hem omringden, in luidruchtige woorden hem betuigden, hoe zij in hem den man zagen, die het vervallen Nederland weder tot den vorigen luister zou opheffen, had hij, met een bewogen stem, zijn onvermogen betuigd om immer te voldoen aan de hooge verwachtingen, die men van hem koesterde, en tevens, hoe hij schier duizelde bij de gedachte aan de zware verplichtingen, hem door het vertrouwen der Natie opgelegd. Een der aanwezigen, de warme prinsgezinde Van Stralen, nam deze betuiging des Prinsen op, niet voor 't geen zij was — een uitboezeming aan een betamelijk gevoel van nederigheid ontlokt, — maar voor een bewijs van zwakheid en gebrek aan zelfvertrouwen, en, den Prins met beschermende goedhartigheid op den schouder kloppende, voegde hij hem deze bemoedigende woorden toe: „wees maar niet bekommerd, Uwe Hoogheid: als de taak u te zwaar is, dan zijn wij er immers ook, om het werk voor u te doen." — Gewis, velen dachten toen ook, gelijk die man sprak; — maar hij zelf en al wie hem aanhoorden, zullen ongetwijfeld later niet zonder meesmuilen aan de hem toen ontvallen woorden gedacht hebben; want zoo er ooit eenig Soeverein geleefd heeft, ongezind om de hem opgedragen taak op anderen over te brengen, of zich in regeeringszaken door anderen te laten leiden, dan is het Willem I geweest. Met dat stalen geheugen bedeeld omtrent zaken en personen, 't welk een kenmerk der vorsten van Oranje schijnt te zijn, werkzaam meer dan iemand in den lande, en bij den arbeid van geen vermoeienis wetende, was hij tevens onverzettelijk in zijn meeningen en door geen menschlijke welsprekendheid af te brengen van den weg, dien hij eenmaal begrepen had de rechte te zijn. Van welken invloed deze eigenschappen van Willem I op zijn regeering waren, zal uit het vervolg blijken.

Ik heb mij hier te bepalen bij het geven eener schets van zijn karakter, en wil die voltooien, door te zeggen, dat hij, aan vorstelijke waardigheid, die geen inbreuk op hare rechten duldde, innemende vriendelijkheid paarde: dat hij, met onbekrompen mildheid, altijd bereid was, armoede te lenigen, rampen te herstellen, ondernemingen, wier doel of strekking hem nuttig voorkwam, krachtdadig te ondersteunen. In voor- en tegenspoed bleef hij zich zelven gelijk: en waar hij achtte, als mensch het zijne gedaan te hebben, gaf hij met kalme berusting het overige aan de Voorzienigheid over.

Nog in den loop der maand, die op zijn overkomst volgde, had de Prins het geluk, zijn beide zonen nevens zich te zien. Prins Frederik kwam het eerst (Dec.) en begaf zich dadelijk met den generaal Bulow naar het oorlogstooneel: en slechts elf dagen later (19 Dec.) verscheen zijn broeder, de erfprins van Oranje. Deze had, op het vernemen van het alhier gebeurde, het leger van Wellington, 't welk thans niet langer in Spanje, maar op Franschen bodem den krijg doorzette, verlaten, en was over Engeland naar herwaarts gekomen, waar hij door zijn vader (20 Dec.) tot Generaal der infanterie en tot Inspekteur-Generaal der troepen werd aangesteld.

Bij al de redenen van blijdschap, die het terugtrekken der Franschen en de wederkomst der vorsten uit het Huis van Oranje aan de natie schonken, kon de vreugde nog niet onverdeeld noch algemeen genoemd worden, zoo lang nog enkele plaatsen in 't hart des lands door den vijand bezet, en met de daar omgelegen streken ten prooi bleven aan afpersingen, geweld, en al de verdere rampen, die de oorlog met zich sleept, De eerste zorg der nieuwe Regeering moest alzoo daarheen gericht zijn, om, met behulp der Bondgenooten, zoodanige middelen te beproeven, als strekken konden om de bedoelde plaatsen van overheersching te verlossen, of daar, waar zulks nog niet geschieden kon, de wapenen des vijands althans onschadelijk te maken.

Hoe den Briel zich zelf bevrijdde, heb ik u in het vorige hoofdstuk verhaald. Deze bevrijding had spoedig die van Hellevoetsluis ten gevolge. Deze plaats, na drie dagen achter elkander door de Briel-sche burgers en de boeren uit den omtrek ingesloten te zijn geweest, werd (5 Dec.) op de komst van 50 Engelsche mariniers door de Franschen verlaten, die zich naar de Willemstad begaven, Voorne en Putte waren hierdoor volkomen van de overheersching ontslagen.

Genoegzaam gelijktijdig met Hellevoetsluis werd Oeltjesplaat bemachtigd door de kustkanonniers van Goeree, wier korporaal Lorenz den Franschen generaal Rostolan, die er zijn bevelen kwam geven, bij de borst vatte en gevangen nam, waarop de Bezetting de wapenen nederleide. Wel poogden de Franschen uit de Willemstad de plaats met schepen te heroveren; doch de luitenant-ingenieur Van Ingen handhaafde zich in het bezit daarvan en wist den vijand met aanmerkelijk verlies terug te slaan. De Franschen, na de oorlogs-

vaartuigen, die zich (10 Dec.) in de haven der Willemstad bevonden, in den grond gehakt te hebben, trokken op Bergen-op-Zoom terug, ruim 200,000 ponden buskruit en 132 kanonnen achterlatende, die den onzen in handen vielen; terwijl ook de beschadigde schepen spoedig weder in goeden staat gebracht werden.

De Zeeuwsche eilanden waren reeds vroeger (27 Nov.) door de Franschen in staat van beleg verklaard en alle gemeenschap met het vaste land afgesneden. Weldra kwam een Britsche vloot opdagen, uit 10 linieschepen, 9 fregatten en 6 brikken bestaande, die zich tusschen de eilanden verspreidden. Twee dezer fregatten en een kotter lagen (5 Dec.) voor Noord-Beveland ten anker, toen er een voorval te Zierikzee plaats had, dat, zoo op deze plaats als in de omgelegen dorpen, een hevige gisting te weeg bracht. De Jonge, een der Regenten van vóór 1795, ontving onverwachts last van den generaal Gilly, die 't opperbevel over 't krijgsvolk in Zeeland voerde, om zich, gewillig of gedwongen, naar Rijssel te begeven. Dan toen hij zich gereed maakte om aan dien harden last te voldoen, belette het volk met geweld zijn vertrek; waarna hij zich verborgen hield, en het gerucht verspreiden liet dat hij in stilte naar de plaats zijner bestemming was gereisd. Intusschen had zich de te Zierikzee aangevangen beweging ook op Bruinisse en Oosterland medegedeeld, en achtte De Brauw, een der invloedrijkste ingezetenen van gemelde stad, het tijdstip niet ongeschikt om een omwenteling te beginnen. Daartoe was echter geene kans zonder hulp van buiten: en zoo zond hij heimelijk bericht aan den bevelvoerder der voor Noord-Beveland liggende vaartuigen, met verzoek om de stad te komen aantasten, in welk geval hij op medewerking van binnen rekenen kon. De Britsche scheepsvoogd voldeed aan dit verzoek (8 Dec.): en de Fransche generaal, geen middel ziende, om Zierikzee onder zoodanige omstandigheden te verdedigen, ontruimde met zijn krijgsvolk die stad en begaf zich naar Tholen. Dit eiland, zoowel als Noord- en Zuid-Beveland, uitgenomen het fort Bath, werden door den vijand weldra verlaten, doch hadden echter nog menigen aanval van hem door te staan.

Ook elders werden de Franschen uit hun stellingen verdreven. Vianen was reeds vroegtijdig (2 Dec.) door de kozakken bezet geworden, die door Pruisisch krijgsvolk werden opgevolgd. De Tielerwaard was eerlang vol met troepen, die de Waal op vier plaatsen te gelijk overstaken (14 Dec.): te Bommel, Heessel, Varik en Tiel. Bommel werd denzelfden dag door de Franschen ontruimd en spoedig ook Crêvecoeur en St. Andries bemachtigd. De Pruisische generaal Bulow kwam in persoon te Bommel met prins Frederik om de krijgsverrichtingen te besturen; Woudrichem en Loevenstein werden denzelfden dag overgegeven: en weldra ook Heusden en Geertruidenberg ontruimd. — Reeds vroeger (10 Dec.) was het wel versterkte Breda, tegen 't welk de Russen, onder Narischkin, oprukten, verlaten geworden door de Franschen, op wie de naam alleen van kozakken thans ook schrikver-

wekkenden invloed scheen uit te oefenen. Zoo euvel nam Napoleon dit op, dat hij den Generaal, die te Antwerpen het opperbevel voerde, afzette en den last zond, dat men Breda onmiddellijk zou hernemen. Dit werd dan ook door een krijgsmacht van 5 of 6000 man beproefd, die de stad (23 Dec.) kwamen opeischen en beschieten. De belegerden hadden niet meer dan vier stukken geschut: doch gelukkig ontvingen zij verschen voorraad uit de Willemstad en een versterking van kozakken, zoodat de vijand drie dagen later van zijn onderneming afzag.

De hierboven genoemde plaatsen waren de eenige, die nog voor het sluiten van dit jaar van Fransche overheersching werden verlost. Mij blijft nog overig u de pogingen te vermelden, aangewend tot ontzet van die steden, welke de vijand nog bezet hield.

Ofschoon Muiden, gelijk ik u verhaald heb, in handen der onzen gevallen was, kende de Bevelhebber van het sterke Naarden de kracht zijner stelling te wel, om zich door eenige kozakken en gewapende burgers tot het ontruimen der vesting te laten bewegen. De bezetting der vesting bestond uit ongeveer 2000 man, was van krijgsvoorraad ruim voorzien, en wist uit de omgelegen plaatsen de overige behoeften te trekken. Zoo had het b. v. (29 Nov.) Weesp van lakens, dekens, hemden, kousen, ketels, pannen enz. leêggeplunderd: en alleen de komst van een aantal kozakken had laatstgenoemde plaats voor de hernieuwing van een dergelijk bezoek gevrijwaard. Uit de dorpen in den omtrek werden vee en andere benoodigdheden weggevoerd, en de vesting alzoo in staat gebracht een lang beleg te verduren.

Ten einde de ingezetenen van Gooiland voor dergelijke strooperijen in 't vervolg te behoeden, vormde Krayenhoff een bijzondere krijgsbende, uit vrijwilligers bestaande, met ruiterij en 8 stukken geschut voorzien, die, onder den kolonel Van den Bosch, zich (11 Dec.) in Gooiland nedersloeg; terwijl de Amsterdamsche schutterij — vroeger Nationale garde — Muiden en Weesp bezette, van waar de kozakken nu (25 Dec,) aftrokken. Te weinig beteekende echter deze krijgsmacht, om iets wezentlijks tegen de vesting te ondernemen: en zoo vergenoegde men zich met haar in te sluiten en de uitvallen, nu en dan door den vijand gedaan, te stuiten.

Gorcum, van een sterke Bezetting voorzien en in geduchten staat van tegenweer gebracht, was allenks door de troepen der Geälliëerden ingesloten geworden; doch ook hier was men buiten staat geweest, den Bevelhebber tot de overgave te bewegen of eenigen gunstigen aanval tegen de vesting te beproeven.

Niet minder hardnekkig en nog langduriger was de tegenstand, dien de Helder bood. Hier hadden de Franschen vijf forten aangelegd, met name La Selle, Morland, Du Gommier, Valga en l'Ecluse, met 350 vuurmonden, een ontzachlijken voorraad van krijgsbehoeften, en 1000 man bezetting voorzien, Ook lag hier de vloot, uit 9 linieschepen, 5 fregatten en eenige kleinere schepen bestaande en, even als de Bezetting, onder 't bevel staande van Ver Huell. Deze, zich

door zijn eed, aan Napoleon gedaan, verbonden achtende, had het voorbeeld van Krayenhoff en Verdooren niet gevolgd, maar zich, onmiddellijk na de uitbarsting der omwenteling, in staat van tegenweer gesteld, uit de Landskas te Alkmaar geld gelicht, en, zoo uit inschikkelijkheid als omdat hij op hunne medewerking niet rekenen kon, de Hollandsche matrozen (5 Dec.) met verlof naar huis gezonden en het vertrek der Hollandsche officieren oogluikend toegelaten. Ter insluiting van den Helder werd de generaal De Jonge afgezonden, die zijn hoofdkwartier (7 Dec.) te Alkmaar vestigde, en zich aan 't hoofd stelde zoo van de vrijwilligers uit Noordholland, als van eenige weinige soldaten en kanonniers, die zich te Medemblik bevonden. De Bezetting van Texel, uit twee officieren en 20 étrangers bestaande, was even te voren door een kompagnie rustbewaarders onder Van Breningen, gevangen genomen, en deze manschap had zich bij de Hollanders gevoegd. Met een zoo geringe macht viel er niet aan te denken iets tegen den Helder te ondernemen: en men bepaalde zich tot een insluiting. Vergeefs poogde eenige zee-officieren, door Verdooren uit Amsterdam afgezonden, Ver Huell tot overgave te bewegen. Het wettig gezag van hun lastgever niet erkennende, weigerde Ver Huell de Afgevaardigden te ontvangen, en alles bleef voorloopig in denzelfden staat. Alleen werden 12 à 1300 Spaansche krijgsgevangenen, die aan den Helder waren opgesloten, onnutte monden, en van wie men een opstand te vreezen had, aan de onzen uitgeleverd.

's Hertogenbosch was wel op de nadering der Geälliëerden door den Prefekt en de Fransche ambtenaren verlaten geworden, doch niet door de Bezetting, eerlang versterkt door de komst van versche troepen, die, uit verschillende sterkten verdreven, zich hier samentrokken. Molitor vestigde er (12 Dec,) zijn hoofdkwartier, doch bleef slechts zoo lang als noodig was om de krijgstucht te herstellen, en de regimenten op nieuw te organizeeren; waarna hij met deze de stad verliet, er slechts eenige veteranen achterlatende en 300 mariniers, tot bediening van 't geschut. De Bosschenaars vleiden zich nu met een spoedige verlossing, doch vruchteloos. De Bevelhebber verklaarde niet alleen de stad in staat van beleg, maar ook werd de Bezetting van 700 man vermeerderd met de uit Loevestein en Woudrichem gekomen Franschen. Weldra vertoonden zich de Geälliëerden voor den Bosch, begonnen, na dat hun opeisching was afgeslagen (19 Dec,), de stad te beschieten, en vermeesterden de forten Izabella en St. Antonie. Zij zetteden echter de door hen behaalde voordeelen niet door: en zoo gebeurde het, dat de Fransche bevelhebber, die reeds tot onderhandeling bereid was, daarvan weder afzag, en zich integendeel tot een langdurigen tegenweer in staat stelde.

Ook Deventer was nog altijd door de Franschen bezet. Reeds vroegtijdig (10 Nov.) was deze stad in staat van beleg gesteld door den generaal baron van Schiner, die er het bevel voerde over een Bezetting van 800 Pupillen en 40 kustkanonniers en gendarmes. Reeds

had hij een aanvang gemaakt met de tuinhuizen buiten de stad, die de werking van zijn geschut belemmerden, te doen sloopen, toen het daarmede bezige werkvolk, door de onverwachte verschijning (12 Nov.) van eenige kozakken verrast, hals over kop naar binnen vluchtte. Ja, de kozakken waren bijkans de stad binnengedrongen, had niet de kapitein der ingenieurs, die reeds een sabelhouw ontvangen had, de poort nog tijdig genoeg weten te sluiten. Eerlang door 800 van Wezel gekomen manschappen versterkt, nam Schiner de noodige maatregelen tot wederstand en verdedigde zich zoo nadrukkelijk tegen een beproefden aanval, dat de Geällieërden (23 Nov.), geen genoegzame macht hebbende om de stad door geweld meester te worden, zich tot een insluiting bepaalden. Veel leden de inwoners van Deventer door dit beleg; daar niet alleen de lusthuizen, daar rondom gelegen, werden gesloopt, maar ook een zeer schoon bosch, de Worp genaamd, dat hun tot wandelplaats en uitspannings-oord verstrekte.

Op denzelfden dag als Deventer (12 Nov.) was Koevorden door Kozakken, hoezeer dan vruchteloos, opgeëischt geworden: en niet alleen had die opeisching den Bevelhebber der vesting beter op zijn hoede gemaakt, maar hem ook aangespoord om zich, door afpersingen in de naburige dorpen, van het noodige te voorzien. Zoo ontving het dorp Dalen drie dagen achtereen (10—12 Dec.) een bezoek van zijn manschappen, die echter telkens door gewapende vrijwilligers en kozakken werden afgeslagen. Bij een vierden uitval (15 Dec.), waarbij de Franschen ruim 300 man sterk, en met 2 stukken geschut voorzien waren, geraakten zij in een geregeld gevecht met de vrijwilligers, onder den kapitein Van den Hoja Kymmel, en een honderdtal kozakken, bij welke gelegenheid de korenmolen van Dalen en twee boerewoningen in assche werden gelegd. Twaalf dagen later (27 Dec.) verstoutten de Franschen zich, tot op den Hardenberg aan te rukken en, ondanks den aldaar van de zijde der kozakken en van 't gewapende landvolk ondervonden tegenstand, behalve anderen buit, een paar honderd runderen mede te voeren.

In Groningerland eindelijk bleef het verblijf der Franschen binnen Delfzijl een bron van vrees en kwelling voor de bewoners der omstreken. De plaats was van krijgs- en levensbehoeften overvloedig voorzien en werd verdedigd door een Bezetting van 1400 man. Ten einde zich nog beter in staat te stellen, het beleg te verduren, zond de Bevelhebber herhaaldelijk krijgsvolk naar Appingadam, Halwierda, Bierum en Spijk, om van daar voorraad te halen, die niet zelden op vrij gewelddadige wijze werd weggeroofd. De onder-prefekt Alberda, en de maire van Appingadam, Cleveringa, ongezind om langer aan die vorderingen te voldoen, riepen de hulp van Rosin, den Russischen bevelhebber, in, die zich terstond bereid verklaarde, de noodige middelen in 't werk te stellen, om de ingezetenen der gezegde plaatsen tegen verdere berooving te beveiligen. Intusschen had de Fransche bevelhebber last gezonden aan den onder-officier der kanonniers op den Zoltkamp, den aldaar aanwezigen krijgsvoor-

raad en geschut in te schepen en met de kanonniers naar Delfzijl te vervoeren. Dan de renbode, die dat bevel moest overbrengen, de reis over Groningen nemende, stelde het in handen van den kolonel der nationale garde, Busch: en deze haastte zich partij te trekken van de mededeeling, door onmiddellijk eenige burgerkanonniers met een officier naar den Zoltkamp te zenden, die zich van dien post meester maakten, de aldaar aanwezige manschappen in dienst des Vaderlands overnamen, en voorraad en geschut naar Groningen brachten. Hierbij kwam, dat de luitenant Edeling, die met een kanonneerboot van Delfzijl was afgezonden om den voorraad af te halen, zoodra hij aan den Zoltkamp aankwam, zich ter beschikking stelde van den Russischen bevelhebber, en door dezen werd afgezonden om uit Helgoland 1500 Engelsche geweeren af te halen.

Op gelijke wijze als aan den Zoltkamp maakte men zich meester van een post te Oostmahorn in Friesland; terwijl al het aanwezige geschut naar Groningen werd opontboden. Door deze maatregelen had men in die plaats ruim twintig kanonnen bekomen; en Rosin verzuimde niet, aan die van Appingadam de noodige hulp te doen toekomen, door twee veldstukjes met eenige kanonniers en 400 man derwaarts te zenden. Eenige dagen later vertrok Busch mede derwaarts met 400 man van de Nationale garde, de burgerkanonniers en vier veldstukken; terwijl de Russische kolonel prins Lapoutchin hem vergezelde, om de eenstemmigheid tusschen de krijgsbenden van twee verschillende Natiën te bevorderen. Hoogst verdienstelijk, ja met den moed van oude soldaten, kweten zich de Groningers in het afslaan der uitvallen, door de Franschen gedaan, aan wie zij niet zelden een aanmerkelijk verlies toebrachten. Daar echter hun macht niet aanzienlijk genoeg was om de vesting in te sluiten, werd de Nationale garde door nieuwe manschappen versterkt en bovendien een Landstorm van 2000 man gevormd, die in de bedreigde dorpen post vatte: terwijl onder het bestuur van W. Schmalen, een gewezen officier, een kompagnie scherpschutters, 100 man sterk, werd opgericht, die de gewichtigste posten bezette. Eerlang kwam een afdeeling van 2000 Pruisen met 20 stukken geschut nog krachtiger ondersteuning aanbrengen, en werd Delfzijl van den zeekant door drie Engelsche brikken benaauwd. Voorts droeg Busch zorg, dat gedrukte bekendmakingen van de verheffing des prinsen van Oranje en de afzwering des Franschen keizers binnen de vesting kwamen: 't welk ten gevolge had, dat ettelijke Nederlandsche en vreemde soldaten en ruiters Delfzijl met wapens en paarden verlieten: wier getal voor het einde van Januari des volgenden jaars ruim 300 beliep. Ook de Nederlandsche bemanning van drie in de haven liggende kanonneerbooten wist daarmede (2 Dec.) in zee te komen, waar zij terstond de oude vlag opheesch, en naar Embden koers zette. Met het aanleggen van batterijen om de stad te beschieten, liepen de krijgsverrichtingen dit jaar ten einde.

Na aldus vermeld te hebben wat ten opzichte van afzonderlijke

plaatsen in 't werk werd gesteld, dien ik nog met een woord gewag te maken van de algemeene maatregelen, tot vestiging onzer onafhankelijkheid genomen.

Twee onmisbare zaken werden vereischt om krijg tegen den vijand te voeren: geld en een genoegzame legermacht.

Wat het eerste betreft, zoo voorzag men daarin door een vrijwillige opbrengst, die, in aanmerking van den verarmden toestand der landgenooten, aanzienlijk genoemd mocht worden: immers, om een paar voorbeelden te noemen, elf dagen na des Prinsen aansporing om bij te dragen tot ondersteuning der krijgskas, had Amsterdam (17 Dec.) reeds een ton gouds geleverd; en Arnhem, in weêrwil der geleden schade en drukkende inlegering, had zeven dagen later (24 Dec.) een som van ƒ17,000 gereed; terwijl de gezamentlijke opbrengst der vrijwillige giften, na afloop van dezen voorloopigen maatregel, bij de veertien tonnen gouds bedroeg.

Wat de wapening betreft, er werd (20 Dec.) een Landstorm opgericht uit alle weerbare mannen van 17 tot 50 jaar, met pieken voorzien en bestemd om in tijd van nood gebruikt te worden. Een deel van dezen Landstorm werd in de steden tot Schutterij gevormd, in den geregelden wapenhandel geöefend, en tot het doen van stadsdiensten gebezigd. Een ander deel (16,000 man infanterie en 4000 man artillerie) zou dienen om den vijand van den vaderlandschen bodem te verdrijven.

Ofschoon de Vorst nog geen eigentlijken Staatsraad bezat, had hij echter spoedig na zijn komst (8 Dec.) eenigen der bekwaamste staatslieden om zich heen verzameld, die geregeld twee malen 's weeks vergaderden en door hem over de gewichtigste belangen geraadpleegd werden. Ook het herstel van 's Lands zeewezen was een voorwerp hunner beraadslagingen geweest, en aan een Kommissaris-Generaal de zorg opgedragen, deswegens de noodige voordrachten te doen; terwijl tevens bij een besluit van den Vorst onmiddellijk de herstelling bevolen werd der Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam, welke nuttige instelling, even als zoo vele anderen, onder Napoleon was vernietigd geworden. Het Fransche belastingstelsel, voor de ingezetenen zoo drukkend, werd afgeschaft, en het vroeger hier bestaande voorloopig hersteld. Ook de onder Napoleon ingevoerde bepalingen omtrent het Hooger onderwijs werden buiten werking gesteld, en een Kommissie benoemd om een algemeen ontwerp aangaande dat punt in te dienen.

De zaak echter, die de spoedigste voorziening scheen te vorderen, was het ontwerpen eener Algemeene Grondwet voor den Nederlandschen Staat. Ook dit werd door den Vorst opgedragen (21 Dec.) aan een Kommissie, wier samenstelling reeds het voldingendst bewijs gaf, dat bij hem alle herinnering van vroegere partijschap was uitgewischt. Immers naast standvastige aanhangers van Oranje, die nooit eenig ander Bewind hadden willen dienen, als Van Hogendorp en Van der Duyn, zag men er, die, als Roëll, een hooge betrekking

onder koning Lodewijk bekleed, of, als Van Maanen, vroeger tot de ijverigste revolutionairen hadden behoord. Van Hogendorp werd tot voorzitter dezer Kommissie benoemd. Aan Falck werd de betrekking opgedragen van Sekretaris van Staat, terwijl Changuion tot Kommissaris-Generaal bij de Britsche hulptroepen werd aangesteld.

Niet alleen vestigde zich alzoo de nieuwe Staat van binnen, maar hij begon ook naar buiten de oude betrekkingen weder aan te knoopen, en wel in de eerste plaats met Engeland, waarheen Hendrik Fagel, de voormalige Griffier, als Afgezant heenreisde; terwijl Lord Clancarty als zoodanig bij het Hof van Willem I werd erkend.

Terwijl de gebeurtenissen, die ik u verhaald heb, in ons Vaderland plaats vonden, was er iemand die, op verren afstand daarvan, in zijn gedachten met het lot van onze Natie en van onzen bodem bezig was. De man, dien ik bedoel, was niemand anders dan de voormalige koning van Holland, Lodewijk Napoleon. Men had in die dagen nog geen spoorwegen, stoombooten of elektrische telegrafen, en de tijdingen werden niet met die snelheid overgebracht als tegenwoordig: echter had Lodewijk, reeds omstreeks half November, te Solothurn in Zwitserland, waar hij zich bevond, het bericht ontvangen, dat de Geällieerden onze grenzen naderden. Onzen landaard kennende, had hij terstond begrepen, dat men hier van die gelegenheid zou willen en kunnen gebruik maken om het juk der Franschen af te schudden, en, vertrouwende op de goede genegenheid, die men hem hier betoonde, schreef hij aan een zevental mannen van invloed hier te lande een brief, waarin hij raad gaf, hoe de Nederlanders 't hadden aan te leggen, om hun onafhankelijkheid te herwinnen en tevens onzijdig te kunnen blijven, en zich te gelijker tijd beschikbaar stelde om hun bij die beweging tot voorganger te strekken. De brief was gedagteekend 20 November, en over den post verzonden; een tweede, van 8 December, werd eenigen tijd later door zekeren baron van Lintz hier overgebracht en persoonlijk aan de bestemde adressen overhandigd. Dat men den goeden Vorst, die niet kon weten hoe de hekken hier intusschen verhangen waren, beleefdelijk voor zijn heusche aanbiedingen, als wat te laat komende, bedankte, spreekt wel van zelf.

(1814). Was het jaar 1813 onder gunstige voorteekenen ten einde gebracht, blijde werd het volgende geöpend door de komst der prinses van Oranje, die van den kant van Duitschland, over Gelderland en Utrecht naar 's Gravenhage kwam (8 Jan.) en twee dagen later (10 Jan.) gevolgd werd door de prinses-weduwe van Willem V. Uitbundig was vooral het gejuich der volksmenigte, toen deze laatste met hare dochter, de prinses-weduwe van Brunswijk, in het Land terugkeerde, waar zij eenmaal zulk een belangrijke rol gespeeld, waar zij zulke trouwe vrienden en verbolgen vijanden gekend had.

Nog vóór de terugkomst dier Vorstinnen had een gebeurtenis van anderen aard stof tot blijdschap verschaft, de ontruiming namelijk van Nijmegen door de Franschen. Reeds vroeger had de maarschalk

Macdonald zijn hoofdkwartier van daar naar Kleef verlegd, en nu trok ook de generaal Excelmans, die te Nijmegen was achtergebleven, met het in den omtrek gelegerde krijgsvolk naar Venloo. De aldus verlaten stad ontving eenige Pruisische krijgslieden, die voorloopig met de burgerij de wachten betrokken. Gelderland was alzoo weder geheel onder het Nederlandsche bestuur vereenigd.

Nog in dezelfde maand werd op een min gemakkelijke, doch voor de Natie meer vereerende wijze, ook 's Hertogenbosch van de Fransche overheersching verlost. Eenige ingezetenen dier stad, in stilte bijeenkomende en met de Geälliëerden in verstandhouding, hadden zich onderling bij eede verbonden alles op te offeren tot verlossing der stad. Het gedwongen heffen eener uitgeschreven belasting door den Franschen kommandant had de gemoederen te meer verbitterd en het getal der eedgenooten aldra tot 240 doen aangroeien. Het aanplakken van in heftigen stijl gestelde aansporingen om de uitgeschreven belasting te weigeren en zich te verzetten tegen den dwang, door de Franschen uitgeoefend (6 en 7 Jan.), deed den Kommandant, bij de kennis die hij droeg van de gezindheid der burgerij, tot het besluit komen, de Schutterij te ontbinden, de invordering der belasting acht dagen uit te stellen, en een proklamatie uit te vaardigen, waarin hij de onwilligen met hevige straffen bedreigde. Deze bedreigingen echter, verre van doel te treffen, maakten de saamverbondenen des te ijveriger om hun ontwerp ten uitvoer te brengen: en niet lang duurde het, of het plan tot den aanval was tusschen hen en den Pruisischen generaal Hobe beraamd geworden. De afspraak werd gemaakt, dat op den bepaalden dag (26 Jan.), des morgens te vier uren, aan twee zijden der stad, te weten van het fort Izabella buiten de Vughterpoort en aan het Huis den Bult buiten de Hinthamerpoort, onder het aanrukken van het krijgsvolk, twee kanonschoten zouden gedaan worden, alsmede, dat uit de Ortherschans eenige granaten zouden worden geworpen, om daardoor de aandacht der Franschen op het fort den Bril en de Ortherpoort bezig te houden en hun macht af te trekken van de Vughter- en Hinthamerpoorten, waar de aanval geschieden zou. Hoe geheim de afspraak gemaakt ware, de Fransche kommandant had er echter bericht van gekregen, en daarom de Bezetting in de wapenen gebracht; doch een gelukkig toeval werkte den verbondenen in de hand. De dorpsklok van Vught ging een half uur bij de stadsklokken na, en daardoor werd het van daar verwachte teeken niet te vier uren, maar eerst te half vijf gegeven. De Kommandant, het teeken op het aangewezen uur niet vernemende, begon te gelooven, dat het hem gegeven bericht valsch was, en liet de Bezetting weder aftrekken; doch naauwlijks was dit geschied, of het teeken werd gegeven, waarop de eedgenoten in de stad, elk met een witten armband als onderscheidingsteeken, zich gewapend naar de hun aangewezen loopplaatsen begaven. De Pruisische jagers, de voorwerken der stad genaderd en de bevroren gracht overgetrokken zijnde,

beklommen, met de inwoners van Vught als gidsen en helpers, de wallen nabij de Vughterpoort, vermeesterden de batterij aan 't bastion Oranje en dreven de Franschen van daar. Aan de Hinthamerpoort was de wacht reeds door de Burgerij overrompeld, die nu de poort voor de Pruisen ontsloot. Ook in de straten werden de door den Kommandant afgezonden benden op verschillende plaatsen door de burgers aangetast en tot den aftocht genoodzaakt. De Bezetting, in het fort terug getrokken, wierp van daar wel eenige kogels en granaten in de stad, doch achtte het weldra raadzaam, een eerlijk verdrag aan te gaan, waarbij de soldaten gevangen bleven, en aan de officieren werd vrijgelaten, te gaan waar zij verkozen, mids zich verbindende, binnen 't jaar niet tegen de Geälliëerden te dienen. De oud-pensionaris der stad, Bowier, diè sedert 1794 een ambteloos leven geleid had, en Verheyen, namen, eenige dagen later (2 Feb.), als kommissarissen-generaal des Prinsen, plechtig bezit van de stad, in naam van den Soevereinen Vorst.

Zwaarder dan op 's Hertogenbosch drukten de rampen des oorlogs op het van rondom ingesloten Gorcum. Na dat alle hoop om door verdrag de overgaaf der stad te verkrijgen, was te niet gegaan, waren de belegeraars tot het besluit gekomen, deze zoo gewichtige vesting met geweld te dwingen, en (22 Jan.) was zij uit zeven batterijen te gelijk beschoten geworden, tot niet geringe schade der ingezetenen, daar er niet minder dan zestien huizen bij dezen eersten aanval vernield, en ruim vijfmaal zooveel zwaar beschadigd werden: des anderen daags werd de vesting nogmaals opgeëischt, doch de eisch door den generaal Rampon nogmaals afgeslagen, waarop een tweede aanval volgde (24 Jan.), bij welken de kerk, het tuighuis, en het met zieken en gekwetsten gevulde hospitaal deerlijk geteisterd werden. Vruchteloos waren de vertoogen, door den Maire gedaan, zoo bij den Kommandant, om de stad voor verdere rampen te sparen, als bij den generaal Zielinsky, die de belegering bestuurde, om geen nieuwe aanvallen te gelasten: noch bij dezen noch bij genen vond hij gehoor: en tot vijfmalen toe werd de aanval hervat, telken reize nieuwe en schrikkelijker verwoestingen aanrichtende, zoo dat de aangebrachte schade op ruim ƒ 100,000 kon begroot worden. Eerst na den vijfden aanval, toen bij de batterij van den Pelwal drie kruitkisten in de lucht gesprongen en een aantal der belegerden gedood of zwaar gekwetst waren, begon Rampon naar voorslagen van overgave te luisteren, en werd, vier dagen later, het verdrag geteekend (4 Feb,), waarbij de stad binnen 16 dagen, indien er voor dien tijd geen ontzet kwam, zou ontruimd en de Bezetting, na met krijgseer te zijn uitgetrokken, gevangen naar Pruisen zou gevoerd worden, gelijk dan ook werkelijk plaats had op den bestemden dag (20 Feb.).

Terwijl deze krijgsverrichtingen nog duurden, had de Kommissie tot het ontwerpen der Grondwet hare taak voltooid. Men begreep deze reis het aannemen of verwerpen daarvan niet aan de alge-

meene volksstem te moeten overlaten, maar het oordeel daarover op te dragen aan eenige aanzienlijke lieden of zoogenaamde Notabelen. Een lijst van 600 Nederlanders uit al de Gewesten genomen en zich door geboorte, stand, middelen of verdienste onderscheidende, werd gedurende acht dagen in elk kanton of vredegerecht ter lezing gelegd, en al de hoofden van huisgezinnen uitgenoodigd, de bedenkingen op te geven, die zij tegen een of meer der bedoelde personen mochten willen te berde brengen. Na het verstrijken van den bepaalden termijn bleek het, dat tegen de opgegeven namen geene of geen noemenswaarde aanmerkingen waren gevallen en de Notabelen alzoo bevoegd konden geächt worden, om de Natie te vertegenwoordigen. Zij werden diensvolgens samen geroepen (29 Mrt.) te Amsterdam in de Nieuwe kerk, waar hun, na eene door den Soevereinen Vorst gehouden aanspraak, door Van Maanen, voorzitter van het Hooge Gerechtshof, de beginselen ontvouwd werden, naar welke de nieuwe Grondwet ontworpen was. Deze waren: voor zoo verre den Vorst betrof, opvolging bij erfrecht en eerstgeboorte, recht van vrede en van oorlog, opperbestuur over de geldmiddelen, beschikking over zee- en krijgsmacht: de soevereine rechten, vroeger door de Staten bezeten, thans alleen aan hem opgedragen, doch de gewone huishouding der politie aan de Besturen overgelaten. In de plaats van Departementen had men nu weder negen Gewesten, waarover het huishoudelijk bestuur bij hun Staten berustte. Ter handhaving (zoo 't heette) der volksvrijheid en tot waarborg van een richtig beheer, zou een vergadering van Staten-Generaal, bestaande uit vijf-en-vijftig Leden, door de Provinciale Staten voor drie jaren benoemd, alle buitengewone uitgaven toestaan of weigeren, en, even als de Vorst, wetten voordragen of er over stemmen: voorts zou er een Raad van State zijn, een Algemeene Rekenkamer, een onafhankelijke Rechtsmacht, Algemeene Wetboeken, gelijke bescherming voor de bestaande godsdiensten, doch de hervormd-kristelijke die van den Vorst: een nationale land- en zeemacht, uit vrijwilligers, en, bij gebrek van deze, uit lotelingen samengesteld: eindelijk zorg der Regeering voor openbaar onderwijs en armwezen. Veel was er in dit ontwerp, hetwelk goedkeuring verdiende; maar ook veel, hetwelk getuigde, dat hoe ook de opstellers de gruwelen der Fransche omwenteling afkeurden, zij toch niet konden nalaten de beginselen te huldigen, waaruit die omwenteling was voortgesproten. Hoe vreemd het ook schijne, het is echter onwederspreekbaar, dat in die dagen, en nog zestien jaren later, er naauwlijks één staatsman hier te lande gevonden werd, die niet, ook zelfs zijns ondanks of zonder het te weten, de revolutionaire theoriën, hoezeer dan onder een anderen naam, omhelsde en in praktijk zocht te brengen. Niet slechts de zoodanigen onder de staatsdienaars van Willem I, die tot de partij van 1795 hadden behoord, als Van Maanen, Kemper of Falck, maar ook de oude Oranjegezinden, als Van Hogendorp en Roëll, achtten geen Staat langer mogelijk, dan die uit zoogenaamd verdrag tusschen Vorst en Volk

voortsproot: geen staatsvorm wettig of bestendig, zonder een geschreven Konstitutie, waarbij de rechten der drie staatsmachten, de Wetgevende, de Uitvoerende en de Rechterlijke, zorgvuldig waren afgebakend: geen stem zoo krachtig en zoo onfeilbaar, als die der volksmeening. Van daar dan ook, dat men in de ontworpen Staatsregeling zoo veel had aangebracht, 't welk alleen de vrucht was van nieuwe en afgetrokken bespiegelingen, en te weinig gepoogd had, haar in verband te brengen met de verkregen rechten, met de zeden, met de overleveringen, met de geschiedenis der Natie. Men deed, als of nu eerst een nieuw Rijk werd opgebouwd, en men vergat, dat Nederland reeds sedert twee eeuwen als een vrije en onafhankelijke Staat bestaan had. Van dezen ouden Staat waren bijkans alleen de namen bewaard, en die namen, hoe welkom zij ook in de ooren der menigte mochten klinken, dienden nu slechts om wanbegrippen op te wekken en daardoor verwarring te stichten. Immers wat beteekende het, aan de Gewesten hun namen te hergeven, nu men hun noch hun titels, noch hun rechten, noch hun eigenaardig karakter hergaf, en er in den grond niet anders van maakte dan Departementen, als onder 't Keizerrijk? wat was het anders dan, terwijl men naar Eenheid streefde, het Provincialismus nutteloos te voeden? — men had weder Staten-Generaal, maar zonder het gezag, dat vroeger bij dat lichaam berustte: en welke waarborgen kon de vrijheid der Natie vinden in zoogenaamde Volksvertegenwoordigers, die, door de Staten der Gewesten gekozen, maar niet door hen afgevaardigd, zonder ruggespraak met hun lasthebbers stemden, en dus metterdaad niemand vertegenwoordigden dan zich zelve? — Men had Provinciale Staten, doch zonder soevereiniteit; terwijl de Fransche prefekten door Goeverneurs werden vervangen: men had Ridderschappen, doch zonder onafhankelijk eigendom: men had weder Burgemeesters, die zich nog Regenten waanden, en niet meer waren dan Bestuurders: men sprak in de Grondwet van de Unie van Utrecht en hoe, volgens de beginselen, waar zij op gegrondvest was, het dragen van wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat een plicht der ingezetenen was; maar men wist daaruit, zonderling genoeg, het voorwendsel af te leiden, om de bij ons zoo gehate en met onze zeden zoo geheel strijdige Conscriptie, die vrucht van Franschen oorsprong, in onze Staatsregeling binnen te smokkelen.

Bedenkingen gelijk deze werden echter niet of schaars gemaakt in een tijd van opgewondenheid als die, waarin de Grondwet werd voorgedragen, toen de vijand nog in 't land, en men algemeen geneigd was, alles toe te juichen, wat door of van wege de nieuwe Regeering geschiedde. De Notabelen, die ten getale van 474 aanwezig waren (126 hadden zich om verschillende redenen verschoond) keurden met 448 tegen 26 stemmen het ontwerp goed; waarop den volgenden dag (30 Mrt.) de plechtige inhuldiging van Willem I als Soevereinen Vorst plaats had in dezelfde kerk, en, zoowel door luisterrijke feesten als door een plechtige bedestond (6 Apr.), werd gevierd.

Niet weinig werd de vreugde, door deze gebeurtenis opgewekt, vermeerderd door de overtuiging, dat de nog steeds woedende oorlog weldra een einde nemen zou. Belgiën was, met uitzondering alleen van Antwerpen, door de wapenen der Geällieerden gewonnen en den krijg op Franschen bodem voortgezet. Vruchteloos waren de onderhandelingen, eerst van de zijde van Napoleon, later, toen een bij Montmirail behaalde zegepraal hem zijn zelfvertrouwen hergeven had, van de zijde der Geällieerden, beproefd. Intusschen, 's Keizers raadslieden zelve deelden niet in zijn overmoedige hoop: terwijl de legermacht der Bondgenooten onder Blucher en Schwartzenberg op Parijs aantrok, had Bordeaux zijn poorten voor Wellington geöpend en was Lyon door de Oostenrijkers ingenomen. De Keizerin, de groot-dignitarissen des Rijks en daarna ook Jozef Bonaparte, verlieten Parijs, welke stad laatstgenoemde vruchteloos gehoopt had tot het uiterste te kunnen verdedigen. Marmont, hertog van Raguza, verzocht nu een wapenstilstand (30 Mrt.), en weldra werd het verdrag geteekend, waarbij de aanstaande intocht der Bondgenooten geregeld werd. Nu was voor de voorstanders van het oude Vorstenhuis het tijdstip gekomen om zich te vertoonen. Een hunner, De Vauvineux, las (31 Mrt.), op een der pleinen van Parijs, overluid de proklamatie voor, waarbij de prins van Schwartzenberg de Parijzenaars tot orde en rust vermaande, en zette toen de witte kokarde, de leus der Bourbons, op den hoed. Weldra werd dit voorbeeld gevolgd en langzamerhand vermeerderde het getal van hen, die het: leve de Koning! aanhieven. Dien zelfden dag trok het leger der Geällieerden binnen, en gaven de keizer van Rusland en de koning van Pruisen aan de maires van Parijs hun voornemen te kennen, om de rechten der Fransche Natie te eerbiedigen en met Napoleon niet langer te onderhandelen. De Senaat, vroeger het gedienstige werktuig des dwingelands, haastte zich nu een Tusschenbestuur in te stellen, waarbij de soldaten van hun eed ontslagen werden. Niet lang bleef de uitwerking van deze verklaring achter, want toen Napoleon, die zich met zijn leger te Fontainebleau bevond, bevel gaf om op Parijs aan te rukken, schroomde de tot nog toe hem zoo getrouwe maarschalk Ney niet, hem te zeggen, dat zijn heerschappij een eind had, dat hij niet langer over 't leger te bevelen had en geen wijzer partij kon kiezen, dan vrijwillig afstand te doen en naar billijke voorwaarden te hooren. Hij liet zich hiertoe overhalen, doch poogde nog steeds de kroon voor zijn zoon te bewaren. Toen dit voorstel echter door de Mogendheden werd afgeslagen, en hij de overtuiging bekomen had, dat zijn leger hem niet langer volgen zou, zwichtte hij voor de noodzakelijkheid, en teekende (11 April) een verdrag van afstand voor zich en zijn opvolgers: terwijl hem het eiland Elba, als een afzonderlijk Vorstendom, met een jaarlijksch inkomen van 6,000,000 franken, tot verblijfplaats werd aangewezen. Negen dagen later (20 April) nam hij afscheid van de 3000 man der Garde, die hem nog waren getrouw gebleven, en trok, van de generaals Bertrand en Drouot en van

een behoorlijk geleide vergezeld, naar de plaats zijner bestemming. De maarschalk Soult, die nog steeds nabij Toulouse weêrstand bood aan Wellington, koos nu den aftocht, en terwijl de Senaat Lodewijk Stanislaûs Xaverius, oudsten broeder van den onthoofden Lodewijk XVI, tot den troon riep, nam diens jongste broeder, de graaf van Artois, de teugels van het bewind voorloopig in handen.

Kort daarop trok de nieuwe Koning, die zich gedurende zijn ballingschap in Engeland had opgehouden, naar Frankrijk over, deed zijn intocht binnen Parijs en aanvaardde de regeering (3 Mei) onder den naam van van Lodewijk XVIII. Die naam zelf duidde aan, dat, naar de beschouwing der Bourbons en van hunnen aanhang, de regeering van Napoleon alleen een regeering door de daad was geweest, en dat die der Bourbons rechtens onafgebroken was in wezen gebleven: zoodat na den dood van Lodewijk XVI, diens zoon als Lodewijk XVII, en thans de tegenwoordige Koning als Lodewijk XVIII, waren blijven regeeren. Hij telde de jaren zijner regeering dan ook niet van het tijdstip zijner terugkomst in Frankrijk, maar van dat, waarop zijn koninklijke neef geächt werd gestorven te zijn. — Een algemeene vrede werd tusschen de Geällieerden en Frankrijk gesloten (30 Mei) en de onwettig overheerde landen weder van dit Rijk gescheiden. Bij dien vrede werd Willem I als Soevereine Vorst van Nederland erkend, en aan dezen Staat vermeerdering van grondgebied toegezegd. De vreemde troepen ruimden den Franschen bodem: Lodewijk XVIII schonk (4 Juni) een Konstitutie of Charter aan zijn volk, en de rust van Europa scheen op nieuw verzekerd. — Wij zullen later zien, dat zulks werkelijk niet meer was dan schijn.

De troonsafstand van Napoleon en de troonsbestijging van Lodewijk XVIII hadden de ontruiming der plaatsen, die hier te lande nog in handen der Franschen waren, ten gevolge. Van de middelen, in den loop dezes jaars — hoezeer dan ook vruchteloos — beproefd, om die plaatsen met geweld te bemachtigen, moet ik hier nog met een woord gewag maken.

Reeds in het eind van 't vorige jaar was de gewichtige vesting Bergen-op-Zoom door de Engelschen, onder Sir Thomas Graham, ingesloten geworden, en hadden de ingezetenen al de onaangenaamheden van een beleg moeten verduren. Niet slechts was de gemeenschap naar buiten gestremd, waardoor de prijzen der levensmiddelen tot eene ontzettende hoogte stegen, maar ook perste de bevelvoerende generaal Bazanet, wiens krijgskas ledig begon te worden, hun niet minder dan 35,000 franken af. De felle vorst, die de verdediging der vesting belemmerde, de zwakheid der Bezetting, en de medewerking, die men bij de burgerij hoopte te vinden, hadden in het Engelsche hoofdkwartier reeds het denkbeeld doen ontstaan om de stad bij verrassing te bemachtigen: en toen, na den slag bij Montmirail, het aanvankelijk terugtrekken van Bulow de vrees deed ontstaan voor den

terugkeer der Fransche legermacht, die alsdan in Antwerpen, Bergen-op-Zoom en Grave belangrijke steunpunten zou gevonden hebben, achtte Graham het noodzakelijk, hoe eer hoe beter het beraamde plan ten uitvoer te leggen. Terwijl een schijnaanval op de Steenbergsche poort de aandacht der Bezetting derwaarts afleidde, trokken drie kolommen, bij donkere nacht, de gracht over op verschillende punten: twee daarvan geraakten op den wal, en vermeesterden spoedig het eene bastioen na het andere, zoodat de Bezetting overal week en de Kommandant alles reeds verloren waande; toen zijn adjudant, een man van buitengewone geestkracht en moed, de verstrooide Franschen op de markt weder herzamelde, de aanvallers tegentrok, hen achtereenvolgens al de bastioenen weder uitdrong, en hen de vesting op nieuw deed ruimen. Behalve aan de wakkerheid van dezen krijgsman, wiens naam ik niet heb kunnen vinden, schijnt de ongelukkige afloop der onderneming te moeten worden toegeschreven aan het in den aanvang sneuvelen van verscheidene Engelsche officieren, waardoor verwarring onder de manschappen ontstond, en verzuimd werd, de noodige gemeenschap met de troepen daar buiten te openen. — Er verliep nu ruim een maand (15 April) eer de Fransche bevelhebber bericht kreeg van de nieuwe orde van zaken, de driekleurige vlag en kokarde werd nu wel door de witte vervangen, doch de stad niet overgegeven, dan toen Bazanet daartoe bevel van zijn nieuwen Soeverein had ontvangen.

Eerst eenige dagen later (3 Mei) werd Grave door de Franschen ontruimd. De Kommandant der vesting, van wiens plundertochten de omgelegen landstreek vrij wat last leed, had niet slechts geen geloof willen hechten aan de tijding van den afstand van Napoleon, maar zelfs geweigerd de vijandelijkheden te staken in afwachting van stelliger berichten; en niet eer besloot hij tot de overgave, dan toen hij met zekerheid vernomen had, dat ook Venloo en Maastricht waren ontruimd.

Reeds vroeger had de overgave plaats gehad van den Helder en de Hollandsche vloot. Ik heb u hierboven verhaald van de middelen, door den generaal De Jonge in 't werk gesteld, om het noordelijk gedeelte van Holland tegen een aanval van de zijde der forten aan den Helder te verdedigen. — Van de ondersteuning der kozakken beroofd, die bevel hadden ontvangen om hooger op te trekken, had hij hun gemis pogen te vergoeden door het oprichten eener ruiterbende van 78 man, met lansen gewapend, en die, aan de voorposten geplaatst, geen geringe diensten bewees. Wijders ontving hij nog een versterking van 300 man uit den Landstorm van Alkmaar, een aanzienlijken voorraad geweeren en, uit het tuighuis te Medemblik, twee veldstukken, benevens twee twaalfponders, het eenige bruikbare geschut, in Noord-Holland voorhanden.

Zich aldus versterkt ziende, zond De Jonge (9 Jan.) een onderhandelaar aan Ver Huell, met bericht van de overgave van Gorcum en den Bosch en van de vorderingen, door de Geälliëerden in

Frankrijk gemaakt, en met aanmaning om de forten over te geven. Bedenkelijk was de toestand, waarin zich de Amiraal bevond. Door het Hollandsche zeevolk, en later ook door de Nationale garde verlaten, had hij naauwlijks 1100 man onder de wapenen, en bovendien gebrek aan geld, waarin hij, die geen gedwongen heffingen wilde doen, had voorzien door een geldleening van de Helderschen, onder waarborg des noods van zijn eigen goederen. Doch waar hij meest mede te kampen had, was met de raadslagen zijner Fransche onderbevelhebbers, die luide er op aandrongen, dat men het eskader in brand steken, de forten laten springen, het Nieuwe Diep stoppen, den zeedijk doorsteken en met de beide fregatten ontsnappen zou. Gelukkig stuitten deze eischen der wanhoop af op de vastberadenheid van Ver Huell.

Doch evenmin als hij daaraan toegaf, achtte hij, in weêrwil van zijn benarden toestand, zich gerechtigd, aan den eisch tot overgave te voldoen. Intusschen was het voor hem van belang, onderricht te bekomen aangaande de ware gesteldheid der zaken in Frankrijk, waarvan hij onkundig bleef, als aan de landzijde door onze troepen, aan de zeezijde door de Engelschen ingesloten. De luitenant Rijk, een bekwaam zeeöfficier, en die eenmaal geroepen zou zijn, aan het hoofd van ons zeewezen te staan, redde hem uit de verlegenheid, door het aanbod van zelf zich naar Parijs te begeven ten einde aldaar bevelen te ontvangen. Gretig werd het voorstel aangenomen, en Rijk, zich vermomd en in een visschersboot hebbende ingescheept, stak (12 Feb.) van wal, en wist, door het ijs en de Engelschen heen, in de open zee te komen. Doch nu had hij met een nieuwe zwarigheid te worstelen; daar de schipper en zijn knecht, vernemende, dat de bestemming naar een Fransche haven lag, weigerden hun dienst daartoe te verleenen. De vaste houding van Rijk wist echter hun tegenzin te overwinnen: en zoo kwam hij (15 Febr.) te Duinkerke aan wal, van waar hij zich, langs de kust, om de legers der Geällieerden te vermijden, over Boulogne naar Parijs begaf. Hier, bij den Minister van Marine toegelaten, wist hij, door kracht van taal en overreding, van dezen te verkrijgen, dat Ver Huell gemachtigd werd, naar bevind van zaken te handelen, terwijl hem 10,000 franken in goud werden medegegeven tot stijving der krijgskas.

Doch nu begon de nieuwe zwarigheid, die van den terugtocht (13 Mrt.). Te Duinkerke zijn boot weder bereikt hebbende, werd hij van daar door stormweêr genoodzaakt (23 Mrt.) te Oostende binnen te loopen. Eerst 10 dagen later kon hij weder uitzeilen, wanneer hij, met koene stoutmoedigheid, de Engelsche kust langs zeilde en zoo voor-de-wind (25 Mrt.) weder aan den Helder terugkeerde. De berichten, die hij met zich bracht van de voordeelen, onlangs door Napoleon behaald, moesten natuurlijk strekken om Ver Huell in zijn weigering van overgave te doen volharden: en het was dan ook eerst een maand later (21 April), dat de witte vlag van de forten uitgestoken, en vervolgens (4 Mei) de vesting ontruimd werd.

Ver Huell, thans ontslagen van den eed, aan Napoleon gedaan, wendde zich tot den Soevereinen Vorst en verzocht in dienst der Nederlanden te worden aangenomen, met behoud van zijn rang. Ongelukkig was Willem I tegen den rechtschapen krijgsman ingenomen. Hij sloeg het verzoek af, hem gedaan: en zoo werden de diensten van een kundig, ervaren zeeheld, aan wien men het behoud der forten, der vloot en van zoovele menschenlevens te danken had, voor het Vaderland verloren. Te vreemder was deze weigering, om dat de getrouwheid van Ver Huell aan zijn eed een te zekerder waarborg opleverde, dat hij met niet minder trouw zijn Vaderland zou dienen, — en om dat vele anderen, die vroeger, 't zij de Republiek van en na 1795, 't zij Napoleon gediend hadden, thans, op grond hunner ervaring en bekwaamheid, als bij voorkeur door den nieuwen Soeverein in zaken gebruikt werden. Ver Huell begaf zich naar Parijs, waar hij sedert verbleef, en als Pair van Frankrijk in hoogen ouderdom zijn nuttig leven eindigde.

De overgave van den Helder was voorafgegaan door die van Deventer (26 April), waar de ingezetenen zoowel als de landlieden in den omtrek niet weinig dankbaar waren, verlost te worden van al de kwellingen van het beleg. Koevorden hield het langer uit: en zelfs werd aldaar, nog na de overgave van andere plaatsen, meer dan een heftige strijd geleverd. Zeven malen was de vesting vruchteloos opgeëischt geworden, toen (3 Mei) een Fransche overste aan de Bezetting den last kwam brengen om haar te ontruimen.

Even hardnekkig als die van Koevorden, was de Bezetting van Naarden weêrstand blijven bieden: en het herhaald beschieten der vesting, op last van Krayenhoff, had wel vrij wat verwoesting in de stad aangericht, doch niet gestrekt om den moed der belegerden te verminderen. En inderdaad, de bevelvoerende generaal Quitard, of liever de kolonel der artillerie Falba, die de verdediging bestuurde, kon gerust den spot drijven met de aanvallen van een macht, gedeeltelijk uit ongeöefende vrijwilligers bestaande, en geheel ontoereikend om een vesting te bedwingen, zoo sterk als Naarden, door meer dan 2000 man verdedigd, en ruim van krijgs- en mondbehoeften voorzien. Herhaalde uitvallen en strooptochten verschaften den belegerden wat hun ontbrak: de burgers, voor zoo verre zij bemiddeld waren, werden tot zware opbrengsten genoodzaakt: en de onvermogenden, die niet in hun onderhoud konden voorzien, ten getale van 200, (10 April) de stad uitgedreven. Eerst in de volgende maand werd op den last, door Lodewijk XVIII gezonden, (12 Mei) de vesting ontruimd.

Niet minder dan de omstreken van Naarden hadden die van Delfzijl te lijden gehad van den overmoed der Fransche bezetting, en meer dan één molen of rijke boerewoning, ja de meeste huizen van Farnsum, Uitwierda en Birsum waren ter gelegenheid der gedane uitvallen in de asch gelegd. Wel had men een poging willen doen om de vesting met geweld te bemachtigen; doch toen daartoe door

de Pruisische en Engelsche legerhoofden en den kolonel Busch de noodige maatregelen waren genomen (2 Feb.), werd er onverwachts tegenbevel door den Hollandschen generaal Otto van Stirum gegeven. Dit had ten gevolge, dat de Engelschen en Pruisen aftrokken, en de taak der insluiting voortaan geheel op de schouderen der Nederlandsche burgers en boeren bleef rusten, door wie niet dan met gestadige moeite en volharding de uitvallen des vijands konden worden te keer gegaan. Wel werden zij later door eenig geregeld krijgsvolk gesterkt, doch in geen toereikend aantal om iets van belang te ondernemen: en zelfs nadat aan den Franschen kommandant het herstel der Bourbons was bekend gemaakt, wilde hij niet tot de overgave besluiten, voor dat een zijner officieren naar Parijs gegaan was, om zich van de waarheid van het verhaalde te vergewissen. Eerst na diens terugkomst (28 Mei) werd de witte vlag opgestoken en de vesting verlaten.

Behalve de gemelde steden werd ook eindelijk het eiland Walcheren van de Fransche overheersching ontslagen. Hier was, bij het uitbreken der omwenteling, alle gemeenschap met de omliggende gewesten door den Prefekt verboden geworden: verdachte personen en anderen, die men als gijzelaars in verzekerde bewaring wilde houden, werden naar Vlissingen en sommigen van daar naar Frankrijk opgezonden, welk lot onder anderen den rechter A. C. van Citters, en J. J. de Bruin, oud-Baljuw van Middelburg, trof. Drukkende opbrengsten werden, gedurende den tijd der afsluiting van Walcheren, van de inwoners gevorderd. Reeds in November hadden 220 paarden voor den artillerietrein geleverd moeten worden: en eerlang werden 800 arbeiders in dienst gesteld voor de vestingwerken. Van December tot in Maart werden dagelijks 100 wagens met de daarbij behoorende paarden en voerlieden gevorderd tot vervoer van allerlei voorwerpen, zonder dat daarvoor iets werd betaald. Om het loon voor de bovengemelde 800 arbeiders te vinden, moest wekelijks een som van 2100 franken door de 100 meest gegoede inwoners worden opgebracht. Drie kooplieden, Serlé, Andriessen en Meyners, weigerden aan deze afpersing te voldoen, waarop hun goederen gerechtelijk aangeslagen en verkocht werden. Voorts werd de volle belasting voor 1814 in drie termijnen ingevorderd vóór het einde van Maart, terwijl wat die minder dan tot een som van 400,000 franken opbracht, uit de bijzondere kassen van een dertigtal vermogende ingezetenen moest worden aangevuld. Doch bovendien moesten levensmiddelen en andere noodwendigheden voor de vestingen worden geleverd, zoo dat alles te zamen ten minste een som van anderhalf millioen bedroeg. — Ter geruststelling der ingezetenen werd beloofd, dat het Fransche bestuur al het geleverde betalen zou, waartoe dan ook zoogenaamde bons werden afgegeven; intusschen was door de landlieden reeds veel geleverd, zonder dat zoodanige schuldbekentenissen hun waren ter hand gesteld. Gaf dit aanleiding tot gemor, niet weinig werd het misnoegen vermeerderd door een afkondiging

van den Prefekt (3 Jan.), dat de landlieden al hun vee in de vestingen zouden brengen, op straf van bij verzuim hun bezittingen te zien verbranden. Hiertegen werd door sommige gemeenten, niet zonder reden, bezwaar ingebracht, doch met weinig goed gevolg. De goeverneur, Gilly, verklaarde (10 Febr.), dat hij elke gemeente, die tot de verdediging des eilands weigerde mede te werken, als vijandig behandelen, en elke gemeente, die achterlijk bleef in het opbrengen van haar aandeel, door krijgsvolk zou dwingen het dubbel daarvan te leveren. Deze bedreigingen werden echter nimmer ten uitvoer gelegd, maar wel een besluit (11 Febr.), waarbij de aflevering van alle schietgeweeren bevolen werd, en 't welk aanleiding gaf tot een heftigen, hoezeer dan ook vruchteloozen tegenstand. Een bende van 40 man was tot het ophalen der geweeren naar de dorpen Brigdamme en St. Laurens gezonden. De bevelvoerende officier had last om met den maire dier gemeenten, Verheyen van Citters, de noodige middelen te beramen, om dien last met zachtheid en voorzichtigheid uit te voeren; doch reeds was op zijn aankomst de dorpsklok te St. Laurens geluid, 't welk in de naburige gemeenten herhaald werd, en waren op dat sein de landlieden van Serooskerke en andere plaatsen met stokken, vorken en dergelijke wapenen aangerukt. De officier, vreezende ingesloten te worden, trok met zijn bende naar Middelburg terug, door het landvolk achtervolgd, 't welk nu mede de stad binnendrong. Hier deed een wel ingericht geweervuur van de Bezetting den ordeloozen hoop uit een stuiven, die weldra, met achterlating van eenen doode en eenige gekwetsten, zich verstrooide en een goed heenkomen zocht. Nu werd een genoegzaam aantal krijgsvolk naar Brigdamme en Serooskerke gezonden, en de wapenen overal zonder tegenstand opgehaald. Negentien landlieden, naar Vlissingen gevoerd, bleven aldaar gevangen tot aan de verlossing des eilands. Ook eenige ingezetenen van Middelburg, de maires van Aagtekerke en Brigdamme en de predikant van Serooskerke werden in verzekering genomen, doch met bescheidenheid behandeld, en na verhoor weder ontslagen. Alleen Noels, maire van Buttinge, werd, als verdacht van den tegenstand, door zijn gemeente geboden, te hebben aangestookt, van zijn post ontzet, en een tijd lang gevangen gehouden.

De toestand der Franschen op Walcheren was onder dat alles meer en meer bedenkelijk geworden. De gemeenschap met hun vaderland was hun afgesneden: vergeefs hadden zij gepoogd weder voet te krijgen op het bevrijde Noordbeveland, waar een bende van 60 man, door Gilly afgezonden, krijgsgevangen gemaakt en op de Engelsche schepen gebracht was. Wel was het hun gelukt een batterij op Zuidbeveland, die hun gemeenschap met Bath belemmeren kon, tot tweemalen toe te vernielen; doch latere pogingen, met 500 man beproefd, om Zuidbeveland te heroveren, waren telkens afgestuit op den wakkeren wederstand, hun door de Engelsche bezetting te Borselen en den gewapenden landstorm des eilands geboden. Kort daarna werd de gemeenschap met Bath door Engelsche troepen ge-

heel afgesneden. Eindelijk kwam ook op Walcheren de blijmaar aan van Napoleons val; doch, zelfs nadat de witte vlag van den toren te Middelburg was uitgestoken, bleef de Prefekt, en, na diens vertrek, zijn Sekretaris-Generaal zich even willekeurig als vroeger gedragen: — en de kwellingen hielden niet op dan met de komst van den Franschen generaal d'Arboville (6 Mei), die met de ontruiming belast was, welke nu eindelijk plaats vond.

Zoo waren dan al de Vereenigde Gewesten van vijanden verlost, en nu onder denzelfden staf weder vereenigd: en men kon de handen in een slaan, om het binnenlandsch beheer te regelen en het deerlijk geschokte finantiewezen te herstellen.

Wat de wijze van bestuur betrof, zoo bleven, gelijk ik reeds hierboven heb aangemerkt, de Fransche grondstellingen van regeering en de meeste door Napoleon ingevoerde inrichtingen onder Nederlandsche namen in stand; terwijl ook, behalve de afschaffing van het tabaksmonopolie, de belastingen niet van aard veranderden. Tot het verkrijgen der benoodigde gelden werd in een buitengewone vergadering der Staten-Generaal (2 Mei) een wet goedgekeurd, waarbij daarin voorzien werd, alle effekten in een $2^1/_2$ $^0/_0$ effekt gekonverteerd (14 Mei), en tevens naast de werkelijke een uitgestelde schuld werd vastgesteld, ter herleving van de $^2/_3$, die men onder Napoleon door de tierceering verloren had. In de eerste gewone vergadering van hetzelfde lichaam (7 Nov.) werden al de middelen op 40 millioen, de uitgaven op 51 millioen berekend; maar er was uitzicht op vermindering van behoeften, zoodra de vrede bestendig bleef, en op vermeerderde opbrengst bij het herkrijgen der Overzeesche Bezittingen, waarvan de teruggave door Groot-Brittanje was toegezegd (13 Aug.). Het publiek krediet herleefde: de $2^1/_2$ $^0/_0$ klommen van 30 op 46 $^0/_0$, en reeds gaven de lijsten van de Maas en Goeree aan 't einde des jaars het binnenkomen van 1284 en het uitzeilen van 1308 schepen op, terwijl dit getal in 1808 slechts 63 en 67 had bedragen.

Terwijl men zich hier bezig hield met de nieuwe organizatie van 't bestuur, arbeidden de Mogendheden aan het organizeeren van Europa. Men wilde Holland, in het belang der algemeene rust, tegen het altijd woelige en gevaarlijke Frankrijk versterken, en daarom met de Belgische Gewesten samensmelten. Over deze laatsten was eerst, namens de Mogendheden, een provizioneel Bestuur aängesteld geworden (11 Febr.), en later ten gevolge van het te Parijs gesloten vredesverdrag, een Tusschenbestuur van Willem I; terwijl hem nu (15 Aug.), op een te Weenen gehouden algemeen kongres der Mogendheden, het oppergebied over al de Nederlanden, met den koningstitel (**1815**), werd opgedragen, en tevens, in ruil voor zijn Nassausche erflanden Dillenburg, Siegen, Dietz en Hadamar, het groot-hertogdom Luxemburg. Oostenrijk had met Engeland het ijverigst voor deze samenvoeging gepleit: wel moest het daardoor afstand doen van zijn rechten op Belgiën; doch het zag gaarne af van een ver afgelegen

en moeilijk te besturen landstreek, om, ter vergoeding daarvoor, het gebied over Lombardijen en Venetiën te bekomen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Voor- en nadeelen der vereeniging met Belgiën. — Terugkeer van Napoleon in Frankrijk. — Legers, door de Bondgenooten tegen hem uitgerust. — Napoleon valt in Belgiën. — Blucher bij Ligny door de Franschen geslagen. — Ney bij Quatre-Bras gestuit. — Slag van Waterloo. — De prins van Oranje gewond. — Vlucht en gevangenschap van Napoleon.

(1815). Veel was er, dat voor de vereeniging van al de Nederlanden onder eenen scepter, en alzoo voor het herstel van het oude Nederland onder Karel V, pleitte: de voormuur tegen Frankrijk scheen er vaster door te zullen zijn: het nieuw gevormde Rijk zou, als Mogendheid van den tweeden rang, krachtig en bloeiend kunnen optreden en nu, niet enkel meer in den handel, dien Holland voerde, maar ook in den landbouw en het fabriekwezen, waardoor Belgiën zich onderscheidde, ruime hulpmiddelen ter bevordering van algemeene welvaart vinden; maar daar stond tegenover, dat juist dit verschil tusschen beide landen, met opzicht tot hun bronnen van bestaan, verschil van belang te weeg moest brengen, en daardoor aanleiding geven tot botsing en tweespalt: waarbij nog kwam de onbekendheid van een groot deel der Belgen met de Nederduitsche taal, en eindelijk, de nog grootere zwarigheid, dat Noord-Nederland, door geschiedenis, zeden, en gebruiken, een Protestantsch, Belgiën daar-en-tegen een bij uitstek Katholiek Land was. Velen zagen dan ook reeds in den aanvang die zoogenaamde vergrooting van Holland niet zonder bekommering aan. Ook werd zij niet dan tot vrij hoogen prijs gekocht. Behalve 2 millioen Pond Sterling, die wij aan Engeland hadden uit te keeren voor den opbouw van vestingen aan de zuidelijke grens, moesten wij aan deze Mogendheid overlaten de Berbice, Demerary, Essequebo en de Kaap. Intusschen kwam nog de teruggave der overige Koloniën, evenmin als de regeling van het bestuur des nieuwen Koninkrijks, dadelijk tot stand, en werd dit laatste in tegendeel bedreigd, weder ten onder te gaan eer het nog kon geächt worden te bestaan. Een nieuwe storm was over Europa losgebarsten en

de naauwlijks gesloten vrede, op geweldige wijze verstoord. Napoleon, gerust op de gehechtheid zijner oude wapenbroeders en op de onverschilligheid der Franschen voor het huis van Bourbon, had Elba in 't geheim verlaten (1 Mrt.) en was met 1500 man nabij het zeestadje Cannes aan wal gestapt. Als een sneeuwval vermeerderde zijn kleine krijgsmacht, daar al de tegen hem afgezonden troepen zich bij hem aansloten: zijn optocht naar de hoofdstad was een triomftocht, waarbij stad bij stad haar poorten voor hem ontsloot; en geen drie weken later (20 Mrt.) bevond hij zich weder te Parijs, van waar de Koning inmiddels naar Gent geweken was. Schrikbarend klonk de maar zijner terugkomst den Mogendheden, nog te Weenen vergaderd, in 't oor: en straks werd besloten tot een algemeene vereeniging tegen den overheerscher, waartoe een leger van meer dan een millioen man zou worden op de been gebracht. Ook in Nederland was de krachtsontwikkeling algemeen: 40,000 man werden onder de wapenen gebracht om de grenzen van Belgiën te dekken: 30,000 man Nationale militie in de Zuidelijke Gewesten gelicht, en de troepen onder de bevelen der koninklijke Prinsen gesteld. Doch ook Napoleon was niet werkeloos gebleven, en eer twee maanden om waren, stonden reeds 180,000 man, meest oude gedienden, gereed den veldtocht te beginnen. — Wel begon hij met voorslagen van vrede aan de Mogendheden te doen; doch toen daar niet naar geluisterd werd, achtte hij het noodig, zelf, door een stouten aanval, dien der Bondgenooten te voorkomen.

Deze van hunne zijde kenden Napoleon te wel, dan dat zij geheel onvoorbereid zoodanigen aanval zouden hebben afgewacht; en daar zij berekenden, dat Belgiën het tooneel zou zijn van den oorlog, was het Pruisische legerkorps, dat zich tusschen Rijn, Maas en Moezel onthield, tot nagenoeg 117,000 man versterkt, en onder den maarschal Blucher gesteld geworden. Behalve deze troepen, die nu een stelling namen tusschen Luik, Hoei, Charleroi en Dinant, met Namen als hoofdpunt, lagen in Belgiën 20,000 Engelschen en Hanoveranen, die met de Nederlanders onder het bevel stonden van den Erfprins, aan wien kort te voren, toen zijn vader den koningstitel aanvaardde (16 Mrt.), die van prins van Oranje gegeven was, ten einde te zorgen, dat deze naam, waaraan zich zoo vele herinneringen verbonden, niet verloren ging en verdween. Doch weldra kwam ook Lord (thans Hertog van) Wellington te Brussel en nam (4 Apr.) het opperbevel aan over een leger, dat, door het verzenden van nieuwe troepen uit Engeland, Hanover, Brunswijk, Nassau en de Nederlanden, tot een sterkte geklommen was van 91,228 man. Willem I stelde nu ook zijne krijgsmacht onder de bevelen van het Engelsche legerhoofd, die tot Nederlandsch Veldmaarschalk werd verheven: de prins van Oranje bekwam het bevel over de eerste afdeeling van het Engelsch-Nederlandsche leger, en zijn broeder Frederik werd, aan het hoofd van 10,000 man, gesteld onder de bevelen van den Engelschen luitenant-generaal Lord Hill.

Het eerste legerkorps, onder den prins van Oranje, was tusschen Gemappes, Enghien en Birche gekantonneerd. Twee Nederlandsche afdeelingen behoorden daartoe, waarvan de eene werd aangevoerd door den generaal De Perponcher, den vriend van den te Padua overleden prins Frederik, en de andere door Chassé, tot in 't vorige jaar Napoleons trouwen krijgsmakker. Het tweede legerkorps, onder Lord Hill, had te Ath en Oudenaarden zijn hoofdkwartieren, en de rezerve, onder Sir Thomas Picton, lag in en rondom Brussel. De ruiterij stond onder het opperbevel van Lord Uxbridge; terwijl de daartoe behoorende Nederlandsche afdeeling zich in de omstreken van Bergen bevond en aangevoerd werd door den generaal Collaert, die vroeger zich bij Castricum zoo manmoedig had gekweten.

Niet zoo spoedig echter zou, naar het oordeel van Wellington, Napoleon in staat zijn onze grenzen met een leger binnen te rukken: de Hertog hoopte hem zelf te voorkomen en hield zich bezig met het nemen der noodige maatregelen om den Keizer in Frankrijk aan te tasten. Ook zijn hoofdofficieren waren zoo onbezorgd, dat zij naauwlijks een dier menigvuldige gelegenheden ter uitspanning, welke Brussel aanbood, ongebruikt lieten voorbijgaan. Het was dan ook op een bal (15 Juni), door de hertogin van Richmond gegeven, dat Wellington, even voor middernacht, de tijding ontving, hoe Napoleon, aan 't hoofd van 130,000 man, in de Nederlanden was gevallen, en hoe reeds Charleroi sedert 12 uren in zijn handen was. Met de hem eigen kalmte en tegenwoordigheid van geest gaf de Hertog terstond zijn bevelen: in weinige oogenblikken waren de straten van Brussel vol van gewapenden, voertuigen en kanonnen, en reeds des morgens te acht uren was al wat te velde moest trekken op weg naar het oorlogstooneel. Sommige officieren hadden naauwlijks den tijd gevonden om hun dansgewaad tegen het uniform te verwisselen, en men zag er, die met zijden broek en kousen te paard gestegen waren. De prins van Oranje, die zich mede op het bal bevond, was met dien spoed in zijn bewegingen, die hem zijn geheele leven door kenmerkte, des nachts te twee uren in zijn hoofdkwartier te Braine-le-Comte en stond te zes uren in den morgen (16 Juni) aan den viersprong Quatre-Bras, het punt, waar de groote wegen van Nivelles naar Namen en van Brussel naar Charleroi elkander kruisen. Dit punt was den dag te voren, bij het eerste bericht van het oprukken des vijands, bezet geworden door den hertog van Saxen-Weimar, kolonel van het regiment Oranje-Nassau. In den avond waren ook aldaar aangekomen een bataljon Nassauers en een batterij rijdende artillerie, onder 't bevel van den kapitein Bijleveld, die een uur van daar bij het dorp Frasnes geposteerd, door de Fransche ruiterij waren aangetast, en al schietende den terugtocht zonder eenig verlies en in volkomen orde hadden volbracht. Weldra was er bevel gekomen van den generaal De Perponcher, die zich te Nivelles bevond, om Quatre-Bras tot het uiterste te verdedigen, met

bijvoeging, dat hij zelf in den loop van de nacht met twee bataljons ter versterking zich aldaar zou bevinden. Inmiddels ontving de Generaal een bevel uit het Engelsche hoofdkwartier om zijn divizie te Nivelles te vereenigen. Dit bevel, gegeven voor dat Wellington bekend was met de inneming van Charleroi, zou De Perponcher alzoo genoodzaakt hebben, Saxen-Weimar naar Nivelles terug te roepen en Quatre-Bras onbezet te laten; gelukkig had de wakkere Bevelhebber oordeel genoeg om te beseffen, dat hij ten dezen niet den gegeven last, maar den drang van het oogenblik moest opvolgen, en, in stede van te gehoorzamen, trok hij met een bataljon jagers naar Quatre-Bras. De prins van Oranje, aldaar gekomen, keurde het door De Perponcher verrichte niet alleen goed, maar verordende terstond nog meer uitgebreide maatregelen ter versterking dier gewichtige stelling.

Het lag in de bedoeling van Napoleon, gelijk ook zijn belang medebracht, de Pruisische en Engelsche legers achtereenvolgens te overvallen, en het moest alzoo zijn eerste zorg zijn, hun vereeniging te voorkomen. Te dien einde was de maarschalk Grouchy naar Sombref gezonden om aldaar den weg aan Blucher te versperren, en de maarschalk Ney naar Quatre-Bras. Dan op den avond van dien dag had Grouchy niet dan tot bij Fleurus kunnen doordringen, en Ney niet verder dan tot Frasnes. Intusschen splitste Napoleon zijn leger in drie deelen: de linkervleugel, sterk 47,450 man en 116 vuurmonden, werd onder bevel van Ney gesteld; de rechter, sterk 38,000 man, met 112 vuurmonden, onder dat van Grouchy; hij zelf bleef den middeltocht, sterk 28,880 man en 122 vuurmonden, als rezerve, bij zich houden, ten einde zijn krachten daarheen te kunnen wenden, waar de omstandigheden haar beslissend overwicht zouden behoeven, 't zij links 't zij rechts, den vijand terug te slaan, tot Brussel door te dringen, en van daar zijn vijanden afzonderlijk af te maken. Hij zond alzoo in het eerste morgenuur vernieuwd bevel, aan Grouchy om Sombref, aan Ney om Quatre-Bras te gaan bezetten. Dan Grouchy vond nabij Fleurus het leger van Blucher, 90,000 man sterk, reeds in slagorde geschaard. Doordringen was hier onmogelijk: en nu zond tegen twee uren Napoleon nader bevel aan Ney, om den vijand, dien hij voor zich had, terug te dringen, zich dan naar Sombref te wenden, de Pruisen in den rechterflank te vallen en zoo de overwinning te helpen voltooien.

Het viel echter aan Napoleon gemakkelijker, dien last te geven, dan aan Ney dien uit te voeren. Onbewust, hoe sterk de krijgsmacht was, die hij tegenover zich had — want de prins van Oranje had met opzet zijn troepen een zoodanige uitbreiding doen nemen dat zij talrijker schenen den zij inderdaad waren — had Ney zich tot nog toe bepaald tot het leveren van eenige voorpostgevechten: — Wellington zelf was tegen elf uren mede te Quatre-Bras verschenen, van waar hij, na de genomen maatregelen goedgekeurd en overal last gezonden te hebben om den aanmarsch van troepen

te bespoedigen, zich den weg op naar Sombref begaf. Hier had hij, bij een molen tusschen Bry en Ligny, een gesprek met Blucher, waarbij zij overeenkwamen, dat de Pruisische veldheer den slag zou aannemen en dat Wellington hem ter hulp zou komen langs Quatre-Bras. — Aan dit laatste kon de Engelsche opperbevelhebber geen gevolg geven, ten gevolge van den te Quatre-Bras gevoerden strijd. Het Pruisische leger werd aan zijn eigen krachten overgelaten en schoot te kort: te Ligny bekroonde op dien dag de zege nog eenmaal — doch thans voor 't laatst — de wapenen van Napoleon.

Zoo Blucher te vergeefs naar Engelsche hulp uitzag, evenzeer zag Napoleon vruchteloos uit naar die, welke het legerkorps van Ney hem bewijzen zou. Deze, langzamerhand een macht van 15,750 man voetvolk, 1865 ruiters en 38 stukken geschut vereenigd hebbende, achtte het tijdstip gekomen om een krachtigen aanval te doen op 's Prinsen krijgsmacht, die uit niet meer dan 6832 man voetvolk en 16 vuurmonden bestond, zonder eenige ruiterij. Deze troepen waren op de navolgende wijze geplaatst:

De tweede brigade, onder het bevel van Saxen-Weimar, bezette het bosch van Bossu, rechts van den weg naar Charleroi gelegen, en was op den rechtervleugel gedekt door twee kanonnen van de batterij te voet. De overste Westenberg hield met het vijfde bataljon nationale militie de hoeve Germioncourt aan den straatweg bezet. Links van die hoeve stond een bataljon jagers onder den overste Gruneboseh: rechts van Quatre-Bras bevonden zich twee bataljons nationale militie als rezerve: links van Quatre-Bras bestreken drie stukken geschuts den weg naar Namen: en voor het midden dier stelling, tusschen Germioncourt en Frasnes, hadden de kapiteins Bijleveld en Stievenaar elf vuurmonden in batterij, beschermd, rechts door een bataljon Nassauers, links door een kompagnie der zoo even vermelde jagers.

Deze jagers, het eerst door den vijand met genoegzame overmacht aangevallen, werden spoedig tot wijken genoodzaakt, en zoo kon de Fransche divizie van den generaal Bachelu, die hier het bevel voerde, zich op den linkerflank der Nederlanders uitbreiden. Dien ten gevolge beducht, overvleugeld te worden, trokken de kapiteins Bijleveld en Stievenaar terug, de een oostelijk langs de hoeve Germioncourt, de ander naar de zijde van het bosch van Bossu, waar hem weldra een houwitser dood ter neder deed storten, en ook deze stelling spoedig door zijn manschappen verlaten moest worden.

Intusschen was ook de tweede brigade aan den rechtervleugel door vijandelijke lanciers aangevallen. Wel werden zij afgeweerd door het welgericht vuur der Nassauers; doch toen ook het Fransche voetvolk in het bosch gedrongen kwam, werd de toestand der onzen hachlijk. Saxen-Weimar, zelf met den sabel in de vuist aan 't hoofd der zijnen voortgerukt, drong den vijand het bosch weder uit; doch, aan den rand daarvan gekomen, zag hij zich door het vijandelijk geschut genoodzaakt daar weder binnen te trekken. Toen echter rukte de

prins van Oranje met twee in rezerve staande bataljons vooruit en bracht de Franschen tot staan, zoo dat zij in het bosch niet verder konden doordringen.

Inmiddels was, bij het terugtrekken onzer artillerie, de hoeve Germioncourt, die den Franschen den weg naar Quatre-Bras versperde, het hoofddoel van een hevigen aanval geworden, die echter door den overste Westenberg wakker werd afgeslagen, in weerwil dat hij bijna enkel jonge en ongeöefende soldaten aanvoerde. Dan het vijandelijk geschut, nu geheel vooruitgebracht, dreigde hier eerlang allen weêrstand te verpletteren. Wel stelde de prins van Oranje zich aan 't hoofd der zijnen, en wees hun, met den hoed zwaaiende, de stukken aan, die de moorddadigste werking deden en 't noodigst veroverd dienden te worden; — doch het waren geen veteranen, in den Spaanschen krijg gehard, tot wie hij zijn aansporingen richtte: het waren meest jeugdige manschappen, en voor zulk een taak niet berekend. 's Prinsen adjudant, Otto van Stirum, werd gekwetst, de Prins zelf, midden tusschen de vijanden geraakt, alleen door de snelheid van zijn paard gered, en Westenberg ten laatste genoodzaakt, Germioncourt te ontruimen en terug te trekken op Quatre-Bras. In dit oogenblik kwam uit Nivelles een brigade Nederlandsche kavallerie opdagen, samengesteld uit dragonders, huzaren en rijdende artillerie, en ontving dadelijk last om den vijand tegen te gaan, — doch met te weinig beradenheid en samenstemming gingen de nieuw aangekomen ruiters daarbij te werk, en spoedig werden zij door den overmachtigen en meer geöefenden vijand in wanorde gebracht en met verlies van vele officieren en manschappen terug geslagen.

Doch was de strijd tegen de overmacht voor de Nederlanders niet gunstig afgeloopen, door hun volharding was ten minste een onberekenbaar voordeel bereikt en de Fransche legerafdeeling zoo lang in 't voorttrekken verhinderd, tot de Engelschen hadden kunnen opkomen. Het was tegen vier uren in den namiddag dat de divizie van Picton en die van den hertog van Brunswijk zich vertoonden, terwijl Wellington, van het Pruisische leger teruggekeerd, het opperbevel overnam. Het gevecht werd nu met vernieuwde hevigheid doorgezet. Ofschoon de meeste Nederlandsche troepen, na een rustelooze nacht en een heeten zomerdag strijdend doorgebracht te hebben, te afgemat waren om een krachtig deel te nemen aan den verderen strijd, bleef echter het minst uitgeputte deel zich wakker gedragen. De kapitein Gey van de rijdende artillerie hernam vier door de Franschen veroverde kanonnen van de voetbatterij: en de Nederlandsche bataljons, die het bosch van Bossu bezet hielden, bleven alleen met die taak belast; vermids de nieuw aangekomen troepen op den verbroken linkervleugel en het centrum gericht werden.

Dan zoodra was niet aan de zijde der Franschen de versterking ontwaard, die hun tegenstanders bekomen hadden, of ook hun rezerve rukte op, aangevoerd door Napoleons broeder Jerôme. De Brunswijkers, die den straatweg bezet hielden, werden 't eerst terug geworpen, en

hun Hertog door een kogel in 't hart getroffen. Zijn dood ontmoedigde de zijnen, die zich verstrooiden. Terwijl zag Saxen-Weimar, aan den rechterflank omgetrokken, zich gedwongen het bosch van Bossu te ontruimen en op Hautain-le-Val terug te trekken. Aan den linkervleugel liep de krijgskans evenzeer tegen; een regiment Bergschotten had driemalen zijn aanvoerder, en bovendien zijn vaandel met de helft zijner manschappen verloren. Kellerman, hertog van Valmy, met zijn kurassiers aangerukt, deed de Nederlandsche ruiterij terugdeinzen en drong tot nabij Quatre-Bras door. Dan ter rechter tijd kwamen twee versche brigaden Engelschen en Hanoveranen, met twee batterijen, langs den weg van Nivelles aan. De Hanoversche brigade richtte zich op den linkervleugel, dien zij versterkte, en de Engelsche sloot zich bij de troepen van Saxen-Weimar aan, met wie zij nu het bosch van Bossu hernamen en op nieuw bezetteden. In het centrum werd de vijand door het versch aangebrachte geschut in toom gehouden, en aan den linkervleugel verloor hij achtereenvolgens al de door hem behaalde voordeelen. Des avonds te tien uren gaf Ney den strijd op en trok zijn troepen naar de zijde van Frasnes terug, terwijl Wellington de hoeve Germioncourt weder bezette en tot het middelpunt zijner operatiën maakte. — Van de Nederlandsche divizie waren 667 man gesneuveld, gekwetst of vermist.

Het bericht, dat het Pruisische leger geslagen en op Wavre terug was getrokken, kwam den volgenden morgen (17 Juni) Wellington ter ooren, die nu raadzaam oordeelde insgelijks terug te trekken, ten einde een krachtiger stelling te nemen, waarbij hij minder van het Pruisische leger verwijderd was. Hij gaf hiervan kennis aan Blucher, en tevens, dat hij een veldslag zou aannemen, indien hij op den bijstand van twee Pruisische legerkorpsen kon rekenen. De zeventigjarige Veldmaarschalk gaf hem ten antwoord, dat niet twee legerkorpsen, maar hijzelf met het geheele leger hem te hulp zou komen, onder voorwaarde, dat, zoo Napoleon den aanval niet waagde op den 18den, Wellington dien den dag daaraan zou ondernemen.

De aftocht van het Engelsch-Nederlandsche leger ving te tien uren voor den middag aan en was in den namiddag, niet zonder gedurige schermutselingen tusschen de Engelsche achterhoede en den voortocht der Franschen, volbracht. Had Napoleon, die nu mede met zijn leger te Quatre-Bras gekomen was, reeds dien dag den aanval beproefd, de uitslag zou waarschijnlijk gunstig geweest zijn tegenover een leger, 't welk door de omstandigheid zelve dat het terugtrok, ontmoedigd kon geächt worden: — en Blucher had, dien dag, den Engelschen geen hulp kunnen bieden. Doch, 't zij dat Napoleon zijn gewone veerkracht miste, 't zij dat hij zijn troepen rust wilde gunnen, hij liet het grootste gedeelte van den dag verloopen; terwijl tegen den namiddag, en op het oogenblik dat de Engelsche ruiterij der achterhoede, door de Franschen op de hielen vervolgd, gereed stond zich om te wenden en alzoo wellicht een algemeenen veldslag

voor te bereiden, een hevige plasregen den grond zoodanig doorweekte, dat alle vervolging vooreerst ondoenlijk was. De regen hield het overige van den dag aan, en belemmerde de bewegingen van het Fransche leger zoo zeer, dat, toen Napoleon des avonds tegen over de door Wellington gekozen stelling aankwam, hij tot zijn spijt erkennen moest, geen veldslag meer te kunnen beginnen.

Het dorp Waterloo, waar Wellington zijn hoofdkwartier gekozen had, is aan den uitgang van het bosch van Soniën gelegen. Van daar verheft zich de grond langzaam opwaarts tot het omtrent een half uur van daar gelegen gehucht Mont St. Jean, en ter halverwege tusschen die beide plaatsen heeft de straatweg van Brussel naar Charleroi een zijtak naar Nivelles. Ten westen van de hoogte van Mont St. Jean ligt het stadje Braine-la-leud: ten oosten het dorp Ohain: ten zuiden, aan den straatweg op een hooggelegen punt, een herberg, la Belle Alliance geheeten. Meer voorwaarts, ten oosten van dit punt, ligt in de laagte het dorp Planchenoit, terwijl het terrein, tusschen de hoogte van la Belle Alliance en de stelling van Mont St. Jean, westwaarts wordt begrensd door den rijweg naar Nivelles, oostwaarts door het gehucht Smohain, de hoeven Papelotte en la Haye en het kasteel Frischemont. Op dit open veld verdienen nog twee belangrijke punten vermeld te worden: het eene, de hoeve la Haye Sainte, 500 schreden voorwaarts van de kruin der hoogte van Mont St. Jean rechts van den straatweg gelegen, met een moestuin en een boomgaard, aan de zijde van den weg door een muur, aan de overige zijden door zware heggen omgeven: het andere punt, het kasteel Goumont of Hougoumont, uit een heerenhuis, hoeve en tuin bestaande, binnen zware muren omsloten, nevens zich hebbende een boschje en een boomgaard, en 1000 schreden voor den rechtervleugel der stelling gelegen.

De getalsterkte der beide legers, die hier nu tegen over elkander stonden (18 Juni), was ongeveer gelijk, als tusschen de 65 en 70,000 man bedragende. Aan de Fransche zijde over de 15,000 ruiters en 246 vuurmonden, aan die van Wellington tusschen de 12 en 13,000 ruiters en ongeveer 200 vuurmonden. De Nederlanders, die zich bij dit leger bevonden, waren nagenoeg 18,000 man sterk, doch meest nieuwe en onervaren soldaten: slechts enkelen in hun gelederen behoorden tot de wakkere krijgslieden, die de veldtochten in Duitschland of Spanje bijgewoond, en, gelukkiger dan zoovele duizenden, hun vaderland hadden terug gezien.

In de eerste linie op den heuvelrug van Mont St. Jean had de Hertog 39 bataljons in slagorde gesteld: de overige in de tweede en derde linie achter de hoogte of meer zijwaarts. Het centrum en de eerste linie met zeven batterijen had den prins van Oranje tot bevelhebber: hierbij waren geen andere Nederlanders dan een ruiterafdeeling van Collaert. De rechtervleugel stond onder Lord Hill met vijf batterijen rechts van den straatweg naar Nivelles. Bij dezen vleugel bevond zich de afdeeling van Chassé, waarvan eene brigade

Braine-la-leud hield bezet. De linkervleugel, aangevoerd door Picton, had Smohain, la Haye en Frischemont voor zich. De brigade van Saxen-Weimar maakte het uiterste punt van dezen vleugel uit, terwijl die van Bylandt zich nader bij het centrum bevond. De rijdende batterij van Bijleveld en twee Engelsche voetbatterijen maakten de artillerie uit, die de linkervleugel in de eerste linie had.

Het had de gansche nacht door geregend, en reeds was de dag ver gevorderd eer de zon doorkwam; zoo dat niet voor tien uren de grond droog genoeg, en de bevochtigde vuurwapenen weder behoorlijk in staat gebracht waren om den strijd te kunnen aanvangen. Toen rukte het leger van Napoleon op en reed de Keizer door de gelederen heen om de zijnen ten strijde aan te vuren. Doch te onberaden deed hij, die anders bijna al zijn overwinningen aan den spoed zijner bewegingen te danken had, met deze praalvertooning een kostbaren tijd verloren gaan, en weinig dacht hij, dat inmiddels een ander leger, 't welk hij verslagen waande, achter het bosch van Frischemont in aantocht was.

Na den afloop dier wapenschouwing gaf Napoleon last tot den opmarsch, en plaatste zich op een hoogte achter la Belle Alliance, van waar hij het geheele slagveld kon overzien. Wellington had een laatste verkenning gedaan naar de zijde van Hougoumont, toen daar het eerste schot viel, 25 minuten voor den middag. Het was een aanval door zes bataljons Franschen tegen Hougoumont gericht. Hier lag een bataljon Nassauers onder den kapitein Busgen in bezetting, die alras versterkt werd door eenige troepen van de Engelsche garde. Met verbittering werd de strijd op dit punt gevoerd; het boschje en de tuin beurtelings genomen en hernomen, boom voor boom verdedigd: en allenkskens, bij het oprukken van krijgsmacht en geschut aan weêrskanten, het bezit dezer stelling met steeds klimmende hevigheid betwist.

Terwijl deze aanval plaats had, speelde het geschut der Franschen uit 74 vuurmonden, gedurende een uur lang met zulk een hevigheid op het centrum en den linkervleugel van Wellingtons leger, dat deze het geraden achtte, het centrum een meer achterwaartsche stelling te doen aannemen. De vijand, de slaglinie dezerzijds genoegzaam geschokt wanende, deed vier diviziën van het eerste Fransche legerkorps onder d'Erlon oprukken tegen la Haye Sainte en Papelotte. De brigade van Bylandt, aan den rand van een hollen weg reeds een tijd lang aan 't geschutvuur blootgesteld, en veel van haar volk verloren hebbende, week hier terug: ook eenige Engelsche brigaden hadden dit voorbeeld gevolgd, en d'Erlon, aan 't hoofd der zijnen, drong met onstuimigheid voort, toen Picton hem eerst door een hevig bataljonsvuur en toen door een bajonnet-aanval tot staan bracht. Picton zelf echter, door een kogel getroffen, stierf den krijgsmansdood.

Inmiddels was de pachthoeve la Haye Sainte, even als aan de rechterzijde Hougoumont, het tooneel geworden van een hevigen

strijd tusschen eene der brigaden van d'Erlon en eenige kompagniën Hanoveranen, onder den majoor Baring, waarbij de laatstgemelden het onderspit dolven en zich in de gebouwen terug moesten trekken. Lord Uxbridge, die de Engelsche ruiterij gebood, de vorderingen ziende, die het korps van d'Erlon aan den linkervleugel gemaakt had, zond de brigade van Lord Fitsroy Somerset (later Lord Raglan) tegen de vijandelijke kurassiers en die van Ponsonby tegen hun voetvolk af. De dragonders van Somerset deden hun tegenstanders wijken: de ruiterij van Ponsonby voltooide hetgeen de divizie van Picton begonnen had en bracht de infanterie van d'Erlon aan 't wankelen; terwijl ook het Engelsche voetvolk den aanval hervatte. De Perponcher en Bylandt voerden hun herzamelde troepen op nieuw ten strijde aan; den eerste werden twee paarden onder 't lijf doodgeschoten: de laatste werd zelf gewond, gelijk ook de kolonel Zuylen, en Westenberg, die zich bij Quatre-Bras zoo moedig gekweten had. De vijand was nu op dit punt in wanorde gebracht en verloor twee adelaren; terwijl de Engelschen op hunne beurt ten aanval voortrukten. Dan ook zij moesten, toen zij zich te ver gewaagd hadden, eerlang terugwijken, na het sneuvelen van hun dapperen aanvoerder Ponsonby. Van de Nederlanders vielen hier de ritmeesters Kreitzig en Pallandt tot Eerde, en een luitenant, uit het (reeds in den krijg tegen Spanje zoo beroemde) Huis der Harens. Van beide zijden trokken de strijders nu terug om zich te herstellen.

Aan de uiterste vleugels werd inmiddels de strijd hardnekkig voortgezet: — links wist Saxen-Weimar zich geheel in zijn stelling te handhaven: rechts bleef voornamelijk de Engelsche garde, tusschen puinhoopen, vlammen en lijken, den post van Hougoumont verweeren. Het was half vier geworden, en nog had de vijand geen bepaald voordeel behaald, geen punt bemachtigd. Hij deed nu een nieuwen aanval op la Haye Sainte, dien gewichtigen voorpost van het centrum, nog altijd door Baring en zijn Hanoveranen verdedigd. Met onverschrokken volharding bood deze een tijd lang het hoofd aan de overmacht; doch toen, het getal zijner medestrijders gedund ziende, en zijn kruit en patronen verschoten hebbende, trok hij af en liet den vijand meester van de hoeve. Inmiddels hadden tusschen dien post en Hougoumont uit- en aanvallen plaats, van de Fransche zijde door Ney bestuurd, doch telkens stuitende op den moed der Engelschen en Hanoveranen. Tot elf malen toe sloeg onder anderen de brigade van Hatchett de kavallerie der garde en de kurassiers af. De prins van Oranje reed, met de koelbloedigheid van Willem III, nu herdan derwaarts, zijn bevelen uitdeelende. De generaal Trip wierp met een afdeeling karabiniers de Fransche kurassiers overhoop en nam een aantal ruiters gevangen; doch deze voordeelen gingen mede met belangrijke verliezen gepaard; zij kostten aan de brigade een vierde harer manschappen, en aan den generaal Van Merlen, aan de oversten Coenegracht en Lechleitner, en aan den majoor Bisdom het leven.

Zoo duurde de strijd tot omtrent half zeven ure, zonder eenige beslissende uitkomst opgeleverd te hebben. Wel was la Haye Sainte in de macht der Franschen gevallen; maar aan Ney was het niet gelukt, het legerfront door te breken, en Saxen-Weimar had geen duim gronds verloren. De toestand van Wellington was echter verre van geruststellend: 18,000 man waren buiten gevecht gesteld, en een bijna even groot getal uit de linie en naar Brussel geweken, waar het de tijding eener volkomen nederlaag ging verspreiden. Van de meeste afdeelingen waren de krachten uitgeput: talrijke kanonnen lagen reddeloos of zonder bediening. Behalve de afdeeling van Chassé en eene enkele Engelsche brigade, had de Hertog geen versche troepen meer beschikbaar; en hij wist daar-en-tegen, dat Napoleon nog altijd zijn geduchte Garde voor het beslissende oogenblik bewaarde. Met kalme beradenheid bleef echter de Veldmaarschalk zijn zorg wijden aan de verdediging van zijn centrum, daarbij steunende op de hoop, hem door Blucher gegeven, van ter rechter tijd tot zijn ontzet op te komen. Blucher, na de nederlaag bij Ligny op Wavre terug getrokken, had aldaar slechts enkele bataljons achter gelaten en was met zijn leger opgerukt om zijn aan Wellington gegeven woord gestand te komen doen. Doch de wegen waren slecht en door den gevallen regen nog minder bruikbaar: zoo dat het vier uren na den middag werd, eer de generaal Bulow met het vierde legerkorps in het bosch van Frischemont aankwam, waar hij slaags geraakte met het zesde Fransche korps onder Mouton, graaf van Lobau. Terwijl dit gebeurde, ontving Blucher bericht, dat zijn achterhoede werd aangevallen door den maarschalk Grouchy, wien Napoleon met 30,000 man bij Wavre had gelaten om de Pruisen te vervolgen. Dit bericht had geen andere uitwerking op Blucher dan dat het hem dubbele haast deed maken om het slagveld te bereiken. Inmiddels had Napoleon 8 bataljons van de Jonge, en twee van de Oude garde tegen Bulow opgezonden, die genoodzaakt werd terug te trekken en de langzaam aankomende versterking af te wachten.

Dan ofschoon Napoleon alzoo zijn rechtervleugel weder beveiligd had, en er voor 't oogenblik geen nieuwe aanval van de Pruisen te duchten scheen; deze verschijning had sommigen regimenten, die vreesden in den rug te zullen worden gevallen, een achterwaartsche beweging doen maken, waardoor de aanval was verflaauwd. Napoleon zag nu de noodzakelijkheid in om, zoo mogelijk, een einde aan den slag te maken, en gaf daarom bevel aan de Garde, die zoo menigmalen de overwinning beslist had, in 't vuur te komen. Terwijl de generaal Reille den aanval hervatte tegen Hougoumont, d'Erlon naar de zijde van Papelotte voorwaarts drong, en de ruiterij zich overal samentrok, rukte Ney met vier bataljons van de Jonge garde, een linie kurassiers en vier batterijen, westwaarts van la Haye Sainte op, en hernieuwde de afdeeling, die dit gewichtig punt bezet hield, haren aanval, ten einde van daar het centrum der Bond-

genooten overhoop te werpen. Veel hadden hun troepen hier geleden, en, onbekwaam een nieuwen schok te wederstaan, deinsden zij, op de aankomst van Ney en zijn versche legerbenden, met zwaar verlies terug. De prins van Oranje, de noodlottige werking ziende, die het vijandelijk geschut op dit gewichtig punt uitoefende, rende alleen naar twee bataljons Nassauers toe, om hen tegen de Fransche batterij te doen instormen; doch naauwlijks voor hun front gekomen, stortte hij, door een geweerkogel in den linker schouder getroffen, van 't paard. Vergeefs poogde hij zich weder in den zadel te heffen: door bloedverlies bezwijmd, werd hij door zijn toegesnelde adjudanten, onder bedekking van weinige scherpschutters, uit het vuur en van daar naar het hoofdkwartier gevoerd. — Zijn verwonding had het terugwijken der Nassauers ten gevolge: ook de generaal Alten, die hier de divizie aanvoerde, was gewond, en van de Brigade-Generaals was Ompteda gesneuveld en Hatchett buiten gevecht gesteld. De toestand van het bedreigde centrum werd meer en meer hachlijk; terwijl de Garde, altijd met het geweer in den arm, langzaam oprukte en door haar bloote verschijning den schrik voor zich uit verspreidde. Wellington gelastte nu de Engelsche garde onder Maitland tegen die van Napoleon aan te rukken: een oogenblik bracht zij verwoesting in de gelederen der Franschen; doch weldra keerde zij zelve in verwarring terug; want nu was ook de overgebleven rezerve van de Oude garde de Jonge komen versterken, terwijl Ney, die reeds vijfmalen van paard verwisseld had, gereed stond de Engelsche batterij aan te vallen, die alleen hem nog in bedwang hield. — Dan op datzelfde tijdstip kwamen de troepen van het korps van d'Erlon aan den kant van Papelotte terugwijken, voortgedreven door de Pruisen, wier geschut zich aan de oostzijde van het slagveld hooren deed: — dit deed weifeling bij de Garde ontstaan, die nog vermeerderd werd, toen Chassé — die in den namiddag zijn stelling aan den uitersten rechtervleugel verlaten had om het centrum te komen versterken, eene zijner brigaden, vereenigd met die van Maitland, op den vijand liet aanrukken. Nu keerde de kans geheel. Het Pruisische legerkorps van Von Ziethen sloot zich aan den linkervleugel bij dat van Saxen-Weimar aan: zes regimenten ruiterij, die slechts deze versterking hadden afgewacht, trokken nu met versche krachten naar het centrum en vielen de Franschen in den flank aan. — Wellington gelastte een algemeene beweging voorwaarts: la Haye Sainte werd op nieuw door de Engelschen, Planchenoit door de Pruisen veroverd: — de Geälliëerden rukten op la Belle Alliance aan, en de Franschen begonnen op alle punten den terugtocht, die weldra in een volslagen vlucht veranderde. Napoleon, die nog weinige uren te voren zich zeker van de overwinning waande, werd door zijn legerhoofden van 't slagveld gevoerd: en de laatste stralen der ondergaande zon begroeteden het leger der Bondgenooten als overwinnaar. Bij la Belle Alliance ontmoette Wellington den Pruisischen veldmaarschalk, die hem opgetogen om den hals viel

en de vervolging der vluchtenden op zich nam. Toen keerde Wellington naar Waterloo; terwijl Blucher zich voor middernacht te Gemappes bevond, en zijn voorhoede tot aan Frasnes doorrukte. Wat de Franschen betrof, er was geen mogelijkheid, slechts een hunner verstrooide bataljons te herzamelen, en de overblijfselen van het geslagen leger zetteden onafgebroken hun vlucht voort naar Beaumont en Philippeville.

Beslissend was de zegepraal, maar vreeselijk was ook de strijd geweest. Het Fransche leger had 25,000 man verloren, waarvan 7000 krijgsgevangenen: de Bondgenooten 24,600 man, waaronder 3400 Nederlanders. Meer dan 200 stukken geschut, de geheele legertros en zelfs het reisrijtuig des Keizers, waren den verwinnaars in handen gebleven.

Blucher nam nu op zich het bemachtigen der vestingen aan de oostzijde van de Sambre; aan prins Frederik. onder wiens opperbevel de Nederlandsche troepen gesteld werden, droeg Wellington het bedwingen der sterkten op aan de westzijde van die rivier: met beleid kweet de 18 jarige Prins zich van die taak, en weldra waren Valencijn, Quesnoy en Condé in zijn handen gevallen.

De strijd bij Waterloo had den oorlog beslist. Napoleon, te Parijs als vluchteling gekeerd, had noch leger noch aanhang meer, en zag zich andermaal (22 Juni) gedwongen, de kroon neder te leggen. In zijn hopeloozen staat wist hij geen andere uitkomst, dan zich in te schepen en vrijwillig in de handen van zijn vijanden, de Engelschen, te stellen. Men liet hem echter niet toe in Engeland aan wal te stappen; en hij werd op last der Bondgenooten als gevangene (31 Juli) heengevoerd naar het eiland St. Helena, waar hij het overschot van zijn leven in treurige eenzaamheid heeft doorgebracht: gewis het meest pijnigend lot voor iemand van een rusteloozen aard als de zijne. Geen wonder dan ook, dat hij, reeds 6 jaren later, in Mei 1821, den adem uitblies.

De legers der Bondgenooten waren nu andermaal binnen Parijs verschenen, en krachtens. een tweede, aldaar aangegaan verdrag, werd Frankrijk verplicht 700 millioen franken tot schadeloosstelling aan de Bondgenooten uit te keeren, en de kosten te betalen tot het bezetten van 17 vestingen, die hun grenzen bewaken zouden. Aan Nederland, dat 60 millioen voor zijn aandeel bekwam, moesten de steden Mariënburg en Philippeville en het hertogdom Bouillon worden afgestaan.

Gewichtig waren de gevolgen van den slag van Waterloo voor ons vaderland, niet alleen om dat het er zijn onafhankelijkheid door bevestigd zag, maar ook om dat het de banden van gehechtheid tusschen de Nederlanders en hun vorsten naauwer had toegehaald. De Koning had getoond, in 't gevaar standvastig en beraden, en het hem geschonken vertrouwen waardig te zijn: de prins van Oranje had door zijn wakkere houding te Quatre-Bras den bij Waterloo behaalden zege mogelijk gemaakt, en zijn bloed was voor 't Vaderland

gevloeid. Velen, wier „Oranje-boven!" in 1813 eigentlijk slechts een „weg met de Franschen!" was geweest, gevoelden thans de oude vooroordeelen hun borst verlaten en plaats maken voor innige gehechtheid aan het Stamhuis, dat weder in de ure des gevaars de oude verkleefdheid voor Nederland had getoond en den landgenoot zoo moedig was voorgegaan.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Grondwet van 1815. — *Teruggave der Koloniën.* — *Lofwaardig gedrag van Doeff in Japan.* — *Tuchtiging van Algiers.* — *Huwelijk van den prins van Oranje met de grootvorstin Anna Paulowna.* — *Nadeelen der vereeniging met Belgiën.* — *Radikalen en Liberalen.* — *Oorlog met den sultan van Palembang.* — *De liberale begrippen in Nederland gehuldigd.* — *Invloed der lessen en schriften van Bilderdijk.* — *Regeeringswijze van Willem I.* — *Ridderorden.* — *Amortisatie-Syndikaat.* — *Groote ondernemingen en werken tot stand gebracht.* — *Besluiten betreffende het onderwijs.* — *Oorlog op Java tegen Diepo Negoro.* — *Concordaat.* — *Beginselen van ontevredenheid.* — *Weifelende houding der Regeering.* — *Vereeniging der Katholieken en Liberalen.* — *Grieven.* — *Petitiën.* — *Hevigheid der dagbladen.* — *Orde der Schande.* — *Spanning in de Kamers en elders.* — *Boodschap des Konings van* 11 *Dec.* 1829. — *Nieuwe inwilligingen der Regeering, gevolgd door nieuwe eischen der kwalijkgezinden.* — *Omwenteling te Parijs.* — *Gerustheid hier te lande.*

(1815). Gedurende het schrikkelijk tusschenspel van den inval der Franschen was een kommissie, thans gedeeltelijk uit Belgen bestaande, voortgegaan met de haar opgedragen taak om de Grondwet van 1814 te herzien en met den nieuwen toestand des Rijks, door de inlijving der Belgische provinciën, in verband te brengen. Het ontwerp, dat, als vrucht van dien arbeid, den Koning (13 Juli) werd aangeboden,

behield niet alleen de instellingen, die, ofschoon onder oude benamingen voorkomende, aan de nieuwe begrippen waren ontleend, maar voegde er nog andere bij, geschikt om ons staatsbestuur geheel op de leest der Engelsche en Fransche besturen te schoeien. Groot-Brittanje had een Huis van Lords (of Pairs): en zoo moest men nu hier een Eerste Kamer hebben, wier leden uit de aanzienlijken des Lands voor hun leven door den Koning zouden benoemd worden; — maar men bedacht niet, dat die leden van het Britsche Hoogerhuis evenknieën waren des Soevereins, en, door hun geboorte, door hun macht, door hun rijkdommen, door hun invloed, in tijden van nood ten bolwerk van den troon tegen muitzucht, maar ook ten bolwerk der vrijheid tegen de aanmatigingen der Kroon konden strekken: — terwijl de leden der Eerste Kamer hier te lande, ook de aanzienlijkste, met al hun medeburgers gelijk staande, ontbloot waren van genoegzame onafhankelijkheid en zelfstandigheid, om de diensten te bewijzen, die men van hen zou vorderen. Een niet minder gewichtige wijziging was deze, dat de beraadslagingen der Tweede Kamer voortaan om 't andere jaar te Brussel en te 's Gravenhage zouden gehouden worden en openbaar zouden zijn; de laatste bepaling achtte men onafscheidbaar van het konstitutioneel beginsel, 't welk vordert, dat de lastgevers in staat zijn te beöordeelen, hoe hun lasthebbers zich van hun taak kwijten; — doch zij leverde geen waarborg ter wereld op, waar — gelijk hier bleef geschieden — de eigentlijke lastgevers — de Natie namelijk — niets met de keuze te maken hadden, en bracht tevens het nadeel mede, dat vele sprekers van zelve verlokt werden, minder de wet waarover gehandeld werd en de belangen des Lands, dan wel hun eigen Ik op den voorgrond te stellen, en door sierlijke redeneeringen de gunst der met klanken te paaien menigte na te jagen. Voorts werden, naar het nieuwe ontwerp, de vaste inkomsten en uitgaven slechts voor 10 jaren bepaald, 't geen den Staat aan eene op gezette tijden terugkomende krizis en aan gevaren van ontbinding bloot moest stellen. Eindelijk zou de Vorst niet langer gehouden zijn, den Hervormden godsdienst te belijden: het godsdienstig onderwijs van de openbare scholen geweerd worden: de Regeering zich niet mogen bemoeien met de innerlijke huishouding der godsdienstige Gezindheden, ook al ontvingen die subsidie: en geen voorafgaand verlof zou er noodig zijn om te laten drukken wat men goedvond; ten gevolge van welke laatste bepaling, naast de bestaande Staatsmachten, wier gezag door de wet afgebakend was, een nieuwe en door geen grenzen beperkte macht geschapen werd, die namelijk der Dagbladschrijvers, als tolken, of vermeende tolken althans, der Volksmeening.

Het ontwerp werd door de Vergadering der Noord-Nederlandsche Staten-Generaal, die ter behandeling daarvan in dubbelen getale was opgeroepen (8—19 Aug.), met eenparigheid aangenomen: zoo algemeen was hier de ingenomenheid met de daarin vervatte beginselen, of liever, het vertrouwen, dat men in den Koning stelde. In Belgiën

daar-en-tegen wekte het hevigen tegenstand. De Belgische Geestelijkheid vooral verzette zich tegen een staatsregeling, waarbij aan de Kerk niet de minste invloed gelaten werd: en toen het ontwerp aldaar (18 Aug.) aan een stemming van Notabelen werd onderworpen, verklaarden zich 527 voor en 796 tegen. Des-niet-te-min kondigde de Koning aan (24 Aug.), dat het ontwerp was aangenomen: en zulks op de vrij zonderlinge gronden, dat 1°. de niet ter stemming opgekomen personen ondersteld werden er hun goedkeuring aan geschonken te hebben: 2°. 126 tegenstemmers verklaard hadden, dit alleen gedaan te hebben uithoofde van eenige artikelen over de eerediensten, die het gevolg waren van overeenkomsten met de Soevereinen, en waarover zij alzoo niet hadden te oordeelen: 3°. er, na de eenparigheid van gevoelens in Noord-Nederland, geen twijfel kon bestaan aangaande de gevoelens en wenschen der groote meerderheid van de gezamentlijke onderdanen.

Ondanks deze afkondiging begrepen de Bisschoppen in Belgiën den tegenstand niet te moeten opgeven en zonden een manifest in 't licht, waarbij de eed op de nieuwe Grondwet een zondige daad verklaard en den geloovigen verboden werd. Dit gaf aanleiding tot hevige botsingen; die echter na verloop van een paar jaren werden weggenomen, ten gevolge der verklaring van de hooge Geestelijken, die den eed hadden afgelegd, dat zij zulks alleen gedaan hadden ten aanzien der burgerrechten, zonder de anti-katholieke leerstellingen te beämen. De partij der Geestelijkheid was echter verre van in Belgiën alvermogend te zijn. Van de lieden van gezag en invloed aldaar hadden verreweg de meesten de begrippen der Fransche wijsbegeerte en der nieuwe politiek ingezogen: en de steun, dien zij den Koning verleenden, strekte niet weinig om den tegenstand der Geestelijken te bedwingen of krachteloos te maken. Eerst later zouden deze het hoofd weder opsteken: wij zullen zien met welk gevolg.

Ten gevolge der nieuwe Grondwet, of liever der verdragen met de Mogendheden aangegaan, bestond het Koninkrijk der Nederlanden thans uit zeventien Gewesten, als Noordbrabant, Zuidbrabant, Limburg, Gelderland, Luik, Oostvlaanderen, Westvlaanderen, Henegouwen, Holland, Zeeland, Namen, Antwerpen, Utrecht, Friesland, Overijsel, Groningen en Drenthe; terwijl ook het Groot-Hertogdom Luxemburg zijn Afgevaardigden zond tot de Staten-Generaal, hoezeer zijn betrekking behoudende tot het Duitsche Rijk; zoodat de Koning, als Groot-Hertog, stem en zitting verkreeg bij den Duitschen Bond.

Ofschoon, volgens het traktaat van 1814, de O. I. Bezittingen binnen zes maanden door de Engelschen hadden moeten teruggegeven worden, had de oorlog met Frankrijk belet, dat aan deze voorwaarde voldaan kon worden. De troepen, hier te lande in gereedheid gebracht om naar Java te trekken, hadden moeten gebezigd worden tot verdediging van den vaderlandschen bodem tegen Napoleon: en zoo verliep een geruime tijd eer aan een afzending van legerbenden naar de Koloniën kon gedacht worden. Nog dat jaar vertrok een smal-

deel onder den vice-amiraal Van Braam naar de West-Indiën (11 Nov), 't welk derwaarts de Goeverneurs overbracht van Suriname, Curaçao, St. Eustatius, Saba en St. Martin: de overgave geschiedde zeer vreedzaam. De vloot, naar Java bestemd, zeilde af in 't begin van 't volgende jaar (**1816**). Zij had aan boord de Kommissarissen-Generaal Elout, Van der Capellen en Buyskes, waarvan de tweede tevens met de waardigheid van Goeverneur-Generaal was bekleed. Niet gemakkelijk was de hun opgelegde taak. De val van het Nederlandsch gezag had bij de Indische vorsten en volkeren het droombeeld doen verdwijnen, 't welk de ondervinding van eeuwen hun aangaande onze onoverwinnelijkheid had doen opvatten; en weinig schenen zij geneigd, zich op nieuw aan dat gezag te onderwerpen. Doch ook Sir Stamford Raffles, de Engelsche landvoogd, bleef een tijd lang weigerachtig, de kolonie aan de Nederlanders in te ruimen, voorwendende daartoe geene bevelen ontvangen te hebben. Eindelijk had ook hier de overgave plaats.

Deerlijk was de toestand, waarin de Kommissarissen-Generaal de eens zoo bloeiende Kolonie vonden, thans, zoo door het noodlottig beheer van Daendels als door het stelsel, daarna door de Engelschen ingevoerd, ten eenenmale uitgeput. Intusschen begrepen zij, dat een terugkeer tot het oude stelsel onmogelijk was, en namen alzoo het Engelsche stelsel onder eenige wijzingingen aan, met zoo gunstig gevolg, dat in zes jaren de vermeerdering der inkomsten, van de grondbelasting alleen, over de 22 tonnen gouds bedroeg.

De Javanen over 't algemeen waren niet ontevreden met den terugkeer van 't Nederlandsch bestuur; doch het ontbrak er, als ik zoo even zeide, niet aan misnoegden, en op Java braken weldra opstanden uit, die echter spoedig en krachtdadig gedempt werden. Meer moeite kostte het, de Amboinezen te beteugelen, die zich aan den moord van den resident Van den Berg en zijn huisgezin en van een honderdtal Europeanen schuldig hadden gemaakt. De vice-amiraal Buyskes, een der Kommissarissen, vertrok zelf derwaarts, met twee linieschepen, een fregat en eenige kleinere vaartuigen, en dwong de ingezetenen tot onderwerping.

Het terugkeeren der Nederlanders op Java had ook wederom de betrekking geöpend met Japan. Het was daar, aan dien uithoek der aarde, dat, ook toen ons Vaderland onder vreemd geweld moest bukken, de oude vlag bestendig was blijven waaien. Verdient deze omstandigheid vermelding, niet minder merkwaardig is het gedrag, door den gezagvoerder aldaar, Hendrik Doeff, gedurende een reeks van jaren, waarin hij van alle berichten uit het moederland verstoken bleef, gehouden. In 1799 in Japan gekomen, was hij in 1803 aan Willem Wardenaar als opperhoofd opgevolgd. De gewone duur dezer betrekking was vijf jaren, en zoo mocht Doeff zich dan ook in 1803 met de hoop vleien van afgelost te worden. Maar toen de tijd, dat men schepen van Batavia verwachtte, daar was, verscheen er geen Hollandsch, maar een Engelsch schip, welks bevelhebber, onder Hol-

landsche vlag genaderd, twee door Doeff afgevaardigde ambtenaren verraderlijk liet gevangen nemen, die hij echter, ten gevolge der krachtige dreigementen van den goeverneur van Nangazaki, zich genoodzaakt vond weder los te laten. Eerst in 1809 ontving Doeff eenig bericht uit Java; doch toen verliepen er wederom vijf jaren eer hij en de zes of zeven Hollanders, die met hem waren, de droevige en pijnlijke eentoonigheid van hun verblijf op het 600 voet lange en 220 voet breede eiland Decima afgewisseld zagen door de komst van een paar vaartuigen. Maar wederom moest Doeff een grievende teleurstelling ondervinden. Op die schepen bevond zich het oud-opperhoofd Wardenaar, doch die thans — het was in Augustus 1813 — door Raffles afgezonden, kwam eischen, dat Doeff zich aan hem, als Kommissaris der Engelsche Regeering, zou onderwerpen, en Decima in zijne handen stellen. Dan, noch logenachtige mededeelingen betreffende een zoogenaamde kapitulatie, waarbij ook Decima aan de Engelschen zou zijn afgestaan, noch beroepen op vroegere vriendschapsbetrekkingen, noch aanbiedingen van belooning en bevordering, noch bedreigingen eindelijk, waren in staat, Doeff te bewegen, aan zijn plicht ongetrouw te worden. Te schooner was zijn handelwijze in deze, naarmate de verzoeking grooter voor hem wezen moest, om het land te verlaten, waar hij in ballingschap, en van alles verstoken, zijn dagen doorbracht, en hem de keus werd aangeboden om zijn dagen in gemak en overvloed te slijten. Doch verre van zelfs te aarzelen, dreigde hij op zijne beurt Wardenaar, dat, zoo deze niet spoedig vertrok, hij zijn verraderlijke voorstellen aan het Japansche Bestuur zou bekend maken: ja hij wist hem en den met hem gekomen Engelschen kommissaris zoo beängst te maken, dat zij de afdoening bewerkstelligden eener schuld van over de *ƒ* 100,000, die het kantoor, ten gevolge van het stilstaan des handels, op zich geladen had. — Nog eenmaal, en wel in 't jaar 1814, beproefde Raffles de trouw van Doeff te doen wankelen en hem een mede-opperhoofd toe te voegen; doch deze reis was Doeff, voor wien men de bevrijding van Nederland niet geheim kon houden, nog veel minder over te halen (6 Dec.). Het leed echter nog drie jaren eer de zoo lang reikhalzend verwachte Hollandsche schepen kwamen en hem uit zijn langdurige ballingschap verlosten. Twee jaren vertoefde hij nog te Batavia en keerde toen met den kommissaris-generaal Elout terug.

Intusschen was 's Lands zeemacht in de gelegenheid geweest, zich, niet slechts bij 't Vaderland, maar bij geheel Europa, verdienstelijk te maken. De geweldenarijen, door de Algerijnen gepleegd, hadden de Britsche Regeering tot het besluit gebracht, hen daarvoor op een gestrenge wijze te tuchtigen, en zulks in overeenstemming met de onze. Een smaldeel van 12 oorlogsschepen onder Lord Exmouth, en van zes Nederlandsche schepen onder den vice-amiraal Van Capellen, stevende naar Algiers: de stad werd bijna half in brand geschoten, de geheele zeemacht der roovers verbrand (27 Aug.), en ten gevolge

van een met den Dey gesloten verdrag, 1083 kristenslaven in vrijheid gesteld.

Nog door een andere gebeurtenis was dit jaar merkwaardig. Kort na de omwenteling was de prins van Oranje verloofd geworden met Charlotte, dochter en erfgename van den prins van Wallis, die het regentschap uitoefende voor zijn nu ouden en zwakken Vader George III. Dit huwelijksplan was echter afgesprongen, 't zij, dat men het, zoo in Engeland als hier, onraadzaam achtte, een toekomstigen koning der Nederlanden aan een toekomstige koningin van Groot-Brittanje te verbinden, 't zij, dat de redenen, waaruit de breuk ontsproot, buiten de staatknnde gelegen waren. Er moest nu naar een andere vorstendochter worden uitgezien: en voor den Prins werd de hand gevraagd en verworven van de grootvorstin Anna Paulowna, zuster van keizer Alexander. Dit huwelijk, in dit jaar (21 Febr. **1817**) voltrokken, werd reeds in het volgende gezegend door de geboorte van een zoon (19 Febr.), aan wien de namen van Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk werden gegeven. Prinses Charlotte was inmiddels uitgehuwlijkt geworden aan Leopold, hertog van Saxen-Koburg-Gotha (6 Nov.); maar slechts kort duurde de vereeniging dewijl zij eerlang overleed. Haar echtgenoot bleef zich sedert in Engeland ophouden, van waar hij eerst na 13 jaren over kwam om ook in onze geschiedenis een belangrijke rol te vervullen.

(**1817**). Gunstig waren de uitzichten, die zich, na de opheffing der belemmeringen, waaronder zeevaart en handel zoolang hadden gebukt gegaan, voor Nederland opdeden, en Holland vooral begon weder een hoogte te bereiken, waardoor het op nieuw het vooruitzicht had, eene der hoofd-marktplaatsen van Europa te zullen worden. En toch mocht ons Vaderland, ook gedurende een vijftienjarigen vrede, en met middelen waar het vroeger van verstoken was, zich nimmer weder verheffen tot den bloei, dien het in tijden van oorlog en verwarring had. De redenen hiervan lagen deels in den algemeenen staat van zaken, die zoo geheel van den vroegeren verschilde, deels in de verkeerde beginselen van staathuishoudkunde, die men volgde.

Wat de verandering in den staat van zaken betrof, zoo dient in 't oog te worden gehouden, dat ons Land zijn voormaligen bloei voornamelijk aan twee oorzaken schuldig was, te weten: 1° aan den ondernemingsgeest en de veerkracht onzer voorvaderen, die overal ter wereld, waar maar iets te verdienen of eenig voordeel te halen viel, voet hadden weten te verkrijgen om zich te vestigen: 2° aan het monopolie of den „alleenhandel", welken zij zich dien ten gevolge hadden weten te verschaffen. Ons Land, en inzonderheid Amsterdam, was daardoor de marktplaats geworden, waar alle mogelijke voorwerpen van handel, 't zij door onze, 't zij door vreemde kooplieden, werden aangevoerd, en waar zij, die aan die voorwerpen behoefte hadden, wel moesten komen, om zich die aan te schaffen. Dewijl nu hij, die hier zijn waren ter verkoop aanbood en hij, die ze koopen wilde, zelden in staat waren, dit in persoon te komen doen, zoo moesten zij

hier lieden hebben, die hun belangen waarnamen, en zoo genoot men hier, behalve de voordeelen, die men trok uit hetgeen men verkocht, ook nog vooral geen mindere voordeelen uit hetgeen vreemden aan vreemden door middel van de zoogenaamde tusschenhand verkochten. Maar toen, ten gevolge van den oorlog, onze handel had stil gestaan en de betrekkingen zoo met onze koloniën als met het buitenland stilstonden, en ons Land alzoo ophield de markt te zijn, waar men zich wat men noodig had verschaffen kwam, was men elders begonnen, de koopwaren, in plaats van hier, aan de plaats zelve van haar oorsprong te gaan zoeken, en, voor zoo verre dit al niet geschiedde, werd de markt verplaatst naar andere koopsteden, inzonderheid naar die, welke buiten het tooneel des oorlogs, b. v. in Amerika, gelegen waren. Wel kregen wij met den vrede een gedeelte van onzen eigen handel terug en ook eenigen tusschenhandel, inzonderheid dien in granen, maar een en ander was zelfs in de verte niet te vergelijken met den handel van vroeger dagen. Engeland, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Hamburg, Bremen en andere landen en steden waren ons op zijde of vooruitgestreefd en genoten nu voor zich zelve die winsten, welke vroeger ons uitsluitend ten deel vielen. Daarbij kwam nog, dat de gemakkelijke wijze, waarop men, in de vorige eeuw, ten gevolge van het bestaand monopolie, zijn geld verdiende die veerkracht en dien ondernemingsgeest, waardoor men zich voorheen dat monopolie verworven had, geheel hadden uitgedoofd, zonder dat die genoegzaam weder ontwaakt waren: zoo dat men over 't algemeen meer bezorgd was om te bewaren wat men had dan om door krachtsinspanning nieuwe bronnen van welvaart op te sporen.

Ten anderen volgde men hier, ofschoon dan nog geheel ter goeder trouw, en op het voorbeeld van andere Natiën, verkeerde beginselen van staathuishoudkunde. — Men noemt staathuishoudkunde die wetenschap, welke ons leert wat nuttig en heilzaam, wat daarentegen schadelijk en verderfelijk is, voor de belangen van den Staat. — Men verkeerde toen nog algemeen in het denkbeeld ('t welk men thans weet, geheel verwerpelijk te zijn), dat het middel om de inlandsche nijverheid de mededinging met die van het buitenland te doen volhouden, niet moet gezocht worden alleen in het leveren van even deugdzame of betere voortbrengselen, maar ook en bovenal in het beschermen van de eerste ten koste der laatste, 't geen geschiedde, of door het geheel verbieden van den inveer van zoodanige voortbrengselen uit den vreemde, of door die voortbrengselen bij 't inkomen zoo zwaar te belasten, dat men afgeschrikt moest wezen, ze hier heen te zenden. Evenzeer verbood men of leî men zware lasten op den uitvoer van zoodanige grondstoffen, die men hier voor de fabrieken behoefde, en zulks, om voor te komen dat die in buitenlandsche fabrieken van gelijken aard gebezigd werden. Nu was Belgiën een land, dat zich minder door zijn handel dan wel door zijn fabriekwezen onderscheidde, en alzoo bij de Regeering op de bescherming

van dat fabriekwezen aandrong. Ofschoon nu Noord-Nederland niet dezelfde belangen had, zoo moest aan den aandrang van Belgiën toch voldaan worden, en dit gaf aanleiding tot een Algemeen Belastingstelsel, dat, niet zonder hevige tegenkanting der Noordelijke leden, door de Staten-Generaal geheel naar den zin der Belgen bekrachtigd werd. Bij dat stelsel werden hooge rechten ingevoerd, de belasting bij den oorsprong geheven en de koloniale waren belast. Aan deze nieuwe wetten was het te wijten, dat de vreemde linnenhandel te gronde ging, de ijzerhandel met Zweden geknakt werd en de veenderijen grootendeels opgeöfferd aan het belang der kooldelvingen. In weêrwil der hierover gerezen klachten, werd op denzelfden weg voortgegaan, en, twee jaren later (**1819**), tot groot misnoegen der Hollanders, de hoofdtakken van den handel op de Koloniën, de suiker en de koffi, nog meer bezwaard. De aanneming der daartoe strekkende wetsontwerpen, door een meerderheid, bijna uitsluitend uit Belgische leden der Kamer bestaande, was de voorbode van oneenigheden tusschen de twee groote afdeelingen des Rijks, waarbij de Tweede Kamer der Staten-Generaal bestendig een kampplaats vertoonde tusschen twee tegen elkander over staande partijen. Wel werd, ten gevolge van de afstemming der Tienjarige Begrooting door schier al de leden, een nieuw belastingstelsel voorgedragen (**1821**), naar de wenschen van den handel gewijzigd, en waarbij In- en Uitgaande rechten gesteld, en in de plaats veler Indirekte Belastingen een belasting op het Personeel, op het Gemaal en Geslacht ingevoerd werden; maar de goedstemming van dit nieuwe stelsel, (waaraan nog de oprichting was verbonden van een Fonds der Algemeene Nijverheid, ten bedrage van ƒ 1,300,000) door een meerderheid, thans bijna alleen uit Noord-Nederlandsche afgevaardigden samengesteld, — behalve dat zij op nieuw de onmogelijkheid van overeenstemming tusschen het Zuiden en Noorden bewees — was niet genoegzaam om de financiën van den Staat te herstellen. In 1815 had de oorlog een te kort van 40 millioen te weeg gebracht; doch ook nu, in vollen vrede, werd jaarlijks de schuld vergroot, ja was die in zeven jaren met 100 millioen vermeerderd. De inrichting van den Staat, vooral van de krijgsmacht, was te kostbaar, en stond in evenredigheid, noch met de krachten, noch met de bevolking van het land. Bovendien is de konstitutioneele regeeringsvorm de omslachtigste, en daardoor de duurste, niet slechts omdat zij de medewerking, althans de medebemoeienis van zoo vele personen, en daardoor het uitbetalen van zooveel meer jaarwedden, bezoldigingen, reis- en verblijfkosten, enz. vereischt, maar ook, omdat elke zaak, ook van ondergeschikt belang, over zoovele schijven loopt, en bij zoovele verschillende personen en kollegiën rond moet gaan, eer zij tot beslissing kan worden gebracht: al hetwelk niet alleen aanleiding geeft tot veel kostbaar en doorgaans nutteloos geschrijf, maar ook, wat altijd en overal op den duur het meeste schaadt, een onschatbaren tijd doet verloren gaan. Bij dit alles kwam nog, dat de Staten-Generaal, vooreerst, niet genoeg-

zaam in staat gesteld waren om toe te zien op het gebruik, dat door de Regeering van 's Lands gelden werd gemaakt, en ten andere, dat zij, van hun recht om toe te zien, voor zoo verre zij het bezaten, geen gebruik maakten. Wel werden er, zoo hier als in Belgiën, klachten aangeheven, wanneer de eene afdeeling des Rijks boven de andere begunstigd scheen te worden, maar men dacht er nog niet aan, de Staatsinstellingen te berispen, en men leefde gerust voort in een vol vertrouwen op de wijsheid en braafheid des Konings. Ook mocht men zich hier, bij vrede en betrekkelijken voorspoed, gelukkig noemen, zoodra men zich bij andere Natiën vergeleek. In het overige Europa woelde en werkte nog bestendig een geest van onvergenoegdheid en van wederstand tegen de gevestigde machten. In Duitschland, waar bij de Bondsakte het behoud of herstel der Lands-Stenden was toegezegd, werd luide aangedrongen op de invoering van het stelsel der Volks-vertegenwoordiging, en vormden zich, even als in Italiën, geheime Genootschappen tegen de Regeeringen: in Spanje. Portugal en Napels werden omwentelingen door de militairen bewerkt: in Frankrijk, aan hetwelk Lodewijk XVIII mede een konstitutie geschonken had, werden tot leden van de Kamer der Vertegenwoordigers verscheidene bekende tegenstanders der Regeering verkozen, ja zelfs een van hen, die Lodewijk XVI ter dood hadden gezonden: de Hertog van Berry, jongste zoon van 's Konings broeder, werd door de dolk eens moordenaars omgebracht, en pogingen in het werk gesteld, om, door verstandhouding in het leger, staatsomkeering te verkrijgen. De groote Mogendheden, Rusland, Oostenrijk, Pruisen, Engeland en Frankrijk, bevreesd voor een geest van wederspannigheid, die hunne pas weêr gevestigde heerschappij bedreigde, verstonden zich met elkander, om dien, waar hij zich vertoonde, te fnuiken: niet slechts door kongressen, te Troppau, te Laybach en elders gehouden, maar ook door, in Napels en Piemont b. v., en later in Spanje, gewapend tusschen te komen, waar zulks oorbaar scheen. Maar zoo deze interventie (als men 't heette) de geschokte rust in Europa herstelde, zoo werd er geen onderscheid gemaakt tusschen de dwaze eischen van opstandelingen en de gerechte wenschen der Natiën, en gaf het despotismus der Mogendheden meer dan eens even billijke stof tot klachten, als vroeger dat van Napoleon, waarvoor het in de plaats was gekomen.

Zij, die er opentlijk voor uit kwamen, dat zij de omverwerping der bestaande instellingen beöogden, werden gewoonlijk met den naam bestempeld van radikalen, van 't Latijnsche radix, „wortel": omdat zij voorgaven, het gebrekkige met den wortel te willen uitroeien. Doch de — in schijn althans — meer bezadigde, meer den wettigen vorm bewarende tegenstanders der Regeeringen, die voorgaven, niet anders te beögen dan het handhaven en beschermen der Konstitutie tegen de inbreuken, die de Ministers er op maakten, noemden zich, eerst in Frankrijk, later ook elders, liberalen. Dit woord beteekent oorspronkelijk: „milddadig", doch werd langzamerhand een partijnaam

ook voor hen, die in de Staatsinstellingen meer vrijheid verlangden. De uitdrukking verkreeg hierdoor een vrij onbestemde beteekenis; 't geen er in Frankrijk, waar woorden dikwerf maar klanken zijn, minder toe doet; doch men had de dwaasheid het ook over te nemen in onze taal, altijd zoo gezet op woorden, die een stellig en juist denkdeeld medebrengen: en daar het mooi klonk, wilde iedereen, zonder een precies begrip aan 't woord te hechten, liever liberaal, dan anti- op illiberaal geheeten worden: en zoo toonde menigeen, die gehuiverd zou hebben de beginsels en handelingen der Fransche oppozitie toe te juichen, indien men ze revolutionair genoemd had, zich daaraan ganschelijk toegedaan, om dat zij den fraaien naam van liberaal droegen. Hoe weinig vaste beteekenis het woord echter heeft, blijkt daaruit, dat men tot heden vruchteloos gepoogd heeft het te vertalen en met geen andere woorden weet terug te geven, dan met vrijzinnig, dat inderdaad iets anders beteekent, en wel „geneigd om vrij, naar eigen zin, te denken en te handelen," met vrijgevig, of met mild, welke twee laatste woorden ongeveer dezelfde beteekenis hebben, en zeker niet die, welke men er mede wilde uitgedrukt hebben.

Hoe het zij, men was in Noord-Nederland liberaal, en men juichte den Koning toe, die het mede was, ofschoon eigentlijk meer in den waren, dan in den aangenomen zin des woords. Behalve dat hij zich milddadig toonde en gereed te helpen waar 't zij bijzondere personen, 't zij nuttige ondernemingen, zijn bijstand behoefden, zoo had hij ook veel van zijn populariteit daaraan te danken, dat hij wekelijks algemeen gehoor gaf, aldaar voor een ieder toegankelijk was en dikwijls zes of meer uren achtereen, staande en zonder rust te nemen, met het grootste geduld de wenschen en belangen bleef aanhooren van al wie hem genaakte. Ook in Belgiën had zijn minzaamheid, en de ondersteuning, die hij aan de nijverheid aldaar verleende, hem de harten van velen gewonnen, terwijl zijn arbeidzaamheid en bekwaamheid aan allen achting inboezemde. De Geestelijkheid, hoezeer nog onverzoend, vond hier geenszins, zoo als in Frankrijk en elders, een vijandige partij te bestrijden, en was daarom rustig; terwijl de Belgische liberalen zich hoogelijk ingenomen toonden met een Regeering, waarbij zij steun en bescherming vonden. Zoo scheen er, wanneer men de haspelingen in de Kamers niet mederekende, geen partijschap in Nederland te bestaan en men bleef er zich, na jaren van onlusten, krijg en vernedering, in 't genot eener herwonnen onafhankelijkheid en in de weldaden van binnen- en buitenlandschen vrede verheugen.

Die vrede was echter niet voortdurend gesmaakt geworden in al de landen, waarover Willem I als Koning gebood. In de Oost had een gevaarlijke opstand onze heerschappij bedreigd. Badr-Eddin, sultan van Palembang op Sumatra, had in 1819 uit zijn versterkt paleis een aanval gedaan op het Nederlandsche fort, en de Europeanen genoodzaakt de aldaar gevestigde faktorij te verlaten. Eenige schepen,

derwaarts gezonden onder den schout-bij-nacht Wolterbeek, hadden vruchteloos gepoogd, de rivier, aan welke Palembang gelegen is, op te zeilen: het was hun onmogelijk het paalwerk te vernielen, waarmede de mond des strooms was bezet, die bovendien door sterke batterijen verdedigd werd. Men moest zich dus vergenoegen met een blokkade, en inmiddels de noodige macht bijeen brengen om den geleden hoon te wreken, het gezag der Nederlanders op Sumatra te herstellen, en te voorkomen, dat het gedrag des Sultans navolgers vond. Een rond jaar was met de toebereidselen tot een tweede onderneming verloopen: doch nu zou die dan ook beslissend zijn. Het bevel over de tegen Palembang aangevoerde macht, die uit een linieschip, een fregat, twee oorlogsbrikken, en een aantal kleinere schepen bestond, was opgedragen aan den generaal-majoor De Kock, een even bedaard als wakker krijgsman. Aan den mond der rivier gekomen (20 Juni 1821), vond men dien nog versterkt als in 1819; maar men had de noodige werktuigen medegebracht om het ingeheide paalwerk uit den grond te hakken, terwijl de branders, tot belemmering van dien arbeid door den Sultan afgezonden, door de sloepen van het eskader verwijderd werden. De aanval der Nederlanders werd moedig door den vijand wederstaan: reeds in den loop van den dag waren aan boord van het fregat de Dageraad 60 dooden en gekwetsten, de aan wal gezette troepen werden teruggeslagen: eene der kanonneerbooten, die door het paalwerk gedrongen was, viel den vijand in handen, en een andere werd in den grond geboord. Des avonds was de Sultan nog in 't bezit van al zijn posten.

Drie dagen later (23 Juni) werd de aanval met voorspoediger uitslag hervat. De overste Bischoff veroverde reeds voor zeven ure het versterkte eilandje Gombora, en tastte daarop met den majoor De Leeuw de verschansingen aan de zijrivier Peladjoe aan, waar drie batterijen bemachtigd werden. De korvetten Venus en Ajax brachten 's vijand waterbatterijen tot zwijgen, het paalwerk werd vernield, de schepen zeilden tot de hoofdstad op, de Sultan, tot de overgave gedwongen, werd naar Batavia gevoerd, en zijn neef in zijne plaats aangesteld.

(**1821**). De rust, die de Nederlanden nu genoten, werd begunstigd door de onrust, die elders heerschte. In Frankrijk was de gesteldheid der zaken, ten gevolge van de vermetelheid der vijanden van den troon, hachlijk geworden, toen onder Villèle een schrander en krachtig Ministerie aan het roer kwam, dat aan het bijna tot machteloosheid vervallen Bewind zijn aanzien en gezag terug gaf, dat eenheid in het Bestuur, orde en openbaarheid in de financiën bracht en den bloei van Frankrijk deed herleven. Groote dingen werden onder dat Ministerie verricht. Aan de Emigranten werd een schadeloosstelling verstrekt van 1000 millioen franken, voor de hun gedurende de omwenteling wederrechtelijk ontnomen goederen: in Spanje werd, door een Fransch leger, met 's Konings broeder aan het hoofd, de revolutiepartij, die aldaar de macht in handen gekregen had, beteu-

geld en het koninklijk gezag hersteld: en een vermindering van de renten der publieke schuld gaf, terwijl zij de geldmiddelen van den Staat verbeterde, aan de renteheffers meer zekere waarborgen. — Deze en andere maatregelen echter, hoezeer deels billijk, deels door den nood voorgeschreven, deels den Lande hoogst voordeelig, verwekten de hooge afkeuring der Liberalen; doch te meer steeg Willem I, die, naar de roep ging, aan al de billijke eischen van zijn volk gehoor gaf, in hun gunst. Geen wonder, dat de Koning in den hem toegezwaaiden lof een spoorslag vond om dien te blijven verdienen. Algemeene verdraagzaamheid was nu de leus: de vrije drukpers werd aangemoedigd, te meer zoo, om dat zij voor de Regeering slechts lofspraken over had: op de Hoogescholen werd alleen de liberale richting aangemoedigd en beschermd: Brussel werd een toevluchtoord voor Fransche gebannenen en misnoegden, uit welke vrijplaats zij het vuur hunner aanvallen tegen de Regeering van hun Vaderland bleven richten: — en zulks onder begunstiging van ons Bewind, ja, wanneer het niet al te grof ging, onder goedkeuring van Nederland. Wie anders dacht, wie tegen het zoogenaamde Liberalisme dorst te velde trekken, werd in alle tijd- en vlugschriften (de Noord-Nederlandsche dagbladen bemoeiden zich toen nog zelden met twistvragen) hevig doorgestreken, en uitgemaakt voor een aanhanger van 't absolutisme, voor een dweeper, die de nacht der middeleeuwen wilde terugbrengen. Het was vooral de meer door mij genoemde Bilderdijk, die ten doel aan dergelijke verguizing stond. Eenigen tijd te voren was men op het punt geweest, den grooten man, die in kommervolle omstandigheden verkeerde, den leerstoel der Nederlandsche Taal en Geschiedenis aan 't Atheneum te Amsterdam aan te bieden; en zeker, wat kunde in beide vakken betrof, had men niet licht zijn gelijke kunnen aantreffen. Doch andere geleerden, die den man zoowel als zijner richting vijandig waren, hadden weten te bewerken, dat dit beroep niet doorging, maar werd uitgebracht op iemand, ja van uitstekende bekwaamheid en zachte zeden, maar die in genoemde vakken nog nimmer iets verricht had. Bilderdijk, door deze handelwijs gekrenkt, verliet Amsterdam, waar hij woonde, en zette zich te Leiden neder. Hier deed hij nu, als bijzonder persoon, wat hem niet vergund was geworden als Hoogleeraar te doen, en gaf lessen over 's Lands geschiedenis. Aan de jeugd is doorgaans alles welkom wat vreemd, wat ongewoon, wat in weêrspraak met de algemeene gevoelens is: en deze reden, gevoegd bij 's mans beroemdheid en bij de heusche en hartelijke wijze waarop hij ieder ontving, die zich tot hem wendde, had ten gevolge, dat het hem nimmer aan toehoorders ontbrak, die, over 't geheel, tot de beste en bekwaamste leerlingen der Hoogeschool behoorden. Moeilijk kunt gij in onze dagen, waarin dagelijks allerlei, ook zelfs de gewaagste stellingen uit de hoogte en in 't openbaar worden gepredikt, zonder dat men er zich aan stoort, u voorstellen, welke kreten van ergernis en verontwaardiging er in dien tijd oprezen over hetgeen Bilderdijk

zich verstoutte te doen en te schrijven. Men noemde hem een bederver der jeugd, en men zou, had men er slechts middel op gevonden, hem wel op nieuw den Lande hebben willen uitbannen. althans hem dwingen, zijn lessen te sluiten. Dit ging echter niet: maar des te feller viel men hem in geschrifte aan Ongelukkig boden de werken, die hij uitgaf, nu en dan stof tot billijke gisping: zoo wat de juistheid van het door hem in 't midden gebrachte als wat den daarin aangeslagen toon betrof. Doch de dwalingen of onnaauwkeurigheden, welke men in zijne, gelijk in alle menschelijke werken, aantreft, waren doorgaans daaraan te wijten, dat hij, bij gebrek aan boeken, zich op zijn geheugen verliet, en dat, waar hem de weg tot bedaard onderzoek of gesloten was of te moeilijk viel, hij te veel toegaf aan de soms verkeerde, maar altijd schitterende vindingen van zijn verwonderlijk vernuft. En verdiende zijn toon, wel eens bitter en scherp, afkeuring, men dacht niet genoeg aan het lange ziels- en lichaams-lijden, dat de man, ten gevolge van huislijke en politieke rampen, had ondergaan, en aan de onverdiende krenkingen, die zijn deel waren geweest. En daarbij wilde men, om enkele gebreken, het vele goede en ware niet zien, dat hij verkondigde. Dan, in weêrwil van de tegenspraak, door hem, en door de weinigen, die zijn voetspoor opentlijk dorsten volgen, ondervonden, breidde zijn invloed, eerst binnen een kleinen kring besloten, zich van lieverlede al verder en verder uit; en het blind vertrouwen, waarmede men vroeger de begrippen aangaande staatkunde en geschiedenis, zoo als zich die in de 18de eeuw hadden gevormd, had aangenomen. maakte plaats voor een zucht tot onderzoek en nasporing, waaraan men de meeste voortreffelijke werken, die later daaromtrent het licht zagen, te danken heeft.

Werd Willem I algemeen als de liberaalste Vorst van Europa geprezen, hij was er verre af, gelijk ik reeds zeide, zulks naar de aangenomen beteekenis van dat woord te zijn. In tegendeel was zijn bestuur in vele opzichten zoo willekeurig als de Grondwet maar eenigszins, dikwijls meer dan zij toeliet. Als Alleenheerscher zou een Vorst. braaf, kundig en werkzaam als Willem I, zijn gelijke naauwlijks hebben gehad; maar, door een Grondwet belemmerd, zocht hij, waar hij het goede wilde, den band, waarin zij hem omknelde, zoo rekkelijk te maken als mogelijk was. Naijverig op zijn eigen gezag, steeds beducht, dat een ander zich te veel zou aanmatigen, en zelf gaarne alles willende verrichten, poogde hij, waar hij kon, elke macht in den Staat, die der Staten-Generaal, der Provinciale Staten, der Gemeente-Besturen, te besnoeien en aan zich te trekken. Ongaarne zag hij de Tweede Kamer zich met zijn Ministers in betrekking stellen en belemmerde zulks waar hij kon: de leden der Staten-Generaal werden verplicht, wanneer zij hun ontslag verlangden, zich tot hem te wenden, als of zij ambtenaren van den Staat, geen vertegenwoordigers der Natie waren. Alle aangelegenheden werden tot hem gebracht, of althans tot de goeverneurs der Provinciën of de burgemeesters der

Steden: vele zaken, over welke de Kamers hadden moeten worden gehoord, werden bij eenvoudig koninklijk besluit geregeld: provinciale of gemeente-reglementen, volgens de Grondwet alleen aan 's konings bekrachtiging onderworpen, werden meermalen zoo gewijzigd en veranderd, dat zij niets meer inhielden van wat de wensch en het doel der stellers geweest was: het kiesrecht, reeds uit den aard niet zeer uitgebreid, werd nog meer ingekrompen: de kiezers, die in de steden de raadsplaatsen aanvulden, werden voor negen jaren, de raden voor hun leven benoemd: door het besluit omtrent de konflikten werd de bevoegdheid aan de Goeverneurs verleend, om gedingen, waarin het Bestuur betrokken was, aan de kennisneming der rechtbanken te onttrekken.

Geen wonder, dat een Vorst, die alles door eigen oogen zien, en die zelf niet slechts regeeren, maar ook besturen wilde, tot staatsdienaars alleen de zoodanigen begeeren en behouden kon, die zijnen inzichten waren toegedaan en zijne plannen uitwerkten of begunstigden. Het noodzakelijk gevolg hiervan was, dat achtereenvolgens alle zelfstandige lieden en die hun begrippen aan geen rang of titel ten offer wilden brengen, als Van Hogendorp, Falck, Röell, Janssens (de voormalige verdediger van de Kaap), van 't bestuur verwijderd werden. De eerste was, reeds in 1819, omdat hij in de Tweede Kamer den vrijen handel had voorgestaan, door den Koning, bij besluit, van zijn waardigheid van Minister van Staat beroofd geworden: de tweede werd naar Engeland gezonden, om aldaar Fagel als afgezant op te volgen: de derde werd evenzeer buiten alle zaken gehouden: alleen werd hij om 't andere jaar met het Voorzitterschap der Eerste Kamer bekleed en bleef tot den dood toe kanselier der orde van den Nederlandschen Leeuw, gelijk Janssens van de Militaire Willems-orde. Deze orden waren ingesteld geworden, de eerste om burgerlijke, de laatste om militaire verdiensten te beloonen of te erkennen; doch de miskenning der geschiedenis had aan een Ridderorde in onze dagen een geheel ander denkbeeld doen hechten, dan met den oorspronkelijken aard eener dergelijke instelling overeenkwam. Te voren was een Ridderorde een soort van Broederschap, die voorrechten schonk en verplichtingen opleide, die een besturend Kapittel aan 't hoofd had, en waar men met bepaalde plechtigheden in werd opgenomen: en zoo worden nog b. v. in Engeland de orde van den Kouseband en de Bad-orde eenigermate beschouwd; doch de hier ingevoerde Orden waren geheel op de nieuwerwetsche, of liever op geene leest geschoeid. Men had Ridders zonder onderlingen band, zonder ridderlijken rang, zonder voorrechten en zonder verplichtingen, alleen door den Koning benoemd, zonder raadgevend Kapittel, ja zonder andere ambtenaren dan een kanselier en een sekretaris. Men had even goed een griffier zonder rechtbank kunnen hebben! — ja zelfs zoo schromelijk was de verwarring, dat men den naam van Orde, niet aan het lichaam der Ridders meer gaf, maar aan het kruis, dat men aan 't knoopsgat hechtte; en dat een instelling, die nut

had kunnen doen, zoo men de ware beginsels geraadpleegd had, niet anders werd, dan een middel voor den Soeverein, om tegenstanders te koopen, de ijdelheid van sommigen te voldoen en die van een grooter getal te leur te stellen.

(**1822**). De toestand der Financiën vereischte intusschen verbetering, en, zoo 't heette, tot bereiking van dat doel, werd een wet voorgesteld en aangenomen, waarbij een nieuw lichaam werd opgericht, onder den vreemd klinkenden naam van Amortizatie-Syndikaat. Amortizeeren zegt zooveel als „schadeloos maken": en nu moest door dit Syndikaat de staatsschuld verminderd, en in verscheidene uitgaven van algemeen belang voorzien worden. Als middelen hiertoe werden aan het Syndikaat getrokken: 1° de opbrengst van wegen en vaarten: 2° de domeinen, tot een zuiver inkomen van ƒ1,750,000, met vrijheid van verkoop: 3° een krediet van 68 millioen $2^1/_2$ %: 4° een krediet van 26 millioen Werkelijke Schuld: 5° de machtiging tot uitgifte van 116 millioen in schuldbekentenissen tegen $4^1/_2$ %. Van het beheer van dit lichaam werd jaarlijks, onder het zegel van geheimhouding, rekening en verantwoording gedaan aan een kommissie van zeven personen. Deze instelling gaf alzoo aan het Bewind het middel, om de bepalingen der Grondwet aangaande de openbaarheid der geldmiddelen en de beraadslaging over de begrooting te ontduiken, en, zonder gemeen overleg, ja tegen den wil der Kamers, de aanzienlijkste uitgaven te doen.

Tegenover deze verderflijke instelling waren er verscheidene andere, die in vele opzichten nuttig geächt konden worden, en kwamen groote ondernemingen tot stand. Door de oprichting der Nederlandsche Bank was den koophandel een groot gemak verschaft: door de Maatschappij van Weldadigheid, die haar wording te danken had aan den generaal Van den Bosch, een bekwaam staathuishoudkundige, werden op de heiden van Drenthe, Friesland en Overijsel uitgestrekte dorre velden in vruchtbaren grond herschapen en aan talrijke behoeftige huisgezinnen een middel van bestaan verstrekt; den Helder werd door een reusachtig kanaal met Amsterdam verbonden, waardoor de schepen voortaan met ongebroken lading tot in de haven der hoofdstad konden varen: even zoo bracht de Zuid-Willemsvaart 's Hertogenbosch en Maastricht, de Willemsvaart Zwolle en den IJsel, het Zederikskanaal Vianen en Gorcum, het kanaal van Voorne de Maas en de Merwe in verbinding. Vooral was de oprichting belangrijk der Nederlandsche Handelmaatschappij, die aan de vaart op de Oost-Indiën een nieuw leven schonk; terwijl de naamlooze Maatschappij „tot begunstiging van volksvlijt" (**1824**) te Brussel de belangen der fabrieken moest bevorderen.

Lodewijk XVIII van Frankrijk gestorven zijnde, werd opgevolgd door zijn broeder onder den naam van Karel X. Deze toonde zich reeds bij den aanvang zijner regeering (15 Sept. 1824) een krachtig beschermer der Priesterpartij en begunstigde, zoo opentlijk als in 't geheim, de Geestelijkheid, vooral de orde der Jezuïten, die sedert den

val van Napoleon het hoofd krachtig had opgestoken. Niet zonder reden was Willem I beducht, dat de Belgische geestelijkheid, met de Fransche in verstandhouding, hem op nieuw het hoofd bieden en eerlang te machtig worden zou: en hij was op maatregelen bedacht om zulks te voorkomen. Tot nog toe was de verbetering van het volksonderwijs in Belgiën en het invoeren aldaar der verordeningen, zoo als zij sedert 1806 in Holland bestonden, slechts met langzamen tred gegaan, ja men had oogluikend de bemoeienissen der Geestelijken met het schoolwezen, en het onderwijs door onbevoegde onderwijzers en uit boeken, die een stellig kerkgeloof bevatteden, toegelaten. Wel waren te Brussel en elders armenscholen opgericht; en te Lier een kweekschool voor onderwijzers; doch de Geestelijkheid had van hare zijde door het uitbreiden van kleine kweekscholen of Seminariën en andere inrichtingen, haren invloed op het onderwijs weten te handhaven. Nu begreep ons Bewind, dat het tijd werd, dien invloed voor goed te doen wijken voor een meer liberaal stelsel, en niet slechts het onderwijs in 't algemeen, maar zelfs de opleiding der Roomsche priesters, onder het beheer der Regeering te stellen. (**1825**) Daartoe strekten: 1°. de besluiten, waarbij geene Latijnsche scholen, kollegiën of athenaea, zonder toestemming van het departement van Binnenlandsche Zaken, mochten bestaan, en op de seminariën geen onderwijs gegeven worden in vakken, die op gemelde scholen geleerd werden: 2°. de oprichting van een Collegium Philosophicum te Leuven, waar de oude talen, de geschiedenis, ook die der Kerk, het kanoniek recht enz. geleerd, en de Hoogleeraren door den Koning benoemd werden: met de bepaling, dat, van 1827 af, geene kweekelingen op de seminariën zouden worden toegelaten, dan die aan gemelde instelling hun studiên volbracht hadden.

Vruchteloos waren de pogingen, door de Bisschoppen, ja door den Paus aangewend, om de toepassing der genomen maatregelen tegen te gaan: en men moet erkennen dat de aangeheven klacht der Roomschgezinden niet ongegrond was. Reeds de naam zelf van Collegium Philosophicum moest hatelijk klinken in de ooren van hen, tegen wie de (zoogenaamde) filozofen der vorige eeuw zoo hevig waren te velde getrokken en een slechten dunk geven van de inrichting zelve. En voorts, welke waarborgen had men, dat hoogleeraren, door een Protestantsch vorst benoemd, in hun onderwijs de kerkleer, de geschiedenis, niet opzettelijk zouden verminken en bestrijden, en aan den Roomschen godsdienst een nieuwerwetsche verlichting in de plaats stellen? — Doch hoe luide de jammerkreten waren der naauwgezette Roomschgezinden, zij werden gesmoord door de jubeltoonen der Liberalen, die geen woorden genoeg vonden om den Vorst te prijzen, en als een voorbeeld aan Europa voor te stellen. Niet slechts juichten zij het toe, toen vreemde geestelijken, die zich in het onderwijs gemengd hadden, door gendarmes over de grenzen werden gebracht, maar zij ondersteunden ook met ijver de pogingen der Regeering, door het oprichten van scholen van wederkeerig on-

derricht, en van maatschappijen en genootschappen ter bevordering van het onderwijs. Doch ook in Frankrijk verhieven de Liberalen den lof van onzen Koning, als die door zijn wijsheid de eene partij aan zich had weten te verbinden en de andere krachteloos te maken. Te spoedig zou Willem I ervaren, hoe weinig hij inderdaad geslaagd was, om, 't zij het eene, 't zij het andere te bewerkstelligen, en hoe weinig die stem der publieke meening te betrouwen was, welke hem thans vergoodde.

Java had inmiddels weder een nieuwen en gevaarlijken krijg zien uitbersten. De bewerker daarvan was Diepo Negoro, een prins uit het Huis des sultans van Djokjokarta, en voogd van den minderjarigen Sultan. Het fort, waarin zich naauwlijks 200 man bezetting bevonden, belegerd hebbende, had hij een opstand in het geheele grondgebied van Djokjokarta weten aan te stoken, ten gevolge waarvan al de daar aanwezige Europeanen en Sineezen vermoord werden. Het voorbeeld van Diepo Negoro werd gevolgd door den Pangerang (of Vorst) Serang, die, met ruim 10,000 man naar Demak opgerukt, aldaar een kleine bende Nederlanders, welke hem uit Samarang tegentrok, afmaakte of uit een dreef. Samarang zelf stond veeg, toen de generaal Van Geen aldaar gelukkig met een krijgsmacht aankwam (15. Sept.), en den vijand op de vlucht dreef. De Kock, wien, ten gevolge van het op handen zijnde vertrek van Van der Capellen, de waarneming van het Goeverneur-generaalschap was opgedragen, met een leger naar Djokjokarta getrokken, verloste de Europeaansche Bezetting van den hachlijken toestand, waarin zij onder een vijandelijke bevolking verkeerde, en herstelde aldaar het Nederlandsch gezag; doch Diepo Negoro wist zich te Dixo aan de rivier Progo te handhaven en van daar de Nederlandsche troepen door gestadige aanvallen te verontrusten. Wel werd hij in het volgende jaar (**1826**) van daar verdreven; doch hij slaagde er in, zijn benden bij zich te houden en te vermeerderen; terwijl de krijgskans hem een geruimen tijd meer en meer voordeelig werd, en hem gestadig nieuwe helpers toevloeiden. Zoo machtig werd zijn aanhang en zoo nadeelig werkte zijn voorbeeld, dat men hier te lande reeds voor het verlies der Kolonie begon te vreezen. Twee linieschepen met troepen werden van hier gezonden; doch tot overmaat van jammer werden zij, naauwlijks uit Texel gezeild, van een hevigen storm uit het noordwesten beloopen, waardoor het eene, de Wassenaar, op de Noord-Hollandsche kust strandde (ofschoon de manschap werd gered), en het ander, de Waterloo, zwaar beschadigd in een Engelsche haven binnenviel en hersteld moest worden. Hierdoor werd het zenden van hulp vertraagd; doch intusschen had men op Java een nieuw, en in de uitkomsten voorspoedig stelsel van krijgvoeren in 't werk gesteld, daarin bestaande, dat men overal op het betwiste grondgebied bentings of zoogenaamde kleine houten vestingen oprichtte, en tevens acht mobiele kolommen, om die te verdedigen en den vijand terug te dringen. Wel wenschte Du Bus de Ghisignies, een Belg, die thans Van

der Capellen had vervangen, den oorlog op een meer krachtige wijze te doen voortzetten; doch De Kock, op vroegere ondervinding steunende, wist hem te overreden, het dempen van den opstand aan hem over te laten: en de uitkomst bekroonde dan ook zijn verwachtingen: hoewel eerst na een vijfjarigen oorlog Diepo Negoro het hoofd in den schoot legde en in ballingschap gezonden werd.

(1827). Ik keer terug tot de gebeurtenissen hier te lande. Op het voorbeeld van de buitenlandsche waren ook de Nederlandsche dagbladen langzamerhand begonnen, hoewel nog op gematigden toon, de handelingen der Regeering, zoowel als de diskussiën in de Tweede Kamer, te beöordeelen: en de Vertegenwoordigers, van hunne zijde, de wetsontwerpen scherper te onderzoeken. Vooral bleek dat bij het behandelen van een voorgedragen Wetboek van Strafrecht, 't welk bijna eenstemmig verworpen werd, en van een Wet op de Rechterlijke Organizatie (April), waarbij een Hof in elk Gewest, zelfs in Drenthe, werd opgericht. Wel werd dit laatste aangenomen, omdat het aan ieders provinciale belangen voldeed: maar de wet had niet-te-min heftige bestrijding ondervonden.

Ten einde de Roomschen eenigszins te vrede te stellen, sloot (18 Juni) de Koning een konkordaat met den Paus, waarbij bepaald werd, dat er te Mechelen een Aartsbisschop, te Gent, Namen, Luik, Brugge, den Bosch en Amsterdam Bisschoppen zouden zijn, door den Paus te benoemen, op een voordracht door het Kapittel van personen, den Koning welgevallig, en voorts, vrijheid van onderwijs in de seminariën werd toegestaan. Dit konkordaat, in stede van de gewenschte uitkomst te hebben, bevredigde niemand. De Liberalen en Protestanten waren er over geërgerd; de Noord-Nederlanders niet minder daarom, dat het behandelen dier zaak door den Koning was opgedragen geworden aan den gehaten De Celles, wien men, even als zijn ambtgenoot De Stassart, met leede oogen sedert eenigen tijd in de Staten-Generaal zitting had zien nemen; en, wat de Roomschen betrof, hoewel in den aanvang wel te vrede, werden zij ras (5 Oct.) verbitterd door een vertrouwelijke c i r c u l a i r e (rondgaanden brief) van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waaruit bleek, dan het Bewind zich vrij wat voorbehouden had.

(1828). Omtrent terzelfder tijd had ook Karel X zich gedwongen gezien tot verandering in zijn staatkunde, en het Ministerie van Villèle verwijderd om dat van Martignac aan 't Bewind te roepen (4 Jan.): en hoezeer dit laatste slechts anderhalf jaar leefde, zulks was genoegzaam om de kracht der Liberalen tegenover de weifelende Regeering te doen aanwassen.

Ongelukkig versterkte deze handelwijze van de Fransche Regeering ook de onze in de meening, dat men den roem van Liberaliteit moest blijven verdienen. Dan nu bleek het spoedig, dat de partij, die men had gevleid, onverzadelijk was in haar eischen. Het is het kenmerk van den revolutiegeest, dat hij door geen inwilliging te winnen is, maar altijd meer verlangt en krachtiger toon voert: en zoo ging

het ook hier. Nu Willem I niet meer de eenige Vorst was in Europa, die aan de vorderingen der Liberalen toegaf, en dus niet meer aan anderen als uitsluitend voorbeeld kon worden voorgesteld, verdoofde de stralenkrans, waarmede hij vroeger omgeven was geweest. Aangemoedigd door hetgeen zij in Frankrijk hadden zien gebeuren, begonnen ook de Belgische liberalen meer en meer stout en overdreven te zijn in hun eischen. De Fransche instellingen, zoowel als de gehuldigde beginselen, waren voortaan het model, waar de Belgische liberalen op wezen, en die zij ook hier begeerden te zien ingevoerd: en omdat de Regeering zich niet haastte te voldoen aan hun vorderingen van b. v. een rechtspleging met gezworenen, een verantwoordelijk Ministerie, de afschaffing van de wet op 't Gemaal en van het verplicht gebruik der Nederduitsche taal bij de rechtbanken, werd zij voor despotiek en illiberaal uitgekreten. Slechts weinig weêrklank vonden die kreten in Noord-Nederland, ofschoon aldaar ook de meerderheid nog ingenomen bleef met de Fransche liberalen, wier zaak men, omdat zij tegen de Jezuïten te velde trokken, met die van het Protestantismus verwarde — maar het was genoeg, dat in de Zuidelijke afdeeling des Rijks een kreet werd gehoord, om dien in de Noordelijke afkeuring te doen vinden: en de betrekking tusschen die beiden werd hoe langer hoe hatelijker en onaangenamer.

Wat ware in dezen stand der zaken raadzaam geweest? — Het was blijkbaar, dat de vereeniging der Nederlanden geen ineensmelting was geworden, noch bij verschil van belangen en inzichten worden kon: het ware nu tijd geweest, door overleg met de Mogendheden, die de vereeniging hadden te weeg gebracht, gepaste wijzigingen in hun werk te brengen en de beide landen wel onder eenen schepter te behouden, maar met een afzonderlijk Bestuur: voorts zich te onthouden van die bemoeienis met godsdienstzaken, die ergernis bij het meest naauwgezet gedeelte der bevolking van Belgiën verwekte: en eindelijk te voorzien in de klachten over de wijze van bestuur en over de duisternis in het financiewezen. Niets van dit alles geschiedde: verre van beducht te zijn voor de faktiën, die het hoofd opstaken, liet men zich in slaap wiegen door de populariteit, die de Koning werkelijk bij het grootste deel der Belgen genoot; terwijl men zich vleide, de misnoegden, deels door gestrenge bestraffing, deels door gedeeltelijke tegemoetkoming, ja door onderscheidingen, tot zwijgen te brengen. Noodlottiger staatkunde kon wel niet gevolgd worden: want het toegeven diende alleen om tot nieuwe eischen aan te vuren, het weigeren om verbittering te stichten, het winnen of onderscheiden van de partijhoofden om er nieuwe te doen ontstaan en om de welgezinden, die de schreeuwers boven zich begunstigd zagen, moedeloos en onvergenoegd te maken.

De Liberalen volgden wederom, bij hun pogingen tot omverwerpen van het Bestuur, de taktiek, waarvan hun in Frankrijk het voorbeeld gegeven was. Hoezeer hun aanvallen inderdaad het gezag des Konings

en de grondwet moesten ondermijnen, betuigden zij integendeel, dat hun handelingen alleen ontsproten uit gehechtheid aan beiden: en zoo waren het alleen de Ministers, tegen wie hun pijlen gericht werden; terwijl zij veinsden, niet te weten, dat de Koning zelf bijna elken maatregel, die genomen werd, verordend of er althans deel aan genomen had.

Ten einde hun inzichten te bereiken, kon er geen geschikter middel gevonden worden, dan om zich te verzekeren van de meerderheid in de Tweede Kamer, en door deze de Regeering tot onderworpenheid te dwingen. Alle snaren werden dan ook gespannen, om hun tegenstanders in de Kamer door andersdenkenden te doen vervangen, of door bedreigingen en kreten te verschrikken.

Onder de eischen, die men deed, was geen der minste de instelling van een verantwoordelijk ministerie, even als in Engeland en Frankrijk. De Grondwet had zoodanig ministerie niet voorgeschreven, en niemand kon er meer afkeerig van zijn dan Willem I om aan te vullen wat in de Grondwet verzuimd was, en aan een ministerie de taak over te dragen, die hij zelf vervulde. En toch, niet alleen kon zoodanig ministerie onafscheidbaar geächt worden van een konstitutioneelen regeeringsvorm: maar ook zou in de bestaande omstandigheden een ministerie, verantwoordelijk of niet, maar althans één in beginsels en bedoelingen, onmisbaar zijn geweest. Zoodanig ministerie zou, door eenstemmigheid van taal en handelingen, op de ambtenaren, op de Kamers en op het algemeen, een nuttigen en krachtigen invloed hebben kunnen verkrijgen en den tegenstand ontzag inboezemen. Nu was er geen ministerie: er waren alleen ministers, verschillend van inzichten, en werkzaam zonder gemeenschappelijk overleg; terwijl de Koning zelf meer naarmate het de omstandigheden schenen te vorderen, dan naar een vast plan, bleef handelen, nu eens den oproergeest krachtdadig willende beteugelen, dan weder geneigd, hem door toenadering en inwilliging te sussen. Niets was meer tegenstrijdig dan de redeneeringen der Ministers of der Regeeringsdagbladen: terwijl de een beweerde, dat de bron van alle gezag bij den Koning gezocht moest worden, schilderde de ander de Grondwet af als een wederzijdsch verdrag tusschen vorst en volk, den Koning als een burgervorst, de openbare meening als de beheerscheres der wereld, en de wijsbegeerte der 18de eeuw als een hoorn des overvloeds, waaruit rijke zegen ons toestroomen zou. Ook was de Regeering doorgaans ongelukkig in de keuze der personen, aan wie zij het opdroeg, in de dagbladen hare maatregelen te verdedigen: meestal waren dit Franschen, met de behoeften en belangen onzer natie onbekend, en wier lichtzinnig en ongodsdienstig geschrijf bloot ergernis wekte zonder nut te stichten.

Bij de Noord-Nederlanders vond de Koning weinig steun. Wel keurden zij algemeen de oproerige kreten der Belgen luide af; doch den meesten ontbrak alle zucht om deel te nemen aan de politieke aangelegenheden, en bij gevolg alle bekendheid met de ware toe-

dracht der zaken: en juist de vrees, mede tot de oproerigen gerekend te worden, was oorzaak, dat menige wet doorging en in menigen maatregel der Regeering lijdzaam berust werd, waartegen men zich anders had verzet.

Terwijl de Koning aldus ook in zijn trouwste aanhangers geen steun had, werd de tegenstand sterker, ten gevolge van het tot stand komen eener vroeger naauwlijks denkbaar geächte vereeniging tusschen de Belgische Katholieken en Liberalen. Bij dit Bondgenootschap kwam men overeen, alle onderlinge verschilpunten ter zijde te stellen, en, onder de leus van „vrijheid voor allen en in alles" de Regeering te bestrijden. Zonderling klonk het nu, door de priesters, in hun dagbladen, de vrijheid der drukpers te hooren vragen, waartegen Rome steeds den banvloek geslingerd had, en de Liberalen in de bres te zien springen voor de vrijheden der Kerk, waartegen zij te voren het Bewind de hand hadden gereikt. Nu kwam men met een opeenstapeling van zoogenaamde grieven voor den dag. Belgiën, 't welk in de laatste 13 jaren een te voren ongekenden bloei had genoten, werd voorgesteld, als ware het, sedert den val van Napoleon, door een onduldbare dwinglandij verdrukt en ten verderve gebracht geworden: overal werd het volk opgezet tot het teekenen van petitiën (verzoekschriften) aan de Staten-Generaal, waarbij in heftige bewoordingen geklaagd werd over de te groote macht des Konings; over het onderwerpen van bijzondere aangelegenheden der Gewesten of Gemeenten aan het algemeen Bewind, over het niet invoeren der Rechterlijke Organizatie, over de duisterheid in het financiewezen, over de ondragelijke belastingen, vooral die op het Gemaal, over het niet ten uitvoer leggen van het konkordaat, over het onderwijs, over het niet invoeren van de ministeriëele verantwoordelijkheid en den jury, en over de partijdigheid der Regeering tegen de Roomschen en Belgen. Men aapte Brederode en zijn Eedgenooten uit 1566 na, met dit onderscheid, dat nu niet meer alleen de zoodanigen verzoekschriften aanboden, die er belang bij hadden, maar dat men duizenden tot het onderteekenen daarvan overhaalde of dwong, die niet eenmaal wisten welk onderwerp het gold. Zoo b. v. stonden, onder petitiën om de Fransche in plaats van de landtaal voor de rechtbanken te bezigen, dikwijls de namen van landlieden, die niets dan hun Vlaamsch of Brabantsch verstonden. Ondertusschen bleef men betuigen, dat men het niet op den geliefden en geëerbiedigden Koning, maar op zijn Ministers geladen had, en vooral was het Van Maanen, die aan de hevigste verwijtingen en beschimpingen ten doel stond. Te meer zorg moest dit alles baren, omdat de debatten over de Tienjarige Begrooting voor de deur stonden, en dat een leus uit den vroegeren tijd, toen nog de Landheer om onverschuldigde hulpbetooning vroeg, „geen herstel der grieven, geen subsidiën," als een thans nog geldend en toepasselijk beginsel werd aangenomen, even alsof de Volksvertegenwoordiging gerechtigd was, de middelen ter voorziening in de behoeften van den

Staat te weigeren om redenen, niet uit de Begrooting zelve ontleend.

(**1829**). Niet weinig merkwaardig was de zitting der Kamer, die nu volgde. Een voorstel van twee leden, Corver Hooft en Le Hon, de laatste een der hoofden van de liberale partij, om den Koning te verzoeken, den zorgelijken toestand van Belgiën, blijkbaar uit de ingekomen petitiën, in overweging te nemen, werd in de Tweede Kamer, (5 Maart), met een meerderheid hoofdzakelijk van Zuidelijke leden, aangenomen, doch in de Eerste Kamer verworpen (28 Apr.): een wet op de drukpers werd met 84 tegen 4 stemmen aangenomen, nadat men het ontwerp eerst aanmerkelijk verzacht, later, door wijzigingen, krachteloos gemaakt had. Om de tegenpartij te winnen, was een verslag van den Minister van Binnenlandsche Zaken bekend gemaakt, waarbij de waarschijnlijkheid van wijzigingen in het onderwijs werd aangekondigd, terwijl later beloften van bezuiniging, van afschaffing der belasting op 't Gemaal, enz., werden gedaan. Des niet-te-min werd de Tienjarige Begrooting verworpen (14 Mei), en de dagbladen kenden geen grenzen meer in hatelijkheid van uitvallen tegen de Regeering, die Belgiën ten profijte van Holland verdrukte, tegen de Hollanders en Protestanten, voor wie al de gunsten werden weggelegd: tegen de Ministers, ja nu ook tegen den Koning zelven, wien men met het ongenoegen des volks bedreigde. Aan dezen viel bovendien, op een reis door de Zuidelijke Gewesten (Juni), een veelal koele ontvangst ten deel; hoezeer hij aan het Stadsbestuur te Luik zijn tevredenheid betuigde, over de onmiskenbaar goede stemming der ingezetenen, die ten blijk strekte zoo van „de naauwe vereeniging tusschen vorst en volk," als van het schandelijk gedrag dergenen, die de kreet van vermeende grieven hadden bewerkt," een uitdrukking, die terstond aanleiding gaf tot de oprichting, in Vlaanderen, eener zoogenaamde orde der schande, met een zinspreuk, naar die der geuzen geparodiëerd en luidende: fidèle jusqu'à l'infamie. — Er vormden zich zoogenaamde konstitutioneele vereenigingen, ten einde de keuzen voor de Staten-Generaal te leiden, die dan ook meestal in den geest der oppozitie uitvielen (Juli). Intusschen waren De Potter, vroeger een der warmste lofredenaars der maatregelen, tegen de Roomsche Kerk genomen, Tielemans, ambtenaar bij een der Ministeriën, Barthels, dagbladschrijver, en De Neve, drukker, beschuldigd geworden van het vormen eener vereeniging ter omverwerping van het Bewind, en tot ballingschap verwezen. Dit geding, hoezeer aantoonende, hoe vele mannen van aanzien in Belgiën, in weêrwil hunner voorgewende getrouwheid aan den Soeverein, mede niets anders zochten dan een omwenteling te bewerkstelligen, had geen ander gevolg, dan dat het hun partij te heviger deed uitvaren tegen hen, die zulke brave lieden als de beschuldigden dorsten vervolgen en verbannen.

Intusschen had de Regeering in Frankrijk het nuttelooze en gevaarlijke ingezien, om langer, door inwilligen aan de Liberalen, de partij der revolutie in de hand te werken, en de prins van Polignac

was aan 't hoofd gesteld van een nieuw Ministerie. Deze uitoefening van een grondwettig recht werd den Koning als een misdaad aangerekend, en de personen der nieuwe Ministers werden in de bladen en vlugschriften gruwzaam gesmaad en aangerand, zonder zelfs dat men het geduld had, hunne daden af te wachten.

Hier bleef men nog dralen met het nemen van krachtige maatregelen. Het nagenoeg opheffen van het Collegium Philosophicum (20 Juni), het herstellen van de vrijheid der kleine seminariën, de belofte van waarborgen omtrent het Amortizatie-Syndikaat (2 Oct.), waren inwilligingen, die thans als blijkbaar afgeperst beschouwd werden, en waarvoor men alzoo der Regeering geen dank behoefde te weten. In de Tweede Kamer sloten zich de Noordelijke leden meer dan vroeger aaneen, hoewel een door de Oppozitie ondersteunde voorzitter, met 43 tegen 41 stemmen benoemd werd, en een nieuw lid der Kamer, Brugmans, die als voorstander der Regeering bekend stond, met 45 tegen 41 stemmen werd afgewezen, op grond dat hij, naar men beweerde, als lid der Permanente Kommissie van het Amortizatie-Syndikaat, rekenplichtig aan den Staat was. Een ontwerp van wet op het Onderwijs, waarbij geen oprichting van Bijzondere Scholen werd vergund (26 Nov.), zonder getuigschrift van bekwaamheid en goed gedrag, en toestemming van het Gemeentebestuur, werd uitgekreten als een ontwerp van wettelijke tirannij: de klacht van zekeren Fontan, een dagbladschrijver, die uit Frankrijk geweken en hier over de grenzen gezet was, gaf aanleiding tot een vierdaagsche twistredeneering in de Kamers, die geen bepaalde uitkomst had, doch waarbij men diezelfde Regeering, welke man vroeger zoo geroemd had wegens het uitdrijven der Jezuïten, nu beschuldigde, dat zij de Grondwet geschonden had, omdat zij geen vreemden onruststooker in het Land had willen dulden.

Eindelijk begreep de Koning, dat het meer dan tijd was, zijn gezag en zijn rechten met klem en waardigheid te handhaven. Bij een Boodschap aan de Kamer (11 Dec.), ten geleide van een ontwerp van wet ter beteugeling der drukpers, legde hij zijn gevoelens ondubbelzinnig en krachtig bloot, toonde aan, hoe veel er geschied was, en nog geschieden zou, ter tegemoetkoming van billijke wenschen; en hoe weinig billijk de meeste zoogenaamde grieven waren: en verklaarde, met gemeen overleg der Staten-Generaal, op het voorbeeld zijner vaderen, de politieke, burgerlijke en godsdienstige vrijheid der Nederlanden te zullen handhaven tegen de aanmatigingen der verleide menigte, zoowel als tegen buitenlandsch geweld. Den dag daarop 12 Dec.) werden de ambtenaren bij het Openbaar Ministerie, door den Minister van Justitie (Van Maanen) bij rondgaanden brief aangemaand, zich te verklaren, of zij al dan niet zich naar den aangegeven leiddraad zouden richten. Dit krachtbetoon verschrikte de Oppozitie, op geen werkelijken tegenstand voorbereid, en ofschoon zij, na een zesdaagsche beraadslaging over de Tienjarigen Begrooting, de Tienjarige Middelen verwierp, zij keurde onverwijld en

bijna eenparig een nieuwe voordracht goed op de middelen voor één jaar.

(**1830**). Ongelukkig werd de krachtige taal, die gesproken was, door geen krachtige daden gevolgd. Wel werden eenige leden der Kamer, die tegen de begrooting gestemd hadden, ontslagen uit de betrekkingen, die zij bekleedden (3 Jan.); doch deze daad van gezag, die slechts enkele personen, en als bij uitzondering, trof, in stede van algemeen te zijn, strekte slechts om nieuw voedsel te geven aan hatelijke uitvallen: —'en voor 't overige ging een onschatbare tijd werkeloos verloren. De faktie werd te stouter, naarmate zij meer de overtuiging verkreeg, dat de krachtsontwikkeling van 't Bewind, met zoo veel ophef aangekondigd, op niets zou uitkomen: en de welgezinden, die bereid waren geweest, de Regeering, zoodra deze het voorbeeld gaf, te ondersteunen, werden ontmoedigd en verslagen.

De zitting zelve, waarin het Bewind een oogenblik door krachtbetoon gezegevierd had, was niet ten einde geloopen, zonder dat op nieuw de weifeling der Regeering en de macht der Oppozitie gebleken waren. Met een meerderheid van 88 tegen 11 stemmen werd besloten, de petitiën ter griffie neder te leggen: de wet op het onderwijs werd ingetrokken: een wet tot het belasten der koffi, zeer aanstootelijk voor den handel, werd voorgedragen en aangenomen, even als een andere, tot vermindering der renten van het Amortizatie-Syndikaat, mede tegen den zin van het Noorden. Verscheidene voordrachten op de tienjarige ontvangsten werden naar het goedvinden van het Zuiden aangenomen of verworpen: de wet op de drukpers, eerst verzacht, later nogmaals verflaauwd, werd aangenomen met een meerderheid, groot genoeg om het ongenoegzame der verordening te bewijzen. Ja zoo verre ging het, dat, toen in de Kamer de taal, door den Koning aan haar gericht „droeviger gedachtenis" werd genoemd en zijne zienswijze aangemerkt als tot het verkrachten der Grondwet moetende leiden, niet eene stem zich verhief om het Bewind te verdedigen. En toch betuigde de Minister, bij het sluiten der zitting, dat zij bekroond was geworden door de gelukkige overeenstemming tusschen Vorst en Volk!

In de plaats der ingetrokken wet op 't Onderwijs was een Besluit gekomen (27 Mei), waarbij de machtiging van lagere scholen aan de Gemeente-Besturen werd overgelaten, met gelijke bepaling omtrent het middelbaar en hooger onderwijs: een verordening, waardoor de Roomsche Geestelijkheid, in een groot deel der Zuidelijke Gewesten, de overhand in het schoolwezen verkreeg. Bij een ander besluit (4 Juni), op de taal, hield alle voorkeur en bescherming der landstaal in Brabant en Vlaanderen op. Dan, al wekten deze inwilligingen voor een wijl schijnbare tevredenheid op, deze werd aldra vervangen door een dubbel beklag, toen den Haag tot zetel van den Hoogen Raad werd aangewezen.

De tegenpartij was nu in het Zuiden volkomen mees teres, en zou

dit welhaast ook in de Kamer zijn; immers, meer gesloten en meer naar een vast plan werkende dan de Noordelijke afgevaardigden, had zij buitendien een numerair overwicht, omdat de meeste leden uit Noordbrabant met haar stemden. Zoo zou zij nu den Koning welhaast de wet stellen, en het Noorden, op de meest wettige en regelmatige wijs, tot onderwerping aan haar willekeur dwingen. Eer het echter zoo verre kwam, brachten onverhoopte gebeurtenissen een geheele omkeering in den staat van zaken te weeg.

Te Parijs had de Kamer aan Karel X, in antwoord op zijn troonrede, te kennen gegeven (2 Maart), dat er geen overeenstemming tusschen haar en zijn ministerie bestond. De Koning had dien ten gevolge de Kamer ontbonden (16 Mei), en het doen van nieuwe keuzen gelast, die echter nog meer in het nadeel van het Bewind waren uitgevallen. Het stond alzoo te verwachten, dat de voorgedragen wetten nog sterker tegenstand dan vroeger ondervinden, ja de gang van het staatsbeheer geheel gestremd worden zou. In dezen nood begreep de Koning, aangemoedigd door de glansrijke verovering van Algiers door zijn troepen (5 Juli), en op de medewerking en trouw van deze rekenende, een redmiddel te zien in art. 14 van het Charter, waarbij hem vrijgelaten werd, wetten en reglementen te maken, noodig voor de ten-uitvoer-legging der wetten en de zekerheid van den Staat. Bij ordonnantie verklaarde hij (26 Juli) de censuur en de vergunning voor de dagbladen hersteld, de Kamer der Afgevaardigden ontbonden en de Kieswet gewijzigd, terwijl de Kieskollegiën tegen 6 Sept. werden samengeroepen.

Deze maatregel moest mislukken, om dat hij de wettige volksstem in den afloop der verkiezingen, en de openbare meening tegen zich had: om dat hij niet tegen een partij, maar tegen de algemeene vrijheden en rechten gericht was: om dat nu het geweld schijnbaar van de zijde van het Bewind begon, en de Oppozitie, die ongelijk had, in het gelijk werd gesteld; maar vooral, omdat de noodige middelen ter ondersteuning daarvan schromelijk werden verzuimd. — Een oploop te Parijs werd begunstigd door het weifelend gebruik, dat van de militaire macht gemaakt werd: de hoofden der Oppozitie, eerst ontsteld en gevlucht, kwamen, zoo dra de opstand veilig kon doorgezet worden, uit hun schuilhoeken te voorschijn: de troepen, tegen de volkshoopen afgezonden, maakten weldra gemeene zaak met deze: Karel X en zijn zoon poogden vruchteloos den storm tot bedaren te brengen door afstand te doen van de kroon (1 Aug.) ten behoeve van den hertog van Bordeaux, den zoon van den vermoorden hertog van Berry: een opgeworpen Voorloopig Bewind verklaarde, dat de oudste tak der Bourbons de kroon verbeurd had: de grijze Vorst werd genoodzaakt met al de zijnen Frankrijk te verlaten, en Lodewijk Filips, hertog van Orleans, aanvaardde de hem nu aangeboden waardigheid van Koning der Franschen; terwijl het Charter in zeer liberalen zin werd herzien (7 Aug.).

Zonderling is het, doch niet-te-min waar, dat deze gebeurtenis ook

in Holland, schier algemeen werd toegejuicht. Men zag alleen in Karel X den voorstander der Jezuïten, den man, die de middeleeuwsche nacht weder over Frankrijk terug had willen brengen; die het Charter overtreden had; die, in alle opzichten, het tegendeel gedaan had van wat Willem I had verricht: en men zag niet, dat de partij, die den troon der Bourbons omver gestooten had, in Nederland en in Frankrijk het zelfde spel speelde, hier als daar, onder het voorwendsel van gehechtheid aan Koning en Grondwet, den zegepraal der revolutionaire beginselen voorbereidde: en dat, daar zoo wel als hier, de meesten der aangevoerde redenen van beklag even ongegrond als onbillijk en onwettig waren. Wat Willem I betreft, volkomen gerust op de toekomst, was hij van al de Soevereinen de eerste geweest om Lodewijk Filips te erkennen: en, vertrouwende op zijn onderdanen, wier verkleefdheid, ja wier erkentenis hij meende verdiend te hebben, had hij niet een enkele voorzorg doen nemen tot het voorkomen eener oproervlam, die welhaast de helft zijns Rijks in lichterlaaien brand zou ontsteken.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Oproer en plundering te Brussel en in verscheidene Belgische steden. — Vruchtelooze onderhandelingen met de muiters. — De prins van Oranje te Brussel. — Beraadslaging in de Tweede Kamer, over de scheiding. — Vruchtelooze aanval van prins Frederik op Brussel. — Voorloopig Bestuur in Belgiën. — De prins van Oranje te Antwerpen. — De Noord-Nederlanders te wapen geroepen. — Proklamatie van den Prins. — Het leger trekt naar Antwerpen terug. — De Belgische soldaten worden weggezonden. — Ontwikkeling van burgerzin in Noord-Nederland. — Antwerpen door de opstandelingen bezet en door Chassé gebombardeerd. — Mislukte aanval der Belgen op Staats-Vlaanderen. — Afval van Daine. — Venloo verloren. — Wapenstilstand. — Konferentie te Londen. — Kongres in Belgiën, dat het Huis van Nassau uitsluit van den troon. — Stelsel van non interventie. — Protokollen, door Willem I aangenomen, door Belgiën geweigerd. — De hertog van Nemours, tot Koning der Belgen gekozen, wijst de kroon van de hand. — Surlet, Regent van Belgiën. — Zelfopoffering van Van Speyk. — Mislukte pogingen van tegenomwenteling in Belgiën. — Leopold, Koning der Belgen. — 18 Artikelen, door Belgiën aangenomen, door Willem I verworpen. — De prins van Oranje aan het hoofd des legers gesteld.

(1830). Nimmer wellicht had het bloeiende en welvarende Brussel zich zoo luisterrijk en lachend voorgedaan als in de dagen, die de omwenteling voorafgingen. Een tentoonstelling van de voorwerpen der Nationale Nijverheid had er tallooze vreemdelingen uit alle oorden bijeengebracht: en feesten volgden op feesten. Ook de Koning had de

stad met een bezoek vereerd, en het Regeeringsblad met luiden ophef het wederzijdsch vertrouwen vermeld, dat tusschen Vorst en Volk bestond. Gerust en zonder eenig vermoeden van wat er broeide, had zich Willem I met de Prinsen naar het Loo begeven; terwijl in den Haag de toebereidselen gemaakt werden tot het huwelijk zijner dochter Marianne met prins Albert van Pruisen, wiens zuster Louise sedert vijf jaren de echtgenoot was van prins Frederik. Alles in beide de rezidentiën kondigde uiterlijk vreugd en tevredenheid aan: maar te Brussel lag onder de bloemen de vulkaan verscholen, die gereed stond uit te bersten.

Het was de opvoering op den schouwburg te Brussel (26 Aug.) van het zangspel "de stomme van Portici," die het sein tot het oproer gaf. Dit stuk, den opstand van Mas-Aniëllo te Napels voorstellende, vloeit over van heftige uitdrukkingen tegen volksverdrukkers en dwingelanden en van uitboezemingen van vrijheid en vaderlandsliefde, die te dezer gelegenheid luid werden toegejuicht. Het laatste bedrijf, den zegepraal van het wettig gezag voorstellende, wilden de woelgeesten niet laten vertoonen: en voor het einde van het stuk stormden zij de zaal uit naar het plein, waar een talrijke hoop lieden uit de heffe des volks reeds bijeenschoolde. Nu hoorde men de kreten: „weg met den Koning! weg met Holland! leve Frankrijk!"

Het huis van zekeren Libry-Bagnano, een niet onbekwaam vreemdeling, maar die, naar men wil, wegens misdaad op de galeien had gezeten, en aan wien toch het onhandig Bewind de taak had vertrouwd van het in zijn dagblad te verdedigen, was het eerste offer der plunderaars. Hijzelf was afwezig en ontkwam daardoor aan de woede van het gepeupel. Klein was intusschen nog de saamgevloeide bende, en eene kompagnie soldaten had haar gemakkelijk verstrooid; doch de Koning had vroeger de Politie en den Kommandant bestraft, om het bezigen van een in zijn oog ontijdig geweld tot herstel der orde, en hierdoor waren zij, die thans het bevel voerden, onwillig, eenigen last te geven tot het bezigen van vuurwapenen. Een luitenant was met eenige manschappen de plunderaars nagetrokken; doch had zich op hun vordering weder verwijderd. Nu gold het de woning van den politie-direkteur De Knyff, waar insgelijks alles vernield werd, en tastte een andere bende de huizinge aan van den gehaten Van Maanen, die, gelukkig voor hem, zich in Holland bevond. Eerst het huisraad, later het huis zelf, werden aan de vlammen geöfferd.

Terwijl dit voorviel, waren de voornaamste burgerlijke en krijgsgezaghebbers bij den Goeverneur, Van de Fosse, vereenigd; doch het was slechts — om geen besluit te nemen. Een krijgsbende, tot ontzet van Van Maanens woning afgezonden, keerde terug zonder iets verricht te hebben, en de troepen trokken naar de bovenstad af. Het wapenmagazijn der Schutterij, aldus onbeschermd, viel in het bezit der muiters, die nu ook het Goevernementshuis plunder-

den en in brand staken, en vervolgens, buiten de stad verspreid, aan 't vernielen en verbranden sloegen van onderscheidene woningen, gelijk mede van de fabriek eens Engelschmans, Wilson genaamd, en een schade aanrichtten, die op een millioen werd begroot.

Met het aankomen van den volgenden dag (27 Aug.) gelukte het aan de burgerij, de muiters tot rust te brengen; doch in plaats van de orde te herstellen met behulp der troepen, ging men met deze een soort van wapenstilstand aan, en de generaal Bylandt, kommandant van Zuidbrabant, vergenoegde zich, met de vorstelijke paleizen te doen bewaken. Gij kunt u de verontwaardiging en spijt voorstellen van officieren en ruiters, die twee maal 24 uren te paard in lijdzaamheid moesten doorbrengen en voor hun oogen zien (28 Aug.), zonder het te mogen beletten, hoe het graauw 's Konings wapenborden afbrak en die, tevens met den toestel van een te zijner eer te geven vuurwerk, aan de vlammen opofferde. Hiermede was de taak der plunderaars voleindigd: het was van nu af de Burgerij, die het bestuur in handen nam, den ordeloozen hoop verstrooide, en er zelfs drie van nederschoot. De baron van Hoogvorst werd aan het hoofd der Burgerwacht geplaatst, die de Brabandsche kokarde opzette, om, zoo 't heette, het aannemen der Fransche te beletten, en een Kommissie van vijf personen begaf zich naar den Haag om aldaar thans als eischen af te persen, wat men vroeger als verzoeken had voorgedragen. Luik had geen dag verwijld om het voorbeeld van Brussel te volgen: te Brugge werd het huis van den vertegenwoordiger Sandelin, die voor het Bewind gestemd had, verbrand: ook te Namen en Verviers werd geplunderd: te Leuven stelde de student Roussel, die wegens oproerig geschrijf vervolgd was geweest, zich aan het hoofd des oproers, en werd de majoor Gaillard, omdat hij geweigerd had, wapenen af te geven aan het volk, op gruwzame wijze mishandeld en van 't leven beroofd.

De moedwil ware echter nog te bedwingen geweest. De faktie, die het vuur had aangestookt, hoe talrijk ook, was verre van nationaal. De hoofden van handelshuizen en fabrieken niet alleen, ook de meeste gezeten burgers waren op de hand van een Bewind, onder 't welk zij rust genoten en de welvaart hadden zien toenemen, en verlangden niets liever, dan door de komst der gewapende macht een einde te zien maken aan de tooneelen van baldadigheid om hen heen. Zelfs de Geestelijkheid, door het gebeurde te Parijs verslagen, verkoos het bestuur van een Vorst, wien zij dacht de wet te kunnen stellen, boven Fransche overheersching of oppermacht des volks. Op de troepen kon nog gerekend worden: — en een onmiddellijke krachtsontwikkeling zou gewis een spoedig einde aan den opstand hebben gemaakt.

Inderdaad liet het zich aanzien, dat het kwaad even snel zou worden gestuit als het ontstaan was. Naauwlijks had de Koning bericht van het gebeurde gekregen, of hij zond de beide Prinsen naar Belgiën; terwijl ruim 20,000 man, uit de binnensteden van

't Noorden, met stoombooten op Antwerpen werden gericht. Waren deze terstond op Brussel getrokken, zij hadden geen tegenstand ontmoet en de omwenteling ware nimmer tot stand gekomen. Doch ongelukkig was een andere staatkunde voorgeschreven geworden: de Koning, warsch van bloed te plengen, en niet bedenkende, dat even als het beter is de giftige of besmettelijke kwaal, die een lichaamsdeel heeft aangetast, door opoffering van het besmette deel weg te snijden of weg te branden, eer zij zich door het geheele lichaam verspreidt, zoo ook het onmiddellijk straffen van eenige oproerigen het eenige middel is om grooter rampen, waarvan later wellicht duizenden de slachtoffers zijn, te voorkomen, de Koning, zeg ik, wilde langs den weg der onderhandeling verkrijgen, wat alleen door kracht kon verworven worden. Terwijl men in Holland de uit Brussel en Luik afgevaardigde Kommissie ontving, met de hoofden der oppozitie beraadslaagde, de Staten-Generaal te zamen riep, en van het mogelijke eener scheiding gewaagde, werd de marsch der troepen te Vilvoorde gestaakt. Twee Bezendingen, achtereenvolgens bij den prins van Oranje toegelaten, verzochten hem, niet met de troepen, maar alleen, binnen Brussel te komen. De Prins, steunende op de populariteit, die hij in Belgiën verdiend en genoten had, en meenende, de zaak door zijne tegenwoordigheid te zullen kunnen beslissen, liet zich overhalen (1 Sept.) om de afgevaardigden te volgen. Dan, naauwlijks was hij de poort binnen, of zij werd achter hem gesloten: voor en om zich heen zag hij niets dan de Brabantsche kleuren, dan versperringen (barricades) in de straten, dan afzichtelijke wezens met woest gelaat en dreigende gebaren; — ja wellicht ware die dag zijn laatste geweest, had hij die kalme tegenwoordigheid van geest niet bewaard, hem steeds eigen in de ure des gevaars. Tegen een straatverschansing aangedrongen en door booswichten omringd, wist hij met een stouten sprong van zijn ros aan de overzijde te geraken en zoo, na duizend moeilijkheden, zijn paleis te bereiken. Hier raadpleegde hij met de mannen, die het bestuur op zich genomen hadden, en bij wie zich eerlang de Afgevaardigden voegden, die uit den Haag waren teruggekeerd. Men drong bij hem op scheiding aan der twee afdeelingen des Rijks, en hij beloofde het zijne te doen om die te bewerken; terwijl hij, op den derden dag na zijn komst, met het aldaar nog gebleven krijgsvolk, Brussel verliet, en zelfs aan de troepen, die te Vilvoorde lagen, een rugwaartsche beweging naar Mechelen liet aannemen. Dit zwichten of althans terugtreden voor muitelingen gaf aan deze tijd, zich te wapenen, deed aan de welgezinden den moed ontzinken, ontnam aan den soldaat zijn zelfvertrouwen, en bevorderde in de Belgische steden de vestiging van het onwettig gezag.

In een Buitengewone Vergadering der Staten-Generaal werd nu (13 Sept.) de vraag overwogen, of herziening der Grondwet en scheiding de rust herstellen zouden: op welke vragen met een kleine meerderheid toestemmend werd geäntwoord. Vergeefs poogden som-

mige Noordelijke leden het ontijdige eener zoodanige beraadslaging aan te toonen en drongen aan, liever alle middelen aan te wenden om den opstand te dempen; — terwijl men over de scheiding van gedachten wisselde, kwam de scheuring reeds tot stand.

Intusschen was de Koning door ingezetenen uit Brussel zelf aangezocht geworden, troepen derwaarts te zenden, onder verzekering, dat deze de poorten zouden open vinden. Dit had ten gevolge, dat prins Frederik met 8000 man derwaarts werd gezonden: een macht, te gering en met te weinig geschut voorzien, om, in geval van krachtigen wederstand, iets te ondernemen. De troepen drongen binnen de stad (23 Sept.); doch vonden een andere ontvangst, dan hun was toegezegd. Arbeiders uit den omtrek, talrijke Luikenaars, Fransche en andere vrijwilligers waren naar Brussel gesneld, om er de macht der oproerlingen te versterken: de huizen, langs welke het krijgsvolk binnentrok, waren in vestingen veranderd, waaruit men veilig op de soldaten schoot, en overal was door versperringen de doortocht belemmerd. Niet meer dan een gedeelte der bovenstad gelukte het prins Frederik te bemachtigen: wellicht had hij, door zijn geschut te gebruiken, ook de benedenstad kunnen dwingen; doch het bezigen van geweld was hem verboden, en wederom werd het noodlottige middel der onderhandeling gekozen. Hierdoor wonnen de oproerlingen tijd: zij groeiden in kracht en tal aan, ja dorsten nu zelfs de troepen, die in het Park verschanst lagen, te bestoken. Ruim 700 man der onzen werden gedood of gekwetst, en de Prins zag zich genoodzaakt, na drie dagen de stad weder te verlaten. De tijding hiervan (29 Sept.) was genoegzaam om den afval algemeen te maken, en ook het tot nog toe getrouwe Belgische krijgsvolk in zijn gehoorzaamheid te doen weifelen. Te Luik berenden de muiters het kasteel, en gaf de generaal Daine, dien Willem I meermalen uit zware geldverlegenheid gered had, aan zijn krijgsmakkers het eerste voorbeeld van ontrouw en ondankbaarheid, door den voorraad, dien hij naar het kasteel moest voeren, den muiters in handen te spelen; terwijl Boecop, die in de citadel gebood, zich genoodzaakt zag, haar, wegens de onwilligheid der Belgische bezetting, aan de opstandelingen over te geven. Hetzelfde werden de Bevelhebbers der citadellen van Doornik en Namen, uit gelijke oorzaak, eerlang gedwongen te doen. Te Bergen werd de Hollandsche bezetting omcingeld en gevangen genomen; Charleroi gaf zich bij de eerste opeisching over, en in weinige dagen was het oproer in het bezit van meest alle steden en sterkten en van een ontzettend krijgsmaterieel.

In Westvlaanderen was het voorbeeld des opstands, door Brugge gegeven, eerlang gevolgd door Oostende, van waar de generaal Goethals de Hollandsche troepen naar Vlissingen zond, en zelf zich aan het hoofd der afvalligen plaatste. Weldra was het geheele Gewest aan 's Konings gezag ontvallen. Te Gent alleen had het Bestuur de krachtige houding getoond, die men elders verzuimd had aan te nemen, en was dien ten gevolge de rust langen tijd

bewaard gebleven; dan toen eindelijk ook daar een oproer uitberstte, koos men tot bevrediging van het gepeupel weder het ongelukkige middel, van de Bezetting deels naar Antwerpen te zenden, deels naar het kasteel.

Sedert de eerste troebelen waren te Brussel verschillende voorloopige Regeerings-kommissiën elkander opgevolgd, doch hadden eindelijk plaats gemaakt voor een Driemanschap, waarvan de uit zijn ballingschap teruggekeerde De Potter de hoofdpersoon scheen, doch Van de Weyer de ziel was. Deze laatste, die zich door geleerde werken had doen kennen, en de betrekking van Bibliothekaris bij de Koninklijke Boekerij bekleedde, had, zonder ooit met het Bewind te breken, in de oppozitiebladen geschreven, zich, bij de uitbarsting van het oproer, tot sekretaris der verschillende Besturen laten gebruiken, en zich nu, met De Potter in de Kommissie tot regeling der zaken laten benoemen. De derde man in die Kommissie was Rogier, een taalmeester uit Luik, die de hulpbenden uit die stad naar Brussel gevoerd had: een jeugdige liberaal vol personeelen moed, en bestemd om later ook als staatsman een gewichtige rol te vervullen. De eerste daad dier Kommissie was, alle openbare stukken, niet meer in naam des Konings, maar in naam van het Voorloopig Bewind, te doen uitgeven; terwijl kort daarop (4 Oct.) een Kongres uit de verschillende Gewesten werd bijeengeroepen om over 's Lands belangen te beraadslagen.

Ten einde de voorgenomen scheiding geregeld te doen plaats hebben, had de Koning den prins van Oranje tot landvoogd van Belgiën benoemd, en naar Antwerpen gezonden, waar hem de zoodanigen onder de Ministers, die uit Belgiën geboortig waren, de hertog van Ursel, De la Coste en Gobbelschroy, vergezelden en een raad van Belgische leden der Kamer hem omgaf. Terwijl hij, in een proklamatie aan de Belgen (5 Oct.), een afzonderlijk beheer, vrijheid van taal en onderwijs beloofde, werd in het Noorden, door gewapende muiters bedreigd, de Natie door den Koning te wapen geroepen en kwamen talrijke vrijwilligers op, om den troon en het grondgebied te verdedigen. Tevens wendde de Koning zich tot de Hoven van Groot-Brittanje, Oostenrijk, Frankrijk, Pruisen en Rusland, als Mogendheden, door welke de vereeniging der Nederlanden was bewerkt, ten einde, in overleg met hem, te beraadslagen over de beste wijze om de onlusten te doen ophouden.

De Prins, te Antwerpen gekomen, en waarschijnlijk gehoor gevende aan den raad van hen, die hem omringden, bleef weder den weg der onderhandelingen kiezen, stelde de gevangen Belgen in vrijheid, zelfs zonder uitwisseling tegen de in Belgiën gevangen Hollanders, en liet zich eindelijk overhalen tot het uitvaardigen eener proklamatie, waarbij hij verklaarde (16 Oct.), de Belgen te erkennen voor een onafhankelijke Natie, hun te vergunnen, vrijelijk afgevaardigden te kiezen tot het Nationale Kongres, en zich zelf te stellen aan het hoofd der beweging, die hen tot nationaliteit zou leiden.

Deze taal wekte de hevigste verontwaardiging op in de Noordelijke Gewesten, zonder eenige uitwerking te doen in het Zuiden. Een wapenstilstand, onder de hand door den Prins aan de gezaghebbers in Belgiën voorgesteld, werd afgeslagen, ten ware men Antwerpen en Maastricht ontruimde en de troepen tot over den Moerdijk terugtrok.

Het verlaten van Mechelen door onze troepen had de muiters doen besluiten tot een aanval op Antwerpen: 't welk zij echter niet konden bereiken, zoo lang de brug bij Waelhem over de Nethe nog in onze macht was. Herhaaldelijk werd die brug aangetast; doch de vijand terug gedreven en zelfs Duffel hernomen, bij welke gelegenheid een der hoofdbewerkers van den opstand, de graaf van Merode, sneuvelde. Een nieuwe nederlaag leden de opstandelingen bij Lier, welke stad de hertog van Saxen-Weimar, zoo beroemd door zijn heldenfeiten bij Quatre-Bras en Waterloo, liet omcingelen, maar de noodlottige staatkunde, die men volgde, belette hem, die te beschieten; en al de troepen rukten eerlang naar Antwerpen af, waar het den generaal Van Geen werd opgedragen, de Belgen daaruit te schiften. Dit geschiedde en — 't klinkt schier ongelooflijk — men zond hen, met hun wapens, weg. Thans viel ook Gent af (17 Oct.), waar een uit Brussel gezonden Kommissie het bestuur op zich kwam nemen, de burgerwacht door het gemeen ontwapend werd, en de Bezetting aldra het kasteel verlaten moest. Ook Dendermonde, ofschoon door kanonneerbooten bewaakt, werd zonder slag of stoot overgegeven.

De Staten-Generaal waren inmiddels weder (18 Oct.) in gewone zitting bijeengekomen; doch nu, zonder dat er één Belg verschenen was, met uitzondering van den hierboven genoemden Sandelin uit Brugge. De Koning verklaarde in zijn troonrede, dat de krachten der Noordelijke Gewesten thans alleen ten hunnen eigenen behoeve zouden worden besteed. De schutterijen, mobiel verklaard en door talrijke vrijwilligers gesterkt, trokken op om de grenzen te dekken: de volksvertegenwoordigers Van Dam van Isselt en Schimmelpenninck van der Oye, Rookmaker uit Haarlem en anderen, richtten vrijwilligerskorpsen op; Sandenbergh Mathiessen, een Kapenaar van geboorte en toen rechter te Alkmaar, toonde zich een waardig vertegenwoordiger der nog steeds aan Nederland gehechte bevolking van de Kaap, wapende en kleedde 15 ingezetenen zijner heerlijkheid Petten, zorgde voor het onderhoud hunner huisgezinnen, en verliet zelf vrouw en kinderen om als vrijwilliger uit te trekken. Een aanzienlijk deel van de studenten der drie Hoogescholen vormde zich tot kompagniën vrijwilligers, en zelfs Hoogleeraren aarzelden niet, de toga tegen de monteering te verwisselen en hun leerlingen voor te gaan. In de steden sloten zich de deftigste ingezetenen aan bij de schutterij, en het was niets ongewoons, in 's Gravenhage b. v. een staatsraad of prokureur-generaal op schildwacht te zien staan, of in Amsterdam een paar professoren de turfmand naar de wacht te

zien dragen. De langdurige laauwheid der Hollanders had overal voor moedbetoon en krijgslust plaats gemaakt.

En inderdaad, de omstandigheden waren hachlijk; want reeds werden de grenzen bedreigd. De prins van Oranje, het onnutte zijner pogingen inziende (25 Oct.), had Antwerpen verlaten, en zijn vertrek was het sein geweest van het oproer. De enkele soldaten, die nog aanwezig waren — ook Van Geen was met het hoofdleger op Breda terug getrokken, — werden door het graauw overvallen (27 Oct.), en, na twee dagen, in schermutseling met hen doorgebracht, gelukte het den muiters twee poorten te overweldigen en de uit Brussel gezonden horden binnen te laten; waarna niet slechts het kasteel, maar ook de oorlogsvaartuigen, die op de Schelde lagen, werden opgeëischt.

Dan, op het kasteel gebood een man, wiens naam reeds menigwerf in mijn verhaal is voorgekomen, en die minder dan iemand geneigd kon zijn, voor muiterij te zwichten, de grijze Chsssé. Niet alleen sloeg hij de gedane vordering af, maar dreigde de stad te zullen beschieten, bijaldien men eenig geweld pleegde. Het gepeupel liet zich hiermede niet tot rust brengen, doch begon, na het magazijn met geschut overrompeld te hebben, ook op de vaartuigen te schieten.

Het smaldeel, dat hier lag, bestond uit een fregat, onder den kapitein Lewe van Aduard, twee korvetten, onder de kapiteins Koopmans en Van der Maren, een brik, onder den luitenant Zoutman. en vier kanonneerbooten. Een dezer laatsten, waarover de luitenant Van Speyk het bevel voerde, werd door het geschut van zeil en tuig beroofd; waarop de Bevelvoerder, die tot nog toe zich slechts met klein vuur verdedigd had, met grof geschut begon te antwoorden. Dit strekte ook aan de overige schepen tot sein om te vuren, en nu achtte Chassé insgelijks, dat de tijd gekomen was, om de muiters tot rust te brengen: hij liet het geschut van de citadel spelen en met hevigheid werd de stad gedurende vier uren gebombardeerd. Het Entrepôt (de bewaarplaats der koopwaren) en 250 huizen werden vernield, 100 onbruikbaar gemaakt en 300 beschadigd. Deze krachtige tuchtiging der muiters verlevendigde in Noord-Nederland den moed; doch gaf aan de Belgen, die vroeger in den aanval op Brussel een voorwendsel gevonden hadden, om Willem I onwaardig te verklaren tot het voeren der kroon, thans een gelijk voorwendsel, om het geheele Huis van Oranje van alle aanspraak daarop uit te sluiten. Men kan oordeelen, hoe welgemeend de vroegere betuigingen van verkleefdheid aan den Koning waren, wanneer men uit daden, gepleegd tot beteugeling van oproer, aanleiding ziet nemen om een onwaardig-verklaring uit te spreken.

Niet te vrede van meester te zijn in het oude Belgiën, wilden de opstandelingen nu ook het voormalige Staats-Vlaanderen (dat sedert de vestiging van het Koninkrijk een distrikt van Zeeland uitmaakte) aan hun gezag onderwerpen. De burggraaf van Pontécoulant, een aanvoerder van Fransche vrijwilligers, die den Belgen waren te hulp

gekomen, werd met die taak belast. Het Distrikt was geheel van krijgsvolk ontbloot, en, ofschoon de ingezetenen zich zoo goed mogelijk wapenden, de Distriktskommissaris, ja zelfs het provinciaal Bestuur te Middelburg, achtte alle wapening, anders dan om rust te bewaren, onvoorzichtig, vermetel, ja alleen geschikt om het Distrikt aan moord en plundering bloot te stellen. In dien geest moesten dan ook wel de meeste hoofden der Gemeentebesturen spreken, en het onraadzaam achten zich te verzetten tegen de geregelde benden van het Belgische voorloopig Bestuur, dat toch al door Engeland en Frankrijk erkend was. Den burgemeester van Oostburg, Callenfels, ondersteund door den advokaat Risseeuw, gelukte het echter, zijnen ambtgenooten moed in te spreken: en zoo kwam men tot het besluit (18 Oct.) om krijgsvolk te verzoeken en zich voorts alleen te onderwerpen aan de troepen, die door het Belgische Bestuur gezonden waren, maar partijgangers of ongeregelde benden te weêrstaan. Eer echter eenig Nederlandsch volk verscheen, en voor men nog op tegenweer was bereid, kwam de Brusselsche geneesheer Grégoire, aan 't hoofd eener troep Belgen, uit IJzendijke (22 Oct.), waar zij dien morgen in 't doortrekken hun vlag op den toren hadden doen plaatsen, te Oostburg. Hier heerschte niet weinig verwarring: wel kwamen van alle zijden gewapende landlieden aansnellen: doch er was orde noch eenheid en niemand, die bevelen gaf, daar de burgemeester, Callenfels, den vijand in handen gevallen was. Dan ook Grégoire, overal dreigende toebereidselen ziende, bevond zich niet op zijn gemak. Hij meldde zich bij het Bestuur aan en toonde zijn aanstelling als Kommissaris, om het Noorden van Vlaanderen in bezit te nemen, maar eer men nog tot eenig besluit gekomen was, en terwijl Callenfels gehaald werd om met Grégoire te spreken, rukte kapitein Groeneveld met een dertigtal Nederlandsche krijgslieden en eenige burgers van Schoondijke in stilte binnen. Risseeuw voegde zich terstond met zijn gewapende manschappen bij hen: de Belgen werden, na een hevig gevecht, verdreven, met achterlating van vier dooden en een dertigtal gevangenen, terwijl anderen later aan hun wonden overleden. Ook van de Nederlanders was er een gesneuveld.

Den volgenden dag trok het krijgsvolk weder af, en men was te Oostburg niet zonder zorg voor de weêrwraak der Belgen. Gelukkig had het Bewind nu begrepen eenige hulp te zenden: en weldra waren er 300 man (29 Oct), onder den overste Ledel, met twee veldstukjes aanwezig, die, door de burgers van Oostburg en Schoondijke ondersteund, zoo goed mogelijk voor de verdediging zorgden, terwijl de landlieden van Kadzant en andere plaatsen de zeedijken bezetteden. Een poging, door Ledel aangewend, om den vijand uit St. Anna te verdrijven, viel echter ongelukkig uit. Hij vond zich, wegens de overmacht der Belgen, tot den terugtocht genoodzaakt, bij welke gelegenheid de luitenant Van Kerckoirlé zich met 23 man door een driemaal sterker vijand moest heen slaan. Immers Ponté-coulant was nu zelf aangerukt met zijn vrijwilligers, waarbij zich de

bende van Grégoire gevoegd had: zoo dat hij over meer dan 6000 gewapenden en drie stukken geschut te beschikken had. Aardenburg en Sluis waren reeds door den vijand bezet, en een aanval op Oostburg werd eerlang voorzien. Tegen de genoemde macht kon dezerzijds niets meer dan een driehonderdtal soldaten en het gewapend landvolk over gesteld worden: en nog stond die kleine hoop verminderd te worden en moest de eer des wederstands, die nu behaald werd, aan maar enkelen te beurt vallen.

Ledel was juist van Oostburg afwezig (31 Oct.) om de verdediging aan den kant van Watervliet te regelen, en de luitenant der artillerie was naar Breskens, terwijl de geweeren der manschappen, dóór de schermutselingen der vorige dagen in slechten staat geraakt, nagezien en schoongemaakt moesten worden, ja vele uit elkander genomen waren, toen Pontécoulant zich onverwachts met zijn krijgsvolk voor de plaats vertoonde. Oostburg, vroeger een vesting, had geen andere verdediging dan een zwakke borstwering, waar nu de kapitein Groeneveld met een zeventigtal manschappen — de eenigen die gereed waren — heensnelde; terwijl de bombardier Van Mechelen een der veldstukken vooruitbracht en bestuurde. Elk der onzen stond alzoo tegen tachtig aanvallers, waaronder wakkere krijgslieden, die onder Napoleon hadden gediend. De aanval duurde van 's voormiddags elf uur tot half een: en ofschoon der Belgen geschut weinig nadeels deed, zoo wisten de Franschen, door zich achter een paar sloten en hutten te verschansen, menigen Nederlander neder te schieten, en onder deze Groeneveld en Van Mechelen, die beiden zwaar gewond werden. Het veldstuk werd onbruikbaar, en al hielden de luitenants Van Kerckoirlé en Verburg nog moedig stand, de nood steeg al hooger en hooger en het stond met Oostburg veeg, toen Ledel te juister tijd terug kwam. De deinzende soldaten tot den strijd terugvoerende, liet hij het andere veldstuk aanrukken en een paar schoten doen met schroot, waardoor de vijandelijke vaandeldrager, die de zijnen tot den storm wilde voorgaan, met twee der Fransche aanvoerders en tien manschappen sneuvelden. Nu sloeg de schrik plotseling den aanvallers om 't hart: zij meenden kanonnen te hooren, die nergens bestonden: zij meenden duizenden van Nederlanders te zien, waar geen honderd man bij elkander waren en, even als vroeger de Midianieten voor de kleine schaar van Gideon, stoven zij, zonder om te zien, met wegvoering van een aantal gewonden, heen en uit elkander. Van dat oogenblik had doodsangst bij hen den overmoed vervangen: het zwellen des zeewaters, ten gevolge van den najaarsspringvloed over de kaai van Sluis, deed hen gelooven, dat de Zeeuwen dezen of genen dijk hadden doorgestoken om hen te doen verdrinken, en zij ontruimden gemelde plaats, ja geheel Staats-Vlaanderen, zonder er weder een voet te durven zetten.

Terwijl hier een belangrijk grondgebied, door de trouw der ingezetenen en den moed van enkele dapperen, voor 't Vaderland behouden bleef, viel, in een ander gedeelte des Lands, een vesting, die den

Staat van ouds had toebehoord, den vijand in handen. De generaal Daine, die zich te Hasselt in Limburg bevond, en van wiens verraderlijken handel ik reeds op blz. 313 gewaagd heb, viel nu opentlijk het wettig Bewind af, en riep de Limburgers op, om zich van „het juk der Hollanders" te ontslaan. Weldra stond hij aan 't hoofd van 1800 man, doch kon daarmede niet wel een aanslag wagen op Maastricht, waar de generaal Dibbetz nog het bevel voerde over een sterke Bezetting: hij wendde zich daarom naar Venloo, waar de burgerij partij koos tegen het wettig gezag, en de kommandant Schepern de vesting flaauwhartig overgaf (11 Dec.). Saxen-Weimar, kort daarop met een krijgsmacht afgezonden, zuiverde het overig gedeelte van Limburg van vijanden, bracht versterking binnen Maastricht en zou ook Venloo hernomen hebben, toen op eenmaal de teleurstellende tijding hem bereikte, dat er een wapenstilstand gesloten was. De aanleiding hiertoe moet ik u thans mededeelen.

Ik heb u gezegd, dat Willem I zich had gewend tot de Mogendheden, die het traktaat te Weenen gesloten hadden, om een einde aan de onlusten te maken. Nicolaas I, die in Rusland zijnen broeder Alexander vijf jaar te voren was opgevolgd, had bij zijn troonsbeklimming het vuur des oproers met heldenmoed weten te smoren en kon niet geächt worden, gezind te zijn om het elders te zien ontbranden. Aan Pruisen was koning Willem door de naauwste betrekkingen verwant: Oostenrijk en Engeland hadden zelven de vereeniging van Belgiën met Nederland doorgedrongen, en zouden nu hun werk niet vernietigen. Frankrijk alleen kon geächt worden den opstandelingen gunstig te zijn, doch Lodewijk Filips zat nog te onvast op zijn troon, om de gunst der overige Mogendheden te verbeuren. — In zulke omstandigheden was niets meer natuurlijk, dan dat zich Willem I met de medewerking zijner Bondgenooten vleide: — en toch, de uitkomst bewees, dat hij zich schromelijk misrekend had.

Londen was de plaats, waarheen de Mogendheden hun gevolmachtigden ter konferentie zonden. Voor Frankrijk verscheen daar de oude, in de staatkunst doorslepen Talleyrand, een man, die achtereenvolgens de Republiek, Napoleon en de Bourbons gediend had en zich nu weder den krachtigsten steun toonde van het Bewind, uit de Junirevolutie gesproten. Engeland droeg de onderhandeling op aan den graaf van Aberdeen, Oostenrijk aan Wessemberg, Pruisen aan Bulow, Rusland aan Matuscewitz, later aan Lieven.

De eerste daad der konferentie was (17 Nov.), een wapenstilstand te gelasten, waarbij zoowel de opstandelingen als des Konings troepen, over en weder voorloopig in 't bezit zouden blijven der ingenomen stellingen. Het was deze bepaling der Mogendheden, ten gevolge waarvan Venloo vooreerst in handen der Belgen bleef.

Intusschen had het Kongres te Brussel plaats gehad (10 Nov.). De invloed der Geestelijken had aldaar de Katholieke partij, die alles behalve Fransch- of republikeinschgezind was, de meerderheid doen

verkrijgen, zoodat de pogingen van hen, die een Republiek wilden, schipbreuk leden, en er bepaald werd, een beperkt-monarchalen regeeringsvorm aan te nemen; terwijl tevens de onafhankelijkheid van het grondgebied en de uitsluiting van het Huis van Nassau werd gedekreteerd (24 Nov.). Verder wilde het Voorloopig Bewind de eischen van Belgiën doen gelden op Staats-Vlaanderen en Maastricht — die eeuwen lang aan Noord-Nederland behoord hadden — en op Luxemburg, dat een deel van Duitschland uitmaakte; doch deze eischen werden door de Konferentie afgewezen, die daar-e n-tegen aan Willem I gelastte, de blokkade der Schelde op te heffen.

De Koning had wel hulp en raad, maar geen bevelen van zijn Bondgenooten verwacht; doch het was reeds gebleken, dat deze hem, den Vorst, dien zij zelven Koning der Nederlanden gemaakt en als zoodanig erkend hadden, en zijn wederspannige onderdanen, als gelijke partijen wilden behandelen. Er werd een Belgische vlag — sedert den Amerikaanschen oorlog was, gelijk gij u herinneren zult, de vlag het zinnebeeld der nationaliteit — erkend: Falck, des Konings afgezant, en zijn medegemachtigde Zuylen, werden niet langer bij de beraadslagingen tegenwoordig gelaten, en er werden Kommissarissen van het Belgisch Bewind ontboden. Ten einde deze handelingen der Mogendheden te verklaren, dient de toenmalige staat van Europa te worden beschouwd.

In Engeland had de Belgische opstand bij velen, die voor den aanwas van ons Koninkrijk vreesden, doch vooral bij de partij der Whigs — de Engelsche liberalen — goedkeuring gevonden, te meer zoo, toen het Tory-ministerie onder Wellington plaats maakte voor een Whig-ministerie onder Lord Grey. Men vreesde aldaar bovendien, dat Belgiën, zoo men geweld bezigde, zich in de armen van Frankrijk zou werpen, hetwelk in dat geval des te machtiger zou worden. Diezelfde vrees bezielde Pruisen, te meer, om dat het in zoodanig geval te voorzien was, dat ook de onrustige Rijnprovinciën zich bij Frankrijk zouden voegen. Oostenrijk lag te ver af om iets te verrichten, en wat Rusland betrof, het was zelf in dit oogenblik in een bloedigen oorlog gewikkeld tegen Polen, 't welk zich aan zijn heerschappij onttrokken had. Frankrijk eindelijk wilde niet medewerken tot herstel van een Rijk, dat met de nimmer ontveinsde bedoeling was opgericht om ten voormuur tegen Frankrijk te strekken, en het moest vreezen bovendien, dat, zoo de Mogendheden het wettig gezag in Belgiën herstelden, zij naderhand beproeven zouden, dit in Frankrijk ook te doen. In zulke omstandigheden, en terwijl Duitschland vol beroeringen was en het Zuidelijk Europa rijp scheen voor een algemeenen opstand, hielden de Mogendheden het voor gewaagd, de herstelling van Willem I in zijn vol gezag te beproeven: en besloten zij de leer van niet-tusschenkomst — non interventie — door Talleyrand gepredikt, in praktijk te brengen. Zij verklaarden diensvolgens (20 Dec.), dat, dewijl de innige vereeniging, in 1814 bedoeld, voortaan onmogelijk bleek te zijn, er andere schik-

kingen moesten gemaakt worden om het oogmerk, waarmede zij beproefd was, te bereiken, en de toekomstige onafhankelijkheid van België met het behoud des evenwichts van Europa te verbinden. Deze laatste zinsnede toonde reeds duidelijk aan, dat men aan Willem I de verloren helft van zijn Rijk niet terug dacht te geven, en niet zonder reden leverde Falck er protest tegen in. En toch, hoe onbillijk ook de handelwijze der Mogendheden tegen over Willem I ware, hij had zich zelven, door zijn eigen daad, een voornamen grond tot beklag ontnomen. Immers, had hij niet, toen Karel X van den troon gebonsd was, zich gehaast, voor alle anderen, den overweldiger te erkennen? — En kon hij het thans euvel duiden aan de Mogendheden, dat zij evenzeer, met opzicht tot den afval van België, het feit tot recht verhieven?

(1831). Weldra begon de Konferentie, die tot nog toe ten minste alleen de rol van middelares gevoerd had, den toon van meesteres aan te nemen, en eischte zij, dat de Koning terstond, aan de onzijdige zoo wel als aan de Belgische schepen, de vrije vaart op de Schelde zou vergunnen, zonder andere tol of onderzoek dan die in 1814, vóór de vereeniging, waren vastgesteld: met bijvoeging, dat een verwerpen van dien eisch als een daad van vijandschap tegen de Mogendheden zou worden beschouwd. — Een gelijk bevel werd aan de Belgen gedaan om de insluiting van Maastricht, waarmede zij begonnen waren, op te heffen.

De Koning gaf toe: de blokkade der Schelde werd opgeheven (20 Jan.), en nu volgden weldra (22 Jan.) twee protokollen der Konferentie omtrent de voorwaarden der scheiding. Hierbij zou Holland alles bekomen wat de Republick in 1795 bezat, en België het overige, uitgezonderd Luxemburg, dat aan het Huis van Nassau verbleef: 15/31 der Schuld zouden ten laste van Holland komen; de vrije vaart op de Koloniën zou aan de Belgen worden toegestaan; terwijl de Mogendheden de onschendbaarheid en onzijdigheid van België waarborgden.

Willem I, door den nood gedrongen, verklaarde zich volledig aan deze voorwaarden te onderwerpen (18 Febr.). Men zou verwacht hebben, dat de Belgen van hunne zijde gretig zich naar een schikking zouden gevoegd hebben, die gunstiger voor hen was, dan zij hadden kunnen hopen en verwachten; doch dit was het geval niet. Door aanvankelijken voorspoed stout geworden, wezen zij het gegeven bevel met onstuimigheid van de hand. Frankrijk betuigde nu, dat de Konferentie slechts een bemiddelende rol had te vervullen, en de vrije toestemming van beide partijen vereischt werd, en stijfde hierdoor de Belgen in hun halsstarrigheid.

Onder hen, die in aanmerking kwamen om den troon van België te bekleeden, en wier aantal legio was, hadden de hertog van Nemours, tweede zoon van Lodewijk Filips, en de hertog van Leuchtenberg, zoon van Napoleons stiefzoon Eugenius Beauharnais, de meeste kans. De eerste werd gekozen (28 Jan.); doch Lodewijk

Filips, gevoelende, dat diens verheffing, als Belgiën te naauw aan Frankrijk verbindende, door de Mogendheden niet gedoogd kon worden, was reeds te voren met deze overeengekomen, dat hij namens zijn zoon bedanken zou (7 Febr.), doch onder beding, dat ook Leuchtenberg, als verwant aan het geslacht van Napoleon, 't welk nog altijd aanspraken op de Fransche kroon kon doen gelden, mede zou worden uitgesloten. Het Belgische kongres besloot nu, zoolang het nog geen geschikten Vorst had gevonden, zich met een Regentschap te vergenoegen, en Surlet van Chokier, voormalig lid der Tweede Kamer, werd tot Regent benoemd. De Potter, die voor de republiek geijverd had, zijne plannen in rook ziende verdwijnen, trad van het staatstooneel af, om er niet weder te verschijnen.

Het was omstreeks dezen tijd, dat een voorval plaats had, even merkwaardig uit zich zelf, als om de gevolgen, die het te weeg bracht. De reeds door mij genoemde luitenant Van Speyk, die met de kanonneerboot onder zijn bevel voor Oosterweel ten noorden van Antwerpen lag, werd door een storm naar de kaai der stad geslagen (5 Febr.). Terstond sprongen een aantal Belgische gewapenden bij hem aan boord, ten einde zich van de boot meester te maken. Van Speyk, de schande niet willende verduren van zijn vlag onteerd en zich zelf met zijn vaartuig in 's vijands handen te zien, ging, onder voorwendsel van zijn papieren te halen, naar beneden, waarschuwde den scheepsjongen, dien hij ontmoette, zich te bergen, en stak toen den brand in 't kruit. Met hem sneuvelden, behalve een aantal Belgen, veertien van zijn scheepsvolk: vijf anderen, waaronder de gezegde knaap, die te water sprong, ontkwamen den dood.

Luide werd deze zelfsopoffering van den jongen zeeheld door Nederland geroemd: de dagbladen verhieven haar hemelhoog; de dichters bezongen haar: de schilders en graveerders vereeuwigden haar door kunsttafereelen en gedenkpenningen. Aan zijn naaste betrekkingen werden van Landswege jaargelden toegelegd, gelijk ook aan de behoudene, doch meest verminkte manschappen der boot en aan de bloedverwanten der gesneuvelden. Bij Koninklijk Besluit werd de naam van Van Speyk aan een nieuw gebouwde korvet gegeven, en bepaald, dat voortaan bestendig één landsschip dien naam zou voeren. In het burgerweeshuis te Amsterdam, waar Van Speyk was opgevoed, werd een gedenk- en in de Nieuwe Kerk een grafteeken voor hem opgericht. Nog belangrijker eerzuil werd hem gesticht in den sedert gebouwden en naar hem genoemden vuurtoren te Egmond aan zee.

En inderdaad, zoo het feit onder alle omstandigheden merkwaardig ware geweest, het was zulks vooral in dit tijdsgewricht. De vernedering, die onze krijgslieden in de laatste maanden hadden ondergaan, toen zij overal het veld voor de Belgen moesten ruimen, had moedeloosheid bij het leger verwekt: en al waren de vrijwilligers en de schutterijen nog zoo welgezind, over het algemeen heerschten in Nederland angst en neêrslachtigheid. De dood van Van Speyk

wekte den moed, het zelfsvertrouwen en den strijdlust weder op en bezielde al wat wapenen voerde, met de zucht om 's jongelings dood te wreken. Ook buiten 's lands, waar men in den laatsten tijd niet had afgelaten de dapperheid der Belgen te verheffen en op de Nederlandsche lafhartigheid te smalen, huldigde men de hooghartigheid, door Van Speyk betoond, en begon men betere gedachten te koesteren aangaande de Natie, die zulke zonen had.

Het verval van handel en fabriekwezen, de natuurlijke gevolgen van den staat van oorlog, hadden inmiddels in vele steden van België ongenoegen en gisting opgewekt, waarvan de partij, die aldaar het Huis van Oranje nog was toegedaan, zich poogde te bedienen om een tegenomwenteling te bewerken. Drie der bevelhebbers zelve, die van den beginne af een werkzaam aandeel in den opstand hadden genomen, de overste Grégoire, de kommandant van Antwerpen Van de Smissen, en de generaal Nypels, zochten den prins van Oranje te Gent, te Antwerpen en elders, te doen uitroepen; — doch deze pogingen werden of bedwongen, of door maatregelen van policie voorkomen, zoodat de meesten, die er in gemoeid waren, gevangen genomen werden of uit den lande weken.

Intusschen bleven de Belgen hun eischen op Luxemburg vasthouden, over welk Groothertogdom zij bereids gedeeltelijk hun gezag deden gelden en in de stad Arlon een Goeverneur geplaatst hadden. De Konferentie zond hun nu last (10 Mei), zich binnen drie weken aan de door haar onherroepelijk gestelde bepalingen te onderwerpen: en men kon thans billijkerwijze verwachten, of dat die onderwerping vrijwillig zou plaats hebben, of dat de Mogendheden België er gewapenderhand toe zouden dwingen. Noch het eene noch het andere geschiedde. De Engelsche diplomatie wist te bewerken, dat men in België aannam, de kroon op te dragen aan prins Leopold van Saxen-Koburg, den voormaligen echtgenoot van prinses Charlotte, en terstond wendde zich de Konferentie ten gunste der Belgen en gaf een Protokol uit, waarbij zij beloofde in schikking met Willem I te zullen treden, omtrent de overdracht van Luxemburg tegen billijke schadeloosstelling. Prins Leopold, die geboren scheen om de gelukkige mededinger des prinsen van Oranje te zijn, werd, ondanks de sterke partij, die voor dezen laatste gezind was, tot koning der Belgen benoemd (4 Juni). En nu legde diezelfde Konferentie aan Willem I, tot loon voor zijn gematigdheid, 18 Artikelen ter teekening voor (27 Juni), waarin zij aan elke der door haar nog kort te voren onherroepelijk vastgestelde bepalingen een wijziging had doen ondergaan ten gunste der opstandelingen. Het voortdurend bezit van Luxemburg werd onzeker gesteld, de aldaar zeker wederrechtelijke *status quo* bevestigd, de soevereiniteit van Noord-Nederland over Maastricht als twijfelachtig beschouwd: van den Koning geëischt, sommige plaatsen te ontruimen, door zijne troepen bezet: nadeelige schikkingen gemaakt ten aanzien der verdeeling van de schuld, enz.

Geen wonder was het, dat de Belgen de 18 Artikelen aannamen, waarbij zij meer verkregen dan zij naar billijkheid hadden kunnen verlangen: geen wonder weder, dat Willem I, in een met waardigheid gestelde verklaring (12 Juli), zijn verbazing uitdrukte over den loop der overleggingen van de Konferentie, die, na de rezultaten van den opstand erkend en bevestigd te hebben, thans, nog daar te boven, tegen haar eigen bepaling en betuiging, de rechten en belangen van Noord-Nederland aan den overmoed der Belgen ten offer bracht: voorts gaf hij te kennen, dat ieder Vorst, die de soevereiniteit over Belgiën aanvaardde, zonder voorafgaande toetreding tot de in Januari gemaakte schikkingen, door hem als vijand zou worden beschouwd. — Deze bedreiging hield echter Leopold niet terug, die de zee overstak en zich naar Brussel begaf (16 Juli), waar hij (20 Juli) plechtig werd ingehuldigd. Een nieuwe nota der Konferentie gaf tevens te kennen, dat de Mogendheden zich (25 Juli) plechtig verbonden hadden, een hervatten der vijandelijkheden voor te komen.

Dan niet langer kon Willem I, niet langer kon de Natie, zooveel vernedering, zooveel smaad, zooveel onrecht, lijdzaam gedoogen. Reeds maanden had een leger, dat door de opkomst der Schutterijen tot 100,000 man was aangegroeid, werkeloos aan de grenzen gestaan, terwijl de Belgen dreigden, wanneer men met hen niet onderhandelen wilde, door een inval in Noord-Nederland ons tot het voldoen aan hunne eischen te dwingen. De smet, die op onze wapenen kleefde, moest uitgewischt, en aan Europa getoond, dat het tot nog toe betoonde geduld en onderwerping aan geen vrees of onmacht waren te wijten, en dat het nageslacht van hen, die de legers van Alva, van Albertus, en van Lodewijk XIV hadden doen wijken, zijnen vaderen niet geheel onwaardig was. De prins van Oranje, die, tengevolge van de door hem te Antwerpen aangenomen houding, een tijd lang bij de Nederlanders verdacht en van de zaken verwijderd gehouden was geweest, werd aan het hoofd gesteld des legers, 't welk tot dien tijd onder het bevel van prins Frederik had gestaan (1 Aug.). Bij een uitmuntend gestelde dagorder gaf hij te kennen, dat hij nimmer iets anders ten doel gehad had, dan de onheilen van het Vaderland af te wenden, schoon hij zich in de keus der middelen mocht hebben bedrogen — en riep tevens het „voorwaarts" uit. De oproeping werd door geheel Nederland met luid gejuich verwelkomd en teruggegalmd, en reeds den volgenden dag (2 Aug.) was het leger op alle punten opgebroken en Belgiën binnen getrokken.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Tiendaagsche veldtocht. — De verovering van Belgiën door Fransche tusschenkomst gestuit. — 24 Artikelen, door de Konferentie opgelegd, door Belgiën aangenomen, door Willem I van de hand gewezen. — Traktaat tusschen Belgiën en de Mogendheden. — Zending van graaf Orloff. — Dwangmiddelen, door Engeland en Frankrijk gebezigd om Willem I tot toetreding te dwingen. — Beleg van de citadel van Antwerpen. — Lewe van Aduard sneuvelt. — Mislukte aanval der onzen bij den Doel. — Overgave van de Citadel. — Giften, aan de gevangenen te St. Omer gezonden. — Nieuwe onderhandelingen. — Voorloopige overeenkomst. — Nieuwe ondernemingen en inrichtingen hier te lande. — Vervolgingen om den godsdienst.

(1831). De tijding, dat de vijand in 't Land was, overviel de Belgen — die, trotsch op de voordeelen, door hen behaald, ons ten eenenmale moedeloos waanden — geheel onvoorbereid, en in het midden der feestvieringen ter eere van hun nieuwen Koning. Hun leger, waarmede zij zoo vaak hadden verklaard wonderen te zullen verrichten, was eigentlijk nog ongeördend, van weinig bekwame bevelhebbers voorzien, en zonder krijgstucht. De eerste drift en strijdlust was bij de meesten geweken en een groot deel was nog, door vroeger herinnering, aan den prins van Oranje gehecht. Het Nederlandsche leger daarentegen was aan orde en tucht gewend, en, waren de Schutterijen nog niet volkomen geöefend en nog met krijgvoeren onbekend, zij bestonden uit mannen in de kracht des levens, bij wie bedaardheid en goede gezindheid het gebrek aan ondervinding vergoedden. Onder de Opperhoofden vond men krijgslieden, door vroegere wapenfeiten en oorlogskunde beroemd, en bemind bij den soldaat: prins Frederik, aan wien men de reörganizatie van het leger te danken had, Chassé, Saxen-Weimar, De Kock, Van Geen, Cort Heyligers en Meyer: — en, aan het hoofd van allen, den ridderlijken

held, wiens naam altijd aan een zegepraal verbonden was geweest, Willem van Oranje.

Na de verklaring der Mogendheden, dat zij geen hervatting de vijandelijkheden zouden dulden, en bij de overtuiging, dat Frankrijk den Belgen zou te hulp komen, moest de vijand spoedig vernederd worden, of men zou vruchteloos het zwaard hebben getrokken. Tot bereiking van dat oogmerk begreep de Prins een vaak door Napoleon met goeden uitslag aangenomen krijgsoperatie te moeten volgen, en, tusschen de twee vijandelijke legers, dat van de Schelde, 't welk onder Tiecken de Terhoven in de provincie Antwerpen stond, en dat van de Maas in Limburg en Luik onder Daine, in te dringen, beiden in de flank te nemen en achtereenvolgens uit een te jagen, en dan op de hoofdstad aan te rukken. Dit plan werd op de navolgende wijze ten uitvoer gelegd.

De eerste divizie, onder Van Geen, rukte tegen Baarle-Hertog op, in de oude baronie van Breda, en hield, na de Belgische voorposten terug geslagen te hebben, niet ver van daar stand. Saxen-Weimar dreef, met de tweede divizie, den vijand uit Ravels en opende den weg naar Turnhout, waar de Prins zijn hoofdkwartier vestigde, tevens Geel en Moll doende bezetten. De Belgische generaal Niëllon had zich terug getrokken om Brussel te dekken, en dit gaf den Prins gelegenheid zich voorwaarts en naar Diest (8 Aug.) te begeven, 't welk de poorten voor hem opende. Een andere aanval, intusschen van den kant van Bergen-op-Zoom ondernomen, hoezeer gedeeltelijk wel geslaagd, had, door het terugdrijven van een gedeelte onzer troepen bij Capelle op den weg naar Antwerpen, weder moeten opgegeven worden. Tiecken de Terhoven, hierdoor de handen vrij hebbende, had alsnu den Prins in den rug kunnen vallen, doch hij dorst de nabijheid van Antwerpen niet verlaten, zoo lang die stad, èn uit de Citadel, èn door een vloot en een leger, bedreigd werden. Chassé had reeds den wapenstilstand opgezegd aan de burgerij, die, in grooten getale, van angst voor een tweede bombardement, de stad ontvluchtte. Hiertoe kwam het echter niet; doch de bezettelingen der Citadel en van het fort Liefkenshoek, vereenigd met de manschappen der op de Schelde liggende flotielje, vermeesterden het fort St. Marie en vernielden de werken, door de Belgen tegen de Citadel aangelegd. Hierbij bepaalden zich aan deze zijde de krijgsverrichtingen.

De eerste divizie had zich inmiddels te Geel gevestigd, en de tweede te Diest. De derde, onder Meyer, was tot Beringen opgerukt, en de vierde, of rezerve, onder Cort Heyligers, tot Helchteren, op den straatweg van Eindhoven naar Luik (5 Aug.). Beringen echter ging niet zonder strijd over, bij welke gelegenheid het tot Meyers divizie behoorende jagerkorps van Leidsche studenten voor 't eerst in het vuur kwam. Een hunner, Beeckman, sneuvelde, en twee anderen werden gekwetst.

Daine had zich inmiddels met zijn leger, bij Houthalen (2 Aug.),

op de voorhoede van Cort Heyligers geworpen, doch van den kant der Amsterdamsche, Noordhollandsche, Geldersche en Bossche schutterijen, onder den generaal Knodzer, zulk een kloeken tegenstand ondervonden, dat hij tegen den avond terugtrok. Zijn toestand werd nu hachlijk. Immers Saxen-Weimar was vooruit gerukt op Sint Truien, ten einde zich in verbinding te stellen met de Bezetting van Maastricht, die Tongeren bereids had bemachtigd; en de Prins kwam aan 't hoofd der divizie van Meyer zijn linker flank bestoken. Ten noorden terug gewezen, poogde hij nu westwaarts door te dringen, om zich met Tiecken de Terhoven te vereenigen. Tusschen Kermpt en Beerenbroek stuitte hij (8 Aug.) op 1700 man, grootendeels Friesche schutters onder den overste Stöcker, die hij, na een hevig gevecht, tot den aftocht dwong, welke in goede orde geschiedde. Doch weldra kwam de geheele derde divizie opgerukt, en Daine, een geheele insluiting willende voorkomen, vluchtte in allerijl weg, zonder er zelfs aan te denken om Hasselt te verdedigen, 't welk zich onmiddellijk overgaf. Het leger van de Maas bestond niet meer: en zulk een schrik had de Belgische soldaten bevangen, dat zij, zonder om te zien, wapens en kleederen van 't lijf werpende, zich geen rust gunden, eer zij te Luik den doodschrik waren komen verspreiden.

Terwijl dit in het oostelijk gedeelte voorviel, was ook in Vlaanderen de strijd begonnen, en de Kapitale Dam, benevens het naburige verlaat, door onze troepen, waarover De Kock het bevel voerde, bemachtigd. Eenige pogingen, aangewend om Stroobrugge en Assenede in handen te krijgen, en zich zoo doende den weg te openen naar Gent, waar de deftige burgerij meestal Oranjegezind was, mislukten, en ofschoon hier dagelijks schermutselingen plaats vonden, waarbij aan weêrszijden veel bloeds gestort werd, beslissende voordeelen werden niet behaald.

Na de vermeestering van Hasselt begreep de prins van Oranje zich niet te moeten ophouden met de vluchtelingen te vervolgen, maar nu ook het leger van de Schelde te verpletteren. Te dien einde trok hij zelf (9 Aug,) met de tweede divizie over St. Truien westwaarts op: Van Geen begaf zich met de eerste naar Diest, en Meyer met de derde naar St. Truien en Tienen, welke laatste stad door de Belgen werd ontruimd. Langs drie onderscheiden wegen trok men nu (11 Aug.) op Leuven: de eerste divizie, onder Van Geen, over Diest en St. Joris Winghe: de derde divizie over Comptich, Roosbeek en Bautersem: de tweede divizie, onder Saxen-Weimar, trok de stad om, ten einde haar van de westzijde te bestormen. Alleen de voorhoede van den middeltocht ontmoette tegenstand op de hoogte van Bautersem, waar Leopold zelf, de eenige man in Belgiën, die het hoofd niet scheen verloren te hebben, zich door moedbetoon de hem opgedragen kroon waardig toonde, en, aan de spits van een aanzienlijke krijgsmacht, de onzen dwong op Comptich en Roosbeek terug te trekken, met verlies van den overste Valckenburg, die de Groninger jagers aanvoerdde. Dan, hoezeer zich de Belgen (12 Aug.) bij

Bautersem goed verschansten, werden zij reeds den volgenden dag toen de prins van Oranje zelf de beweging bestuurde, omcingeld en tot den aftocht gedwongen: ja de vijand ware geheel geslagen geweest, zoo niet juist op dat oogenblik een bemiddelaar tusschen beiden gekomen was.

Deze was Lord Russell, die aan den Prins kwam verklaren, dat Engeland en Frankrijk op zich genomen hadden, het plegen der vijandelijkheden te beletten, en dat reeds een Fransch leger te dien einde Belgiën was binnengerukt. Reeds eenige dagen vroeger was aan den generaal Gerard, die in het Noorden van Frankrijk met zijn troepen lag, last gezonden, Belgiën binnen te trekken, en dit zou geschied zijn, hadden niet de Belgen zelve, zich vleiende, den Prins, die toen te Diest was, te zullen omcingelen en verslaan, den Franschen generaal verzocht, te blijven waar hij was, en hun de eer over te laten eener — gelijk zij waanden — zekere overwinning. Nu de kans tegen geloopen was, hadden zij om hulp geroepen; en het Fransche leger was op Belgisch grondgebied gekomen.

De prins van Oranje, ofschoon van zijn vader in last hebbende, geen strijd met de Franschen aan te vangen, 't geen tot een Europeeschen oorlog had kunnen leiden, was echter niet geneigd, op het bloot ontvangen van een bericht, de behaalde voordeelen op te geven: en, een officier afzendende, om zich te overtuigen, dat Russell de waarheid gesproken had, gaf hij inmiddels last, het vervolgen van den vijand door te zetten. Deze was reeds op alle punten aan 't vluchten en hield niet dan nabij Leuven op den Pellenberg, een zwaar versterkte hoogte, stand. De Prins wist ook hier met medebehulp van een deel der juist over St. Joris Winghe aangekomen eerste divizie, den vijand te overvleugelen en deze stelling in te krijgen.

De nood begon nu voor de Belgen te klimmen. Terwijl het vereenigde leger des Prinsen zich op een kanonschot van Leuven bevond (12 Aug.), was Saxen-Weimar die stad reeds voorbij gerend, en alles voor zich heen drijvende den weg naar Brussel ingeslagen, en had ook de derde divizie, westwaarts van Leuven, de wegen, van daar naar Brussel en Tervueren, bezet. Leopold zag dus geen anderen weg open dan dien naar Mechelen, en het was niet dan door een snelle vlucht dat hij, achtervolgd en bijkans afgesneden, die stad, en later Brussel, bereikte.

Dan nu kwamen de gevolmachtigden der Fransche en Engelsche Hoven bij dat van Brussel, Belliard en Adair, aan 's Prinsen hoofdkwartier, om hem de verzekering te geven, dat reeds 40,000 Franschen bij Waveren stonden. De Prins verklaarde, dat hij terug zou trekken, doch dat eerst Leuven in zijn macht moest zijn. Er werd nu een wapenschorsing gesloten en onze troepen legerden zich op den grond in 't gezicht der vijandelijke stad; doch de studenten aldaar, zich niet aan den wapenstilstand storende, losten het geschut van den wal, waardoor een drietal onzer officieren gedood of gekwetst werden. Men gaf echter

op, dat er slechts een misverstand had plaats gehad en de vijandelijkheden werden niet hervat.

Een renbode, door den Prins aan Saxen-Weimar gezonden met den last om van verdere vervolging af te zien, trof den Hertog aan, terwijl hij bezig was met zijn dragonders de voor hem wegstuivende Belgen na te jagen. Woedend over een te-leur-stelling, die hem voor de tweede maal trof, en nu op het oogenblik, dat hij gereed stond, het onverdedigde Brussel binnen te rukken, smeet hij muts en degen ter aarde; — doch er was geen keeren aan, en, wat spijt hij ook gevoelde, hij moest terugtrekken.

De Prins begaf zich denzelfden dag naar Tienen terug, en den volgenden (13 Aug.) werd, naar de gesloten overeenkomst, Leuven door onze troepen bezet. Doch reeds 24 uren later moest de aftocht aanvangen, die in goede orde en ongestoord plaats vond, ofschoon het alleen de strenge bevelen van den opperbevelhebber des Franschen legers, Gerard, waren, waardoor voorkomen werd, dat onze troepen last leden van de nu weder bemoedigde en uit hun schuilplaats terugkeerende Belgische vrijwilligers.

In Noord-Nederland was een algemeene Biddag uitgeschreven geworden om Gods zegen over onze wapenen af te smeeken (14 Aug.), en het was, toen overal de gemeente in de kerken te zamen kwam, dat de overgave van Hasselt en Leuven, en tevens het einde van den tocht bekend werden. De Biddag was alzoo een Dankdag geworden.

Immers, men had stof tot danken, hoezeer dan ook het doel van den tocht, de herovering van Belgiën, niet bereikt was. Maar het neêrgedrukte volk was opgebeurd geworden; maar de roem van den Tiendaagschen veldtocht had allen smet van onze wapenen uitgewischt; maar aan Europa was het bewijs gegeven, dat wij onverdiend door den laster als lafhartigen waren ten toon gesteld; maar zij, die vroeger op ons smaalden, konden ons nu niet langer hunne achting ontzeggen; maar de band tusschen Nederland en Oranje was door het gebeurde op nieuw bevestigd en versterkt geworden.

De terugkeer der Prinsen te 's Gravenhage en vervolgens die der onderscheidene studenten-korpsen, gaven aanleiding tot uitbundig gejuich en schitterende feesten. Aldra werd, ten gevolge van het hervatten der onderhandelingen te Londen, een wapenstilstand gesloten (29 Aug.), eerst voor zes weken, later (Sept.) met 15 dagen verlengd, en de gemaakte Belgische krijgsgevangenen werden uitgewisseld tegen de Hollanders, die in 't vorige jaar in Belgiën waren gevangen geworden.

De kracht, door Nederland ten toon gespreid, kon niet beletten, dat de Belgen weder bij de Konferentie met overdreven eischen van schikking voor den dag kwamen; doch zij had eenigen invloed gehad op de Konferentie zelve, die nu, met ter zijde stelling van het vroeger door haar verrichte, een eindregeling voorsloeg, neen op-

legde (15 Oct), in 24 artikelen vervat, over 't geheel meer gunstig voor Noord-Nederland dan de 18 vroegere. Hierbij werd aan Belgiën een deel van Luxemburg toegewezen, (waarvoor de Koning schadeloosstelling in Limburg ontvangen zou); gelijk mede de vrije vaart door de rivieren en kanalen, aan beide Rijken gemeen: ƒ8,400,000 jaarlijksche renten zouden ten laste van Belgiën komen en dit laatste aan Holland vergoeding schenken voor de sedert 1 Nov. 1830 uitgeschotene. Belgiën, waar men nu wat bedaarder geworden was, aarzelde niet lang, de gestelde voorwaarden aan te nemen; doch niet alzoo Willem I, die zich met het stuk, noch wat den inhoud, noch wat den vorm betrof, kon vereenigen. Wat den inhoud betrof, deze week weder af van de gronden, vroeger door de Mogendheden zelve als onherroepelijk gesteld. Een Land, door hem tegen zijn erfstaten geruild en hetwelk hij dus op bezwarende voorwaarden verkregen had, werd hem wederrechtelijk ontroofd: en zoowel de bepalingen omtrent de schuld als omtrent de binnenlandsche vaart waren ten nadeele van Holland. De vorm was nog meer aanstootelijk: het gold hier geen voorslag meer, maar een bevel, door Bondgenooten aan hun Bondgenoot, aan een wettig en onafhankelijk Vorst, opgelegd. En wie waarborgde de behoorlijke nakoming, dewijl er noch op de trouw der tegenpartij, noch op de beloften der Konferentie te rekenen viel? — Niet slechts weigerde hij te teekenen, maar zelfs om zich te verbinden den wapenstilstand langer in acht te nemen: en nu werd een Engelsche vloot afgezonden om op onze kusten te kruisen: 't geen een dagorder aan het leger ten gevolge had, dat het zich moest beschouwen als in staat van oorlog tegen iederen vijand, die het grondgebied van Noord-Nederland zou willen schenden.

Het duurde geen maand meer, of er werd tusschen de Gevolmachtigden der Mogendheden een verdrag met Belgiën gesloten, waarin de 24 Artikelen letterlijk werden opgenomen: een daad, die de Hollanders nog meer, vooral tegen Engeland en Frankrijk, verbitterde. Want het was niet de Koning alleen, die hier niet voor onrecht verkoos te bukken, het was de geheele Natie, die, na den behaalden krijgsroem, zich in haar waardigheid gekrenkt voelde, haren Vorst op zijde stond en hem aanspoorde om in de aangenomen houding te volharden. Niet slechts bij woorden bleef het: ook in daden toonde zich de bijna algemeene gezindheid der Nederlanders. Op een geldleening, strekkende om de buitengewone uitgaven te dekken, door den oorlog gevorderd, werd in korten tijd voor ƒ45,000,000 geteekend, die, bij de even hooge gewone uitgaven gerekend, dit jaar de som van ruim 90 millioen uitmaakten: over de bevolking van Noord-Nederland ruim ƒ 45 per hoofd.

Nog tot in het volgende jaar (**1832**) duurden de onderhandelingen voort tusschen Willem I en de Konferentie zonder tot eenige uitkomst te leiden. Toen zond keizer Nikolaas den graaf Orloff naar 's Gravenhage (Mrt.), om onzen Koning over te halen tot het erkennen van Leopold als Koning der Belgen, en tot het onderteekenen

der 24 Artikelen, behoudens eenige verbeteringen in het eind-verdrag. Ware zulks toen geschied, een ontzettende schuldvermeerdering zou voor Nederland gespaard, en aan de eer voldaan zijn geweest; doch, ofschoon Willem I zich bereid toonde, het eerste gedeelte van het verzoek, als een offer aan Noord-Nederland, toe te geven, hij was tot het laatste niet te bewegen. Graaf Orloff leverde hierop (21 Mrt.). een verklaring in, dat de Nederlandsche Regeering de laatste gelegenheid had verloren, om de Belgische zaak overeenkomstig hare ware belangen ten einde te brengen. Oostenrijk en Pruisen (18 Apr.) en later ook Rusland (4 Mei), volgden, hoezeer schoorvoetend, het voorbeeld, reeds in het laatst des vorigen jaars door Engeland en Frankrijk gegeven, en bekrachtigden het met Belgiën gesloten verdrag; terwijl Lodewijk Filips zich naauwer aan Leopold verbond (Aug.), door hem zijn dochter Maria ten huwelijk te geven.

De Konferentie, na thans — maar evenzeer vruchteloos — gepoogd te hebben, Willem I te bewegen, afzonderlijk met Belgiën te handelen, besloot, op den aandrang van Belgiën en op het voorstel, van de Fransche zijde gedaan, Nederland door dwangmiddelen tot het voldoen aan de bepalingen der 24 Artikelen te noodzaken. Oostenrijk, Pruisen en Rusland weigerden echter daartoe mede te werken, en zoo namen Engeland en Frankrijk die taak op zich, en verbonden zich, onze troepen uit de citadel van Antwerpen te verdrijven, onze kusten te blokkeeren en onze schepen in beslag te nemen.

Niet lang bleef de ten-uitvoer-legging van dezen maatregel achter. Een Britsche en een Fransche vloot vereenigden zich te Duins en kruisten in de Noordzee, onze koopvaardijschepen in de Engelsche havens opbrengende; terwijl beslag gelegd werd op die, welke zich bereids in Fransche of Engelsche havens bevonden.

Verre dat deze handelwijze de gewenschte uitwerking had, spoorde zij Willem I en de Nederlanders tot krachtigen tegenstand aan, en slechts flaauwe weêrklank vonden de stemmen van enkele sprekers in de Tweede Kamer, die het raadzaam achteden, voor den drang der omstandigheden te zwichten en den schuldenlast der Natie niet te vermeerderen. Er werden Rezerve-Schutterijen opgericht om, bij het eerste sein, het leger aan de grenzen te versterken, en er had een opschrijving plaats van alle weerbare manschap tot 50 jaren om als Landstorm te dienen. Doch tevens werd wijselijk alle schijn vermeden, van de beide Mogendheden, onder wier dwangmiddelen men leed, door wederwraak te willen tarten. Aan de in onze havens liggende Fransche en Britsche schepen werd vergund, vrij te vertrekken, en zelfs de vaart op de Schelde werd niet belemmerd. Deze handelwijze deed in Engeland althans een goede uitwerking, en het ontbrak daar niet aan klachten van de zijde der Britsche kooplieden, over het onrecht, ons aangedaan, noch aan verzoekschriften om de genomen maatregelen op te heffen: ja het gebeurde, dat de manschap van eenige Engelsche kruisers, die arme Hollandsche visschers had opgebracht, door het verontwaardigde volk met steenen werd geworpen.

Terwijl de zee aldus voor onzen handel gesloten werd, naderde door Belgiën een Fransch leger van 42,000 man, gezonden om, onder de leiding van den generaal Gerard, het kasteel van Antwerpen tot de overgave te dwingen.

Een dubbele keuze scheen thans aan Willem I overgelaten: of, ter besparing van menschenbloed, even als in den Tiendaagschen veldtocht, op de aannadering des Franschen legers onze troepen terug te doen trekken en alzoo de Citadel te ontruimen, — of ons aan de grenzen liggend leger tot ontzet dezer laatste te doen oprukken en alzoo een oorlog te beginnen. — Tot het eerste — het vrijwillig ontruimen der Citadel — kende men den Koning niet in staat; doch ook het laatste scheen zijn oogmerk niet te zijn, daar hij zich anders in het bezetten der landstreek rondom Antwerpen niet had laten voorkomen door de Fransche legerbenden, die onder den hertog van Orleans, Lodewijk Filipsen oudsten zoon, en de generaals De la Woestine en Castellane, weldra derwaarts werden gezonden. — Maar Willem I wilde gematigdheid aan volharding verbinden: en tevens bewijzen, dat hij noch den oorlog zoeken, noch dien vermijden wilde: een staatkunde, wier wijsheid ik niet wil beöordeelen, doch welke ik niet geloof, dat Maurits of Willem III zouden gevolgd zijn.

Nog een vierde middel stond open, waardoor de ontruiming der Citadel althans een tijd lang had kunnen vertraagd worden. Chassé had namelijk het lot van Antwerpen in zijn handen en den Franschen veldheer kunnen aanzeggen, dat het eerste kanonschot, door dezen gelost, het sein tot een nieuw bombardement zou wezen. Dan ook dit begreep men, dat niet alleen barbaarsch, maar bovendien niet dan een tijdelijk hulpmiddel zou wezen, en des te strenger wraakoefening zou uitlokken. Chassé toonde zich alzoo, toen Gerard (30 Nov.) de Citadel kwam opeischen, bereid om de stad Antwerpen als onzijdig te beschouwen, zoo lang men, noch van de stad, noch van haar buitenwerken, vuur gaf op het kasteel en de omgelegen posten. Gerard nam dit voorstel aan, doch zonderde het op de wallen van Antwerpen gelegen fort Montebello uit, 't welk hem volstrekt noodzakelijk was om het kasteel te beschieten, en weigerde evenzeer de vrije gemeenschap te water toe te staan. Eigentlijk was dit een afwijzen der voorwaarden, door Chassé gesteld; doch niet-temin berustte deze er in, als in last hebbende, de stad te sparen.

Alvorens ik tot de beschrijving van het beleg overga, zal het niet ongepast zijn, die van het kasteel te doen voorafgaan. In 1568 door den vroeger door mij genoemden Paciotto op last van den hertog van Alva ter beteugeling der stad gebouwd, werd het later door Parma hersteld in de gedaante van een vijfhoek, terwijl aan de vijf bolwerken de namen der stichters, Fernando (Alvaas voornaam), Toledo, Hertog, Alba, en Paciotto, werden gegeven. Ten zuidwesten is de grond zoo moerassig, dat de Franschen aldaar tusschen het zoogenaamde Melkhuis aan de Schelde en de lunet Kiel, geen werken konden aanleggen. Meer oostwaarts, waar de lunet St. Laurens zich

bevond, is de grond hooger, en van daar begon dan ook de aanval. Beide lunetten waren met krijgsvolk bezet en vormden, met het welversterkte Vlaamsche Hoofd aan de overzijde der Schelde, de kleine forten Burgt en Zwijndrecht op den linker, en Oosterweel op den rechteroever dier rivier, den voorwal der vesting: terwijl de gemeenschap tusschen deze plaatsen door de schepen, die op de Schelde lagen, kon behouden blijven. Met Holland bestond echter die gemeenschap niet, althans niet langs de Schelde, daar ten noorden der stad het onlangs aangelegde zoogenaamde Noorderfort dit verhinderde, terwijl ook de forten St. Marie, de Parel en St. Philippe, door de onzen onbezet gelaten, al spoedig door de Franschen waren in bezit genomen.

Door Chassé was reeds voor den aanvang der vijandelijkheden een Raad van Verdediging opgericht, bestaande uit den generaal Favauge en den overste Von Quadt, den majoor Voet, plaats-kommandant, den bevelhebber der artillerie Seelig, den bevelhebber der genie Van der Wijck, den intendant Muller als sekretaris, en eindelijk den kapitein Koopman, die het bevel voerde over de flotielje.

Reeds lang voor de opeisching was de arbeid aan de loopgraven door de Franschen begonnen geworden, zonder door Chassé te zijn belet, die, zich alleen bij verdediging moetende bepalen, het eerste kanonschot niet loste, dan toen de opeisching gedaan en afgeslagen was. Het regenachtig weêr maakte echter den arbeid voor de Franschen zeer moeilijk: verscheidene stukken bleven in het moeras steken en geen ophooging van den grond met rijsbossen en planken kon baten. Het was niet dan met verbazende inspanning en met behulp van 6000 werklieden, dat zij eindelijk slaagden, het geschut, ook het ingezakte, op de batterijen te brengen: en nu eerst werd van hunne zijde een geweldig vuur uit niet minder dan 14 batterijen en zes loopgraven geöpend (4 Dec.). Vreeslijk was de verwoesting door dien gestadigen regen van kogels en bommen binnen de vesting aangericht; en in weinige dagen stond geen gebouw in de Citadel meer overeind. Den tweeden dag na den aanvang van het beschieten werd reeds een verblijf voor twee kompagniën voetvolk doorboord en het groote magazijn van levensmiddelen in de asch gelegd. Zelfs ettelijke als bomvrij beschouwde gebouwen, werden zwaar beschadigd en vernield. — Doch ook van de zijde van het kasteel werd het vuur krachtig beäntwoord. Op den verjaardag des prinsen van Oranje (6 Dec.) vooral was de verdediging hevig: het fort Montebello en meer andere batterijen werden tot zwijgen gebracht, en een overgroot getal belegeraars gedood of gekwetst: terwijl in de volgende nacht de Bezetting een uitval deed en de werken des vijands op vele plaatsen vernielde. Weldra waren die echter hersteld en de toestand der bezettelingen werd hachlijker van dag tot dag. Het bewoonbare gedeelte der Citadel lag in puin, en de manschap moest zich ophouden in de naauwe walgangen; terwijl de onderlinge gemeenschap op het kasteel over den door bommen omwoelden grond meer

en meer moeilijk, ja het vervoer van 't geschut bijna onmogelijk werd. En toch ontstond er bij de Bezetting noch gemor noch moedeloosheid en kweet ieder zich van zijn plicht. Vermelding vooral verdient de daad, door zekeren kanonnier verricht. Een bom was binnen een kruitmagazijn in een der bolwerken geslagen. Het springen daarvan had het kruithuis en wellicht de geheele Bezetting in de lucht doen vliegen. Zonder zich te bedenken nam de bedoelde kanonnier de bom op, wierp die met de woorden: „daar heb je'm weêrom," in de gracht en redde door deze koelbloedige daad zijn krijgsmakkers van 't verderf.

De Franschen hadden berekend, dat de Citadel het vijf of ten hoogste tien dagen zou uithouden; doch reeds waren deze verloopen, en nog hadden zij zelfs de lunet St. Laurens niet kunnen bemachtigen. Wel waren zij die langs twee evenwijdige loopgraven genaderd; doch bij een uitval van 60 man der 10de afdeeling (11 Dec.) was een groot deel hunner werken vernield en waren de arbeiders teruggedreven geworden. Intusschen gelukte het den vijand, door het doen springen van een steenen beer, het water uit de gracht des kasteels bij de ebbe te doen afvloeien. In de volgende nacht werd, onder begunstiging van een allergeweldigst vuur — er werden (12 Dec.) van de Fransche zijde 70,000 patronen verschoten — een mijn onder de lunet gedolven, die twee nachten later voltooid en eerst in de daaropvolgende werd aangestoken (15 Dec.). De gesprongen mijn beschadigde wel de brug van schanskorven, die door de Franschen over de gracht was geslagen; doch deze werd hersteld en nu drongen de Franschen de lunet binnen. De geheele Bezetting bestond slechts uit 124 man, die hier het geheele vijandelijke leger hadden bezig gehouden. De helft dier manschap week op het kasteel, doch moest, daar de poort gesloten was, over het paalwerk binnen klouteren, terwijl de vijand achter hen opdrong. Een luitenant, te dier gelegenheid door een zestal Franschen omringd, die hem met de bajonnet bedreigden, wist er een van te wonden en zich door de overigen heen te slaan, zoo dat hij 't ontkwam. De overige bezettelingen waren wellicht door de verbitterde Franschen — die dezen dag nog twee officieren en 60 man verloren hadden — ter neder gesabeld, had de luitenant Bosch, die het bevel voerde, geen beroep op hun edelmoedigheid gedaan. „Doet mij wat gij wilt," riep hij uit: „doch spaart de mijnen." Deze taal en daarbij zijn forsche houding en gestalte maakten indruk op de voor krijgsdeugd altijd gevoelige Franschen: en zoo wel Bosch als zijn krijgsmakkers, 51 in getal, werden niet alleen gespaard, maar in hun gevangenschap met onderscheiding behandeld.

Het verlies der lunet deed echter op de Citadel den moed niet zinken. Niet alleen het vuur van daar werd nog moorddadiger, maar ook de uitvallen menigvuldiger: en de ongeduldige Franschen begonnen het langdurige beleg moede te worden. Gerard zelf verlangde naar het einde, en wenschte daarom maar de vergunning, uit de stad

te kunnen vuren en alzoo zijn troepen te sparen: Leopold en de Engelsche kommissaris bij het leger, Caradoc, wilden hiervan echter niet hooren: en dit bracht een verkoeling tusschen den Koning en den Generaal te weeg, die aldra in een openbare breuk dreigde over te slaan. Had thans een Nederlandsch leger tot Antwerpen kunnen doordringen, dat der Franschen ware gewis geen dag langer in zijn stellingen gebleven; doch de staatkunde, door onze Regeering gevolgd, had de gelegenheid hiertoe laten voorbijgaan.

Niet geheel echter had men de Franschen, ook elders, met rust gelaten. De schout-bij-nacht Lewe van Aduard had, met het fregat Eurydice, twee korvetten en eenige kanonneerbooten de Franschen in het bezetten der forten en het aanleggen van batterijen langs de Schelde zoeken te verhinderen; doch niet overal waren de aangewende pogingen met gelukkig gevolg bekroond, en zelfs kostte een aanval, op de door den vijand bezette Kruisschans ondernomen (12 Dec.), aan Lewe van Aduard het leven. Het geschut uit het fort Liefkenshoek en van een onzer schepen wist echter daags daaraan de batterijen van de daarover gelegen Kruisschans tot zwijgen te brengen. Ook gelukte een uitval, eenigen tijd later (21 Dec.) uit gemeld fort gedaan. Minder voorspoedig was echter een algemeene aanval, bij den Doel omstreeks het fort Frederik Hendrik op de Fransche werken beproefd (23 Dec.). Hiertoe moesten een afdeeling troepen uit het fort Bath van de Noord-, gelijk uit Liefkenshoek van de Zuidzijde en tevens van den waterkant de Eurydice en eenige andere vaartuigen samenwerken. De uit Liefkenshoek gekomen manschap verdreef wel de Fransche voorposten; doch moest op hare beurt, met verlies van haar aanvoerder, voor de overmacht wijken. De ontscheping der uit Bath gekomen troepen geschiedde ten gevolge van het vuren der Franschen niet dan met zekere wanorde, die beslissend was voor het lot van den dag. De onzen werden met zwaar verlies teruggeslagen en weken naar Liefkenshoek. Een kanonneerboot van het Vlaamsche hoofd naar het fort St. Marie afgezakt, geraakte aan den grond en werd tot de overgave genoodzaakt. (20 Dec.).

Koning Leopold, altijd met recht beducht, dat Gerard de Citadel uit de stad beschieten en daardoor de verwoesting van deze veroorzaken zou, wist nu den Franschen bevelhebber over te halen om gebruik te maken van een mortier, om zijn grootte het monster-mortier geheeten, en te Luik gegoten naar de teekening van den Belgischen-ingenieur Paixhans, den uitvinder mede der naar hem genoemde bommen, wier werking reeds zoo noodlottig aan de Cidatel geweest was. Na vergeefsche pogingen, aangewend om een ravelijn te bemachtigen en waarbij twee kapiteins onzer artillerie op dezelfde plaats sneuvelden, doch ook de Franschen groote schade leden, stelden zij dit mortier, waarvan de mond twee voet middellijns had, in het werk. De eerste uitwerking daarvan was geringer dan men verwacht had, doch de volgende des te vernielender. Niet alleen de magazijnen van levensmiddelen, ook de drinkputten lagen

in puin: er ontstond gebrek aan drinkwater en het overgeblevene veroorzaakte buikloop: de soldaten, in de naauwe galerijen op een gepakt, konden niet zitten en naauwlijks staan: het hospitaal dreigde in te storten en de bres, reeds bijna 100 ellen breed, had de gracht schier half gevuld. Een storm op de vesting moest alzoo beslissend zijn, en er schoot voor Chassé, die bevel had, in geen geval het uiterste te wagen, niets anders over dan in besprek te komen. Zijn voorstel hiertoe werd door den Raad van Verdediging goedgekeurd, de witte vlag uitgestoken, en de ontruiming van het kasteel aangeboden (23 Dec.). Dan Gerard eischte thans ook die van al de daarbij gelegen sterkten en van Lilloo en Liefkenshoek. Daar deze laatste forten niet onder bevel van Chassé, maar onder dat van den overste Bake stonden, kon de Generaal daarover geen kapitulatie sluiten, en nu vorderde Gerard, dat, zoo lang die plaatsen niet ontruimd waren, de geheele Bezetting gevangen zou blijven. Chassé liet hierop des Konings welnemen verstaan; doch daar deze volhardde bij zijn besluit om geen duim gronds anders dan door dwang af te staan, moest de Bezetting zich de gevangenschap getroosten. Willem I toonde echter zijn tevredenheid over het door haar gehouden gedrag, door zich het Grootkruis der Willems-orde van de borst te rukken en het aan Chassé te zenden met het bericht, dat hij, in hem, alle officieren en manschappen vereeren wilde.

Ook door de Franschen zelve werd hulde gedaan aan den moed, dien de verdedigers der Citadel hadden betoond. Het vuur was naauwlijks gestaakt, of een Fransch officier, boven de batterijen uitspringende, riep een der Hollandsche officieren toe: „mijn heer de kapitein of luitenant, dat is 't zelfde, kom af: dat ik u omhelze, dappere krijgsmakker!" — En zoo deden ook de gemeenen, zich haastende, brood, wijn of sterken drank aan te brengen en over de wallen heen toe te reiken aan hen, wien zij een oogenblik te voren niets dan kogels toezonden. Gerard, vergezeld van de beide Koningszonen en van zijnen Staf, begaf zich naar het kasteel (24 Dec.). en voorts over dien verwoesten puinhoop — er waren daar sedert den aanvang van 't beleg 70 à 80,000 bommen en houwitsers gevallen — naar de duistere kazemat, die den grijzen Bevelhebber ter woon- en verblijfplaats strekte. Na hem zijn diepe hoogachting betuigd en afscheid van hem genomen te hebben, wendde zich Gerard tot de Hollandsche officieren en verklaarde ook hun, dat hij trotsch was, hen onder zijn wapenbroeders te tellen, hen, die een groote doch weerlooze bevolking gespaard, maar zich tegen over den gewapenden vijand als helden hadden gedragen.

Nog dienzelfden dag had de ontruiming der Citadel plaats: 3476 man, waaronder 300 zeelieden, trokken de vesting uit, op het glacis hun wapens neêrleggende. De officieren behielden echter hun degens. Een daarvan wierp den zijne wrevelig neder; doch een Fransch officier haastte zich, dien op te rapen en aan den eigenaar terug te brengen, met de woorden: „behoud hem, mijn Heer! hij kàn in geen dapperder

handen komen." — Overal werden de gevangenen door blijken van goedkeuring ontmoet, en vooral oogsten de kanonniers, wier vuur den Franschen zooveel schade had toegebracht, de luidste toejuichingen in.

Wat de flotielje betrof, Koopman, die niet in het verdrag van overgave had willen begrepen zijn, had de kanonneerbooten verbrand of doen zinken en zich met de zijnen naar 't Vlaamsche hoofd begeven, om daar het hun bereide lot af te wachten. Gerard, verstoord op Koopman, wiens daad hij als eigenmachtig beschouwde, wilde hem en zijn officieren niet als die der landmacht behandelen, noch hun degens hun laten behouden, en liet hen naar Antwerpen vervoeren, waar zij aan de woede van het gemeen ten doel stonden en vele manschappen schandelijk mishandeld werden. Ook werd uit de nabijheid van Antwerpen op een vaartuig met gekwetsten geschoten, dat Chassé, met toestemming van Gerard, naar Bergen-op-Zoom zond — tot dat de Franschen hun bondgenooten die onmenschelijke handelwijs verboden. Het was bovendien den Franschen krijgslieden reeds hinderlijk genoeg, te hebben moeten strijden ten gevalle van een bondgenoot, die zelf niets deed: en niets was te vergelijken bij de voorkomendheid en achting, waarmede zij de gevangen Hollanders behandelden, dan de minachting en spot, die zij den Belgen deden ondervinden.

Het Fransche leger trok (27 Dec.) onmiddellijk uit Belgiën terug, terwijl de gevangenen, naar St. Omer gevoerd, aldaar wel met voorkomendheid behandeld werden, doch, ten gevolge der karige voorziening der Fransche Regeering, in slechten toestand zouden verkeerd hebben, had niet de Nederlandsche Natie door milde bijdragen dien toestand verzacht. Ook uit Geneve, uit Engeland, ja uit Belgiën, werden ten zelfden einde gelden overgemaakt.

Door de Hoven van Frankrijk en Engeland werden nu weder stappen bij het onze gedaan tot hervatting der afgebroken onderhandelingen. Men bood de teruggave aan der opgehouden schepen, de opheffing van embargo en blokkade, alsmede het overgeven van Venloo en het vroeger reeds aan Nederland toegewezen gedeelte van Limburg — tegen de ontruiming van Lilloo en Liefkenshoek en de erkenning van Belgiëns onzijdigheid. Men had dezerzijds de Schelde gedurende het beleg gesloten, en die naderhand wel weder geöpend, doch tegen een tol — waarop men volkomen recht had; — maar thans eischten de Belgen volkomen vrijheid der Schelde zonder eenige rechten. Hierover werd een onderhandeling aangeknoopt, die, na verschillende notaas van weêrszijden eindigde met een verklaring der Engelsche en Fransche Ministers (Febr. 1833), dat zij onze Regeering voor de gevolgen harer halsstarrigheid verantwoordelijk stelden.

(1833). Sedert een geruimen tijd had Falck, die de hier gevolgde staatkunde van volharding niet onbepaald kon goedkeuren, het voeren der onderhandelingen aan Zuylen overgelaten, die echter minder aan-

genaam scheen aan het Engelsche Hof en door Dedel werd vervangen, denzelfden, van wien in het vierde hoofdstuk dezer afdeeling verhaald is, dat hij, als kind, den slag bij Doggersbank had bijgewoond. Hij had in Engeland zijn opvoeding genoten en was er bekend en gezien. Zijn vertrek daarheen (Mrt.) deed groote verwachtingen op een eindschikking opvatten, doch die ook nu werden te leur gesteld. Na twee maanden onderhandelens kwam men niet verder dan tot een voorloopige overeenkomst (21 Mei), waarbij de Nederlandsche Regeering de vrijheid der Schelde tot op het eindverdrag met Belgiën en ook tot zoo lang de schorsing aller vijandelijkheden beloofde: aan de Belgen werd de vrije scheepvaart op de Maas, aan ons de onbelemmerde gemeenschap met Maastricht vergund. De opgebrachte schepen werden nu ontslagen, en het embargo opgeheven; terwijl Chassé met zijn medegevangenen naar hun Vaderland terug keerden.

De Mogendheden hadden geen belang meer bij den afloop onzer geschillen met Belgiën, geschillen, die thans de rust van Europa niet meer in gevaar konden brengen, en zij riepen hare afgevaardigden bij de Konferentie terug (16 Nov.), zoodra het bleek, dat Willem I van zijne zijde geene pogingen had aangewend om tot de gevorderde ruiling van een deel van Luxemburg de toestemming van den Bondsdag en van de agnaten (verwanten) van het Huis van Nassau te bekomen. Een aanvrage, dezerzijds gedaan (**1836**), om de onderhandelingen met de Konferentie te hervatten, werd op hoogen toon afgewezen, om dat er geen blijk van gemelde toestemming geleverd was. Nog echter was Willem I niet te bewegen om, tot loon van al wat hij gedaan en geleden had, het onrecht te onderschrijven, zijn Huis en Nederland aangedaan: nog vleide hij zich steeds, dat onverwachte gebeurtenissen een verandering in den staat van zaken zouden brengen en een beter toekomst doen geboren worden. Daarom dan ook begreep hij, gewapend te moeten blijven, en de Staten-Generaal zoo wel als de Natie toonden zich nog lang gezind, hem, door het toestaan en opbrengen van de benoodigde schatten, in zijn onverzettelijkheid te stijven. Hoewel alzoo de vrijwilligers en schutterijen naar hun haardsteden terugkeerden, wierp het aanhouden van een talrijk leger en het voortduren van den staat van oorlog een gestadig vermeerderenden last op de schouders der ingezetenen. 't Is waar, van een andere zijde bloeiden de handel en scheepvaart, sedert, ja, ten gevolge der scheiding van Belgiën, meer dan te voren: vele huizen van negotie en groote fabrieken waren van daar naar de noordelijke Gewesten overgeplaatst; in Rotterdam vooral nam de scheepvaart een te voren ongekende uitbreiding, en de Oost, waar door den goeverneur-generaal Van den Bosch een verbeterd stelsel van bebouwing was ingevoerd, bracht aanzienlijke winsten aan het moederland; — maar ook dit alles was niet genoegzaam om op te wegen tegen de aangroeiende bezorgdheid, door gestadige schuldvermeerdering te weeg gebracht. Meer en krachtiger

stemmen dan vroeger verhieven zich om aan te dringen op het maken van een eind aan een volharding, die door geen verbeterde uitzichten kon gebillijkt worden en op het wis verderf van Nederland moest uitloopen. — Vijf jaren waren voorbij gegaan sedert den aanvang der troebelen, en de tijd gekomen, dat men zich niet langer in staat bevond, den tegenstand uit te houden; — men kon evenmin de reeds zoo hoog gestegen belastingen verzwaren, als de schuld door altijd nieuwe leeningen vermeerderen, of voortdurend de millioenen, die de Oost opleverde en waarover de Koning het uitsluitend beheer had, zonder toestemming of voorkennis der Kamers in de bodemlooze schatkist zien werpen. Reeds begon de Koning, zoo lang de afgod der Noord-Nederlanders, ook bij hen zijn populariteit te verliezen, en de algemeene deelneming in zijn rouw over het verlies (12 Oct. 1837) zijner brave en door elk geächte Echtgenoote was het laatste blijk van innige gehechtheid, dat hem door zijn volk gegeven werd.

(1838). Hijzelf zag ten lesten in, dat hem niets overbleef dan te zwichten voor de noodzakelijkheid, en verklaarde (14 Mrt.), bij een nota door zijn gezant te Londen, zich bereid tot de aanneming der 24 Artikelen. Dan nu beweerden de volksvertegenwoordigers in Belgiën, dat gemeld verdrag vervallen was, omdat het niet ter behoorlijker tijd door Willem I aangenomen, noch door de Konferentie ten uitvoer was gelegd. Inmiddels was deze andermaal bijeen gekomen, en wijzigde op nieuw de 24 Artikelen in zoo verre, dat de vroeger bepaalde som van 8 millioen en 400,000 gulden, als het aandeel van Belgiën in de rentebetaling, op 5 millioen verminderd werd. Deze verlichting ten gevalle dier Mogendheid, het besef dat men aan Europa geen weêrstand kon bieden en dat de schikking in den grond hoogst gunstig was, deden de meerderheid der Belgische volksvertegenwoordigers op een eindschikking aandringen, en hoe zeer dan ook na hevige beraadslagingen in de Kamers, werd het verdrag aldaar aangenomen (Mrt. 1839), en eindelijk tusschen de beide Rijken geteekend (19 Apr.). — Bij deze reden van vreugde voor Noord-Nederland voegde zich weldra een andere (18 Juni), namelijk het huwelijk van den Erfprins met prinses Sofia Frederika Mathilde dochter van koning Willem I van Wurtemberg en van de grootvorstin Katharina van Rusland.

Het was in ditzelfde jaar, dat door de Regeering besloten werd tot de droogmaking en indijking van het Haarlemmermeer, een reuzenwerk, reeds voor meer dan twee eeuwen als noodzakelijk aangedrongen, doch voor 't welk men steeds was teruggedeinsd. Tevens kenmerkte zich het tijdperk, sedert den jongsten strijd verloopen, door nieuwe en nuttige inrichtingen, vooral door het verbeteren der middelen van vervoer, in het aanbouwen van stoombooten en het ontwerpen van spoorwegen, die eerlang Amsterdam met Arnhem en Rotterdam zouden verbinden.

Ongelukkig bewees datzelfde tijdperk op nieuw, dat de lessen,

die de geschiedenis geeft, hoe leerrijk ook, doorgaans voor het nageslacht schijnen verloren te zijn. De staat van rust en overeenstemming is aan het menschdom op den duur vreemd, en naauwlijks hielden de twisten met het buitenland de Nederlanders minder uitsluitend bezig, of zij gaven met dubbele bitterheid toe aan krakeelen over godsdienst en geloof: niet alleen tusschen Katholieken en Protestanten, maar ook tusschen deze laatsten onderling. Veelvuldige klachten over afwijking van de leer der Hervormde Kerk werden uitgebracht door hen, die geroepen waren om die leer te verkondigen. Bij de Synode werden verzoekschriften ingediend, dat zij die leer in hare zuiverheid zou handhaven. De Synode verklaarde zich onbevoegd om die maatregelen te nemen, welke verlangd werden: en dit had ten gevolge, dat velen, die in de kerken de waarheid niet naar hunne opvatting hoorden prediken, en daarom reeds afzonderlijke bijeenkomsten of zoogenaamde oefeningen hielden, zich nu geheel van het gevestigde Kerkgenootschap afscheidden. Anderen echter, hoezeer omtrent de grondwaarheden van het geloof eenstemmig met deze denkende, verkozen, den strijd over de leer binnen dat Kerkgenootschap zelf te blijven voortzetten. En wat deed in deze omstandigheden de Regeering, zij, die steeds verdraagzaamheid gepredikt had? Een terugblik op de uitkomsten der vervolgingen, door de Inquizitie tegen de Protestanten en beurtelings door Remonstranten en Kontra-remonstranten tegen elkander, had haar voor 't minst omzichtigheid moeten leeren; maar zij verzuimde de lessen der ondervinding te raadplegen en, bezigde zij al geen zwaard of brandstapel meer, zulks was minder aan den geest, waardoor zij gedreven werd, dan aan de veranderingen van tijden en strafstelsels te danken. Uit een artikel der grondwet, hetwelk bescherming verleende aan alle **bestaande** gezindheden, leidde zij af, dat een **nieuwe** gezindheid niet alleen op geen bescherming kon aanspraak maken, maar zelfs onderdrukt en vervolgd behoorde te worden. Behalve dat deze redeneering niet volkomen logisch was, zoo had vooraf wel dienen te worden uitgemaakt, of de zoogenaamde Afgescheidenen een nieuwe gezindheid konden genoemd worden. Verre van dien beweerden deze, dat juist in het door hen verlaten Kerkgenootschap nieuwe leeringen waren ingevoerd, en dat zij daar-en-tegen vast hielden aan de oude, zuivere, met de Heilige Schrift overeenkomstige geloofsbelijdenis. Nu had de Regeering **òf** deze vraag moeten onderzoeken **òf** geheel stil zitten; maar zij onderzocht alleen, wat overeenkomstig de verordeningen was, en, op aansporing der Synode zelve, riep zij een paar lang vergeten artikelen van het Strafwetboek, uitvloeisels der revolutionaire dwinglandij, waarbij alle bijeenkomsten, zonder toestemming der Politie, van meer dan 20 menschen verboden waren, in het leven, en zond last aan de Officieren van Justitie, de overtreders van genoemde bepaling in rechten te vervolgen. En nu gebeurde 't, dat, onder een Bewind, 't welk stofte op zijn verdraagzaamheid, lieden, die, omdat zij zich afzonderden

tot bidden, tot zingen, of ter aanhooring van wat met hun geloofsovertuiging strookte, hier voor de rechtbanken gebracht en met boete en gevangenis gestraft, elders door inlegering gekweld of door militair geweld uiteen gedreven werden. Ja zelfs daar, waar de Rechtbanken vrijspraken, hielden de kwellingen en vervolgingen niet op: en, wat niet minder afkeuring verdient, bij de invoering der provinciale Hoven, werden opzettelijk de rechters, die men wist dat voor vrijspraak gestemd hadden, niet daarin opgenomen. Wel werd, toen langzamerhand de volksstem zich min gunstig over de houding der Regeering begon uit te laten, aan de Afgescheidenen vergunning verleend tot het stichten van afzonderlijke kerkgenootschappen; maar eerst onder een latere Regeering hielden de plagerijen op, waaraan zij zich nog bestendig zagen blootgesteld.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Wensch van velen naar Grondwetsherziening — door anderen gevaarlijk geächt. — Voorstellen daartoe strekkende, eerst ten getale van zeven, later van dertien, aan de Kamers voorgedragen. — De Herziening komt tot stand. — Willem I doet afstand van de kroon. — Zijn huwelijk en dood. — Willem II wordt Koning. — Partijen van Behoud en Vooruitgang. — Vrijwillige geldleening. — Mislukte aardappelenoogst. — Landverhuizing. — Petitiën. — Omwenteling in Frankrijk. — Onlusten in Duitschland, Italiën en elders. — Onvoldoende voordrachten van Grondwetsherziening. — Mededeeling van den Koning aan den voorzitter der Tweede Kamer. — Benoeming eener Kommissie tot Grondwetsherziening. — Nieuw Ministerie. — Ontwerpen van Herziening door de Kamers goedgekeurd. — De nieuwe Kamers vangen hare werkzaamheden aan. Willem II sterft. — Inhuldiging van Willem III. — Besluit.

(1839). Het tijdstip was thans gekomen, waarop de binnenlandsche aangelegenheden, en vooral het deerlijk geschokt financiewezen, op regelmatigen voet gebracht moesten worden. Niet gemakkelijk was die taak; want nu de Natie niet langer, om de eer der Regeering tegen over vijand en vijandige bondgenooten op te houden, met haar gemeene zaak moest maken en zich daarom veel getroosten wat haar ongevallig was, werd die Regeering zelve het voorwerp van aanval en berisping. Het blind vertrouwen, zoo lang in haar gesteld, was voorlang geweken, en volslagen wantrouwen in de plaats gekomen. Wel was de Regeering bewust, dat zij niet op de medewerking der Kamers kon rekenen zonder volkomen openlegging van den staat der financiën; doch zij wist tevens, hoe zij, juist door die openlegging, en bij het aan 't licht komen der ontzettende geldver-

spillingen, waaraan zij had toegegeven, aan heviger aanvallen zou bloot staan: en zij zocht daarom het volbrengen van den plicht, die op haar rustte, al meer en meer te verschuiven.

Doch het was enkelen onder de leden der Kamers niet genoeg te eischen, dat men hen bekend maakte met de misbruiken, die zij wisten of vermoedden dat met 's Lands gelden hadden plaats gehad, zij wilden ook, dat het terugkeeren dier misbruiken voortaan onmogelijk zou worden, en vorderden daarom, dat de Grondwet herzien, en nieuwe bepalingen daarin gebracht zouden worden, die waarborgen opleverden voor de toekomst. Deze vordering was billijk op zich zelve; maar toch werd, in het oog van velen, het nut, dat een herziening zou kunnen aanbrengen, geächt niet op te zullen wegen tegen het gevaar, dat, naar hun oordeel, in elke verandering van staatsinstellingen gelegen was. Een Grondwetsherziening — zoo redeneerden deze laatsten — was, wel beschouwd, niet anders dan een omwenteling: en een omwenteling had, gelijk de treurige ondervinding leerde, altijd geld gekost. Daar en boven — zoo gingen zij voort — wie waren, behalve eenige weinige leden der Kamers, zij, die het sterkst op de Herziening aandrongen? In de eerste plaats, geleerde theoristen, die 't goed meenden, doch geen praktische kennis bezaten en zich zeer verlegen zouden vinden, wanneer zij eenmaal geroepen wierden om hun plannen te verwezentlijken; ten anderen, jonge lieden zonder ondervinding, ontevredenen, die geen betrekking konnen bekomen en zich vleiden dat een verandering in het bestuur hun die wellicht bezorgen zou: ten derde, dagbladschrijvers, die, ten einde veel lezers te trekken, spekuleerden op de bedorvenheid der menschelijke natuur,

die 't erghste liefst gelooft,

en daarom niet alleen alles afkeurden wat de Regeering deed, maar ook zich niet ontzagen, alle Ministers, of wie met hen stemden, persoonlijk aan te randen, soms in een belachlijk daglicht te plaatsen. 't Zou weinig baten — altijd volgens de tegenstanders der Herziening — of men aan de vorderingen van de zoodanigen toegaf; want morgen zouden deze, even als vroeger de Belgische oppozanten, met nieuwe en zwaardere eischen terug komen, en zoo zou, van lieverlede, van inwilliging tot inwilliging, de macht der Regeering, het ontzag, aan Koning en wetten verschuldigd, geheel te niet gaan, en een terugkeering tot 1795 het onvermijdelijk slot zijn.

Intusschen, ook zij, die zoo spraken, zagen in, dat eenige verandering in de Grondwet onvermijdelijk was, en zij hoorden dan ook (21 Oct.) zonder verwondering den Koning in zijn troonrede aankondigen, dat het tijdstip geboren was om over te gaan tot wijzigingen in de Grondwet, welke de scheiding van Nederland met Belgiën noodzakelijk had gemaakt. In de Tweede Kamer werd nu de wensch geüit, dat, in afwachting der Herziening, die men verwachtte dat belangrijke punten zou betreffen, geen begrooting, maar enkel een

krediet voor zes maanden zou aangevraagd worden: en tevens legde men zijn misnoegen aan den dag over een geldleening, buiten de Staten-Generaal om, met de Handelmaatschappij gesloten en tot wier vereffening een thans aangevraagde leening van 56 millioen ten laste der overzeesche Bezittingen mede zou moeten strekken. De voorgedragen Begrooting werd eenparig verworpen (Dec.), en de leening met overgroote meerderheid; terwijl, overeenkomstig het geüite verlangen, een kredietwet voor de eerste helft van 1840 werd aangeboden en goedgestemd.

De verwachte ontwerpen van Grondwetsherziening werden nu voorgedragen (30 Dec.); doch algemeen was de te-leur-stelling en verbazing, toen men zag, dat zij niets anders inhielden dan een bekrachtiging door de Wet van hetgeen feitelijk ten gevolge der scheiding reeds bestond, als b. v. de geografische omschrijving des Rijks, de plaats van inhuldiging des Konings en van de zitting der Kamers, het getal harer leden en van die des Raads van State, enz. Bij het algemeen misnoegen over hetgeen men een bespotten der Natie noemde, had zich sedert kort bij velen een andere reden van ontevredenheid en bezorgdheid gevoegd, ontsproten uit het gerucht, dat de Koning op een tweede huwelijk bedacht was met de gravin d'Oultremont, een Roomsche en Belgische — hoezeer aan adellijke en Protestantsche geslachten alhier verwante — Jonkvrouw. Weldra werd echter verspreid, dat de Koning van zijn voornemen was terug gekomen, en zich bovendien zou schikken naar het verlangen der Tweede Kamer tot verbetering der staatsregeling. Zeven daartoe strekkende voordrachten werden ingediend (18 Mrt. **1840**), behelzende: 1°. Regeling van het stemrecht door de wet: 2°. Vermindering van het inkomen de kroon: 3°. Beschikking bij de wet over het batig slot der overzeesche Bezittingen: 4°. Tweejarige begrooting en beraadslaging bij afzonderlijke hoofdstukken, zonder vrijheid van overbrenging der voor het eene bestemde gelden op het ander: 5°. Jaarlijksche bijeenkomst der kiesvergaderingen in de steden, en periodieke aftreding der Raadsleden: 6°. Levenslange aanstelling van de leden der Algemeene Rekenkamer: 7°. Wijziging in de vorming der militie.

Ook deze voorstellen schenen aan vele leden der Kamer niet genoeg toe. Vooral drong men aan op de opneming in de Grondwet van de verantwoordelijkheid der Ministers en van het c o n t r e s e i n g (28 Apr.). Met dit laatste bedoelt men de mede-onderteekening van elke wet of besluit, door den Minister, tot wiens departement de zaak behoort, en die daardoor de verantwoordelijkheid van den genomen maatregel op zich neemt. De beraadslagingen werden uitgesteld (13 Mei), om de Regeering in de gelegenheid te stellen aan den wensch der Kamer te voldoen, en werkelijk werd dan ook een voordracht in dien geest aangeboden (16 Mei): — waarop de begrooting werd aangenomen (18 Mei). Eerlang volgde de beraadslaging over de verschillende, nu tot 13 gebrachte ontwerpen van Herziening (2 Juni), die allen, behalve dat op de militie, werden aan-

genomen. In de bepalingen betreffende het getal der Gewesten (10 Juni) was tevens de splitsing van Holland in twee afzonderlijke deelen — Noord- en Zuid-Holland — opgenomen. — De zaak was hiermede echter niet afgeloopen; want de goedgekeurde veranderingen moesten, alvorens in de Grondwet te kunnen worden opgenomen, eerst worden voorgedragen (4 Aug.) aan een in dubbelen getale vergaderde Tweede Kamer. Deze, spoedig bijeengekomen zijnde (6 Sept.), keurde al de voorstellen goed, met uitzondering van dat omtrent de wijzigingen in het kiesrecht voor de steden. Elf leden stemden tegen elke voordracht, om aldus te protesteeren tegen elke herziening, die in hun oog ongenoegzaam was. Anderen, hoezeer van meening, dat men elk voorstel naar zijn innerlijke waarde beöordeelen, en naar dien maatstaf, goed- of afkeuren moest, wilden echter aan den Koning hun wensch te kennen geven naar een herziening, meer overeenkomstig met de eigenaardigheden der Natie, met de verminderde hulpbronnen van den Staat en met de veranderde behoeften des tijds. De overgroote meerderheid echter toonde zich bevreesd, niet enkel voor nieuwe voorstellen of wijzigingen, maar ook voor al wat tot uitbreiding der herziening zou kunnen leiden.

Wat den Koning betrof, hij was tot geen verder toegeven te bewegen: reeds had hij meer gedaan dan hij wellicht ooit gedacht had te kunnen doen, door voor altijd van de kroon van Belgiën af te zien, door tegen zijn wil veranderingen in de Grondwet voor te slaan en zich zelfs die wegens de ministerieële verantwoordelijkheid te laten afpersen; — doch, had hij dit laatste offer gebracht, hij achtte het beneden zijn waardigheid, zoowel als tegen de beginselen naar welke hij geregeerd had, zich met het in praktijk brengen daarvan te belasten. De man, die, zes-en-twintig jaren achtereen, zelf alles bestuurd, beheerd en bewerkt had, wilde niet op zijn ouden dag een naamkoning worden, afhankelijk van zijn staatsdienaars en van de Kamers: — onverwachts teekende hij, op het Loo (7 Oct.), een akte van afstand en gaf de kroon over aan den prins van Oranje, tot reden dezer daad gevende, dat een vaste, krachtige, mannelijke hand, jeugdiger leeftijd, bevrijd van den druk van geklommen jaren en niet weifelende door vroeger herinneringen, voortaan tot het bestuur werd vereischt.

Slechts kort na zijn afstand vertoefde Willem I, die thans den titel aannam van Koning Willem Frederik, graaf van Nassau, in het Vaderland. Hij begaf zich naar Berlijn, en de Vorst, die eenmaal onder het daverend vreugdegejuich van opgetogen landgenooten als de soeverein hunner keuze was ingehaald geworden, die later in niemands oogen anders dan goed scheen te kunnen doen en wien men alom den naam van Vader Willem toekende, liet bij zijn vertrek schier niet dan louter voor hem verkoelde en onverschillige harten achter. Dan ook zij, die zich thans beklaagden, dat zijn stelsel van volharding Nederland zoo duur te staan kwam, die hem van eigenbaat en stijfhoofdigheid beschuldigden, vergaten het deel, dat zij

aan die volharding gehad hadden, vergaten, dat zoo wel de Kamers als de Natie hem jaren achtereen daartoe met luider stemmen hadden aangespoord, en dat, bij minder blinde volgzaamheid van hunne zijde, de zaken nimmer dien noodlottigen keer hadden kunnen nemen.

De grijze Koning, zich in 't volgende jaar met de gravin d'Oultremont in 't huwelijk begeven hebbende, overleed op 12 Dec. 1843, te Berlijn, op een-en-zeventig-jarigen ouderdom, aan een aanval van beroerte, terwijl zijn stoffelijk overschot herwaarts overgevoerd en in den vorstelijken grafkelder te Delft werd bijgezet.

De prins van Oranje, onder den naam van Willem II de regeering aanvaard hebbende, werd eerlang ingehuldigd (28 Nov. 1840) in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, waar hij tevens de grondwet bezwoer.

Gewis, hoogst ongunstig waren, voor een Vorst van zijn karakter, de omstandigheden, onder welke hij den troon besteeg. Wel wist de Natie, dat zij vertrouwen kon op het hart, op den goeden wil van hem, die zijn bloed voor het Vaderland veil gehad, en tweewerf de zonen van Nederland ter overwinning geleid had; maar zou hij, wiens ridderlijke dapperheid geheel Europa huldigde en wien het misschien alleen aan de gelegenheid ontbroken had om zich den eersten Veldheer van zijn tijd te toonen, zou hij evenzeer als Koning en Regent de hem opgelegde taak kunnen vervullen? — Wel gingen bij hem de beste bedoelingen met een helderen blik en een gezond verstand gepaard; maar, als knaap in ballingschap geleefd hebbende, had hij zijn jongelingsjaren op 't krijgsveld doorgebracht, en, zoo hij, later, door zijn vader aan 't hoofd van den Raad van State was gesteld, hij was na 1830 doorgaans van het staatstooneel verwijderd gebleven, en noch aanleg, noch bijzondere geneigdheid hadden gestrekt om hem tot deelneming aan de politieke bemoeiingen over te halen. Had hij Nederland gevonden, als in 1584 of in 1672, met den vijand in 't hart des Lands, gereed om voor de overmacht van tallooze krijgsheiren te bukken, hij ware, als Maurits of als Willem III, de redder zijns Vaderlands geweest; maar hij vond het, zuchtende onder den last der staatsschuld en gekweld door een gevoel van ontevredenheid met de bestaande instellingen: — en van die beide kwalen kon geen heldenzwaard het verlossen.

Eenige opbeuring echter kon hij vinden in de gedachte, dat in een Konstitutioneel Rijk het niet zoo zeer de Vorst is als wel zijn Ministers, die geroepen zijn om de huishouding van den Staat te regelen en wat verward is te herstellen. Men had aan Willem I verweten, dat hij geen Ministers, maar Kommiezen had. Willem II begreep, aan de Ministers de zelfstandigheid van handeling, die hun tot nog toe was onthouden, te moeten schenken. Ongelukkig vond hij wel Ministers, maar geen Ministerie: namelijk, wel staatsdienaars, wien het elk op zich zelven niet aan bekwaamheid ontbrak, maar die, ieder zich uitsluitend met zijn Departement bemoeiende, zonder eenheid van inzichten en bedoelingen werkzaam waren. Ja, de meesten

van hen, zoo als Van Maanen, Verstolk en Van Doorn, behoorden tot de zoodanigen, die steeds de staatkunde van Willem I gevolgd waren, en die thans nog, hoezeer lang niet blind voor de gebreken der staatsregeling, van oordeel bleven, dat het gevaarlijk was, die instellingen te verbeteren, zoo lang nog de zaak der geldmiddelen niet op een beteren voet was gebracht. Het was aan hen, en aan de zoodanigen, die, als zij, ook het min goede behouden wilden uit vrees van iets slechters te krijgen, dat de naam gegeven werd van mannen van het Behoud, in tegenstelling van de zoodanigen, die, uitgebreider wijzigingen in de Grondwet verlangende, zich met den naam betitelden van partij van den Vooruitgang.

(**1841**). Geen wonder, dat, zoo lang de staatsdienaars van Willem I. aan het roer bleven, ook de staatkunde niet veranderde: en zij, die onder een nieuwen Koning een nieuw stelsel van regeering verwacht hadden, zagen zich te leur gesteld. Van lieverlede echter kwam er verandering in het personeel der Ministers. Schimmelpenninck van der Oye, die tot de gematigde Oppozitie had behoord, werd met het departement van Binnenlandsche Zaken belast; en na het verwerpen eener voordracht over de Konflikten, trad Van Maanen af van het door hem zoo lang bekleede ministerie van Justitie (**1842**). Hij werd (Mrt.) opgevolgd door Van Hall, advokaat te Amsterdam, die te voren nimmer eenig werkdadig deel aan de staatkunde genomen had, doch zich door daden en geschriften altijd een voorstander der liberale begrippen had getoond. Men verwachtte nu veranderingen, maar het bleek hier als elders, hoe veel gemakkelijker het is, op verbeteringen aan te dringen, ja zelfs plannen daartoe voor te dragen, dan wanneer men zelf aan 't roer komt en met alle zwarigheden bekend wordt, die plannen te verwezentlijken. Ook de nieuw aangenomen Ministers, even als hun voorgangers, waren van oordeel, dat, vóór alles, de financiën verbeterd moesten worden. Twee daartoe strekkende Wetsontwerpen (**1843**), door de ministers Rochussen en Van der Heim achtereenvolgens voorgesteld, werden verworpen; en nu werd de portefeuille van Financiën opgedragen aan Van Hall. Deze stelde een gedwongen heffing voor op het inkomen, waarvan men zich echter bevrijden kon door een geldleening van 127 millioen tegen 3%. Hevige kreten gingen, zoo in als buiten de Kamers, tegen deze voordracht op: men was algemeen van oordeel, dat die leening nooit zou volgeteekend worden, in welk geval men tot de heffing zou moeten overgaan en bittere klachten te weeg brengen bij de ingezetenen, steeds ongeneigd om den waren staat van hun vermogen te openbaren. De wet werd echter, hoezeer met een kleine meerderheid, aangenomen (Febr. **1844**), en nu bleek het, dat Van Hall zijn landgenooten, de Amsterdammers vooral, wel gekend en beöordeeld had. Immers, liever dan de kans te loopen van hun boeken te moeten openleggen, haasteden zij zich, in de leening deel te nemen, die dan ook omtrent werd volgeteekend; terwijl de Koning grootmoedig aanvulde wat ontbrak. Nog in hetzelfde jaar werden

door Van Hall de 5 en $4^1/_2$ per-cents Schuldbrieven, die wrange vruchten van den staat van oorlog, in een minder rentegevend effekt gekonverteerd, en andere maatregelen beraamd om orde en verbetering in 's Rijks geldmiddelen te brengen. Intusschen, omdat ook het door hem verrichte geen duurzaam herstel van den staat der geldmiddelen te weeg kon brengen, en om dat hij gehouden werd voor den man, die nu het herzien der staatsregeling tegen hield, stond hij weldra ten doel aan de hevigste aanvallen der Liberale of Vrijzinnigen, welke namen thans hen moesten aanduiden, die vooruitgang en herziening wilden. Negen leden der Tweede Kamer, met den Leidschen hoogleeraar Thorbecke aan 't hoofd, deden (**1845**) een voorstel ten gunste dier herziening, 't welk echter bij de Regeering tegenstand en bij de Kamers geen ondersteuning vond.

De verhooging, door Belgiën, der rechten van sommige aldaar ingevoerde artikelen, had aanleiding gegeven tot onderhandelingen, welke ten laatste (29 Juli 1846,) door een verdrag geëindigd werden, waarbij de uitvoerrechten in beide Rijken aanmerkelijk werden verlaagd.

Bij den druk der zware belastingen, waaronder Nederland gebukt ging, was zich thans ook een nieuwe en geheel onvoorziene ramp komen voegen, het mislukken namelijk zoo hier als elders van den oogst der aardappelen, dat schier uitsluitend voedsel der minvermogenden. De prijs der levensmiddelen moest hierdoor stijgen, en hoezeer men zich op vele plaatsen vereenigde om door milde bijdragen in den nood der hulpbehoevenden te voorzien en arbeid te verschaffen aan wie gebrek leed, hadden er echter, hier en daar, vooral in Friesland en Groningen, tooneelen van onrust en opschudding plaats, die door militaire tusschenkomst moesten beteugeld worden. Een niet minder droevig verschijnsel was de onlangs, op 't voorbeeld van Duitschland, in zwang gekomen landverhuizing. Vele huisgezinnen, ook zelfs de zoodanigen, die niet onbedeeld waren van tijdelijke middelen, verlieten hun geboortegrond, om in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika zich een nieuw bestaan te scheppen, en het Vaderland zag zich hierdoor van aanzienlijke kapitalen beroofd.

Luider en luider werden inmiddels de kreten om Grondwetsherziening: meer vinnig en hatelijk tegen de Regeering de toon der dagbladen, en, even als vroeger in Belgiën, sloten zich de rangen van hen, die, tegenover het stelsel van Behoud, Vooruitgang tot hun leus hadden genomen. Twee hoofdmiddelen werden door hen in 't werk gesteld om den strijd tegen het Bewind te voeren: het eene was, het vormen van vereenigingen, die, voor de openvallende plaatsen in de Kiesvergaderingen, in de Gemeenteraden, in de Staten-Generaal, hunne kandidaten door de meest krachtige middelen, vooral in veel gelezen dagbladen, lieten aanprijzen. Het andere bestond in het indienen van petitiën bij de Staten-Generaal: een middel, meer geschikt om door ophef van een groot getal namen effekt te maken, dan om

den waren geest der Natie te doen kennen, althans niet in Holland, waar over 't geheel de lieden, die er niet bepaald toe geroepen worden, warsch zijn zich met politiek te bemoeien: waarvan het gevolg is, dat uit de menigte der onderteekenaren niet tot den geest van 't algemeen kan worden besloten, en dat het inwilligen van 't gevraagde al zeer ligt een kleine, doch haar stem verheffende minderheid over de meerderheid zou laten zegevieren. Ook nu was, even als 17 jaren vroeger, toen de Belgen petitiën indienden, onder de teekenaars het getal van hen, die bevoegd konden worden geacht, het gewicht te beöordeelen van wat zij vroegen, uiterst gering in verhouding tot het getal derzulken, die alleen op het voorbeeld of het aandrijven van anderen hun naam zetteden onder wat zij niet of naauwlijks verstonden: en hetzelfde wat men vroeger, toen het door de Belgen geschiedde, hier te lande zoo algemeen en te recht had afgekeurd en bespot, vond nu eveneens plaats.

(**1847**). Het liet zich echter aanzien, dat de vrienden van den vooruitgang hun doel bereiken zouden. Bij de opening der nieuwe zitting kondigde de Koning aan (Oct.), dat een voordracht tot herziening der Grondwet zou worden ingediend. Hoog gespannen was nu de verwachting: en ook zelfs zij, die voor ontijdige verandering beschroomd waren geweest, waren van oordeel, dat nu de Regeering wel zou doen, naar de behoeften des tijds billijke wijzigingen in de staatsregeling voor te stellen, en, gelijk men 't noemt, het initiatief te nemen bij het tot stand brengen eener herziening, zonder te wachten, dat die — wat altijd gevaarlijk is — haar werd afgeperst.

(**1848**). En zoo immer, dan was dit nu geraden geweest. Een ontzettende gebeurtenis was de voorbode van een staat van verwarring en onrust, gelijk Europa zelden te voren beleefd had. Een nieuwe omwenteling was in Frankrijk uitgebroken. Een schijnbaar nietige aangelegenheid, het verbieden van een openbaar feestmaal, waarop men vermoedde, dat oproerige taal zou gehouden worden, gaf aanleiding tot een driedaagschen straatoorlog te Parijs, eerst, zoo als 't altijd heette, alleen tegen 's Konings ministers gevoerd, doch die eindigde met het omver stooten van den sints 18 jaren door Lodewijk Filips bekleeden zetel. Even als zijn voorganger Karel X, en als moest hier de weder-vergelding in al hare volheid worden toegepast, zag zich de grijze Vorst, wiens krachtigen geest en wijs beleid Europa zoolang bewonderd had, genoodzaakt den staf neder te leggen, dien hij na 't uitdrijven des wettigen Soevereins had opgenomen: even als Karel X, moest hij als balling het land ruimen, en zonder, als Karel X, een talrijke partij achter te laten, wier verkleefdheid voor niets terugdeinsde en onophoudelijk werkzaam bleef ten gunste van het oude Vorstenhuis. Maar niet alleen Lodewijk Filips, ook het koningschap werd ter zijde gesteld, de Republiek werd uitgeroepen onder de oude leus van „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap," en een Voorloopig Bewind ingesteld.

De vrijheidskreet, in Frankrijk aangeheven, vond niet slechts weêrklank, maar het daar gebeurde ook navolging in Europa. Berlijn, Weenen, al de Duitsche Staten, werden achtereenvolgens tooneelen van wanorde en strijd: in stede der oude Bondsvergadering, waar de Vorsten hun Gezanten zonden, vestigde zich in Frankfort een vergadering van afgevaardigden uit de verschillende Staten, die een Centraal Bestuur voor geheel Duitschland instelden met den aartshertog Johan van Oostenrijk aan 't hoofd. Lombardijën en Hongarijën stonden tegen Oostenrijk, Siciliën tegen Napels, Rome tegen den Paus, Sleeswijk tegen Denemarken op: in één woord, Europa was van moord- en schriktooneelen vervuld.

Hier te lande bleef wel het volk bedaard, en er had, uitgenomen het insmijten (24 Mrt.) van een aantal glasruiten door boeven en baldadige knapen te Amsterdam, geen opschudding noch ongeregeldheid plaats; maar men ondervond hier in andere opzichten de treurige gevolgen der verwarring, die in Europa heerschte. De daling der fondsen en het niet voldoen aan hunne verbintenissen door vele elders gevestigde huizen van handel, hadden ten gevolge, dat ook hier, inzonderheid te Amsterdam, een aantal kooplieden en zoogenaamde spekulanten zich genoodzaakt zagen hun betalingen te staken, en dat een tijd lang bijna ieder beursdag door nieuwe faljieten gekenmerkt werd.

In dezen stand van zaken stonden voor de Regeering twee wegen open: of, aan den revolutionairen stroom, die ook ons vaderland bedreigen kon, een krachtigen dam tegen te stellen, en door een vaste houding vrees in te boezemen aan al wie het voorbeeld der Fransche of Duitsche vrijheidskraaiers zou hebben willen volgen, of, de beloofde voordracht van Grondwetsherziening, zoo ruim mogelijk, en van die Grondwet eindelijk een echt nationale instelling, te maken. Dan het scheen of de geest van laauwheid en weifeling, die de ministeriën onder Willem I gekenmerkt had, nog onder de tegenwoordige Ministers heerschte: en geheel onbeteekenend wederom waren de voordrachten, waar men eindelijk (Mrt.) mede te berde kwam.

Algemeen was, meer nog dan te voren, de te-leurstelling — de ontevredenheid. De Liberalen waanden zich bespot; maar ook zelfs zij, die zich nooit veel goeds van een herziening beloofd hadden, keurden af, dat men, door eerst toezeggingen te doen, die men naderhand niet, of niet genoegzaam verwezentlijkte, aan de andersdenkenden billijke stof tot klagen gaf.

In dezen stand der zaken begreep de Koning zelf te moeten doen, wat zijn Ministers niet gedaan hadden, en de wenschen der Liberalen te vervullen. Den voorzitter der Tweede Kamer bij zich ontboden hebbende, noodigde hij dezen uit, aan zijne mede-afgevaardigden te berichten, dat de Koning geneigd en bereid was, grootere uitbreiding aan de herziening te geven. Luid werd deze handelwijze geprezen in de dagbladen van de kleur van Vooruitgang; ofschoon zij die zelfde handelwijze gewis, indien zij in een anderen zin ware geweest, hevig

berispt en als hoogst inkonstitutioneel zouden uitgekreten hebben: immers het strookte weinig met de vormen, door de Grondwet voorgeschreven, dat de Koning, buiten zijn ministers om, en op inofficieele wijze, aan de Kamer een verandering mededeelde in het tot nog toe gevolgde stelsel der regeering. Maar, was de vorm verkeerd, de daad zelve toonde de goede gezindheid des Konings om alles ten beste te wenden, en het was overeenkomstig zijn ridderlijke geäardheid, den knoop door te hakken, die anders niet dan met moeite losgewrongen ware. Het sprak van zelve, dat de Ministers, nu de Koning hen verliet, niet aan het roer konden blijven: en een tijdelijk ministerie werd gevormd (15 Mrt.), met den graaf Schimmelpenninck, zoon van den voormaligen Raadpensionaris, aan het hoofd. Doch in stede van aan 't nieuw Ministerie, gelijk regelmatig geweest ware, het opstellen van een ontwerp van Herziening over te laten, droeg de Koning dien arbeid op aan een bijzondere Kommissie, met Thorbecke als voorzitter. Natuurlijk was hieruit het bezwaar te voorzien, dat de Ministers zich geheel of gedeeltelijk niet zouden kunnen vereenigen met het werk der Kommissie, en dit althans in de Kamers niet als het hunne verdedigen. Er ontstond verschil van gevoelen tusschen Schimmelpenninck en de meerderheid zijner ambtgenooten, 't geen zijn aftreden ten gevolge had: dit had ten minste het voordeel, dat daardoor een der mede-opstellers van het ontwerp, Donker Curtius, die tijdelijk met het ministerie van Justitie bekleed was, als verdediger der beginselen, in dat ontwerp vervat, voor de Kamer kon optreden. Dit geschiedde echter niet, dan nadat het oorspronkelijke opstel der Kommissie aanmerkelijke wijzigingen had ondergaan.

Dat ontwerp van Gewijzigde Grondwet, nu aan de Kamers aangeboden, was in twaalf wetsvoordrachten verdeeld. In vele opzichten werden de bepalingen der bestaande Grondwet daarbij behouden: de Raad van State, zoowel als de Eerste en Tweede Kamer bleven in wezen. Doch de leden der Eerste Kamer zouden niet, gelijk tot nog toe, een schadeloosstelling van ƒ 3000 ontvangen, maar voor niet hun betrekking waarnemen; en tevens niet langer door den Koning, maar door de Provinciale Staten, worden verkozen. Ook zouden zij niet voor hun leven, maar voor negen jaar zitting nemen. De Provinciale Staten zoo wel als de leden der Tweede Kamer zouden in 't vervolg in kiesdistrikten, de eerste voor zes, de tweede voor vier jaar, benoemd worden door de meerderjarige ingezetenen, Nederlanders, die in de direkte belastingen een som betaalden, afwisselende tusschen ƒ 20 en ƒ 160.

Over het geheel was het nieuwe ontwerp verre van welgevallig aan de beide Kamers. De Eerste zou, door het aan te nemen, een soort van zelfmoord begaan: en ook in de Tweede was de groote meerderheid der leden tegen sommigen der daarin uitgedrukte hoofdbeginselen — als: vrijheid van onderwijs, afschaffing van het recht van Placet (waardoor geene bevelen of rondgaande brieven der Hooge

Geestelijkheid zonder 's Konings verlof mochten worden afgekondigd), rechtstreeksche verkiezingen en recht van vereeniging — hevig ingenomen; maar, hoe luide zij er tegen spraken, de meeste tegenstanders, beängst, dat hetgeen men in Duitschland en Frankrijk gezien had, ook hier zou plaats vinden, begrepen, dat het beter was den tijdgeest te huldigen dan te tarten, en stemden voor; en even zoo de Eerste Kamer, waar men het zonderlinge schouwspel had, dat velen onder hen, die vroeger onder de zoogenaamde mannen van 't Behoud gerekend waren, nu hun goedkeurende stem aan de wetsontwerpen schonken; terwijl anderen, die mede tot de voormalige Oppozitie behoorden, onder welke de bejaarde Van Nes, die sedert dertig jaren op een meer liberale Konstitutie had aangedrongen, thans tot de hevigste tegenstanders en tegenstemmers behoorden. Dat de aangenomen Voordrachten, nu nogmaals aan het oordeel eener in dubbelen getale vergaderde Tweede Kamer onderworpen, aldaar zonder moeite doorgingen, was te voorzien: en, nadat zij nu nogmaals de Eerste Kamer hadden doorloopen, werden zij plechtig den volke afgekondigd (3 Nov.). De rechtstreeksche verkiezingen hadden nu plaats, en nieuwe Kamers — de eerste uit 39 leden bestaande en, voor deze eerste reis, door den Koning benoemd (1 Dec.), uit dubbeltallen, door de Stemgerechtigden gekozen, de Tweede uit 65 leden (een op de 45,000 zielen) — namen zitting in den aanvang des volgenden jaars.

Zoo liep het jaar 1848 ten einde, dat immer merkwaardig zal zijn in de geschiedenis van Europa. Treffend vooral was de tegenstelling, welke het opleverde, wanneer het vergeleken werd met het jaar 1648, toen de Munstersche vrede een reeks van langdurige oorlogen sloot, terwijl thans, na een langdurigen vrede, bijna overal het zwaard getrokken werd. Het tweede eeuwgetijde van dien vrede van Munster bleef dan ook niet onherdacht in een land, dat er zijn rang onder de Staten van Europa aan verschuldigd was. De predikanten op hun kansel, de dichters in hun verzen vermeldden wat toen was gebeurd, en op het plein te 's Gravenhage werd, op den jaardag van dien vrede, het standbeeld van den grondlegger van Nederlands vrijheid, van Prins Willem I — door Royer gebeeldhouwd en bekostigd door de Natie — plechtig onthuld.

Nederland had, gelijk wij gezien hebben, ook zijn aandeel gevoeld van den schok, dien Europa bekomen had. Meer bijzondere aanleiding tot droefheid had men hier te lande gevonden, vooreerst (20 Feb.) in den dood van den algemeen om zijn innemend karakter en heuschen omgang beminden prins Alexander, 's Koning tweeden zoon, die op Madera, waar hij zich tot herstel zijner verzwakte gezondheid begeven had, overleed, en ten anderen (7—9 Juni) in het mislukken van een krijgstocht, door onze scheeps- en landmacht in de Oost ondernomen tegen het eiland Bali, welks Vorsten ons gezag aldaar weêrstreefden. Die nederlaag werd echter, een jaar later, op 't glansrijkst gewroken.

(1849). Had men, bij dit alles, stof tot dankbaarheid, wanneer men den toestand des Lands met dien van de meeste Europeesche Rijken vergeleek, was men algemeen verheugd, nu de Staatshervorming, al voldeed zij niet aan aller wenschen, voor 't minst zonder burgertwist en strijd was tot stand gekomen, nog waren er geen drie maanden verloopen, of een even onverwachte als droevige gebeurtenis dompelde het vaderland in rouw. De Koning, zich naar Tilburg begeven hebbende, nabij welke plaats hij belangrijke grondbezittingen had en waar hij zich gaarne onthield, werd aldaar aangetast door een bezetting op de borst, met koortsen vergezeld. Zoo hevig verergerde de ziekte, dat hij, slechts weinige dagen na zijn komst aldaar, in zesen-vijftigjarigen ouderdom overleed (17 Mrt.).

Nog te kort een tijd is sedert het afsterven van Willem II verloopen, om een onpartijdige beschouwing van zijn leven en karakter te geven. Doch dat ook hem in den luisterrijken rij der Oranje-helden een eervolle plaats toekomt, dit mag opgemaakt worden uit hetgeen ik u van zijn daden heb verhaald. Ciudad-Rodrigo, Vittoria, Quatre-Bras, Waterloo, Hasselt, Leuven, en zoovele andere plaatsen zullen voortdurend van zijn moed en krijgsbeleid blijven getuigen: even gelijk geen van allen, wien 't vergund is geweest, hem te naderen, ooit zal nalaten te spreken van zijn ridderlijk voorkomen, van zijn minzaamheid, van zijn welwillendheid, van zoovele andere hoedanigheden, waardoor hij ook zelfs het hart won van den zoodanige, die, met een vooroordeel tegen hem, in zijn tegenwoordigheid verscheen. Van zijn kunstzin spreken de voortreffelijke gebouwen, onder zijn opzicht, dikwijls naar de door hem zelven gegeven plannen, te 's Gravenhage en elders opgericht, en de kostbare verzameling van schilderijen en teekeningen, in zijn paleis bijeengebracht.

De prins van Oranje bevond zich in 't Noorden van Engeland, op het oogenblik van zijns vaders overlijden, en het leed alzoo eenige dagen, eer hij, op de hem gezonden tijding, in het Vaderland was teruggekeerd. Wij bevonden ons dus een tijd lang zonder Soeverein en alzoo, in zeker opzicht, in een staat van regeeringloosheid, die aan kwalijkgezinden de meest gewenschte gelegenheid zou hebben aangeboden, om kwaad te stoken. Doch het gezond verstand der Natie en haar zucht tot orde legden zich te dier gelegenheid op een treffelijke wijze aan den dag. De rust werd nergens gestoord: en van den Minister af tot aan den geringsten burger toe, toonde elk zich bereid om mede te werken, ten einde alle zaken den gewonen, regelmatigen gang zouden bewaren. Moge dat gezond verstand, die zucht tot orde, de Natie blijven kenmerken: mogen zij vooral geheiligd worden door den geest van godsvrucht en berusting in Hooger wil, die de schoonste kenmerken waren onzer voorvaderen, dan zullen, ook in den meer nederigen rang, dien Nederland thans onder de volkeren van Europa bekleedt, nog dagen van vrede en welvaart en geluk door onze landgenooten kunnen beleefd worden, en een eensgezinde Natie, gehecht aan de afstammelingen van het doorluchtig

Stamhuis, welks lot sedert eeuwen aan dat van Nederland verbonden was, zal met blijmoedigen trots terugzien op den dag, toen zijn Vertegenwoordigers, in de Nieuwe Kerk te Amsterdam vergaderd (12 Mei), den eed van trouw aflegden aan Koning WILLEM DE DERDE.

En hiermede, mijne kinderen! besluit ik een arbeid, voor ruim zeventien jaren ten uwen gevalle aangevangen, en welken God mij vergund heeft, onder velerlei lotgevallen en bij menigvuldige bezigheden, tot op onzen tegenwoordigen tijd ten einde te brengen. Gij zijt in jaren en kennis gevorderd, sedert die genoegelijke dagen, toen ik aan de oudsten onder u, aan mijn zijde gezeten, de eerste hoofdstukken uit het handschrift voorlas en poogde te verduidelijken: en naarmate uwe vatbaarheid grooter werd, heb ik ook, van lieverlede, in mijn verhaal, den kindertoon verlaten, en als 't ware gelijken tred met uwe ontwikkeling pogen te houden. Mogen de uren, aan dit mijn werk besteed, voor u, voor anderen, niet vruchteloos besteed zijn geweest. Mogen de lessen, die de Geschiedenis van ons dierbaar Vaderland zoo talrijk oplevert, nimmer voor u verloren gaan. Moge vooral de lezing van mijn werk u meer en meer in de overtuiging versterken, dat, zonder gehoorzaamheid aan de Wet, trouw aan de Regeering, eendrachtige gezindheid tusschen Medeburgers, en onderworpen berusting in den wil des Alleenwijzen Albestuurders, geen Rijk op den duur bestaan, geen Natie gelukkig wezen kan.

J. VAN LENNEP.